ARCHITEKTEN

MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHITEKTFORENING
1904 BIND VII 1905

TITELBILLEDET:
KOBOLDZELLERTHOR. ROTHENBURG O. T. TEGNING AF SYLVIUS KNUDSEN.

ARCHITEKTEN

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

1904 • BIND VII • 1905

REDAKTØR: ARCHITEKT K. ARNE-PETERSEN
REDAKTIONSUDVALG: ARCHITEKTERNE
EUGEN JØRGENSEN OG ALFR. THOMSEN

KJØBENHAVN MCMV
UDGIVET AF AKADEMISK ARCHITEKTFORENING
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE
(AXEL SIMMELKIÆR)

BILLEDERNE UDFØRTE I F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER

THE GETTY CENTER
LIBRARY

INDHOLD.

(De med * mærkede Artikler ere illustrerede.)

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE

MED ET UDVALG AF PROJEKTER FRA SKITSEKONKURRENCEN 1904

TILLÆGSHEFTE TIL ARCHITEKTEN,
MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
BIND VII

KJØBENHAVN MCMV
UDGIVET AF AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE
(AXEL SIMMELKIÆR)

BILLEDERNE FRA F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER

INDHOLDSOVERSIGT.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 7. JANUAR 1905
7. AARGANG № 15

SKATFOS PAPIRFABRIK.

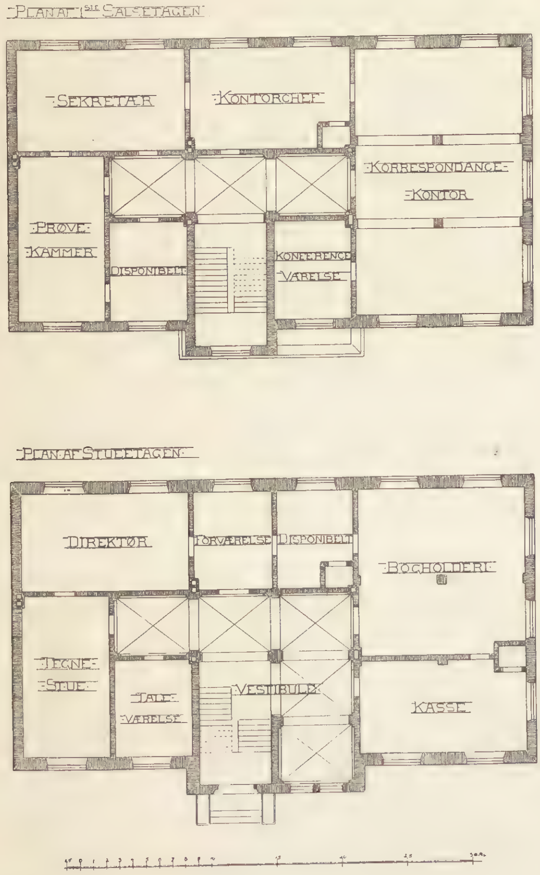
Skatfos Papirfabrik er beliggende ved Skienselven en god halv Mil ovenfor Byen Skien i Norge.

Den her fremstillede Kontorbygning er for at beskytte Arkivet og Regnskabsafdelingen mod Ildsvaade opført tildels af brandfrit Materiale, idet Trappen er af Granit, og Etageadskillelserne er af Betonstøbning mellem Jærnbjælker, medens Gulvbelægningen er Papyrolith. Bygningen støder forøvrigt lige op til Fabriksbygningerne, da det vanskelige Terræn ikke har tilladt en mere isoleret Beliggenhed. Bygningen er udvendig udført af røde Mursten med Baand og Sokler af Granit samt med Skifertag.

SKATFOS PAPIRFABRIK. ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

Røde Façadesten fabrikeres i Nærheden og kan paa let og billig Maade tilføres i Pramme. Granitarbejdet har derimod mod Forventning voldet større Vanskeligheder. Den Stenart, som findes paa Stedet, egner sig nemlig ikke til Behugning, og som Følge deraf er de stedlige Haandværkere ikke vænnede til saadant Arbejde. Da saaledes baade Materiale og Haandværkere maatte søges andetsteds, blev Granitarbejdet lige saa kostbart, som det vilde blive her hos os, og det forsinkede Bygningsarbejdet paa en Maade, som vi heller ikke er ukendte med. For at rydde Byggepladsen maatte der bortsprænges betydelige Stenmasser, og deri er de stedlige Arbejdere meget øvede, idet de baade kan bedømme Borehullernes Dybde og Sprængladningernes Størrelse, saaledes at der hverken gaar for lidt eller for meget med. Midt under Bygningen var der imidlertid en Spalte i Klippebunden af ca. 7 Al. Bredde og af en saadan Dybde, at man ikke kunde fylde den paa betryggende Maade, idet den forneden stod i Forbindelse med Vandet i Fossen. Man maatte da bestemme sig til at bygge over denne Aabning med Betonbuer. Façadens Midterparti og nogle af de bærende Piller i det indre er nu opført ovenpaa disse Buer, uden at de har vist sig mindre faste, end selve Fjeldet, men Materialet og Vederlaget er ogsaa af allerbedste Kvalitet, ligesom ogsaa Støbningen er udført af meget kyndige Folk. Betonstøbning anvendes jo ved de mange forekommende Vandbygningsarbejder; Entreprenørerne har derfor betydelig Erfaring paa dette Omraade. Af Materialet er det navnligt det udmærkede Grus, der jo bestaar af fintdelt Granit udvasket i rent Ferskvand, som bevirker, at Betonen, selv med ringe Anvendelse af Cement, opnaar en betydelig Styrke.

SKATFOS PAPIRFABRIK. ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

Selve Klippebunden derimod er ikke overalt saa paalidelig som den ser ud til; der kan godt forekomme møre og bløde Steder i den iøvrigt faste Stenmasse.

Tømmeret til Tagværket er hentet fra de store Flaader, der tilfører Fabriken Træ som Raamateriale til Papirfabrikationen. Tømrerarbejdets Udførelse voldte

ingen Vanskelighed, da man er vænnet til at opføre Bygningerne helt af Træ. Befolkningen ser derfor ogsaa med Undren paa, at man vil anvende alt det Arbejde paa Opførelsen af et Stenhus.

Architekt PHILIP SMIDTH i Kjøbenhavn har givet Tegning til Bygningen, medens Bygningsarbejdet er udført af norske Haandværkere; dog er Lokalerne forsynede med Stukdekorationer, modellerede og støbte af Firmaet LUDVIGSEN & FYHN i Kjøbenhavn, ligesom ogsaa Papyrolithbelægningen er udført af DANSK PAPYROLITHFABRIK.

Bygningen opvarmes ved Dampovne, hvortil Dampen leveres fra Fabrikens store Kedelanlæg. Belysningen sker ved Elektricitet, hvilken jo uden stor Bekostning kan frembringes ved Vandkraften. *P. S.*

SKATFOS PAPIRFABRIK. ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

SKATFOS PAPIRFABRIK.

ARCHITEKT
PHILIP SMIDTH.

JAGTVILLAER I VESTERGÖTLAND.

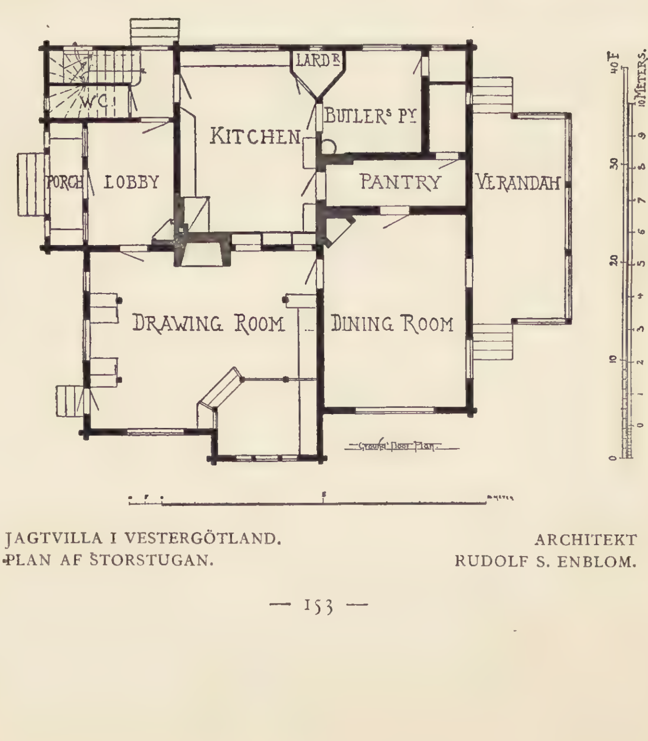
Paa en høj Sandaas, som skraaner ned mod Alfvasøen i Vestergötland, har Baron Hans v. Essen ladet sig opføre nogle maleriske Smaabygninger, der er saaledes indrettede, at de paa engang kan benyttes af den samme Familie, idet den ene af Bygningerne kun indeholder de daglige Lokaler, Køkkener m. m., medens den anden omfatter Soveværelserne. *Storstugan* indeholder saaledes en stor, rummelig Hal, der gaar gennem hele Bygningens Højde og er forsynet med Ovenlys; endvidere omfatter denne Bygning — hvoraf hosføjede Plan nærmere viser Inddelingen — Spiseværelse, Gæsteværelser og Køkkenafdeling m. m. I *Sofstugan* findes som ovenfor nævnt kun Sove- og Baderum.

Bygningerne ligger midt i et stort Skovdrag, og det har derfor været naturligt at opføre dem af tilhugne Træstammer. Af Hensyn til Varmen har man dog anset det for heldigt at forsyne Værelserne indvendig med Paneler af liggende, rundhøvlede Brædder, som er fastgjort til lodretstaaende Revler.

Da Bygningerne kun bebos i Sommer- og Efteraarsmaanederne, har man anset det for tilstrækkeligt at forsyne dem med aabne Kaminer, som dog er

STORSTUGAN.

JAGTVILLA I VESTERGÖTLAND.
PLAN AF STORSTUGAN.

ARCHITEKT
RUDOLF S. ENBLOM.

indrettede med Bagvægge af Handöls Teglsten, bagom hvilken Luften kan cirkulere. Malingen er gennemgaaende udført som Lasur.

JAGTVILLA I VESTERGÖTLAND. SOFSTUGAN. ARCHITEKT RUDOLF S. ENBLOM.

Bygningerne, som er opførte efter Tegninger af Architekt RUDOLF S. ENBLOM af Bygmestrene GUSTAFSSON og HALLBERG fra Tidaholm, har tilsammen kostet omtrent 28.000 Kr.

DET GAMLE KJØBENHAVN PAA DET NYE RAADHUS.

Hr. Museumsassistent BERING LIISBERG har i »Architekten«s 13de Hefte skrevet en interessant Forklaring til de gamle Billeder, som i forstørret Maalestok er udførte som Freskomaleri paa Væggene i Raadhusets Borgertrappe. Maa jeg tillade mig her at tilføje følgende:

»Architekten«s Læsere faar en fejl Forestilling af Vigelands Arbejde gennem Bering Liisbergs Ord om, at Maleren har »anbragt nogle Skibe af egen Konstruktion« i Billedet af Kjøbenhavn set fra Søsiden. Saavidt jeg ved har Hr. B. L. i sin Ungdom faret til Søs, — ganske det samme har Maleren Vigeland prøvet, saa jeg tør antage, at de derved erhvervede Forudsætninger for at bedømme ældre Tiders Skibe kan veje hinanden op.

Vigeland var straks paa det rene med, at de paa van Wycks Stik viste Skibe ikke egnede sig til Forstørrelse, ved deres Uklarhed og Mangel paa Detailler, og det er altid en mislig Sag at skulle tildigte saadanne. Med stor Samvittighedsfuldhed har han studeret Skibe paa Orlogsværftets Modelkammer og i dets gamle Tegninger, med elskværdig og utrættelig Hjælp af Værftets Sagkyndige — Modelbyggeren og Riggeren. Det drejer sig for Vigelands Vedkommende ikke om et flygtigt Studiebesøg paa Holmen, men han har i 4 Uger arbejdet derovre saa godt som dagligt fra 8—4, har udført Tegningerne til de paa

Freskobilledet fremstillede Skibe derovre, og faaet Rede paa Skibsformer, Kanonantal, Sejlenes Maal, Flag, Vimpler o. s. v.

Det forekommer mig derfor urigtigt, naar Hr. B. L. kalder Resultatet Skibe af Malerens »egen Konstruktion«,

Det tredie Raadhus ved Gammeltorv er malet paa Trapperummets Bagvæg efter mit Oprids. Jeg tror, at Resens Tegning, som jeg er gaaet ud fra, ikke er saa daarlig, som B. L. mener. Der er al Grund til at tro, at man i det fjerde Raadhus, som byggedes efter Branden 1728, har beholdt noget nær de samme Forhold mellem Vinduer og Piller*). Resens Billede og det fjerde Raadhus i Thurahs Vitruv sammenstillede har styrket mig i denne Tro og gjort, at jeg ikke følte Trang til at rette paa det deri givne Grundlag udover Ubetydeligheder ved Gavlsvingene o. lign. Jeg kunde altsaa ikke have fulgt B. L.s Raad og rettet mig efter det lille utydelige Billede af Raadhuset, som ses i van Wycks Stik.

Den væbnede Mand er ikke en direkte Indførelse af den tyske Roland. Han har staaet i Midttaarnet i Kjøbenhavns Vaaben siden Carl Gustavs Belejring, da vi fik Privilegierne og værgede Byen.

M. Nyrop.

OM LINOLEUMSPAALÆGNING.

Mit, som jeg synes, saare beskedent begrundede Indlæg til Overvejelse for »Architekten«s Læsere, med Henblik paa at undgaa større Skade ved Svampdannelse under Linoleum, har bragt to af mine Konkurrenter frem paa Arenaen paa en Maade, der giver samme ærede Læsere et yndefuldt Billede af de kollegiale Forhold indenfor vort lille Fag.

Hvad jeg i Virkeligheden har anbefalet, er den gyldne Middelvej, hvoraf mine Konkurrenter tager Anledning til at paadutte mindre solid Udførelse, hvilket er ganske uberettiget, saa meget mere som den af mig omtalte Paalægningsmaade ingenlunde er nemmest at slippe fra.

Men hvad nytter det at disputere, naar d'Herrer dog sikkert vil indrømme mig, at der ikke er nogen universal Methode for Linoleumspaalægning. Forskellige Forhold, forskellige Fabrikater og forskellige Krav, der stilles, fordrer forskellig Behandling, og det er dog netop ved Afgørelsen heraf, at vi Specialister skulde have vor Force. Enhver Methode kan have sine Fordele og sine Skyggesider, og jeg skønner ikke, at de fremkomne Tilsvar har rokket ved, hvad jeg skrev, navnlig fordi man kun har bedømt Sagen ensidigt.

Helt udenfor Spørgsmaalet drager Hr. Meyer tilfelts mod mine Reklamer, og skal jeg hertil kun bemærke, at jeg ingensinde har udsendt en bevidst Usandhed, og da dette forholder sig saaledes, har ingen noget at klage over. Derimod vil Hr. Meyer vist indrømme mig, at Begrebet »Linoleum«, naar alt

*) Sammenlign saaledes det 2det Christiansborg, som i Hovedsagen giver det oprindelige Slots Faginddeling.

kommer til alt, vel har kunnet trænge til at forklares og indprentes i Publikums Forstaaelse, og som den, der her, ogsaa til Konkurrenters Fordel, har taget det grove Arbejde op, faar jeg vel Lov at være med at høste og være berettiget til at fremhæve, hvad der særligt tjener til Anbefaling for mit Firma. Hr. Meyer fremhæver, at jeg i et af mine gamle Cirkulærer har meddelt, at alle Arbejder udføres i dobbelt bredt Linoleum, og han fremhæver det som en Modsigelse, at jeg nu advarer derimod til »Nybygninger« — paa Grund af Svampfaren. Men dels er Nybygninger jo ingenlunde Hovedmassen for Linoleumsforbrug, dels bør man dog drage sig ny Erfaring og nye Tanker til Nytte.

Endelig skoser Hr. Meyer mildt til Alderdomshjemmet, hvor Linoleumet nogle Steder skal have aabnet sig i Sammenføjninger — som om sligt aldrig passerede for ham. Dette store Arbejde laa i sin Tid Garantiaaret ud uden Klage, til Trods for, at Betongulvene i mange af Værelserne var utilgiveligt knudrede. Nu er det jo ingenlunde urimeligt, at et saa stort Arbejde efter 4—5 Aars Forløb trænger til Eftersyn, netop fordi der intet var at rette det første Aar, og her gaar det naturligvis, som saa mange andre Steder, at en lille opstaaende Aabning, taget i Tide, er en Bagatel, hvorimod det hurtigt griber om sig, naar det forsømmes.

I Tilslutning til disse Herrer Konkurrenters skriftlige Arbejder har en misfornøjet Ejendomsbesidder benyttet Lejligheden til at indfri et gammelt Løfte til mig om at sætte mig i Avisen — noget der forøvrigt er ret upassende, især naar man først forgæves har søgt Retten, der dog er alle Borgeres rette Forum for Livets smaa Stridigheder.

Naar man i en Aarrække har ført en større Forretning, hvor man beskæftiger mange Folk, der arbejder ude, da undgaar man ikke engang imellem en Kalamitet, men er man selv muligst kulant og har med imødekommende Mennesker at gøre, ordnes den Slags i Reglen let nok. Ikke saaledes med Hr. Architekt Heinrich Hansen, som havde en Lejer, der bestilte Linoleum hos mig. Gulvene viste sig at være lagte med Brædder, der havde slaaet sig højkantet, hvilket forlangtes afhøvlet, og der var ikke Tid til Spartling. Som sædvanlig blev Lejeren anmodet om at indhente Ejerens Tilladelse til Afhøvlingen. Hvorvidt dette virkelig skete, disputeres der om, men er dette jo en Sag mellem Lejer og Ejer. To faglærte Snedkere udførte Afhøvlingen, Linoleumet blev paalagt, og foreløbig var alt vel. Men allerede efter kort Tids Forløb flyttede Lejeren, og hans Linoleum blev flyttet med. De skrubbede Gulve saa nu, da de laa blottede, ganske vist slemme ud. Jeg blev tilkaldt og tilbød Hr. Hansen at sende mine Snedkere ud for at glathøvle, jeg tilbød endogsaa at dække det hele med Linoleum igen for næsten ingenting, men intet vilde tilfredsstille Hr. Heinrich Hansen — uden 300 Kr. Jeg kunde ikke godt anse dette for Ret og billigt, thi hvis det var givet, at han havde tilladt Afhøvling, saa var det rimeligt, at det maatte ske i den fornødne Udstrækning til Gulvet var plant, og var Tilladelsen ikke givet, maatte det blive en Sag mellem Ejer og Lejer. Overfor denne, som var min Kunde, paatog jeg mig ethvert Ansvar angaaende Arbejdets Udførelse.

Men værre er hele Sagen da ikke, end at selve de af Retten udnævnte

Skønsmænd ikke kunde enes om at give Architekten Medhold, saa ad den Vej fik han heller ikke de attraaede 300 Kroner. Nu har Hr. Hansen derimod udført sin Trusel om at sætte mig i Avisen — og saa er den Affære vel forbi, thi jeg antager ikke, at Sagen skal til højeste Ret.

Hr. Heinrich Hansen klager samtidig over, at mine Folk havde slaaet nogle Smaastifter ned i det samme Gulv, i Stedet for at trække dem op. Dette beklager jeg, saavelsom at jeg har benyttet det ækle tyske Ord »Ohnekopfstifter«, der er faldet mig i Pennen. Kun forekommer det mig komisk at blive gjort opmærksom derpaa af en Mand, der hedder Heinrich, naar man har det danske Henrik.

Ærbødigst

C. Riis Bonne.

❦

Red. har endvidere modtaget følgende:

Den ærede Redaktion har ønsket samtidigt med Ovenstaaendes Optagelse i »Architekten« at kunne forelægge de — som den udtrykker sig forhaabentlig korte og afsluttende — Bemærkninger, jeg maatte have at gøre dertil.

Jeg skal søge at efterkomme Redaktionens Ønske om at fatte mig i Korthed. Det haabløse i at diskutere faglige Emner med Hr. C. Riis Bonne vil nemlig efter det i hans forskellige Indlæg indeholdte være indlysende for enhver.

Hr. Bonne fastslog nemlig i sin første Artikel en af ham deri nævnt Fremgangsmaade som »den rigtige for Linoleumspaalægning«, og nu skriver han, »at der ikke er nogen universal Methode for Paalægning af Linoleum«. Han hævdede dernæst, at Betydningen af, at man ved Anvendelsen af dobbeltbredt Linoleum i mange Tilfælde kan undgaa Sammenføjninger eller i alt Fald formindske disses Antal, er »snarere indbildt end virkelig«, og nu beviser han ved Eksempler fra Alderdomshjemmet det stik modsatte; han søgte endelig at mistænkeliggøre det dobbeltbrede Linoleum ved at tale om forøget Svampfare, og nu søger han ved at føre Sagen uvedkommende Momenter ind i Diskussionen at komme uden om det Faktum, at han ved de af ham fra Alderdomshjemmet anførte Eksempler selv fastslaar Uholdbarheden af denne Paastand.

At Hr. Bonne for at støtte sin Sag optræder med Martyrkrone og som den af grumme Konkurrenter haardt forfulgte Uskyldighed, skal jeg ikke opholde mig ved, om jeg end vilde have sat mere Pris paa, at han af Overbevisning om sine Argumenters Rigtighed havde søgt med Kraft at hævde sit Standpunkt, fremfor at søge Dækning paa den Maade. Ej heller skal jeg opholde mig ved den Forveksling af Begreberne Reklame og tekniske Meddelelser, hvori Hr. Bonne atter gør sig skyldig, saa lidt som ved, hvad han anfører om »nye Erfaringer« og »nye Tanker«; saadanne har selvfølgelig deres Berettigelse, for saa vidt de er saaledes afgærede, inden de fremsættes, at de ikke bringer deres Fremsætter i den pinlige Forlegenhed at indtage ét Standpunkt om Onsdagen for atter at vende tilbage til det gamle om Lørdagen.

Derimod maa jeg paa det bestemteste protestere mod den Beskyldning, Hr. Bonne fremsætter mod mig ved at skrive, at jeg »skoser mildt til Alderdomshjemmet, hvor Linoleumet nogle Steder skal have aabnet sig i Sammenføjninger«. Jeg har efter Linoleumsbelægningens Udførelse dér én Gang været i Alderdoms-

hjemmets Port og ikke videre, og ingen har efter Arbejdets Udførelse udtalt sig til mig om dette; jeg maa saaledes fralægge mig at have villet skose til det. Hr. Bonne har imidlertid selv allerede i sin første Artikel bragt Alderdomshjemmet ind i denne Diskussion, hvad var da naturligere end, at jeg som Bevis for Rigtigheden af den gamle Theori, »at ingen Linoleumssammenføjning er bedre end selv den bedst og mest omhyggeligt udførte«, henviste netop dertil; og at Hr. Bonne nu i sit sidste Indlæg maa indrømme, at han dér selv har ført Beviset for, at denne Theori ogsaa holder Stik i Praksis, kan kun glæde

Deres ærbødige

Em. Meyer.

Hermed afslutter Red. Diskussionen i dette Tidsskrift.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1903—1904.

Af dette voluminøse Værk anføres følgende, som formentlig vil have Interesse for »Architekten«s Læsere:

Kjøbenhavnsk Statistik i 1903.

Med Kjøbenhavns Areal er der, nu da de store Indlemmelser er iværksatte, ikke sket nogen Forandring i Løbet af Aaret 1903. Byen dækker herefter en Flade paa 12.569 Tdr. Land eller ca. $1^1/_5$ □ Mil. Heraf falder paa de indlemmede Distrikter tilsammen 8.319 Tdr. Land eller henimod $^2/_3$ af Byens hele Areal. Af det gamle Kjøbenhavn, som vi kalder Byen uden Indlemmelserne, udgjorde de indenbys Kvarterer (indenfor den ældre Voldlinie) 440, Kristianshavn 760, Voldkvartererne (indbefattet Søerne) 610, Forstæderne 2370 og Frihavnsterrænet 70 Tdr. Land. Byens oprindelige Kærne, Kvartererne indenfor den ældre Voldlinie, udgør nu efter Udstrækning kun en forsvindende Del af Kjøbenhavn.

Paa Grundlag af Mandtalslisterne m. m. er Middelfolketallet for 1903 beregnet til 369.500 for det gamle Kjøbenhavn, 9650 for Valby, 11.800 for Brøndshøj og 26.750 for Sundbyerne, altsaa 417.700 for hele Byen, ɔ: en Stigning paa ca. 5900 fra det foregaaende Aar, da Middelfolketallet var beregnet til 411.800. Af Tilvæksten falder kun 2250 paa det gamle Kjøbenhavn og 3650 paa de indlemmede Distrikter, der altsaa ikke alene forholdsvis, men ogsaa absolut danner Tyngdepunktet for Befolkningstilvæksten.

Til Belysning af Byggeforholdene, hvis Indflydelse paa saa mange Maader mærkes i Byens økonomiske Liv, meddeles nedenfor nogle Tal for 1903, først om fuldførte Bygninger:

	Det gamle Kbhvn.	De indl. Distrikter	Hele Kbhvn.
Offentlige Bygninger	19	5	24
Hoteller, private Skoler	2	»	2
Bygninger udelukkende bestemte til Forretningsbrug	72	14	86
Bygninger med Beboelseslejligheder	285	197	482
	378	216	594

Vi ser, at der af offentlige Bygninger er fuldført 24, af Bygninger til Forretningsbrug 88 og af Beboelseshuse 482, hvoraf 197 falder paa de indlemmede Distrikter.

De nyopførte Beboelseshuse fordelte sig efter Antallet af de deri indeholdte Lejligheder saaledes:

Bygninger med	Det gamle Kjøbenhavn	De indl. Distrikter	Tilsammen	Deraf Bygninger udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder (Pigekammer regnet som Værelse)
1—2 Lejligheder	25	91	116	82
3—9 —	62	66	128	103
10—19 —	96	26	122	86
20—50 —	101	13	114	92
50 — og derover	1	1	2	1
	285	197	482	364

Man bemærker her den store Forskel i Fordelingen mellem det gamle Kjøbenhavn og de indlemmede Distrikter.

Et væsentligt Moment til Belysning af Byggeforholdene er Antallet af nytilkomne Beboelseslejligheder, der for 1903 findes meddelt i hosstaaende Tabel:

Antal Lejligheder paa	Det gamle Kjøbenhavn	Valby-distriktet	Brøndshøj-distriktet	Sund-byerne	Hele Kjøbenhavn
1 Værelse	60	10	2	1	73
2 Værelser	2255	95	44	176	2570
3 —	1265	341	93	302	2001
4 —	332	9	11	32	384
over 4 —	274	9	4	7	294
	4186	464	154	518	5322

Antallet af nye Lejligheder for hele Byen udgjorde altsaa 5322 mod 4927 i det foregaaende Aar. Stigningen falder udelukkende paa det gamle Kjøbenhavn, hvor Antallet af nye Lejligheder er vokset fra 3360 til 4186, medens der for de indlemmede Distrikter er en Nedgang fra 1567 til 1136. Sammenstiller vi med Tallene i ovenstaaende Tabel Resultaterne for de foregaaende Aar, omfattende foruden det gamle Kjøbenhavn tillige Valby og Brøndshøj samt Sundbyerne, kommer vi til følgende Tal for nytilkomne Lejligheder:

Antal Lejligheder paa	1903	1902	1901	1900	1899	1898
1 Værelse	73	144	82	59	39	31
2 Værelser	2570	2345	1517	1505	1045	634
3 —	2001	2006	1291	2560	1189	697
4 —	384	207	192	446	184	159
over 4 —	294	225	148	195	113	162
	5322	4927	3230	4765	2570	1683

Antallet af nyindrettede Lejligheder i 1903 er altsaa større end i noget tidligere Aar og mere end 3 Gange saa stort som i 1898.*)

Til Oplysning om, hvorledes Byggevirksomheden stillede sig ved Indgangen til Aaret 1904, skal anføres Tallene for Beboelseslejligheder under Optørelse ved Udgangen af de tre sidste Aar; tilføjet er nogle foreliggende Tal pr. 1ste April 1904. Oplysningerne omfatter Kjøbenhavn med samtlige indlemmede Distrikter.

Beboelseslejligheder med	1. April 1904	1. Jan. 1904	1. Jan. 1903	1. Jan. 1902
1 Værelse	3	20	94	33
2 Værelser	928	1688	2741	1564
3 —	953	1509	1945	1802
4 —	162	261	446	219
over 4 —	113	217	246	171
	2159	3695	5472	3789

Hvis man som Sammenligningsmaalestok for Byggevirksomheden anvender Lejlighedernes Værelseantal**), kommer man til følgende Resultat:

1. April 1904	1. Jan. 1904	1. Jan. 1903	1. Jan. 1902
6707	11.352	15.974	11.485

I Byggevirksomheden under Forberedelse er der altsaa nogen Nedgang fra 1. Januar 1903 til 1. Januar 1904, en Nedgang, som yderligere er fortsat i Aarets 3 første Maaneder. Denne Nedgang giver maaske Haab om, at vi har naaet Kulminationspunktet med Hensyn til ledige Lejligheder, om end den Omstændighed, at Kjøbenhavns Folketal i Øjeblikket vokser meget langsomt (med ca. $1^1/_2$ pCt. om Aaret) medfører, at Byen kun har Mulighed for at optage et ret begrænset Antal nye Lejligheder.

Det kan nu være af Interesse at se Forbindelsen mellem Byggevirksomheden i de forløbne Aar og Udbudet af ledige Beboelseslejligheder. Af disse fandtes der ved April Flyttedag 1904 og de to nærmest foregaaende Aar følgende:

Antal Lejligheder paa	April 1904	April 1903	April 1902
1—2 Værelser	4409	3429	1915
3—4 —	2968	1936	1260
5—6 —	471	317	249
over 6 —	78	67	75
	7926	5749	3499

---

*) For Frederiksberg stiller Antallet af nytilkomne Lejligheder i Aarene 1898—1903 sig saaledes:

Antal Lejligheder paa	1903	1902	1901	1900	1899	1898
1 Værelse	19	»	»	»	»	»
2 Værelser	242	98	17	267	42	69
3 —	658	631	449	1033	291	559
4 —	158	127	220	185	92	180
over 4 —	123	52	97	79	57	79
	1200	908	783	1564	482	887

**) Pigekammer er regnet som Værelse.

Fra Foraaret 1903 til Foraaret 1904 er Antallet af ledige Lejligheder altsaa vokset fra 5749 til 7926 eller med 2177. Stigning er der i Lejeledigheden for Boliger af alle Størrelser, men stærkest er den dog for 3—4 Værelsers Lejligheder, idet de ledige Lejligheders Tal i Løbet af et Aar er vokset med over Halvdelen. Sætter vi det samlede Antal Beboelseslejligheder i hele Kjøbenhavn ved Udgangen af 1903 til ca. 117.000, kommer vi til det Resultat, at der omtrent for hver 15 Lejligheder var 1 ledig. Det er i og for sig meget, navnlig naar man sammenligner det med de for Husejerne saa overordentligt gunstige Aar i Slutningen af Halvfemserne, da i 1899 t. Eks. Antallet af ledige Lejligheder i det gamle Kjøbenhavn var nede paa det eksempelløst lave Tal af 478, men det er dog vistnok procentvis mindre, end de fleste er tilbøjelige til at antage.

De ledige Beboelseslejligheders Fordeling indenfor de enkelte Bydele ses af nedenstaaende Tal for de 3 sidste Aar.

	Ældre By med Kristianshavn	Voldkvartererne	Vesterbro	Nørrebro	Østerbro	Valby, Brøndshøj, Sundbyerne	Ialt
April 1902	879	150	465	832	513	660	3499
April 1903	1077	159	726	1923	1208	656	5749
April 1904	1181	217	1482	2607	1579	860	7926

Stigningen fra 1902—1904 i Antallet af ledige Beboelseslejligheder har været forholdsvis lille indenfor den ældre By, men meget betydelig i Forstæderne. Skønsmæssig sætter vi for 1904 Antallet af ledige Lejligheder i disse til ca. 8 pCt., i den ældre By med Kristianshavn til ca. 4 pCt.

Antallet af Forretningslokaler, fuldførte i 1903, udgjorde 468, deraf 356 Butiker. Ved April Flyttedag 1904 fandtes der af ledige Butiker 685, af ledige Lagere, Kontorer og Værkstedslokaler 378 mod henholdsvis 636 og 316 i April 1903; ogsaa her er der altsaa en Stigning i Antallet af ledige Lejligheder, om end noget mindre udpræget end for Beboelseslejlighedernes Vedkommende.

I Forbindelse med Boligforholdene skal anføres Tilvæksten i Ejendommenes samlede Assurancesummer for en Række Aar, idet man dog holder sig til de to store Selskaber »Kjøbenhavns Brandforsikring« og »Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger«.*)

Ved Udgangen af Aaret	Assurancesum Kjøbenhavn uden Indlemmelserne Kr.	Assurancesum Valby, Brøndshøj og Sundbyerne Kr.
1900	657.879.063	—
1901	695.391.974	57.045.823
1902	727.690.442	60.625.709
1903	762.862.491	71.272.701

(Fortsættes.)

*) Da Driftsaarene for de to Selskaber ikke falder sammen med Kalenderaarene (for Kjøbenhavns Brandforsikring gaar det fra 1. Oktbr. til 30. Septbr., for Landbygningernes Brandforsikring fra 1. April til 31. Marts), har man for hvert Selskab regnet Driftsaaret lig med det Kalenderaar, med hvilket det nærmest falder sammen.

DØDSFALD.

Chefen for et af Kjøbenhavns største Bogtrykkerier, Bogtrykker P. G. Lydiche, er Fredag den 30. December 1904 afgaaet ved Døden paa Professor Rovsings Klinik, hvor han var indlagt til Behandling for en Sygdom, som i lang Tid havde fængslet ham til Sygelejet.

Peter Gotfred Lydiche var født den 19. Januar 1843 og kom efter Konfirmationen i Lære hos Boghandler Marinus A. Schultz i Aalborg. Efter udstaaet Læretid kom han til Kjøbenhavn, var i flere Aar ansat i den Falkenbergske Boghandel og fik senere Plads hos Universitetsboghandler G. E. C. Gad. I 1874 løste han i Kompagni med Svogeren, daværende Typograf Jacob Nielsen, Borgerskab som Bogtrykker, og de begyndte under smaa Forhold et Bogtrykkeri paa Hjørnet af Skindergade og Skovbogade; men efter et mislykket Forsøg paa at danne et Bogtrykkeri paa Aktier med Lydiche og Nielsen som Ledere begyndte de to Svogre for egen Regning under Firmaet Nielsen & Lydiche et Bogtrykkeri, hvortil de lejede Lokaler i Industribygningen, og hvis Oprettelse de daterede fra 16. Februar 1875. Nielsen var den tekniske Leder, medens Lydiche passede Kontorforretningerne og den til Bogtrykkeriet knyttede Papirhandel. For Mænd som Nielsen og Lydiche var det den Gang gunstige Tider for Bogtrykkerivirksomhed, saa at Forretningen hurtigt og gentagne Gange udvidedes, men hertil bidrog ikke mindst Lydiches store Bekendtskabskreds indenfor Boghandlerverdenen og hans elskværdige og vindende Karakter, hvorved han forstod at skaffe Kunder til Huse.

Efter Jacob Nielsens Død i Maj 1894 fortsatte Lydiche Forretningen alene, indtil han for 4 Aar siden optog cand. phil. Axel Simmelkiær som Associé. Denne fører nu efter Lydiches Død Forretningen videre i det samme gode Spor.

Lydiche var en strengt pligtopfyldende Mand, som ogsaa fordrede Pligtopfyldelse af sine Omgivelser, men han var tillige en venlig og omgængelig Mand, hvorved han gjorde sig afholdt af dem, som kom i nærmere Berøring med ham, og dette i Forbindelse med den varme Interesse, hvormed han omfattede det Fag, hvortil han havde sluttet sig, var medvirkende til, at han den 1. April 1903 valgtes til Formand for Kjøbenhavns Bogtrykkerforening.

Udenfor Forretningen var Lydiche et meget aktivt Medlem af Lystfiskeriforeningen, og ogsaa denne Forening valgte ham for nogle Aar siden til sin Formand, og ved hans Jordefærd Torsdag den 5. Januar blev der fra denne Forenings Medlemmer nedlagt en Sølvkrans paa hans Baare.

Ogsaa Akademisk Architektforening har Aarsag til at skatte Lydiches Virksomhed, idet han har trykt vort Tidsskrift fra det for 6 Aar siden begyndte at udkomme, og vore Medlemmer har derved haft Lejlighed til at danne sig en Mening om Udførelsen af Illustrationsarbejder i det Bogtrykkeri, for hvilket han stod som Chef.

Under Krigen i 1864 meldte Lydiche sig frivilligt som Officersaspirant, og efter endt Uddannelse blev han sendt over til Krigsskuepladsen, men kom ikke til at deltage i nogen Træfning, da der straks efter sluttedes Vaabenstilstand.

B.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Danmarks Vare- og Forretningsvejviser 1904—1906. Redigeret og udgivet at VILH. MORTHENSEN. Som Titlen angiver en Adressebog, hvori man efter en tilsyneladende særdeles praktisk Ordning kan finde de vigtigste Forretnings- og Industridrivende i Danmark; for de fleste af disses Vedkommende er deres Specialitet tillige fremhævet. Bogen, der foreligger i stort Oktavformat og indeholder 1288 Spalter, omfatter altsaa et temmelig fyldigt Materiale, der fordrer en meget minutiøs Redaktion; det er derfor ikke vanskeligt at paapege Smaamangler hist og her, hvilket dog i det hele og store maaske er af mindre Betydning, idet Bogen vel nærmest maa betragtes som et Supplement til den kjøbenhavnske Vejviser.

Fra *N. C. Roms Forlagsforretning* har Red. modtaget:

Lommebog for Bygningshaandværkere, Architekter, Ingeniører, Bygmestre o. a. 1905. Red. af Architekt ALFRED MØLLER. Den lille, praktiske Haandbog, der nu foreligger i 7de Aargang, ligner i Ydre som i Indre nøjagtig sin Forgænger. Ligesom denne indeholder den de forskellige almindelige Oplysninger om Kongehuse og Ministerier samt Mønt, Maal o. s. v., som Lommekalendere nu engang skal omfatte, og hertil slutter sig Prislisterne over de vigtigste Bygningsmaterialer, Styrkeberegninger samt Uddrag af Kjøbenhavns og Købstædernes Byggelove o. m. a.. kort sagt, paa forholdsvis lille Plads omfattende en særdeles brugelig Raadgiver for Folk med nogen Byggepraksis. Dens ret betydelige Udbredelse og dens nu 7-aarige Eksistens turde tillige være Borgen for, at den gør sin Nytte.

Fra Boghandler AUG. BANG har Red. modtaget et stort Kort over Frederiksberg. Kortet, der er udført for Frederiksberg Kommune, er tegnet i Maalestok 1 : 5000 og meget smukt udarbejdet; det er ikke som de fleste andre Kort af lignende Art lithograferet, men stukket i Kobber, hvilket giver langt større Skarphed. Alle Grunde med derpaa værende Bygninger er indtegnede og Matr.-Nr. angivne, og Red. har haft Lejlighed til at undersøge og overbevise sig om Kortets store Nøjagtighed.

Det omfattende Opmaalingsarbejde, som danner Grundlaget for dette Kort, er foretaget ved Landinspektør N. F. JENSEN, medens R. C. E. NIELSEN med stor Dygtighed har stukket det i Kobber Trykningen er udført ved EGM. H. PETERSEN.

Vi tvivler ikke om, at et saa godt Kort hurtigt vil finde stor Udbredelse og vil komme til Nytte paa mange Maader.

Fra *Ludvig Schüth's Boghandel for Haandværk og Bygningsvæsen* er sendt Red. til Anmeldelse:

Moderne Grabmäler. 78 Entwürfe von HANS SCHLICHT, Architekt in Dresden. Deutsche Architekturverlag, Leipzig. Det er jo naturligt, at ikke alle de mange Gravmonumenter, som denne Mappe indeholder, kan være lige gode, en Del af dem er vel endog, med et mildt Udtryk, mindre gode, men de viser næsten alle en Frejdighed og Opfindsomhed til at variere Opgaven, som uvilkaarligt

fængler Interessen. Enkelte af Udkastene kunde endog med en omhyggeligere Behandling blive helt udmærkede, men hvad der skæmmer dem alle en Del, er den lovlig grove og flotte Maade, de er tegnede paa.

FORSKELLIGT.

Det kgl. nordiske Oldskriftselskab. Ved Decembermødet gav Dr. phil. FRANCIS BECKETT nogle Meddelelser om Jætten Fin og Lunds Domkirke. Som bekendt findes der paa to af Pillerne i Krypten under denne Kirke nogle udhugne Stenfigurer, forestillende en Mand og en Kvinde; Manden staar oprejst, medens Kvinden sidder paa Hug med et Barn paa Armen. Det gamle Sagn, som knytter sig til disse Figurer, fortæller, at Jætten Fin hjalp med ved Kirkens Fuldendelse og til Løn herfor forlangte den hellige Laurentius' Øjne, hvis ikke denne kunde gætte hans Navn. Imidlertid overlistede den hellige Mand Trolden og nævnede ham ved Navn, da han kom for at hente sin Betaling; derover blev Troldene saa vrede, at de omfattede to af Kirkens Søjler for at vælte disse, men blev i samme Øjeblik forvandlede til de Stenbilleder, som endnu ses.

Lignende Sagn staar i Forbindelse med flere andre europæiske Kirker, men Taleren paaviste det uholdbare og misforstaaede ved disse. Med Hensyn til Figurerne i Lunds Kryptkirke var det naturligere at opfatte dem som Æresbilleder for de Borgere, der havde været bidragydende ved Kirkens Opførelse. Den Figur, som skal forestille Trolden Fin, er fremstillet i en Dragt, som fornemme Folk bar i Begyndelsen af 12. Aarhundrede, og han har smukt kløftet Skæg; men Figurens Fremstilling er raa og plump, hvilket dog maa tilskrives Tiden og Befolkningen i Skaane dengang.

Om Domkirkens Bygningshistorie anførte Foredragsholderen, at den var begyndt med Opførelsen af Krypten, der indviedes 1123, medens den egentlige Kirke først blev fuldendt 1145. Oprindelig stod her en tarvelig Kirke, men ved Erik Ejegods rige Gaver blev den nuværende Kirke opført.

Architekt THEODOR WÅHLIN fra Malmø meddelte dernæst nogle nye Iagttagelser fra Gumlösa Kirke. Denne Kirke blev den 26. Marts 1904 ødelagt ved en Brand, der tilintetgjorde mange af Kirkens værdifulde historiske Enkeltheder, men tillige i flere Retninger gav Indblik i de oprindelige Bygningsforhold, som Foredragsholderen nu havde haft Lejlighed til at studere med den forestaaende Restaurering af Kirken for Øje. Af den gamle primitive Tagstol kan man saaledes nu finde tydelige Spor paa Væggene. Taarnet, der oprindeligt havde været opført i Befæstningsøjemed, var senere bleven forhøjet, men denne Tilbygning var gjort saa omhyggeligt, at man ikke udvendigt kunde se Overgangen fra Gammelt til Nyt. I Væggene fandtes ejendommelige Formsten, som ganske svarede til nogle, der fandtes i Sorø Kirke og i Bergen Kirke paa Rygen.

Professor KORNERUP har i 1866 undersøgt Kirken og givet en Beskrivelse af den. — I »Architekten« Nr. 28 1904 findes en kort Omtale af Kirken i Anledning af dens Brand.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 14. JANUAR 1905
7. AARGANG № 16

EN ELEKTRISK CENTRAL I NORRKÖPING.

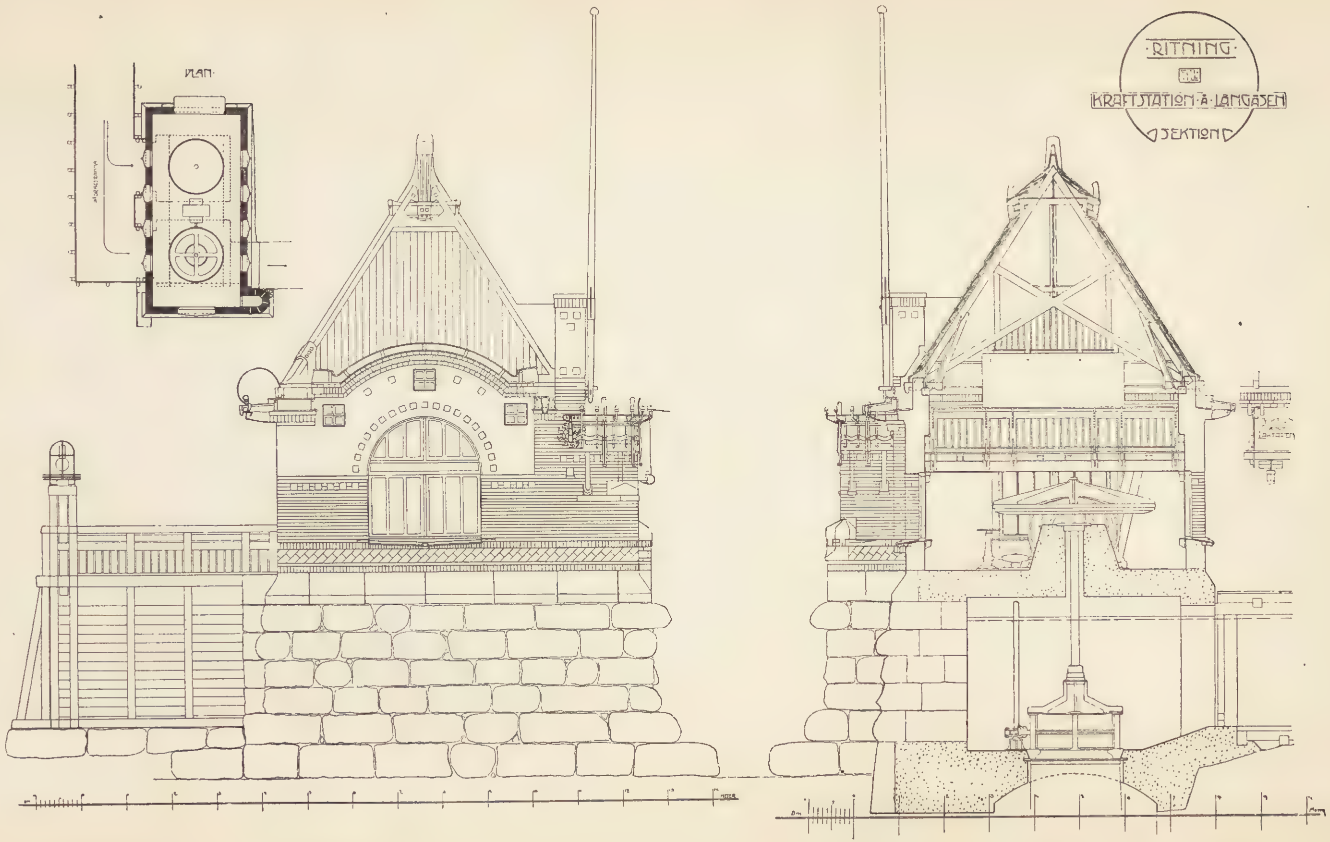
Ved Långåsen i Norrköping har Firmaet J. G. SWARTZ opført en Central til Udnyttelse af den Kraft, som Motalastrømmen her afgiver.

I denne Bygnings underste Rum er anbragt to Turbiner, medens Generatoren for den elektriske Kraft staar i det øverste Rum, og Regulator samt Instrument- og Fordelingstavle findes paa en Balkon i den øverste Del af Bygningen.

Paa den nordre Façade er for at modstaa Vandtrykket opført en lille Udbygning i den underste Etage; denne Udbygning har for en Del været afgørende for Bygningens øvrige Plan, idet Architekten har benyttet den til Fundament for den Del af Anlæget, hvorfra de elektriske Ledninger spredes ud over Terrænet. Ledningerne føres saaledes ud fra Maskinrummet til den halvcirkelformede Udbygning, paa hvis Yderside den opretstaaende Galge er anbragt saaledes, at den

EN ELEKTRISK CENTRAL I NORRKÖPING. ARCHITEKT CARL C. BERGSTEN.

EN ELEKTRISK CENTRAL I NORRKÖPING.

ARCHITEKT CARL C. BERGSTEN.

bekvemt kan monteres fra Altanen, som ligger i Højde med og har Adgang fra den indvendige Balkon.

Bygningens nederste Del er opført i Granit med planhugne Fuger lagte i Cement og med indlagte Rullesten. Overbygningen er af røde Mursten med gule Fuger; den er delvis pudset og dekoreret med brændte Lerfliser i Grønt og Orange.

Taget er dækket med lyserøde Teglsten med Grat og Rygning af Pladejærn. Døre og Vinduer er malede rødsorte med Dekoration i Hvidt og Orange.

Architekt Carl C. Bergsten, der har tegnet den smukke, lille Bygning, har med megen Smag forstaaet at forme den ind i de smukke og storslaaede Naturomgivelser ved den brusende Fos.

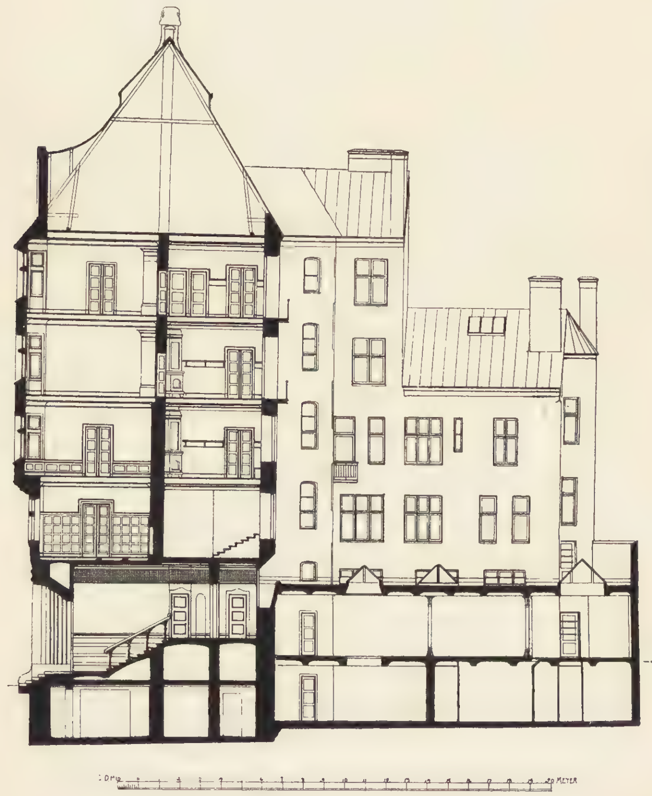
NYBYGNING I STOCKHOLM.

NYBYGNING I STOCKHOLM. ARCHITEKT LALLERSTEDT.

I Sveriges Hovedstad er i de senere Aar fremstaaet et ret betydeligt Antal moderne Bygninger, saavel offentlige som private, der ved deres smukke Forhold og originale, men vel gennemarbejdede Enkeltheder tydeligt vidner om, at der indenfor de svenske Architekter hersker en levende Trang til at bryde ud gennem de gamle, afstukne Grænser for Skønhed og Form, uden dog derfor at søge videre frem, end at Lægmanden kan følge med i Forstaaelsen.

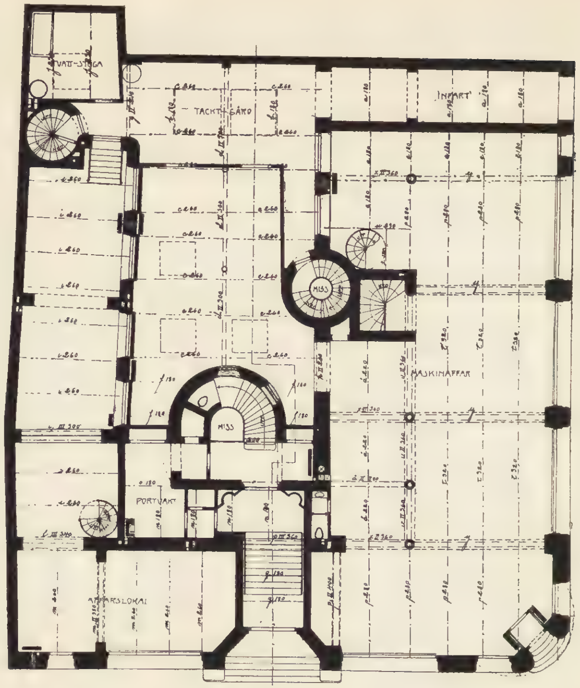
Som naturligt er, arbejder man bort fra paaheftet Dekoration og Imitation, man søger at lade tilstedeværende Forhold og Materialet blive væsentlige Fak-

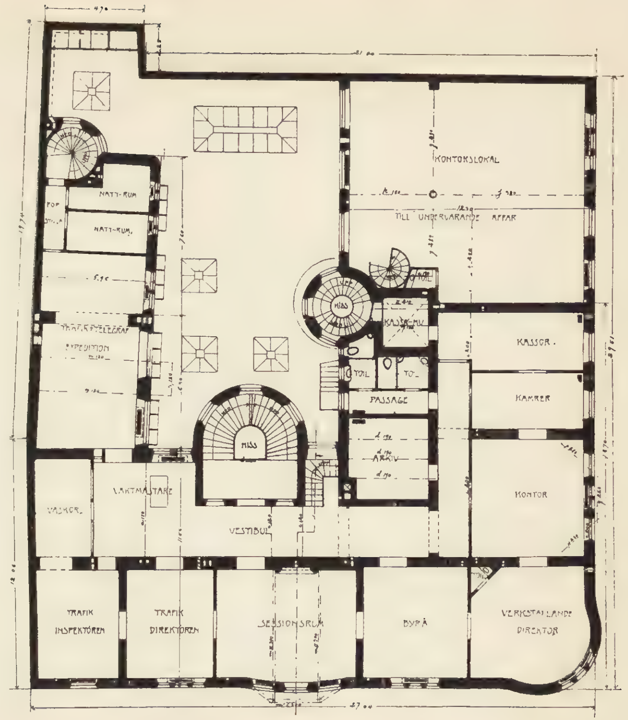
NYBYGNING I STOCKHOLM. ARCHITEKT LALLERSTEDT.

torer i Bygningens Anlæg og Tilblivelse, og navnlig ser det ud som om Kunstneren ofte lægger særlig Vægt paa at lade sin Bygning gribe ind som et Led i Gadens Perspektiv, en Omstændighed, som vi herhjemme i Danmark desværre har alt for lidt Lejlighed til at tage tilbørligt Hensyn til.

Blandt de af Stockholms Nybygninger, der saaledes fortjener at bemærkes, gengiver vi i hosstaaende Afbildninger en efter Tegninger af Architekt Lallerstedt opført Hjørnebygning, som ligger i Vasagatan. Bygningen ejes og benyttes delvis af *Vesterås—Bergslagens järnvägsaktiebolag*; den er opført med pudsede Façader, som dog for Stueetagens Vedkommende er udført af Yxhult Kalksten, et Materiale, der ogsaa er anvendt ved Ornamenter og lignende Steder.

PLAN AF BOTTENVÅNEN

PLAN AF VÅNEN 1 TR UPP

NYBYGNING I STOCKHOLM.

ARCHITEKT LALLERSTEDT.

NYBYGNING I STOCKHOLM. ARCHITEKT LALLERSTEDT.

Det høje Tag, som finder en god og velmotiveret Afslutning i Stativet til Telefontraadene, er dækket med Skifer med enkelte forgyldte Kobberornamenter.

Bygningens Opførelse har kostet ca. 350.000 Kroner.

LANDSKAB OG ARCHITEKTUR.

Paa en Rejse gennem Landet kan man ikke undlade at blive opmærksom paa, at den stærke Bebyggelse, der finder Sted overalt saavel ved smaa som større Landstationer, er af en Karakter, som virker alt andet end forskønnende paa Landskabet, og en Sammenligning mellem disse Nybygninger og de gamle Huse falder afgjort ud til Fordel for de gamle. Tidligere dvælede Øjet med Glæde ved Karakteren af Landskab og Bygninger, naar man f. Eks. fra Tyskland kom kørende gennem Landet, men nu er Smagløsheden for Bygningernes Ved-

NYBYGNING I STOCKHOLM. ARCHITEKT LALLERSTEDT.

kommende ikke mindre her end der, og jeg antager, at d'Hrr. Architekter endnu mere end jeg føler sig ilde berørte ved at være Vidne til den smag- og stilløse Bebyggelse, der nu overalt finder Sted paa Landet.

Jeg tillader mig derfor at rette en Henvendelse til Architektforeningen, om man maaske kunde benytte en Tanke, jeg fik om Maaden til at raade Bod derpaa, nemlig at formaa Landbrugsministeriet til at udskrive Konkurrence om Planer til de faa Hustyper, der er Brug for paa Landet, og lade de præmierede Tegninger mangfoldiggøre, saaledes at et Eksemplar af hver Type kan opslaas paa hver Landstation med Bemærkning om, hvor videre Eksemplarer er at faa til Købs — maaske gennem »Architekten« til Fordel for Architektforeningen.

Overfor det Gode, der vilde opnaas for saavel Beboerne af saadanne Husmands-, Landhaandværker- og Bønderhuse som i Retning af Landskabets Karakter, forekommer mig en Bevilling en Gang for alle paa Finansloven saa overkommelig, at Forslaget, ført frem af Architektforeningen, maatte kunne paaregne Vedtagelse.

I modsat Fald kunde jeg tænke mig, at Architektforeningen selv vilde udskrive en saadan Konkurrence uden anden Belønning end Ærespræmier, naar man fra Landbrugsministeriet fik overladt Materialet til Bedømmelsen af de Fornødenheder, der gør sig gældende for de forskellige Hustyper, og Oplysning om de Summer, der nu almindelig anvendes paa disse.

C. V. KJÆR.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1903—1904.

(Fortsat.)

Om Omsætningen af faste Ejendomme faas Oplysninger af nedenstaaende Tal, der angiver Salgssummerne for Ejendomme, solgte ad frivillig Vej i de sidste 6 Aar. I Tallene er ikke indbefattet de indlemmede Distrikter.

	Ved Salg underhaanden*) Værdi Kr.	Ved frivillige Auktioner Værdi Kr.	Tilsammen Værdi Kr.
1898.....	61.565.404	925.480	62.490.884
1899.....	47.847.848	555.500	48.403.348
1900.....	39.082.692	934.555	40.017.247
1901.....	33.999.752	1.220.400	35.220.152
1902.....	39.234.648	832.950	40.067.598
1903.....	35.275.308	1.576.170	36.851.478

Det ses, at Aaret 1903 med Hensyn til Salg af faste Ejendomme kun viser en lidt højere Sum end 1901, der var det ugunstigste Aar efter Kulminationen i 1898.

Hvorledes de ved Salg underhaanden afhændede Grundværdier fordelte sig indenfor større Bydele, fremgaar af nedenstaaende Tal.

	1903 Kr.	1902 Kr.	1901 Kr.
Indenbys Kvarterer	10.175.576	10.379.328	9.819.460
Kristianshavn	681.724	397.056	450.004
Voldkvartererne	5.095.176	5.504.084	6.730.916
Udenbys Kvarterer**)........	19.322.832	22.954.180	16.999.372
	35.275.308	39.234.648	33.999.752
Valby	987.108	5.145.652***)	763.160
Brøndshøj..................	1.272.412	2.213.884	844.128
Sundbyerne	1.694.292	2.531.876	
	39.229.120	49.126.060	

*) Tallene er udregnede paa Grundlag af den erlagte $^1/_4$ pCt. Afgift af Køb og Salg underhaanden. Da der ikke svares Afgift af Mageskifter, er Værdien af saadanne ikke indbefattet i Tallene.

**) Herunder Amagerbro.

***) Heraf vedrører en væsentlig Del Overdragelsen af Ny Carlsberg.

I Forhold til Aaret 1902 er Handelen med faste Ejendomme i 1903 aftaget ikke alene i det gamle Kjøbenhavn, men ogsaa i samtlige indlemmede Distrikter.

Helt anderledes stiller det sig med Hensyn til de ved Tvangsauktion bortsolgte Ejendomme; disses Værdi udgjorde i Aarene 1903, 1902 og 1901 for det gamle Kjøbenhavn henholdsvis 6.072.570, 2.418.625 og 1.630.790 Kr.

Den betydelige Nedgang i Arbejdsløsheden fra Januar 1901 til Januar 1902 er fortsat i Begyndelsen af 1903, og i det hele og store var Arbejdsløsheden ikke saa omfattende som i 1902, men det gælder dog navnlig Sommermaanederne, hvorimod Forholdene i Aarets sidste Del ikke stillede sig saa gunstigt, for November endog noget mindre godt end i 1902.

Forholdene paa Arbejdsmarkedet var rolige i 1903, og om end Antallet af Arbejdsstandsninger, efter Statistisk Bureaus Opgørelse, ikke var helt lille (31 mod 25, 27 og 33 i de tre foregaaende Aar), betød de kun et ringe Tab i Arbejdsdage og Arbejdsløn, som det vil fremgaa af hosstaaende Tal.

	1903	1902	1901	1900
Antal tabte Arbejdsdage..	4.422	98.058	23.454	141.224
Tabt Arbejdsløn i Kr.....	12.998	260.908	98.582	442.399

Ganske vist omfatter Oplysningerne ikke alle Arbejdsstandsningerne (for 1903 kun 12 af 31), men da det gennemgaaende er de mindre betydende Tilfælde, for hvilke nærmere Oplysninger savnes, tør ovenstaaende Tal for det forløbne Aar dog tages som Udtryk for en med Hensyn til Arbejdskonflikter ualmindelig rolig Periode.

Byens Bebyggelse.

Udstykningen og Salget af Grundene i Villakvarteret mellem Svanemøllen og Hellerup er begyndt, idet der i det forløbne Regnskabsaar er solgt og bebygget en Grund paa Hjørnet af Svanemøllevej og Rosbæksvej. Iøvrigt er der foretaget en Beplantning af Grundene, saaledes at der i Tidens Løb vil blive nogen Træ- og Buskvækst ved hver enkelt Parcel. Dernæst er Terrainet sat i direkte Sporvejsforbindelse med Byen derved, at der er lagt Spor i Svanemøllevejen for den indadgaaende Trafik.

Husarkasernens Grund. Under 29. Juni 1903 vedtog Kommunalbestyrelsen Planen til Bebyggelse af den Del af Husarkasernens Grund og Grønningen, der ligger mellem St. Kongensgade og en Linie dragen fra Hjørnet af Bredgade til Østerbrogade ved Søndre Frihavnsvej. I denne Linie anlægges en 50 Alen bred Boulevard, medens Arealet iøvrigt deles i 5 Dele til almindelig Bebyggelse med 3 Tværgader og 1 kort Gade i Flugt med Hovedgaderne, alle af 30 Alens Bredde. Derimod er der endnu ikke taget Bestemmelse om Anvendelse af det Kommunen tilhørende Areal mellem den projekterede Boulevard og Kastellet.

I den indre By har følgende Forbedringer af Gadeforholdene fundet Sted:

Kejsergades Bredde er bleven forøget med ca. 9 Alen, idet den i dette Øjemed erhvervede Ejendom Graabrødretorv 10 og Skindergade 17 er bleven afhændet saaledes, at det fornødne Areal afgives til ovennævnte Gade. Denne Udvidelse har kostet Kommunen 64,000 Kr., der er Forskellen mellem Ejendommens Købs- og Salgssum.

Hjørnet af Vestervoldgade og Kalvebod Brygge er bleven reguleret derved, at Kommunen købte Langebros Dampmølle og efter Afgivelsen af ca. 485 □ Alen til Udvidelse af de nævnte Gader atter solgte Ejendommen. Kommunens Udgift til denne Arealerhvervelse udgjorde 18,000 Kr.

Kjøbenhavns Banegaardsforholds Ordning.

Dette vigtige Spørgsmaal, der har staaet paa Dagsordenen i de sidste 20 Aar, er i det forløbne Aar rykket sin endelige Løsning et meget betydeligt Skridt nærmere, idet det ved Lov af 29. Marts 1904 om Kjøbenhavns Personbanegaard m. m. er vedtaget:

a) At den nuværende Hovedbanegaard med tilhørende Bistationer: Nordbanestationen, Holtestationen og Klampenborgstationen skal erstattes af en ny Centralstation Syd for Vesterbrogade mellem Frihedsstøtten og Godsbanegaarden ved Kalvebodstrand.

b) At der anlægges en firsporet Banelinie, der med Tilslutning til den nuværende Linie Vigerslev—Godsbanegaarden føres gennem Centralstationen og videre i Tunnel under Vesterbrogade og Boulevarden til Østerbro Station.

I Forbindelse hermed foretages en Udvidelse af Stationen ved Østerbro, og der anlægges mindre Stationer ved Valby, Vesterfælledvej og Frederiksborggade.

c) At Frederikssundsbanens Indløb til Kjøbenhavn omlægges saaledes, at denne fra Vandløse føres som løftet Bane til Valby med Tilslutning til den under b nævnte Banelinie.

d) At der anlægges et 2det Dobbeltspor Østerbro—Hellerup i Forbindelse med en Udvidelse af Hellerup Station.

e) At der for Godstrafiken anlægges en dobbeltsporet Bane fra Godsbanegaarden til Kalvebodstrand Syd om Vestre Kirkegaard til Vigerslev med Tilslutning til den nuværende Linie Vigerslev—Roskilde samt et Forbindelsesspor under Banelinien Valby—Vigerslev til den nuværende Linie Vigerslev—Frederiksberg. Den nuværende Nørrebro Godsstation nedlægges, hvorimod der anlægges en særlig Gods- og Rangerstation ved Lygten med de fornødne Forbindelsesspor.

De nuværende Baneværksteder ved Vandværkets Filterplads flyttes ned paa Terrainet mellem Godsbanegaarden og Vesterfælled, og endelig er det ved Loven bestemt, at der skal foretages fornødne Arealerhvervelser for senere, naar det maatte vise sig ønskeligt, at anlægge en ydre Godslinie fra Nørrebro over Vandløse til Vigerslev.

Naar disse saaledes vedtagne Byggearbejder ere gennemførte, hvilket antages at kunne ske i Løbet af en halv Snes Aar, er det Hensigten, at al Persontrafik Vest fra skal føres ind til Kjøbenhavn gennem Valby over Centralstationen og videre gennem Boulevarden til Østerbro, medens Trafiken Nord fra føres over Østerbro Station og videre til Centralstationen. Herved opnaas den betydelige Fordel, at Udløbene imod Nord og Vest over Vodroffsvej, H. C. Ørstedsvej og Bülowsvej med deres i høj Grad generende Niveauskæringer bortfalde. Denne Fordel købes imidlertid paa Bekostning af Nørrebro Personstation, der efter Forslaget skal nedlægges, og det samme vil blive Tilfældet med Personstationen ved Frederiksberg, idet Linien Hellerup—Nørrebro—Frederiksberg kun tænkes

benyttet som Godslinie. Som allerede nævnt er der dog ved Loven vedtaget Arealerhvervelse til en Godslinie Nørrebro—Vigerslev, hvorved Muligheden af senere at løfte Linien Hellerup—Nørrebro—Frederiksberg ud af Niveauet og benytte denne som Personlinie er holdt aaben, ligesom det ogsaa udtrykkelig er forudsat, at denne Linie kan benyttes til enkelte personførende Tog.

Den samlede Bevilling til de ovenfor nævnte Arbejder udgør ca. $22^1/_2$ Mill. Kr., heri ikke medregnet de til Arealerhvervelse medgaaende Beløb.

Gennemførelsen af denne Lov har nødvendiggjort en meget omfattende Overenskomst mellem Staten og Kjøbenhavns Kommune, der ordner Forholdet vedrørende udstrakte Arealer, dels de som skulle benyttes til de ny Anlæg, dels saadanne som blive frigjorte ved Opgivelsen af de ældre Anlæg, og tillige den store Række af tekniske Spørgsmaal, der kræve deres Løsning ved et saa stort Anlæg.

Overenskomsten angaaende Arealerne og hvad dermed staar i Forbindelse sluttedes den 13. Februar 1904 mellem Ministeren for offentlige Arbejder og Borgmesteren for Magistratens 2den Afdeling, for sidstnævntes Vedkommende under Forbehold af Kommunalbestyrelsens Approbation. Denne gaves eenstemmig i Borgerrepræsentationens Møde den 14de Marts d. A., efterat Sagen havde været underkastet en Undersøgelse i et af Borgerrepræsentationen derom nedsat Udvalg.

Princippet i Overenskomsten er, at Kommunen overtager de Arealer, der nu benyttes af Hovedbanegaarden mellem Vesterbrogade, Gl. Kongevej, St. Jørgenssø, Gyldenløvesgade og Vesterfarimagsgade, samt Nørrebro Station og Udløbene mod Nord og Vest, som frigøres ved de nye Anlæg. Som Vederlag for disse Arealer yder Kommunen et kontant Beløb af 15 Mill. Kr. samt afgiver til Staten de Kommunen tilhørende Grunde, der ere nødvendige for de ny Anlæg.

Naar om 10 à 12 Aar denne Jernbaneordning er gennemført, maa det haabes, at Kjøbenhavn har faaet en i alle Henseender tidssvarende Ordning af sine Banegaardsforhold, hvilken unægtelig i en meget betydelig Grad vil forandre Byens Fysiognomi, navnlig i den vestre Del, ligesom det er en Forudsætning for den trufne Overenskomst, at Kommunen gennem Dispositioner over de store Arealer, i alt Fald for den væsentligste Del, vil faa Dækning for sine Udgifter.

(Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Raadhusudstillingen af dansk Kunst til 1890. Forretningsudvalget har nu udsendt en Redegørelse om denne Udstilling, der, som det endnu vil haves i frisk Minde, holdtes paa Kjøbenhavns Raadhus i Sommeren 1901. Medens der for Malerier og Skulpturer var sat en Begrænsning, saaledes at de sidste 10 Aars Produktion (inden Aar 1900) var udelukket, blev der indrømmet Afdelingen for Bygningskunst, efter dens indtrængende Henstilling, Ret til at medtage fotografiske Gengivelser, men ikke Tegninger af Bygningskunst efter 1890. Den topografiske Afdeling blev begrænset til at omfatte Kjøbenhavns Historie og Topografi i Billeder. Udstillingen gav et Overskud af Kr. 34.351,62. For dette blev

det bestemt at lade udføre et Maleri af Raadhusets Festsal under Udstillingen ved Maleren KARL JENSEN; Billedet er færdigt fra Kunstnerens Haand og vil blive skænket til Raadhuset. Endvidere blev der af Maleren P. S. KRØYER udført et Portrætbillede af Raadhusets Bygmester, M. NYROP, hans første Medhjælper, Architekt EMIL JØRGENSEN, og Murerformand CRONE. Dette Billede er ophængt i Raadhusbibliothekets Læsestue (se »Architekten« V, Side 170). Og endelig udførtes der den Springvandskumme af Bronce, efter Tegninger af Architekt BINDESBØLL og Maleren JOAKIM SKOVGAARD (se »Architekten« IV A, Side 73 ff.), som er opstillet foran Raadhushaven; den 8. November 1904 afleveredes den til Kommunalbestyrelsen. Bekostningen ved Springvandskummens Udførelse andrager ifølge Regnskabet Kr. 29.899,65.

Trykfejl. En beklagelig Fejl er indløben i Artiklen om Skotfos Papirfabrik i Tidsskriftets forrige Nummer, idet Navnet overalt er bleven fejlt stavet som Skatfos i Stedet for *Skotfos.*

Vi kan ved samme Lejlighed anføre, at vi er bleven gjort opmærksom paa, at de omfattende Betonarbejder og Støbninger ved Opførelsen af denne Fabrik er udførte af Betonentreprenør MUSCULUS.

— En anden Fejl, der næppe vil undgaa kedelige Følger, er desværre sket ved Numereringen af sidste Heftes Omslag, idet det staar anført som 1ste Hefte, men skal være *15de* Hefte, hvilket vi beder vore ærede Abonnenter rette, da det ellers uundgaaeligt vil have Forveksling til Følge.

Udstilling af nyere Bygningsmateriale. Den Udstilling, som igaar aabnedes i Industriforeningen, og som er bleven til ved Samarbejde mellem Industriforeningens Forevisningsudvalg og et Udvalg fra Akademisk Architektforening, viser ved sit Omfang og sit Indhold, at det er en heldig Idé at foranstalte saadanne periodiske Udstillinger af Bygningsmateriale, hvor man paa eet Sted kan gøre sig bekendt med det bedste og nyeste af, hvad der herhjemme kan have Betydning for vor Bygningsindustri. Som bekendt er det tre Aar siden den første af disse Udstillinger blev afholdt paa samme Sted, og da Tanken fremkom om Afholdelsen af denne, som er den anden i Rækken, var der enkelte, som frygtede, at Mellemrummet mellem de to Udstillinger var for kort, og at der ikke var fremkommet tilstrækkeligt mange Nyheder til Fremvisning. Resultatet har vist, at denne Frygt var ugrundet. Udstillingen er baade righoldig og mangeartet; her findes saaledes Prøver paa nye Sten, som i Form, Vægt eller Materiale afviger fra tidligere; her findes en Mængde forskellige Etageadskillelser, brandsikre eller lyddæmpende, Skillerumskonstruktioner, Isoleringsmateriale, Varmelegemer, Beslagdele og meget andet, som vi nærmere skal omtale i følgende Hefter af Tidsskriftet, idet vi her blot skal indskrænke os til at udtale vor Anerkendelse af det gode og omfattende Arbejde, der baade fra Udstillingsudvalgets og Udstillernes Side er ydet for at gøre Forevisningen saa anskuelig og omfangsrig som mulig.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 21. JANUAR 1905
7. AARGANG № 17

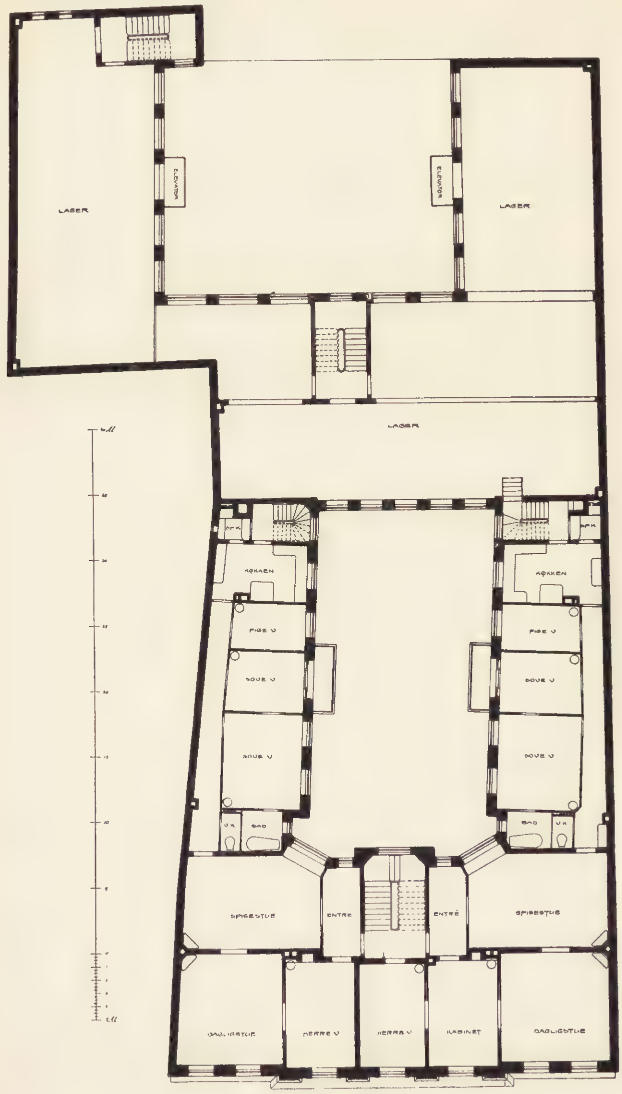
NYBYGNING VED FREDERIKSHOLMS KANAL.

NYBYGNING VED FREDERIKSHOLMS KANAL.

ARCHITEKT A. PREISLER.

Ved Frederiksholms Kanal Nr. 6 har Firmaet Evers & Co. ladet opføre en Forretnings- og Beboelsesbygning efter Tegning af Architekt A. Preisler. Forhuset med Sidebygningerne indeholder i den høje Kælder Udstillings- og Lagerrum, i Stueetagen Kontorlokaler og paa 1ste, 2den og 3die Sal en 5- og

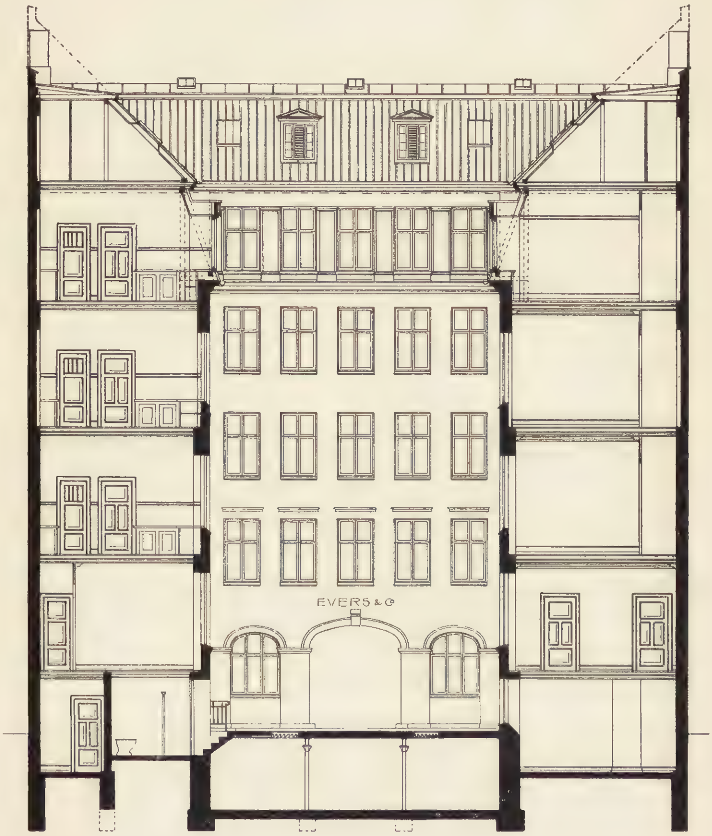
NYBYGNING VED FREDERIKSHOLMS KANAL.

ARCHITEKT A. PREISLER.

en 6-Værelsers Lejlighed i hver Etage. I Tagetagen er indrettet Atelierer mod Gaden. Under den forreste Gaard er der udgravet Kælder til Lager for Firmaets Fliser etc., der ved en meget praktisk lille Elevator med tilhørende Vogne nemt transporteres op eller ned. I Mellembygning og bageste Sidebygninger er der,

foruden Staldrum og Portnerlejlighed i Stueetagen, Lager og Kontorlokaler med Vareelevatorer.

Façaden er over Granitsoklen og den pudsede Stueetage opført af røde, haandstrøgne Sten, med Pilastre, Vinduesindfatninger, Balustre og Baand af Cotta Sandsten. Hovedgesimsen er støbt. Relieffet i Frontoner er komponeret af og modelleret paa Stedet af Billedhugger Jens Lund. Porten er udført af Teaktræ. Façaden mod forreste Gaard er udført af gule, haandstrøgne Sten og pudsede.

NYBYGNING VED FREDERIKSHOLMS KANAL. ARCHITEKT A. PREISLER.

Façaderne mod bageste Gaard er udførte af gule Maskinsten. Tagene er dækkede med sortglaserede Falstagsten, de flade Partier dog med Zink.

Murermestrene Unmack & Schrøder har haft Arbejdet i Entreprise og gennemført det med stor Præcision. Medvirkende har endvidere været: Tømrermester N. P. Fjeldsø, O. Andersen, Larsen & Holms Snedkeri, Stenhuggermester C. Scheller, Blikkenslager Bode, Smedemester Geddei, Glarmester Ohland, Malermestrene Petersen og Andersen, Stukkatør H. C. Berg. Endvidere er Elevatorerne udførte af »Titan« og et mindre Varmtvandsanlæg af »Vølund«. Støbegodset er hovedsagelig leveret af Matthisen & Dittman, Kaminerne af Kähler.

NYBYGNING VED FREDERIKSHOLMS KANAL.

ARCHITEKT A. PREISLER.

Kappen over den bageste, lavere Del af Forhusets Gennemkørsel samt Væggene i samme, i Hovedkappens nederste Del og i Badeværelser og Køkkener beklædes med Mettlacher-Fliser, der opsættes af Firmaet Evers & Co.s egne Folk.

DET GAMLE KJØBENHAVN PAA DET NYE RAADHUS.

Kære Hr. Architekt Nyrop!

De har taget mig paa det allerømmeste Sted. Det gør enhver, der minder mig om min Sømandsperiode, — hine 10 lykkelige Aar, hvor jeg kendte Mismod, Uro, Grublen, Harme, saa lidt som Penge, Græsk og Galathe!

Men — hvor meget De end har glædet mig — jeg maa alligevel protestere. Selv om man har sejlet nok saa meget til Søs, selv om man kan lægge baade »Hjerte-, Mellem- og Endebændsel«, kan »rive« en Tallie, slaa et Pælestik med Bugten af en Trosse, »takle« en Ende og »helde« to Varp sammen m. m., kort sagt: spytte langt og blankt og brunt, er det dog ikke givet, at man derfor

har noget Kendskab til Skibstyper, der ligger et Par Hundrede Aar forud for den Periode, i hvilken man erhvervede sig de nævnte Saltvandsfærdigheder. Det skulde da være, at man saa ofte havde mødt »den flyvende Hollænder« og sejlet paa Siden af den saa længe, at man kunde faa den set rigtigt efter i Løb og Linier og studere dens Rundholter og staaende og løbende Gods i alle Enkeltheder.

Jeg har nu rigtignok altid hørt, at Søfolk, der mødte den flyvende Hollænder, kunde være sikre paa at komme til at gaa neden om og hjem meget snart efter. Og jeg skal i Overensstemmelse med Sandheden — hvor fristende det end kunde være at spinde Dem en Ende — betro Dem, at *jeg* aldrig har set hint berømte Fartøj, undtagen paa det kgl. Theater, men det gælder vist ikke. Om Hr. Vigeland har været heldigere, ved jeg ikke. Der er noget i Skabelonen paa et Par af hans Fartøjer, der nok kunde tyde paa, at han i sin Sømandsperiode havde mødt Dødssejleren. Det er ikke for at være ubehagelig, at jeg siger dette, men hans Fartøjer er meget mere skabte som de senere kluntede Hollændere, end de Skibe, hvoraf der findes saa udmærkede Typer, paa det selvsamme Stik, der er Grundlaget for Hr. Vigelands Freskobillede, nemlig Jan v. Wycks Delineation af 1610.

Vi er i den Grad uenige, at det, De fremhæver som noget fortjenstligt hos Hr. V., nemlig hans Benyttelse af Orlogsværftets Modelsamling, dadler jeg som et uheldigt Skridt. Jeg griber derfor med Glæde en af Deres Udtalelser, om hvilken vi kan være ganske enige: »Det er altid en mislig Sag at skulle tildigte Detailler.« Det er sikkert og vist! Men finder Herren da ikke, at det er meget uheldigere at tildigte baade Detailler og Helhed? Jeg mener jo — og det er det, der er gjort her.

Men er det galt, at Hr. V. har ladet sit udmærkede historiske Materiale ubenyttet for Skibenes Vedkommende, bliver det ikke bedre ved, at han henvender sig til Orlogsværftets sikkert overordentlig dygtige Teknikere, Modelbygger og Rigger som De selv oplyser, i Stedet for til Flaadens Historikere, og da først og fremmest til Kapt. Otto Lütken. Havde Hr. V. gjort det, saa havde han straks faaet at vide, at den historiske Modelsamling paa Orlogsværftet ikke ejer nogen Skibstype ældre end Skaanske Krig (1675—79), men at han, om han vilde længere tilbage i Tiden, maatte gaa til Rosenborg og studere Jacob Jensens fortrinlige Elfenbens-Model af Fregatten »Norske Løve«. Modellen er udført 1654, Skibet selv blev bygget 1634 af Daniel Sinclair. Ved at studere denne prægtige Model, der nok har den Fejl at være noget »narrowbeamed« — en naturlig Følge af Formen af Elfenbenstanden, den er gjort af —, vilde han sikkert have faaet mere Fidus til v. Wycks Skibstyper og tillige have faaet Detailler nok. Og flere kunde han have faaet paa Det store kgl. Bibliothek i »Construction d'un vaisseau du roi« (tror jeg nok, Bogen hedder), Rochefort 1600, 8vo.

Det er beklageligt, at Skibene paa Hr. V.s Billede ikke er saa korrekte, som man kunde ønske det, — der er i øvrigt ikke saa ringe Forskel paa dem, og et enkelt nærmer sig noget mere Christian IV.s Skibstype, end de andre. Og saa kunde man nok ønske en anden Farve paa Kjøbenhavns Slot, men det skal villig erkendes, at det store og sikkert vanskelige Arbejde at gengive et gammelt

Kobberstik i en saa betydelig forstørret Maalestok al fresco er udført med stor Dygtighed og vistnok i teknisk Henseende er udmærket. Særlig forekommer Behandlingen af Husenes Tage mig i malerisk Henseende fortrinlig.

Og nu til Billedet af Raadhuset! Det er meget muligt, at Forholdet mellem Vinduerne paa RESENS og DE THURAS Stik er det samme og atter iagttaget af Dem. Men det var nu rigtignok mere selve den Ide, at bringe den gamle Raadhusfaçade i Forhold til Deres egen nye Dør, som jeg fandt uheldig, — ja, rent ud sagt, lidet værdig baade for Dem og for den Plads, den er anbragt paa. Det er dog en af Hoveddørene paa Raadhuset, og Ideen synes mig at minde for meget om rent ud sagt Panoptikon.

Og saa tillader jeg mig endelig at spørge, om det er rigtigt at tage den væbnede Mand bort fra hans naturlige Plads i Midtertaarnet paa Kjøbenhavns Vaaben af 24. Juni 1661, — hvor han er anbragt til Minde om Borgernes Deltagelse i Byens Kamp for sin og Landets Frihed og Selvstændighed, — og sætte den op paa Raadhuset, foran den gamle Raadhusfaçade, hvor den øjeblikkelig faar en anden Symbolik? Som han staar der, er han en fuldstændig tysk Rolandsfigur, og hvad enten han er direkte eller indirekte indført, har vi ingen Brug for ham. Havde Kjøbenhavn ikke i Middelalderen formaaet at hævde sig som en dansk By over for de paatrængende Hansestæder, havde vi maaske nok faaet en Rolandsfigur foran Raadhuset, men kun paa Bekostning af Byens Danskhed.

Lad os være glade over, at vi *ikke* fik den, og at Rolandsfiguren paa det nye Raadhus kun er en Fantasi, — een af den udmærkede Bygmesters mindst udmærkede Fantasier.

Deres ærbødige og i mange Retninger beundrende

BERING LIISBERG,
Styrmand — baade med Længde og Bredde —
og Museumsinspektør.

UDSTILLING AF NYERE BYGNINGSMATERIALE.

I.

Som korteligt omtalt i sidste Nummer af »Architekten« aabnedes i forrige Uge i Industriforeningen en Udstilling af nyere Bygningsmateriale. Det har ved denne Lejlighed været Udstillingsudvalgets Hensigt kun at fremstille saadanne Konstruktioner og Enkeltheder, som er fremkomne herhjemme i de sidste Aar, og med stor Flid har man saa vidt muligt søgt at undgaa Gentagelser fra den sidste Udstilling, som blev afholdt paa samme Sted i 1902.

Udstillingen grupperer sig om de tre Hovedinddelinger: 1) Bygningens Konstruktion, 2) Bygningens øvrige Udstyrelse samt 3) Ingeniørarbejder. Den omfatter ialt noget over 60 Udstillere, men flere af disse har meget store og forskelligartede Udstillinger, og Industriforeningens store Forevisningssal med Balkon og Bagsalen er fuldt optagne.

Under den første Gruppe findes vel de største og interessanteste Udstillinger, og blandt disse tiltrækker den af Aktieselskabet SOPHUS BERENDSEN sammenstillede

Konstruktion sig berettiget Opmærksomhed. Den store Opstilling, der optager mere end en Trediedel af Salens Gulv, viser paa forskellig Maade Anvendelsen af Strækmetal og af Jærnbjælker af Differdinger Special Profil og Normal-Profil.

Strækmetallet, der som bekendt er dannet af gennemhullede og udtrukne Jærnplader, har ved sine mange gode Egenskaber efterhaanden erhvervet sig en sikker Plads i Bygningskonstruktionen, hvor det er anvendeligt paa flere Maader, og disse forskellige Anvendelser er alle fremstillet meget klart i denne Udstilling. Man finder saaledes Strækmetallet indstøbt i Beton som Etageadskillelse mellem Jærnbjælker, hvor man med det letteste og billigste Nummer Strækmetal og en Betontykkelse paa 2" kan opnaa en Konstruktion, der foruden sin Egenvægt og med 5 Gange Sikkerhed kan bære ca. 180 Pd. pr. □ Fod, beregnet med en Afstand af 3 Fod mellem Jærnbjælkerne. Til Pudsning er Metallet ogsaa særdeles egnet, idet Mørtelen paa Grund af Maskernes Form hænger udmærket fast, og hvor det gælder om at skabe Isolering omkring Søjler eller andre Konstruktionsdele har man ogsaa i dette Materiale et udmærket Hjælpemiddel, da det lader sig forme og tildanne samt let anbringe omkring det paagældende Sted og danner da her et godt Underlag for den isolerende Mørtel eller Masse.

Som en særlig Anvendelse af Strækmetal viser Udstillingen en Trappe, i hvis ene Løb Trinene er støbte af Beton med Indlæg af Strækmetal, medens det andet Løb er dannet af Vinkeljærn og Strækmetal uden Beton. Trapper af sidstnævnte Konstruktion er meget anvendelige paa Fabriker, Jærnstøberier, Gasværker og lignende Steder. Endelig kan man i Husbygning, hvor det gælder om at skaffe solide Materialer, og hvor de kunstneriske Hensyn er af mindre Betydning, anvende Materialet som Gittere, Rækværker m. m.

Differdinger Specialprofiler har »Architekten« allerede skænket en udførlig Omtale (VI, Pag. 147). Disse Bjælker, der med nogen Afvigelse nærmest ligner bredflangede I-Bjælker, frembyder den Fordel, at de med forholdsvis ringe Højde bærer betydelige Belastninger paa store Fritliggender, ligesom de ogsaa egner sig særdeles godt til Søjler. Udstillingen viser disse forskellige Anvendelser af denne Bjælkeform og omfatter tillige en meget smuk Samling af alle de bredflangede Differdinger-Profiler, som til Sammenligning er opstillet ved Siden af tilsvarende Normalprofiler.

(Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Normalure. For Architekter vil det have Interesse at vide, at der nu kan fremstilles nøjagtigt gaaende Ure, som trækker sig selv op, og som reguleres automatisk.

Urenes Optrækning besørges af et elektrisk Tørelement, der er anbragt i selve Urkassen, og som hvert femte Minut lader en Elektromagnet løfte en lille Vægt, der da i 5 Minutter driver Værket, der er ganske uden Fjeder.

Reguleringen foregaar fra en Central, der ved elektriske Ledninger er sat i Forbindelse med Uret; paa Centralen findes et nøjagtigt Ur, der stadigt kontrolleres — i Kjøbenhavn f. Eks. ved elektrisk Forbindelse med et Normalur

paa Observatoriet — og fra dette Centralur sendes der da med faa Timers Mellemrum en elektrisk Strøm til hvert Ur, som derved stilles aldeles nøjagtigt. Ogsaa et andet Arbejde udfører denne Strøm, idet den ved at gennemløbe en Elektromagnet paa Centralstationen bringer en Stift til at slaa ned paa en Papirstrimmel, der drives frem ved et Urværk; Stiften frembringer i Papiret et lille Hul, der er Tegn paa, at Strømmen har kunnet fuldende sit Kredsløb. Centralen har derigennem fuldstændig Kontrol med alle Urene, som uafbrudt, baade Dag og Nat, selv giver Melding om de er i Orden.

Urene, som er dansk Opfindelse, har allerede vundet betydelig Udbredelse i Kjøbenhavn og Provinserne. Da de ikke skal trækkes op, kan de anbringes paa ret utilgængelige Steder, f. Eks. højt oppe paa Bygningsfaçader og i Taarne. Der gøres i denne Tid Forsøg med at indføre dem i nye Ejendomme, hvor de kan leveres meget billigt, naar alle Lejligheder straks udstyres med saadanne Ure. En speciel Anvendelse er til Kirketaarne, hvor Uret endog kan indrettes til selv at tænde og slukke Lyset bag Skiven, saaledes som det f. Eks. er udført til den nye Kirke i Hellerup. Urene kan ogsaa sættes i Forbindelse med Klokker, som f. Eks. paa Fabriker kan afgive en nøjagtig og samtidig Ringning ved Arbejdstiders og Maaltiders Begyndelse og Slutning. *W.*

Hollandsk Tidsskrift. Ved Professor L. FENGERS Velvillie er Red. kommen i Besiddelse af et hollandsk architektonisk Tidsskrift, som utvivlsomt vil have Interesse for Foreningens Medlemmer og derfor skal blive fremlagt ved første Foreningsmøde. Tidsskriftet hedder *Het Huis* (Huset), det udgives af Architekt CUYPERS i Amsterdam og udkommer i meget lille Format — men særdeles elegant Udstyr — den 15. i hver Maaned. Redaktøren, der selv er udøvende Architekt, virker særligt for, at Architektens Opgave ikke skal indskrænke sig til Tegning og Ledelse af Husets Opførelse, men han skal ogsaa forestaa hele den indre Dekoration, Møblering o. s. v. Tidsskriftets ret gode Billeder viser da ogsaa en rig Afveksling, idet man dog synes at spore mest Tilbøjelighed til Fremstilling af Interiører, hvoraf flere er særdeles vellykkede.

FORENINGSMEDDELELSER.

Torsdag den 26. Januar 1905, Kl. 8 Aften, Møde i Lokalet i Industriforeningen.

Smørrebrødsbord.

Foredrag af Domkirkearchitekt TH. WÅHLIN om de i Petrikirken i Malmø fundne Kalkmalerier, ledsaget af Lysbilleder.

Udstillingen af nyere Bygningsmateriale vil forinden Foredraget være aaben for Foreningens Medlemmer.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

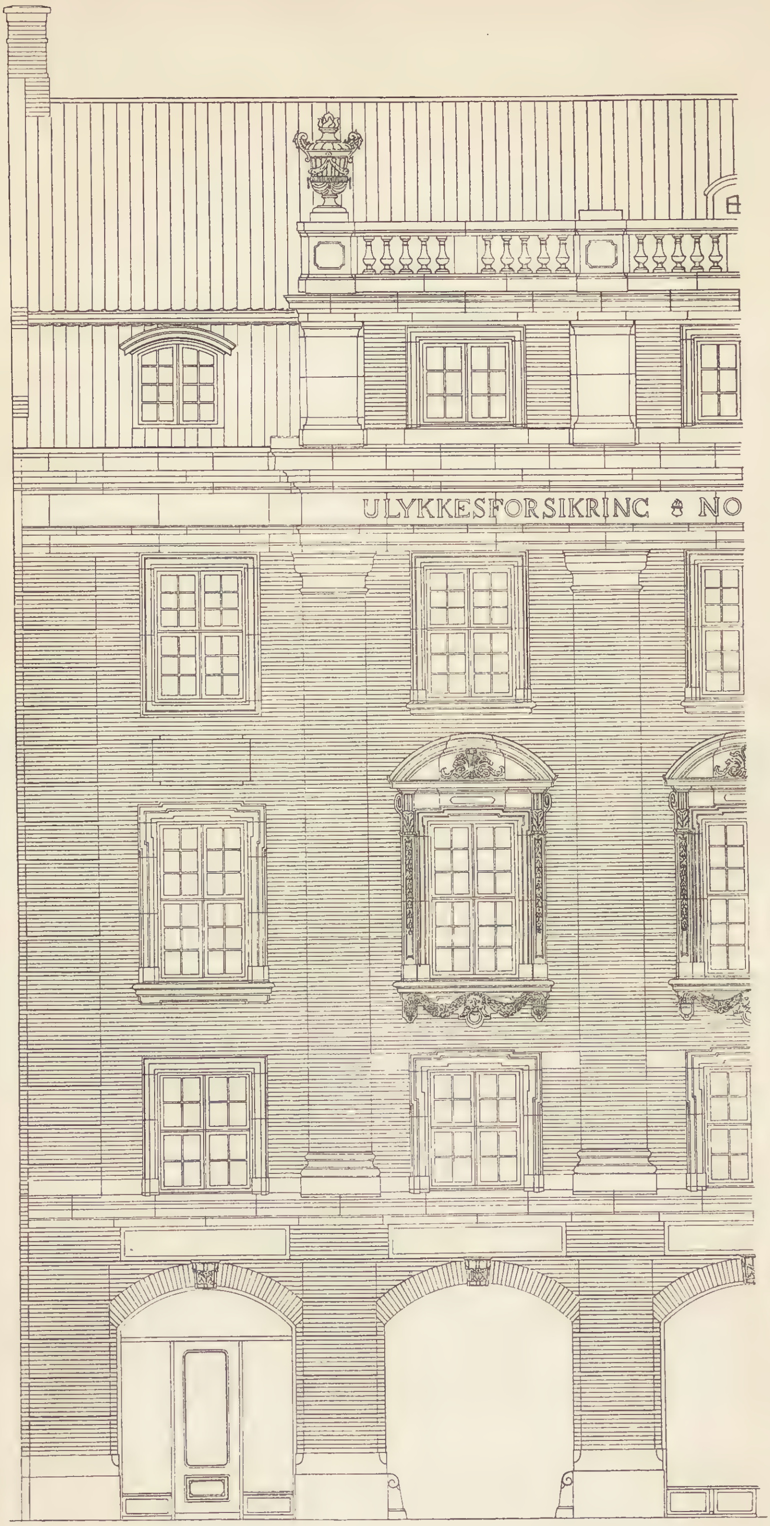
KJØBENHAVN
DEN 28. JANUAR 1905
7. AARGANG № 18

NYBYGNING PAA KONGENS NYTORV.

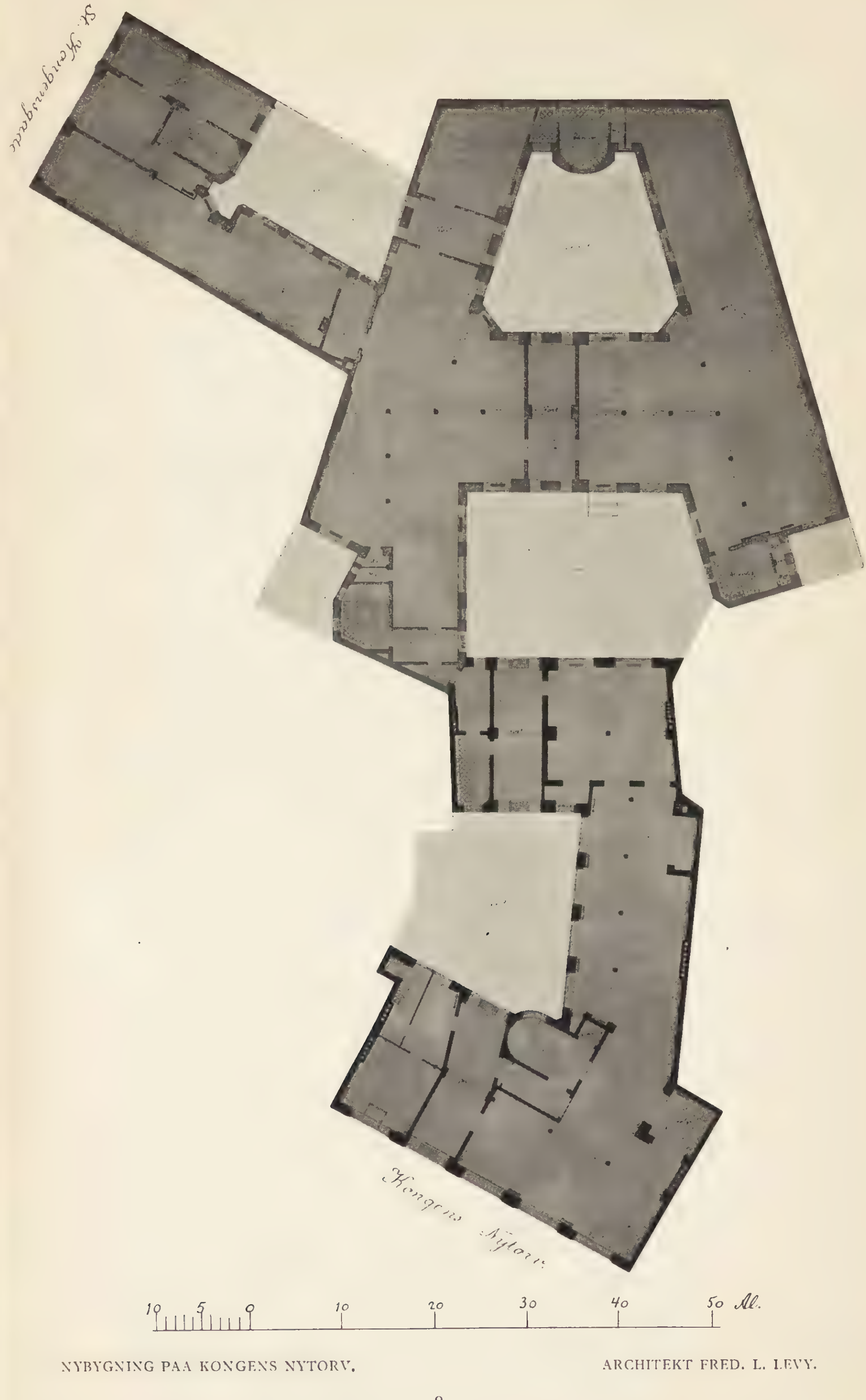
Efter at et Konsortium af Forretningsfolk og Haandværkere havde købt de seks, meget brøstfældige, smaa Ejendomme Kongens Nytorv 8, 10, 12 og 14 samt St. Kongensgade 14 og 16, har dette ladet disse nedrive og paa den ryd-

NYBYGNING PAA KONGENS NYTORV. — ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

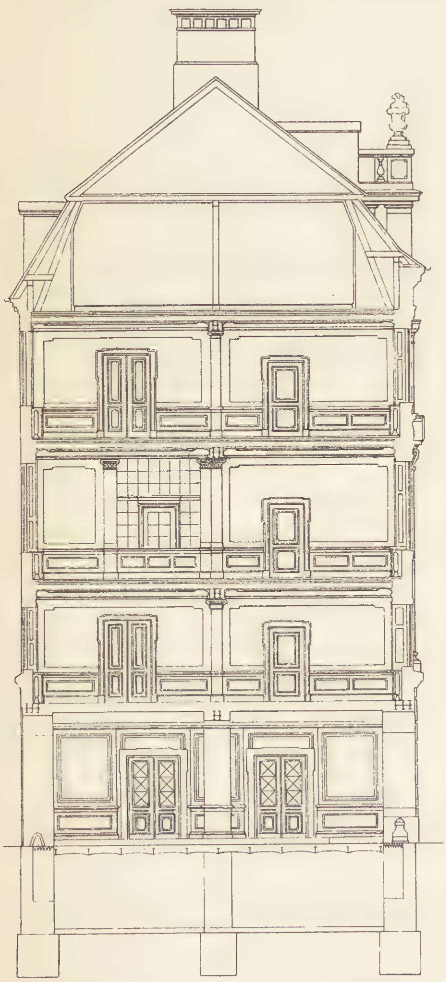

NYBYGNING PAA KONGENS NYTORV. ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

NYBYGNING PAA KONGENS NYTORV. ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

dede Tomt, hvis samlede Areal udgør 5700 Kv.-Alen, opført 2 Ejendomme i Forbindelse med hinanden, den ene nu fuldført mod Torvet, den anden under Opførelse mod St. Kongensgade. I de samlede Ejendomme, hvis Planer her gengives, er der aaben Portforbindelse fra Gade til Torv, hvilken sikkert i mange Tilfælde vil være kærkommen for Gadestrømmen, der ellers skal passere Sporvognshjørnet ved Gothersgade. Gaardene og Portene er asfalterede, og i Porten mod Torvet opsættes Paneler af norsk Sandsten, i de andre Porte af farvede Sinzigerfliser, hvorover Friser af Marmorstuk.

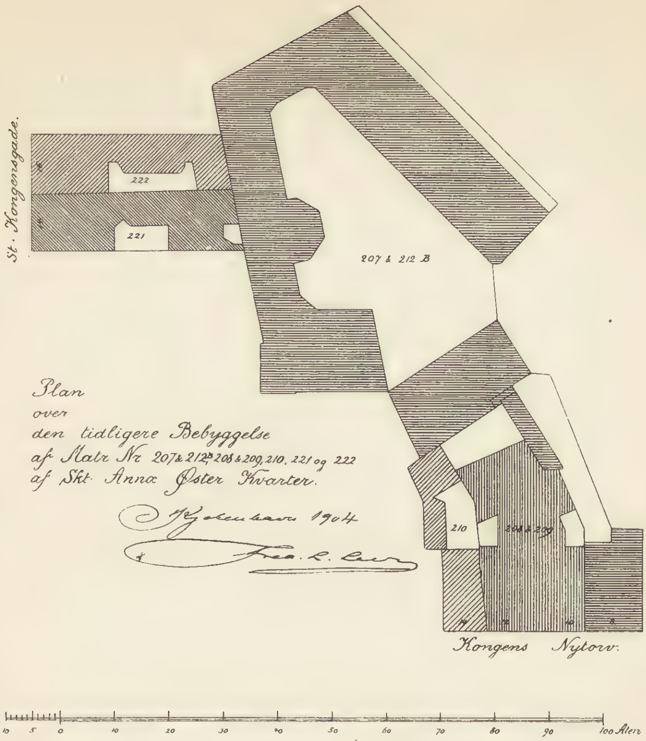

NYBYGNING PAA KONGENS NYTORV. ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

Det ydre af den foran afbildede Bygningsfaçade mod Kongens Nytorv er udført af røde, haandstrøgne Sten og graa Granit, Sokkel og alle Gesimser, Vinduesindfatninger og Tagbalustrader af Bremersandsten. Façaderne mod Gaarden er murede med hvide Skalsten fra Frederiksholms Teglværker.

Naar undtages Forhuset mod St. Kongensgade, i hvilket der i Etagerne indrettes Beboelser, er hele det store Kompleks, samtlige Etager i begge Ejendommene, beregnede og udstyrede til Udlejning til Kontorer, Forretnings- og Lagerlokaler, hvorfor der ogsaa i Trapperummene installeres 4 Elevatorer foruden Godselevator.

Tegningerne til begge Ejendomme er udarbejdede af Architekt Fred. L. Levy, der ligeledes har ledet Arbejdet. Følgende Firmaer har udført Arbejderne: Murermester Lytthans-Petersen, Tømrermester H. P. Nielsen, Snedkermester Hans J. Holm & Søn, Blikkenslagermester Th. Dreyer & Co., Malermester C. Møllmann & Co., Smedemestrene H. M. Nielsen og C. M. Petersen, Glarmester Oluf Madsen, Billedskærer Hans Chr. Berg, Stenhugger E. Nielsen, Ingeniør R. E. Bird, Emanuel Jensen & H. Schumacher (Holzcementtage og Sterillofter), Aktieselskabet »Titan« (Elevatorer) samt »Vølund« og J. B. Recks Opvarmnings-Kompagni Varmeværkerne under Tilsyn af Ingeniør Berlème-Nix. De ornamentale Led paa Façaden er modellerede af Billedhugger Hans Chr. Petersen.

BJERNEDE KIRKE EFTER RESTAURATIONEN.

ET GENSVAR.

Alle, der holder af Danmarks gamle Bygningskunst, vil være Prof. Storck taknemlige for den klare og velformede Redegørelse, han — i »Architekten« for 31. December 1904 — har givet for sin Restauration af Bjernede Kirke. Hvis nogen kunde være i Tvivl om, at Prof. Storcks Restaurering var udført med dyb Kærlighed til Opgaven, med kunstnerisk Finfølelse og med den største Omhu, saa maatte Prof. Storcks Ord bortrydde disse Tvivl. Men i Kongeriget Danmark findes der jo ikke et bygningsinteresseret Menneske, som ikke i Forvejen vidste, at Prof. Storcks Restaurering netop udmærker sig ved disse Egenskaber.

Prof. Storck slutter sin Redegørelse med disse Ord: »Men ligesom de Forandringer, hvorved Tanken i et Bygningsmonument er bleven forstyrret, har vundet Sympati, fordi de ere blevne gamle, saaledes kan der vel ogsaa være Haab om, at de Forandringer, som nu foretages, for at den oprindelige Tanke igen kan komme til sin Ret, ogsaa maa vinde Tilslutning, om ikke før saa naar Tiden har sat sin Patina paa dem, og de, der have forelsket sig i de forvanskede Former, ere afløste af andre Generationer.«

Ak nej, herom drejer Sagen sig slet ikke. Hvad der er sket er dette, at en karakterfuld Bygningssilhuet for bestandig er forsvunden fra Danmarks Overflade. Naar man fra Bygningens Indre, sikkert det barskeste Kirke-Indre i Dan-

mark, træder ud i fri Luft og ser paa Kirkens Ydre, saa maa enhver sige til sig selv, at saaledes kan Bygningen aldrig nogensinde have været afsluttet foroven. Vi ved ikke, om den har været kronet af en Tindekrans, om Muren har kraget ud, kort sagt: hvorledes Bygningens Silhuet oprindelig har virket. Een Ting kan vi dog paa Forhaand sige: den Kunstner, der har skabt det enestaaende virkningsfulde Kirkerum, kan umulig have givet Bygningen den Afslutning foroven, som den nu har.

I det 15. Aarhundrede fik Kirken den ejendommelige Bispehue-Form; den var ikke oprindelig, men den var, hvad man ikke kan sige om Kirkens nuværende Ydre, karakterfuld, og den stod ikke i Disharmoni med Kirkens Indre; en Dag vil man vel give den denne Form igen. Den havde fire Aarhundreders Hævd. Tusinder og atter tusinder af Vejfarende mellem Sorø og Ringsted har med Øjnene fulgt Bispehuen; klare Barneøjne har spejdet efter den, raske Drenge har mindedes Valdemar Sejr, den gode Saxo og den tapre og højsindede Karl af Rise. Nu vil ingen se efter Bjernede Kirke. Men for at holde Barnefantasier og Barndomsminder uden for den foreliggende Sag, saa er Indvendingerne mod den foreliggende Restauration dels af historisk, dels af æsthetisk Art: man burde ikke have ændret Kirkens Form, naar man ikke kunde stille noget bedre i Stedet.

Ved Skæbnens Ugunst har jeg gentagne Gange været nødt til at gøre Front mod Prof. Storck. Naar Prof. Storck overfor de Opmaalinger af Danmarks gamle Kirkebygninger, som foretages paa Statens Bekostning, vil hævde et snævert architektonisk Standpunkt, saa har jeg villet hævde, at Stoffet ogsaa burde bearbejdes arkæologisk og historisk til Gavn og Udbytte for en større Almenhed. Naar Prof. Storck vil forsvare sin Restauration af Bjernede Kirkes Overdel, saa paastaar jeg, at han har ødelagt en dansk Kirkesilhuet, men jeg skynder mig at tilføje, at har han været uheldig for en Gangs Skyld, saa har han ved andre Restaureringer forøget Danmarks Skat af architektonisk Skønhed. Det behøver næppe udtrykkelig at siges, hvor højt Prof. Storcks Restaurationsarbejder i enhver Henseende staar over hans Forgængeres. I Maribo Kirke er der skabt det stemningsfuldeste Kirke-Indre i Danmark, dog rigtignok ikke ved Midler, der er oprindelige. Og med Helligkorskirken, Abel Katrines Stiftelse og den Soldenfeldtske Stiftelse har Kunstneren jo givet Kjøbenhavn trefold igen, hvad han har berøvet Sjælland i Bjernede Kirke. Det maa da være en oprigtig og ærbødig Beundrer af Kunstneren, Bygmesteren, tilladt en enkelt Gang at sige Restauratoren en Sandhed, selv om den er ubehagelig.

Francis Beckett.

Dr. Beckett har i ovenstaaende »Gensvar« set sig nødsaget til at gjøre Front imod mig og sige mig Sandheden, ligesom det skete forrige Aar i Anledning af de paa Statens Bekostning under min Ledelse udgivne Værker om danske Kirker.

Ved Bjernede Kirke synes Bispehueformen at være Hovedsagen for Doktoren. Han giver Afkald paa det i Kirken værende architektoniske Grundlag, giver sig den personlige Smag i Vold og er altsaa inde paa den Vei, ad hvilken saa mange Bygninger fra Fortiden ere blevne ødelagte og forvandlede.

Nu kunde man sige, at Bjernede Kirke i egentlig Forstand aldrig har været et Kunstværk, og at denne Omstændigheder indskrænker de kunstneriske Muligheder ved en Restaurering; Forholdet mellem den høie, svære Rundbygning og det lille Midttaarn er saaledes ikke heldigt, og det er maaske dette, der har bidraget til Dr. Becketts Udtalelse om, at Bygningens Afslutning foroven aldrig kan have været, som den nu er. Overfor denne Udtalelse sætter jeg imidlertid den modsatte; baade Bygningen selv og Sammenligningen med andre lignende Anlæg taler for, at Opgavens Løsning i Hovedsagen er rigtig. Dette vil Dr. Beckett ved fortsat Studium af Architektur formentlig ogsaa senere blive i Stand til at se.

Dr. Beckett mener, at den forvanskede Form har faaet Hævd, fordi den er bleven nogle Hundred Aar gammel. Min Mening gaar ud paa, at en plump Usandhed aldrig kan faa Hævd, hvor gammel den end bliver.

Ingemanns »gode Saxo og tapre og høisindede Karl af Rise« have maaske vendt sig i deres Grave, da Bispehuen forsvandt; men Virkelighedens Saxo har aldrig set den.

Hvad angaar Doktorens Angreb paa Værkerne om danske Kirker, da vare disse fra Ende til anden af en saadan Beskaffenhed, at det i høi Grad forundrer mig, at han selv vil henlede Opmærksomheden paa dem. De af mine Kolleger, der maatte have Lyst til at stifte nærmere Bekendtskab med dem, henvises til »Nordisk Tidsskrift« for 1904.

STORCK.

DET GAMLE KJØBENHAVN PAA DET NYE RAADHUS.

Om Hr. BERING LIISBERG havde haft bedre Villie og grundigere Kendskab til gamle Krigsskibstyper, vilde han kunne have set, at jeg har benyttet de Tegninger, som findes i »Construction des vaisseaux du roy«; jeg har fra denne Bog taget Agterspejlets Hovedformer, Anker og Lanterne.

»Norske Løve« kender jeg godt. Af denne Model har jeg benyttet meget: Skroget, Masternes Afstand og Stilling, Sejlene, Ræerne og Dele af Agterspejlet og en Masse andre Ting, som Hr. Bering Liisberg selv vilde have opdaget, om han havde haft Forstaaelse af en *malt* Skude.

At det er umuligt helt korrekt at konstruere Skuder fra Christian IV.s Tid, naar der ikke findes Modeller, er unødigt at sige. Krigsskibene, som findes paa v. Wicks Kobberstik, tror jeg ikke er rigtige; Masternes Stilling og Skibenes Maade at ligge paa Vandet er Bevis nok for, at Kobberstikkeren ikke har haft meget Kendskab til det, han har lavet. Derimod er der nogle Koffardiskibe, som jeg tror er korrekte og sejledygtige, derfor har jeg benyttet dem paa mit Billede.

At det er udmærket Hjælp, man kan faa hos Modelbyggeren og Riggeren paa Orlogsværftet, vil den kun betvivle, som ikke kender disse 2 Mænd.

EMANUEL VIGELAND.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1903—1904.

(Sluttet.)

Virksomheden under Stadsarchitektembedet.

Foruden Architektarbejde ved de almindelige, aarlige Vedligeholdelser er der udført Projekteringer og Tegninger til følgende Arbejder.

1. En ny Sygeplejerskebolig paa Kommunehospitalet.
2. Ny Sporvejsventesal paa Trianglen.
3. En ny Tvangs- og Arbejdsanstalt paa Amager.

Af Arbejder, som i Aarets Løb er paabegyndte eller fuldførte, skal her nævnes:

Kommuneskolen ved Hans Tavsens Gade.
Kommuneskolen med Gymnastikhus ved Frederikssundsvej.
Tilbygning til Kommuneskolen ved Øresundsvej.
Tilbygning til Kommuneskolen i Valby.
Politistation i Antonigade.
Ombygning og Udvidelse af Kommunehospitalets Lighus.
Fire nye Sygepavilloner paa Øresundshospitalet.
Administrationsbygning og Lighus sammesteds.
Ombygning af Kommunehospitalets Pavillon I.
Vandværket paa Nordvestvej.
Brandstation paa Kløvermarksvej.

Endvidere er paa Magistratens Foranledning afgivet Erklæring i en stor Del Byggesager m. m.

Bygningskommissionen.

I Aaret 1903 er der ialt fuldført 594 Bygninger, deraf henholdsvis 94, 65 og 57 i de indlemmede Valby- og Brøndshøjdistrikter og Sundbyerne. Disse Bygninger fordeler sig efter deres Art saaledes:

	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
Offentlige Bygninger	24	5
Hoteller, private Skoler	2	»
Bygninger udelukkende bestemte til Forretningsbrug	86	14
Bygninger med Beboelseslejligheder	482	197
	594	216

Antallet af de nye Bygninger med Beboelseslejligheder var altsaa ialt 482, hvoraf 92 i Valby; 53 i Brøndshøj og 52 i Sundbyerne. Efter Antallet af Lejligheder fordelte de sig saaledes:

	Antal Bygninger ialt		Deraf Bygninger udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder (Pigekammer regnet som Værelse).	
	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
Med 1 Lejlighed	36	20	15	11
— 2 Lejligheder	80	71	67	64
— 3—4 —	65	59	56	54
— 5—9 —	63	7	47	5
— 10—19 —	122	26	86	23
— 20—50 —	114	13	92	10
— 50 Lejligheder og derover	2	1	1	»
	482	197	364	167

Oplysninger om Antallet af Beboelseslejligheder, fuldførte i Aarets Løb, faas af nedenstaaende Tabel:

Beboelseslejligheder med	Antal Lejligheder fuldførte i Aarets Løb			
	I nye Bygninger		Ved Omdannelse af gamle Bygninger	
	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
1 Værelse med Køkken.....	73	13	»	»
1 — uden —	»	»	»	»
2 — med Pigekammer.	90	21	»	»
2 — uden — .	2478	292	2	2
3 — med — .	783	245	»	»
3 — uden — .	1218	491	»	»
4 — med — .	292	26	»	»
4 — uden — .	92	26	»	»
5 — foruden Tyendev..	161	14	3	»
6 — — — .	51	2	»	»
7 — — — .	49	2	2	»
8 — og derover foruden Tyendeværelser..........	27	1	1	1
	5314	1133	8	3

Det samlede Antal nye Beboelseslejligheder i 1903 er for Kjøbenhavn uden Indlemmelserne 4186, for Valby 464, for Brøndshøj 154 og for Sundbyerne 518 mod for Aaret 1902 henholdsvis 3360, 286, 169 og 1112. Desuden indrettedes

i Aarets Løb 112 Forretningslokaler og 356 Butiker, deraf i Valby, Brøndshøj og Sundbyerne henholdsvis 5, 2 og 5 Forretningslokaler og 33, 14 og 33 Butiker. I Aaret 1902 indrettedes af Forretningslokaler og Butiker henholdsvis i Kjøbenhavn uden Indlemmelserne 71 og 227, i Valby 7 og 24, i Brøndshøj 7 og 11 og i Sundbyerne 10 og 95.

Til Belysning af Byggevirksomheden ved Aarets Udgang skal anføres, at Antallet af anmeldte Bygninger med Beboelseslejligheder den 31. December var 489, deraf paabegyndte 265. Heraf faldt paa Valby henholdsvis 58 og 53, paa Brøndshøj 184 og 30 og paa Sundbyerne 51 og 27. Antallet af Lejligheder, der vilde blive indrettede i de ved Aarets Udgang under Opførelse værende Bygninger, var følgende:

Beboelseslejligheder med	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
1 Værelse med Køkken	20	2
1 — uden —	»	»
2 — med Pigekammer	51	20
2 — uden —	1637	140
3 — med —	684	195
3 — uden —	825	199
4 — med —	212	21
4 — uden —	49	4
5 — foruden Tyendeværelser	132	7
6 — — —	56	3
7 — — —	18	»
8 — og derover foruden Tyendeværelser	11	»
	3695	591

Desuden 30 Forretningslokaler og 200 Butiker, hvoraf i de 3 indlemmede Distrikter henholdsvis 15 og 44. Ved Aarets Begyndelse var de tilsvarende Tal for hele Kjøbenhavn 5472 Beboelseslejligheder, 47 Forretningslokaler og 288 Butiker, hvoraf i de 3 indlemmede Distrikter henholdsvis 896, 12 og 90.

For Overtrædelse af Bygningslovens Bestemmelser er der i 1903 til Kriminal- og Politiretten henvist 83 Sager, af hvilke 57 Stkr. er afgjorte med Bøder til Kommunens Kasse, medens 14 Sager er afgjorte uden Bøde, 2 Sager er hævede og Bøden i 1 Sag tildels afsonet. Ved Aarets Udgang henstod endnu som uafgjort 9 Sager.

BIRGITTINERKIRKERNES INDRETNING.

Ingen, hvis Studier tilfældigvis har bragt ham i Berøring med den hellige Birgittas Personlighed, vil have undgaaet at føle sig tiltrukket af denne højsindede, glødende energiske svenske Adelsdame, og ingen, der har vandret under

Maribo og Mariager Kirkers Hvælvinger, vil have kunnet dæmpe sin Lyst til at lære den Aand at kende, hvorfra disse skønne Kirkerum er udgaaede. Saaledes er det vistnok gaaet den lærdeste blandt danske Architekter, Professor Ludvig Fenger, der i »Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri« (almindelig kaldet det Letterstedtske Tidsskrift) har offenliggjort en Afhandling: Om Birgittinerklostrenes Indretning i Vadstena, Maribo og Mariager; til Løsningen af disse Spørgsmaal har Forf. maattet udstrække sine Studier ikke blot over hele Skandinavien, men ogsaa over en stor Del af Europa.

Siden Høyen 1861 i »Fædrelandet« skrev om Maribo Kirke — og derved bidrog til at redde Kirken fra Undergang —, har Birgittinerkirkerne ikke fra dansk Side været underkastet noget fornyet Studium. Og dog har man i Danmark ingenlunde forsømt denne Sag. Maribo Kirke er blevet restaureret, sidst og grundigst af Storck, og han har offenliggjort Opmaalinger af Kirken. V. Koch har offenliggjort sine Opmaalinger af Vadstena Kirke, og Løffler har opmaalt Mariager Kirke. Der foreligger altsaa nu et langt fyldigere Materiale end paa Høyens Tid.

Høyen, der giver en saa fin og træffende Karakteristik af Birgittinerkirkerne, berører kun flygtigt to Spørgsmaal, som Prof. Fenger navnlig tager op til indgaaende Behandling; det ene er Spørgsmaalet om, hvor de tretten Altere, Højalteret og de tolv Apostles Altere, som efter Helgenindens Forskrifter skulde findes i Brødrenes Kor, var anbragte. Højalterets Plads er naturligvis givet; det var anbragt i det firkantede Højkor, der ligger i Vest. Prof. Fenger antager nu, at de tolv Apostel-Altere var anbragte paa Trinene, der fra Midtskibet fører op til Højkoret, seks til hver Side. Det synes at være overvejende sandsynligt. Efter Birgittas egen Bestemmelse — eller rettere »Aabenbarelse« — skulde Skibets tre vestligste Fag inddrages i Brødrekoret. Dette passer for Vadstena-Kirkens Vedkommende, naar Alterne anbringes efter Prof. Fengers Forslag, men det passer ikke i Maribo Kirke; her maatte seks af Skibets (24) Hvælvingsfag være blevet inddragne til Brødrekoret. Dog maa dette aldeles ikke forbause; Bestemmelser — selv naar de fremtræder som Aabenbarelser — er jo ikke til for andet end at overtrædes, og Forf.'s Undersøgelser viser Gang paa Gang, hvorledes man har undladt at efterkomme Stifterindens Ønsker med Hensyn til hendes Ordens Kirker, da hun laa i sin Grav. End ikke Moderkirken i Vadstena fik det gennemførte Ydmyghedens og Tarvelighedens Præg, som hun aabenbart har tænkt sig, og allerede i den var der, mod hendes udtrykkelige Angivelse, at Kirken skulde bygges af Brudsten, anvendt Mursten, og de to danske Kirker er helt af Mursten, medens der for deres Vestsider, atter mod Helgenindens Ønske, er opført et Taarn.

Det andet Spørgsmaal, som Høyen ikke mente at kunne afgøre, er Spørgsmaalet om Nonnekorets Plads i Kirkerne. Helgeninden havde bestemt, at det skulde være under Kirkens Tag, dog saaledes, at Nonnerne fra deres Kor kunde se Monstransen og høre Messen. Paa et Træsnit fra Slutningen af det 15. Aarh., der forestiller det Indre af en Birgittinerkirke efter Helgenindens Forskrifter, er Nonnekoret ophængt som en Svalerede mellem seks af Midtskibets Søjler; unægtelig maa Nonnerne have haft Vinger, hvis de har skullet komme til og fra dette Kor, og da man ikke tør antage dette, maa denne Anbringelse af

Koret være ren Fantasi. Hvis jeg forstaar Prof. Fenger ret — det er maaske tildels min Skyld, at jeg ikke gør det —, saa tænker den ærede Forf. sig Koret anbragt ved Kirkens Østside, dens Indgangsside, i Maribo Kirke over den indvendige Omgang. Nogen bestemt Regel kan dog øjensynlig ikke opstilles; selv naar man fulgte den hell. Birgittas Forskrifter, blev der dog et ret vidt Spillerum for Anbringelsen af Nonnekoret. Dette synes ogsaa at fremgaa af, hvad Forf. har kunnet oplyse om Udlandets Birgittinerklostre; i Mariendal Klosterkirke ved Reval var saaledes Nonnekoret over nordre Sideskib ved Kirkens østlige Del.

Historikere og Arkæologer klager undertiden over, at Architekter, der har Lejlighed til at gøre saa mange Førstehaandsiagttagelser, kun saa sjælden griber Lejligheden til at offenliggøre deres Iagttagelser; hertil kunde man dog sige med Göthe:

> Bilde, Künstler, spreche nicht;
> nur ein Hauch sei dein Gedicht.

Alligevel maa man være taknemlig, hver Gang en Architekt bryder Tausheden og — saaledes som Prof. Fenger har gjort — bringer nye Bidrag til Løsningen af dunkle Spørgsmaal.

F. B.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Ved Architekturskolens sidst afholdte aarlige Afgangsprøve fik følgende Elever Afgangsbevis: Martin Mortensen, Lars Jensen, Lars Jensen Egefeldt, Valdemar Nandrup, Vilhelm Clausen, Johannes Jensen og Holger Hagemann.

Kjøbenhavns Murer- og Stenhuggerlav har udsendt en Fortegnelse over sine Medlemmer. Lavet tæller ialt 189 Medlemmer, hvoraf 3 har forfærdiget Mesterstykke i Aarene 1850—1861. Lavets Oldermand er Murermester J. J. Bruun.

Kjøbenhavns Tømmerlav har ligeledes udsendt en Fortegnelse over sine Medlemmer, hvoraf der ialt findes opført 151. Af disse har 4 forfærdiget Mesterstykke i Aarene 1858—1861. Tømrermester C. A. Tesch er Lavets Oldermand.

K. A. Larssens og Hustru L. M. Larssen f. Thodbergs Legat. Beretning for Regnskabsaaret 1903—04 foreligger; af denne fremgaar, at der var indkommen 499 Ansøgninger om Rejsestipendier til Udlandet, heraf kom 87 i Betragtning. Der uddeltes Stipendier fra 1300 til 300 Kr. til et samlet Beløb af 46.750 Kr. Blandt Stipendiaterne var 4 Murere, 9 Tømrere, 8 Snedkere, 8 Malere, 16 Smede- og Maskinteknikere samt 17 Cand. polyt.

Om Linoleumspaalægning. Architekt Heinrich Hansen beder os meddele, at da Diskussionen om denne Sag jo er afsluttet i dette Tidsskrift, vil hans Svar til Hr. Riis Bonne findes i »Grundejerbladet« for Lørdag den 21. Januar 1905.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 4. FEBRUAR 1905
7. AARGANG № 19

THEATER I DORTMUND.

I Slutningen af forrige Aar indviedes i Dortmund et stort, nyt Theater, hvis ejendommelige, noget tunge Stil og — efter lokale Sagkyndiges Udtalelser — udmærkede Indretning og Anlæg skyldes Architekten, Professor MARTIN DÜLFER i München.

Bygningens Forside er udført af rhinske Tufsten; Sokkel, Kørerampe o. lign. bestaar af Basaltlava. De to Panthergrupper paa Taget er støbte paa Stedet i Beton med indlagt Jærnskelet. Bygningens andre Sider er pudsede.

Medens Theatrets Ydre saaledes er holdt indenfor en ret alvorlig og mørk Ramme, har man med stor Flid søgt at give det indre et lyst og venligt Præg.

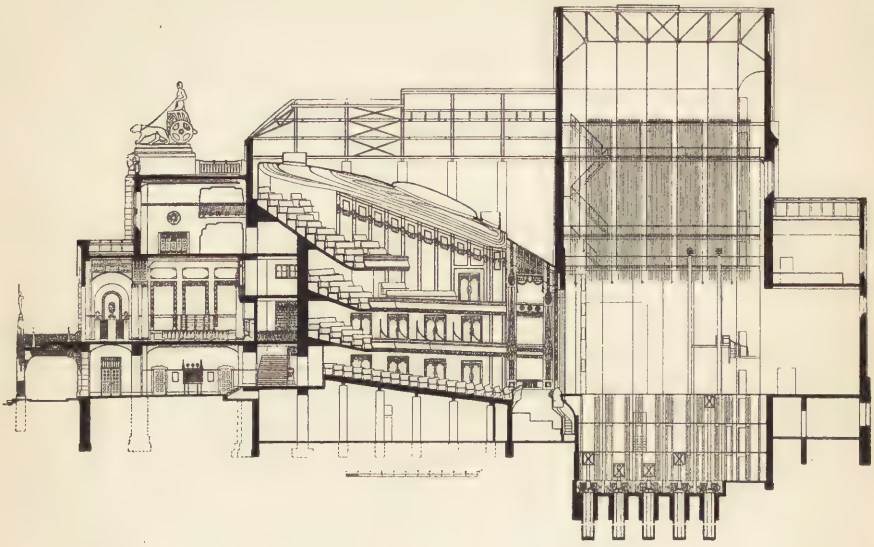
Tilskuerrummet har et stærkt skraanende Parket og to Etager, der er an-

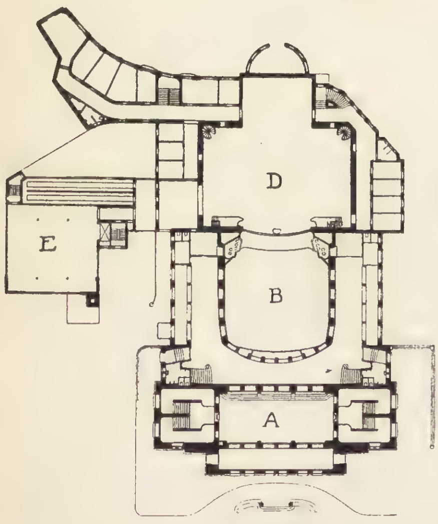
THEATER I DORTMUND. ARCHITEKT PROF. MARTIN DÜLFER.

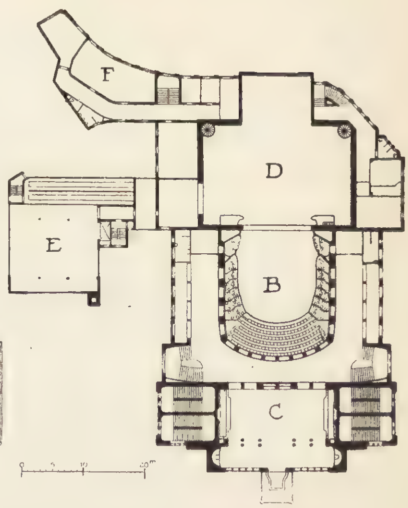
bragte paa almindelig Maade, medens en tredie Etage ligger i Rummets Baggrund; Formen paa Loftet over Tilskuerrummet afviger ogsaa fra den almindelige.

Prosceniumsaabningen er 11 m. bred og 8,55 m. høj. Selve Scenen er

LÆNGDESNIT.

GULVET. FØRSTE ETAGE.

A. Forhal. B. Tilskuerplads. C. Foyer. D. Scene med vedliggende Bagscene og Sidescene.
E. Kulissemagasin (ved Siden heraf ligger Magasin for Bagtæpper). F. Prøvesal for Balletten.

THEATER I DORTMUND. ARCHITEKT PROF. MARTIN DÜLFER.

24 m. bred med en Dybde af 16,2 m. Hertil kommer endnu den saakaldte Bagscene, der er 11,25 m. bred, 8,2 m. dyb og 9 m. høj.

Tilskuerrummet er 17 m. bredt, 21 m. dybt og omtrent 16 m. højt. Det indeholder ialt 1202 Siddepladser; disses Bredde er gennemsnitligt 55 cm. og

Afstanden mellem Rækkerne er 85 cm. Der er lagt megen Vægt paa rummelige Garderobeforhold og skarpt adskilte Trapper til hver Afdeling af Tilskuerpladsen. Over Forhallen findes en festligt udstyret Foyer og over denne igen en næsten lige saa stor Foyer for den Del af Publikum, som har Plads i de øverste Etager. Theatret er forsynet med alle moderne Indretninger, Varmeanlæg og elektrisk Scenebelysning; dette er indlagt efter Trefarvesystemet og omfatter ca. 1600 Lamper.

Magasinbygningen indeholder i underste Etage et stort Møbelrum med Snedker- og Smedeværksted; i Plan med Scenen ligger Kulisserummet og her-

THEATER I DORTMUND.
TILSKUER-FOYER.

ARCHITEKT
PROF. MARTIN DÜLFER.

over Malersalen. Imellem Kulissemagasinet og Scenen er anbragt en »Sidescene«, hvor Musik og større Kor kan faa Plads, og hvor Møbler, Sætstykker o. lign., som hurtigt skal skaffes frem, kan henstilles. Møbelelevatoren drives ved Elektricitet og har en Bæreevne af 600 Kg. Magasinet, hvor Bagtæpperne opbevares, er delt i to smalle Rum i hele Scenens Højde; der er i disse Plads til 520 Tæpper.

Bekostningen ved Theatrets Opførelse, inklusive Maskineri, Møblering og Belysning, har ialt været 1.238.000 Mark, hvortil endnu maa regnes 305.000 Mark for Regulering, Indhegning og særlige Fundamenter.

Det bebyggede Areal omfatter ialt 3708 Kv.-m.

BJERNEDE KIRKE.

Da Professor Storck har følt Trang til at fremlægge for Offentligheden et Forsvar for sin Restaurering af Bjernede Kirke, maa det derefter findes passende, at den Aktion, som Professoren forudsætter i det Skjulte, nu ogsaa træder aabenlyst frem og lader sine Indlæg gaa i Trykken.

Maa jeg først bemærke, at jeg ikke er Historiker og ikke Arkæolog, min Aktion er da udelukkende rettet mod den konstruktive og kunstneriske Side af Sagen.

Allerførst Professor Storcks Paastand, at »en Rundbygning kun naturligt kan afdækkes med et Tag, der følger dens Form«. Uagtet denne Sætning ikke er ganske klar, maa formentlig derved forstaas, at en Rundbygnings Tag enten skal være kegle- eller kuppelformet, eller i hvert Fald være centralt anlagt ligesom Grundplanen. Denne Paastand er ikke synderlig bedre grundet, end om nogen vilde paastaa, at en kvadratisk Bygning altid skulde have pyramidalt Tag.

Til alt Held for vore gamle Landsbykirketaarne er denne Teori ikke praktiseret ret ofte, thi de vilde ikke være blevet kjønnere derved.

Mit Kjendskab til Architektur er ikke saa omfattende, at jeg kan eftervise andre Centralbygninger, hvis Tagform afviger paa lignende Maade fra Normen som Bjernede Kirkes, men Verden er jo stor og Kunsten lang, saa det skulde være mærkeligt, om de ikke fandtes. Men findes de ikke, var der maaske end mere Grund til at skjærme den Sjældenhed, der var. — Derimod kjender jeg saa godt andetsteds fra den skjønne, djærvt opstigende Linie, som karakteriserer Bjernedes Gavle. Overalt hvor en polygonal Korslutning dækkes ved Forlængelse af Kirkeskibets Tag, findes den. Et ikke meget udtalt Exempel er Petri Kirke (det har formodentlig været tydeligere, inden Kirken fik Renaissancepræg), men den gamle Kirke i Nykjøbing paa Falster giver et smukt Exempel. Set østfra gjør Korgavlens Rejsning en imponerende Virkning.

Professor Storck har sikkert Ret i, at Tagformen paa Bjernede oprindelig har været kegledannet, men han har ikke Ret i, at Saddeltaget er unaturligt som Afdækning af en Rundbygning, og endmindre i, at det er stygt. Det, der giver det Værdi som saadant, er netop den Simpelhed og Klarhed, hvormed det aabenbarer Rundbygningens Form.

Alle vi Architekter kan jo endnu erindre den fjerne Tid, da vi tegnede Cylindre i Plan og Opstalt.

Hvor kjedelige og tørre saa de ikke ud, før vi fik lagt det velbekjendte skraa Plansnit i dem. —

Paa eengang aabnedes vore Øjne. *Den runde Form blev levende ved det smukke Ellipsesnit.*

Det er dette simple stereometriske Fænomen, der er Hovedaarsagen til Saddeltagets skjønne Virkning paa Bjernedes Cylindermur.

Kirkens nuværende vandrette Cirkelafslutninger vil i nogen Afstand virke som lige Streger, hvorimod det gamle Tags Ellipselinier fra et hvilketsomhelst Synspunkt frembød rige og vexlende Linieforskydninger.

Men ikke nok hermed, selve den resolute Modsætning mellem Tagfladens Plan og Murens Cylinder er af stor æsthetisk Værdi. Saavel i Architektur som i al anden Kunst er de klare slaaende Modsætninger ubetalelige.

Hvad saa end hin gamle Landsbymester har ment med at lægge Saddeltag paa, om han kun har villet slippe let fra en vanskelig Opgave, eller han har været indtaget i de andre Landsbykirkers Gavle og har syntes Bjernede trængte til et Ansigt ligesom disse, trængte til at solvendes i Øst og Vest, — han har i hvert Fald taget Sagen resolut og kraftigt, og nogen Kludremikkel har han ikke været, thi Taget har jo holdt sine fem Hundrede Aar, og den Tagrende paa Indersiden af Murkammen har ikke været noget let Stykke at klare, en lille Utæthed i Blyet kunde hurtigt gjort det af med hans dejlige Tagtømmer og skamferet Murværket.

Man skal heller ikke være sikker paa, at han ikke har havt den smukke elliptiske Stigning i Tnnkerne før han udførte den i Virkeligheden.

Men — det *kan* jo ogsaa være mere tilfældigt, at han er kommet til saa smukt et Resultat — ligesom det var ved et Tilfælde, at Ørsteds gamle Karl havde stillet Magneten, saaledes at den gav Udslag for den elektriske Strøm; men hvad der ikke var tilfældigt var dette, at Ørsted i eet Blik gjennemskuede hele Tilfældets epokegjørende Betydning, og — man kunde maaske ventet af det gamle fine Kirkesyn, og af Professor Storck med den store Dannelse, der karakteriserer hans Virksomhed, at han havde forstaaet den Værdi, architektonisk og historisk, der gjemte sig i denne gamle Bygnings — Tilfældighed. — —
— —
Stiller man de to Billeder af Bjernede Kirke ved Siden af hinanden, saaledes som de findes i Storcks Artikel, og iagttager paa »den gamle Kirke« Gavlens Liniestigning »*mild i Løbet, stærk i Springet*«, ser hvor smukt den virker sammen med Linierne i Rytterens Gavl og dernæst — vender Blikket mod Billedet efter Restaureringen, med den haarde, spinkle, kantede Profil, maa Professor Storck tilgive mig, at jeg ikke tror paa, at den Patina, Tiden lægger over vore Synder, vil gjøre denne haarde Opstalt tiltalende som den gamle. — — — —
— —
De bornholmske Rundkirker med de stejle Kegletag faar en skjøn Linievirkning ved Sammenspillet mellem Keglens Linier og de skraa Linier i de kraftige Stræbepiller.

Det gamle Krudttaarn i Frederikshavn, Tordenskjolds kaldet, har et ganske fladt Kegletag. Fra et mægtigt Tagudhæng fører en svagt buet Opskalk jævnt over i Keglen, medens dennes Spids i smuk Harmoni hermed er afrundet, saa at det Hele danner en højst karakterfuld og meget fremmedartet (kinesisk) Taglinie. Dertil kommer Linievirkningen i de smukke forskællede Grader over Tagstenenes Sammenskjæring, og i den mægtige elliptiske Slagskygge ned over den runde kalkede Kampstensmur. Apropos! Skal dette Tag af Hensyn til Korrektheden nedrives, hvis det en skjønne Dag viser sig, at den dejlige gamle »Tømmerknude«, der danner Tagværket, er angrebet? Ja! oprindeligt er det ikke, thi enhver kan se paa den gamle Brolægning bag Tindemuren, at der oprindelig intet Tag har været, og — overensstemmende med Bygningens Ide er det heller ikke, thi bliver Taarnet beskudt, vil Forsvarerne bag de gamle Skydeskaar for-

uden Kanonkuglerne faa alle »Tagpotterne i Hovedet«, *men smukt er det og historisk værdifuldt.* — — —

Jeg er tilbøjelig til at tro, at om Professor Storck havde givet Bjernedes Kegletag dette kraftige Udhæng (det var vistnok historisk fuldt berettiget) og havde dækket det med Tegl (det maa dog formentlig have været Tegl oprindeligt ligesom paa Thorsager Kirke) — naa ja, Rytteren maatte han skam ogsaa have givet en mere robust Positur — og saa havde bestilt Solskin hvergang der kom en Architekt eller Maler til Bjernede, saa at en stor Slagskygge havde tegnet sine Ellipselinier ned paa Muren (som en ringe Erstatning for hvad der var), saa — havde han faaet Tilgivelse hos mange.

Men vi, som har kjendt Bispehuen fra Ungdommen af, og har holdt Udkig med vor Ven hvergang vi ad Jernbanen havde passeret »Tvillingerne« og nærmede os Sorø, og vi, som i vor Manddom besøgte ham paa Cykel eller tilfods og fandt ham — »ak! hvor forandret«, »*moderniseret tilbage i en korrekt videnskabelig Form*« — vi helmer ikke, før vi har faaet et andet dansk Landskab prydet med et Kirkehus, der kan minde os om denne gamle Perle, der med al sin »Forvanskning« netop havde et saa *velsignet urgammelt Præg.* Hin gamle Landsbykunstner, der fornyede Taget for fem Hundrede Aar siden, har havt mere af Middelalderens Aand i sig end alle vi moderne Architekter tilsammen.

Hvis Schultze-Naumburg nogensinde gjør Alvor af den Hævn, han har svoret de moderne Restauratorer, at samle deres Værker i en stor Bog Side om Side med Originalerne, vil Bjernede i sin gamle og ny Skikkelse ikke undgaa sin Skjæbne.

Naa! Schultze-Naumburg er jo en Nar efter gammel »Ragelse« og det er jeg ogsaa. Den første Tanke, der rører sig i mig, naar jeg hører om et eller andet gammelt Storværk, at det skal restaureres, er den: Det var dog Skade, Du aldrig naaede at faa den skjønne Bygning at se! Thi hvor ofte har ikke en »omhyggelig« Restaurering taget »Historien« af et gammelt Hus, skaaret bort til der blev tilbage — et Skema, tørt og koldt som et af vore moderne — Regnebrædter.

Paa en gammel Bygning skal man kunne læse dens hele Historie. Det er Historien, der gjør den levende, faar den til at tale med tusinde Tunger, Slægters og Tiders.

De stilkorrekte Nybygninger og Restaureringer er som de Lejligheder Parvenuer indretter sig. De gamle Huse er som de Hjem, der ere Bærere af en Tradition, hvor hvert Møbel har sin Historie, hvor Enheden ikke er en ydre Stils, men hvor Forbindelsen knyttes af de Baand, der naar fra Slægt til Slægt, og Korrektheden er erstattet af Hjertelighed og Kultur. — — — — — — —
— —

Det vilde ikke passe sig for mig og ikke stemme med mine Følelser, om jeg ikke fik Lov til at slutte denne Aktion med at udtrykke min store Glæde og Beundring for andre af Professor Storcks Restaureringer — det er mange —, jeg nævner to, som er mig nærmest: Tveje Merløses Ydre og Helligaandshuset i Kjøbenhavn.

Fornyelsens Kunst kræver de fineste, de mest dannede Udøvere.

Professor Storck har været vor Foregangsmand som Fornyer af det Gamle,

og det er let at se, at hans Fornyelser er bleven gyldigere Aar for Aar, men han maa finde sig i at vandre den Vej, som er den fornemste, det i det Hele er forundt Menneskene at betræde: *gjennem Vildfarelser ad Sandheden til*, og vi andre maa være taknemlige for det gode Stykke Vej, han har ført os.

P. V. J. Klint.

UDSTILLING AF NYERE BYGNINGSMATERIALE.

II.

Paa en ret beskeden Plads i Bagsalen findes Murermester Carl Schiøtz's Udstilling; den vil dog sikkert nok tiltrække sig en Del Opmærksomhed, idet mange her vistnok for første Gang stifter personligt Bekendtskab med Fundamentpæle af Beton. Disse Pæle, der har Form som en lang, i den ene Ende stærkt tilspidset Bjælke, er udførte af Beton og Jærn efter Hennebique-Systemet og har allerede i Udlandet været anvendte paa mange Steder (se »Architekten« 5. Aargang, Pag. 158). Her i Kjøbenhavn er Funderingen til den store Kuppelhal i Glypthoteket udført med disse Pæle, og Udstillingen fremstiller bl. a. Eksempler paa, hvordan en saadan Pæl ser ud efter at have været nedrammet i Jorden. Ved Siden heraf har Udstilleren anbragt den fra sidste Bygningsudstilling bekendte fritstaaende Hennebique-Søjle og har paa en Del af denne ladet borthugge Betonen, saa at Jærnskelettet træder frem og viser sig friskt og ubeskadiget, som den Dag, det blev indstøbt i Søjlen. Murermester Schiøtz's Udstilling indeholder endnu en Del Seværdigheder, som navnlig bestaar af udmærkede Efterligninger af forskellige Bygningssten, Granit, Sandsten o. lign., fremstillet i flere Former og Behugninger.

Firmaet Emanuel Jensen & H. Schumacher har i den store Sal en meget praktisk og interessant Opstilling, som viser den forskellige Anvendelse af *Sterilplader*, særlig som Led af Etageadskillelser. Sterillofterne bestaar af Sterilplader i Forbindelse med sømfast*) Mørtel, og Konstruktionen af disse Lofter kan være forskellig, eftersom de skal anvendes over Kældere og Lagerrum eller over Beboelsesrum, ligesom der ogsaa maa tages særlig Hensyn til, hvilken Art Gulvbeklædning der skal anvendes. Sterilpladerne og den sømbare Mørtel bestaar af Cement og Kalkmørtel samt Træ og Savsmuld, men alle organiske Dele er forinden Anvendelsen steriliserede ved stærk Opvarmning og Imprægnering, saa at de ikke er modtagelige for Svamp og Mikroorganismer. De i Pladerne indstøbte Trælister er saaledes, efter at være tørrede, først kogte i Asfalt og derpaa paa Ydersiderne beklædte med Asfaltpapir, saa at Fugtigheden er udelukket.

De særlig fremhævede Fordele ved disse Lofter er, at de har ringe Egenvægt, at de har stor Isolationsevne og at man kan sømme og skrue i dem som i Træ.

Foruden Etageadskillelserne viser Firmaet Prøver af Sterilplader, anvendte som Tag- og Vægbeklædning, samt Prøver paa sømbare Skillerumsplader, Mursten, Underlag for Stavgulve m. m.

*) Dette Udtryk har maaske allerede vundet Hævd, skøndt Red. finder, at *sømbar* er mere betegnende.

Paa et andet Sted i Salen findes fra samme Firma udstillet en Varmeovnsskærm, udført som en Kamin i Marmormosaik; det er Hensigten med dette Forsøg at vise en praktisk Afløser for de sædvanlige Træskærme, der hurtigt tørrer ind ved Varmen.

Andre Bygningskonstruktioner af Etageadskillelser ser man udstillet af Firmaet SCHØLLER & ROTHE, der har Plads imellem Søjlerne tilvenstre i Salen. Paa meget anskuelig Maade er her vist Gennemsnit af Bjælkelag med lyddæmpende og andre Etageadskillelser samt indvendig Beklædning af Tag- og Vægflader med Listepuds. Endvidere indeholder denne Udstilling et Stykke Væg, opført af sømbare Sten.

»*Visintini-Etageadskillelser*, som »Architekten« udførligt har omtalt i Aargang VI, Pag. 32, er udstillet af Ingeniør JOHS. LARSEN. Denne Etageadskillelse, der er udført af Gitter-Bjælker i armeret Beton, har øjensynligt Egenskaber, som gør det til et nyttigt og praktisk Bygningselement, og Maaden, hvorpaa det her er udstillet, tjener yderligere til at vise dets gode Sider.

Tilhøjre i den store Forevisningssal finder man *Statsprøveanstaltens* Udstilling. Denne bestaar dels af Prøver paa Fluatmalermetoden, saaledes som Underudvalget i Kommissionen vedrørende Thorvaldsens Museums Restaurering har udfunden den ved Forsøg, og dels af Prøver paa Molérsten, fremstillede efter Resultater, indvundne ved Anstaltens Forsøg.

Fluatmaleri males paa en vaad Undergrund af Bastardmørtel, idet der først paafilses Underlag af Hvidtekalk, Skalsand og Cement i særlig Blanding. Herpaa males dernæst med Blandinger af Aalborg Cement og Farve. Efter Malingen imprægneres med Magnesiafluat. Denne Fremgangsmaade, som ikke er patenteret, giver Statsprøveanstalten nærmere Oplysning om, for hvem der maatte ønske saadan. (Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Konkurrencen i Ringsted. Som det var at vente, har den her i Tidsskriftet tidligere omtalte Konkurrence om en Pavillon i Ringsted Lystanlæg kun givet et meget magert Resultat. Der indkom kun to Projekter, og disse hidrører sikkert ikke fra nogen af Akademisk Architektforenings Medlemmer.

I »Venstres Folkeblad« har en *Ringsted-Borger* nu taget Ordet i denne Anledning og udtaler, at der »i Byggeudvalgets egen og i hele Ringsted Bys Interesse ikke synes at kunne være Tvivl til Stede om, at der bør udskrives en ny Konkurrence — den eneste Udvej, der er mulig, saafremt man virkelig ønsker at faa den bedst mulige Tegning«.

Vi kan give den ærede Indsender Ret og tilføje, at Architektforeningens Bestyrelse, efter dette lille Forspil, vistnok med ikke mindre Beredvillighed vil staa Byraadet eller Udvalget bi med Raad og Daad.

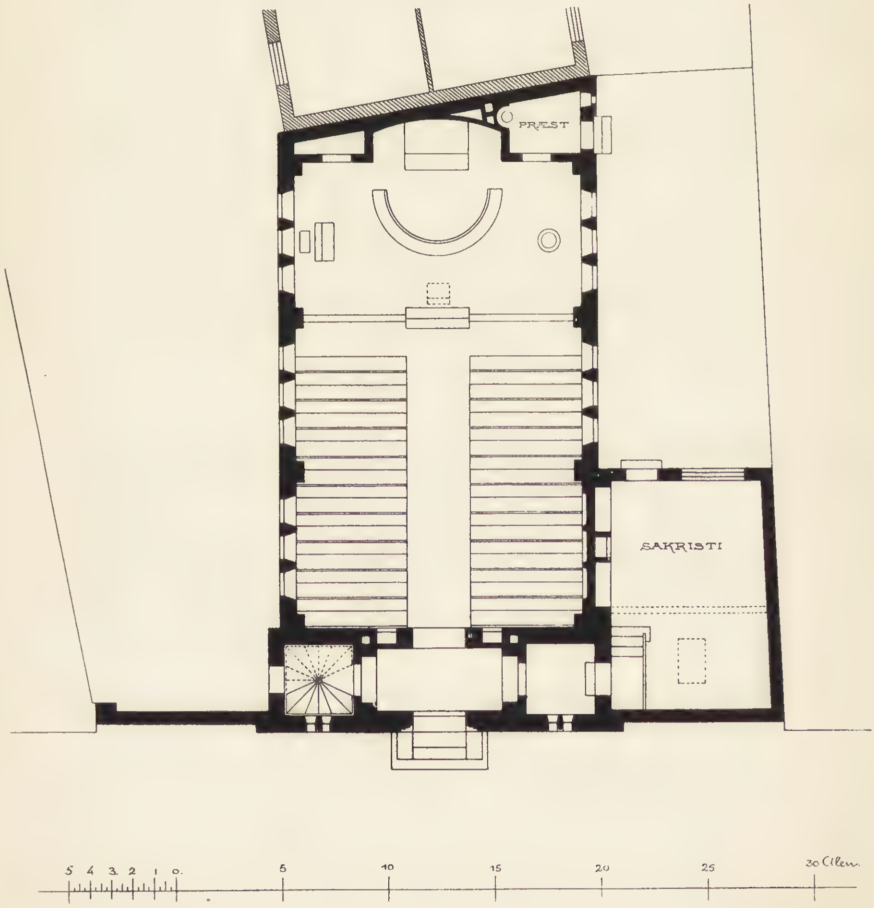
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 11. FEBRUAR 1905
7. AARGANG № 20

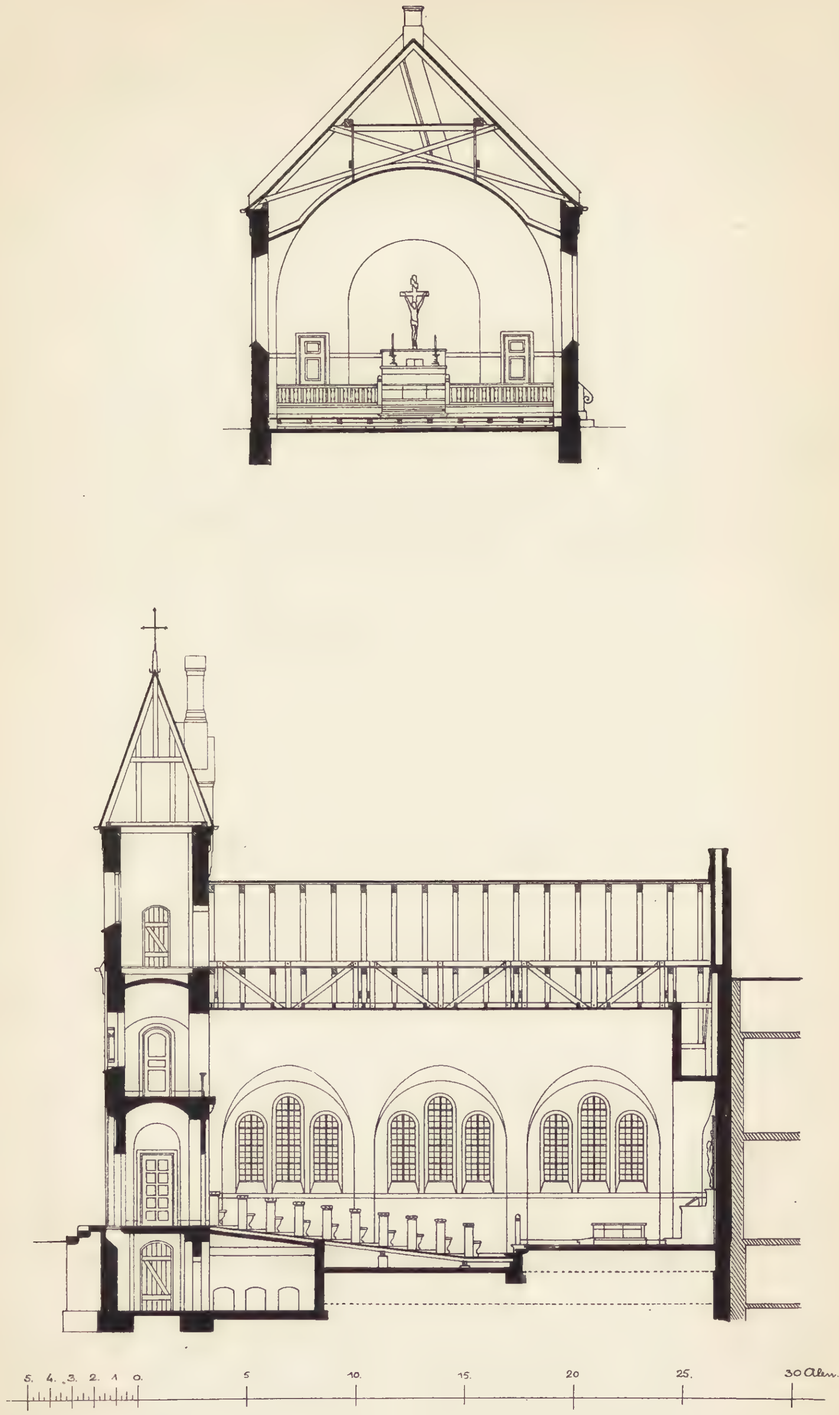
DØVSTUMME-KIRKEN.

De Døvstummes Menighed i Kjøbenhavn, der i lang Tid havde følt Savnet af egen Kirke og Præst, kunde den 18. December 1904 glæde sig ved at overvære Indvielsen af Døvstumme-Kirken ved Falkonergaardsvej.

DØVSTUMME-KIRKEN.

ARCHITEKT
EMIL JØRGENSEN.

DØVSTUMME-KIRKEN.

ARCHITEKT
EMIL JØRGENSEN.

DØVSTUMME-KIRKEN. ARCHITEKT EMIL JØRGENSEN.

Tre Foreninger af Døvstumme her i Landet, nemlig »Døvstummeforeningen af 1866«, »Arbejdshjemmet for døvstumme Piger« og »Foreningen af Døvstumme oplærte efter Talemethoden«, har i flere Aar samarbejdet mod dette Maal, og det skyldes da væsentligt disse Foreningers Anstrengelser samt en enkelt Mand, Murermester A. N. Schioldann's uegennyttige Opofrelse og Energi, at Sagen nu er naaet til en gunstig Afslutning.

Grunden Falkonergaardsvej 16, der tilhørte Fiskerikonsulent Feddersen, blev i 1901 købt af de Døvstummes Menighed for 27.000 Kr. Den paa Grunden liggende Villa er indrettet til Bolig for Præst og Klokker.

Kirken ligger i Frederiksberg Kommune med Forsiden i Skellet mod Ladegaardsaaen, der paa dette Sted danner Grænsen mellem Kjøbenhavn og Frederiksberg, og Kjøbenhavns Kommune har, som Ejer af Aaen, tilladt, at der blev ført en Bro over denne, saaledes at Adgangen til Kirken kan ske fra Aagade.

Kirken er opført af røde, haandstrøgne Sten paa Granitsokkel, og saavel Skib som Taarn er tækket med svensk Skifer. Kirkerummet er dækket af en forskallet og pudset Tøndehvælving. Da det er nødvendigt, at hele Menigheden kan se Præsten, er Stolerækkerne ordnede amfitheatralsk, og Prædikestolen har under Prædikenen sin Plads midt for Alteret.

Paa Alternichens Bagvæg, hvor oprindelig — som vist i Tværsnittet — kun var tænkt et Alter med Krucifix, har Billedhugger Hassel modelleret en siddende Christusfigur i Kalkstuk, og over Hoveddøren vil blive indsat et Broncerelief efter Model af Billedhugger Niels Nielsen.

Tegningerne til Kirken er udførte af Architekt Emil Jørgensen, og dens Opførelse har kostet ca. 30.000 Kr., hvoraf imidlertid omtrent Halvdelen er indkommet som Gaver fra Leverandører og Haandværkere.

BJERNEDE KIRKE.

Hr. Klint siger i Angrebet paa Bjernede Kirkes Restaurering, at han ikke er Historiker og ikke Arkæolog, hvorfor hans Aktion udelukkende er rettet mod den konstruktive og kunstneriske Side af Sagen. Han mener altsaa, at disse to Sider kunne udskilles, naar Talen er om et historisk Monuments Istandsættelse, og at man kan ignorere det historiske og arkæologiske Grundlag, som findes i selve Bygningen. Herved kommer han ind paa Ting, som intet have at gjøre med Bjernede Kirke, og hans Artikel bliver da nærmest et Udtryk for rent personlige Følelser, der overfor Sagens Realitet ere uden Betydning. Enkelthederne ser jeg saaledes ingen Anledning til at opholde mig ved; jeg skal indskrænke mig til et Par almindelige Bemærkninger, som Artiklen giver mig Anledning til.

Det er en Feiltagelse, naar Hr. Klint forudsætter, at jeg har følt Trang til at fremlægge for Offentligheden et Forsvar for min Restaurering af Bjernede Kirke. Min Tanke har været leilighedsvis at offentliggjøre Beretninger om nogle af de Restaureringer, Staten har ladet udføre under min Ledelse, idet jeg er gaaet ud fra, at saadanne i flere Henseender kunde have Betydning.

Det er ligeledes en Feiltagelse, naar Hr. Klint — ligesom forøvrigt Dr. BECKETT — synes at mene, at Bispehuens Fjernelse eller Bibeholdelse bar beroet paa mig. Nei, Hovedtrækkene for Restaureringen vare givne, da Ministeriet henvendte sig til mig om denne Sag. — Om deres Rigtighed var jeg dengang fuldstændig overbevist — hvad jeg fremdeles er den Dag idag —, ellers havde jeg maattet afvise det mig tilbudte Hverv, som da simpelthen var bleven overdraget til en anden Architekt.

Endnu skal jeg bemærke, at jeg ikke forstaar, hvad der tænkes paa ved de stadige Gjentagelser af en rent negativ Kritik og disse trivielle Jeremiader over Restaureringer »i korrekt videnskabelig Form« og hvad de nu kaldes for. Paa virkeligt Kjendskab til Monumenterne kan dette ikke bero lige saa lidt som paa Respekt for de Tanker, de gamle Bygmestre fra først af have nedlagt i dem. Det skulde synes indlysende, at de, som mene det alvorligt med disse Sager, maa tage dem paa en hel anden Maade, thi denne Vei fører absolut ikke til noget — der er kun en eneste at gaa, nemlig med Omhu og Kjærlighed at studere de gamle Bygninger og søge at trænge ind i deres Væsen; kun derved kan Øiet aabnes for, hvorledes de bør pleies og vedligeholdes. Kan det efter et saadant Arbeide godtgjøres, at vi nu ere inde paa en feil Vei, og kan en bedre anvises, vil der sikkert blive taget Hensyn dertil; thi for Staten er det jo en Pligt at bevare Fortidens Monumenter paa bedste Maade, og den vil ikke lade Vink om, hvorledes dette kan ske, gaa upaaagtede hen. Men paa individuelle Sympatier, paa Stemninger hentede fra historiske Romaner og Svaghed overfor gammelt Ragelse o. s. v. kan intet bygges.

STORCK.

Til Overvejelse. Den ærede Redaktion vil muligvis tillade, at følgende Betragtning fremsættes i »Architekten«:

Naar det er tvivlsomt, hvorledes Bjernede Rundkirke oprindeligt har været afsluttet foroven (jævnfør Prof. STORCK: »Det er selvfølgelig ikke givet, at den ovenfor omtalte Grænse mellem det nye og det gamle Murværk nøjagtigt betegnede Rundbygningens oprindelige Højde« . . . . . »Hvorledes Gesimsen havde været, kunde selvfølgelig ikke afgjøres«), og naar denne Rundkirke i Middelalderen havde faaet en ejendommelig Form, saa henstilles det til Overvejelse, om man ikke kunde have bevaret denne ejendommelige middelalderlige Form (jævnfør Billederne af Kirken i »Architekten« Nr. 14, før Restaurationen paa Side 137 og efter Restaurationen paa Side 145).

FRANCIS BECKETT.

UDSTILLING AF NYERE BYGNINGSMATERIALE.

III.

Ved Siden af disse Prøver fandtes en anden Udstilling, som viste Fru Cand. polyt. HAKON NIELSENS Methode for Kalkmaleri, der er udført paa Kalkpuds med Kalkfarve. Naar den paastrøgne Farve er bleven tør, imprægneres den med en koncentreret Opløsning af Oxalsyre, efter de benyttede Farvers Sammensætning.

Det fordelagtige ved denne Fremstillingsmaade er, at Farven ikke forandrer Udseende efter Imprægneringen, og at Flader, som er behandlede paa denne Maade, lader sig vaske.

De her fremstillede Prøver paa Fluatmaleri og Kalkmaleri var begge udførte af Malermester A. C. JOHANSEN.

Som en særlig Del af Statsprøveanstaltens Udstilling saa man tillige en Kopi af et Brudstykke af Frisen fra Thorvaldsens Museum. Denne Kopi, der er udført af Maleren WILLUMSEN i indlagt Cementarbejde, har staaet udsat for Vejr og Vind i $4^1/_2$ Aar i Museets Gaard.

Fra Statsprøveanstaltens Ler-Laboratorium er udstillet Prøver paa Molérsten (se herom »Architekten« Aarg. VI, Pag. 391). Raamaterialet til disse Sten findes i Egnen omkring Limfjorden og ved de Forsøg, som Laboratoriet har foretaget, har man frembragt Resultater, som nok fortjener Opmærksomhed. De fremstillede Molérsten har Egenskaber, som i adskillige Tilfælde vil kunne gøre dem til Konkurrenter for almindelige Mursten; de er saaledes meget lette, — de veje knap det halve af, hvad almindelige Mursten vejer — herved lader de sig altsaa fremstille i større Dimensioner end disse, hvorved der ved Formuringen spares Mørtel og Tid; de lader sig med Fordel anvende som Skillemurs- og som Hvælvingssten, som Isolation, Indskud o. lign.; desværre har de én Mangel, de er stærkt vandsugende.

Af Mursten var udstillet forskellige nyere Sorter; nævnes skal saaledes de af *Gl. Antvorskov Teglværk* fabrikerede riflede Mursten, der særligt egner sig til Fastholdelsen af et tyndt Pudslag og til Afskuring. Det er jo i Praksis godtgjort, at Puds er mere holdbar, naar den anbringes paa velbrændte, haandstrøgne Mursten end paa den glatte Flade af maskinformede Sten; da den førstnævnte Sort imidlertid er temmelig kostbar, har Teglværket ved sine Forsøg med at fremstille en praktisk og forholdsvis billig Sten opnaaet det foreliggende Resultat, som maa anses for at være meget vellykket. Stenen kan laves paa enhver Murstensmaskine til omtrent samme Pris, som den almindelige Sten, og de slangeformede Rifler, hvis Form, Dybde og Antal kan varieres, frembyder gode Betingelser for Mørtelens Vedhængning og bevirker navnlig, at den ikke kan løsne sig i store, sammenhængende Flager.

I Aktieselskabet *Knabstrup Teglværks* Udstilling lagde man særlig Mærke til de lange, hule Loftsten (*Hourdis*), som i en Længde af ca. 1 Meter kan anvendes som Etageadskillelse mellem Jærnbjælker.

Fra *Kjøbenhavns Stenforretning* fandtes et smukt muret Vinduesparti, udført af Kalksandsten. Denne Sten tildannes i Form og Udseende som den almindelige Mursten i hvid, blegrød og graablaa Farve, den er nøjagtig plan og ensartet paa alle Sider og forbinder sig nøje med Mørtelen, og den skal kunne leveres omtrent til samme Pris som Mursten.

En noget lignende Sten er udstillet af Fabrikant HUGO LÜTZAU; den er dog af Cement og som Følge deraf graa af Farve. Maskinen til at fremstille disse Sten paa er ligeledes udstillet, og man undres uvilkaarligt over, hvor ligefrem Fremgangsmaaden er; Stenen kan bruges kort Tid efter, at den har forladt Maskinen, og man kan derfor meget godt fabrikere den paa selve Byggepladsen, hvorved altsaa en Del Transportomkostninger kan spares.

Fra Fabrikanterne Berthelsen & Sørensen var udstillet en saakaldt Patentmørtel, hvis Fremstillingsmaade nærmere er beskrevet i »Architekten« Aarg. VI, Pag. 293; foruden Prøver i Glas af denne Mørtel fandtes to pudsede Flader, hvoraf der til den ene var anvendt almindelig Mørtel og til den anden Patentmørtelen. I Fladerne var udskaaret Relief, hvorved man særlig kunde blive opmærksom paa den nye Mørtels Fortrin, idet man i den almindelige Mørtel bemærkede en Mængde større og mindre Kalkpartikler, som altsaa viste en ufuldstændig Blanding, medens Patentmørtelen fremviste en ensartet Masse helt igennem.

Skillerumsplader af *Cocolith* har i de sidste Aar faaet en ret betydelig Udbredelse i Tyskland, hvor de fabrikeres; herhjemme har vi ogsaa faaet Øjet op for de gode Egenskaber, som de er i Besiddelse af, og de er ingenlunde ukendte blandt Architekterne. Paa denne Udstilling fandtes et af Ingeniør Harald Rump sammenstillet Rum, der viste Pladerne og deres Anbringelsesmaade under forskellige Forhold. I øvrigt kan vi angaaende dette Bygningsmateriale henvise til en Artikel i »Architekten« Aarg. VI, Pag. 365.

Aktieselskabet Axel Prior havde en rig og mangeartet Udstilling, i hvilken man især lagde Mærke til de forskellige Former paa Tagsten af *Ludowici* Falstagstenen, der tilvirkes paa en stor Fabrik i Pfalz; blandt disse fandtes den saakaldte romerske Model, som er anvendt paa det kgl. Bibliotheks nye Bygning. Til Inddækning af Skotrender var udstillet koniske »Biberschwänze«, medens en anden Model, som lignede almindelige Tagsten, havde den Fordel at kunne anvendes uden Understrygning, idet Stenen var forsynet med dobbelte og tredobbelte False. Endnu kunde nævnes flere af denne Fabriks udstillede Tagsten og deres forskellige Fortrin, men disse lader sig dog vanskeligt beskrive uden at kunne henvise til Model eller Tegning.

En anden Tagdækning fandtes endnu hos denne Udstiller, nemlig Prøver af den norske Tagskifer fra *Valdres Skiferbrud*; disse Sten er bl. a. anvendt paa Langelinies Pavillon.

Nogle Lerrør, som saas i Axel Priors Udstilling, havde Interesse derved, at de var en af Kjøbenhavns Vej- og Kloakanlæg anbefalet Model, anvendelig ved Gennemløbs- og Rensebrønde i Vandklosetanlæg, da det har vist sig, at de almindelige, paa langs gennemskaarne Rør, som ellers anvendes hertil, ikke er tilstrækkelig dybe. Endnu skal nævnes denne Udstillers mange forskellige Flise-Vægbeklædninger, der i teknisk Udførelse absolut staar højt og for Maleriernes og mange af Dekorationernes Vedkommende ikke saa lidt over den kunstneriske.

Evers & Co. udstillede især Fliser og Fajancebeklædninger fra Fabriken Villeroy & Boch i Mettlach. Der fandtes et meget smukt Badekar, udført i Monierkonstruktion og beklædt ud- og indvendigt med glaserede Fliser; endvidere fandtes Kaminer og Vægmalerier samt Gulv-Mosaikfliser i nye Modeller og Mønstre. Som noget ganske nyt var udstillet glaserede Badeanstaltsten, der i sig selv danner de færdige Skillerum uden andet Murværk. Endelig udstillede samme Firma en Væg, opmuret af *Andernacher* Pimpsandsten, der udmærker sig ved Lethed, Ildfasthed og Isolationsevne.

Fra Aktieselskabet Heiberg & Mohr var ogsaa udstillet et Udvalg af forskellige glaserede Fajancefliser, særlig egnede til Vægbeklædninger.

Grosserer F. GOTTLIEB udstillede Tagsten af hollandsk Model med Hoved- og Sidefals samt Falstagsten med tredobbelte False, og Teglværksejer P. VALD. NIELSEN i Odense fremviste røde Lerfalstagsten af meget praktisk Model.

Det i Salens Midte staaende Spir var dækket med svensk Skifer, udstillet af Grosserer SVEND MARIBO. Denne Skifersort, der i Farve og Karakter afviger ikke saa lidt fra den tidligere her anvendte, er allerede forsøgt ved flere Bygninger i Kjøbenhavn, f. Eks. St. Markus-Kirken ved Forchhammersvej, de Døvstummes Kirke ved Falkonergaardsvej, Immanuelskirken ved Forhaabningsholmsallé, samt nogle Privathuse og Villaer. Stenene kommer fra et Brud, *Grythytte Skiferverk*, som ligger Nord for Venern. (Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

London. Architekten ROBERT WILLIAMS har faaet overdraget at udarbejde Planerne til en Moské, der kan rumme 2000 Personer.

Theaterombygning. I Braunschweig har Architekt SEELING-BERLIN fuldført Ombygningen af det derværende Theater. Omkostningerne har beløbet sig til 1.300.000 Mark.

FORENINGSMEDDELELSER.

Onsdag den 8. ds. var »Akademisk Architektforening« Gæst hos »Selskabet for dekorativ Kunst« til en italiensk Osteriaften.

Festen havde fundet livlig Tilslutning fra begge Foreninger, men den bød da ogsaa paa noget saa fint som et Foredrag af Professor J. L. HEIBERG om gammel italiensk Freskokunst: I den gamle Kirke St. Maria antica paa Forum Romanum har man afdækket ikke mindre end fire Lag Fresker, der i Tidens Løb er malede ovenpaa hverandre. I de Lysbilleder, der ledsagede Foredraget, kunde man skelne de forskellige Lag, og Professor Heiberg paaviste med imponerende Sikkerhed og med en videnskabelig Grundighed, der vistnok gik langt over Hovederne paa Størsteparten af Tilhørerne, hvorledes det var muligt at datere de forskellige Lag og godtgjorde, at det var den byzantinske Kunst med den gamle græske Tradition, der her havde sat de kraftigste Spor.

Selskabets Æresmedlem, den gamle Kunstner LORENS FRØLICH, der selv var tilstede, havde prydet det iøvrigt smukt pyntede Bord med en Tegning ved hver Kuvert: Architekten, der, ledet af sin »gode Fylgje«, giver Billedhuggeren og Maleren Anvisning paa at smykke et hvælvet Rum.

En udmærket Mandolin- og Guitarkvartet af Kunstnere underholdt Selskabet i Aftenens Løb med en Række — særlig italienske — Numre.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 18. FEBRUAR 1905
7. AARGANG № 21

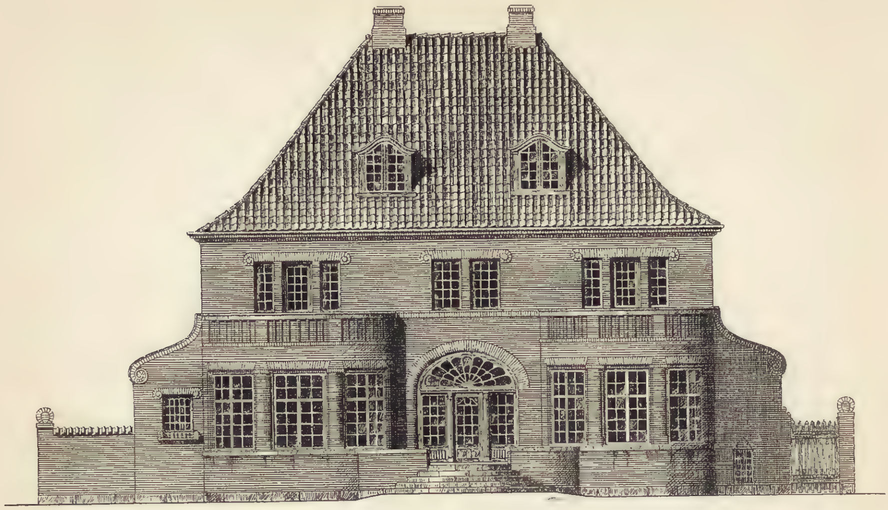
VILLA VED SVANEMØLLEVEJ.

Direktør Ivar Knudsens Villa paa Hjørnet af Svanemøllevej og Rosbæksvej er opført af røde, haandstrøgne Sten og Taget dækket med røde Falstagsten af Form som hollandske Tagsten. Der er lagt Vægt paa en gennemført Anvendelse af Mursten i Façaderne. Gavlkamme og udvendige Trappevanger er afdækkede med haardbrændte Sten, hvad der af mange anses for voveligt. Jeg har ikke haft Betænkeligheder i saa Henseende, da man jo baade

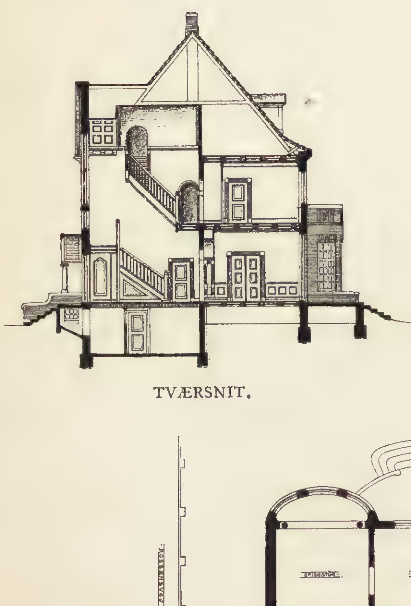

VILLA VED SVANEMØLLEVEJ.

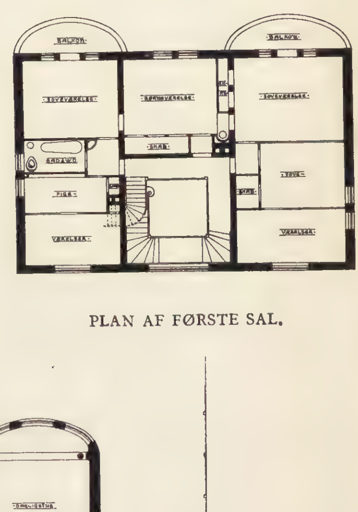
ARCHITEKT CARL BRUMMER.

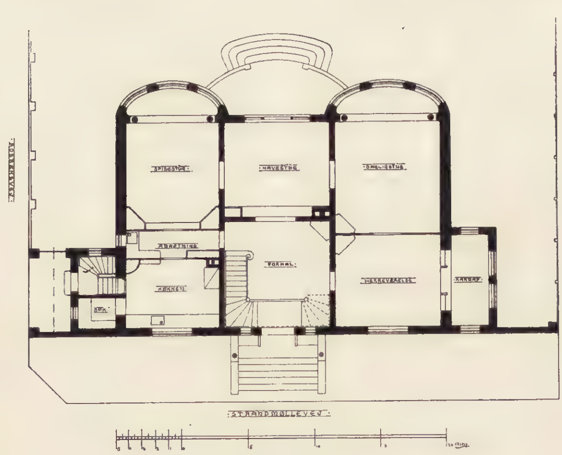
FAÇADE MOD ØST.

TVÆRSNIT.

PLAN AF FØRSTE SAL.

PLAN AF STUEN.

VILLA VED
SVANEMØLLEVEJ.

ARCHITEKT
CARL BRUMMER.

FAÇADE MOD VEST.

PARTI AF TRAPPEN.

VILLA VED
SVANEMØLLEVEJ.

ARCHITEKT
CARL BRUMMER.

VILLA VED SVANEMØLLEVEJ. ARCHITEKT CARL BRUMMER.

i Nordtyskland og Holland har mange Eksempler paa saadanne Kamme, der har staaet i Hundreder af Aar.

I de to Stolper, der bærer Taget over Indgangsdøren mod Gaden, har Billedhugger TH. BÆRENTZEN udskaaret nogle Figurer.

Murermester AXEL BROE har haft Arbejdet i Entreprise, og af Underentreprenører kan nævnes Tømrermester BRUUN-KORNERUP, DE FORENEDE BYGNINGSSNEDKERIER og Malermester OTTO BENDIX. Ingeniørfirmaet BRUUN & SØRENSEN har udført Varmeanlæget.

Kjøbenhavn, den 15. Februar 1905.

CARL BRUMMER.

FORSLAG TIL LOV OM BYGGEFORETAGENDER FOR METROPOLITANSKOLEN OG UNIVERSITETET.

(Fremsat i Folketinget den 10. Februar 1905.)

§ 1. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet bemyndiges til paa et Areal af ca. 7,000 Kv.-Alen af den Staten tilhørende civile Materialgaard ud imod Frederiksholms Kanal at lade opføre en Bygning for Metropolitanskolen, endvidere til at overlade Universitetet den nuværende Metropolitanskole med tilhørende Grund og til her at lade opføre en Universitetsbygning til Laboratorier, Disputatsrum m. m., samt til i Universitetets østre Gaard at lade opføre en Tilbygning til Universitetsbibliotheket og til at lade dettes Varmeapparat forny.

§ 2. Til Udgifter ved disse Byggeforetagender kan anvendes følgende Beløb: Til en Bygning for Metropolitanskolen og dens Forsyning med nyt Skolemateriel 380,000 Kr. og til Leje af et midlertidigt Skolelokale for Skolen i 2 Aar 14,000 Kr., til en Universitetsbygning til Laboratorier, Disputatsrum m. m. 480,000 Kr., og til en Tilbygning til Universitetsbibliotheket og Fornyelse af dettes Varmeapparat 220,000 Kr.

Udgiften 394,000 Kr. til en Bygning for Metropolitanskolen m. m. udredes af det særlige Fond for Statens højere Almenskoler, dog at Universitetet, til hvilket den nuværende Bygning for Metropolitanskolen med tilhørende Grund overlades, erstatter bemeldte Fond et Beløb af 356,500 Kr.

Udgiften 480,000 Kr. til en Universitetsbygning til Laboratorier, Disputatsrum m. m. samt Udgiften 222,000 Kr. til en Tilbygning til Universitetsbibliotheket og til Fornyelse af dettes Varmeapparat udredes af Universitetet.

Den herved fremkomne samlede Udgift for Universitetet 1,058,500 Kr. tilvejebringes saaledes, at Kommunitetet af sine Midler udreder et Tilskud af 384,000 Kr. svarende til Værdien af Metropolitanskolens Grund, som erhverves for Universitetet, og forstrækker Universitetet med de tilbageværende 674,500 Kr. mod at Universitetet, efterhaanden som det faar Afløsningssummen for sin Kongetiende udbetalt, erstatter Kommunitetet det saaledes udlagte Beløb 674,500 Kr. — efter Kursværdi, saafremt Erstatningen erlægges i Tiendebankens Obligationer, — med 4 pCt. Renter fra Udbetalingsdagen til Tilbagebetalingsdagen.

OM FRUE PLADS M. M.

I Anledning af det ved Kultusministeren fremsatte Forslag om Flytningen af Vor Frues latinske Skole — eller i almindelig Tale Metropolitanskolen —, kunde jeg ønske Plads for følgende Bemærkninger. Tanken er, som bekendt, at flytte Skolen til Frederiksholms Kanal og bygge Hus for denne paa en Del af Materialgaarden, at nedrive den nuværende Skolebygning paa Frue Plads og i Stedet for denne opføre en Bygning til Brug for Universitetets Laboratorier og med nogle Auditorier. Bygningen er beregnet til fire Etager foruden Kælder. Bygningens Beliggenhed vil, som det hedder i Lovforslagets Betænkning, kræve »en vis kunstnerisk Udsmykning«.

Det er i Anledning af dette Projekt, at jeg spørger: er det saaledes tilsigtede ikke Synd mod det architektoniske Billede, det Helhedsudtryk, som Frue Plads nu ejer? Vi har jo saa faa Steder i vor kære By, hvor der hersker en saa hel Stemning, som paa Pladsen mellem Frue Kirke, Universitetet og Metropolitanskolen. Hvad man end mener om vor Bys »romerske« Periode — og for mange synes den fængslende ved sine store, rolige og brede Forhold —, den staar dog som et Minde om et udpræget og karakteristisk Afsnit af vor Historie.

Hvorledes vil det gaa, naar vi nu skal til at lave om paa dette samlede Billede? og hvorledes vil en fireetages Bygning virke som Baggrund for Kirken, vil denne ikke synes lavere, vil ikke den smukke, skraanende Linie, der sænker sig fra Taarnet gennem Kirketaget over det lavere Kor til Skolens Rygning, blive ødelagt, den, der nu ligesom højner Kirkens Taarn?

Var det mon ikke i fin Følelse af Hensynet til ikke at svække Højdevirkningerne i Universitetet og Kirken, at Herholdt reducerede Bibliothekets Højder ud mod Pladsen? Ja ogsaa af Hensyn til Bibliotheket, en af vore allersmukkeste Bygninger, bør den lave Kirkeskole bevares; hvor virker den ikke, set fra Skindergade, beskeden og harmonisk i Perspektiven ned ad Fiolstræde, ligesom forberedende Bibliothekets Skønhed.

Man glæder sig over Stemningen paa Graabrødretorv og sparer ikke paa Kuløren for at fremhæve denne; skulde man da ikke ømme sig ved at bryde Universitetspladsens samlede Karakter, der lyser med Fortidens egne Farver?

Med den Anskuelse, som for Tiden kommer til Orde i Architektforeningen, vil man muligvis sætte alt ind paa, at Tegningerne til disse Bygninger, som til alle andre store og smaa offentlige Bygninger, udbydes til Konkurrence, og man vil bestræbe sig for at faa det bedst mulige ud af den nye Laboratoriebygnings Façader, og dog frygter jeg for, at det ikke vil lykkes at bevare den store og ejendommelige Karakter, som Stedet ejer.

Hvorfor kan Skolen ikke bevares og udvides ved Erhvervelse af Nabohuse, og hvorfor kan Universitetet ikke søge sin Udvidelse f. Eks. ved Indkøb af de gamle Ejendomme i Krystalgade bag Zoologisk Museum, ved Ombygning af en Del af Kvæsturen eller paa lignende Maade? Er det andet end et Spørgsmaal om Penge, vel ikke engang saa umaadelige Summer? Og har vor Samfund et saadant Overmaal af bevarede, historisk og architektonisk vel afstemte Pladser med offentlige Bygninger som Universitetspladsen, at vi har Raad til at slaa dem itu?

Hvis nu den ærede Redaktion skulde have Raad til at unde mig et Par af de nu saa meget yndede Tankestreger*) — jeg skriver saa sjældent i Bladet —, kunde jeg med det samme ønske at henlede Offentlighedens Opmærksomhed paa en anden gammel architektonisk Skønhed, hvilken saa sørgeligt vanrøgtes, nemlig asiatisk Kompagnis Bygning ude i Strandgaden. Store Stykker af Solbænke og Vinduesindfatninger er smuldrede og faldne ned, og Frontongruppens Figurer har mistet Hoveder og Lemmer, uden at vist nogen har tænkt paa at bevare dem for Eftertiden; der er dog i dette Hus og dets Omgivelser en saadan Samklang, et saadant Minde om glade og gode Købmandsdage og om et saa ejendommeligt Storliv med Skuder ud over Verdenshavene, at man ikke forstaar, hvorledes Nutidens Handelsmænd kan nænne at lade alt dette forfalde. Kan der dog ikke gøres noget for at bevare Philip de Langes smukke Værk for de kommende Dage?

Fred. L. Levy.

DET KONGELIGE THEATER OG BRANDKOMMISSIONEN.

Der er nu gaaet 30 Aar, siden det kongelige Theater — i Oktober 1874 — blev aabnet. Det var dengang anset for at være et velindrettet Theater, hvor der var sørget tilstrækkeligt for en farefri Drift og for Publikums og Theaterpersonalets Sikkerhed.

Syv Aar senere kom den store Katastrofe i Wien ved Ring-Theatrets Brand, og man blev derved opmærksom paa, at der klæbede adskillige Mangler ved mange Theatre fra den Tid; Ring-Theatret var bygget samtidigt med det kongelige Theater.

Det er nu 23 Aar siden, og hvad er der gjort her for at sikre Publikum under en Brand?

*) Se »Architekten« Nr. 19, Side 200—202.

Det kongelige Theater har sikret Theaterpersonalet ved de udvendige Trapper i Gennemkørselen. Gassen er *endnu ikke* helt afløst af elektrisk Lys.

Nu forlanger Brandkommissionen en Gang midt gennem *alle* Gulvets Pladser til en Dør i Bagvæggen for at sikre Publikum en let og sikker Udgang.

Vil nu en saadan Midtergang forøge Publikums Sikkerhed under en Brand? Herpaa kan svares et bestemt Nej. Det gælder for et Theater — som for enhver Bygning, hvori der er samlet mange Mennesker — at kunne tømme det i den kortest mulige Tid, at gøre det let for Publikum at komme ud ad den *korteste* Vej og i *flere* Grupper for at hindre Sammenstød og Sammenhoben, som under en Fare kan fremkalde Panik; altsaa mange og *spredte* Udgange — Decentralisation. Udgangene gør kun deres fulde Nytte, naar de er fordelte ligeligt i Periferien og saaledes, at Publikum, naar det forlader Pladserne, ikke tvinges til at bevæge sig *imod* Scenen — hvorfra Ilden hyppigst kommer — men *bort* fra denne.

Det kongelige Theater opfylder ikke denne Betingelse; Parterrets Publikum er i den Retning meget uheldigt stillet.

Gulvet — Parketter og Parterre, hvorom det her drejer sig —, har 172 Pladser i 1ste Parket med 4 Udgange, og 274 Pladser i 2det Parket med 6 Udgange; det giver omkring 45 pr. Udgang, hvad der maa siges at være fuldt ud tilstrækkeligt.

Parterret har 156 Pladser*) med 2 Udgange, hvad der er for lidt, fordi Udgangene, ligger ved den *svagest* besatte Del af Parterret i Stedet for omvendt, og Publikum maa bevæge sig *mod* Scenen for at komme ud, og det er ikke farefrit.

Lægges nu en Gang midt gennem *alle* Gulvets Pladser til *en* Udgang i Bagvæggen, vil Følgen blive — eller kan blive — at den største Del af Publikum søger denne Gang, der gør Indtryk af at føre hurtigt bort fra Scenen, og at saavel Parket- som Parterrepublikum overfylder denne Vej til kun *en* Udgang. Saa kommer Angsten for ikke at kunne komme hurtigt nok ud — man har jo Faren i Ryggen — og Paniken er der. Denne Gang vil ikke sprede, men samle, og det er vel næppe Meningen?

Parketterne har nok i de 10 Udgange paa Siderne; Parterret bør være *3-delt* med 2 *Udgange i Bagvæggen, kun* for Parterret; det er den korteste Vej ud, og derved deles Strømmen. Der vil tabes Pladser i Parterret, men ikke i Midten, og der vil indvindes nogle Pladser langs Væggene, da Gangene her bortfalder. Der indvendes maaske, at Rækkerne i Parketterne er vel lange; den længste halve Række har 18 Pladser; men i nyere Theatre træffer man 16 Pladser, og i Prins-Regenttheatret i München — 1901 — er der 23; det kan ikke anses for nødvendigt at borttage Pladser fra Parketterne.

Gangen midt gennem alle Gulvets Pladser forøger ikke Sikkerheden, men Faren.

Udgangen fra Tilskuerpladsen er besværliggjort ved den smalle Gang, der er lagt mellem Omgangs-Korridoren og Tilskuerpladsens Væg; ikke fordi denne

---

*) Skulde de opgivne Tal ikke være helt nøjagtige, drejer Fejlen sig om saa lidt, at den ingen Betydning har her.

Væg er en Bræddevæg, men fordi den Smøge, der er lavet her, forvirrer og hæmmer en hurtig Udstrømning; dette kan maaske vanskeligt ændres.

Der bør være lyst overalt, navnlig naar der er Fare paa Færde; formodentlig af Sparsommelighed er der Mørke paa de bageste Rækker i Parterret; det er kun med den største Anstrengelse, man kan læse Programmet. Belysningen under Balkonen er overalt slet, og der bør være lyst overalt.

Det er forøvrigt de øverste Etager, der er mest udsatte under en Brand, fordi den kvælende Røg søger herop, og Røgen er den værste Fjende. Hvis der ikke er sørget for en kraftig Udsugning paa Gange og Trapper, og navnlig paa de 2 Trapper, der ikke har Vinduer, saa er Faren større her end paa Gulvet, hvor man er nærmere Udgangene til det Fri.

Der bør, for at sikre Publikum i Etagerne, gøres den Forbedring ved Trapperne, at Haandlisterne føres *uafbrudt*, med stærkt afrundede Hjørner, *langs alle* Trappevægge, for at man kan have faste Holdepunkter ved Nedgangen, hvor Presset under en Flugt er meget stærkt, og hvor Faren bliver stor, hvis nogen falder.

En kraftig Udsugning over Scenen*) er en Nødvendighed for at hindre Ild og Røg i at søge ind over Tilskuerpladsen.

Den sidste Theaterbrand i Chikago 1903 er netop i den Retning et advarende Eksempel. Ilden udbrød paa Scenen, hvorover der var en stor Ventilator, som imidlertid ikke var færdig og derfor lukket fast til; derimod var Udsugningen over Tilskuerpladsen i Orden. Da Asbesttæppet skulde gaa ned, standsede det et Stykke over Gulvet, og her under søgte Ild og Røg ind over Tilskuerpladsen, medførende Ødelæggelse, mest over Menneskeliv; af ca. 1000 omkom omkring 600. Hvis Ventilatoren havde været i Orden, vilde Ulykken, efter alt at dømme, ikke have antaget det forfærdelige Omfang. Men Theatret var ikke færdigt, intet var i Orden, der manglede Vand i Vandledningerne, der ikke var fuldførte; alle Lys var slukkede, Dørene vanskelige at aabne, eller laasede o. s. v.

Hele Ødelæggelsesværket var tilendebragt i 40 Minutter.

Her skal anføres enkelte Eksempler paa, hvorledes der i Theatre i Udlandet er sørget for at sikre Publikum en hurtig Udgang fra Gulvets Pladser. De anførte Eksempler er Typer paa alle nyere Theatre i Tyskland og Østrig, hvor der stilles temmelig strenge Fordringer til Sikkerheden.

Theatret i Brünn, 1882. Det har tjent til Forbillede for mange Theatre og er opført af det bekendte Architektfirma Fellner & Helmer i Wien. Det var beregnet til 1500 Pladser, men blev under Opførelsen, efter Ring-Theatrets Brand, *formindsket med* 300 og rummer nu 1200. Gulvet har noget over 300 Pladser med 8 Udgange, deraf Parterret 3-delt med 2 Udgange.

Theatret i Halle, 1886. Gulvet har 471 Parketpladser, altsaa omtrent som

---

*) I Wien blev der allerede 1882 paabudt Udsugningsaabninger over Scenen i alle Theatre. I Berlin er der 1889 paabudt Udsugningsaabninger, over Tilskuerpladsen 3 pCt., over Scenen 5 pCt. af Gulvfladen; for det kongelige Theater vilde det blive 150 □' Udsugningsaabning over Scenen.

vort kongelige Theater, med 8 Udgange, Parterret 126 Pladser, 3-delt med 2 Udgange.

Det kongelige Skuespilhus i München, 1901. Gulvet har 511 Pladser med 8 Udgange, deraf Parterret 3-delt med 2 Udgange.

Theatret i Frankfurt am Main, 1903. Gulvet har 357 Pladser foruden Parket- og Parterreloger; 4 Udgange for Parket, 1 Udgang for Parterre — i Midten.

Det vil af disse Eksempler ses, at intet Theater har Midtergang gennem *alle* Gulvets Pladser, at alle Theatre, hvor der ikke er Parterreloger, har 3-delt Parterre med 2 Udgange. Overalt kommer Publikum straks ud i Trappekorridoren, og intet Theater har de saakaldte Reserveudgange; de Udgange, der daglig benyttes, er tilstrækkelige i alle Tilfælde. Alle Theatre har elektrisk Lys *overalt*. Det kongelige Theater har *endnu ikke* elektrisk Lys overalt.

Hvor mange Mennesker kender det kongelige Theaters Reserveudgange?*) Der er mange Theatergængere, der ikke aner, at der er anden Udgang for gaaende end gennem Forhallen.

Der burde i Theatrets Forhalle være ophængt Planer med tydelig Markering af Trapper og Udgange, og i hver Etage Planer af vedkommende Etage med Trapper og Udgange.

Det er en naturlig Foranstaltning at gøre Publikum bekendt med det Hus, hvori det har Pladser, og vise det den korteste Vej ud for paakommende Tilfældes Skyld.

Det kongelige Theater yder større Sikkerhed for Publikum end noget andet Theater her i Byen — hvad der ganske vist ikke siger meget. Men Politi og Brandvæsen vaager strengt over, at alt er i Orden, og dersom Sparsommeligheds-hensyn ikke afføder Forsømmelse og Sorgløshed, vil der næppe være nogen stor Fare, naar de omtalte Mangler rettes.

Som Eksempel paa, hvorledes det kan gaa, naar alt er i komplet Orden, anføres her, at da der i 1881 udbrød Ild i det kongelige Skuespilhus i Berlin, omtrent paa samme Sted som i Ring-Theatret, blev Publikum, uberørt heraf, roligt siddende. Det er Tilliden til dem, der skal sørge for Sikkerheden, at der her er gjort, hvad gøres kan, Forvisningen om, at enhver er paa sin Post og ved, hvad han har at gøre, og at ingen taber Hovedet i det afgørende Øjeblik, der beroliger Publikum og gør Ledelsen ansvarsfri.

En Bemærkning, der ganske vist ikke vedrører Sikkerhedsforanstaltningerne, men hænger sammen med Sparsommelighedssystemet, kan godt fremsættes her.

Der hersker om Aftenen udenfor Theatret et Halvmørke, som man ved noget andet Theater skal søge om Mage til, og som allermindst burde finde Sted ved et Theater af det kongeliges Rang; der burde være stærkt oplyst fra Forestillingens Begyndelse til dens Slutning. Ved Tilkørselen er Belysningen rent ud uanstændig. Der staar 2 toarmede Lygtepæle udfor Hovedindgangen, hvorfor bruges de ikke? Det vilde dog altid være noget, omend fattigt nok.

---

*) Brandpolitif. af 21. Juni 1881 vedrørende Theatrene i Berlin: »Dem Publikum ist zu gestatten, bei dem gewöhnlichen Verlassen des Theaters nach Schluss der Vorstellung auch der Nothausgänge zu benutzen.«

Er det Theatret eller Kommunen eller begge, der er saa forarmede, at de ikke har Raad til at oplyse Theaterpladsen anstændigt? Der er dem, der paastaar, at Kjøbenhavn er en Storby; hvorpaa begrunder de mon denne Paastand?

A. GJELLERUP.

UDSTILLING AF NYERE BYGNINGSMATERIALE.

IV.

Som man kunde vente, indeholdt Udstillingen adskillige Prøver paa nye Gulvbelægningsmaterialer eller saadanne, der søger at tilvejebringe, hvad Nutiden i saa høje Toner fordrer: fugeløse Gulve. Fra *Dansk Gulvbeklædningsfabrik*, *Dansk Linotolkompagni*, fra Ingeniør HOLTERMANN i Kristiania, Ingeniør JOH. LARSEN i Kjøbenhavn og Murermester MAGNUS NIELSEN i Aarhus fandtes saaledes forskellige Prøver paa dette Materiale, der for hver Udstillers Vedkommende optraadte under et særligt Navn: »Eubøolith«, »Papyrolith«, »Mineralith« o. lgn., men som dog i Hovedsagen var fabrikerede af de samme Stoffer. Mange af disse Gulvbeklædninger er i flere Henseender udmærkede, naar de bliver lagte af kyndige Folk, men man maa dog anvende Materialet med en vis Forsigtighed, da det ikke taaler Paavirkning af Fedtsyre og Urin og saaledes ikke lader sig anvende i Køkkener, Toiletter og lignende Steder (se iøvrigt »Architekten« Aarg. V, Pag. 339).

Af Isoleringsmateriale omfattede Udstillingen ogsaa en Del ret interessante Prøver. Saaledes havde *Dansk Isoleringsfabrik* Asbestskifer til Tagdækning samt Isoleringsfilt og lignende Stoffer; fra Fabriken »*Alex*« fremstilledes Isoleringsmaterialet af samme Navn, paastrøget en vaad Murflade, for at vise dets Evne til at holde Fugtigheden ude fra det Sted, som det skal beskytte. Lignende Isoleringsmidler under Navn af »Lanolintjære« og »Perfektion« var udstillede af *Dansk Asfaltfabrik*, og Isoleringspapir, Ruberoidfarve, »Calorit« m. m. fra Grosserer H. P. GODT.

Til Beskyttelse af Tage og vel særlig Tagpap havde P. RØNNING & GJERLØFF samt Tømrermester JENS VILLADSEN udstillet forskellige Produkter som Linoleumstjære og Tagpiksfarver; Fordelen ved disse fremfor tidligere kendte Materialer af samme Art var, at de foruden at være beskyttende for Tagfladen tillige kunde give denne forskellige Farver, der maatte være at foretrække fremfor den kedelige sorte Papfarve.

Medens vi er ved Tage, maa vi endnu nævne den af Firmaet C. WIENBERGS Stenhuggerier udstillede norske Skifer, der havde en tiltalende grønlig Farve og gav en meget smuk Flade. Fra BREHM & LANDTVED fandtes et Stykke Ovenlys og nogle Tagvinduer af en meget smuk og praktisk Konstruktion, der vel ikke er helt ny herhjemme, men dog først nu udføres som dansk Arbejde.

Varmeapparater og Ovne var udstillede fra forskellige Firmaer, hvoraf »*Titan*« særlig tildrog sig Opmærksomhed ved sit Varmekammer med Centralovn til Opvarmning af flere Værelser, et Princip, som i Hovedtrækkene var fulgt af *Christianshavns Jærnstøberi og Maskinværksteder* i den af denne Fabrik udstillede Ovn »Eminent«, der særlig er omtalt i »Architekten« Aarg. VII, Pag. 23.

Frederiksberg Jærnstøberi samt SEMLER & MATHIASSEN mødte med Ovne og Komfurer af nye Modeller og Tegninger, hvoraf nogle var særdeles tiltalende.

Som en Nyhed paa Snedkerarbejdets Omraade maa vel anføres de saakaldte »Drejedøre«, der fra Amerika og England nu har fundet Vej til os og synes, i det mindste for en Tid, at skulle blive almindelige for alle større Hoteller og Restauranter. Et Eksemplar af disse Døre i forøvrigt meget smukt Arbejde, udført af Teaktræ og Cypres, var udstillet af Aktieselskabet *De forenede Bygningssnedkerier, F. Oxelberg og Kr. Andersen & Co.*, som ogsaa mødte frem med et Altanvindue af meget snild Konstruktion og saaledes indrettet, at det kunde holdes aabent, uden at man behøvede at frygte, at Børn, som opholdt sig i samme Værelse, skulde styrte ud; paa Vinduesmekanismernes Omraade kan nævnes nogle Beslag, som hver for sig var meget praktiske, nemlig EMIL JACOBSENS Patentvinduesaabner, HARALD ELSASS' Sikkerhedskroge for Vinduer, Smedemester C. M. PETERSENS Lukkemekanisme og SØE-JENSEN & BEYERS Vinduesaabner.

EDV. VERMEHRENS EFTERFLG. havde en Udstilling, der indeholdt adskillige nye Beslagdele til Døre og Vinduer, saaledes en meget ejendommelig Skydedørsindretning med svensk Beslag, en saakaldet Harmonikadør (se »Architekten« Aarg. V, Pag. 449) samt forskellige meget smukke amerikanske Beslagdele.

Fra *Kjøbenhavns Dørgrebs- og Metalvarefabrik* fandtes en ny Dørholder til Fastholdelse af Døre i aabentstaaende Stilling, desuden udstillede dette Firma en meget rig Samling af nye Modeller af Dørgreb og andre Bygningsartikler af Metal. En lignende Udstilling var arrangeret af C. TH. ROM & Co.

De to ansete Tapetfirmaer L. FRAENCKEL og *C. Krügers Tapetfabrik* havde begge meget smukke Udstillinger af nye Arter og Mønstre, særlig nogle Silkeimitationer, dels glatte som vævede Flader, dels i Relief, saakaldet »Lincrusta«; disse Tapeter hare den fremragende Egenskab, at de kan taale Afvaskning; deres Farve og Glans er meget smuk, og de er utvivlsomt langt mere holdbare end selv kostbare Papirstapeter.

Endnu har vi tilbage at nævne nogle Udstillere, som ikke er komne ind under de hidtil anførte Rammer; saaledes havde Ingeniør L. C. NECKELMANN nogle Glasbygningssten og Glasgulvplader fra Sächsische Glaswerke i Deuben, som saa meget tiltalende ud; der var forskellige Former og Mønstre, saavelsom Tagsten, og ved Forsøg skal det være godtgjort, at disse Sten, som i fuldt Maal tillader Lysets Indtrængen, kan taale et meget stærkt Tryk og med absolut Sikkerhed kan anvendes i Gavle og Skillerum.

Fra *Otta Klæberstensforretning* i Kristiania var udstillet nogle Klæberstensovne og en Kamin i ret originale Former. Fordelen ved dette Materiale skal særlig være, at det i udmærket Grad holder paa Varmen, og at det ikke er kostbart.

Paa Vandklosetternes Omraade var der mærkeligt nok kun fremkommet meget lidt nyt, som havde egnet sig til Optagelse paa Udstillingen; Ingeniør EINAR JØRGENSEN havde dog en Konstruktion af et Trugvandkloset, der var vist i Virksomhed med en avtomatisk Skyllecisterne fra C. F. RIEDELS EFTFLG.

Ligeledes var af BRØDR. DAHL udstillet et Vandkloset med Ventilation af Skaalen og et Udskylningskloset med fri Vandlaas.

Ingeniør KR. NOE HARBOE havde forskellige Konstruktioner af Vandlaase, Kloaklukkere, Køkkenvaske o. lign.

Paa Belysningsomraadet fandtes kun fra Brødrene Dahl udstillet »Wolff-Lampen« med nedadbrændende Gasglødelys, samt fra *Husejernes Installationskompagni* en meget sikkert virkende Gasavtomatbelysning for Trapper.

Sluttelig skal nævnes som noget ganske nyt nogle af H. Th. Lund udstillede amerikanske Trælister med forskellige Profiler og Ornamenter, fremstillede ved en Behandlingsmaade med varme Forme eller Valser. Disse Ornamenter udmærkede sig ved en overordentlig Skarphed og Nøjagtighed i Udførelsen og vil vistnok, da de kan fremstilles meget billigt, snart faa en betydelig Udbredelse.

FORSKELLIGT.

Om Monumentkonkurrencer. I Berlin er der af Bestyrelsen for Billedhugger-Samfundet og »Allgemeine Deutsche Kunstgenossenschaft« bleven udarbejdet nogle Regler for Konkurrencer om Billedhuggerarbejder. Man vil bestræbe sig for at faa disse Regler almengyldige, ligesom de saakaldte »Hamburger-Normen« er blevet gældende ved de fleste tyske Architekt-Konkurrencer. Reglerne omfatter 12 Paragrafer; den første af disse lyder omtrent saaledes: Flertallet af Prisdommerne maa bestaa af Kunstnere, og idetmindste maa 2 af disse være Billedhuggere. § 5 lyder: Ved alle offentlige Konkurrencer skal der udsættes Præmier, som, hvis Opførelsessummen er 50.000 Mark, skal være mindst 10 % heraf; er Opførelsessummen 100.000 Mk., kan Præmierne være 7 % heraf, og er den 150.000 Mk., kan de være 6 %. § 9 siger, at samtlige indleverede Arbejder skal udstilles offentligt, og samtidig skal de præmierede Kunstneres Navne opgives.

FORENINGSMEDDELELSER.

Fra den Komite, som skal organisere den 7de internationale Architektkongres i London 1906, har Akademisk Architektforening modtaget en indtrængende Opfordring til at deltage i Kongressen. Paa Foreningens førstkommende Møde Fredag den 24. Februar vil der blive givet foreløbige Oplysninger om Tiden for Kongressens Afholdelse, Betingelserne for Adgang m. m.

Foreningsmøde afholdes i Lokalet i Industribygningen Fredag den 24. Februar, Kl. 8 Aften.

Smørrebrødsbord.

Dagsorden:

1. Meddelelser fra Formanden.
2. Meddelelser fra Udvalget angaaende den internationale Architektkongres i London 1906.
3. De af det nedsatte Udvalg udarbejdede Honorarregler fremlægges til Vedtagelse.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 25. FEBRUAR 1905
7. AARGANG № 22

OM VILLABYGNING.

NOGLE ALMINDELIGE BEMÆRKNINGER.

Resultatet af den store Bebyggelse af Terrainet uden om Kjøbenhavn, særlig i Villakvartererne nordpaa, viser, at den forstandige Smag kun i ringe Grad har formaaet at trænge igennem. Store kostbare Muligheder er mange Steder gaaet til Spilde, fordi der ikke har været Plan i Arbejdet og ingen Følelse for Totaliteten; de enkelte gode og noble Huse kæmper i Reglen forgæves med alle de mange skrigende Farver og grelle Architekturvirkninger, der bestemmer Landskabets nye Fysiognomi. — Hvide Huse med lyserøde eller himmelblaa Cementtagsten Side om Side med Huse i »Rosenborgstil« eller i »Palæstil« kan jo gøre det af med en hvilkensomhelst Bestræbelse for at opnaa Skønhed og Harmoni. Selv en Villa af røde Mursten med Skifertag og udskaaret Træværk i Gavlen føles paa lang Afstand som en Forsyndelse mod Landskabets Natur.

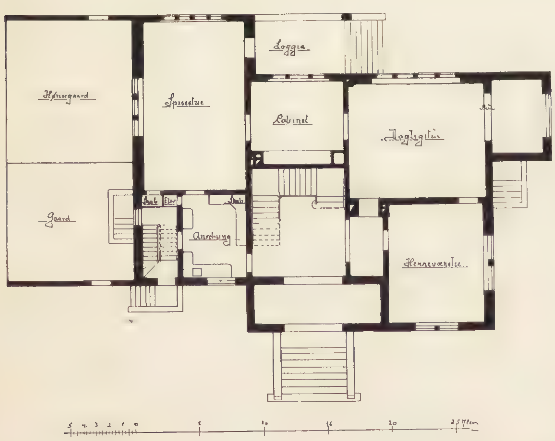

VILLA VED SVANEMØLLEVEJ. ARCHITEKT CARL BRUMMER.

VILLA VED SVANEMØLLEVEJ. ARCHITEKT CARL BRUMMER.

Gives der ikke naturlige Regler for Bygning af Huse i et Terrain; føler man ikke instinktmæssig, at det gælder i det mindste at vise Finhed og Maadehold i Brugen af de architektoniske Materialer og Former, for at Husene skal kunne virke harmonisk sammen, idet der bevares saa meget som muligt af selve Terrainets Virkning som Helhed? Gammeldags Landsbyer virker i Reglen fortræffeligt, fordi de er samlede, og de enkelte Huse beskedne, medens de fleste nye Villaer virker for meget alene og træder for meget frem med deres private Fysiognomi. Ogsaa de gamle Provinsbyer med deres samlede Række af Huse med rødbrune Tage og samlede Række af Haver ud imod Marken eller ned imod Søen virker harmonisk paa deres Vis. Dette at *samle de spredte Virkninger* er uden Tvivl en af de vigtigste Fordringer, som burde stilles, hver Gang et Terrain bliver solgt til Bebyggelse. Der burde lægges en Plan for Husenes Ordning; det vilde gavne den enkelte Ejer, lige saa meget som dem, der skal se paa det hele, naar det er færdigt.

VILLA VED SVANEMØLLEVEJ. ARCHITEKT CARL BRUMMER.

VILLA DESSAU
I ODENSE.

ARCHITEKT
CARL BRUMMER.

Det der mangler de fleste moderne Villaer, enkeltvis betragtet, og gør dem urimelige og delvis smagløse, er ikke stilistiske Virkninger — saadanne vrimler det i Reglen af, selv i de daarligste Huse —, men det er Følelsen for disse Virkningers Natur og indre og ydre Forbindelse. Mangel paa Evne, kunde man sige, til at fastholde Charakteren af Huset som Hus, fastholde Charakteren af Murene og Bygningshelheden, særlig bestemt af Virkningen af Taget, og for det Indres Vedkommende Mangel paa Sans for Rum, og Lysvirkninger, og for god og naturlig Disposition.

VILLA DESSAU
I ODENSE.

ARCHITEKT
CARL BRUMMER.

Tækkeligheden gaar frem for alt i et oplyst moderne Samfund; det har Italienerne og Englænderne, med deres gode antike Kultur, altid forstaaet at hævde. De har lige fra Middelalderen haft en udpræget Smag for det noble og naturlige i Bygningskunsten; derfor er deres Bygninger hyggelige og fornemme og harmoniske. De har lært at spare paa de vilkaarlige traditionelle Motiver

og ikke prange med Guldet og Snitværket. De har dannet Motiver af selve de architektoniske Forbindelser, f. Eks. af Murmassen, Gavlen og Skorstenen i Eet — det bekendte gotiske Motiv, som JENSEN-KLINT og PLESNER og andre har brugt med Fordel i flere af deres Bygninger — eller de brudte Murfladers perspektiviske Spil, der aabner Mulighed for en plastisk Virkning af selve det nøgne Hus, som man kender fra CLEMMENSENS Villaer og andre — et italiensk Motiv, der dog maa bruges forsigtigt, fordi det maa følge af Forholdenes snevre Natur, og ikke tør bruges »paa aaben Mark«, — eller den smukke naturlige Virkning af bløde Tage, der runder ud over Kvisten som en Kyse og lægger sig ind

VILLA DESSAU
I ODENSE.

ARCHITEKT
CARL BRUMMER.

over Gavlen lunt og hyggeligt — det ser man paa ældre tyske Borgerhuse, og enkelte Steder herhjemme paa straatakte Bygninger fra det XVIII. Aarhundrede. Denne praktiske Kultur af selve de givne simple Bygningsdele gælder det først og fremmest at udvikle — hvilke Motiver man saa vil bruge for Resten —; og det er beundringsværdigt, at det netop er bleven de »akademiske« Architekters Lod at kæmpe for dette Ideal, da de dog selv i deres Studietid er bleven fyldt med saa mange kunsthistoriske Motiver. Det skyldes bl. a. de gode Traditioner fra gamle BINDESBØLL.

Ogsaa med Hensyn til Anlæget gælder det at være naturlig (uden Affektation). Vi har i Grunden slet ikke Brug for alle disse Altaner, Karnapper, selvstændige Trapper, Entréer og Suiter af Kabinetter og Spisestuer m. m., men i

de almindelige borgerlige Huse, hvor Middagsselskaber ikke er Reglen, derimod Brug for store Fællesrum, hvori der ogsaa kan spises, med hyggelige Siddepladser under højtsiddende Vinduer og dybe Kaminhjørner; dernæst kønne, praktiske Køkkener, solrige Soverum og stille isolerede Arbejdsrum. — Den engelske »Hall«, der forener Forstue, Trappe og Opholdsrum, egner sig godt for danske Forhold, og virker fortræffeligt ogsaa som Havestue, hvilket man ser i en Villa, som Plesner har bygget i Valby.

Naar man har Sans for Helheden i Husets Murmasse, og forstaar at artikulere denne med gode perspektiviske Virkninger i Forhold til Terrainet, behøver man ikke at være bange for at lade de indre Rumforhold og Belysningsforhold

VILLA DESSAU I ODENSE. ARCHITEKT CARL BRUMMER.

influere ganske frit paa de forskellige Façaders Fysiognomi. Et Hus *behøver* ikke at præsentere sig med saa og saa mange Vinduer til Gaden og disse behøver ikke at have nogen selvstændig regelmæssig Karakter. — Villaarchitekturen har ikke de samme Regler som den romerske Palæstil. Den er en friere og mere tilfældig Kunst; den lider snarest under for megen Strenghed, og Forsøg paa at give historiske Motiver en regelmæssig Anvendelse. Selve Stilen maa komme frivillig af Omridsvirkningen og lignende; det gælder selv for Bygninger i den gammeldags Gesimsstil eller Empire. — Alle de gamle er meget friere end man tror, forinden man kender dem. — Tænk blot paa Dogepaladsets Façade med den dejlige klare architektoniske Helhed, og de enkelte tilfældige Uregelmæssigheder i Vinduerne. Jeg tror, det er gjort med Vilje, for ikke at Bygningen

skulde blive tør, men det er jo ogsaa gjort saa godt, at man ikke stødes deraf.

Kultiveringen af Bygningerne gaar i Reglen alene ud fra Virkningen af de fire Façader, saaledes som disse ser ud paa et Tegnebrædt; og selv i de bedste moderne Huse føles endnu en Del af denne projektionsmæssige Opfattelse af Architekturen; derfor virker de ofte saa stivt i Terrainet, nemlig ved Tagenes døde geometriske Vinkler. (Taget paa det nye Raadhus har jeg saaledes aldrig kunnet forlige mig med. Jeg synes, der maa være en Fejl i dets Virkning i perspektivisk og plastisk Henseende; og jeg tror, denne er charakteristisk for en vis Abstrakthed og Mangel paa Følelse paa dette Punkt). Baade i Middelalderen og i Baroken, der jo i mange Henseender er Fortsættelsen af Middelalderkunstens bedste Traditioner, havde Kunstneren mere *perspektivisk* Blik for Bygningernes Virkning i Rummet og i deres Forbindelse med Terrainet. Og man sporer aldrig nogensomhelst Tørhed eller Stivhed i deres Bygninger — navnlig ikke for Tagenes Vedkommende; tværtimod sørger de for, at disse bliver en løftende og skærmende Kraft i Bygningens Helhed. Ved Hjælp af de naturlige brudte eller flydende Bevægelser i Tagene giver de Bygningerne sammenhængende Blødhed. Det er en Nydelse at se, hvor fint man dengang forstod at danne Overgange i Tagenes Retninger og danne Forbindelse mellem sammenstødende Gavle med forskellige Tagfald, f. Ex. naar større og mindre Huse forenedes. — Hos dem var Perspektiven ikke alene en optisk Fremstillingsmaade af stereometriske givne Legemer, den var en levende Kunst, som de praktiserede. Og jeg tror, at Hemmeligheden i de gamles vidunderlige Stilfølelse laa i den Sikkerhed, hvormed de — selv i den projektionsmæssige Komponering — forstod at skønne, hvad der perspektivisk forlangtes i Helhedsvirkningen.

Vitruv, der gengiver Grækernes Opfattelse af Architekturen, siger, at Architekten skal komponere saavel façademæssigt som perspektivisk, og man har i de pompejanske — og senere i de middelalderlige Malerier — talrige Exempler paa, hvilken Finhed og Blødhed i Overgangene og Samvirkningen af de forskellige Bygningsdele i et Komplex eller i en hel By, de gamle forstod at skabe netop ved perspektivisk at se dem for sig i Billede. Ogsaa Chineserne og Japanerne arbejder meget med perspektiviske Virkninger. De har jo ogsaa vidunderlig fin Harmoni i deres Bygninger — navnlig i Tagenes Forhold til disse.

Kunde man lære Haandværkerne paa de techniske Skoler at komponere og iagttage perspektivisk, vilde de selv faa Øjnene op for det levende i Architekturen i Landskabet, og vilde ikke fristes til at bruge de døde schematiske Enkeltmotiver og grelle Materialer i saa høj Grad som det nu er Tilfældet. Kunde de lære »architektonisk Perspektivkunst« i Stedet for at tegne efter Gibs osv., vilde Smagen forbedres.

Jeg tror, at Kampen mod den daarlige Smag er haabløs, saalænge man ikke finder paa dette eller lignende Midler til at skabe Bevidsthed om Virkningen i Architekturen, og navnlig om Helhedsvirkningen af denne i Forbindelse med Omgivelserne. De, der mener, at Sagen maa tages moralsk, og tror, at man kan hjælpe paa Forholdene ved Agitation og Kritik alene, skaber kun unødvendig Mistillid og Forbitrelse. —

Skulde jeg i korte Ord udtrykke min Opfattelse af Villabygningens Opgave,

vilde jeg derfor sige, at det gælder om at bygge gode praktiske Menneskeboliger, der slutter sig roligt til hinanden efter Omstændighederne og ikke tilstræber aparte Virkninger, og at det gælder om at kultivere og forskønne disse ved architektoniske naturlige Midler, uden stilistisk Tvang, men med udviklet perspektivisk Følelse; af sig selv vil da Holdningen og Bevægelserne i Bygningsformerne skabe Motiver, der bliver til Stil.

VILHELM WANSCHER.

TO VILLAER.

Forfatteren AXEL HENRIQUES's Villa er beliggende paa Svanemøllevej i St. Tuborgs gamle Have. Façaderne er pudsede og Taget dækket med røde Falstagsten. Arbejdet har været overdraget Murermestrene AAGE SCHRØDER & SIGURD UNMACK i Hovedentreprise. Af Underentreprenører kan nævnes Tømrermester I. W. UNMACK, Snedkermester JUL. PETERSEN, Smedemester DOBERCK & SØN og for Varmeanlægets Vedkommende Aktieselskabet VØLUND.

Fabrikant HARRY DESSAUS Villa i Odense er beliggende i Filosofgangen lige overfor den gamle Bispegaard. Façaderne er pudsede og Taget dækket med sorte glaserede Tagsten. De Haandværksmestere, der har haft de forskellige Arbejder i Entreprise, er følgende: Murermester R. POULSEN, Tømrermester CHR. RASMUSSEN, Snedkermester L. F. ANDRESEN, Smedemester H. FRIIS og Blikkenslager I. A. PROBST, alle af Odense. Jeg føler Trang til at fremhæve, at d'Herrer Odense-Haandværkere, med hvilke jeg her har samarbejdet, har ydet mig fortrinlig Støtte og vist den største Interesse og Forstaaelse ved Udførelsen af deres Arbejde. Hr. Snedkermester ANDRESEN, som baade har udført Bygningssnedkerarbejdet og Møblerne, har det været mig en særlig Glæde at arbejde sammen med, for den Kærlighed, Forstaaelse og Intelligens, hvormed han har udført det ham betroede Arbejde. — Ingeniørfirmaet BRUUN & SØRENSEN has udført Varmeanlæget.

I begge Villaer har Billedhugger THS. BÆRENTZEN udført nogle indvendige Stukdekorationer og Maleren JØRGEN STORCK dekoreret Forhallerne og nogle Lofter.

Kjøbenhavn, d. 22. Febr. 1905.

CARL BRUMMER.

* * *

Rettelse. Som det maaske allerede er bemærket af en stor Del af vore ærede Læsere, er der ved den i forrige Nummer afbildede Villa ved Svanemøllevej indløbet den ret uheldige Fejltagelse, at de to Trappeinteriører, som findes paa Pag. 215 og 216, er bleven betegnede som henhørende til denne Villa, medens de i Virkeligheden skulde have Plads under den anden af samme Architekt udførte Villa ved Svanemøllevej, som vi idag bringer Afbildninger af.

BESTEMMELSER FOR UDFØRELSE AF JÆRNBETON I ETAGEBYGNINGER.

Redaktionen har fra Hr. Architekt H. Chr. Meyling modtaget nedenstaaende Bestemmelser, som det muligvis vil have Interesse for »Architekten«s Læsere at lære at kende. Bestemmelserne er udarbejdede af de tyske Autoriteter for at kunne tage imod alle de nye Konstruktioner, som fremkommer i Jærnbeton. (Er Udtrykket »Jærnbeton« ikke bedre end »armeret Beton«?) Ifølge et Cirkulære, som er vedlagt disse Bestemmelser, meddeles der til yderligere Forklaring: »Man ser sig ikke i Stand til — paa Grund af den stadig fremadskridende Theori og Praksis paa Omraadet Jærnbetonbygninger — endnu at opstille fuldt ud gyldige Normer, hvorfor disse Bestemmelser kun skal være gyldige i 2 Aar, i hvilken Tid der skal kunne blive Lejlighed til at udføre de nye Konstruktioner og derved indhøste Erfaringer til Forbedringer af de nye Bestemmelser.«

Tyske Architekter har benyttet disse Bestemmelser som Grundlag for Beskrivelse af Jærnbeton, idet de ikke har ønsket at være bundne af et »hemmeligholdt System« eller et »Patent« og saaledes være henviste til en bestemt Entreprenør. Derved har disse Bestemmelser haft en stor Betydning for Udviklingen af Betonindustrien i Tyskland. At Opgaven ikke er den at faa Arbejder i Jærnbeton udbudte til offentlig Licitation, er en Selvfølge, da dette mulig kunde afstedkomme alt for store Ulemper, eftersom Konstruktionens Brugbarhed jo først og fremmest er afhængig af en korrekt og nøjagtig Udførelse, men Opgaven er kun at frembringe en Konkurrence imellem de forskellige Systemer.

ALMINDELIGE BESTEMMELSER.

A. Prøvningen.

§ 1.

1. Bygninger eller Dele af Bygninger, som udføres af Jærnbeton, skal underkastes en særlig Undersøgelse af Bygningsautoriteterne. I denne Anledning skal der ved Ansøgningen om Tilladelse til Bygningen, hvad enten denne helt eller delvis opføres af Jærnbeton, medfølge Tegninger, statiske Beregninger, saavel af den samlede Konstruktion som af de vigtigste Enkeltheder. I Tilfælde af, at Bygherren eller Entreprenøren først under Arbejdets Gang vælger denne Konstruktionsart, har Bygningstilsynet at paase, at Bestemmelserne saa vidt muligt bliver opfyldte.

2. I Beskrivelsen skal angives Fabrikationsstedet og Beskaffenheden af de til Betonen benyttede Materialer samt Blandingsforholdet.

3. Andragendet underskrives saavel af Bygherren som af den Ledende, der bærer Ansvaret for Arbejdets Udførelse.

§ 2.

1. De Fordringer, som stilles til de Materialier, der bruges til Betonen, er de samme, som Statsprøveanstalten stiller. Disse Vidnesbyrd maa i Almindelighed ikke være ældre end 1 Aar.

2. Der maa kun anvendes Portlandscement, der opfylder de preussiske

Normer. Vidnesbyrdet maa indeholde Angivelse af Rumbestandighed, Hærdningstid og Kornfinhed, saavel som af Træk- og Trykmodstanden.

3. Til Fremstillingen af Betonen maa kun anvendes skarp Grus eller Sand eller en anden erfaringsmæssig egnet Tilsætning af passende Kornstørrelse.

4. Trykmodstanden i den anvendte Beton, i det forannævnte Blandingsforhold, skal være opnaaet efter 28 Dages Forløb; dette skal være angivet i Beskrivelsen § 1, Post 1.

§ 3.

1. Fremgangsmaaden for den statiske Beregning skal mindst indeholde samme Sikkerhed, som Beregningen efter Afsnit 2 i disse Bestemmelser.

2. Ved endnu uprøvede Bygningsmaader kan Bygningsautoriteterne gøre deres Tilladelse afhængig af forudgaaende udførte Prøver og Belastningsforsøg.

B. Udførelsen.

§ 4.

1. Bygningsmyndighederne kan ved Statsprøveanstalten eller paa en dertil egnet Maade lade foretage Undersøgelse af Egenskaberne ved de til Forarbejdningen benyttede Bygningsmaterialier saavel som en Styrkeprøve af den færdige Beton. Prøvningen af Modstandsstyrken kan ogsaa foretages paa Byggepladsen ved Hjælp af en Betonpresse, hvis Tilforladelighed er attesteret af Statsprøveanstalten.

2. De for Prøvningen bestemte Betonlegemer skal have Tærningform med en Sidestørrelse af 20 eller 30 cm. Prøvelegemerne forsynes med Segl samt med Angivelse af Datoen for Fabrikationen, og de opbevares indtil Hærdningen efter Anvisning af Bygningsautoriteterne.

3. Cementen skal leveres i Originalindpakningen.

§ 5.

1. Betonen skal som Regel blandes efter Vægtenhed.

2. Maalingerne til Blandingerne kan dog ogsaa ske med Rummaal, men da med Maal for hvert Bygningsmateriale. Ethvert af disse Maal skal være velfyldt og glat afstrøgen, saa at de svarer til de foreskrevne Blandingsforhold, og det skal eftervises ved en paalidelig Vægt, at Vægtenheden er tilstede.

§ 6.

Betonen maa kun tilberedes i saa store Mængder, som der umiddelbart er Brug for. Den skal da straks efter Blandingen anbringes og stampes ensartet, og Fugtigheden skal være saa stor, at Vandet ved Stampningen kommer frem paa Overfladen. Til Stampningen anvendes Stempler af hensigtsmæssig Form og Vægt.

§ 7.

1. Med særlig Omhu iagttages, at Jærnindlæget er anbragt i den rigtige Stilling og er fuldstændig omgivet med Cementmørtel.

2. Betonen anbringes i enkelte Lag, der ikke maa have større Tykkelse end 15 cm., og som hver for sig stampes paa behørig Maade.

3. Gennemgaaende Vægge skal saa vidt muligt opføres i hele deres Længde, ligesom der skal sørges for en god Forbindelse med de tilstødende Tværvægge. Lag, som afslutter en Etage, skal udjævnes vandret.

4. Formene maa yde tilstrækkelig Modstand saavel mod Bøjning som imod Rystelser under Stampningen. Understøttelserne skal blive staaende, indtil de uden nogen som helst Risiko kan fjernes.

5. Ved Borttagelse af Formene og Støtterne maa enhver Rystelse undgaas.

§ 8.

1. Skal der paa et frisk Betonlag anbringes et nyt Lag, er det tilstrækkeligt at vande den gamle Overflade.

2. Ved Tilbygninger, hvor Betonen er hærdnet, maa den gamle Overflade først ophugges, fejes og vandes.

§ 9.

Ved Opførelse af Vægge og Piller i flereetages Bygninger maa Udførelsen af disse Bygningsdele i de øverste Etager først paabegyndes, naar Formene i de underliggende Etager er borttagne.

§ 10.

1. I Frostvejr maa der ikke arbejdes, saafremt Frostens skadelige Indvirkninger ikke er udelukket ved særlig Beskyttelse.

2. Naar der efter en længere Frostperiode (§ 12) indtræder mildere Vejr, maa Arbejdet først fortsættes, efter at Bygningsautoriteternes Samtykke er indhentet.

§ 11.

1. Indtil Betonen er hærdnet tilstrækkeligt, maa Bygningsdelene være beskyttede mod Frostens Indvirkninger saavel som imod en for hurtig Udtørring, ligesom den ogsaa skal bevares mod Rystelser og Belastninger.

2. Forskallingerne paa Siderne af Betonbjælkerne og Forskallingen under Betonplader indtil 1,50 m. maa tidligst fjernes efter 3 Dages Forløb, den øvrige Forskalling og Understøttelserne maa tidligst fjernes 14 Dage efter, at Stampningen er tilendebragt.

3. Dersom der er indtraadt Frost kort Tid efter, at Stampningen er tilendebragt, maa der udvises stor Forsigtighed ved Fjernelsen af Forskallingen og Støtterne.

4. Indtræder der Frost under Hærdningstiden, saaledes at man har Formodning om, at Frosten har forhalet Hærdningen af Betonen, skal den i Afsnit 2 nævnte Frist forlænges efter Frostens Varighed.

§ 12.

Der føres en Dagbog over Arbejdets Gang, som altid skal ligge fremme til Eftersyn paa Byggepladsen; deri bemærkes Frostdagene med Angivelse af Kuldegraderne og Tidspunktet for deres Aflæsning.

(Fortsættes.)

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Fra *Ludvig Schüth's Boghandel for Haandværk og Bygningsvæsen* er sendt Red. til Anmeldelse:

Finsk Arkitektur. Exteriörer och Interiörer. Udgivet af NILS WASASTJERNA. Förlagsaktiebolaget Helios, Helsingfors. Det udkomne Hefte, som tæller 20

Tavler med Lystrykgengivelser fra 7 forskellige Bygninger i Helsingfors, vil sikkert blive modtaget med Interesse. Udgiveren meddeler i sin Fortale, der ligesom den øvrige Tekst i Heftet er gengivet paa 4 Sprog (Svensk, Finsk, Tysk og Fransk), at det er Hensigten at give et Billede af det sidste Decenniums Architektur i Finland. Nogen selvstændig finsk Architektur findes ikke, men Grundtanken med Værket har været at fremstille Arbejder, som er Udtryk for Ideer, Tanker og Følelser, der har besjælet de finske Architekter og Kunstnere i disse for Landets Kunst saa betydningsfulde Aar. Værket indeholder ikke Planer, men kun fotografiske Afbildninger af hele Bygninger, Enkeltheder og Interiører. I flere af disse sporer man stærk Paavirkning fra den moderne østerrigske Architektur, men til Gengæld findes ogsaa andre med udpræget Originalitet; blandt de sidste findes Navne som GUSTAF NYSTRÖM, GESELLIUS, LINDGREN og SAARINEN. Hvormange Hefter Værket vil indeholde, meddeles der ikke noget om, men man tør haabe, at det næste ikke vil lade vente alt for længe paa sig.

Fra *Lehmann & Stages Boghandel* har vi modtaget:

Østeraat Herresæde fra det 11te Aarhundredes Begyndelse til vore Tider. Udgivet af AXEL JOHANNESEN, Tronhjem 1904. Den foreliggende Bog omhandler et gammelt norsk Herresædes Historie lige fra OLAF TRYGGVESSONS Tid, da Trønderhøvdingen SKEGGE AASBJØRNSON blev højlagt der, og til vore Dage, da Gaarden er bleven stillet til Auktion. Med Interesse følger man Forfatterens Undersøgelser og Beskrivelse, i hvilken fremkommer mange i den danske Historie kendte Navne, og hvortil yderligere slutter sig en efter historiske Kilder affattet Fremstilling af Fru Inger til Austraat og hendes Døtre. Bogen er meget smukt udstyret og indeholder en hel Del gode Illustrationer.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Den 16. Februar har Kongen stadfæstet følgende ændrede Affattelse af § 21, 1ste Punktum, i de under 18. Januar 1887 approberede Bestemmelser om den indre Ordning af det kgl. Akademi for de skønne Kunster og de aarlige Udstillinger ved samme: »Den hele Undervisning ved Kunstakademiet bestyres af et Skoleraad, bestaaende af Direktøren, samtlige Professorer, de to Lærere ved Kunstskolen for Kvinder, Docenterne og den Delegerede i det tekniske Selskabs Skole samt 6 Medlemmer (2 Malere, 2 Billedhuggere og 2 Architekter), valgte paa 3 Aar.«

Den tekniske Undervisning. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet har under 6. Februar d. A. nedsat en Kommission, hvis Opgave vil blive at gøre Forslag om Ordningen af Undervisningen i de for Architekter, Bygmestre og Haandværkere nødvendige tekniske Discipliner, Ordningen af Eksaminer og Censurforhold i disse Fag og Dimissionsretten til Kunstakademiets Skoler for saa

vidt angaar disse Fag — alt ordnet saaledes, at det hele kommer til at slutte sig paa en naturlig Maade til den Undervisning, der efter den nye Skolelov vil blive givet Landet over. Kammerherre F. MELDAHL er Formand for Kommissionen, hvis øvrige Medlemmer er: Inspektør for de tekniske Skoler i Provinserne, Professor C. F. ANDERSEN, Bygningsinspektør, Professor ALB. JENSEN, Borgerrepræsentant, Architekt EUGEN JØRGENSEN, Professor ved den polytekniske Læreanstalt A. LÜTKEN. Architekt M. NYROP, Forstander for Odense tekniske Skole, Adjunkt M. RASMUSSEN, Architekt, Professor STORCK, Forstander for det tekniske Selskabs Skole, Oberstlieutenant V. A. THALBITZER og Oldermand, Tømrermester C. A. TESCH.

V. Steins kemiske Laboratorium vil, efter at Prof. V. Stein den 1. ds. er afgaaet ved Døden, blive fortsat uforandret som tidligere under Ledelse af Cand. polyt. FR. CHRISTENSEN, der i en Aarrække har været Medejer af Laboratoriet.

Rettelse. Red. er bleven anmodet om at rette en Fejl, som er indløbet i Artiklen »Det kongelige Theater og Brandkommissionen« i Nr. 21. Side 220, Anmærkningen forneden, staar, at Udsugningsaabningen over Scenen vilde blive 150 □' — der skulde staa 300 □'.

Forsøg med Theaterbrande. Den store Ildebrand, som for et Aarstid siden hærgede Irokesertheatret i Chikago og krævede en Mængde Menneskeliv, vakte, som naturligt er, en almindelig Bevægelse blandt Alverdens Teknikere og foraarsagede, at der blev foretaget vidtgaaende Sikringsforanstaltninger ved en stor Del Theatre i hele Europa. For nu yderligere at kunne undersøge og overveje, hvad der kan gøres til Sikring for Publikum under saadanne Theaterbrande, har Overbygningsraad FELLNER foreslaaet Opførelsen af et saakaldet Modeltheater i Wien. Efter Forlydende er Midlerne til denne Plans Gennemførelse sikrede, og det er altsaa Meningen i dette Theater at foranstalte Ildebrande, som kan give Anledning til nøjere Studium af dette Forhold. Brandene opstaar jo i Reglen paa Scenen, og man vil altsaa begynde med Forsøg her, prøve forskellige Konstruktioner paa Jærntæpper, Imprægnering samt Overrislingsapparater; tillige vil man undersøge Virkningen af de ved Ildens Opstaaen dannede giftige Luftarter, som efter Formening ved flere Brande har dræbt en Mængde Tilskuere, o. s. v.

Forsøgene vil blive foretagne af en Kreds af Fagmænd, og paa Grundlag af de herved indhøstede Erfaringer mener man saa at kunne konstruere en Type paa Theaterbygninger, der yder den størst mulige Sikkerhed for Publikum.

Det Theater, som opføres til Forsøgene, bliver i Omfang omtrent en Trediedel af et almindeligt Skuespilhus.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 4. MARTS 1905
7. AARGANG № 23

ET FORRETNINGSHUS I BERLIN.

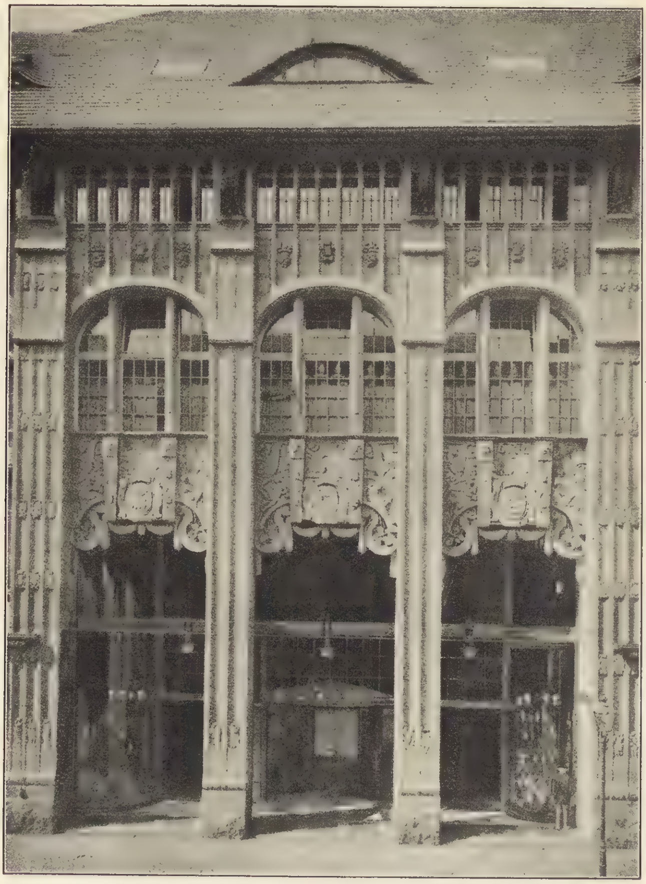
Blandt de mange store Forretningsejendomme, som Berlin i de senere Aar er bleven beriget med, har det fornylig fuldendte *Warenhaus Wertheim* vakt en ret betydelig Opmærksomhed, ikke alene ved den Flothed og Pragt, det nye Kompleks bærer til Skue i Ydre som i Indre, men tillige ved den Originalitet og dristige Behandling, hvormed Architekten, Professor A. Messel, har udført sit Værk.

Bygningen, som er en Udvidelse af det for nogle faa Aar siden opførte Forretningshus, ligger paa Hjørnet af Leipziger- og Rosenthalerstrasse. Vi gengiver hosstaaende nogle Afbildninger, som viser Façaden mod sidstnævnte Gade. Indenfor de stort anlagte Forhold i Vinduesaabninger og Piller findes en utallig

WARENHAUS WERTHEIM I BERLIN. — ARCHITEKT PROFESSOR A. MESSEL.

Mængde smaa Figurer og Vaabenskjolde, som dog næsten forsvinder i det store hele og gør et underligt, lilleputagtigt Indtryk, medens Forholdene i Hovedindgangspartiet, som er afbildet nedenfor, har bevæget mere end een tysk Kunstkritiker til højstemt Ros.

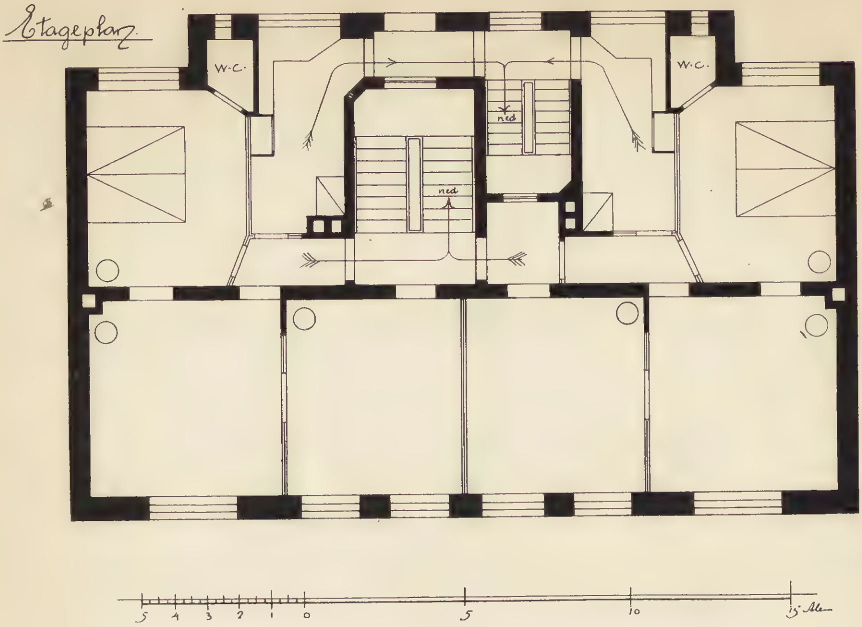

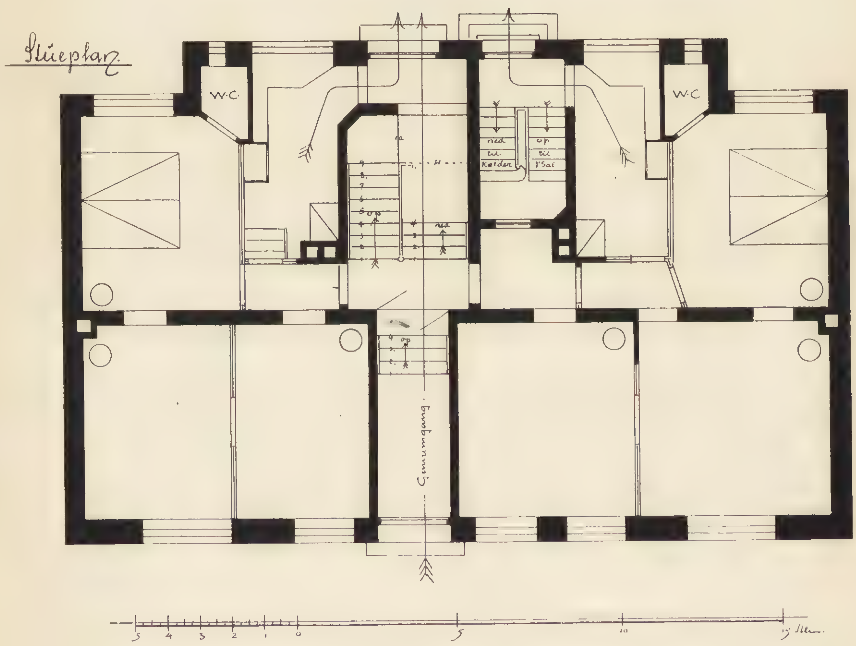
WARENHAUS WERTHEIM I BERLIN. ARCHITEKT PROFESSOR A. MESSEL.

Hvad der imidlertid er værd at bemærke er, at der paa denne Forretningsejendom ikke findes nogetsomhelst Skilt eller Reklame, der fortæller, hvilken Forretning det er, som Huset rummer; Bygningens originale Ydre er Ejeren Reklame nok; kun paa en lille Broncetavle ved Indgangen staar Indehaverens Navn.

EN BOLIGPLAN.

Naar den ikke ualmindelige Opgave foreligger, at udarbejde »en Opgang 3-Værelsers« paa en af de sædvanlige Byggegrunde, har man jo oftest kun to Udveje: enten at lægge Hovedtrappen mod Gaden, midt i Façaden, og

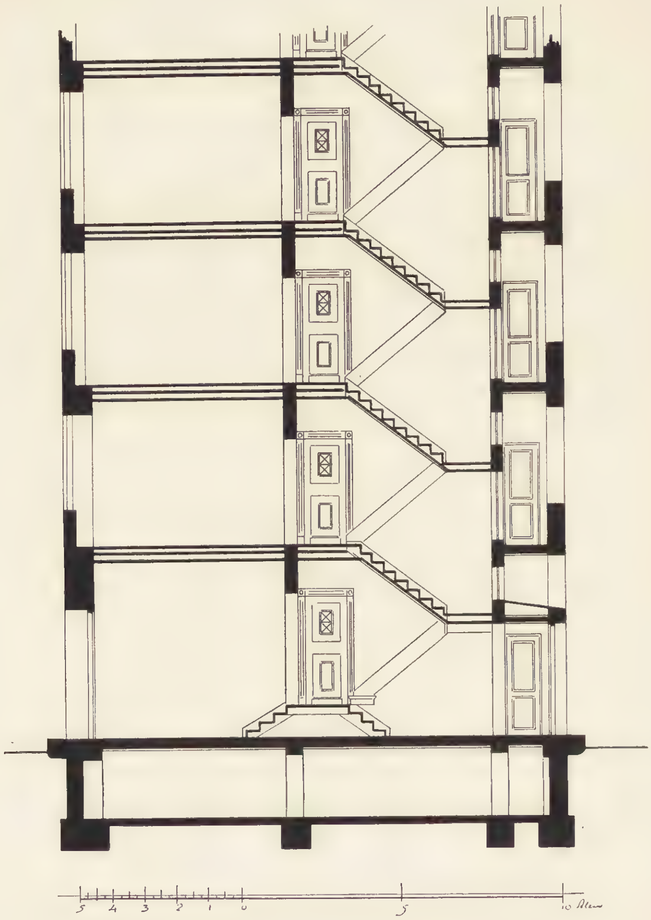
EN BOLIGPLAN.

ARCHITEKT
THOR BEENFELDT.

bag den, mod Gaarden, Køkkentrappen, eller man maa lægge Hovedtrappen mod Gaarden, stadig i Midten, og saa en Køkkentrappe i hver Side af Huset, saa at hver »Stamme« Lejligheder kan flotte sig med sin egen Køkkentrappe — paa Gaardværelsernes Bekostning, idet denne ekstra Køkkentrappe stjæler ca. 3 Alen

af Façadelængden mod Gaarden, medens man, naar Hovedtrappen ligger mod Gaden, tager 4 Alen af Gadeværelsernes Bredde.

Som hosstaaende Planer viser, kan man imidlertid opnaa en i flere Tilfælde heldigere Løsning, naar Trapperne lægges saaledes, at der *foran* Hovedtrappen bliver en Passage, og man saa lader den Lejlighed i Planen, som ligger længst borte fra Bitrappen, bruge denne Passage som den i Byggelovens § 43 fore-

EN BOLIGPLAN. ARCHITEKT THOR BEENFELDT.

skrevne direkte Adgnng til Bitrappen. Denne Planordning har været forelagt Kjøbenhavns Bygningskommission, som under 14. Februar d. A. har svaret, at: »— den omhandlede Ordning af Trappeforholdene . . . vel kunde indrømmes for Bygningsvæsenets Vedkommende, dog paa Vilkaar, at Vinduerne i Trappeskillerummet udføres med fast indsat Monierglas, at der tilvejebringes fornøden Luftfornyelse i Trapperummet (Ventilationsskorsten med Wolpertsk Hætte), samt at Gennemgangen (i Stuen) overalt, ogsaa i Døraabningen, gives mindst 2 Alens Bredde og $3^1/_2$ Alens Højde —«, og til Slut bemærkes, at Kommissionen forbeholder sig sin Afgørelse i hvert enkelt Tilfælde.

Passagerne foran Hovedtrappen bliver selvfølgelig aabne mod det Fri, og Etageadskillelserne mellem dem maa være Jærnbjælker med Beton.

Der er i Planen rigelig Plads til, at W. C.-Rummene kan anbringes inde i Huset (ved Entreerne), saa at de to yderste Dele af Udbygningen mod Gaarden, hvor de nu er anbragte, falder bort, naar Sundhedskommissionen engang tillader W. C.-Rum med indirekte Lys ogsaa i denne Slags Lejligheder.

Hovedtrappens Bredde er her vist ca. 3 Al. 19" af Hensyn til Gennemgangen, men kan i Huse, hvor Gennemgangen indrettes i Kælderen (hvor altsaa dens Gulv kun ligger 1 Alen under Jorden), indskrænkes til $3^1/_2$ Alens Bredde.

Den viste Vinduesinddeling er ikke vilkaarlig valgt, men i dette Tilfælde betinget af Forstuens Beliggenhed.

THOR BEENFELDT.

BESTEMMELSER FOR UDFØRELSE AF JÆRNBETON I ETAGEBYGNINGER.

(Sluttet.)

C. Afleveringen.

§ 13.

1. Ved Afleveringen kan den kontrollerende udtage forskellige Bygningsdele, passende efter de bestemte Steder, for at undersøge Udførelsens Korrekthed. Det er ham ligeledes forbeholdt, med erstatningsfri Istandgørelse, ved forskellige Forsøg at konstatere den rigtige Hærdningsgrad og Bæreevne.

2. Til Fastsættelse af Hærdningsgraden kan Prøver af den færdige Beton udtages til Prøve efter Forskrifterne § 4, Post 2.

3. Bliver det anset for nødvendigt at foretage en Prøvebelastning, bliver denne at foretage i Omfang efter Autoriteternes Instruks. Bygherren og Entreprenøren skal der gives rettidig Meddelelse derom, da de skal være behjælpelig med Udførelsen af Prøven.

4. Bliver en af Etageadskillelsen fraskilt Strimmel underkastet Prøvebelastning, saa skal den over hele Strimmelen ensartet fordelte Prøvebelastning ikke overskride Egenvægten og den dobbelte Nyttebelastning. Bliver en saadan Strimmel belastet uden Frigørelse fra Etageadskillelsen, saa er Prøvebelastningen at forhøje med Halvdelen. Altsaa er, naar g betegner Egenvægten, og p den tilladelige Belastning, Prøvebelastningen i første Tilfælde $g + 2p$, i andet Tilfælde $1{,}5\,g + 3\,p$.

REGLER FOR DEN STATISKE BELASTNING.

A. Egenvægten.

§ 14.

1. Betonens Vægt, indbefattet Jærnunderlaget, ansættes til 2400 kg. pr. Kubikmeter, saafremt ikke anden Vægt kan paavises.

2. Ved Etageadskillelser er, foruden Vægten af den bærende Konstruktion, det til Dannelsen af Gulvet tjenende Bygningsstof at medregne efter dets kendte Enhedsvægt.

B. Undersøgelse af de ydre Kræfter.

§ 15.

1. Ved de af Bøjning paavirkede Bygningsdele er Angrebsmomentet og Belastningspaavirkningen at beregne efter de gældende Regler for Arten af Belastningen og Paavirkningen af fritliggende eller indspændte Bjælker.

2. Ved fritliggende Plader skal der ved Beregningen tillægges Fritliggendet Pladetykkelsen, ved gennemgaaende Plader regnes Afstanden mellem Midterne af Understøttelserne, altsaa Understøttelsesafstanden.

3. Ved Plader, der er gennemgaaende over flere Felter, tillades Bøjningsmomentet i Midten af Feltet at ansættes til fire Femtedele af Værdien af det ved en paa to Understøttelser fritliggende Plade eksisterende Bøjningsmoment, saafremt ikke de virkelig optrædende Momenter og Belastninger ved Beregning eller ved Forsøg bliver paaviste.

4. Den samme Regel gælder ogsaa for Bjælker, Plader og Understøttelser, dog med den Tilføjelse, at Indspændingsmomentet ved Enderne af Bjælkerne ikke tør medregnes, naar ikke særlige Konstruktioner for en sikker Indspænding er trufne. For Understøttelsesafstandene gælder det for den forøgede Spændvidde bestemte Tillæg.

5. Ved Betonplader maa man ikke regne med større Bredde af den planformede Del end en Trediedel af Bjælkelængden.

6. Ved Piller og Støtter er der Mulighed for, at man ogsaa maa tage Hensyn til ensidig Belastning.

C. Undersøgelse af de indre Kræfter.

§ 16.

1. Jærnets Elasticitetskoefficient er femten Gange det, som kan ansættes for Betonen, naar der ikke paavises en anden Elasticitetskoefficient.

2. Spændingen i Tværsnittet i det af Bøjning paavirkede Legeme skal beregnes under den Forudsætning, at Formforandringen forholder sig som Afstanden fra den neutrale Linie, og at Jærnindlæget skal formaa at optage samtlige Trækkræfter.

3. Forskydningsspændingen skal eftervises, naar Form og Bygningsdelenes Stilling ikke uden videre kan vise dens Uskadelighed. Disse skal, naar der ved deres Fremkomst intet Middel gives ved selve Bygningsdelenes Anordning, optages ved dertil passende formet Jærnindlæg.

4. Dersom det er muligt, formes Jærnindlæget saaledes, at Forskydning indenfor Betonen allerede er forhindret deri ved sin Form. Kan dette ikke ske, skal Vedhængningsspændingen paavises ved Hjælp af Beregning.

5. Beregning af Piller og Søjler for Bøjning skal foretages, naar deres Højde viser sig at være mere end 18 Gange det mindste Tværsnit. Tværbaand, som er dertil egnede, anbringes i uforanderlig Forbindelse med de indlagte Jærnstænger og i en Afstand af højst tre Gange Gennemsnittet af Jærnindlæget.

6. Ved Beregning af Piller og Søjler for Bøjning skal den »Eilerske Formel« benyttes.

D. Tilladelig Spænding.

§ 17.

1. Ved den af Bøjning paavirkede Bygningsdel skal Betonens Trykmodstand være en Femtedel af Brudgrænsen. Værdien af Jærnets Træk- og Trykspænding maa ikke overstige 1200 kg./qcm.

Desuden skal følgende Belastningsværdier overholdes:

a) Ved Bygningsdele, som er underkastede almindelige Rystelser, f. Eks. Etageadskillelser i Beboelseshuse, Forretningshuse, Varehuse, den virkelig tilstedeværende Egen- og Nyttebelastning.

b) Ved Bygningsdele, som er udsatte for stærke Rystelser eller stærkt vekslende Belastninger, ved f. Eks. Etageadskillelser i Forsamlingsrum, Dansesale, Fabriker og Lagerbygninger, den virkelige Egenvægt og Nyttebelastningen forhøjet med indtil 50 pCt.

c) Ved Belastninger i Forbindelse med stærke Stød, f. Eks. ved Etageadskillelser, under Gennemkørseler og Gaarde, den virkelige Egenvægt og Nyttebelastningen forhøjet med indtil 100 pCt.

2. Ved Piller maa Betonen ikke paavirkes til mere end en Tiendedel af Brudbelastningen. Ved Beregning af Jærnindlæget for Knæk skal iagttages fem Gange Sikkerhed.

3. Forskydningsspændingen i Betonen maa ikke overskride 4,5 kg./qcm. Bliver der paavist større Forskydningskræfter, saa tør den optrædende Spænding ikke overskride mere end en Femtedel af den tilladelige Belastning.

FORSKELLIGT.

Meddelelse fra den kgl. Bygningsinspektør. Paa given Foranledning skal jeg oplyse, at det er ukorrekt, naar den paa Metropolitanskolens Grund projekterede Bygning for Udvidelse af Universitetet er betegnet som »4-etages«. Den indeholder: Kælder, Stue, 1ste og 2den Sal samt Tagetage.*)

Kjøbenhavn, den 27. Februar 1905. MARTIN BORCH.

Kunstakademiet. Ved Akademiraadets Møde Onsdag den 1. Marts valgtes Prof. OTTO BACHE til Kunstakademiets Direktør for de kommende tre Aar, og til Vicedirektør valgtes den afgaaende Direktør, Prof. BISSEN.

Kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender. Ved Konkurrencen om de af Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse udsatte Præmier (à 1000 Kr.) for kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender har følgende Architekter faaet Præmie for Bygninger, der er fuldførte i Aaret 1904: For en Beboelsesejendom med mindre

*) Det maa altsaa bero paa en Trykfejl i Lovforslaget, i hvilket det paagældende Stykke lyder saaledes: Efter Bygningsinspektørens Tegning vil der paa Metropolitanskolens nuværende Grund, 3840 Kv.-Al., kunne opføres en 4-etages Bygning foruden Kælder... RED.

Lejligheder Architekt NICOLAI HANSEN (Sadelmager Reinstrups Ejendom, Guldbergsgade 7) og for en Forretningsejendom Architekterne FRITZ KOCH og G. TVEDE (Fabrikantforeningens Ejendom, Nørrevoldgade 30).

Udenlandsk Anerkendelse. Forhenværende Docent i Perspektiv ved Kunstakademiet, Architekt CHR. V. NIELSEN er af den franske Regering bleven udnævnt til »Officier de l'instruction publique«.

FORENINGSMEDDELELSER.

Fredag d. 24. Febr. 1905 afholdtes i Industriforeningens Repræsentantskabssal Foreningsmøde med følgende Dagsorden: 1) Meddelelse fra Formanden; 2) Meddelelser fra Udvalget angaaende den internationale Architektkongres i London; 3) De af det nedsatte Udvalg udarbejdede Honorarregler fremlægges til Vedtagelse; 4) Forhandling angaaende Frue Plads efter Forslag af Architekt FRED. LEVY.

Til Dirigent valgtes PHILIP SMIDTH.

Det vedtoges at behandle Punkt 4 som første Punkt paa Dagsordenen.

LEVY indledede Forhandlingen ved at udvikle sit Syn paa Sagen og iøvrigt holde sig til sine Udtalelser i Artiklen i »Architekten« Pag. 217, idet han betonede, at det var særlig Bevarelsen af den gamle Bygning, som laa ham paa Sinde. Han gav en kort historisk Oversigt over de Bygninger, som siden 1549 havde indtaget Metropolitanskolens Plads, og sluttede med at stille Forslag om, at der fra Foreningens Side blev gjort Skridt til Bevarelsen af den gamle Skolebygning i uforandret Skikkelse.

Efter at Etatsraad VILH. PETERSEN, Professorerne STORCK, FENGER og ALB. JENSEN m. fl. havde haft Ordet og i det væsentlige sluttet sig til Indlederen, sluttedes Diskussionen, idet Formanden udtalte, at Bestyrelsen skulde gøre sig Umage for at handle til Bedste for denne Sags Fremme.

En Skrivelse fra Architektklubben i Helsingfors oplæstes.

Fra Centralforeningerne for Murer- og Tømrermestre i Østifterne og Jylland oplæstes en Skrivelse angaaende Fremlæggelsen af Tegninger ved Licitationer, og hvori særligt det Ønske fremhævedes, at Tegninger og Beskrivelser vedrørende Arbejde i Provinserne fremlægges i den By, hvor Arbejdet skal udføres, eller hvis Arbejdet er paa Landet, da i en af de nærmeste Byer, ligesom ogsaa, at de indkomne Tilbud aabnes i Overværelse af de Bydende, der maatte ønske det, og at denne Aabning af Tilbudene foregaar i vedkommende By eller nærmeste By ved Byggestedet.

LEUNING-BORCH omtalte dernæst, som Ordfører for Udvalget til Udarbejdelse af Honorarregler, Forarbejderne ved disse og foreslog mindre Ændringer.

Med nogle enkelte Forandringer vedtoges Udvalgets Forslag i sin Helhed.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 11. MARTS 1905
7. AARGANG № 24

VILLA I CHRISTIANIAGADE.

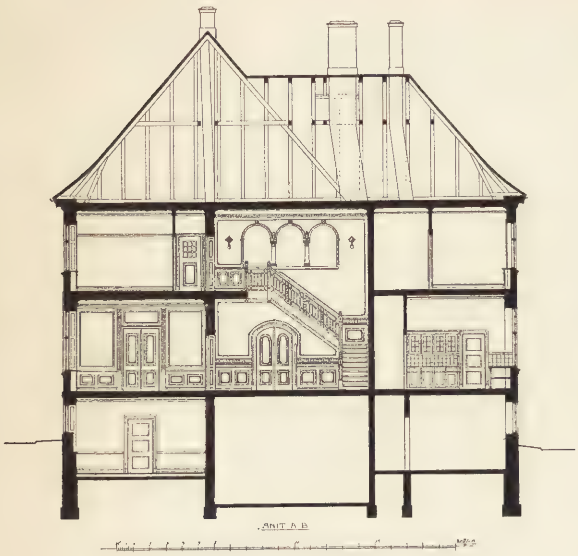
Paa en af Kommunens Grunde i Christianiagade har Ingeniør N. C. Monberg opført sig en Villa. Grunden, der er beliggende umiddelbart op til Blindeinstituttets Have, er af temmelig uregelmæssig Form, da den projekterede Frederikshaldsgade ikke er bleven gennemført, og Blindeinstituttet endnu ikke har kunnet afstaa det Stykke af sin Have, som den projekterede Gade afskærer.

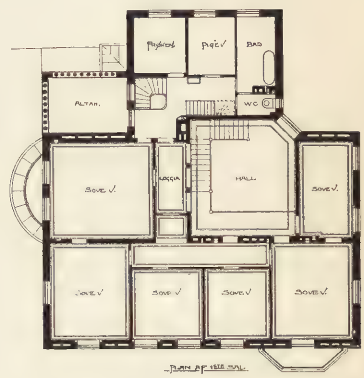
Bygningens Façader er kalkpudsede og hvidtede, Gesimser og Vinduesindfatninger er trukne i Kalk, ligesom Reliefferne over nogle af Stueetagens Vinduer er modellerede i dette Materiale. Balustraden, Solbænke samt Afdækningen af Hegnsmuren er støbt af Cement. Sokkelen, de udvendige Trapper samt Søjlen ved Indgangspartiet er hugget af Granit. Taget er dækket af meget mørkegrønne, glaserede Tagsten. Karnapperne er afdækkede med Kobber.

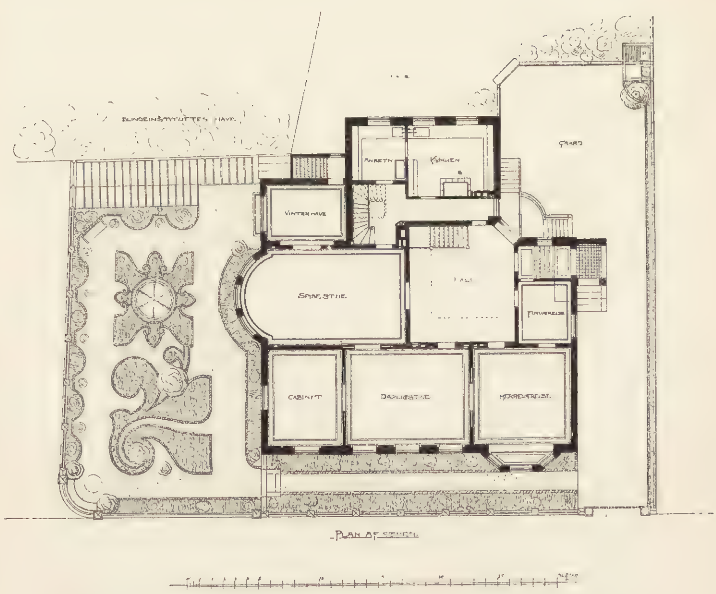

VILLA I CHRISTIANIAGADE. ARCHITEKT EMANUEL MONBERG.

Villaen indeholder i Kælderen 3 Kontorer med tilhørende Garderobe og Toiletværelse, Stryge- og Legestue, Vaskerum, Viktualierum, Varmeapparatsrum samt en Havestue, der staar i Forbindelse med en overliggende Vinterhave og med Væksthuset. — I Stuen findes Forstue, en Hal, der gaar igennem Stue og 1ste Sal, og hvorom de fleste Værelser er grupperede. Den oplyses af et 8 Alen højt Vindue, dekoreret

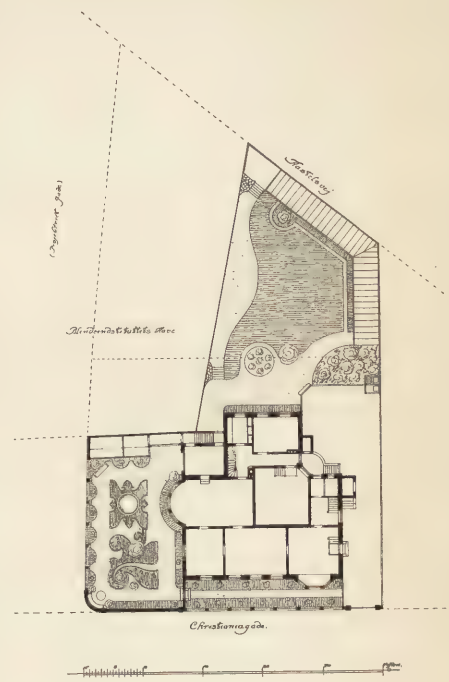

VILLA I CHRISTIANIAGADE. ARCHITEKT EMANUEL MONBERG.

med Glasmaleri af Dekorationsmaler Overgaard. Væggene staar i groft, hvidtet Kalkpuds, Panelerne og Trapperne er mørktbejtsede. Endvidere findes 3 Dagligværelser, forbundne med Skydedøre, Spisestue, der er forsynet med højt Cypres-

træspanel og Vinterhave med stort Skydevindue og udvendig Blomsteraltan. Vinterhavens Loft er modelleret som Løvværk med Blomster og Fugle.

Alle Lofterne i Stuerne er pudsede groft og forsynede med Kalkstuksdekorationer modellerede af Billedhugger LAMBERG-PETERSEN. Endvidere findes i Stuen Køkken og Anretningsværelse samt Trapperum.

Paa 1ste Sal findes Familiens Soveværelser med direkte Adgang til hvert, Bad og W. C. samt en større Altan med Udsigt over Blindeinstituttets Have.

Bygningerne opvarmes med et Varmtvandsanlæg, som er udført af Aktieselskabet VØLUND, og som tillige forsyner Badeværelset, Køkken og Anretningsværelset samt faste Servanter i Soveværelserne med varmt Vand.

Bygningen er opført efter Tegning af Architekt EMANUEL MONBERG.

Ingeniørerne O. K. NOBEL og C. MÜHLERTZ har projekteret Varme- og Ventilationsanlæg samt Kloakarbejdet, og Havearchitekt ERSTAD JØRGENSEN Haveanlæget.

Af de Haandværkere, der har med-

VILLA I CHRISTIANIAGADE. — ARCHITEKT EMANUEL MONBERG.

virket ved Opførelsen, skal her nævnes de vigtigste: Murermester VILH. KØHLER, Tømrermester H. P. NIELSEN, Snedkermester LARS JØRGENSEN, Hofdekorationsmalerne BERNH. SCHRØDER, NIELSEN og HANSEN, Smedemester H. M. NIELSEN, Blikkenslager C. TH. DREYER & Co., Glarmester LILLELUND samt HANS & JØRGEN

VILLA I CHRISTIANIAGADE. ARCHITEKT EMANUEL MONBERG.

LARSEN. Murermester C. SCHIØTZ og Architekt H. GARDE har udført det støbte Cementarbejde, LEVRING & LARSEN det elektriske Anlæg, og Billedhugger NIELS HANSEN har skaaret en Del Friser og Ornamenter i Træ samt Kapitæler i Savonnièresten.

OM VILLABYGNING M. M.

I »Architekten« Nr. 22 har Hr. VILHELM WANSCHER skrevet nogle almindelige Bemærkninger »Om Villabygning«, som sikkert læses med Interesse af alle, der har Sans for Architektur og for, under hvilke Forhold denne Kunst kommer til at virke sammen med den frie Natur. Noget egentlig nyt og overraskende maa jeg dog tilstaa, at jeg ikke har fundet i Hr. Wanschers Artikel, — derimod en Ytring, der bringer mig som Architekt til at studse, ikke mindst fordi den staar netop i denne Artikel, der jo skyldes en Kunstforsker, der har særlig Interesse for Bygningskunsten og derfor formentlig maa sidde inde med en bedre Viden om, hvorledes Rollerne bør fordeles i Samfundet mellem Architekterne og Haandværkerne, end det desværre er Tilfældet for de allerfleste af vore Medborgere, selv dem, der regner sig med til Intelligensen. Hr. Wanscher skriver (Side 230):

»Kunde man lære Haandværkerne paa de techniske Skoler at komponere og iagttage perspektivisk, vilde de selv faa Øjnene op for det levende i Architekturen i Landskabet, og vilde ikke fristes til at bruge de døde schematiske Enkeltmotiver og grelle Materialer i saa høj Grad som det nu er Tilfældet. Kunde

de lære »architektonisk Perspektivkunst« i Stedet for at tegne efter Gibs osv., vilde Smagen forbedres.«

Hvis Hr. Wanscher i Stedet for Ordet »Haandværkerne« havde sagt »Architekterne« og i Stedet for »de tekniske Skoler« havde skrevet »Kunstakademiet og Tegnestuerne«, vilde alt have været saare godt, og Hr. Wanscher kunde sikkert have regnet paa Tilslutning fra hele Architektstanden.

Men det, som staar skrevet og ovenfor er citeret, er ganske og aldeles misvisende; og hele Misèren med vort landskabelige Byggeri — ja med alt Byggeri overhovedet — ligger fremfor alt deri, at det er Haandværkerne, hvad enten de »komponerer og iagttager perspektivisk« eller ej, samt den Mængde saakaldte »Architekter« (med Gaaseøjne), der ingensomhelst Adkomst har til dette Navn og den dertil hørende Gerning, der bygger den langt overvejende Del af Villakvartererne og giver dem et Godtkøbs-Forlorenheds-Præg, hvori alt det virkeligt gode uhjælpeligt drukner. At anvende mange filosofiske Kunstudtryk og indgaaende Kunstbetragtninger paa alt det Stads turde derfor være en ganske overflødig Gerning.

Nej, — Haandværkerne skal *bygge* Husene efter Architekternes *Tegninger*. Dermed er Sol og Vind skiftet lige i det Forhold. Haandværkernes Ære skal være den, at de leverer det gode, ærlige Haandværksarbejde, saaledes som det altid har været Sæd indenfor deres Lav. Den Opgave er i og for sig saa smuk, at man ikke kan tænke nogen bedre, og en Haandværksmester eller Haandværkssvend, der med Interesse omfatter sin Gerning, er en Pryd for Standen. For Bygherrer saavel som for Architekter er det altid en Glæde at træffe en Mand, en Personlighed, til hvem han i Samarbejdet kan have fuld Fortrøstning — den rigtige, ægte Haandværker føler selv, hvad der er hans egentlige Virkekreds, beskæftiger sig udelukkende med det og giver sig ingen perspektiviske Tilbøjeligheder i Vold.

Det er Architekterne, der skal give Bygningerne deres kunstneriske Udtryk, baade med Hensyn til Planen og det Ydre — og magter de ikke det, er Skammen derved deres egen.

I samme Nummer af »Architekten«, hvori Hr. Wanschers Artikel findes, staar omtalt, at der er nedsat en Regeringskommission for at ordne Undervisningen i de tekniske Discipliner. Hvis det kan lykkes denne Kommission at faa Undervisningen lagt saaledes til Rette, at enhver Haandværker-Elev føler det som en Ære og en Forpligtelse netop at blive *Haandværker* uden at ville slaa Smut med Øjnene hen ad Kunstens Rige, og tillige saaledes, at de, der har Evne og Kald til at blive Architekter, ikke kommer til at lide under unødvendige Forsinkelser paa deres tekniske Vej, — da vil der dermed være gjort en god Gerning.

A—Ø,
Architekt.

ET FORRETNINGSHUS I BERLIN.

I »Architekten« Nr. 23 findes en Gengivelse og en Omtale af det saakaldte *Warenhaus Wertheim*, som Professor A. Messel fornylig har opført i Berlin. Denne Bygning har vakt en stor Opsigt hos alle Kunstinteresserede, og Kritiken

strømmer over af Ros. Det vil maaske have Interesse for »Architekten«s Læsekreds at vide, hvad Fritz Stahl skrev i »Zeitgeist« (Tillæg til Berliner Tageblatt) den 28. Novbr. 1904. Det er en god Prøve paa moderne tysk Kunstkritik, og Artiklen indeholder ved Siden af gode, træffende Bemærkninger om Architekturens Væsen Udtryk, som maaske vil forundre en dansk Læser. Alt i alt har Artiklen sit Værd, ogsaa for os Danske, ikke mindst som Type paa den Grundighed og Omhu, hvormed man i Tyskland omtaler et architektonisk Værk, og for den Indsigt, den viser, — et Eksempel til Efterfølgelse for os herhjemme, hvor Aviskritiker om saadanne Emner som Regel er ganske overfladiske og uforstaaende.

Af den omtalte Artikel skal her anføres følgende:

»For dem, der føler Interesse for Bygningskunsten, er »en ny *Messel*« en lige saa vigtig Begivenhed som for det Tusinde Gange større Antal af Theatervenner en ny *Hauptmann*. Men med ganske særlig Spænding imødesaa man denne *Messel*, som nu skal omtales: Fortsættelsen af Wertheim-Haus hen til Leipziger-Plads. . . . Med Ængstelse og Hovedrysten saa man høje, smalle Vinduer vokse op over Plankeværket om Byggepladsen og et svært, sort Tag hæve sig derover. Ingen vidste, hvad det skulde blive til, kunde tænke sig Underdelen dertil eller kunde gøre sig et Begreb om Løsningen. Indtil fornylig Plankeværket faldt, og det hele var til at overse. Virkningen? Ingen talte mere om Løsningen af Problemet; men Kunstnere, Kendere og Lægmænd sagde mellem hverandre kun Eet, som om der var vederfaret dem noget personligt godt: Det er »wunderschön«!*) — — Den nye Messel er wunderschön!*) Det Faktum, at man uvilkaarligt gav sit Indtryk af et Bygningsværk denne Form, er betegnende for Kunstnerens Karakter og Formaal. Hvorfor er det aldrig faldet nogen ind at anvende netop dette Udtryk paa andre moderne Arbejder, hvorfor trængte da ganske andre Betegnelser sig frem, saasom: logisk, originalt, konstruktivt eller simpelt, fint og lignende? Af samme Grund, hvorfor man endelig foran den færdige Bygning glemte at spørge om det, som tidligere havde interesseret os: om Løsningen af Problemet og dets Midler.

Bygningskunstens Muse burde, ligesom den romerske Janus, fremstilles med to Ansigter: et, hvor et Par beregnende Øjne ser fast og forstandigt ud i Virkeligheden, og et andet, hvis Blik er ligesom indadvendt, som om det lyttede efter hjemlige Melodier, Rhytmer og Klange, som en Musiker. Thi denne Kunst er paa den ene Side nøgtern Beregning, paa den anden Side Følelse som Musik.

Vi har længe, alt for længe, altid kun talt om den ene Side af Architekturen, om Architekturen, forsaavidt den er Beregning, Forstandens Sag. Det var tildels nødvendigt; thi denne Side var lige saa længe blevet forsømt (forøvrigt ikke til Gunst for de Architekter, som lavede egen Musik, men af dem, der paa deres Lirekasser utrætteligt lirede gamle, forvrængede Melodier af). En yngre Generation af Architekter og deres litterære Venner bragte den forsømte konstruktive Architektur til Ære igen, men begik dog den Fejltagelse at tage allerede Konstruktionen, Bygningskunstens Grundlag, for Kunst. Men et kunst-

*) Ganske uoversætteligt tysk Ord.

nerisk Bygningsværk opstaar kun der, hvor Architektens »musikalske« Fantasi forstaar at skabe en synligt fri og naturlig Skønhed af den givne og beregnede Nødvendighed. Saaledes at Beskueren kun føler Skønheden og, naar han ikke just er Æsthetiker, slet ikke mere spørger efter Beregningen.

Denne Virkning har, som ovenfor nævnt, MESSEL naaet i sit nye Værk. Ikke for første Gang i det hele taget, men dog for første Gang saaledes, at det ikke mere kan overses, at man over den moderne Konstruktør ikke kan glemme Kunstneren, for Forstandens Ydelser ikke kan glemme Fantasiens Værk, at man netop siger: »Det er wunderschön« og ikke: »Han har fundet Varehusets Stil« eller »løst det og det Problem«.

Men Skønhed lader sig ikke bevise, og der lader sig ikke meget sige derom. Derimod er det vel muligt at tale om »Løsningen« og paavise Midlernes Finhed, hvad jeg nu ogsaa vil gøre.

Forøvrigt er den foran skildrede vanskelige Opgave løst paa en saa simpel Maade, at man atter en Gang maa mindes Kolumbus' berømte Æg. De store Udstillingsvinduer i Stueetagen, som Bygherren paa ingen Maade vilde give Afkald paa, og som dog var umulige paa Pladsen, er lagte ind i en Halle, hvis Arkadepiller er brede nok til næsten helt at skjule dem. Det vil sige, de er der og taler dog ikke med for Indtrykket af Bygningen; det praktiske Maal er naaet og den æsthetiske Hensigt bevaret. I de øverste Etager var en saadan Konflikt ikke tilstede. Men vanskeligt nok var det dog at finde en Form paa Vinduerne, som tillod Lyset at trænge igennem i tilstrækkelig Mængde uden at sønderrive Façaden i store Glasflader. Løsningen er ikke mindre simpel og beundringsværdig. De fire Vinduer, som sidder over de fire mægtige, rundbuede Arkader, strækker sig ligesom den Tæppesal, de belyser, gennem tre Stokværk. De er artikulerede ved smalle, udekorerede Stenpiller, en stærkere i Midten, to tyndere til hver Side, og Pillerne er foroven forbundne ved »Masværk«. Derved er vundet saa megen Stenflade, at Murene virker tilstrækkeligt sluttet; tillige er der til Vinduerne valgt, ikke gennemsigtigt Spejlglas, men uigennemsigtige, let farvede Ruder, som ikke danner Hul i Væggen.

Forsaavidt kan man regne Sagen efter. Men hvorledes Overbygningen slank og dog fast, sluttet og dog let stræber op over Stueetagens mægtige Halle, hvorledes den med sine lodrette Former danner en Modsætning til de vandrette og ved de førstes Nøgenhed til de sidstes Rigdom paa plastisk Ornamentik, og hvorledes begge Dele smelter sammen til et sammenstemt og rhytmisk bevæget Hele — det har just Følelsen skabt og kan kun nydes gennem Følelsen.

Det er et klassisk Eksempel til at klare sig Architekturens dobbelte Karakter. Musen med de to Ansigter smiler med begge Aasyn til denne Façades Kunstner.

Ganske særlig mærkelig er den plastiske Udsmykning i det ydre og indre af Hallen. Den er ikke som ellers en fremmed Tilsætning, der i bedste Tilfælde ikke forstyrrer, men aldrig forbinder sig organisk med Architekturen. Den er snarere, om ikke just i Enkeltheder, saa dog i Masse og Omrids, af Bygningskunstneren følt sammen med de architektoniske Former, strengt taget kun en Del af dem; Pillen er saa at sige formet som en Statue. Figurer og Relieffer er da heller ikke helt gennemførte, som de maatte være, hvis de var noget for sig, men mere hugne ud af Stenen paa antydende og fri Maade.

Billedhuggerne, som er gaaede i Lag med denne Opgave, har ikke forgæves givet sig til den. De har virket i Helhedens Tjeneste og dog beholdt Frihed nok til at opfinde Figurer og Ornamenter, ganske som Spil af Fantasien, uden nogen foreskreven Betydning. Münchnerne JOSEF RAUCH, WABA og FLOTZMANN, Breslauerne BEHRENS og TASCHNER, Berlinerne VOGEL og WESTPHAL har rystet en Fylde af smukke Indfald ud over Piller, Buefelter og Loftshvælvinger i Hallen. Ligesom ved gamle Bygninger gentager Ornamenterne sig ikke; i hvert Buefelt er f. Eks. Fladerne leddelte og smykkede paa en ny Maade. I Hallen staar en Bjørnebrønd af GAUL.

Ikke lidet for Virkningen betyder det smukke Materiale: en frankisk Kalksten af vidunderlig Tone, der straks ser noget gammel ud og ved sine grove og uregelmæssige Korn giver Ornamenterne en særlig Ynde.

I det Indre er en overraskende prægtig Lysgaard i graat Marmor og Bronce, smykket med de kosteligste Marmorintarsier, Relieffer og drevet Metalarbejde. Tæppesalen med sit Panel af graat bejtset Nøddetræ med Forgyldning og Maleri er ligeledes højst seværdig.

Jeg kender intet moderne Hus, der kunstnerisk set staar højere. Hvor er Kraften bleven af ved alle de monumentale Opgaver fra de sidste Aar? Hvorfor maa man nu henvise Fremmede, der spørger efter de største Kunstydelser, til et Varehus med Forbigaaelse af Domkirke, Museum og Parlamentsbygning?«

FORSKELLIGT.

Wien. Foran Theophilus Hansens Parlamentsbygning i Wien er i de sidste Aar blevet opført en stor monumental Brønd, der efter den i Midten staaende Figur har faaet Navnet »Minerva-Brønden«. THEOPHILUS HANSEN har allerede i sine første Façadetegninger antydet en saadan Brønd paa dette Sted, og de store Køreramper, som fører op til Bygningens Tempelportal, angiver ved hele deres Anlæg, hvor Monumentet skal staa, men dette, som for øvrigt er udført af en meget dygtig Kunstner, Professor KUNDMANN, vilde dog næppe falde ganske i den gamle Bygmesters Smag; thi, naar undtages selve Minervafiguren, har Monumentet kun meget lidt af den klassiske Stil over sig. Midtfiguren, den hjælm- og panserklædte Pallas, der her formentlig er opstillet som Beskytterinde for de østerrigske Rigsdagsmedlemmers guddommelige Visdom, er anbragt paa en lavstammet Søjle med Fantasikapitæl, og om Sokkelen bevæger sig i flere Etager en rig Mangfoldighed af Kvinder, Børn og allegoriske Figurer, som sikkert tolker mange dybsindige Tanker og afgiver nydelige Enkeltgrupper, men som vistnok hellere burde have været udeladt.

Det vilde i det mindste have været bedre i Samklang med Architektens Plan.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 18. MARTS 1905
7. AARGANG № 25

PROFESSOR LUDVIG PETER FENGER.

1833—1905.

Som allerede bekendt er fhv. Stadsarchitekt, Professor Fenger død Torsdag Aften den 9. d. M. efter 2 Dages smertefuldt Sygeleje. Da han ifjor tog sin Afsked som Stadsarchitekt, troede man, at han, der tilsyneladende var saa stærk, havde alle gode Betingelser for at opnaa en lang og velfortjent Hvile efter en, navnlig i de senere Aar, ofte byrdefuld og anstrengende Gerning, og han troede det vistnok selv. Dødsbudskabet kom derfor som en stor Overraskelse for alle.

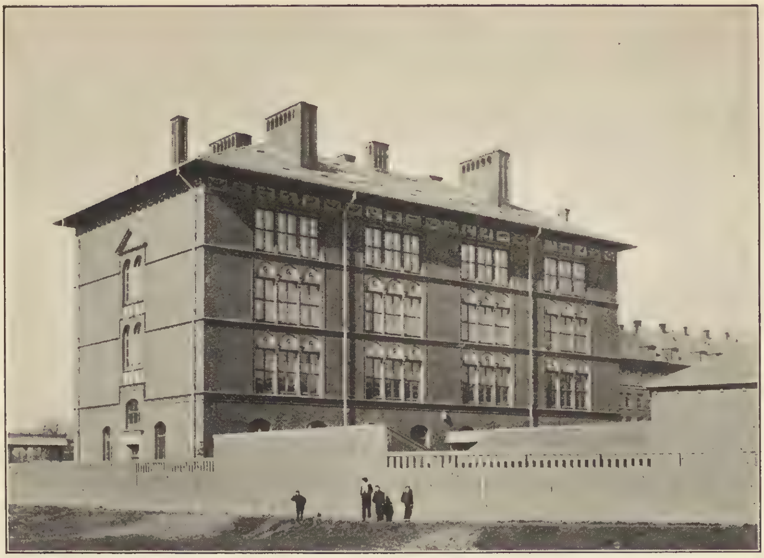

DRONNING LOUISES BØRNEHOSPITAL.

L. P. Fenger blev født i Slotsbjergby Præstegaard den 7. Juli 1833. Hans Fader var den senere saa bekendte Præst ved Frelsers Kirke paa Christianshavn, P. A. Fenger. Denne satte Sønnen i Slagelse Latinskole, hvor han tog Artium. Efter dernæst at have taget Filosoficum bestemte han sig til at blive Architekt, lærte Murerhaandværket, gjorde Svendestykke og kom paa Kunstakademiet, hvor han 1861 fik lille Sølvmedaille, 1863 den store Sølvmedaille og 1864 den lille Guldmedaille for »En Bygning til fædrelandske Mindesmærker«. Samme Aar

DEN KONGELIGE MØNT.

KOMMUNESKOLE VED HELLIGKORS-KIRKEN.

gik han frivillig med i Krigen, hvor han blev saaret og fangen ved Erobringen af Als. 1866 fik han den store Guldmedaille for »Et Landarsenal«, hvorpaa han foretog en 3-aarig Studierejse til Italien, Ægypten og Grækenland. Ved sin Hjemkomst blev han Medlem af Akademiet og Lærer ved Architekturskolen og virkede nu i en Aarrække som Privatarchitekt.

Blandt hans betydeligste private Arbejder kan nævnes Matthæuskirken, Jakobskirken, det tekniske Selskabs Skole ved Ørstedsparken, den kgl. Mønt, de Suhrske Friboliger, Restaurationerne af Holmens Kirke og Børsen, Byggeselskabets Ejendomme ved Hovedvagtsgade samt Dronning Louises Børnehospital.

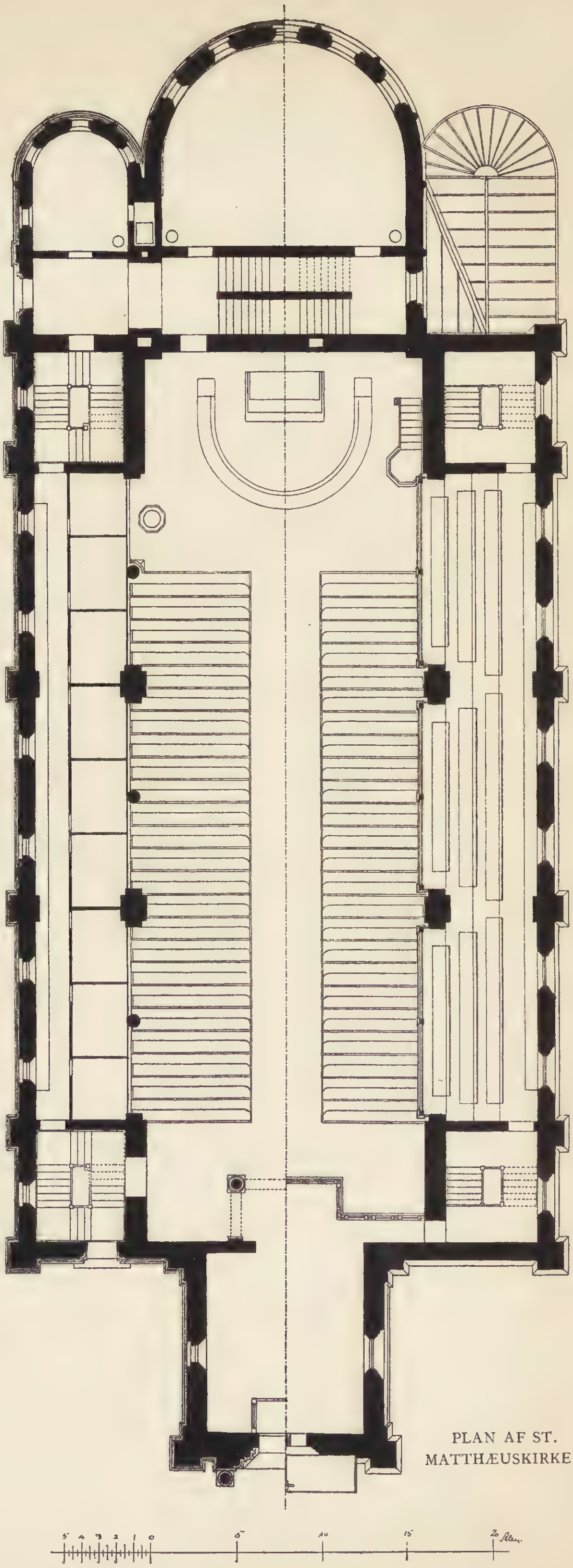
DET INDRE AF ST. MATTHÆUSKIRKEN.

ST. MATTHÆUSKIRKEN.

Men foruden sin praktiske Virksomhed drev Fenger fra sin tidligste Ungdom flittige Studier. Hans skarpe Forstand og urokkelige Flid gjorde ham særlig egnet hertil, og han gjaldt ved sin Død for at være vor lærdeste Architekt. Hans Studier har sat Frugt bl. a. ved Udgivelsen af flere Værker, af hvilke vel nok »Dorische Polychromie« var det betydeligste og har gjort hans Navn europæisk bekendt. Han var i mange Aar Medlem af »Det særlige Kirkesyn«, og ingen kendte vist grundigere end han vore offentlige Bygninger, vore Kirker og deres Historie.

1871 blev Fenger Medlem af Kunstakademiets Skoleraad, 1874 udnævntes han til Professor, og fra 1885 til 1886 var han Borgerrepræsentant. 1886 fik han Udnævnelse som Kjøbenhavns første Stadsarchitekt, og som saadan virkede han nu i 18 Aar, indtil han den 1. August ifjor tog sin Afsked. Som Stadsarchitekt har da Prof. Fenger i den nævnte Periode opført Størstedelen af de kom-

PLAN AF ST. MATTHÆUSKIRKEN.

munale Bygninger, og det skal her siges, at Kommunen næppe har haft nogen samvittighedsfuldere Embedsmand end ham. Blandt hans kommunale Arbejder maa nævnes en lang Række af Kommuneskoler, Udvidelser af Hospitalerne, af Kvægtorvet, Opførelsen af Vestre Fængsel, Ombygning af det civile Arresthus, Opførelsen af Brandstationerne, de elektriske Stationer og Kloakpumpestationerne. Hans sidste Arbejde var Skitserne til den nye Ladegaard. Ved Omtalen af Professor Fengers store Produktion bør hans mangeaarige, trofaste Medarbejder, LUDVIG CLAUSEN, nævnes. Professoren var den første til at erkende, hvor meget han i Samarbejdet skyldte Clausen, hvis rige Evner var som en sprudlende Kilde, der aldrig kunde tømmes.

Med Professor Fenger forsvinder en af de mest kendte Skikkelser blandt

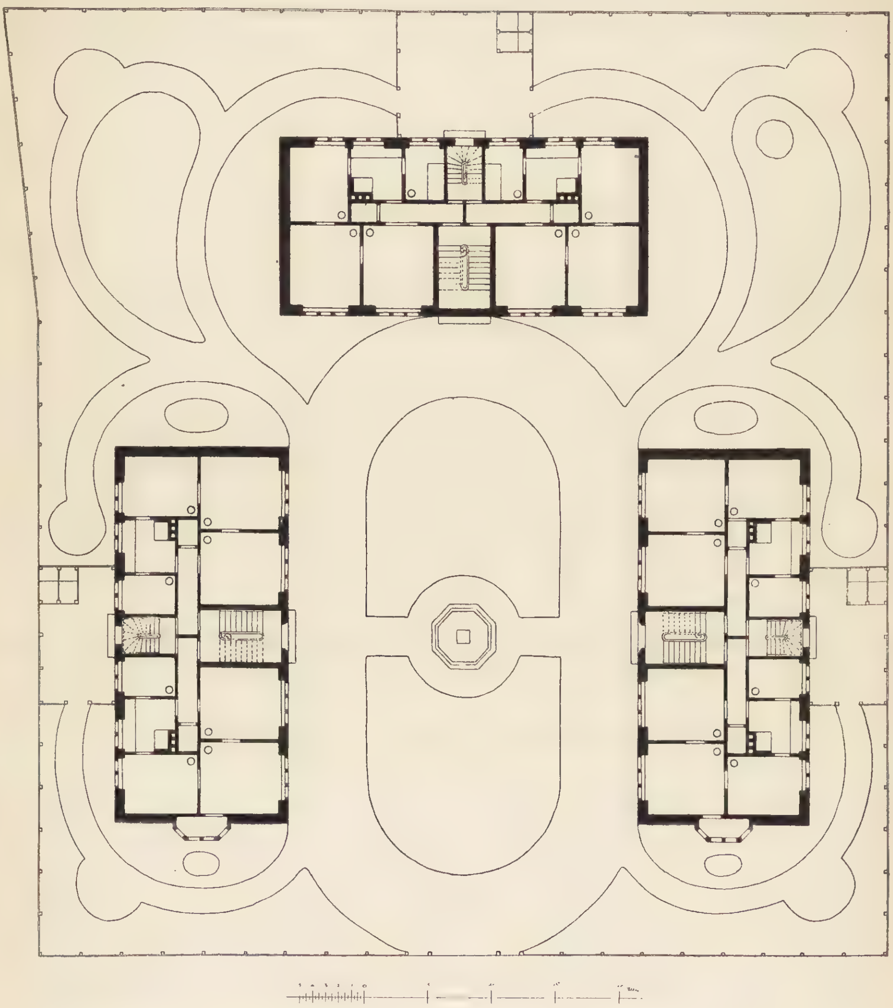

DE SUHRSKE FRIBOLIGER.

vore ældre Architekter, og der er næppe nogen nulevende Kollega, til hvem han ikke før eller senere kom i personligt Forhold. Han var jo med at bedømme vore Projekter, at give os vore Rejsestipendier, mange af os har haft ham til Lærer eller til Mester, alle har vi vel hørt hans architekturhistoriske Foredrag, der bar Præget af hans dybe Viden og hans store Kærlighed til Emnet. Den, der kendte Professor Fenger, vil finde det betegnende, at han holdt sit sidste Mandagsforedrag paa Akademiet den 6. ds., trodsende Sygdommen, som allerede den Aften pinte ham. Næste Morgen blev han bragt dødssyg paa Hospitalet, og 2 Dage efter var han død. Hvor ofte har Kolleger ikke søgt Oplysning hos ham, og mon nogen kan huske at have gaaet forgæves? Professor Fenger hørte ikke til dem, der tog et Hverv let, og hans Hverv var mange, thi han skyede aldrig personligt Arbejde eller Ulejlighed. Kunstakademiet skylder ham saaledes Tak for et stort og utrætteligt Arbejde, han har uden Tvivl haft en ikke ringe Indflydelse paa Kunstskolens Udvikling i den sidste

Menneskealder, en Indflydelse, som han ingenlunde veg tilbage for ved Lejlighed at give fyndigt Udtryk. Professor Fenger var en konservativ Mand og en alt for udpræget Natur til ikke, særlig blandt yngre, moderne Kunstnere, at skabe sig Modstandere.

Under det daglige Arbejde paa Kontoret var Prof. Fenger den alvorlige, noget tørre og tavse Mand; men saa man ham f. Eks. som Vært i sit smukke,

PLAN AF DE SUHRSKE FRIBOLIGER.

gæstfrie Hjem, som han følte sig saa inderlig knyttet til, hvor han strøg Alvoren af sig og fik det varme, venlige Glimt i Øjet, saa blev hans intelligente Ansigt smukt og højst indtagende. Han hørte til en Slægt, hvor Sammenhold er en god Tradition, og han var for mange, baade i Slægten og udenfor denne, en varmhjertet, altid trofast Ven.

Z.

KJØBENHAVNSKE GADEBILLEDER.

OM BYGGEFORETAGENDER FOR METROPOLITANSKOLEN OG UNIVERSITETET.

Af Architekt Fr. Levy.

Spørgsmaalet om Bevarelsen af Frue Plads og de Bygninger, der omgive den, i den Skikkelse, den nu har haft i saa mange Aar, er rejst af Architekt Levy, først i nærværende Tidsskrift (S. 217), derefter i Akademisk Architektforening. Architekt Levy har dernæst søgt at vække Interesse for Sagen i videre Kredse ved den her gengivne Artikel, som har staaet i »Berlingske Tid.« den 7. Marts. Det vil sikkert have Interesse for »Architektens« Læsere atter at forny Bekendtskabet med den.

Den 10. Februar d. A. er der i Folketinget ved Kultusministeren indbragt et Lovforslag, som formentlig fortjener at blive drøftet i videre Omfang, fordi det med altfor ringe Nænsomhed forandrer Gadebilleder og Bygninger i Kjøbenhavn, hvilke Byens Borgere omfatte med megen Kærlighed.

Forslaget, hvis Titel er anført over disse Linier, foreslaar for det første, at Metropolitanskolens Bygning paa Frue Plads sælges til Universitetet, hvilket da agter at lade Bygningerne nedrive og i Stedet for disse opføre en tre- eller fire-Etages Bygning, væsentlig til Brug for Universitetets Laboratorieundervisning; samtidig afgives 7000 Kv.-Alen af Materialgaarden ved Frederiksholms Kanal, hvor der rejses en ny Bygning for Skolen. Endelig bygges der inde i Universitetets østre Gaard en ca. 700 Kv.-Alen stor Tilbygning til Universitetsbibliotheket.

Hvad angaar det første Punkt, Nedrivningen af den gamle Skolebygning, har den akademiske Architektforening allerede ved Foreningens Bestyrelse rettet en Opfordring til Regering og Rigsdag om, at denne Bygning maa blive bevaret; og det vilde glæde mig, om disse Linier ogsaa kunde bevæge Byens Borgere til i videre Omfang at interessere sig for dette Spørgsmaal.

Det kan jo dog ikke være undgaaet nogens Opmærksomhed, selv deres, der ellers ikke have særlig Sans for Bygningskunst, hvilken hel og udelt Stemning der hersker paa Pladsen mellem Frue Kirke, Universitetet og Metropolitanskolen; en Stemning, der først og fremmest skyldes de tre Bygninger, opførte omtrent paa samme Tid og i beslægtet Aand; de to, Kirken og Skolen (1811—29), af den bekendte Architekt, Konferensraad C. F. Hansen, hvis Værker bære Præg af monumental Storhed, og den tredie (1831) af hans betydelige Elev, Statsbygmester Malling.

Der er paa denne Plads en alvorsfuld Stilhed, som fredlyser Stedet midt i Byens travle Liv, og som ikke alene skyldes dets noget tilbagetrukne Beliggenhed, men langt mere Omgivelsernes ejendommelige, storslaaede Architektur, og denne gengiver desuden paa en saa fortrinlig Maade en bestemt Tids Karakter, at enhver føler, hvorledes her en svunden Slægt endnu taler til os i det den ejendommelige Sprog. Og denne Enhed i Form er saa langt fra noget tilfældigt, at det tvertimod ses, hvorledes Bygmesteren, Konferensraad Hansen, glædede sig over, at han skulde bygge Metropolitanskolen »netop paa den Grund, fordi den nye Skolebygning her vilde tage sig særdeles vel ud og bidrage meget til at forskønne Kvarteret om Frue Kirke«.

Selv bortset herfra — hvor nænsomt og smukt virker ikke Metropolitanskolens lave, beskedne Former paa Kirken og Universitetet, der synes endnu mægtigere og større paa denne Baggrund. Foruden Amalienborg Slotsplads ejer vor By ingen anden Plads, der som Frueplads giver et bestemt Tidsbillede i en samlet og smuk Architektur. Har vi Raad til at skære en Flænge i dette Billede?

Naar det erindres, med hvilken Begejstring Kjøbenhavnerne lærte at se paa de tiloversblevne, gamle Huse paa Graabrødretorv, naar man mindes den megen Tale, de seks smaa »Søstre« ved Børsen fremkaldte, og husker, med hvilken Interesse Dagspressen og Kjøbenhavnerne fulgte Istandsættelsen af den i architektonisk Henseende langt mindre betydelige Bispegaard, og endelig fastholder i Tanken den stærkt vaagnende Sans for Bevarelsen af historisk Bohave i Samlinger og Folkemuseer, ja, som det humoristisk nylig er udtrykt, for alt gammelt »Ragelse«, saa forstaar man slet ikke, hvorledes der kan blive Tale om at lægge Brækjærnet under den gamle Skolebygnings architektonisk smukt formede og velbevarede Mure, og hvorledes nogen kan nænne at sønderrive Pladsens Festklædning for at sætte en moderne Lap paa samme.

Kan ikke Skolen opretholdes paa dette Sted, hvad der vel kunde ske ved Køb af de tilgrænsende Ejendomme, og vil man ikke gaa med til denne Udgift for at bevare Skolens mange Hundred Aar gamle Plads i Kirkens Nærhed (indtil 1807 laa Bygningen paa Dyrkøbssiden), kan man i al Fald bevare Bygningens Ydre; den vilde f. Eks. kunne afgive meget passende Plads for Universitetets Kvæstur; naar da denne fraflyttede de Lokaler, den for Tiden benytter i Studiestræde, havdes der her i Forbindelse med den Grund, Universitetet allerede i 1897 erhvervede ved Siden af Bispegaarden til senere Udvidelse, og naar Ejendommen Studiestræde Nr. 4 tilkøbtes, et meget stort Areal til Opførelse af den ønskede Laboratoriebygning, der jo vilde blive betydelig billigere end den paatænkte paa Frue Plads, da Façaden i Studiestræde ikke paa langt nær kræver den Behandling som paa Torvet.

Hvad nu endvidere den Plads angaar, paa hvilken man tænker at bygge den nye Skole, omtrent ved Langebro, er den i Virkeligheden saa afsides beliggende, at den kun skulde synes lidet egnet for en Skole, der skal have Tilgang fra hele Byen og dens Forstæder; og tilmed udgør Grunden i Materialgaarden en Del af omtrent det eneste større, samlede Areal, Staten ejer her i Byen, paa hvilken den kan lægge en stor, offentlig Bygning, som skal være brandsikret mod Omgivelserne. Kan det da forsvares at dele denne af Hensyn til Skolen, for hvilken der sikkert kan findes en anden, mere central Plads? Og selv om man ikke tager noget af dette i Betragtning, kan man vel ikke godt disponere over Materialgaardens Arealer, før Kommissionen om Slotsholmens Bebyggelse har endt sit Arbejde, da denne Grunds Bebyggelse jo i meget vil afhænge af de nye Færdselslinier, der her kan blive Tale om.

Endelig indeholder Lovforslaget en Bestemmelse, som sikkert vil gøre enhver Elsker af vor nationale Bygningskunst ondt, nemlig den, at der inde i Universitetsgaarden skal opføres en ca. 700 Kv.-Alen stor Tilbygning til Universitetsbiblioteket af samme Højde som dette. Bibliotheket i Fiolstræde, et af afdøde Etatsraad HERHOLDTS smukkeste og mest helstøbte Værker, kendes og beundres

vel nu af alle, fint og yndefuldt opbygget, adlende de beskedne Stoffer, hvoraf det er udført. Med samme Kærlighed er Façaderne behandlede mod Gade og Gaard, og ind mod denne, hvor Lyset er friere og i Læ af de store Træer, som her findes, skaber Herholdts Bygning en næsten klosteragtig Stemning, der kommer hele Studiegaarden tilgode. Hvem husker ikke det henrivende Indblik, man en Foraarsdag har i Universitetsgaarden, naar man passerer Krystalgade, naar Træernes fine Skygger brydes over Bibliothekets røde Tegl?

Naar Tilbygningen først er rejst, er al dette uigenkaldeligt forbi, ikke at tale om, at Lokalerne inde i Bibliotheket udfor Tilbygningen formørkes, ligesom ogsaa en Del af Hjørneværelserne i det i Forvejen ikke altfor godt belyste Zoologiske Museum formørkes. Endelig kan det vel heller ikke helt lades ude af Betragtning, at under en eventuel Ildebrand i en af Bygningerne bliver Forholdet betænkeligere, jo mere Universitetsgaarden bebygges.

At en privat Bygherre søger at udnytte sin Ejendoms ubebyggede Areal saa meget som muligt, er der jo intet at sige til, men man forstaar ikke, at Staten ikke prøver enhver Udvej, inden den skrider til en Bebyggelse som den her foreslaaede.

Hvorfor kan man ikke erhverve nogle af de gamle, kun lidet værdifulde Ejendomme, der ligge lige overfor Bibliotheket i Krystalgade eller Fiolstræde til Udvidelsen, hvis denne er uundgaaeligt nødvendig. Det vilde jo ikke være fuldstændigt umuligt at bygge dem sammen med Bibliotheket ved en Tunnel under Gaden med Elevatorer paa begge Sider.

Herholdt har fremfor de fleste bidraget til at højne Bygningskunsten herhjemme, og han har i vide Kredse skaffet almindelig Agtelse for denne; ikke mindst skylder Universitetet Herholdt Tak for, hvad han har ydet det, hvilket det jo ogsaa bekræftede, da det ved Universitetsfesten 1879 hædrede ham med Titlen Dr. phil. Burde da ikke Universitetet ogsaa paa enhver Maade søge at bevare hans smukke Værk uforandret for Eftertiden?

OM VILLABYGNING.

SVAR TIL HR. *A—Ø*.

En anonym Indsender, Hr. *A—Ø*, beklager sig over en Passus i min Artikel »Om Villabygning« — som jeg udtrykkelig har kaldt »nogle almindelige Bemærkninger«, for at vise, at den ikke gør Fordring paa at være original eller epokegørende i nogen Henseende, men kun at udtrykke de almindelige Idealer om god og naturlig Husbygning i Terrainet, som besjæler moderne Architekter, og som det efter min Mening har Interesse at forklare en almindelig Læsekreds, til hvilken »Architekten« jo ogsaa henvender sig.

Jeg udtaler det nævnte Sted Ønsket om, at Bygmestrene, der faar deres Uddannelse paa de techniske Skoler, maa lære bl. a. at udvikle og bruge deres perspektiviske Sans, for derigennem at faa en bedre Smag for Architekturens Virkninger i Rummet og Omgivelserne. — Bygmestrene skal imidlertid efter Indsenderens Mening blot være Haandværkere, der bygger efter Architekternes

Tegninger; og han betragter derfor dette Ønske som absolut »misvisende«. Men Bygmestrene og Haandværkerne lærer sikkert først at forstaa Architekternes Hensigter, naar de kan se deres Berettigelse; de maa selv have kunstnerisk — eller rettere almen æsthetisk Sans for Bygningernes Virkning, saaledes som de havde i gamle Dage, navnlig i Slutningen af Baroktiden; ellers bliver Architekterne altid de faa og Bygmestrene de mange — og de bestemmende.

Jeg stiller mig mere objektivt til de moderne Architekturforhold end Hr. A—Ø, fordi jeg væsentlig betragter dem udfra de gamle Tiders Standpunkt. Hvad jeg har anbefalet er ikke et tilfældigt Indfald, men en almindelig historisk Erfaring. Jeg ved ikke, om Undervisningen paa Akademiet og de techniske Skoler i sig selv er fordelagtig eller ej. Men jeg ved, at i gamle Dage havde alle — *baade* Haandværkere, Architekter og Malere — en langt højere Synets Kultur, end vi. Man tegnede ikke saa meget med Hovedlinealen, men skønnede bedre, hvad der gav et fint og harmonisk Resultat *i Virkeligheden*. Og hvorledes Forholdet mellem Haandværkere og Architekter end skal være, om det skal ordnes aristokratisk eller demokratisk, er jeg ganske overbevist om, at det ikke er dette, der er det afgørende, men derimod den almindelige Kultur, der gennemtrænger *Alle*. —

I Italien taler baade høje og lave det samme dejlige Sprog; derfor kendes og elskes den gode og den gamle Litteratur ingen Steder med mere umiddelbar og instinktmæssig Forstaaelse end her.

V. Wanscher.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Moderne Bauformen, Monatshefte für Architektur. Jahrg. III. Verlag Julius Hoffmann, Stuttgart. Det kan jo ikke undgaas, at den utallige Mængde af tyske Kunst-Tidsskrifter, som de sidste Aar har frembragt, maa have meget til fælles, hvorfor man ofte trættes ved i forskellige Blade at finde idelige Gentagelser af de samme Bygninger og Møbler. Enkelte af disse Tidsskrifter gør dog alvorlige Anstrengelser for at hæve sig over Mængden ved Valget og Udførelsen af sit Indhold, og blandt disse indtager nærværende »Moderne Bauformen« en fremskudt Plads. Valget af Architektur og Dekoration, som dette Værk fremviser, er det en Fornøjelse at gøre Bekendtskab med, og hvad der gør det yderlig tiltrækkende, er den fine og smagfulde Udstyrelse. En stor Mængde Blade er udført i udmærket Akvareltryk og heftet paa farvede Kartons, der fordelagtigt fremhæver Billederne. Rigt illustrerede Tekstbilag ledsager hvert Hefte, og gennem Planer og geometriske Tegninger faar man fornøden Kundskab om de maleriske Perspektiver, som Værket vrimler af.

Mest er det jo Tysklands og Østrigs moderne Architektur, man gør Bekendtskab med her, men nu og da træffer man dog ogsaa paa engelske, belgiske eller franske Bygninger, selv Finland med det kendte Architektfirma Gesellius, Lindgreen & Saarinen er udmærket repræsenteret.

Skal vi fremhæve enkelte Bygninger af det rige Stof i denne Aargang, maa det vel være Berlages Børs og andre Bygninger i Amsterdam, de ovennævnte

finske Architekters Arbejder, WEHLING & LUDWIGS Bankbygning i Düsseldorf, MARTIN DÜLFERS nye Theater i München og saa en stor Del Villaer og Landhuse af forskellig Nationalitet.

Architektur-Skizzen. Herausgegeben von H. BILLING, Karlsruhe. Verlag von Julius Hoffmann, Stuttgart. Det er den bekendte Professor ved Kunstakademiet i Karlsruhe, BILLING, som har udgivet dette smukke, lille Værk, der bestaar af 48 perspektiviske Architektur-Kompositioner. Tegningerne er udførte af hans Elever, unge Malere, som han har bibragt Grundtrækkene i Architekturen; de er gennemgaaende fint og smukt udførte, de fleste med Pen, og med faa Midler er der i mange af Tegningerne opnaaet meget virkningsfulde Resultater. Nogle af Bladene indeholder fantasirige Udkast af stor dekorativ Virkning.

Nogle Oplysninger om Patentforhold i Danmark. Udg. af LEHMANN & RÉE. Patent-Bureau, Vimmelskaftet 48. Den lille Piece indeholder kortfattede Besvarelser paa de almindeligst forekommende Spørgsmaal vedrørende Patentforhold i Danmark, og Formen, hvori den er affattet, er meget klar og forstaaelig. Det kan anbefales at gøre sig bekendt med den, navnlig da den erhverves blot ved Henvendelse paa ovennævnte Patentbureau.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Ved Akademiraadets Møde Mandag den 13. ds. blev den lille Guldmedaille tilkendt Architekt HARALD JENSEN for Opgaven »En Bygning til Afholdelse af Møder og Festligheder«.

Aandssvageanstalten ved Ribe. Bestyrelsen for denne bestaar af: Stiftamtmand STEMANN, Amtsvejinspektør HØJER, Lærer P. CHRISTENSEN og som bygningskyndigt Medlem Justitsraad, Inspektør HENRY MEYER. Udarbejdelsen af Tegningerne er overdraget til Architekt CHRISTOFFER HANSEN i Vejle og Ingeniør A. C. KARSTEN.

En hidtil ukendt romansk Rundkirke skal, efter hvad Architekt TH. WÅHLIN meddeler i det svenske Tidsskrift »*Arkitektur och dekorativ konst*«, for kort Tid siden være bleven fremdraget. Det er den gamle *Valleberga* Kirke i Skaane. Kirkens ejendommelige Interiør og Anlæg har til forskellige Tider lokket interesserede Forskere baade fra Sverrig og Danmark til Besøg og Studium, men hidtil har den trodset ethvert Forsøg til Forklaring af dens oprindelige ydre Form. Nu havde Architekt Wåhlin foresat sig, at han ikke vilde give tabt, inden han var kommen til Bunds i Sagen, og ved vidtløftige Udgravninger i de tilbyggede Fløje fremkom Fundamenterne til en — Rundkirke. Ved samme Undersøgelse fik Architekten Lejlighed til at konstatere, at Kirkens Indre engang har været smykket med farverige Kalkmalerier.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 25. MARTS 1905
7. AARGANG № 26

BEBOELSESHUS I GULDBERGSGADE.

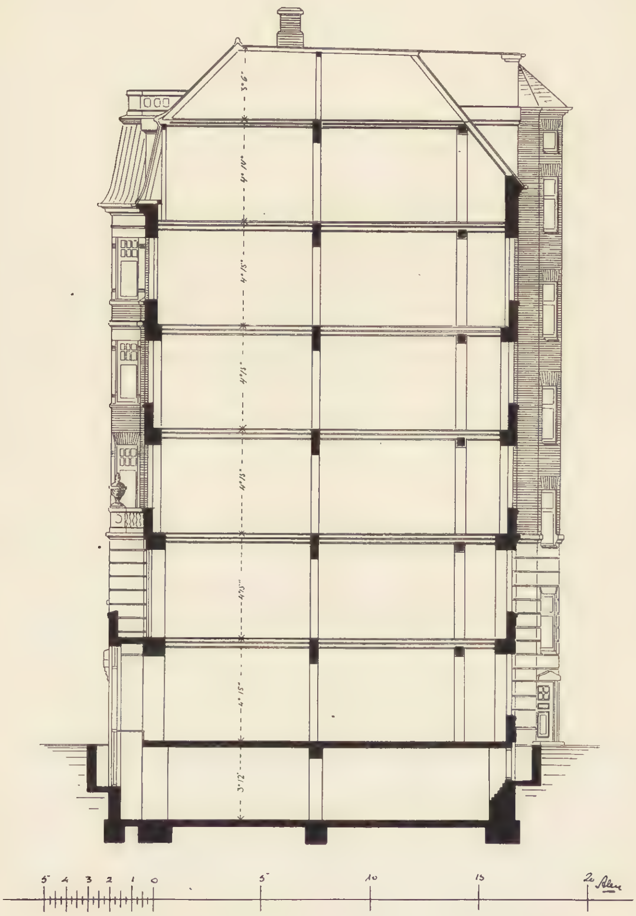

BEBOELSESHUS
I GULDBERGSGADE.

ARCHITEKT
NICOLAI HANSEN.

I det forløbne Aar har Sadelmager og Tapetserer Reinstrup paa sin Ejendom i Guldbergsgade Nr. 7 ladet opføre en Forhusbygning, som gengives i hosføjede Afbildninger.

Bygningen har 6 Beboelseslag og indeholder 2 Opgange 2-Værelsers Lejligheder, ialt 20 Stkr., samt 3 Butiker med 1 Værelse og Køkken i Stueetagen.

BEBOELSESHUS
I GULDBERGSGADE.

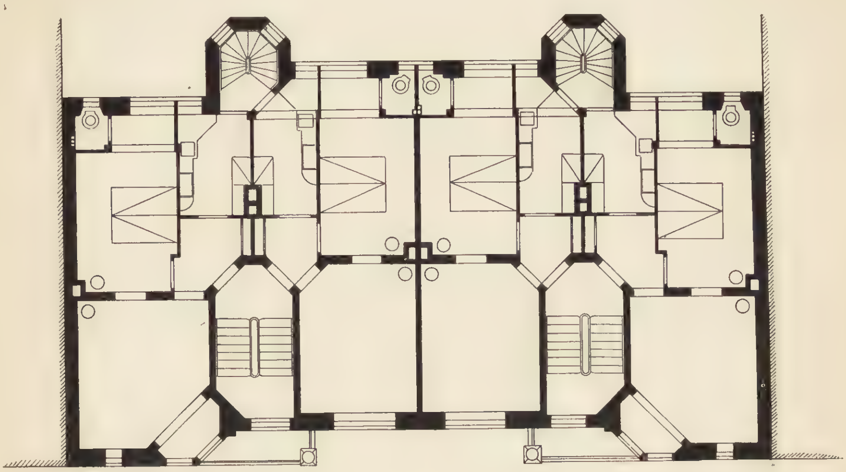
ARCHITEKT
NICOLAI HANSEN.

Alle Lejlighederne i Etagerne er forsynede med eget Vandkloset i Forbindelse med Gaardværelset.

Ved Løsningen af Opgaven har det været Architekten magtpaaliggende uden særligt store pekuniære Ofre at komme noget bort fra den Uendelighed af ensartede Huse med ensartede Lejligheder, som hele Gader i Byens Forstæder er fyldte med. Ved den Maade, hvorpaa Byggelinien er brudt, har det været muligt at afvige fra denne Ensartethed og samtidigt fremskaffe nogle forskellige Typer paa Lejligheder. Der findes saaledes 10 Lejligheder af almindelig Type, 2 med vedliggende lille Loggia og 2 med en stor Altan udenfor mod Gaden.

Endvidere findes 4 Lejligheder, hvor Hjørnet i Gadeværelset er formet indvendig som en Karnap, og 2 andre med Altan udenfor samme.

Bygningen, som er opført efter Tegninger af Bygningsinspektør, Architekt Nicolai Hansen, er der, som tidligere meddelt, bleven tilkendt Præmie ved de af Kjøbenhavns Kommune udsatte Prisbelønninger for kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender.

BEBOELSESHUS I GULDBERGSGADE. ARCHITEKT NICOLAI HANSEN.

Følgende Haandværkere har været beskæftigede ved Bygningens Opførelse, nemlig: Murermestrene Holbøll & Poulsen, Tømrermester Chr. Fuhr, Snedkermester P. Rasmussen, Blikkenslager, Gas- og Vandmester Georg Feldthusen, Malermester V. L. E. Christiansen og Glarmester C. L. Christiansen. Cementstøberarbejdet er leveret af Aktieselskabet Em. Jensen & H. Schumacher.

DOMKIRKEN I BERLIN.

Den 24. Februar blev den nye Domkirke indviet. Grundstenen blev lagt i Juni Maaned 1894. Den bebyggede Grundflade er 6270 kv.-m.

Kirken har en udvendig Højde fra Gaden og til Spidsen af Korset paa Kuppelen af 114 m. og er saaledes kun 24 m. lavere end Peterskirken i Rom.

Façaderne og en Del af det Indre er udført i schlesisk Sandsten, af hvilket Materiale der er brugt 17.000 cub.-m.

Foran Kirken strækker sig et aabent Trappeanlæg, fra hvilket man kommer ind i en Forhal, som er 80 m. lang og 9 m. bred; fra denne Forhal fører ni Portaler til Kirkens indre.

Træder man ind gennem den midterste af disse Døre har man et omfattende Overblik over det meste af Kirkerummet, hvis Grundform er en Ottekant med 3 Korsarme. I de fire af Ottekantens Sider er anbragt dybe Nicher, af

hvilke den ene rummer Prædikestolen, medens de andre indeholder Pladser for det kejserlige Hof, Ministeriets Medlemmer samt Sangerkor og Orgel.

I den midt for Hovedindgangen liggende Korsarm har Alteret sin Plads,

DOMKIRKEN I BERLIN. ARCHITEKT PROF. JULIUS RASCHDORFF.

og bag dette er anbragt tre store Glasmalerier, forestillende Kristi Fødsel, Korsfæstelsen og Opstandelsen.

Selve Alteret, der er et almindeligt hvidt Marmorbord paa fire Søjlefødder af farvet Marmor, er overført fra den gamle Domkirke og stammer fra Kong Frederik Wilhelm IV. Bag Alteret findes Døbefonten og et mindre Alter, der benyttes ved Daabshandlinger, som ikke finder Sted i den saakaldte Daabs- og Vielseskirke, der ligger i den sydlige Del, og som bestaar af et aflangt Rum,

dækket med en Tøndehvælving; dette Rum har 150 Siddepladser, medens selve det store Kirkerum indeholder 1960 Sidde- og 1600 Staapladser.

Kirkens nordlige Del, som kaldes »Denkmal-Kirche«, er omgivet af fem Kapeller. Denne Del af Bygningen er endnu ikke fuldendt, men vil blive meget pragtfuld; Hvælvingen skal bæres af røde Marmorsøjler, og Pilastrene ved Kapelindgangene skal dannes af grøn-gul og rødaaret meksikansk Onyxmarmor. I det ene af disse Kapeller skal Fyrst Bismarcks Gravmonument opsættes.

Kirkens Architekt har været Geh.-Regierungsrat, Prof. JULIUS RASCHDORFF, der under hele Arbejdet har haft sin Søn, Prof. OTTO RASCHDORFF, ved sin

DOMKIRKEN I BERLIN. ARCHITEKT PROF. JULIUS RASCHDORFF.

Side. Sidstnævnte har forestaaet det omfattende Tegnearbejde og har tillige ledet Bygnings- og Kunstruktionsarbejderne. Den tekniske og finansielle Ledelse har været i Hænderne paa Regierungs- u. Baurat KLEINAU. Omkostningerne ved Opførelsen har beløbet sig til 10 Mill. Mark.

MURSTEN OG ISTIDSBLOKKE.

Naar man ser lidt nøjere paa de noget forvitrede Mursten i Christian IV.s gamle Bryghus paa Slotsholmen i Kjøbenhavn, opdager man snart, at mange af dem indeholder en Del større eller mindre skifrede Smaapartier, som man forgæves søger efter i de fleste andre baade ældre og yngre Mursten. Disse skifrede Smaapartier eller rettere Smaabrokker stammer fra Leret, hvoraf

Stenene er lavede; de skyldes ikke Lagdeling af Leret under dets Slemning eller Æltning, det er man straks klar over. I Sten fra Kjøbenhavns Omegn, fra Birkerød—Lillerød-Egnen eller fra Nivaa-Egnen har intet tilsvarende været at opvise. Det samme gælder om Stenene f. Eks. fra Malmö—Lund-Egnen, fra Hven og Glumslöf, fra Flensborg-Egnen eller de hollandske Sten. En nærmere Betragtning af de skifrede Smaabrokker leder derimod Tanken hen paa Juraleret

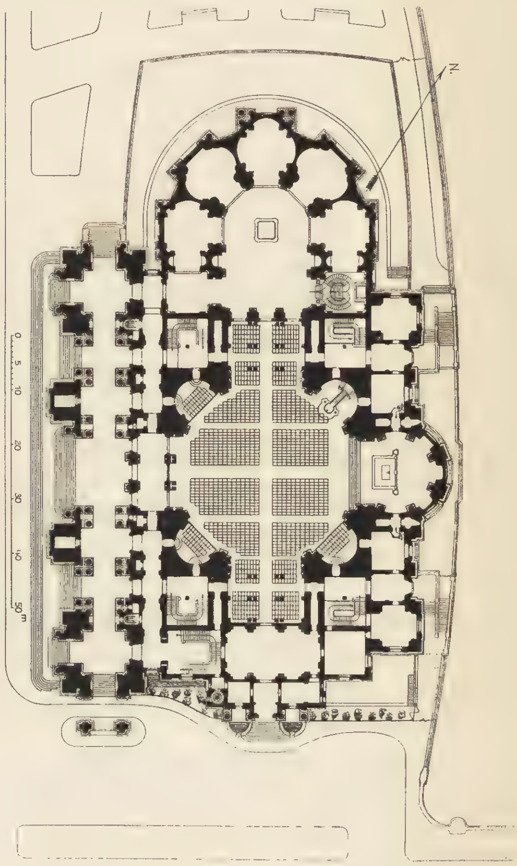
DOMKIRKEN I BERLIN. KUPPELEN. ARCHITEKT PROF. JULIUS RASCHDORFF.

ved Helsingborg. Et gentagne Gange foretaget Eftersyn af Stenene i og ved Kärnan i Helsingborg i det sidste Par Aar, særlig ved Planeringen i Anledning af Udstillingen, viste dog en ikke saa ringe Forskel mellem Stenene der og saa de kjøbenhavnske. Samtidig med, at jeg gjorde disse Sammenligninger, fandt jeg tilsvarende Sten til dem i Bryghuset i de oprindelige Partier i Generalstabsbygningen, maaske i det ældste Parti i Regensen ved Hjørnet af Købmagergade og Kannikestræde, i noget gammelt Murværk, som kom frem i Aabenraa 31, hvor den gamle Bagmur slog Revner og blev muret om. Undertiden synes jeg, at der har været noget, som tyder paa, at Stenene i det store Pakhus til Nr. 32 paa Hauserplads, hvor nu K. Dorph-Petersen har Vinlager, ogsaa kunde være af

samme Slags. Da der nu kort før Jul blev lagt Gasrør ned gennem Suhmsgade, stødte man paa et svært Granitfundament, som løb skraas over Gaden fra det sidste Vindue i Hjørnehuset ved Suhmsgade og Hauserplads, altsaa fra det Vindue ned mod Nr. 5 og over mod det næstsidste Vindue fra den nederste Port mod Nr. 2 i Skolebygningen. Ved dette Fundament laa flere Murstensbrokker, som indeholdt skifrede Smaabrokker, og som tillige indeholdt gule Partier. Det vil altsaa sige, at der sikkert gennem et længere Tidsrum har været brugt store Mængder af de her omhandlede Sten i Kjøbenhavn.

Da jeg var naaet saa vidt, at jeg kunde se, at Hjemstedet for Leret til de kjøbenhavnske Sten ikke skulde søges ved Helsingborg, gav jeg mig til at undersøge Murstenene i Marieklosteret i Helsingør, hvortil der var rig Lejlighed ved Restaureringen. Ligeledes undersøgte jeg Stenene i Ruinerne i Gurre, i Esrom Kloster og i Ruinerne i Søborg og Adserbo. Morænelerssten var alle Steder, også blandt de herhenhørende, i overvejende Mængde. Kun i Helsingør og i Gurre fandt jeg Sten, som svarede til de kjøbenhavnske.

Nu var jeg naaet saa vidt, at jeg kunde se, at Leret, hvoraf Stenene med de skifrede Smaabrokker i var lavede, maatte søges i Helsingør-Egnen. Ved Undersøgelse i Lergravene ved Nøjsomheds og Klostermosegaards Teglværker ved Helsingør fandt jeg i alle Gravene Ler i stor Mængde, som fuldt svarede til Stenene. De kjøbenhavnske Sten er rimeligvis brændte i Kronborg Teglværk, som laa lidt Syd for Helsingør, og hvoraf der endnu fra Jærnbanen kan ses en Rest neden for den høje Skrænt, i hvilken man har taget Leret. De gule Partier i mange af Stenene i Marieklosteret vidner om, at det ikke blot er Overfladeleret, man har brugt til at lave dem af, men de tyder paa, at man er gaaet ind ved Foden af Klinten saaledes, at man har faaet en Del af det ikke iltede Ler med. Man har æltet Leret, men de skifrede Brokker har ikke villet lade sig ælte ud. Teglværksejeren paa Klostermosegaard sagde mig en Dag, at disse Brokker i Lermassen er meget vanskelige at faa æltet ud, men bliver de ikke æltet ud, giver de skifrede Partier i Stenene, som gør at Stenen sprænges, naar den udsættes for Frost.

DOMKIRKEN I BERLIN. ARCHITEKT PROF. JULIUS RASCHDORFF.

Dette ejendommelige Brokler forekommer som Istidsblokke i den nederste Moræne omkring ved Helsingør. Derimod er der ikke Spor af disse Blokke ved Nivaa og Sølyst Teglværker, hvor den nederste Moræne dog i lige saa høj Grad bestaar af stenfri Istidslerblokke, men disse mangler de skifrede Smaabrokker. De stenfri Istidslerblokke ved Nivaa svarer fuldt ud til de uforstyrrede, mægtige Lerlag paa Hven og i Glumslöf Bakker, som er Rester af en stor, sammenhængende Dannelse, hvis løssprængte Dele nu findes som Blokke i den nederste Moræne i Nordsjælland og længere frem mod Sydvest. (Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Privatingeniør-Foreningen af 1904. I Slutningen af det forløbne Aar er der stiftet en Forening af Ingeniører, som praktiserer paa samme Maade som Flertallet af de danske Architekter, idet de er private, frie Mænd, som alene befatter sig med raadgivende og projekterende Virksomhed uden hermed at forbinde Agenturer eller Entreprenørvirksomhed. Foreningen optager kun saadanne Privatingeniører, som er egentlige Medlemmer af »Dansk Ingeniørforening«, og dens Stiftelse og dens Rammer har vundet Anerkendelse af »Dansk Ingeniørforening«.

Foreningen arbejder for Tiden paa en »Vedtægt«, om hvilken det allerede nu kan siges, at den ubetinget vil forbyde Medlemmerne at modtage Provisioner, og at den i Hovedtrækkene vil komme til at hvile paa lignende Principer som Akademisk Architektforenings Vedtægt.

Denne Forening, af hvis Medlemmer Flertallet findes opført under Overskriften »Raadgivende Ingeniører« i Vejviseren for 1905, fortjener at hilses velkommen af Architekterne, idet dens Medlemmer staar paa ganske samme Fod med Bygherrer, Leverandører og Autoriteter som Architekterne, saa at man tør antage, at Samarbejdet mellem Architekter og Privatingeniører saavelsom mellem Akademisk Architektforening og Privatingeniør-Foreningen vil blive kollegialt.

Foreningens Formand er Ingeniør Jess Jensen.

Prospekt over fotografiske Artikler. Et i Fotografkredse meget bekendt Firma, »Aktien-Gesellschaft für Anilin-Fabrikation« i Berlin, har udsendt et 16-sidet Prospekt over dets i Danmark indførte fotografiske Artikler, saasom Plader, Films, Fremkaldere o. s. v. Af dette lille Hefte følger med nærværende Nummer et Eksemplar. Iøvrigt henvises til »Agfa Haandbogen«, som udleveres i enhver Forretning med Fotografartikler; denne Bog giver Oplysninger angaaende de forskellige Agfa-Artikler og indeholder tillige Recepter, Tabeller m. m.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. APRIL 1905
7. AARGANG № 27

»FERRUM«.

»FERRUM«. ARCHITEKT PH. SMIDTH.

Ejendommen »Ferrum«, Raadhuspladsen 35, ejes af et Aktieselskab af samme Navn. Selskabet er dannet af nogle betydelige Fabrikanter i Jærnindustrien, og Navnet er valgt med Hentydning hertil. Disse Fabrikanter har deres væsentligste Virksomheder i Svendborg og Aarhus, derfor er de to Byers Vaabenmærker anbragte paa Façadens Midterparti, udførte i Sandsten.

Bygningen er opført paa et Grundareal, som er sammenlagt af Dele af 5 ældre Ejendomme, hvilke dels er sløjfede, dels har maattet forandre Form. Dette har foranlediget Afslutningen af forskellige Overenskomster, hvilke blandt andet

»FERRUM«. ARCHITEKT PH. SMIDTH.

har medført, at der er blevet lagt et smalt Grundareal til Naboejendommen, Hotel Bellevue, hvorved der er fremkommet en Aabning mellem Bygningerne mod Gaden. Denne Aabning bliver foreløbig lukket ved en Hegnsmur.

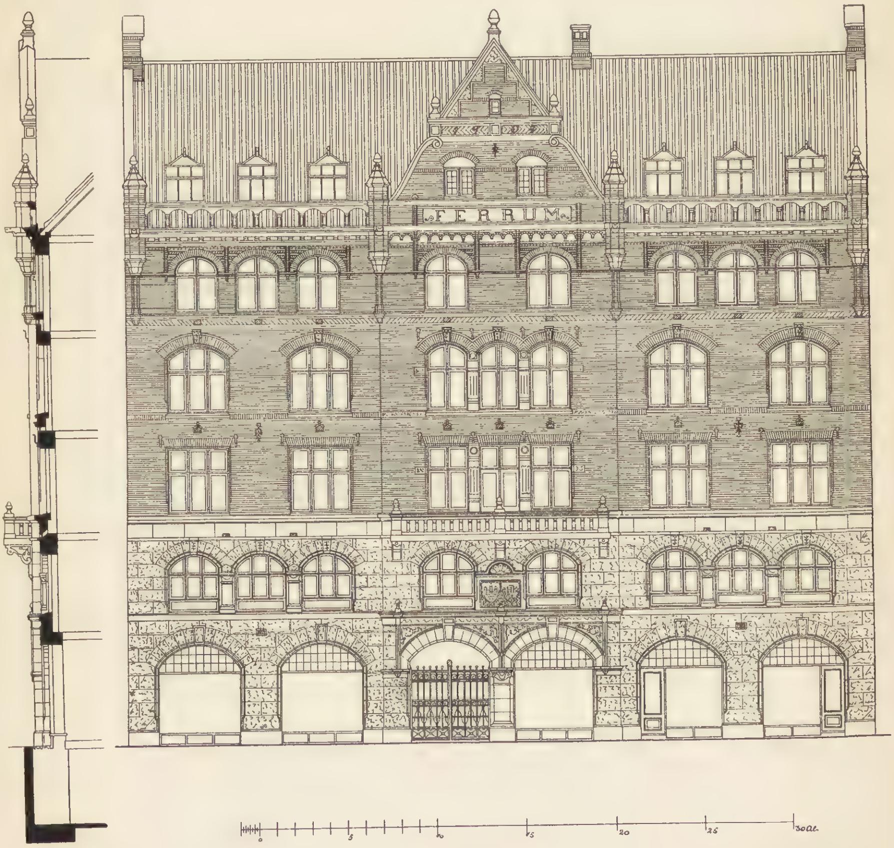
Bygningen Ferrum er udelukkende indrettet til Forretningsbrug, saaledes at Lokalernes Inddeling først bestemmes ved Udlejningen. I Bygningen findes to Hovedtrapper, og i Forbindelse med disse findes i hver Etage Toiletrum, der saaledes bliver tilgængelige for alle Beboerne. I Hovedtrapperummene er anbragt Personelevatorer, som er leverede af Grosserer H. Hassel. Elevatorerne er udførte i Stockholm.

I Gaarden er anbragt to Vareelevatorer, som leveres af Firmaet S. Frichs

Efterfølgere i Aarhus. Dette Firma har tillige i Forening med L. Lange & Co. leveret Centralvarmeanlæget, hvis Kedler er anbragte i Kælderen under Gaarden.

I Forbindelse med Bagbygningen er opført en større Dampskorsten, som kan anvendes ved eventuel Anlæggelse af større Drivkraft til mekanisk Brug.

Bygningens Façade er i to Etager beklædt med blaa bornholmsk Granit, ligesom ogsaa Balkon, Baand og Gesims er udførte af dette Materiale. Sten-

»FERRUM«.

ARCHITEKT PH. SMIDTH.

arbejdet er leveret af de forenede Granitbrud i Rønne ved Stenhuggermester Arp. Navnet Ferrum paa Façaden er dannet af hule Jærnbogstaver, hvori er indsat Glas, saaledes at de kan belyses indvendig fra ved elektriske Lamper. Det har vist sig, at man paa denne Maade kan frembringe tilstrækkeligt Lys ved langt færre Lamper, end naar disse skal sidde udvendig.

Belysningsanlægene og Ledninger for elektrisk Kraft samt Grundvandspumper, der tillige oppumper Spildevandet fra Kælderen, er leverede af Firmaet Kemp & Lauritzen. Gaardfaçaderne og Portenes Sidevægge er beklædte med hvide Forblendsten fra Frederiksholms Teglværk.

Tegningerne til Bygningen er udførte af Architekt Philip Smidth.

Bygningens Haandværkere er forøvrigt følgende: Som Entreprenør Murermestrene Schumacher & Emanuel Jensen, Tømrermester Arboe, Snedkermester Jul. Petersen, Smedemester Strand, Malermestrene Petersen & Andersen, Blikkenslagermester Clausen, Glarmester Morville, Kunstdrejer Riisgaard (Dørgreb m. m.), Stukkatør Ludvigsen & Fyhn samt Gas- og Vandmester Evald Olsen.

Philip Smidth.

DEN GAMLE ST. MICHAELIS KIRKE I SLESVIG.

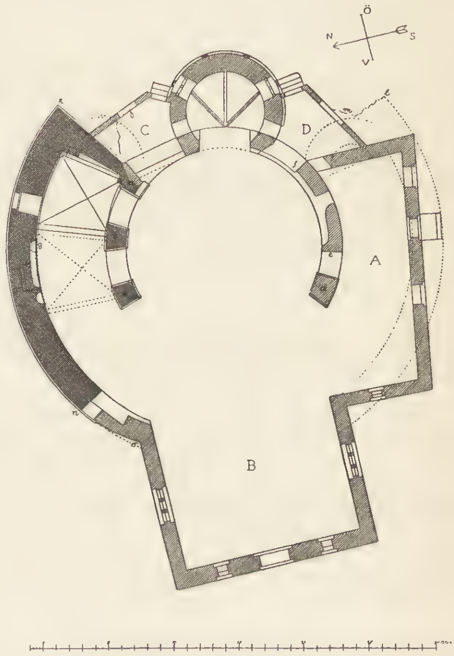
HVORDAN DET GIK TIL, AT DEN STYRTEDE SAMMEN.

Det er jo nu godt en Menneskealder siden, at denne, den største og mærkeligste af alle vore gamle Rundkirker, gik til Grunde, og godt tredive Aar siden, at den nuværende af gule Mursten i Korsform byggede Kirke rejste sig paa dens gamle Plads. Meget brøstfældig havde den gamle Kirke jo længe været, og store Forandringer var der i Løbet af de senere Aarhundreder foretaget ved den; men meget af det oprindelige, som var af den allerstørste Interesse, var dog endnu bevaret, især imod Øst og imod Nord, og hvor malerisk tog den sig ikke ud i Landskabet, som den, sammenstykket af de ældste og de yngre Partier og med det slanke Spir over det udvidede Vestparti, laa der »paa Bjerget« højt oppe over Byens »Gammelstad«! Thi som saa mange andre af de til samme Erkeengel viede Kirker havde ogsaa den, efter Forbilledet af hin navnkundige første Michaeliskirke paa Monte Gargano i Apulien, faaet en saadan høj, vidtomskuende Beliggenhed. Dens oprindelige Materiale var dels huggen Granit, dels — og for største Delen — rhinsk Tuf. Derfor er den ogsaa bleven omhandlet af mig i Værket »Danske Tufstens-Kirker«, og det endog mere om-

ST. MICHAELIS KIRKE I SLESVIG.

stændeligt end nogen anden Kirkebygning i dette Værk. Og den fortjente det saa meget mere, som den nu ikke længere selv var for Haanden, og jeg følte det derfor end mere som min Skyldighed nu ikke for knebent at benytte det temmelig store Materiale til Kendskab til selve Bygningen, som jeg var kommen til at sidde inde med. Thi ikke alene havde jeg, allerede inden jeg skrev om denne Kirke i Traps Slesvigs Beskrivelse, gentagne Gange selv omhyggeligt undersøgt den; men jeg havde derhos tillige, til Brug for den nævnte større Fremstilling, paa den mest imødekommende Maade faaet meddelt højst betydningsfulde Iagttagelser og Tegninger af en Mand, der nu straks skal nævnes, og som i den gamle Kirkes sidste Dage havde faaet Lejlighed til at lære den nøje at kende, ogsaa med Hensyn til, hvad der under Jorden og under Overkalkning i sin Tid havde været ganske utilgængeligt for mit Øje. Det var som ganske ung Architekt, at den senere Stadsbygningsinspektør i Hannover E. Hillebrand havde faaet det Hverv overdraget at iværksætte den af den bekendte lærde Architekt og Konservator for Preussens Kunstmindesmærker F. v. Quast planlagte og i 1870 baade paabegyndte og paa en saa sørgelig Maade ved brat Sammenstyrtning for stedse standsede Restauration af Kirken. Den allerede vidt fremskredne Restauration var gaaet ud paa, at den dels helt, dels halvt afbrudte ydre Omfatningsmur skulde genrejses imod Syd og Nord til den formentlig oprindelige Højde, saaledes at der indenfor kunde blive krumme Sideskibe med lyse og rummelige Galerier over. Kirken fik altsaa allerede her i Omgangen to Rækker Vinduer, og en tredie Kreds Vinduer kom endnu til foroven i det indtil $17^1/_2$ m. forhøjede Midtpartis Rotunde. Ligesom der imod Øst intet skulde forandres ved det oprindelig lave Korparti, saaledes vilde man ogsaa imod Vest fremdeles bibeholde den fra 17de Aarhundrede hidrørende firkantede Tilbygning med Klokkespiret over.

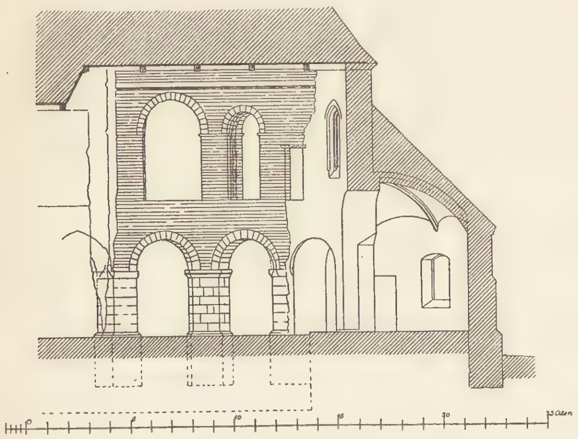

PLAN AF ST. MICHAELIS KIRKE I SLESVIG.
(EFTER E. HILLEBRAND.)

Hr. Hillebrand, der senere har vundet sig et anset Navn især som Bygmester for mange nye Kirker, har baade tidligere og ogsaa i et Brev til mig nu ganske nyligt udtalt sin store Bedrøvelse over dette mærkelige Mindesmærkes Undergang og over, at hans den Gang ringe Erfaring havde Del deri. Men Skylden derfor laa dog visselig ogsaa paa andre Punkter. De Pengemidler, som den lidet velhavende Menighed havde kunnet bringe til Veje, var alt for ringe til Udførelsen af en saa stort anlagt Plan; og i nær Forbindelse dermed stod

det, at den ved Licitationskonkurrence antagne Entreprenør slet ikke kunde magte Sagen.

Hvad der imidlertid særligt havde bragt Hr. H. til nu at skrive til mig, var den Omstændighed, at han, der ikke selv forstaar Dansk, først fornylig var bleven gjort opmærksom paa, at jeg, vildledet ved en meget fejlagtig Beretning om Sagen i Bladet »Schleswiger Nachrichten«, var kommen til i Værket om Tufstens-Kirkerne at give en urigtig Fremstilling af Grunden til Nedstyrtningen. Hermed forholdt det sig saaledes: Da jeg, før jeg den Gang skrev derom, maatte ønske fra Stedet selv at faa en noget nøjere paalidelig Underretning om Katastrofen, henvendte jeg mig derom igennem en Mellemmand til en der boende formentlig velunderrettet Mand, og som Svar fra ham modtog jeg da snart efter foruden nogle andre Oplysninger om Sagen en Afskrift af en i det nævnte Blad staaende ret detailleret Beretning om Nedstyrtningen, hvilken var skreven samme Dag, som Ulykken havde fundet Sted om Morgenen. Indholdet af denne Beretning overraskede mig unægteligt, og jeg fandt da ogsaa Grund til, da Værket blev trykt, uden at oversætte den at meddele den ordret i en Note under Side 63. Jeg forstod nemlig ikke, hvorledes man havde kunnet driste sig til at ville overspænde det store, $10^1/_2$ m. i Tværmaal holdende Midtrum med en Stenhvælving. Men dertil maatte man jo have dristet sig, da det lokale Blad saa udtrykkelig omtalte »den indre Hvælving«, der da var under Arbejde, og som den foregaaende Nat havde slaaet Revner, ligesom ogsaa, at det meget nær forud for Sammenstyrtningen var bleven set, hvorledes »smaa Brokker af Murværk« faldt ned derfra paa Gulvet.

SNIT AF ST. MICHAELIS KIRKE I SLESVIG.
(EFTER E. HILLEBRAND.)

I det nævnte Brev meddelte Hr. Hillebrand mig nu, at der aldrig havde været tænkt paa andet end Træloft over Midtrummet, og da heller ikke over Omgangens andet Stokværk. For ret at sætte mig ind i Restaurationen sendte han mig tillige 6 større Tegninger, 3 af v. Quast og 3 af ham selv, hvilke da var bleven benyttede. (Jeg tog selvfølgelig gerne imod hans Tilbud om, at jeg maatte beholde den.) Jeg tilstaar, at jeg straks ved at se dem kom til at føle mig noget skamfuld over, at jeg havde kunnet lade mig saaledes føre paa Vildspor af det nævnte Blads Beretning. Og saa meget mere maa jeg beklage dette, som jeg *nu* ser, at afdøde J. B. Løffler allerede længe i Forvejen havde i »Danmarks Kirkebygninger« S. 163 f. givet en rigtigere Fremstilling af Sagen. I én Henseende har imidlertid ogsaa han fejlet ved Omtalen af denne Restauration, idet han nemlig stærkt anker over, at man da »ganske udelod Galeriets

Buearkader«, hvilket hverken stemmer med de mig tilsendte Tegninger eller med den Meddelelse, Hr. Hillebrand nu i sit Brev har givet mig om, hvorledes det i Virkeligheden gik til med Sammenstyrtningen. Denne begyndte, siger han, med, at den gamle nordøstlige Tufstenspille i Omgangen foroven skød sammen. (Denne Pille her oppe imellem den store og den lille Bue ses i Hillebrands i 1867 forfattede Snit af Kirkens oprindelige Parti, som i et formindsket Zinktryk er gengivet i »D. Tufstens-Kirker« S. 60.*) Og Grunden til, at denne Pille blev knust ved Vægten af det høje Murparti, den nu havde faaet at bære, kom man bagefter til at se, da det i Ruinerne viste sig, at dens indre Kærne, som kun var sammenstøbt Murværk med smaa ubearbejdede Rullesten, allerede forinden havde været helt opløst i sin Sammenhæng, formentlig ikke mindst af den Grund, at der i en senere Tid forneden havde været hugget ind i den for Anbringelsen af en der foran fremkraget lukket Stol. Hvad der særlig havde medvirket til, at dette Forhold ikke i rette Tid var blevet bemærket, var et Brev, Hr. H. havde faaet fra v. Quast, hvori denne havde lagt ham paa Sinde ikke at røre ved Tufpillerne, men bevare dem med deres gamle Karakter (»in ihrer alten Färbung«). — Men da nu først denne ene Pille var skudt sammen, saa væltede ved Skubbet af deres Arkadebuer efterhaanden, Rækken rundt, ogsaa alle de andre Piller, den ene efter den anden. Derimod blev foruden Koret ogsaa de ydre Omfatninger staaende ligesom ogsaa Granitpillerne forneden inde i Kirken.

Jeg benytter Lejligheden til at gøre opmærksom paa endnu en anden Fejltagelse, hvori jeg desværre er kommen til at gøre mig skyldig ved Omtalen af denne Kirke. I Overensstemmelse med, hvad der tidligere var den gængse Mening, var jeg nemlig der gaaet ud fra, at Michaeliskirken havde været Klosterkirken for det 1196 ophævede Michaeliskloster. Senere er jeg imidlertid af Professor Dr. R. Haupt bleven oplyst om, at dette Kloster har ligget noget længere borte, i en Lavning østlig derfor.

Jacob Helms.

J. B. LØFFLER.

30. SEPTEMBER 1843—19. DECEMBER 1904.

Fra Dr. Mackeprang har Redaktionen modtaget følgende Artikel om den i December 1904 afdøde Forfatter, Professor Løffler. Artiklen er en Del af Indledningen til en Selvbiografi af den Afdøde, som han har udgivet. Denne vil dog ikke komme i Handelen, men kun komme et begrænset Antal i Hænde; det vil derfor være af Interesse for »Architekten«s Læsere at lære efterstaaende almindelige Karakteristik af Løffler at kende.

Den 19. December døde Professor Løffler efter et to Maaneders Sygeleje. Han havde aldrig hørt til dem, der skaber stor Blæst om deres Navn, i de sidste Par Aars Tid boede han tilmed ikke mere i Byen, og forstaaeligt nok opslugtes Rygtet om hans Bortgang derfor af al den glade Juletravlhed.

*) Se omstaaende Fig. paa Pag. 278.

Om hans ydre Liv er der ikke stort at melde, men det Bidrag, han har ydet til Forstaaelsen af vor Fortids Kunst, er til Gengæld saa stort, at hans Gerning vel fortjener at mindes i et Organ for den Kunstart, der mer end nogen anden har bevaret Forbindelsen med Fortiden og stadig suger Næring af den.

Han var uddannet som Architekt, gennemgik Akademiets Skoler og tegnede samtidig hos Professor CHRISTIAN HANSEN, medens denne byggede Zoologisk Museum. Det blev dog ikke som udøvende Architekt, han vandt sit Navn, thi kun 23 Aar gammel blev han draget over til den Virksomhed, der snart skulde tage ham helt fangen, og som han til det sidste viede sin Kærlighed: Studiet af vor middelalderlige Architektur og Skulptur. Det var HØYEN, der fik ham ind paa denne Bane, og gennem hele sit Liv bevarede han den største Pietet for denne sin Ungdoms Læremester, hvis Gerning han paa et enkelt Omraade kom til at fortsætte og uddybe.

Ejendommeligt nok begyndte og endte hans Virksomhed med to nærbeslægtede romanske Kirker: Sorø, som han maalte for Høyen som ung Architekt, og Vitskøl, hvis Udgravning og videnskabelige Behandling blev hans sidste større Arbejde. Thi det var vort Lands romanske Kunst, der stod hans Hjerte nærmest, og indenfor den neppe noget mere end Valdemarernes og Hvidernes Teglstenskirker. For dets gotiske Architektur havde han ingen større Interesse og indrømmede det aabent og ærligt; det er jo ogsaa forstaaeligt nok, at man ved et rigt besat Bord ikke netop vælger de tarveligste Retter, og der var nok af gode Ting at tage af. Han greb da ogsaa til med begge Hænder, og det var ikke lidet, han fik udrettet.

Til sin Gerning medbragte han først og fremmest et Par gode Øjne, hvis Synsfelt vel nok var noget begrænset, men som indenfor det saa klart og skarpt, Bedre end hans trykte Afhandlinger viser hans Indberetninger til Museet, hvor godt han allerede fra første Færd har forstaaet at bruge dem. Og hvad han havde set, bed sig fast i hans Hukommelse, der først i hans sidste Aar begyndte at svigte ham. Samtidig var han en meget flittig Mand, langt flittigere end den statelige Række af hans Skrifter og utrykte Indberetninger og Tegninger, der maa tælles i Hundredvis, lader formode. Thi hverken som Tegner eller Forfatter var han nogen hurtig Arbejder, og han hørte ikke til de lykkelige udvalgte, hvem det er givet at føde deres Børn uden Smerte. Atter og atter kunde han vende og dreje en Sætning, før han fik givet den den Form, han ønskede, og inden hans Sprog havde faaet den samme sirlige og omhyggelige, men noget ensformige Karakter, der prægede hans Haandskrift. Om hans Tegninger og Opmaalinger udtalte HERHOLDT allerede i 1870, »at der neppe her i Landet findes nogen Kunstner, som kan udføre dette Arbejde med større Dygtighed og Nøjagtighed«. Det er store Ord, men ufortjente er de ikke. Omend Nutiden med nogen Ret kan gøre gældende, at man i Tegningerne savner Følelse af Stoffets Karakter — en Anke der forøvrigt rammer hele den Tegnemaade, der var den herskende i hans Uddannelsestid, og som han stadig bibeholdt — er de dog udførte med saa stor en Omhu og saa nænsom en Kærlighed til Enkelthederne, at de til alle Tider vil staa meget højt. I første Række maa sikkert nævnes Originaltegningerne til hans Stolthed, Værket om Vitskøl, ligesom i det hele hans tonede Tegninger i Museets Arkiv karakteriserer ham langt

bedre end de i hans Værker gengivne, der af Hensyn til Reproduktionen er udførte i Streg.

Ved de forskellige Rejser, han foretog paa egen Haand, og navnlig gennem de af Worsaae i 1873 paabegyndte systematiske antikvariske Undersøgelser, hvori han, der allerede i 1868 var traadt i Forbindelse med Nationalmuseet, fra første Færd deltog, fik han et Kendskab til vort Lands middelalderlige Architektur, der neppe er overgaaet af nogen. I en Række større og mindre Afhandlinger har han skildret forskellige særlig betydningsfulde Monumenter, og ret naturlig søgte han at samle sine Enkeltiagttagelser til en større Helhed, saaledes som det er sket i »Udsigt over Danmarks Kirkebygninger fra den tidligere Middelalder« (1883). Det er utvivlsomt den mest læste af hans Bøger og maa i en vis Forstand kaldes hans Hovedværk. Men hans bedste er det ikke, og selv har han da ogsaa lagt Fingren paa det ømme Sted, naar han i Fortalen siger, at Værket tildels er blevet en Samling Monografier. At den almindelige Oversigt over Architekturens Udvikling, dens lokale Ejendommeligheder, dens fremmede Forbilleder indtager en saa forholdsvis underordnet Plads i denne Bog, hænger nøje sammen med hans store Ærlighed og Forsigtighed. Han vilde have fast Grund under Fødderne — stundom maaske i for høj en Grad — og førtes derved let til at lade ligge, hvad han følte, han ikke fuldtud kunde magte. Har dette end haft den Følge, af hans Skrifter ikke altid er det sidste Ord i Laget, giver det dem paa den anden Side en tiltalende Sikkerhed. Der er ikke altid sagt alt, hvad der kunde siges, men hvad der er sagt, staar fast og danner en Grundvold, som Læseren føler, at han trygt kan bygge videre paa.

Hans egentlige Felt var overhovedet langt mere Beskrivelsen af det enkelte Monument end den sammenfattende Fremstilling, og som den ypperste af hans talrige Monografier maa vel nok den 1900 udkomne Bog om Vitskøl nævnes. Nu maa det da ogsaa siges, at for en begejstret Tilbeder af vor romanske Architektur vil der vanskelig kunne findes noget mere tiltalende Æmne end Ruinen af denne mægtigt anlagte Kirke, der fører Forskeren midt ind i en af de interessanteste Perioder i vor Bygningshistorie, Overgangen fra Graniten til Teglen, og gennem hvilken der saa at sige lader sig føre et exakt Bevis for, at den Opfattelse, Høyen havde hævdet af Sorø og vore andre store romanske Teglstenskirker, er den rette.

Som Architekturhistoriker var Løffler traadt i Høyens Fodspor. For Gravstenene, den anden Art af vore Fortidsminder han særlig dyrkede, gik Traadene længere tilbage. Arkivtegneren Søren Abildgaard, der omkring Midten af 18. Aarhundrede havde udført en overordentlig stor Mængde Tegninger af vore Gravstene, var hans Oldefader paa mødrene Side, og han følte det halvt som en Slægtarv at fuldføre det Arbejde, Oldefaderen havde paabegyndt. Bortset fra de tre særlig lokale Værker, der knytter sig til hans tre Yndlingskirker Roskilde, Sorø og Ringsted, var det kun de middelalderlige Gravstene, han fik behandlet. »Danske Gravstene fra Middelalderen« (1889) er sikkert hans bedste samlede Fremstilling. Stoffets Art tvang ham bort fra Monografien, og det har ubetinget været til hans Fordel, at han her er gaaet ud over sin Yndlingsperiode, den romanske, og har taget Gotiken med; den Udvikling, der herved naturlig er kommet over Æmnet, genspejler sig saa at sige i Behandlingen.

Det første Materiale til en Fortsættelse, der skulde omfatte 16. og 17. Aarhundrede, var indsamlet, men baade dette og lignende Samlinger til et Arbejde over vore Døbefonte næsten paanødte ham yngre. Selv betragtede han Vitskølværket som Afslutning paa sin Gerning. Han var bleven træt, og mere end de fleste mærkede, følte han sine Kræfter og sin tidligere saa frejdige Arbejdsglæde svinde. Ingen havde dog anet, at den samme Sygdom, der ramte hans Ungdoms- og Manddomsven Henry Petersen, saa snart skulde blive hans egen Bane.

M. MACKEPRANG.

MURSTEN OG ISTIDSBLOKKE.

(Sluttet.)

Nu har det truffet sig saa heldigt, at der i Aar har været udført meget store Udgravningsarbejder ved Bygnings- og Kloakanlæg ind mod og op ad den høje Klint i den sydligere Del af Helsingborg. Derved blev der rig Lejlighed til at undersøge det Forvitringsmateriale, som efterhaanden efter Istiden har lagt sig op ad den af Istiden efterladte bratte Klint, og derved fik jeg et rigt Sammenligningsmateriale ved Undersøgelserne af de helsingørske Broklersblokke. I Løbet af Sommeren og Efteraaret besøgte jeg disse Steder, og Resultatet af mine sammenlignende Undersøgelser er blevet det, at der er stor Lighed mellem Forvitringsmasserne op ad Klinten i Helsingborg og Broklersmasserne i de helsingørske Istidsblokke; men der er ogsaa en betydelig Forskel, som vist især maa tilskrives det Forhold, at den helsingborgske Masse er efterglacial, hvorimod de helsingørske Blokke tilhører en førglacial Dannelse. De skifrede Smaabrokker i Broklersblokkene ved Helsingør stemmer godt overens med Juraleret i Klinten ved Helsingborg. Klinten bestaar af Skifersten (Ler) og Sandsten, i hvilken sidste Kullagene forekommer.

Før Istiden har der sikkert staaet en meget høj Juraklint fra Helsingborg-Egnen og Nord paa. Denne Klint har saa staaet og smuldret hen lidt efter lidt, og Forvitringsmassen har lagt sig som en mægtig Bræmme op ad den. Under denne Forvitringsproces er en Mængde Skiferbrokker drattet ned og bleven liggende hele i Massen; men de er dog efterhaanden undergaaet den Forandring, at de gik over fra at være haard Skifersten til at være fast Skiferler. Mellem Lerlagene ligger saavel i Skiferstenen som i Skiferbrokkerne fine Sandlag, hvis Bestanddele forhaabentlig kan bestemmes.

Oven paa Juratidens Dannelser har der sikkert i de følgende lange Tidsperioder aflejret og omlejret sig betydelige Lag, indeholdende Levninger hver af sin Tids Dyre- og Planteverden. Her maa særligt fremhæves Rav, vel nok fra et tidligt Tidspunkt i Tertiærtiden. I Slutningen af Tertiærtiden og særlig i Overgangstiden mod Istiden har Plantevæksten efterhaanden faaet Lighed med Nutidens. Der har f. Eks. været de samme Skovtræer og tildels de samme Eng- og Vandplanter, vi nu har, og Levninger, særlig Frø, af dem er bleven opbevarede i Datidens Moser.

Eftersom Klimaet blev barskere og den store Indlandsis rykkede frem mod og ind over de gamle, høje, skaanske Landskaber, angreb Frosten og senere

selve Isen de øverste, løsere Dannelser, og Nedbørens og Isens mægtige Vandstrømme førte de løsnede Masser med sig uden for det høje Landskab og aflejrede dem i de lavere Egne mod Vest, hvor nu f. Eks. Øresund og Sjælland er, som Sand- og Lerlag, saaledes som vi nu træffer dem uforstyrrede i Glumslöf Bakker og paa Hven. Med disse udskyllede Masser fulgte naturligvis ogsaa de fra Juratiden og ned gennem de følgende Perioder indlejrede og bevarede Plante- og smaa Dyrerester, og de aflejredes nu mellem hverandre uden Hensyn til Alder pletvis i Udskylningslagene, f. Eks. Rav, Frø, Træ- og Kulstykker samt Skaller i Sandet. Sporehuse og Mos, som gerne var meget findelt, hvilket vel tyder paa, at det ikke da var frisk, men at det var blevet udvasket af Tørvelag, har derimod kunnet holde sig svævende i Vandet, til Bevægelsen var meget ringe, hvorfor det blev aflejret sammen med Leret, dog ogsaa kun pletvis. Mange Steder forekommer der Partier i Sandlagene, som udelukkende bestaar af den sorte, kulagtige Masse, som ofte findes i Jurasandstenslagene, hvilket viser, at Juradannelserne er blevet stærkt angrebne ovenfra. Disse sidstnævnte sorte Partier er altid fossilfrie. Nogle Sandlag bestaar af fint, hvidt Sand med en overordentlig stor Mængde Glimmerblade.

De her omtalte Sand- og Lerlag har lejret sig i flere hundrede Fods Tykkelse langt uden om de mere eller mindre stejle Skrænter, hvormed det høje, skaanske Landskab har endt mod Vest. De maa ogsaa have lagt sig uden om den før omtalte høje, helsingborgske Klint med sin svære Forvitringsbræmme. Frosten maa dog være trængt meget dybt ned i disse nydannede Lag, vel omkring 100 Fod, før Indlandsisen med sit uhyre Tryk gled derud over og sprængte store Dele af dem op og førte Brudstykkerne frem, indtil de efterhaanden indlejredes i Isens Bundmoræne, hvor vi nu træffer dem som Sand- eller Lerblokke i den nederste Moræne. Ved den Lejlighed er Forvitringsbræmmen ved den høje Helsingborgklint ogsaa bleven sprængt op, ført frem og indlejret paa Helsingør-Egnen sammen med Brudstykker af de uden for Bræmmen aflejrede Sand- og Lerlag. Derfor finder vi nu i Lergravene ved Helsingør i den nederste Moræne mellem Jurabroklersblokkene andre Lerblokke, Sandblokke med rav- og andre fossilførende Partier, Glimmersandsblokke, store Jurasandsblokke med de store, sorte, fossilfri Partier, altsaa som man finder det andre Steder i den nederste Moræne her i Nordsjælland, kun at her tillige er saa store Jurabroklersblokke.

Der er nogen Sandsynlighed for, at man kunde vente at finde Jurabroklersblokkene nedad Roskilde—Ringsted—Næstved-Egnen, og der er altsaa en Mulighed for, at Mærker af dem vil kunne paavises i de gamle Mursten i de Egne. Det vil dog være afhængigt af, dels hvor mægtig den øverste Moræne paa de paagældende Steder er, og dels hvor let tilgængelig de eventuelle Broklersblokke er i den nederste Moræne. Isen maa i hvert Fald have ført en Del af dem frem i den antydede Retning.

Dr. phil. Mackeprang ved Nationalmuseet har taget 2 udmærkede Fotografier af Murstenene i Christian IV.s Bryghus.

H. N. Rosenkjær.

AANDSSVAGEANSTALTEN VED RIBE.

Red. har modtaget følgende:

I »Architekten« for den 18. ds. staar i en Notits om Aandssvageanstalten ved Ribe, at Bestyrelsens bygningskyndige Medlem er Justitsraad, Inspektør Henry Meyer (ved St. Hans Hospital), endvidere, at Udarbejdelsen af Tegningerne er overdraget til Architekt Christoffer Hansen i Vejle og Ingeniør A. C. Karsten.

Det ligger da nær at spørge: Hvorledes gaar det til, at Staten tyer til som bygningskyndigt Medlem af Bestyrelsen for en stor Statsanstalt at vælge en Inspektør ved et kommunalt Hospital, en Mand, der ganske vist tillige kalder sig Architekt og har en stor Praksis som saadan? Hvorfor vælger Staten ikke en af de mange, af Staten uddannede, dygtige Architekter? Ligger der ikke i dette Forhold en saadan Forbigaaelse af Architektstanden, at vor Forening burde paatale den, og helst paa en saa eftertrykkelig Maade, at det hørtes over hele Landet?

Men endvidere maa spørges; Hvorledes skal det forstaas, at »Udarbejdelsen af Tegningerne er overdraget til Architekt Christoffer Hansen og Ingeniør A. C. Karsten«? Hvad har Ingeniøren med Udarbejdelsen af Bygningstegninger at gøre? Vil Ingeniøren aabenlyst konkurrere med Architekterne? Dette kan dog næppe betale sig for ham i Længden. Eller er det nævnte Udtryk blot saaledes at forstaa, at Ingeniør Karsten skal udføre Ingeniørarbejderne, altsaa Varme-, Ventilations-, Spildevands- og Maskinanlæg? I saa Fald er alting godt, men saa bør der ikke bekendtgøres, at han skal udføre Tegningerne til Hospitalet, da dette er vildledende.

Z.

* * *

I Anledning af ovenstaaende mener Red., at Valget af det bygningskyndige Medlem er begrundet i, at Vedkommende gennem en Aarrække har beskæftiget sig med den praktiske Indretning af Hospitaler og lignende Anstalter og som Følge deraf er i Besiddelse af en betydelig Erfaring paa dette Omraade, som formentlig vil komme Anlæget af den nye Aandssvageanstalt tilgode. Med Hensyn til omtalte Ingeniør bør man næppe være i Tvivl om, at det netop, som den ærede Indsender anfører, kun er Ingeniørvirksomheden ved Bygningskomplekset, Vedkommende skal forestaa.

FORSKELLIGT.

Udstillingen ved Charlottenborg. Architekt, Professor Storck er indtraadt i Komiteen for Foraarsudstillingen i afdøde Professor Fengers Sted.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 8. APRIL 1905
7. AARGANG № 28

KAMMERHERRE, ARCHITEKT A. v. KAUFFMANN.

Man kan vist sige, at vi danske Architekter er Hjemmemennesker. Vi uddanner os, gør i Ungdommen de obligate Studierejser og slaar os dernæst til Ro i de smaa, men hyggelige Forhold hjemme paa Bjerget. Sjældent søger en ung dansk Architekt til Udlandet for at uddanne sig og virke under de større, fremmede Forhold.

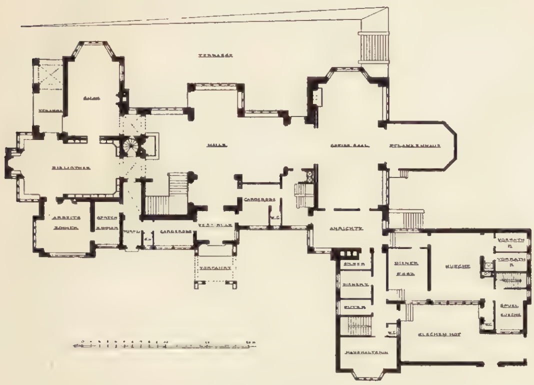
Det vil da formodentlig interessere »Architekten«s Læsere at høre lidt om en dansk Kollega, Hr. Kammerherre, Architekt A. v. Kauffmann, som efter en mangeaarig, stor Virksomhed i Tyskland er vendt hjem og har bosat sig i sit Fædreland.

Hr. v. Kauffmann, der er Søn af den bekendte danske General, blev født i Kjøbenhavn 1852, tilbragte en Del af sin Barndom i Holsten, som jo dengang var dansk, samt i Udlandet, og gik i Skole i Kjøbenhavn 1865—68. Han studerede dernæst ved forskellige fremmede Instituter, først ved »école industri-

A. VON KAUFFMANNS LANDSTED I CRONBERG I T.

elle cantonale« i Lausanne, dernæst Ingeniørvidenskab paa den polytekniske Skole i Zürich, under Culmann, gik saa over til Afdelingen for Architektur, som efter Sempers Overflytning til Wien ledede af hans Assistenter. I 1874 afsluttede Hr. v. Kauffmann sin Skoleuddannelse i Zürich og fik nu Ansættelse hos Architekterne Mylius og Bluntschli, begge Elever af Semper, arbejdede hos disse til 1880 og deltog under deres Vejledning bl. a. i Konkurrencerne om den tyske Rigsdagsbygning, Raadhuset i Hamburg m. m. Fra 1880—85 byggede han som selvstændig Architekt 3 Kirker, resp. i Holzhausen, Frankfurt a. M. og Darmstadt, samt ledede Restaureringen af Slottet »Eyrichshof« i Bayern. Fra 1886—97 opførte han, i Kompagni med Architekt, nuværende Baurat NEHER, en Række Bankbygninger, Slotte, Palais'er og større Privathuse i forskellige Egne af Tyskland.

C. WEINBERGS LANDSTED I FRANKFURT.

I 1893 fik Hr. v. Kauffmann, efter at have opført Slottet »Pflugensberg« i Eisenach, Tilbud fra Storhertugen af Sachsen om at overtage Ledelsen af Bygningsvæsenet i Sachsen-Weimar som Oberbaudirektor, men maatte afslaa Tilbudet, da han vanskeligt vilde have kunnet forene den nævnte Stilling med sin store og meget tilfredsstillende Privatvirksomhed. Fra 1897—1902 arbejdede

PORTNERHUS VED C. WEINBERGS LANDSTED I FRANKFURT.

C. WEINBERGS LANDSTED I FRANKFURT.

har alene og optørte en Række større og mindre Privatbygninger i Frankfurt, dennes Omegn samt andre Egne af Riget, dog stadig med Frankfurt som Opholdssted, og fra denne Periode skriver sig hans Udgivelse af »Moderne Landhäuser«, som han, efter Anmodning, venligt har stillet til »Architekten«s Disposition, og hvoraf hermed bringes nogle af de smukkeste Blade.

C. WEINBERGS LANDSTED I FRANKFURT.

Hr. v. Kauffmann havde altid næret Ønsket om at kunne opdrage sine 2 Sønner i Danmark, og da den ældste blev 14 Aar, maatte Faderens Valg saaledes staa imellem at vende hjem til Danmark og dermed definitivt opgive sin Virksomhed som Architekt, den han ikke kunde tænke sig at genoptage herhjemme under helt fremmede Forhold, eller at blive i Udlandet og dermed se

MORITZ BERNUS' LANDSTED I FALKENSTEIN I T.

Sønnerne blive fuldstændig fremmede for Danmark og vokse op som tyske Statsborgere. Han valgte det første og bosatte sig 1902 i Kjøbenhavn.

Det ligger da nær at udtale Ønsket om, at Hr. v. Kauffmann for sig og sin Familie herhjemme i Danmark maa finde det, han har haabet og ventet, og antagelig ville alle hans danske Kolleger gerne slutte sig til dette Ønske.

C. B.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

Ifølge »Statstidende« af 5. April d. A. foreligger nu Bedømmelsen af Konkurrencen angaaende Genopførelsen af Christiansborg, og hidsættes nedenfor Ministeriets Bekendtgørelse vedrørende samme:

Ved den foretagne Bedømmelse af de til Genopførelsen af Christiansborg Slot indleverede Skitseprojekter er de til Præmiering af de 6 bedste Arbejder til Raadighed staaende 13.000 Kr. fordelte paa følgende Maade, idet Architekternes Navne indenfor de enkelte Præmieklasser er ordnede efter Bogstavfølgen:

3000 Kr. erholder: a) Architekt A. Clemmensen, b) Architekt Thorvald Jørgensen, c) Architekt Martin Nyrop.

1500 Kr. erholder: a) Architekterne Carl Brummer og Mørk Hansen, b) Architekterne Vilhelm Fischer og Sylow.

1000 Kr. erholder: Architekt Hjalmar Kjær.

A. VON KAUFFMANNS LANDSTED I CRONBERG I T.

MORITZ BERNUS' LANDSTED I FALKENSTEIN I T.

ARCHITEKT: A. VON KAUFFMANN.

METROPOLITANSKOLEN OG UNIVERSITETET.

Folketingets Finansudvalg har den 28. Marts afgivet nedenstaaende Betænkning over Forslag til Lov om Byggeforetagender for Metropolitanskolen og Universitetet:

»Udvalget erkender Nødvendigheden af, at der i den nærmeste Fremtid træffes en Omordning af Forholdene for Metropolitanskolens Vedkommende, saavel henset til de mindre heldige Lokaler, Skolen nu har, som navnlig under Hensyn til den Udvidelse, der vil være en nødvendig Følge af Bestemmelserne i § 20 i Loven om de højere Almenskoler, hvorefter der ved Metropolitanskolen skal indføres Undervisning i Gymnasiets 3 Linier. Udvalget finder imidlertid, at det er et overordentligt kostbart Byggeforetagende, der for den ny Skoles Vedkommende er Tale om: et Beløb af ikke mindre end 380.000 Kr. foruden den ret kostbare Grund ved Frederiksholms Kanal.

Skønt der i Udvalget har været en ikke ringe Stemning for, at der burde gøres Forsøg paa en Ordning, der kunde medføre Skolens Nedlæggelse, saa erkendes det dog fra alle Sider, at det saavel af Hensyn til det sene Tidspunkt, paa hvilket Sagen er fremkommen, som af Mangel paa hermed i Forbindelse staaende nødvendige Oplysninger, vilde være umuligt at naa noget Resultat af en Forhandling herom i indeværende Samling.

For imidlertid ikke at foregribe noget i saa Henseende foreslaar Udvalget, at de af Lovforslagets Bestemmelser, der angaar Metropolitanskolen, udgaar. Da den i Forslaget omhandlede Universitetsbygning til Laboratorier og Disputatsrum m. m. er tænkt opført paa den nuværende Metropolitanskoles Grund, bliver det som Følge af, at endelig Bestemmelse om Skolen ikke træffes, tillige nødvendigt, at ogsaa Bygningsforetagender i dette Øjemed udsættes, til det foran omhandlede Spørgsmaal bliver afgjort. Tilbage bliver saaledes kun Forslaget om en Tilbygning til Universitetsbibliotheket og Fornyelse af dettes Varmeapparat.

Da denne Tilbygning, efter hvad der er oplyst for Udvalget, maa anses for det mest paatrængende af de i Forslaget omhandlede Byggeforetagender, og da den vil kunne opføres uden at foregribe noget med Hensyn til de øvrige Foranstaltninger, Universitetet vedrørende, foreslaar Udvalget, at Lovforslaget indskrænkes til at gælde Udførelsen af dette Arbejde alene.

Med Hensyn til Tilvejebringelsen af de nødvendige Beløb til Byggeforetagendet har Udvalget ladet Lovforslagets Bestemmelser, hvorefter Kommunitetet foreløbig afholder Udgiften mod senere Erstatning af Universitetsmidlerne, naar Tiendeafløsningssummerne indbetales, blive uforandrede. Derimod har man ikke fundet Anledning til at foreslaa noget direkte Tilskud af Kommunitetets Midler til denne Tilbygning, men finder, at et saadant naturligere hører sammen med de øvrige Bygninger for Universitetet.

Et *Mindretal* (Harald Jensen og K. M. Klausen) kan ikke tiltræde Udtalelserne om en mulig Nedlæggelse af Metropolitanskolen. Mindretallet anser det for meget uheldigt at berøve Hovedstaden sin eneste Stats-Latinskole, saa meget mere som Undervisningen i denne anses for mønsterværdig og er en Del billigere end i tilsvarende private Skoler.

Paa den anden Side har Mindretallet heller ikke kunnet tiltræde det forelagte Forslag om Opførelsen af en ny Metropolitanskole, fordi dette Forslag forekommer det alt for urimelig dyrt. En Skolebygning med 17 Klasseværelser, Rektorbolig, Pedelbolig, Gymnastiksal, nyt Skolemateriel og øvrige foreslaaede Lokaler kan sikkert skaffes til Veje for et Beløb af ca. 100.000 Kr. under den i Forslaget anførte Sum.

Mindretallet erkender, at Metropolitanskolens nuværende Lokaler er utilstrækkelige og kun lidet tidssvarende, og forventer derfor, at der til næste Rigsdagssamling fra Regeringens Side maa foreligge en billigere og bedre udarbedet Plan for Opførelsen af en ny Metropolitanskole.«

TALE VED AKADEMIETS STIFTELSESFEST 31. MARTS 1903.

Akademiet har nylig havt en Forespørgsel at besvare fra Kultusministeriet angaaende en Sag, der fortjener her at fremdrages, fordi den angaar en Del af et Spørgsmaal, der har stor Betydning for vor Hovedstad.

Det drejer sig om en Plan til at bygge et stort Skur til Fiskeauktioner i Christiansgade, lige over for Tøjhuset og det kgl. Bibliothek. Med Rette har Akademiet paa det stærkeste fraraadet, at dette blev tilladt. Det vilde være yderst urigtigt nu paa denne Plads at opføre en Bygning, der kunde komme til at blive en Hindring for en endelig Ordning af Slotsholmen, Byens ældste Del, der burde ligge som et Skønhedscentrum med monumental Karakter — og derhos bør man være meget varsom med at gribe ødelæggende ind i de Skønheder, som Byen har arvet fra Fortiden. Det er jo en af de smukkeste og mest karakteristiske Dele af Byen, hele dette aabne Stykke, hvor man til den ene Side har den henrivende Udsigt over Havnen til Christianshavns gamle Vold og udover Kallebodstrand, og til den anden Side Bygningerne, fra det nye Bibliothek, Tøjhusgaarden, Christian IV.s gamle Materialgaard med det pragtfulde store Tag, langs Kanalen hen til Staldmestergaarden, der er et værdifuldt Stykke Barok-Architektur, og paa den anden Side den lave, gule Længe af Stadens Materialgaard, hvor WIEDEWELT og FREUND og BISSEN har arbejdet, og den gamle Kaserne. Der er megen malerisk Skønhed her, som mange til Stadighed glæder sig over, og som man vilde beklage Tabet af, om den forsvandt. Hvem der en Sommeraften fra Christianshavnssiden har set over mod Bygningerne ved Tøjhuset, vil kun med Smerte kunne tænke paa, at der skulde gøres Brud paa dette for en Smule Pengefordels Skyld og for et Formaal, hvis praktiske Nytte tilmed er stærkt bestridt.

Vi maa være Kultusministeren taknemlige for, at Akademiet har faaet Lejlighed til at udtale sig om denne Sag, thi den er en Del af et mere omfattende Spørgsmaal, som det gælder om at fremdrage, inden det bliver for sent, og som Akademiet har Føje til at interessere sig for.

Vi har i Aartier maattet se paa, at det smukkeste ved vor gamle By efterhaanden forsvandt. Hvor er de gamle Volde med de skyggefulde Træer, som nu vilde have dannet saa smukt et Bælte omkring Byen og en fortræffelig Spad-

serevej? Man kan ikke føle sig overbevist om, at Hensynet til Trafiken gjorde det nødvendigt at lade dem helt forsvinde. Dersom man endda havde ladet os beholde et Par af de gamle Byporte, som f. Eks. München og Prag har beholdt deres. I Nürnberg kan man se, hvorledes Trafiken kan føres uden om gamle Mure og Grave. Den lille Rest af Østervold er sagtens uhjælpeligt dødsdømt. Men netop fra Christiansgade har man Udsigt til en meget større og smukkere Rest af de gamle Volde, dem, som strækker sig fra Langebro hen forbi det Sted, hvor Amagerport var. Ganske vist har Gravemaskinen alt bidt et Stykke af den for Langebros Skyld, men det meste staar dog endnu. Den, som tror, at ingen glæder sig derved og at ingen færdes her, tager fejl; der færdes mange Mennesker ad den »bedækte Vej«, fordi det er en af de smukkeste Spadsereveje, vi har. Der er saa nydeligt og saa afvekslende langs Gravens blanke Vand med de grønne Voldskrænter paa den anden Side, og nærmer man sig til Amagerport og ser de gamle Huse og de to Kirketaarne med deres Forgyldning op over Volden, saa ser man det eneste Skue, som her i Kjøbenhavn endnu kan minde om det, for hvis Skyld gamle Byer i andre Lande besøges af Rejsende fra hele Europa. Det er et Skue saa malerisk og saa ejendommeligt, at man ikke i Danmark har Mage dertil. Maa man dog ikke ønske at bevare det! Og tænk paa Udsigten oppe fra Volden.

Naar man ved, hvorledes man andetsteds forstaar at sætte Pris paa saadanne Skønheder og at værne om de Minder fra Fortiden, som ligger gemte deri, naar man ved, hvorledes Byer, som har bevaret meget af sligt, af hele Europa betragtes som et kosteligt kunstnerisk Fælleseje, saa hører man vantro paa, naar det siges, at der virkelig her i Kjøbenhavn findes Mennesker, som for ramme Alvor — jeg ved ikke for hvilken Fordels Skyld — omgaas med Planer til at tilintetgøre det, vi her har tilbage, som vil forlange, at Volden skal væltes ned i Graven for at vi i Stedet kan faa lige Boulevarder og Kvarterer med høje Huse. Kan man tænke sig det Skrig af Indignation, der vilde rejse sig over hele den civiliserede Verden, om Nürnberg eller Siena raserede deres gamle Mure og fyldte Gravene, om Amsterdam og Brügge kastede deres Kanaler til, og man byggede Fiskeskure paa Brühls Terrasse i Dresden — eller om Venezia blev gjort til en Fastlandsby med Gader og elektriske Sporvogne istedetfor Kanaler og Gondoler. Der er sikkert nok »praktiske« Folk, der har Lyst til sligt, men de faar simpelthen ikke Lov dertil. I Sammenligning med de nævnte Byer har vi ganske vist kun lidet tilbage fra Fortiden, men saa meget mere Grund er der til at vogte paa, at ikke den sidste Rest forsvinder.

Der er mere at bevare end det, jeg her har antydet. THURAS gamle Façadebygninger af Frederiks Hospital og Gitterporten dertil, — Rester fra Kvarterets første Bebyggelse — vilde vi grumme nødigt se forsvinde.

Spørgsmaalet om Bevarelse af Frue Plads og Universitetsbiblioteket i deres nuværende harmoniske Skikkelse har med Rette vakt Architektstandens levende Interesse og fremkaldt Udtalelser fra den.

Der er en anden smuk og malerisk Fortidsrest af Byen — det er Kastellet og Grønningen, med de smukke Træer, Volden, Stadsgraven og de morsomme gamle Porte. Det er ikke uden Beklemthed, man har hørt Øksehuggene derude og set Træerne begynde at falde. Lad os dog haabe, at det mest mulige maa

blive bevaret. Det materielle Erhverv, Pengene, er ganske vist Samfundslivets uundværlige Basis, Arbejdets Drivkraft, det er Samfundslivets Rod, men det er ikke dets Blomst. Den som kun har Pengenes Glæde, er et beklagelsesværdigt Menneske, og den By, der ikke kender andre Hensyn end de økonomiske, bliver ligesaa beklagelsesværdig.

Der er Byer, som gjør alt for at bevare, hvad de har af historiske Minder, af maleriske og architektoniske Skønheder. Tror man f. Eks., at i Brüssel den enestaaende Plads med de gamle Bygninger omkring det stolte Raadhus havde undgaaet Ødelæggelse, dersom ikke Byen ved strænge Bestemmelser havde sat Værn derimod? I Belgien maa efter Sigende ingen gammel Bygning af kunstnerisk Betydning nedrives eller ombygges uden det offentliges Tilladelse og Kontrol. Vi skulle lære af sligt. I et Lands gamle Hovedstad er der andre Hensyn at tage end de økonomiske.

Heldigvis synes der at vaagne en begyndende Forstaaelse af disse andre Hensyn. Byen har selv opført prægtige Bygninger, og man har jo begyndt at udsætte Præmier for smukke nye Privatbygninger — herfra burde Skridtet være kort til af alle Kræfter at værne om det smukke, vi alt har. Naar Aarene er gaaede, vil Efterverdenen paaskønne, hvad godt vi har gjort, men den vil kun spørge lidet, om vor Tid reddede nogle Kroner flere eller færre for Byggegrunde, og den vil lægge et tungt Ansvar paa os, om vi havde Magten til at redde og bevare Skønhederne og forsømte det. Thi Byens Skønhed og Minderigdom er ikke blot en Sag af Vigtighed for Kunstneren og Æstetikeren, den er af Vigtighed for hele Befolkningen. Eller tror nogen for Alvor, at det er en ligegyldig Sag, om en Befolkning vokser op i en By af bare kedelige Mursten og ensformige Gader, en By hvor Pengeværdierne er det eneste, eller om den har rigelig Adgang til minderige Partier og vekslende Skønhedsindtryk? De Skønheder, Byen nu har, vil let nok gaa til Grunde, men det vil blive baade kostbart og vanskeligt at skaffe andre i Stedet.

Alt nu klages der over, at man ved Byens Udvidelse i det 19. Aarhundrede ikke har tænkt nok paa dette.

Selvfølgelig er det baade det letteste, det mest »rationelle« og det mest økonomiske at anlægge en Bydel rigtig regelmæssigt, med snorlige Gader i rette Vinkler. Saa bliver heller ingen Byggegrund narret for noget af sin Pengeværdi. Linealen og Passeren spadserer saa nemt over Papiret — og hvor har de ikke huseret omkring i Europa! Det er da glædeligt, at man rundt omkring, nu ogsaa blandt Architekterne, har begyndt at føle det mislige i denne Metode, og igen at stræbe tilbage til de gamle Byers vekslende og maleriske Anlæg. Der begynder vistnok ogsaa at vaagne en lille Interesse for at beplante Byens Færdselsveje, men den er rigtignok meget spæd endnu.

I Tyskland kan man se Byer (Dresden—Køln), hvor der i de nye Kvarterer sørges rigeligt for brede Alleer med Træer og Blomsteranlæg, som det er velgørende at se paa. Enhver ved jo ogsaa, hvilken Betydning Træerne langs Kanalerne har for de hollandske Byers Skønhed og ejendommelige Hygge, og alle Kjøbenhavnere vilde glæde sig, om de fra deres Vinduer kunde se grønne Træer.

Den Sag, Akademiet har havt til Betænkning, har givet mig Anledning til

disse Betragtninger. De angaar Forhold, som har Betydning for hele Landet, ikke alene for Hovedstaden. Thi Hovedstaden har Pligt til at give det gode Eksempel, fra den udgaar Paavirkning til Købstæderne. Det skal nok give Genklang i dem, om man herinde holder Hævd over Skønhedskravene og den Arv af Minder fra Fortiden, der viser, at vi har en Historie og sætter Pris derpaa. Hvad har mon ikke Aalborgs gamle Bygninger eller Kolding Slotsbakke med Ruinen betydet for disse Byers Befolkning, og mon det ikke vilde føles, om de forsvandt?

Og Købstæderne giver igen Landbefolkningen mange Indtryk.

Der staar i Akademiets Fundats, at det »som Kunstnerraad skal virke til Haandhævelse og Udbredelse af Kunstsans og god Smag« — og det har fra gammel Tid været Skik at spørge Akademiet til Raads i Anliggender, der angaa Skønhedssiden af Samfundslivet. Det er en god Skik, og det er glædeligt, at Regeringen nu holder fast derved. Den har ogsaa i Tidens Løb vist sin Betydning paa væsentlige Punkter, saaledes da Akademiet i 1865 fik forhindret, at hele Fæstningsterrainet blev udlagt til Byggegrunde, og bevirkede, at man dog fik et Bælte af Parkanlæg fra Østerport til Vestervold og træplantede Boulevarder istedetfor en smal Gade med høje Huse paa begge Sider.

P. Johansen.

OM VILLABYGNING M. M.

En læser meget mellem Aar og Dag, én læser ogsaa Hr. *A—Ø*'s Artikel i »Architekten«.

En antager som forud givet, at her er Tale om at højne Smag og Kultur, ikke om at skaffe Papir paa tomme Tegnebrædder, thi det sidste kommer nok, naar de første er vel inde. Og én antager, at Smag og Kultur højnes mere i et Land ved Frihed end ved Love.

En bor selv i et lille Hus, lad det endelig blive kaldt en Villa, og ser mange dejlige Paladser skyde op omkring éns lille, beskedne Hus, smaa »Renaissancevillaer« med Cementtagsten og brede Slotstrapper og mægtige Vaser og naalestribet Glas i Gadedørenes øverste Fyldinger og megen anden Dejlighed.

Men Haven vokser op om Huset, alt som Aarene gaar, og Architekturen i Bladene paa Træerne har Vorherre nu engang ikke forandret Stilen i, de dækker saa rart for alle de forlorne Paladser rundt om éns lille Hus.

Naar én saa gaar ude i Haven og kigger paa de mange underlige Huse, kommer én paa mange triste Tanker; en, der ligger nærmest, er vel denne:

Hvad vil egentlig en Efterverden dømme om os? overlegent vil den vel tage alt Hensyn til vor Tids Jagen efter at tjene Penge i kortest mulig Tid ogsaa paa Byggefagenes Omraade og derved skønne, at vor Tids Folk saa ikke tog saa meget Hensyn til, hvorledes det skabte kom til at se ud. Efterverdenen vil maaske fordømme os derfor og dog til en vis Grad undskylde og tilgive. Vi ved det ikke. Men hvad gør *vi* ved de gamle Huse? vi beundrer dem, vi maaler dem op og sætter dem i Tidsskrifter; hvem byggede dem? Folk, der levede af at tegne Bygninger, og Folk, der var gode Haandværkere tillige;

mangen opmaalt, beundret Bygning har haft en ærlig Stenhugger til Mester, han var vist ikke meget akademisk paa Papiret, men hans Sjæl og Aand den var netop det, vor Tid mangler, den var dannet af Tidens Sjæl og Aand, der var Stil i den, og derfor blev der Stil i hans Haand som i hans Aand.

Derfor har Hr. Vilhelm Wanscher Ret. Lov og Bundethed tvinger ikke Tidens Sjæl og Aand, men det gør Tiden selv, dens Smag og Kultur, der stempler enhver Tid, baade det forgængelige, Klædedragter, Levemaade, og det mere uforgængelige, Boligerne, der overlever Tiden til Skam eller Ære. Kunde derfor Barnet i Skolen, Ungdommen paa Lærepladsen og i Fagskolerne, alle ved Blyant og jævn Tale lære Kærlighed til det enkle og simple, lære god Smag, lære at finde den Ro og Fred med sig selv udover al nervøs Jagen efter Originalitet, som ligger i Erkendelsen af det sande, naturlige og ligefremme, — da fik uden Tvivl langsomt og sikkert vor Tid et andet, mere ægte og kønt Præg. Thi Dannelse og Smag paatvinges engang ikke en Tid, det oparbejdes og læres, og særlig der, hvor der forud er Betingelse derfor.

Godtfolk, der bygger, fik saa nok dem, der i sig ejer og danner god Smag, bragt paa skikkelig Fod med dem, der ejer Haandens Snille til at give det tænkte Liv.

Blev dertil saa føjet lidt billigere Penge for at række en Mand en hjælpende Haand med at bygge og hygge hans lune Rede, lidt mindre Arbejde under Licitationer, hvor det ikke bestemt ønskes, — mangen Murer- og Tømrermester laver et mer eller mindre godt Rids til et lille Hus selv, fordi han derved beholder Arbejdet for sig selv i Stedet for at faa det Lavmaal af Fortjeneste, Licitationsarbejdet byder, — saa kom nok det *frie* Samarbejde mellem de skabende Kræfter, og er Samarbejdet først grundet paa Frihed og Velvillie hos alle Parter, vil de gode Resultater ikke udeblive.

Saadan gaar én og tænker ude i Haven, medens Martssolen faar Lindens og Kastaniens Knopper til at svulme og Stæren fløjter oppe i Piletræet. En skal nu ha' Huset hvidtet, inden den blaa Klematis folder Bladene ud og faar Kalkstænk paa sine grønne Klæder. Den kønne blaa Klematis paa de hvide Mure.

En.

FORSKELLIGT.

Grønningen. I Borgerrepræsentationens Møde den 29. Juni 1903 vedtoges en Bebyggelsesplan for Karréerne, der skal opføres paa den gamle Husarkasernes Grund og ud over denne paa en Del af Grønningen. En nødvendig Følge heraf maatte blive den Boulevard, hvis Anlæggelse vedtoges af Borgerrepræsentationen den 27. Februar 1905. Den nye Boulevard faar den ganske naturlige Retning omtrent fra Østbanegaarden til Bredgade; det bliver den længe tiltrængte, brede Forbindelse mellem den gamle Del af Byen og hele den store, nye Bydel, der vokser op paa Østerbro og langt Nord derfor. Hvor Livets Udvikling kræver det, maa det gamle, der staar i Vejen, vige Marken; maaske er det med Beklemthed — som det sagdes ved Akademiets Stiftelsesfest —, at man hører Øksehuggene derude og ser Træerne begynde at falde, og Beklemtheden er forstaaelig, — men enhver Overgang er svær, og man tilstræber og haaber at faa

noget, der ogsaa kan være godt, i Stedet. En bred Boulevard mellem anseelige Bygninger paa den ene Side og Kastelsgraven paa den anden vil maaske endda ikke være saa daarligt et Surrogat, navnlig naar det betænkes, at den for en stor Bys Liv og Trivsel er et absolut uafviseligt Krav. At lade nogle af de gamle Træer blive staaende, vilde næppe kunne lade sig gøre; det skulde da være et rent Tilfælde, om et enkelt netop kunde passe ind i de projekterede Trærækker, og smukt vilde det sikkert ikke harmonere med disse. En Trøst for dem, der beklager de gamle Træers Fald, maa det da være, at de næsten alle er syge, saa at de, hvis de ikke nu faldt for Øksen, i Løbet af faa Aar nok vilde falde af sig selv. — Som det vil erindres, udarbejdedes der i Aaret 1900 — paa Foranledning af en Kommission, efter at Kaptajn HOLTEN-NIELSEN havde holdt et varmt følt Foredrag om Kastellets Fremtidsskæbne — et Projekt til en »Kastelspark« (se »Architekten« III Side 80). Tanken var den: lad os for alt i Verden undgaa at faa *Kastellet* udlagt til Byggekarrêer, men engang, naar det ikke mere skal bruges til militært Etablissement, faa det omdannet til en Park med Bibeholdelse af Kanalerne, de gamle Volde, Møllen, Kastelsportene og Kommandantboligen! Kan dette til sin Tid realiseres, vil det *moderne* Kjøbenhavn have gjort over for sine Efterkommere, hvad man bør kunne vente af det — og den nye Boulevard vil være det første Skridt herimod.

Konkurrence om Tegninger til Arbejderboliger. Stockholms Stadsfullmäktiges Bostadskommitté indbyder til Konkurrence om Tegninger til Arbejderboliger af følgende Typer: 1) Fritliggende *envåningshus* af Træ eller Grundmur med 2 Lejligheder, hver af disse med 2 Værelser og Køkken. 2) Fritliggende *tvåvåningshus* af Træ eller Grundmur med 8 Lejligheder, hver af disse med 1 Værelse og Køkken. 3) Fritliggende *trevåningshus* af Grundmur med 6 Lejligheder, hver af disse med 2 Værelser og Køkken.

Tegningerne skulle udføres i Maalestokforholdet 1 : 100. Ved Bedømmelsen tages navnlig Hensyn til Planerne og Bygningsomkostningerne. Der uddeles følgende Præmier: For første Type en Præmie paa 500 Kr. og en paa 250 Kr.; for anden Type en Præmie paa 600 Kr. og en paa 300 Kr.; for tredie Type en Præmie paa 700 Kr. og en paa 350 Kr. Tegningerne bedømmes af en Komité, bestaaende af Architekt R. S. ENBLOM, Civilingeniør C. G. NORSTRØM og Stadsarchitekt K. E. SALIN. Komitéen lader de for Bedømmelsen nødvendige Overslag pr. Lejlighed, saavel med Hensyn til Kubikmeter Rum som Kvadratmeter Gulvflade, udregne.

Projekterne indsendes med Motto og forseglet Navneseddel samt med Paaskrift »Stockholms Stadsfullmäktiges Bostadkommittés pristäflan« til Stadsarchitekt Salin, Stockholms Stads byggnadsnämnd, senest den 15. April 1905 Kl. 12.

»Architekten« er først efter sidste Nr.s Udgivelse kommet til Kundskab om denne Konkurrence, der synes at være international, og hvis Tidsfrist jo snart er udløben. Et Eksemplar af det fuldstændige Program er fremlagt paa »Architekten«s Kontor, Helgolandsgade Nr. 5, daglig fra Kl. 11 til 2.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 15. APRIL 1905
7. AARGANG No 29

DET KGL. DANSKE MUSIKKONSERVATORIUM.

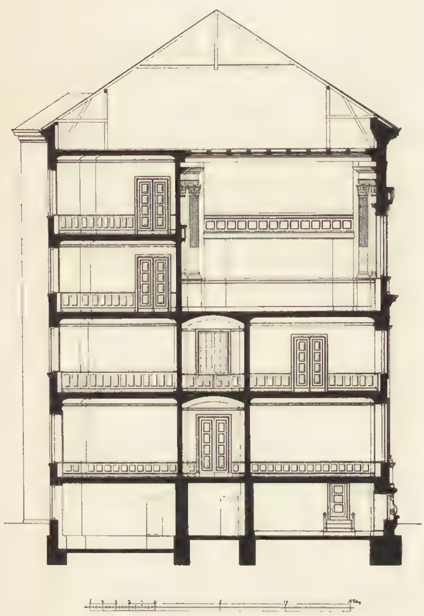
DET KGL. DANSKE
MUSIKKONSERVATORIUM.

ARCHITEKT
PROF. C. THUREN.

Da det gamle Musikkonservatorium i Vestervoldgade ikke længere kunde tilfredsstille de Krav, der stilledes til det, besluttede Bestyrelsen at opføre en ny og mere tidssvarende Bygning, i hvilken Anledning den købte en af Kommunens Grunde, beliggende paa Vestre Boulevard ved Siden af Livsforsikringsselskabet »Danmark«s Bygning.

»Det kgl. danske Musikkonservatorium«, hvis Forside vender ud imod Vestre Boulevard, er udført i Cementpuds med Indgangsportalen af Sandsten og en dobbelt Granitsokkel med Granittrappe.

Bygningen indeholder i Kælderen Lejlighed for Portneren samt Varmeværk. I Stueetagen findes Vestibule med Marmortrappe og Sandstenssøjler samt 7 Lokaler. 1ste Sals Etagen benyttes hovedsagelig til Undervisning; foruden Skolelokalerne er der Værelser for Bestyrelsen og Lærerpersonalet samt et Aftrædelsesværelse for Konservatoriets kvindelige Elever.

DET KGL. DANSKE MUSIKKONSERVATORIUM. ARCHITEKT PROF. C. THUREN.

I 2den og 3die Sals Etager findes foruden Undervisningsværelser Værelser for Konservatoriets mandlige Elever og Solistværelse samt Festsalen. Denne er ca. 11 Alen høj og i den ene Ende forsynet med en Balkon til Brug for Orgelundervisning.

Det skal bemærkes, at der ved Projekteringen, for Helhedens Skyld, var paatænkt en Indkørsel i Lighed med Livsforsikringsselskabet »*Danmark*«s Indkørsel, men at dette ikke kom til Udførelse, da Selskabet forlangte, at Porten ikke kom til at ligne »Danmark«s Port; til Gengæld vilde Selskabet give Tilladelse til Anbringelsen af 2 Vinduer i Gavlen ind mod dets Grund.

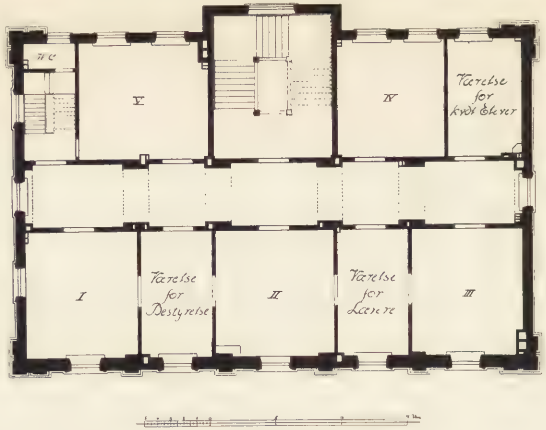
Bygningens Architekt er Professor Chr. L. Thuren. Som Konduktør har Architekt Petri virket.

Murermestrene Holbøll & Poulsen har haft Bygningen i Entreprise, og Aktieselskabet »Vølund« har indlagt Varme- og Ventilationsanlæget.

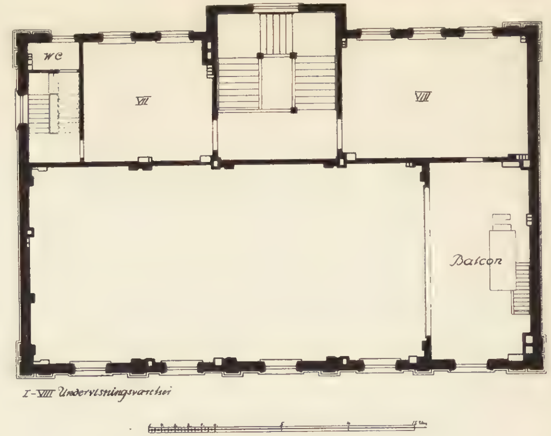
Af de øvrige Haandværkere kan nævnes: Tømrermester Kastrup-Nielsen, Snedkermester Oscar Køhler, Stenhugger Scheller, Dekorationsmaler Petersen & Andersen.

Det elektriske Lysanlæg er udført af Lauritz Knudsen, og Kronerne m. m. er udgaaede fra Firmaet Tvermoes & Abrahamsen.

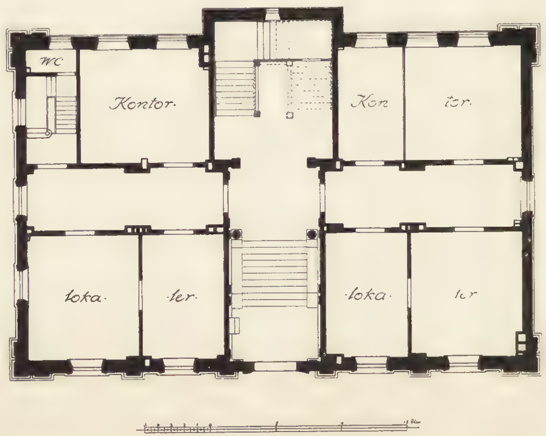
C. T.

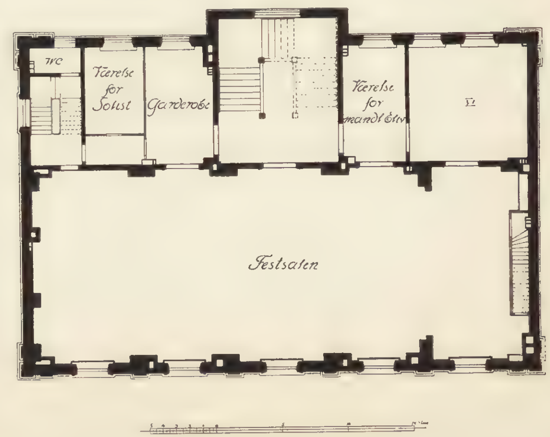
PLAN AF FØRSTE SAL.

PLAN AF TREDIE SAL.

PLAN AF STUEN.

PLAN AF ANDEN SAL.

DET KGL. DANSKE MUSIKKONSERVATORIUM. ARCHITEKT PROF. C. THUREN.

APOLLON-GAVLGRUPPEN FRA ZEUSTEMPLET I OLYMPIA.

Et Forslag til nogle Ændringer i Opstillingen af Figurerne, af N. K. SKOVGAARD. Med en Tavle. Udgivet paa Carlsbergfondets Bekostning. København 1905. Mit deutscher Uebersetzung.

Den Forventning, som BOETTICHER 1886 i sin Bog om Olympia udtalte om, at Sammenstillingen og Ordningen af de stærkt beskadigede Figurer i Zeustemplets Vestgavl i det væsenlige var fastslaaet for bestandigt, er ikke gaaet i Opfyldelse. Der er gjort flere Forsøg paa en Omordning; men, skjønt de har bragt flere utvivlsomme Forbedringer, lider selv det nyeste og mest anerkjendte, Opstillingen i Museet i Dresden, der skyldes den dygtige Archæolog og Museumsdirecteur TREU, af iøjnefaldende Mangler. Enhver vil sikkert give NIELS SKOVGAARD Ret, naar han begynder med den Bemærkning, at Gavlgruppens Reconstruction i ligesaa høj Grad er en kunstnerisk Opgave som en archæologisk; ja, man kunde endog gaa et Skridt videre og hævde, at den *væsenligt* er en kunstnerisk Opgave, naar man ved denne Betegnelse ikke tænker alene paa Compositionens Skønhedsvirkning, men ogsaa paa Udnyttelsen af de Vink, som techniske Smaating, Borehuller, Afmeislinger, Lapninger o. l., kan give, og som kun en Kunstner er fuldt istand til at vurdere. Hvilke smukke Resultater den Slags techniske Overvejelser kan give, har AARSLEFFS Reconstruction af Dronning Margrethes Sarkophag nylig vist. Nutildags vil vist ingen forsøge paa at reconstruere en antik Bygning uden Bistand af en Architekt; det maa da synes rimeligt ved Restaurering af plastiske Værker at lade bildende Kunstnere faa en afgjørende Stemme med i endnu højere Grad end hidtil. Men at den blotte kunstneriske Dygtighed ikke er nok, viser foruden talrige mislykkede Restaurationsforsøg af Renaissancens største Billedhuggere desværre ogsaa THORVALDSENS Reconstruction af Gavlgrupperne fra Aigina (i München). Det maa kræves, at Kunstneren fordyber sig i Værket med Kjærlighed og med Ærbødighed for den antike Kunstbroder, hvis Arbejde han vil hjælpe tillive, og at han ikke giver sin Phantasi Tøjlen, før han har skaffet den et solidt Grundlag gjennem Iagttagelse af alle de techniske Kjendsgjerninger, som har Betydning for Resultatet. I begge Henseender byder Skovgaards Forsøg de bedst mulige Garantier; i smukke og jævne Ord gjør han Rede for, hvorledes han er bleven ledet til sit Arbejde af Beundring for det antike Værk, hans Udgangspunkt er væsenligt af technisk Art, og ingen Kjendsgjerning skubbes tilside eller bortfortolkes til Bedste for en forudfattet Mening. Hans Arbejde maa derfor modtages med Taknemlighed og vil sikkert vække Opmærksomhed. Ved Carlsbergfondets Hjælp fremtræder det i en værdig Udstyrelse.

Vestgavlen i Zeustemplet i Olympia indeholder som bekjendt en Skildring af Kentaurernes Overfald paa Lapitherne og deres Kvinder ved Lapitherkongen Peirithoos' Bryllup. De stærkt bevægede Grupper er ordnede strengt symmetrisk: i Midten Apollon med højre Arm udstrakt (I), paa hver Side af ham en oprejst staaende Lapith ifærd med at hugge til (II og III), en Kentaur med en Kvinde (IV og V), en Kentaur med en ung Lapith (VI og VII), en Kentaur, der har grebet fat i en Kvinde, men tvinges i Knæ af en Lapith (VIII og IX), og yderst paa hver Side to liggende Figurer (X og XI). I Hovedsagen er

MUSEUMSDIRECTEUR TREUS FORSLAG.

X VIII VI IV II I III V VII IX XI

N. K. SKOVGAARDS FORSLAG.

APOLLON-GAVLGRUPPEN FRA ZEUSTEMPLET I OLYMPIA

Gruppernes Rækkefølge given ved Figurernes Højde, der jo maa aftage til begge Sider med Gavlfeltets, og man behøver her slet ikke Pausanias' flygtige Beskrivelse, som endog paa et enkelt Punkt tidligere har ledet vild (hans Benævnelser af de enkelte Figurer har heller ikke mere Betydning end de almindelige Ciceroneforklaringer af berømte Kunstværker; Skovgaard S. 11 har for megen Respect for dem). Herved er Pladsen for I paa Forhaand bestemt, og ogsaa II og III lader Skovgaard med Rette beholde den Plads, Treu har givet dem, ligesaa Yderfigurerne X og XI og de meget complicerede Grupper VIII og IX; kun rykker han Yderfigurerne tilbage i Gavlens Plan, saa at den knælende Lapiths (i VIII og XI) Ben bliver helt synligt foran dem, ikke halvt skjult bag dem, som hos Treu, hvilket i alle Maader er en afgjort Forbedring. Grupperne IV og V har Skovgaard byttet om, saa at de nu staar paa samme Side, som de gjorde i den gamle Opstilling i Museet i Olympia (hvor imidlertid II og III ikke stod paa deres nuværende Pladser) — med Kvindefigurerne nærmest Midten og Kentaurernes lange Hestekrop ud mod de nedadskraanende Sider. Ogsaa denne Ændring er indlysende rigtig, da man kun paa den Maade forstaar, hvorfor Kvinden i IV er lavere end den i V — hun staar under Apollons udstrakte Arm —, og da de to huggende Lapither II og III først derved kommer i en rimelig Afstand fra de to Kentaurer, de vil ramme. Ogsaa Grupperne VI og VII er hos Skovgaard vendt tilbage til den Plads, de i sin Tid indtog i Museet i Olympia, medens Treu har byttet dem om. De Mærker paa Figurerne, som bevægede Treu til denne Omflytning, er det lykkedes Skovgaard at forklare tilfredsstillende paa anden Maade, saa at de ikke modsiger den Ordning, han foretrækker. Og denne har iøjnefaldende Fordele. For det første skjules nu den hæsligt afskaarne Bagkrop af Kentauren VII ved Kvinden IX; for det andet bliver man fri for den meget uskjønne Samling af Hænder om Hovedet af den knælende Kvinde i VIII og for at faa Kentaurens Albu i VI i generende Nærhed af Kvindens Nakke i IV. Ombytningen af de to Grupper er derfor vistnok rigtig. Derimod er Restaurationen af dem i det enkelte mere tvivlsom, hvad Forfatteren heller ikke lægger Skjul paa. Det er heldigt, at den uudførte venstre Haandflade paa Drengen i VII nu kommer til at hvile paa Kentaurens Isse; men Skovgaard gjør selv opmærksom paa, at Udskæringen i dennes Baghovede ikke rigtigt passer til Drengens Arm, og det forekommer mig grimt og umotiveret, at Drengens udstrakte højre Arm rører ved Skægget af Kentauren i V; det var ønskeligt, om der kunde findes en anden Forklaring paa Mærket paa hans Fingre. Forslaget om at lade Lapithen i VI gribe Kentaurens Øre med venstre Haand synes mig heller ikke overbevisende, selv om det forklarer Mærket i Kentaurens Haar bedre end Treus ganske urimelige Antagelse; den unge Mands Tag i Øret ser underligt sjattet og mat ud.

Den Tavle, hvorpaa baade det ny Forslag og Treus Opstilling er gjengivet, er meget smukt udført i Phototypi hos Pacht & Crone. At der er antydet Farve paa Haar, Klæder og Øjne, forhøjer den smukke Virkning; men det er mærkeligt, saa lidt det er lykkedes at træffe Originalens Ansigtstyper; de er allesammen ubehageligt moderniserede.

Forfatteren har i det hele fulgt Goethes Raad: Bilde, Künstler, rede nicht. De 14 Sider Tekst giver kun lige det nødvendige med velgjørende Knaphed og

Klarhed. De slutter med nogle Ord om Olympiagavlenes kunstneriske Værd, som Skovgaard mener bliver undervurderet. I Hovedsagen har han vistnok Ret; men jeg maa dog bemærke, at de nedsættende Domme væsenligt gælder Østgavlens Composition, og her kan det ikke nægtes, at der savnes Sammenspil mellem Figurerne; det stiller dog ogsaa denne Composition i et noget tvivlsomt Lys, naar det bemærkes (S. 3), at dens Figurer kan sammenstilles paa forskjellige Maader, uden at man kan se, om det er rigtigt eller galt. Opgaven var jo netop at forene Compositionens architektoniske Holdning med den tydelige Skildring af, hvad der foregaar mellem Personerne; men Emnet, Momentet før en afgørende Væddekørsel, var ganske vist utaknemligt for en Billedhugger, set fra Indholdets Side. Om virkeligt de to Gavle er componerede af samme Mand, synes mig vedvarende yderst tvivlsomt, og den skematiske Anskueliggjørelse af Hovedliniernes Overensstemmelse (Afb. 5) beviser ikke synderligt. Meget interessant er Paavisningen (med Afb. 4) af, at der ved Gavlgruppernes Composition er taget Hensyn til, at de skulde ses i en betydelig Højde; det vilde være mærkeligt, om det ikke var Tilfældet, men man har hidtil bestridt det. At Texten, der trods sin Kortfattethed er uundværlig, ogsaa er givet i et Verdenssprog, er meget glædeligt; den skjøntklingende Phrase, at vi skal vise Verden, at vi er danske, ved kun at skrive Dansk, er engang træffende bleven slaaet til Jorden med den Bemærkning, at vi først skal vise Verden, at vi er til, siden kan vi altid vise den, at vi er danske. At det valgte Sprog er blevet Tysk, er kun en skyldig Anerkjendelse af tysk Videnskabs Fortjenester af Olympia, og særligt en sømmelig Opmærksomhed mod Treu, som Værket critiserer med al Anerkjendelse.

I. L. Heiberg.

HOLGER HAGEMANN.

Fra Rom indløb for nogle Dage siden den sørgelige Efterretning, at den unge Architekt Holger Hagemann var afgaaet ved Døden der efter et kortvarigt Sygeleje. Han blev kun 27 Aar gammel og havde nylig bestaaet Afgangsprøven fra Kunstakademiet. Hans Lærere og Kammerater holdt alle af ham paa Grund af hans Elskværdighed og beskedne Optræden, og med Føje knyttede man betydelige Forventninger til hans Fremtid. Han var en dygtig og flittig Tegner og har bl. a. leveret Bidrag til *Tegninger af ældre nordisk Architektur.* Under Professor Storcks Ledelse havde han været medvirkende ved Restaureringen af Kirkerne i Ringsted og Stege samt af det gamle Kloster i Helsingør.

FORSKELLIGT.

En Udstilling af Bygningsmateriale m. m. skal afholdes i Göteborg i Sommer. Udstillingen vil omfatte alle Arter af Bygningsmateriale, Bygningskonstruktioner og Ingeniørarbejder, Bygningsredskaber, Hjælpemaskiner og Motorer samt Teg-

ninger, Modeller og Litteratur. Anmeldelsesfristen for Deltagelse i Udstillingen udløber med den 15. Maj. Program og Anmeldelsesblanketter erholdes ved Henvendelse til Kommissæren, Ingeniør O. F. JACOBSON, Göteborg.

❦

Fælledparken. I Borgerrepræsentationens Møde den 10. April var Fælledparken til 1ste Behandling; naar Sagen har været til 2den Behandling, vil der rimeligvis blive udskrevet Konkurrence angaaende Blegdams- og Østerfælleds Omdannelse til Parkanlæg med Veje, Sportspladser, Beplantninger, Vandarealer o. s. v.

❦

Professor L. Fenger. I det ansete franske Tidsskrift »La construction moderne«, Hefte 27, findes en Meddelelse om Professor Fengers Død. I smukke Ord anfører heri Forfatteren, CHARLES LUCAS, dennes Virksomhed som Kunstner og Videnskabsmand og udtaler en dyb Beklagelse over hans alt for tidlige Bortgang.

❦

Tyge Brahes Observatorier paa Hveen. Fra en Kreds af nordiske Videnskabsmænd og Kunstnere samt forskellige Mænd i fremtrædende Stillinger er der udgaaet et Opraab om Bidrag til Dannelsen af et Tyge-Brahe-Fond, som agtes anvendt til Bevarelse af Ruinerne af Tyge Brahes Observatorier paa Hveen. De af vor berømte Landsmand opførte Bygninger var lette og spinkle, og hvad der ved Udgravningerne var fremdraget, har allerede lidt betydelig Skade; det gælder derfor om at træffe saadanne Foranstaltninger, at de skøre Murrester beskyttes mod Vind og Vejr og unddrages enhver unødvendig Berøring.

Særlig Stjerneborgs Bevarelse lægger man Vægt paa, men en egentlig Genopbyggelse af dette Observatorium kan der dog af flere Grunde ikke være Tale om.

❦

Simplon-Tunnelen blev som bekendt gennemført den 24. Februar iaar efter $6^1/_2$ Aars anstrengende Arbejde, der ofte stødte paa store Vanskeligheder. Til Sammenligning skal her anføres et Par Tal fra andre lignende Arbejder.

Den ældste, *Mont-Cenis-Tunnelen,* som blev paabegyndt i 1857, var omtrent 13 Aar under Arbejde, idet Gennembrydningen først fandt Sted i 1870; dens Længde er 12.233 m.

Den 31. December 1870 skete Gennembrydningen af *St. Gotthard-Tunnelen* efter $7^1/_2$ Aars Arbejde; denne Tunnels Længde er 14.912 m.

Simplon-Tunnelen er 19.770 m. lang; ved Gennembrydningen har daglig været anvendt 2—3000 og paa enkelte Tider 4000 Arbejdere. Overenskomsten med Entreprenørfirmaet BRANDT, BRANDAU & Co. blev sluttet 15. April 1898, og Udførelsessummen androg 56 Mill. Mark. Senere blev dog paa Grund af de overordentligt vanskelige Forhold Summen forhøjet med omtrent 7 Mill. Mark, ligesom ogsaa Fristen for Gennembrydningen blev forlænget til 30. April 1905.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 22. APRIL 1905
7. AARGANG № 30

ARBEJDERBOLIGER I HELLERUP.

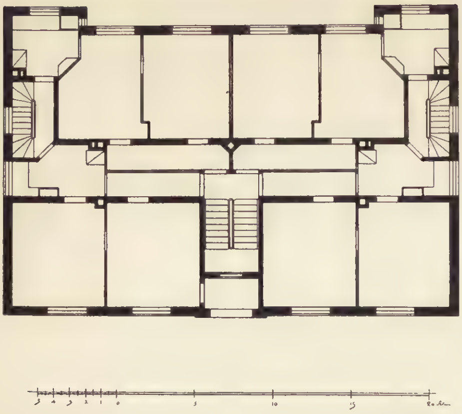
Bag Hellerup Station har der paa Proprietær Ibsens Grund rejst sig et Kvarter, som ved hele sit Tilsnit fra Begyndelsen tegnede til at blive et Middelstands-Villakvarter, men som dog, efterhaanden som Hellerup udvidede sig, har maattet aabne sine Døre for Smaafolksboliger; for Øjeblikket lader saaledes »de to Værelsers« til at være i højest Kurs.

Hosstaaende Gengivelse viser et Havehus (paa Forgrunden ligger en Bygning med lige saa mange Etager og med to 3-Værelsers Lejligheder i hver), som i Sommeren 1903 opførtes paa Rebekkavej 20. Der er Beboelse i Stue, 1ste Sal og Manzardetage, fire 2-Værelsers Lejligheder i hver, med kun 1 Hovedtrappe, Pulterkamre og Tørreloft paa Hanebjælkeloftet og Brændselsrum samt

ARBEJDERBOLIGER
I HELLERUP.

ARCHITEKT
THOR BEENFELDT.

ARBEJDERBOLIGER
I HELLERUP.

ARCHITEKT
THOR BEENFELDT.

Gaardklosetter for begge Bygninger i Kælderen. To af Lejlighederne — en paa 1ste Sal og en i Manzardetagen — har hver en aaben Balkonplads i Forbindelse med Lejligheden, liggende foran den tilbagerykkede Hovedtrappe.

Façaderne er cementpudsede og Taget er dækket med sorte, glaserede Tegl.

Bygningen er udført efter Tegninger af Architekt Thor Beenfeldt.

SKOLE FOR DEKORATIV KUNST.

I Aaret 1881 grundlagdes i Nizza en Skole for dekorativ Kunst; den var installeret i forskellige lejede Lokaler indtil 1904, da Byen Nizza besluttede at opføre et selvstændigt Lokale til dette Formaal.

Det blev overdraget Architekt Dalmas, som er Lærer ved nævnte Skole, at udføre Tegningerne til den nye Bygning. Efter »La construction moderne« gengiver vi hosstaaende nogle Afbildninger af Bygningen, hvis Opførelse paabegyndtes i Juli 1904; Skolen indviedes 20. December samme Aar.

Bygningen bestaar af to Fløje, som strækker sig vinkelret ind fra Gaden, forbundne i den ene Ende ved en tredie Fløj, saa at det hele danner et Atrium, omgivet af Søjlegange; i disse er opstillet en udmærket Afstøbningssamling fra alle Stilperioder.

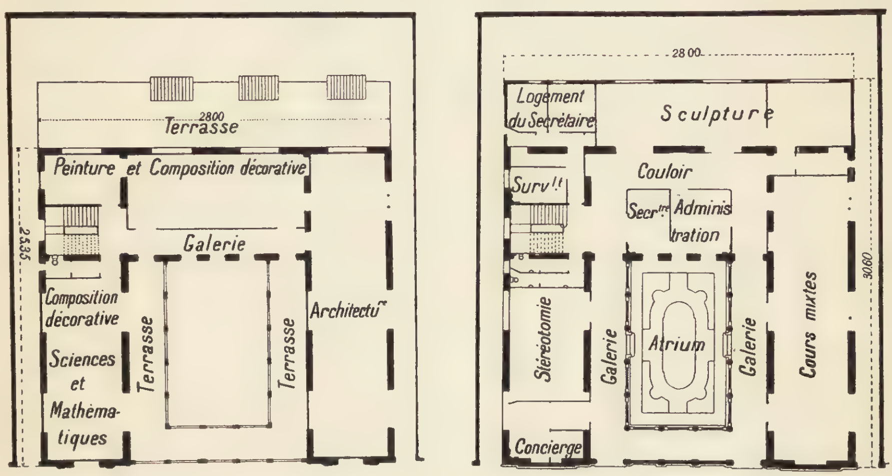

SKOLE FOR DEKORATIV KUNST
I NIZZA.

ARCHITEKT
DALMAS.

Den Side, som vender mod Gaden, er aaben og forsynet med smukke Gitterporte, som giver alle forbipasserende frit Overblik over det lille Museums Skatte. En lille Have med Buske og Blomster er anlagt i Midten af Atrium, saa at Eleverne der kan finde Modeller til deres Plantestudier. I højre Fløj findes Bibliotheket og Skolelokalerne.

Bygningen i Baggrunden indeholder Skulpturskolen og Bolig for Opsynet samt Kontor for Direktøren og Sekretæren. Til venstre Bestyrelsesværelse og Portnerloge.

SKOLE FOR DEKORATIV KUNST I NIZZA. ARCHITEKT DALMAS.

Første Etage rummer Architektur-, Maler- og Dekorationsskoler o. s. v. Oven paa Søjlegangene er en Terrasse, hvor Studier i fri Luft kan foretages.

I anden Etage er Tegnelokaler saavel for unge Piger som for mandlige Elever, idet Skolen er delt i Formiddags- og Eftermiddagskursus.

Alle disse Lokaler har udmærkede Lysforhold og er mønsterværdigt indrettede.

Inventariet er konstrueret efter nyeste Systemer, og Tegnebordene kan indstilles efter alle Vinkler.

Den indre Udsmykning bestaar af dekorative Freskomalerier og Skulptur med særligt for Skolen valgte Motiver.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

Den Kommission, der i Henhold til Lov af 15. November 1903 blev nedsat vedrørende Afholdelsen af en offentlig Skitsekonkurrence til Tilvejebringelse af Projekter til Genopførelsen af Christiansborg Slot, udsendte den 23. April 1904 Indbydelse, hvorefter der ved Udløbet af den fastsatte Frist indkom ialt 28 Projekter. Der blev derefter den 7. Decbr. s. A. nedsat et Udvalg paa 11 Med-

lemmer, nemlig d'Hrr. AXEL BERG, Landstingets Formand, Konferensraad H. N. HANSEN, Professor, Architekt H. J. HOLM, Justitiarius P. KOCH, Kammerherre, Professor F. MELDAHL, Hofchef, Kammerherre, Greve J. MOLTKE, Overpræsident V. OLDENBURG, Hofmarskal, Kammerherre O. OXHOLM, Architekt U. PLESNER, Professor, Architekt H. B. STORCK og Folketingets Formand A. THOMSEN, som har afgivet en Beretning efter at have ladet foretage en detailleret Opmaaling af samtlige Arbejder og en sammenlignende Beregning over Omkostningerne ved disses Udførelse. Udvalgets Indstillinger blev behandlede i et den 3. April d. A. afholdt Kommissionsmøde, og ved den foretagne Afstemning blev de vedtagne med 18 Stemmer mod 11.

Ved Aabningen af Navnesedlerne viste det sig, at de præmierede Arbejder var udarbejdede af nedennævnte Architekter:

Af de med 3000 Kr. præmierede Arbejder var Forfatteren af:

Nr. 18. Architekt THORVALD JØRGENSEN.
- 25/26. — A. CLEMMENSEN.
- 27/28. — MARTIN NYROP.

Af de med 1500 Kr. præmierede Arbejder var Forfatterne af:

Nr. 5. Architekterne VILHELM FISCHER og SYLOW.
- 12. — CARL BRUMMER og MØRK-HANSEN.

Det med 1000 Kr. præmierede Arbejde Nr. 4 var forfattet af Architekt HJALMAR KJÆR, Odense.

Ifølge Kommissionens Bestemmelse vil derhos, saafremt ingen 2den Konkurrence afholdes, enhver af Præmierne være at forhøje med 833 Kr. 33 Øre.

Kommissionen anser herefter det samme paalagte Hverv som tilendebragt, og i Skrivelse af 14. April 1905 til Ministeriet for offentlige Arbejder henleder dens Formand, Udenrigsminister, Hofjægermester, Greve RABEN-LEVETZAU, paa dens Vegne Ministeriets Opmærksomhed paa, at Kommissionen med Hensyn til de Skridt, der herefter vil være at foretage til Sagens endelige Løsning, enstemmigt har vedtaget at tilraade, at der ikke afholdes nogen 2den Konkurrence, men at der sker Henvendelse til en eller flere af de præmierede Deltagere i Konkurrencen om at udarbejde yderligere Planer.

Af Udvalgets Beretning til Kommissionen skal her anføres følgende:

»Naar det af den sammenlignende Beregning over Bekostningen ved Arbejdernes Udførelse fremgaar, at kun 4 af de foreliggende Projekter har holdt sig indenfor den i Programmet angivne økonomiske Begrænsning, har Udvalget ikke forment, at der bør lægges altfor stor Vægt paa denne Omstændighed, da man selvfølgelig paa nærværende Tidspunkt kun med relativ Sikkerhed kan udtale sig om Bekostningen, men der er ved den ensartede Kalkule for alles Vedkommende opnaaet, at Omkostningsspørgsmaalet ved de forskellige Udkast stilles retfærdigt i deres indbyrdes Forhold. Den, der holder sig Programmets Fordringer efterrettelig paa dette Omraade, naar det selvfølgelig kun ved at give Afkald paa andre Omraader, hvor en anden Konkurrent bevæger sig med langt større Frihed. Det er derhos en Selvfølge, at en Skitsekonkurrences væsentligste Formaal maa være at fremskaffe Planer, der i det hele og store angive en god Løsning af den stillede Opgave, medens det maa være forbeholdt ved nærmere Bearbejdelse af Planerne, eventuelt Reduktion af samme, at søge tilvejebragt et Resultat, der

ogsaa kan være tilfredsstillende i økonomisk Henseende. Det synes iøvrigt at vise sig, at de, som have opført den gamle Vestfløj, komme til forholdsvis store Summer.

Udvalget har ligeledes anset sig berettiget til at bortse fra mindre Afvigelser fra de i Programmet opstillede Fordringer, naar disse kunne tænkes opfyldte uden gennemgribende Forandringer af det hele Projekt.

Efterat Udvalget derefter har gennemgaaet samtlige Projekter, har man af forskellige Grunde ment, at de Arbejder, som ere betegnede med Nr. 1, 3, 6, 7, 8, 9; 11, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 23 og 24 kunne lades ude af Betragtning, fordi de ikke yde saa væsentlige Bidrag til Løsningen af den stillede Opgave, at de kunne komme ind under de 6 Præmier.

De tilbageblivende Arbejder ere altsaa Nr. 2, 4, 5, 10, 12, 13, 18, 20, 22, 25/26 og 27/28 (de næstsidste har Udvalget ment at burde betragte som et samlet Projekt saa meget mere, som de af Forfatteren er indsendte under ét Mærke, de sidste (27/28) kunne næppe skilles ad, da der baade i Tegningerne og i de tilhørende Oplysninger henvises fra det ene til det andet). Man har ikke fundet noget enkelt af disse saa tilfredsstillende i enhver Hanseende, at man har kunnet indstille det til den højeste Præmie af 4000 Kr. eller fremdrage det forud for de andre; Udvalgets Flertal har derfor ment at burde foreslaa den samlede Præmiesum af 13.000 Kroner delt i 3 Præmier à 3000 Kr., 2 à 1500 Kr. og 1 à 1000 Kr.

Udvalgets Flertal (samtlige Medlemmer med Undtagelse af Kammerherre Meldahl) skal herefter indstille, at disse Præmier fordeles paa følgende Maade til efternævnte af de ovenangivne tilbageblevne Projekter:

3000 Kr. erholder Nr. 18, 25/26 og 27/28
1500 - — - 5 og 12
1000 - — - 4

idet man dog ikke indenfor de enkelte Præmieklasser har ment at kunne opstille nogen Rækkefølge imellem de forskellige Arbejder.«

Udvalget fremsætter derefter i sin Beretning orienterende Bemærkninger til Oplysning om de Fortrin og Mangler, der i særlig Grad har haft Betydning ved Udvalgsflertallets Bedømmelse. Af disse skal her kun fremhæves Bemærkningerne vedrørende de præmierede Projekter:

Ad 4. Der er ved Arbejdet gjort et vellykket Forsøg paa at tilvejebringe en anselig Plads foran Slottet, Bygningen danner en samlet Helhed, og Arbejdet er frisk behandlet og økonomisk anlagt. Planerne ere for Hoffets Vedkommende i det væsentlige tilfredsstillende, idet navnlig Repræsentationslokalerne ere vel beliggende i Forhold til hinanden. For Rigsdagen ere de mindre heldige. Højesteret er ikke medtaget. Lokalerne ere gennemgaaende vel indskrænkede og Architekturen fjerner sig stærkt fra Bygningerne omkring Ridebanen, ligesom den i det hele ikke kan anses for værdig nok til Landets Slots- og Rigsdagsbygning.

Ad 5. Planerne er for Hoffets Vedkommende gode, idet navnlig Repræsentationslokalerne ere særdeles vel beliggende. Trappeanlægene ere smukke baade i Slot og Rigsdagsbygning. For Rigsdagen og Højesteret ere Planerne brugelige, men Lysforholdene i Rigsdagssalene ere ikke gode, idet Lyset væsent-

ligst kommer ovenfra igennem dybe Lysskakter. Arbejdet er i det hele økonomisk anlagt. Med Hensyn til det Ydre stemmer Rigsdagsbygningens Façade ikke med de omliggende Bygningers Architektur. Forbindelsesbygningerne med Slotspladsen og Anbringelsen af Pilastre paa Slotskirken maa anses for særlig uheldig.

Ad Nr. 12. Planerne ere brugelige for Rigsdagen. Anbringelsen af Salene i Façaden ud imod Ridebanen er original og tillader gode Lysforhold, hvorhos Hovedadgangenes og Trappernes Beliggenhed er god, derimod ere Lokalerne for Hoffet kun brugelige med væsentlige Ændringer. Højesteret er tænkt anbragt i en særlig Bygning, hvis Beliggenhed ikke kan billiges. Façaderne ere talentfuldt behandlede, dog er Anbringelsen af de tvende lavere Loggiaer i Forbindelse med Slotsbygningen mindre heldig. Pladsen er ikke økonomisk udnyttet, hvorved Arbejdet vil blive uforholdsmæssigt kostbart.

Ad Nr. 18. Der er god Forbindelse mellem Slottet og Ridebanens Bygninger, ligesom de ydre Adgange til de forskellige Institutioner ere gode. Planerne ere tjenlige for Rigsdagen, der paa en heldig Maade er anbragt i Fløjen mod Kavallérgaarden, dog ere Lysforholdene i Salene ugunstige. Højesterets Lokaler ere uheldige, og ved Hoffets Lokaler maa foretages en Del Ændringer, navnlig ere de fyrstelige Gæstelejligheder og Bibliotheket ikke godt anbragte. Fra Architekturen i Façaderne maa paa flere Punkter tages Afstand.

Ad Nr. 25/26. De ydre Adgange til de forskellige Institutioner ere gode, hvilket til dels er opnaaet ved at nedrive Forbindelsesbygningerne og lægge Slottet med brede Boulevarder paa Siderne. Planerne ere for Hoffets Vedkommende mindre gode, navnlig har Riddersalen en uheldig Form, og Adgangen til Festlokalerne er mindre tilfredsstillende ordnet. Rigsdagens Lokaler ville med nogle Ændringer kunne blive tjenlige. Salene erholde vel ifølge Planen kun Ovenlys, men det vil formentlig uden væsentlig Vanskelighed være muligt at tilvejebringe Sidelys ved at rykke Salene ud mod Façaden til Ridebanen. Højesterets Lokaler ville kunne bruges med nogle Ændringer. Façaden mod Slotspladsen er ikke tiltalende, men i Nr. 26 er angivet en meget smuk Façade, der uden Vanskelighed vil kunne overflyttes til Nr. 25. Arbejdet er i sin Helhed originalt og angiver i de store Træk en god Løsning af Opgaven.

Ad Nr. 27/28. Slottets Helhed og Forbindelsen med Bygningerne om Ridebanen er hævdet i Projektet og viser, at dette er forfattet af en talentfuld Kunstner. Planerne, der i visse Maader angive en heldig Fordeling af Pladsen imellem de 3 Institutioner, maa i Enkelthederne underkastes væsentlige Ændringer ikke mindst for Hoffets Vedkommende. Rigsdagens Anbringelse i Fløjen mod Slotskirken er ikke heldig. Den angivne Anbringelse af de tvende Rigsdagssale i 2 Etager fortjener Opmærksomhed, den er økonomisk og tilsteder navnlig særlig gode Lysforhold (Sidelys fra højtsiddende Vinduer). Lokalerne ere maaske noget knebent beregnede, navnlig gælder dette for Rigsdagen, men Udgiften ved Projektets Gennemførelse er ogsaa langt mindre end ved noget af de andre Projektet og holder sig strængt indenfor den i Programmet angivne Byggesum, hvad der ogsaa har haft Betydning ved Indstillingen af dette Projekt. Bygningens Architektur harmonerer ikke med de omkring Ridebanen liggende Bygninger, ligesom den i det Hele efter Fleres Skønnende mangler noget i den festlige Værdighed, som kunde ønskes ved Landets Slots- og Rigsdagsbygning.

Sluttelig skal hele Udvalget med Hensyn til Spørgsmaalet om Sagens videre Fremme foreslaa, at det af Kommissionen indstilles til Ministeren for offentlige Arbejder, at der ikke afholdes nogen 2den Konkurrence, men at en eller flere af de præmierede Architekter anmodes om paa Grundlag af de ved Konkurrencen indvundne Erfaringer at udarbejde endelige Planer, hvorhos man skal henstille, at det samtidig bringes i Forslag, at Repræsententer for de Institutioner, der skulle benytte Slottet, opfordres til at medvirke ved Tilvejebringelsen af disse Planer, som til Slutningen kunde underkastes en Kritik af Kommissionens Architekter.

De nye Planer med tilhørende Overslag bør foreligge saa betimeligt, at Sagen kan forelægges Rigsdagen til endelig Bestemmelse i Samlingen 1905—06.

Mindretallet, Kammerherre Meldahl, kan ikke tiltræde Flertallets Indstilling, hvad Præmiernes Fordeling angaar, men tillader sig at fremsætte følgende Ændringsforslag:

Der tilkendes

Nr. 18 og Nr. 10 tilsammen en Præmie paa 3000 Kr. til Deling,
Nr. 25/26 en Præmie paa 3000 Kr.,
Nr. 5 og Nr. 12 hver en Præmie paa 2000 Kr. og
Nr. 22 og Nr. 27/28 hver en Præmie paa 1500 Kr.

Lige overfor de fortjenstfulde Arbejder, der ere indsendte, forekommer dette ham at være en mere retfærdig Fordeling end den, Flertallet har foreslaaet.

Naar han endvidere ikke har kunnet slutte sig til Flertallets Motivering, er det, fordi han blandt andet ikke han erkende, at Projekt 4 »viser et *vellykket* Forsøg paa at tilvejebringe en anseelig Plads foran Slottet«. Den antydede Form forekommer ham smaalig og mindre skøn, og den Ros, der er ydet Planen for Hoffets Lokaler, kan han ikke tiltræde. Fremdeles maa det betragtes som en væsentlig Mangel ved dette Projekt, at Højesteret ikke er taget med i Bygningskomplekset.

Hvad angaar Projekt 10 kan han ikke erkende det Berettigede i Anken over »den rige Anvendelse af Søjler«, thi Søjlerne tjene just til at fremkalde den store, smukke, festlige Enhedsvirkning, som udmærker denne Slotsfaçade, og som netop bør tilstræbes ved et monumentalt Byggeforetagende som dette.

Hvorfor Udvalget særlig bemærker, »at der paa flere Punkter maa tages Afstand fra Architekturen i Façaden paa Projekt 18« fatter han ikke.

Projekt 20 er saa umodent, at det ikke i nogen Henseende fortjener at roses.

At fremhæve Façaden paa Projekt 26 som »meget smuk« forekommer ham at være en Overdrivelse.

Hvad angaar Projekt 27/28 maa det betragtes som en uheldig Løsning at lægge Rigsdagens Mødesale i to forskellige Etager; dette Projekts Planer og Façader ere desuden saa lidet modne, at det ikke forud for de andre bør indstilles til en af de største Præmier. Den Udtalelse, at »det viser Forfatterens særlige Begavelse«, forstaar hau ikke, thi dette konstateres ikke ved de Projekter, Forfatteren har forelagt til Bedømmelse.

Da man i Kommissionen har lagt saa megen Vægt paa, at der tilvejebragtes store og gode Færdselslinier langs Slottets østre og vestre Façader, forekommer

det ham, at man ved Bedømmelsen burde have fremhævet, at Nr. 4, 5, 10, 12, 13 og 27/28 vise utiltalende Forslag, medens Nr. 2, 18, 22 og 25/26 vise gode Forsøg i denne Retning.

* * *

De til Skitsekonkurrencen indleverede Arbejder vil være offentlig udstillede i Christiansgade Nr. 1, 1ste Sal, i Dagene fra den 20. til den 30. April, begge Dage inklusive (1ste Paaskedag dog undtaget), fra Kl. 11 til Kl. 3.

KARRÉEN VED LANGEBRO.

Red. har modtaget følgende:

Af Referatet om Borgerrepræsentanternes Forhandlinger ses det, at det i Mødet den 13. Marts er vedtaget: at sælge den yderst liggende Karré mellem Vestervoldgade og Vestre Boulevard med den Tilføjelse, at Grænsen for den solgte Grund rykker 10 Alen længere frem, udover den nu afsatte Linie. Pladsen ved Langebro paa Byens Side er nu saa heldigt afsat, og Linierne passer nu nogenlunde med de andre anlagte Gader, men dette vil blive meget forrykket og Pladsen miste sin gode Form, hvis dette sker. Havnebanen tager allerede nu en Del af Pladsen, og den voksende Trafik ved Havnen og med Tiden Jernbane over Langebro vil have Brug for endnu mere. Baade Hensyn til Skønheden og de praktiske Formaal synes derfor at tale mod Fremrykningen. Naar man altid med Rette glæder sig over Bestræbelserne for at forskønne Byen og gøre de nye Anlæg saa storslaaede som muligt, saa synes det mindre heldigt, for en øjeblikkelig Fordels Skyld, at indskrænke et Areal, der ligger lige ved den store Forbindelse til Amager og de der nu forestaaende store Anlæg.

Den 4. April 1905.

F. ABRAHAMSON,
Oberst.

* * *

I Anledning af ovenstaaende har Red. nærmere undersøgt Sagen og kan derfor meddele, at Forholdet i Virkeligheden ikke forekommer os saa uheldigt, som man efter den højtærede Indsenders Bemærkninger maaske er tilbøjelig til at antage. Den nye Karrés Façade vil faa en til Havneanlæget svarende Retning, og Pladsen foran Bygningen vil efter den forelagte Plan blive lige saa bred som hele Kalvebod-Brygge, nemlig 100 Alen, hvilket er 20 Alen mere end Vestre Boulevards ret anselige Bredde.

RED.

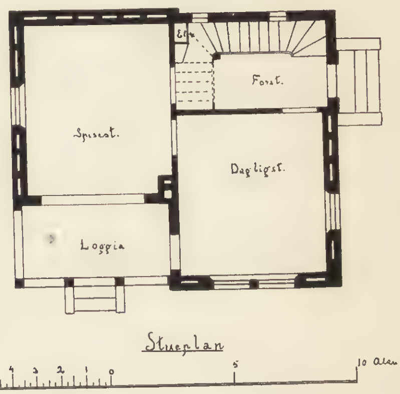
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 29. APRIL 1905
7. AARGANG № 31

VILLA MUNKEBO I VEDBÆK.

Denne Villa er i Aaret 1898 opført for Dr. Munch-Petersen efter Tegninger af Architekt Victor Nyebølle, og den kostede henved 7000 Kr. Den er bygget af Mursten med Anvendelse af Bindingsværk. I Kælderen findes stort Køkken med Spisekammer, Fadebur og Viktualierum, Vaske- og Strygekælder samt Kloset; paa 1ste Sal, der kun har en ringe Del skraa Vægflade under Taget, findes 3 Værelser og Pigekammer samt Kloset; derover Tørreloft.

Af Haandværkere, som har medvirket ved Opførelsen, kan nævnes: Murermester E. Kielberg, Hørsholm, Tømrermester J. Martin Petersen, Kjøbenhavn, Snedkermester Andersen, Hillerød, og Malermester Jørgensen, Vedbæk.

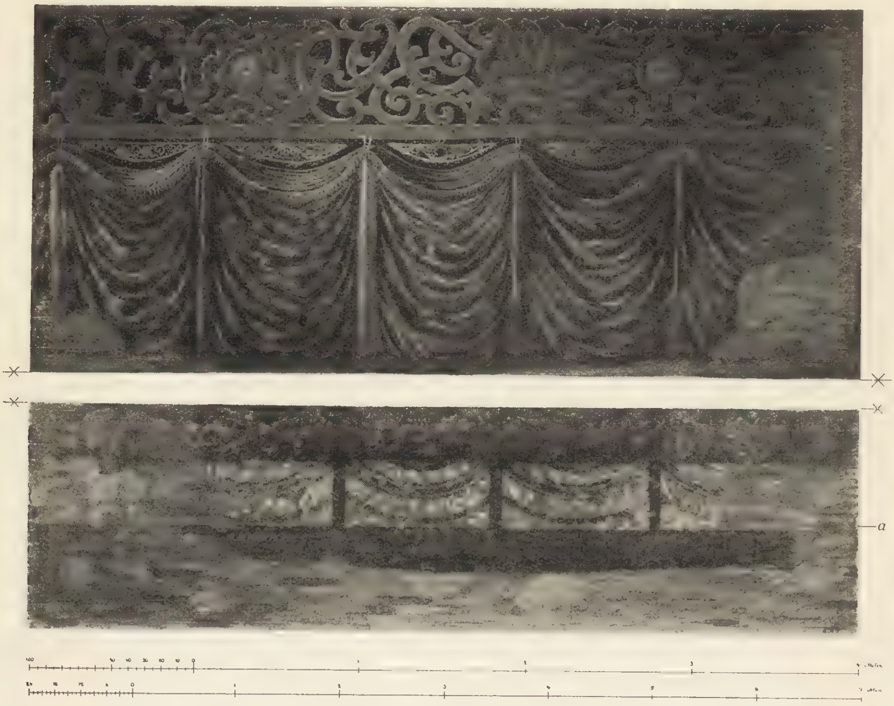
V. N.

FRA DET GAMLE KJØBENHAVN.

Ved Nedbrydning af Ejendommen Købmagergade 6 fandtes i sidste Efteraar en malet Vægdekoration paa Gavlen til Naboejendommen Nr. 4. Dekorationen, der syntes at stamme fra Frederik III.s Tid, bestod af en ornamental Frise, hvorunder et Drapperi, ophængt i hvide Ringe, var malet. Drapperiets

Overkant var bræmmet af Frynser og hang mellem Ringene i Guirlandebuer paa en saadan Maade, at et mindre Stykke af Tæppets brunlige Bagside kom tilsyne, hængende ned over Forsiden, hvis Farve var Blaasort, medens Folderne tegnede sig med hvide og graahvide Toner. De segmentformede Mellemrum mellem Tæppet og Frisen foroven havde en kraftig teglrød Farve med hvide Linieornamenter, og den samme røde Farve havde Baggrunden for Frisen. Denne var blaagraa med en Tendens til Violet og forestillede at være modelleret, idet den havde hvide Lyskanter og sorte Skyggekanter.

Da Dekorationen skjultes af Ejendommen Nr. 6's Gavl, kom den først frem ved Nedbrydningen af denne, og til Begyndelse kun dens øverste Del. Efter at

den var kopieret, bortfjernedes Resten af Gavlen, som nu viste sig at have dækket et Brudstykke af en ældre Dekoration: Paa en gul Baggrund røde Stolper, mellem hvilke der hang simple Guirlander, fremstillede ved sorte og røde Linier. Den ældre Dekoration, navnlig Stolperne, kunde spores et Stykke op under Drapperi-Dekorationen.

Nabobuset Nr. 4 staar endnu delvis bevaret, og dets Gaardmure har det 17de Aarhundredes Præg. Nr. 6 og Nr. 4 har oprindelig haft fælles Gavl, men allerede tidligt — vistnok i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede — er Nr. 6 bleven ombygget, hvorved Dekorationen skjultes af den nye Gavl. I en senere Tid er Bygningen bleven forhøjet med en Etage, og saavel den tidligere og senere Bygningshøjde som de tidligere, stejle Taglinier og de senere, mere skraanende kunde ses paa Nr. 4's Gavl.

For Nationalmuseets 2den Afdeling, der har Opmærksomheden henvendt paa alle Forandringer og Nedbrydninger i det gamle Kjøbenhavn, ved hvilke der fremdrages Træk af Byens tidligere Fysiognomi, opmaalte og kopierede jeg den nævnte Dekoration, tog et Par Fotografier af denne og et af hele Gavlen. Baade Kopien og Fotografierne findes i Museets Arkiv.

Et noget lignende Brudstykke af en Dekoration fra *»de 6 Søstre«* — kopieret af Eigil Rothe — findes ligeledes i Arkivet, og det kan nævnes, at der i Meiborgs »Gamle danske Hjem« findes Afbildninger af beslægtede Vægdekorationer fra adelige og borgerlige Hjem, der dog tilhører en noget tidligere Tid.

Maa jeg til Slut med Tak til Hr. Kommunelærer H. N. Rosenkjær nævne ham som den, der først gjorde Museet opmærksom paa det interessante Fund. Med stor Uegennytte og utrættelig Energi gennemsøger Hr. R. den gamle By, foretager Undersøgelser med Hensyn til Jordbundsforholdene og meddeler altid Museet, naar han finder noget, der har Interesse for dette. Ogsaa fra Architekter, Grundejere og Haandværkere modtager Museet ofte saadanne Meddelelser, som det med Tak tager imod, og herved reddes meget, som ellers i disse Aar vilde sporløst forsvinde.

C. M. Smidt.

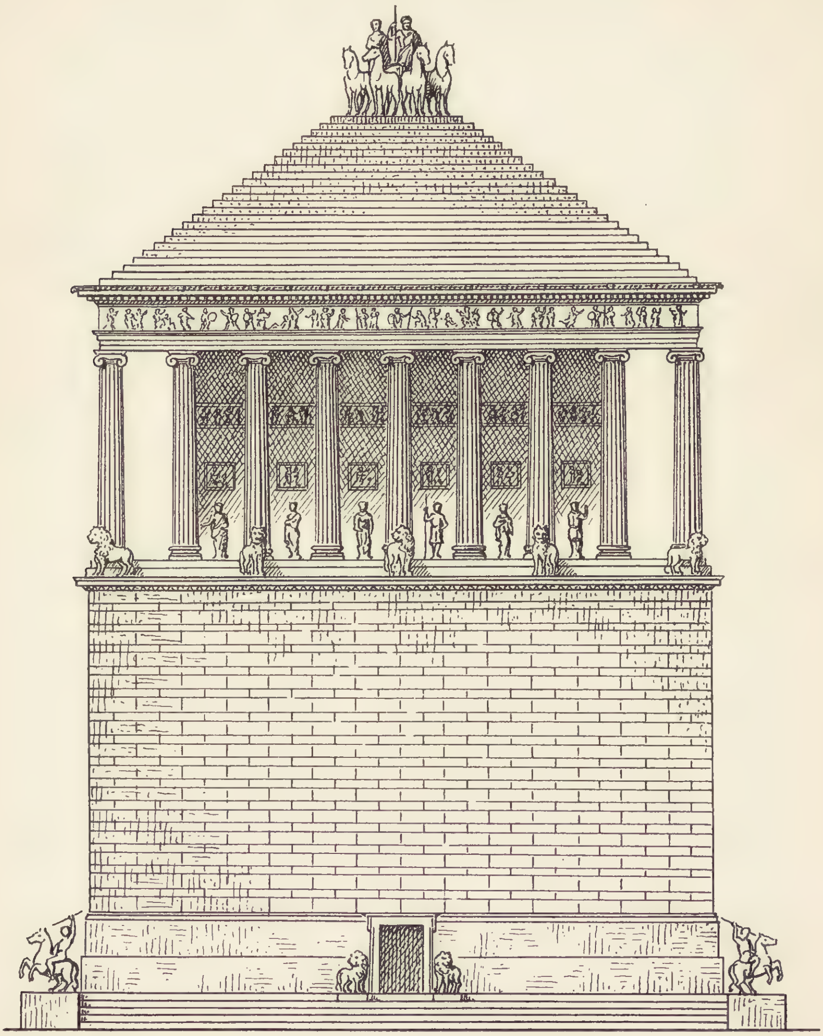
BYGNINGSKUNSTEN I DET GAMLE HALIKARNASSOS.

Af Chr. V. Nielsen.

I sit bekendte Værk »De architectura« omtaler Bygmesteren Vitruvius i anden Bog de forskellige Slags Murværk, som brugtes paa hans Tid hos Grækere og Romere, og efter at have beskrevet flere Maader, hvorefter man kan danne et godt Forbandt, skriver han saaledes: »De, som vil iagttage de Forskrifter, som jeg nu har givet, vil deri finde Midler til at gøre Bygningerne varige; thi det Murværk, som er smukt for Synet, fordi det er udført af tilhugne Sten, er ikke altid det bedste og varigste. Det er af den Aarsag, at de Vurderingsmænd, som tilkaldes for at vurdere Murværket, ikke agte paa Umagen ved Udførelsen, men fradrager af Prisen $^1/_{80}$ for hvert Aar, der er gaaet, siden Muren blev opført, idet de mener, at Murværket ikke kan vare mere end 80 Aar. Men saaledes gør man ikke ved Bedømmelsen af Mure, som er opført af Teglsten; her fradrages intet, forsaavidt Muren findes endnu at være lodret, i hvilket Tilfælde den vurderes efter hvad Opførelsen har kostet. Derfor ser man i mange Byer Bygninger, saavel offentlige som private, ja selv kongelige Huse, som er opførte af Teglsten, saaledes som i Athen hele den Mur, der vender ud imod Hymethos Bjærget, samt Muren ved Jupiters og Herkules's Templer, hvor dog Architraven og Søjlerne er af hugne Sten. I Byen Arezzo i Italien ser man ogsaa en meget gammel Teglstensmur, som er særdeles godt bygget, og i Tralles har man Kong Attalus's Hus, hvori den, som er udvalgt til Ypperstepræst, skal have Bolig. I Sparta har man endogsaa borttaget Malerier fra en Teglstensmur for at indfatte dem i Træ, hvorpaa de under Ædilerne Varro og Murena blev førte her til Byen for at pryde Stedet for deres Forsamlinger.

I Byen Halikarnassos findes endnu den mægtige Kong Mausolos's Palads,

hvilket ogsaa er opført af Teglsten, men dog prydet med prokonesisk Marmor; disse Mure ses den Dag i Dag fuldstændig vedligeholdt og med en Beklædning, der er saa udmærket poleret, at den ser ud som Glas. Imidlertid tør man dog ikke sige, at denne Konge ikke havde Midler til at lade sit Hus bygge af kostbarere Materiale, da han var saa mægtig og herskede over hele Karien, og man

MAUSOLEET I HALIKARNASSOS. EFTER CH. NEWTON.

kan heller ikke antage, at det var af Mangel paa Kendskab til den skønne Architektur, naar man betragter de Bygninger, som han har ladet opføre.

Uagtet Mausolos var født i Mylassa, valgte han dog Halikarnassos til sin Hovedstad, da den havde en fordelagtig Beliggenhed, bekvem for Handelen og med en god Havn. Pladsen, hvorpaa Staden blev anlagt, havde en rund Form ligesom et Teater, han bestemte den laveste Del ved Havnen til Torvet, og midt paa Skraaningen lod han anlægge en bred Gade, hvori opførtes det ud-

CHRISTIANSBORG.

Efter at den store Konkurrence om Christiansborgs Genopførelse nu er afsluttet, vil »Architekten« i det følgende efterhaanden bringe, hvad der er af Interesse vedrørende denne Sag og som vil have blivende Værd ogsaa i Fremtiden: Indbydelsen, Bedømmelsen, de præmierede og enkelte af de andre Projekter, samt endelig en Række Udtalelser fra Architekter og andre interesserede, som vil vise de mange forskellige Synspunkter, hvorunder denne for Landet og dets Architektur saa betydningsfulde Opgave kan ses.

INDBYDELSE TIL EN SKITSEKONKURRENCE.

Ved Lov af 15. November 1903 er det vedtaget, at Christiansborg Slot bliver at genopføre saaledes, at der navnlig tilvejebringes, enten samlet eller adskilt, de fornødne Bygninger dels til Brug for Kongen til Repræsentation og lignende Øjemed, dels til Brug for Rigsdagen.

Omkostningerne til de nævnte to Byggeforetagender med, hvad dertil hører, bliver at holde indenfor en Sum af 6 Millioner Kroner, heri ikke indbefattet Værdien af det nedbrændte Slots Mure og Fundamenter, hvilke ved Genopførelsen kan benyttes paa den Maade, som det skønnes tjenligst. Udover denne Sum kan der paaregnes et Beløb af ca. $1^1/_2$ Mill. Kr. til den kunstneriske Udsmykning af den Del af Bygningerne, der er bestemt til Brug for Kongen, samt ca. $^1/_4$ Mill. Kr., der vil være at anvende til et særligt fremtrædende monumentalt indre eller ydre Parti af samme Del af Bygningerne.

Endvidere bliver der at give Forslag til Tilvejebringelse af Lokaler for Højesteret, dog at Omkostningerne herved kan holdes uden for de ovennævnte Summer.

I Henhold til den ved Loven givne Bemyndigelse indbyder undertegnede Kommission herved til Deltagelse i en Skitsekonkurrence for Tilvejebringelsen af Tegninger og kalkulatoriske Overslag til de nævnte Byggeforetagender.

Ved Projekteringen vil det være at iagttage, at Bygningerne kommer til at danne et architektonisk Hele med de om Ridebanen liggende ældre Bygninger, samt at der anvises Muligheder for en smuk indbyrdes Forbindelse med saadanne af de øvrige uden om Slottet liggende ældre Bygninger, som ifølge deres architektoniske eller historiske Betydning maa antages at ville blive bevarede ved en eventuel senere gennemført Omordning af Slotsholmens Bebyggelse. Endvidere maa det angives, hvorledes der uden om selve Slotsbygningen kan tilvejebringes gode Færdselslinier for Bytrafiken fra Vesterkvarteret over Slots-

holmen ad Tøjhusgade til Holmensbro og ad Stormbroen, eventuelt paa begge Sider af Thorvaldsens Museum, til Højbro.

Det udførlige Program for Konkurrencen med tilhørende Bilag af Tegninger m. m. kan — mod et Depositum af 20 Kr. — afhentes i Ministeriet for offentlige Arbejder af dem, der maatte ønske at deltage i Konkurrencen.

Der forlanges:

a. 1 Oversigtsplan over Slotsholmen i samme Maalestoksforhold som den til Bilagene hørende Situationsplan (1 : 1200).

b. Alle Planer, de fornødne Snit og Façader i Maalestoksforhold 1 Linie pr. Alen. I Planer og Snit skal gammelt Murværk lægges over med Tusch, nyt Murværk skraveres med Tusch; i alle Rum indskrives deres Bestemmelse og deres Areal i Kvadratalen (heri ikke medregnet Vinduesfordybningerne); Façaderne skal vises i deres Materiales Farve.

c. 2 Perspektiver, det ene fra et Punkt ved Marmorbroen $21^1/_2$ Alen over Gaden, det andet fra Havnegades Hjørne ved Holmens Kirke $2^1/_2$ Alen over Gaden (Punkterne A og B paa den til Bilagene hørende Situationsplan). I disse Perspektiver skal den nærmest Standpunktet værende lodrette Linie i Slottets Hovedbygning have et Maalestoksforhold af 1 Linie pr. Alen. Perspektiverne udføres i Tusch.

d. En Beskrivelse, hvoraf fremgaar, hvilke Materialier og Konstruktioner der tænkes anvendte, med særlig Hensyntagen til Slottets Brandsikkerhed. Der maa paa passende Steder anbringes Brandmure.

e. Et kalkulatorisk Overslag efter Kvadratmaalsberegningen.

Ved Skitsekonkurrencen kræves ikke særligt Forslag til Kloakarbejder, Brolægnings- og Reguleringsarbejder, Varme- og Ventilationsværker, Gas- og Vandindlæg, Indretning af Vandklosetter, elektrisk Belysning, Lynafledere, Brandslukningsforanstaltninger, Elevatorer m. m., dog at der maa forbeholdes fornøden Plads i Bygningerne til de hertil udkrævede Installationer med Tilbehør af Luftkanaler, Skorstene m. m. Omkostningerne til disse Arbejder kan i Overslaget sættes til 1 Mill. Kr. for de til Kongens og Rigsdagens Brug bestemte Bygninger og til 40.000 Kr. for Højesterets Lokaler. Løst Inventar og Bohave til samtlige Bygninger er Overslaget uvedkommende.

Skitserne skal, opspændte paa Rammer af ens Størrelse (42" × 30" udvendige Maal), indleveres til Ministeriet for offentlige Arbejder senest den 30. November d. A. Kl. 12 Middag. Senere indsendte Arbejder modtages ikke. Alle Tegninger og Bilag forsynes med et Motto eller Mærke. Med det afleverede skal følge en forseglet Konvolut, forsynet med samme Motto eller Mærke og indeholdende Forfatterens Navn og Bolig. Ved Indleveringen af Skitserne erholdes et Modtagelsesbevis, der tjener til Legitimation ved Afhentningen af ikke benyttede Arbejder.

De indkomne Tegninger bedømmes af Kommissionen. Intet af dennes Medlemmer kan være Raadgiver eller Vejleder for nogen konkurrerende endsige deltage i Konkurrencen.

Til Præmiering af de 6 bedste Arbejder raades der over et Beløb af 13.000 Kr., der fordeles med fra 4000 Kr. til 1000 Kr. efter Kommissionens Skøn. De præmierede Arbejder bliver Ministeriets Ejendom.

Kommissionen afgiver en Beretning om den foretagne Bedømmelse til Ministeren for offentlige Arbejdere, hvorefter denne bestemmer, hvorvidt det skal overdrages en eller flere af dem, der har vundet Præmie ved Skitsekonkurrencen, nærmere at bearbejde de af dem indgivne Projekter, eller der mellem de præmierede Deltagere i Skitsekonkurrencen skal afholdes en ny Konkurrence, ved hvilken der vil være at levere fuldstændige Planer og Overslag.

Afholdes der ingen 2den Konkurrence, vil Præmiebeløbet for Skitsekonkurrencen blive forøget med 5000 Kr. til dermed at forhøje Præmiernes Størrelse, men ikke deres Antal.

Afholdes der en 2den Konkurrence, vil Programmets Affattelse og Bedømmelsen af Arbejderne blive foretaget af Kommissionen, og en Præmie af 10.000 Kr. udsættes da for det Arbejde, som maatte anses for værdigt til at benyttes, samt 2 Præmier à 3000 Kr. for de derefter mest fortjenstfulde Arbejder. Findes intet af Arbejderne egnet til at benyttes, nedsættes den højeste Præmie til 5000 Kr.

Ved den 2den Konkurrence tilstaas der de konkurrerende 5 Maaneder til Arbejdernes Udførelse. Alle de til denne Konkurrence indleverede Tegninger og Aktstykker bliver Ministeriets Ejendom.

Efter den endelige Bedømmelse offentliggøres Kommissionens Beretninger, og alle de indkomne Projekter udstilles offentlig i 8 Dage, hvorefter de Arbejder, der ikke bliver Ministeriets Ejendom, kan afhentes mod Aflevering af det udstedte Modtagelsesbevis.

I Kommissionen for Christiansborg Slots Genopførelse,
Kjøbenhavn, den 23. April 1904.

C. Hage,
Minister for offentlige Arbejder.

A. Berg, Architekt. — H. Bing, Direktør. — A. Broe, Murermester.

I. Glückstadt, Gehejmeetatsraad, Bankdirektør. — H. Hage, Raadmand, Direktør. — H. N. Hansen, Konferensraad, Form. for Landsthinget. — A. Heide, Konferensraad, Bankdirektør.

Hans J. Holm, Professor. — H. Hørring, Gehejmeetatsraad. — J. Jensen, Borgmester.

P. F. Koch, Justitiarius i Højesteret. — C. Krabbe, Herredsfoged, Viceformand i Folkethinget. — P. Krohn, Direktør. — Oscar Køhler, Tømrermester.

Karl Madsen, Museumsinspektør. — N. P. Madsen-Mygdal, Statsrevisor, Viceformand i Landsthinget. — Meldahl, Kammerherre, Professor.

J. Moltke, Hofchef, Kammerh., Greve. — V. Oldenburg, Overpræsident. — Oxholm, Hofmarskal, Kammerherre. — U. A. Plesner, Architekt.

F. Raben-Levetzau, Lehnsgreve, Kammerherre, Hofjægermester. — H. B. Storck, Professor.

Herman Trier, Cand. phil., Formand i Folkethinget. — Øllgaard, Konferensraad.

A. C. Karsten. C. Lerche.

UDFALDET AF KONKURRENCEN.

Ved Udløbet af den fastsatte Frist indkom til Kommissionen ialt 28 Projekter. Der blev derefter den 7. Decbr. s. A. nedsat et Udvalg paa 11 Medlemmer, nemlig d'Hrr. AXEL BERG, Landstingets Formand, Konferensraad H. N. HANSEN, Professor, Architekt H. J. HOLM, Justitiarius P. KOCH, Kammerherre, Professor F. MELDAHL, Hofchef, Kammerherre, Greve J. MOLTKE, Overpræsident V. OLDENBURG, Hofmarskal, Kammerherre O. OXHOLM, Architekt U. PLESNER, Professor, Architekt H. B. STORCK og Folketingets Formand A. THOMSEN, som har afgivet en Beretning efter at have ladet foretage en detailleret Opmaaling af samtlige Arbejder og en sammenlignende Beregning over Omkostningerne ved disses Udførelse. Udvalgets Indstillinger blev behandlede i et den 3. April d. A. afholdt Kommissionsmøde, og ved den foretagne Afstemning blev de vedtagne med 18 Stemmer mod 11.

Ved Aabningen af Navnesedlerne viste det sig, at de præmierede Arbejder var udarbejdede af nedennævnte Architekter:

Af de med 3000 Kr. præmierede Arbejder var Forfatteren af:

Nr. 18. Architekt THORVALD JØRGENSEN.
- 25/26. — A. CLEMMENSEN.
- 27/28. — MARTIN NYROP.

Af de med 1500 Kr. præmierede Arbejder var Forfatterne af:

Nr. 5. Architekterne VILHELM FISCHER og SYLOW.
- 12. — CARL BRUMMER og MØRK-HANSEN.

Det med 1000 Kr. præmierede Arbejde Nr. 4 var forfattet af Architekt HJALMAR KJÆR, Odense.

Ifølge Kommissionens Bestemmelse vil derhos, saafremt ingen 2den Konkurrence afholdes, enhver af Præmierne være at forhøje med 833 Kr. 33 Øre.

Kommissionen anser herefter det samme paalagte Hverv som tilendebragt, og i Skrivelse af 14. April 1905 til Ministeriet for offentlige Arbejder henleder dens Formand, Udenrigsminister, Hofjægermester, Greve RABEN-LEVETZAU, paa dens Vegne Ministeriets Opmærksomhed paa, at Kommissionen med Hensyn til de Skridt, der herefter vil være at foretage til Sagens endelige Løsning, enstemmigt har vedtaget at tilraade, at der ikke afholdes nogen 2den Konkurrence, men at der sker Henvendelse til en eller flere af de præmierede Deltagere i Konkurrencen om at udarbejde yderligere Planer.

Af Udvalgets Beretning til Kommissionen skal her anføres følgende:

»Naar det af den sammenlignende Beregning over Bekostningen ved Arbejdernes Udførelse fremgaar, at kun 4 af de foreliggende Projekter har holdt sig indenfor den i Programmet angivne økonomiske Begrænsning, har Udvalget ikke forment, at der bør lægges altfor stor Vægt paa denne Omstændighed, da man selvfølgelig paa nærværende Tidspunkt kun med relativ Sikkerhed kan udtale sig om Bekostningen, men der er ved den ensartede Kalkule for alles Vedkommende opnaaet, at Omkostningsspørgsmaalet ved de forskellige Udkast stilles retfærdigt i deres indbyrdes Forhold. Den, der holder sig Programmets Fordringer efter-

rettelig paa dette Omraade, naar det selvfølgelig kun ved at give Afkald paa andre Omraader, hvor en anden Konkurrent bevæger sig med langt større Frihed. Det er derhos en Selvfølge, at en Skitsekonkurrences væsentligste Formaal maa være at fremskaffe Planer, der i det hele og store angive en god Løsning af den stillede Opgave, medens det maa være forbeholdt ved nærmere Bearbejdelse af Planerne, eventuelt Reduktion af samme, at søge tilvejebragt et Resultat, der ogsaa kan være tilfredsstillende i økonomisk Henseende. Det synes iøvrigt at vise sig, at de, som have opført den gamle Vestfløj, komme til forholdsvis store Summer.

Udvalget har ligeledes anset sig berettiget til at bortse fra mindre Afvigelser fra de i Programmet opstillede Fordringer, naar disse kunne tænkes opfyldte uden gennemgribende Forandringer af det hele Projekt.

Efterat Udvalget derefter har gennemgaaet samtlige Projekter, har man af forskellige Grunde ment, at de Arbejder, som ere betegnede med Nr. 1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 23 og 24 kunne lades ude af Betragtning, fordi de ikke yde saa væsentlige Bidrag til Løsningen af den stillede Opgave, at de kunne komme ind under de 6 Præmier.

De tilbageblivende Arbejder ere altsaa Nr. 2, 4, 5, 10, 12, 13, 18, 20, 22, 25/26 og 27/28 (de næstsidste har Udvalget ment at burde betragte som et samlet Projekt saa meget mere, som de af Forfatteren er indsendte under ét Mærke, de sidste (27/28) kunne næppe skilles ad, da der baade i Tegningerne og i de tilhørende Oplysninger henvises fra det ene til det andet). Man har ikke fundet noget enkelt af disse saa tilfredsstillende i enhver Henseende, at man har kunnet indstille det til den højeste Præmie af 4000 Kr. eller fremdrage det forud for de andre; Udvalgets Flertal har derfor ment at burde foreslaa den samlede Præmiesum af 13.000 Kroner delt i 3 Præmier à 3000 Kr., 2 à 1500 Kr. og 1 à 1000 Kr.

Udvalgets Flertal (samtlige Medlemmer med Undtagelse af Kammerherre Meldahl) skal herefter indstille, at disse Præmier fordeles paa følgende Maade til efternævnte af de ovenangivne tilbageblevne Projekter:

3000 Kr. erholder Nr. 18, 25/26 og 27/28
1500 - — - 5 og 12
1000 - — - 4

idet man dog ikke indenfor de enkelte Præmieklasser har ment at kunne opstille nogen Rækkefølge imellem de forskellige Arbejder.«

Udvalget fremsætter derefter i sin Beretning orienterende Bemærkninger til Oplysning om de Fortrin og Mangler, der i særlig Grad har haft Betydning ved Udvalgsflertallets Bedømmelse. Disse Bemærkninger ere følgende:

Ad Nr. 2. Planerne ere for Højesterets og Rigsdagens Vedkommende ganske gode, i hvilken Henseende navnlig kan fremhæves, at Rigsdagssalene erholde godt Lys (Sidelys suppleret med Ovenlys). For Hoffets Vedkommende ere Lokalerne derimod ikke tilstrækkelig praktisk ordnede. Adgangene til de forskellige Institutioner ere formaalstjenlige. Paa Grund af væsentlige Mangler i architektonisk Henseende har Projektet dog ikke kunnet komme i Betragtning.

Ad 4. Der er ved Arbejdet gjort et vellykket Forsøg paa at tilvejebringe en anselig Plads foran Slottet, Bygningen danner en samlet Helhed, og Arbejdet er frisk behandlet og økonomisk anlagt. Planerne ere for Hoffets Vedkommende i det væsentlige tilfredsstillende, idet navnlig Repræsentationslokalerne ere vel beliggende i Forhold til hinanden. For Rigsdagen ere de mindre heldige. Højesteret er ikke medtaget. Lokalerne ere gennemgaaende vel indskrænkede og Architekturen fjerner sig stærkt fra Bygningerne omkring Ridebanen, ligesom den i det hele ikke kan anses for værdig nok til Landets Slots- og Rigsdagsbygning.

Ad 5. Planerne er for Hoffets Vedkommende gode, idet navnlig Repræsentationslokalerne ere særdeles vel beliggende. Trappeanlægene ere smukke baade i Slot og Rigsdagsbygning. For Rigsdagen og Højesteret ere Planerne brugelige, men Lysforholdene i Rigsdagssalene ere ikke gode, idet Lyset væsentligst kommer ovenfra igennem dybe Lysskakter. Arbejdet er i det hele økonomisk anlagt. Med Hensyn til det Ydre stemmer Rigsdagsbygningens Façade ikke med de omliggende Bygningers Architektur. Forbindelsesbygningerne med Slotspladsen og Anbringelsen af Pilastre paa Slotskirken maa anses for særlig uheldig.

Ad Nr. 10. Planerne ere for Rigsdagens Vedkommende brugelige. Lysforholdene i Salene ere uheldige, men disse kunne ved en Ændring i Planen faa godt Sidelys. Hoffets Lokaler ville kræve Ændringer, hvad ogsaa gælder om de for Højesteret bestemte Lokaler. Ved Façaderne findes en altfor rigelig Anvendelse af Søjler som Dekoration.

Ad Nr. 12. Planerne ere brugelige for Rigsdagen. Anbringelsen af Salene i Façaden ud imod Ridebanen er original og tillader gode Lysforhold, hvorhos Hovedadgangenes og Trappernes Beliggenhed er god, derimod ere Lokalerne for Hoffet kun brugelige med væsentlige Ændringer. Højesteret er tænkt anbragt i en særlig Bygning, hvis Beliggenhed ikke kan billiges. Façaderne ere talentfuldt behandlede, dog er Anbringelsen af de tvende lavere Loggiaer i Forbindelse med Slotsbygningen mindre heldig. Pladsen er ikke økonomisk udnyttet, hvorved Arbejdet vil blive uforholdsmæssigt kostbart.

Ad Nr. 13. Planerne ere brugelige for Rigsdagen, men Salene erholde kun Ovenlys. Hoffets Lokaler ere vel indrettede, medens Højesterets ere uheldige, navnlig er Retssalen daarlig belyst. Arbejdet kræver en stærk Bearbejdelse i architektonisk Henseende og navnlig passer Rigsdagsbygningen kun daarligt til Stilen i de Ridebanen omgivende Bygninger, hvorhos Arbejdet er forholdsvis kostbart.

Ad Nr. 18. Der er god Forbindelse mellem Slottet og Ridebanens Bygninger, ligesom de ydre Adgange til de forskellige Institutioner ere gode. Planerne ere tjenlige for Rigsdagen, der paa en heldig Maade er anbragt i Fløjen mod Kavallérgaarden, dog ere Lysforholdene i Salene ugunstige. Højesterets Lokaler ere uheldige, og ved Hoffets Lokaler maa foretages en Del Ændringer, navnlig ere de fyrstelige Gæstelejligheder og Biblioteket ikke godt anbragte. Fra Architekturen i Façaderne maa paa flere Punkter tages Afstand.

Ad Nr. 20. Planerne lide af væsentlige Mangler saa vel for Hoffets som for Rigsdagens Vedkommende, dog ligge Rigsdagssalene saaledes, at de give gode Lysforhold. Der er god Forbindelse mellem Slottet og Bygningerne ved Ride-

banen. Højesteret er anbragt i en særlig Bygning uden for Slottet. Trods mange Besynderligheder har Forfatteren dog udadtil skabt flere tiltalende Enkeltheder.

Ad Nr. 22. Rigsdagssalene faa godt Sidelys, for Højesteret er Projektet tilfredsstillende, hvorimod Repræsentationslokalerne ikke ere heldige. Arbejdet er ikke meget fremtrædende og yder, hvad kunstnerisk Behandling angaar, intet væsentligt Bidrag til Opgavens Løsning.

Ad Nr. 25/26. De ydre Adgange til de forskellige Institutioner ere gode, hvilket til dels er opnaaet ved at nedrive Forbindelsesbygningerne og lægge Slottet med brede Boulevarder paa Siderne. Planerne ere for Hoffets Vedkommende mindre gode, navnlig har Riddersalen en uheldig Form, og Adgangen til Festlokalerne er mindre tilfredsstillende ordnet. Rigsdagens Lokaler ville med nogle Ændringer kunne blive tjenlige. Salene erholde vel ifølge Planen kun Ovenlys, men det vil formentlig uden væsentlig Vanskelighed være muligt at tilvejebringe Sidelys ved at rykke Salene ud mod Façaden til Ridebanen. Højesterets Lokaler ville kunne bruges med nogle Ændringer. Façaden mod Slotspladsen er ikke tiltalende, men i Nr. 26 er angivet en meget smuk Façade, der uden Vanskelighed vil kunne overflyttes til Nr. 25. Arbejdet er i sin Helhed originalt og angiver i de store Træk en god Løsning af Opgaven.

Ad Nr. 27/28. Slottets Helhed og Forbindelsen med Bygningerne om Ridebanen er hævdet i Projektet og viser, at dette er forfattet af én talentfuld Kunstner. Planerne, der i visse Maader angive en heldig Fordeling af Pladsen imellem de 3 Institutioner, maa i Enkelthederne underkastes væsentlige Ændringer ikke mindst for Hoffets Vedkommende. Rigsdagens Anbringelse i Fløjen mod Slotskirken er ikke heldig. Den angivne Anbringelse af de tvende Rigsdagssale i 2 Etager fortjener Opmærksomhed, den er økonomisk og tilsteder navnlig særlig gode Lysforhold (Sidelys fra højtsiddende Vinduer). Lokalerne ere maaske noget knebent beregnede, navnlig gælder dette for Rigsdagen, men Udgiften ved Projektets Gennemførelse er ogsaa langt mindre end ved noget af de andre Projektet og holder sig strængt indenfor den i Programmet angivne Byggesum, hvad der ogsaa har haft Betydning ved Indstillingen af dette Projekt. Bygningens Architektur harmonerer ikke med de omkring Ridebanen liggende Bygninger, ligesom den i det Hele efter Fleres Skønnende mangler noget i den festlige Værdighed, som kunde ønskes ved Landets Slots- og Rigsdagsbygning.

Med Hensyn til de Arbejder, der ifølge Udvalgets Formening ikke kunne komme i Betragtning ved Uddelingen af de i Programmet fastsatte 6 Præmier, skal fremsættes følgende Bemærkninger:

Nr. 1. Rigsdagsbygningen optager alt for meget af Ridebanen, og over en stor Del af Bygningerne om denne er der disponeret ud over det, Programmet forudsætter. Til Trapper, Korridorer m. m. er der ofret for megen Plads. Façaderne ere overlæssede med Søjler, og Architekturen er i det hele fremmed for vore Forhold og skiller sig helt fra Bygningerne om Ridebanen. Forfatteren synes at bevæge sig under Forhold, hvor langt rigere Midler end de, Programmet tilstede, staa til Raadighed.

Nr. 3. Der synes at være en god Disposition i Anlæget, men paa Grund af manglende Planer kan Projektet ikke nærmere bedømmes.

Nr. 6. Lokalerne for de forskellige Institutioner skyde sig for meget ind i hverandre, hvorved der kommer noget springende i Planerne. Arbejdet giver intet Bidrag til en god Løsning.

Nr. 7. Rigsdagslokalerne ligge ikke heldigt og faa daarligt Lys. Slottet er holdt meget nær til den tidligere Benyttelse, som dog ikke passer til det i Programmet forlangte. Projektet er ikke særlig fremtrædende, men Façaderne indeholde dog flere gode Enkeltheder. I Oversigtsplanen er taget for ringe Hensyn til de bestaaende Bygninger.

Nr. 8. Arbejdet har ikke tiltrukket sig de forskellige Autoriteters Opmærksomhed, og fra architektonisk Side er der ikke fundet Anledning til at optage det til nærmere Behandling.

Nr. 9. Tanken i Projektet synes tiltalende, men Gaarden er overfyldt og Rigsdagslokalerne gemte i den. Lysforholdene ere ikke gode og blive endnu uheldigere paa Grund af den dominerende Opbygning, som vel er smukt motiveret i Beskrivelsen, men ikke heldigt gennemført i Tegningen.

Nr. 11. Rigsdagssalene faa Sidelys, men Planens Inddeling er ikke tilfredsstillende, ligesom det Ydre ikke kan danne Grundlag for videre Behandling.

Nr. 14. Projektet giver intet Bidrag til Opgavens Løsning.

Nr. 15. Forfatteren er gaaet udenfor Programmet ved at henlægge Rigsdagsbygningen, der i øvrigt indeholder gode Enkeltheder, til Tøjhusgaarden. Med den Maade, hvorpaa Slotsbygningen er delt, kan ikke sympatiseres, lige saa lidt som med Forslaget til at bortskære en Del af Slotskirken.

Nr. 16. Der er her forsøgt paa at vedligeholde Forbindelsen mellem Slottet og Bygningerne om Ridebanen ved at udvide Sidefløjene betydeligt i Bredden, men dette har medført uheldige Forhold i den ydre Udformning.

Nr. 17. Projektet gør i det Ydre et meget uroligt Indtryk ved Sammenblandingen af forskelligartede Stilformer og giver i øvrigt intet Bidrag til Opgavens Løsning.

Nr. 19. Arbejdet giver intet Bidrag til Opgavens Løsning, men det har dog flere dygtige Enkeltheder i det Indre.

Nr. 21. Forfatterens Forsøg paa at samle Bygningerne med det tilstedeværende Anlæg er kunstlet og har i flere Henseender — ogsaa i økonomisk — ført ham ud over det, Programmet foreskriver. For Rigsdagsbygningens Vedkommende udtrykker Façaden ikke det, Planen giver. Men uagtet disse Indvendinger viser Projektet Dygtighed og paa mange Punkter smukke Ideer. Façaden mod Slotspladsen danner en god Helhed, der til Dels er frembragt ved det i øvrigt næppe gennemførlige Kanalanlæg.

Nr. 23. Projektet giver intet Bidrag til Opgavens Løsning.

Nr. 24. Bestræbelserne for ved Rigsdagsbygningernes Henlæggelse mod Kavalergaarden at holde Forbindelsen mellem Slottet og Bygningerne om Ridebanen aaben, er ikke gennemført paa heldig Maade, og fra Architekturen maa tages bestemt Afstand.

Sluttelig skal hele Udvalget med Hensyn til Spørgsmaalet om Sagens videre Fremme foreslaa, at det af Kommissionen indstilles til Ministeren for offentlige Arbejder, at der ikke afholdes nogen 2den Konkurrence, men at en eller flere af de præmierede Architekter anmodes om paa Grundlag af de ved Konkurrencen

indvundne Erfaringer at udarbejde endelige Planer, hvorhos man skal henstille, at det samtidig bringes i Forslag, at Repræsentanter for de Institutioner, der skulle benytte Slottet, opfordres til at medvirke ved Tilvejebringelsen af disse Planer, som til Slutningen kunde underkastes en Kritik af Kommissionens Architekter.

De nye Planer med tilhørende Overslag bør foreligge saa betimeligt, at Sagen kan forelægges Rigsdagen til endelig Bestemmelse i Samlingen 1905—06.

Mindretallet, Kammerherre Meldahl, kan ikke tiltræde Flertallets Indstilling, hvad Præmiernes Fordeling angaar, men tillader sig at fremsætte følgende Ændringsforslag:

Der tilkendes

Nr. 18 og Nr. 10 tilsammen en Præmie paa 3000 Kr. til Deling,
Nr. 25/26 en Præmie paa 3000 Kr.,
Nr. 5 og Nr. 12 hver en Præmie paa 2000 Kr. og
Nr. 22 og Nr. 27/28 hver en Præmie paa 1500 Kr.

Lige overfor de fortjenstfulde Arbejder, der ere indsendte, forekommer dette ham at være en mere retfærdig Fordeling end den, Flertallet har foreslaaet.

Naar han endvidere ikke har kunnet slutte sig til Flertallets Motivering, er det, fordi han blandt andet ikke han erkende, at Projekt 4 »viser et *vellykket* Forsøg paa at tilvejebringe en anseelig Plads foran Slottet«. Den antydede Form forekommer ham smaalig og mindre skøn, og den Ros, der er ydet Planen for Hoffets Lokaler, kan han ikke tiltræde. Fremdeles maa det betragtes som en væsentlig Mangel ved dette Projekt, at Højesteret ikke er taget med i Bygningskomplekset.

Hvad angaar Projekt 10 kan han ikke erkende det Berettigede i Anken over »den rige Anvendelse af Søjler«, thi Søjlerne tjene just til at fremkalde den store, smukke, festlige Enhedsvirkning, som udmærker denne Slotsfaçade, og som netop bør tilstræbes ved et monumentalt Byggeforetagende som dette.

Hvorfor Udvalget særlig bemærker, »at der paa flere Punkter maa tages Afstand fra Architekturen i Façaden paa Projekt 18« fatter han ikke.

Projekt 20 er saa umodent, at det ikke i nogen Henseende fortjener at roses.

At fremhæve Façaden paa Projekt 26 som »meget smuk« forekommer ham at være en Overdrivelse.

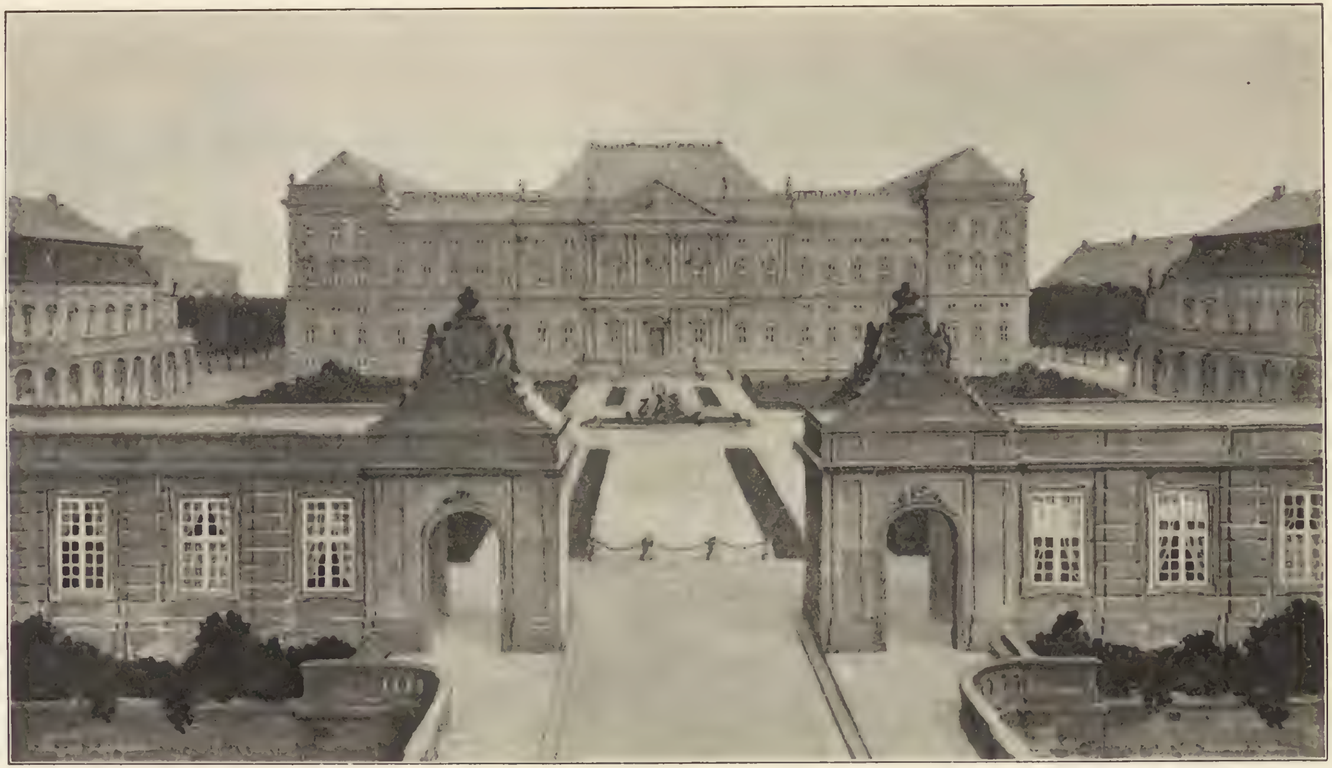
Hvad angaar Projekt 27/28 maa det betragtes som en uheldig Løsning at lægge Rigsdagens Mødesale i to forskellige Etager; dette Projekts Planer og Façader ere desuden saa lidet modne, at det ikke forud for de andre bør indstilles til en af de største Præmier. Den Udtalelse, at »det viser Forfatterens særlige Begavelse«, forstaar han ikke, thi dette konstateres ikke ved de Projekter, Forfatteren har forelagt til Bedømmelse.

Da man i Kommissionen har lagt saa megen Vægt paa, at der tilvejebragtes store og gode Færdselslinier langs Slottets østre og vestre Façader, forekommer det ham, at man ved Bedømmelsen burde have fremhævet, at Nr. 4, 5, 10, 12, 13 og 27/28 vise utiltalende Forslag, medens Nr. 2, 18, 22 og 25/26 vise gode Forsøg i denne Retning.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 25).
FAÇADE MOD SLOTSHOLMEN.

ARCHITEKT
A. CLEMMENSEN.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 25).
FAÇADE MOD RIDEBANEN.

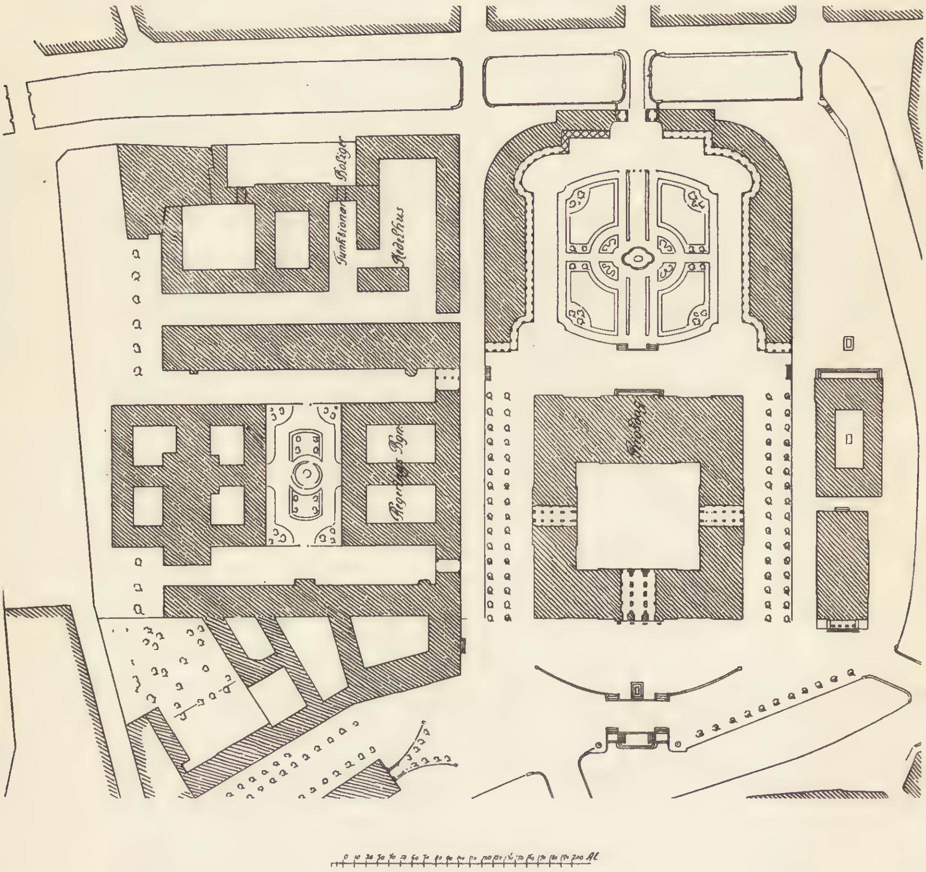
ARCHITEKT
A. CLEMMENSEN.

ARCHITEKT A. CLEMMENSENS PROJEKTER.

Nr. 25.

Den nuværende Del af Slottet er bibeholdt og forøget med den tidligere Hovedfløj, som opføres i det væsentlige paa de gamle Fundamenter.

Forbindelsesbygningerne og en mindre Del af Buegangene nedbrydes, dels for at skille Hovedbygningen fra Staldene og derved fremhæve deres Karakter

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 25). SITUATIONSPLAN. — ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

som særlig bestemt for Rigsdag og Repræsentation, dels for at tilvejebringe gode Færdselslinier.

I Façaderne tænkes Søjler, Pilastre, Gesimser og Indfatninger udførte af huggede Sten, Murfladerne beklædte med Kridtsten eller pudsede, Tagene dækkede med Kobber eller grønne Skifersten.

Etageadskillelser og Hvælvinger udføres af Hennebique-Konstruktioner, som ogsaa anvendes til Understøttelse for Tagværket. Trapperne udføres af Sten. Den til Brug for Kongen bestemte Del af Bygningen adskilles fra Rigsdagens Lokaler ved Brandmure i begge Sidefløje.

mærkede Værk, som man kalder Mausoleet, og som nu regnes til de syv Underværker. Paa Toppen af Borgen, som ligger midt i Byen, byggede han Templet for Mars, og heri var en kolossal Statue, som man kaldte »Akrolithos«, udført af den berømte Billedhugger Leochares, eller som andre mener af Timotheos. Paa det højre Hjørne af Højen opførtes Templet for Venus og Merkur, og nær derved er Salmacis's Kilde, som man siger gør dem elskovssyge, som drikker af dens Vand, hvilket dog er lidet sandsynligt. Paa det modsatte Hjørne ligger Kongens Palads, som han har indrettet paa mest passende Maade, og som har Udsigt over Torvet og Havnen, og over hele Stadens Befæstning; men som til den anden Side vender ud imod en mindre Havn, som er helt skjult af Bjærgene, saaledes at ingen kan se, hvad der foregaar, hvorimod Kongen fra sit Palads kan give Befalinger til Krigsfolket, uden at andre ved noget deraf.

Efter Mausolos's Død overtog hans Dronning Artemisia Regeringen; men Rhodierne vilde ikke taale, at en Kvinde styrede Karien og sendte en mægtig Flaade imod Halikarnassos; Dronningen skjulte da sine Krigsfolk i den lille Havn og gav Tegn til den fjendtlige Flaade, at hun vilde overgive Staden, hvorpaa Rhodierne forlod deres Skibe og trængte ind paa Forum; men her blev de nedhuggede af Artemisias Krigere, som nu kom frem fra deres Skjul. Efter denne Bedrift besatte Artemisia den fjendtlige Flaade med sine egne Krigere og sejlede lige til Rhodos, og da hun havde ladet Skibene smykke med Laurbærgrene, troede Rhodierne, at det var deres egen Flaade, som vendte sejrrig tilbage. Dronningen vandt saaledes en let Sejr, og da hun havde erobret Staden, lod hun oprejse et Sejrsmonument med to Broncestatuer, hvoraf den ene forestillede hende selv, som trykker Trællemærket paa Rhodos's Pande. Senere turde Rhodierne ikke nedrive dette Mindesmærke, da det var indviet til Guderne; men de byggede udenom en høj Bygning i græsk Smag, som de kaldte »Abathon«, og som ganske skjulte Figurerne.

Da nu saa mægtige Konger ikke har foragtet Bygninger af Teglsten, uagtet de let var i Stand til at skaffe Penge, dels ved at kræve Skat i deres eget Land, dels ved at plyndre deres Fjender, og saaledes kunde bygge baade af hugne Sandsten og af Marmor, saa mener jeg, at man ikke bør forkaste Murværk opført af Teglsten, forsaavidt det er udført, som det bør være.«

Halikarnassos var en Stad med græsk Kultur; den laa paa Sydvestkysten af Karien ved det nuværende Budrun, og hørte først til de 6 doriske Stæders Forbund (Hexapolis); 450 f. Kr. blev den Medlem af det store joniske Forbund under Athens Styrelse, men kom senere under persisk Overhøjhed. Staden havde sin højeste Blomstring under Mausolos, Hekatomnus Søn (377—53 f. Kr.); han havde først været Statholder for Perserkongen, men frigjorde sig og flyttede sit Sæde fra Mylassa til Halikarnassos, som han prydede med talrige Bygningsværker. Mausolos skildres som en smuk Mand, der tillige var tapper og snild, hans Krigskunst var ogsaa berømt, og disse Egenskaber skaffede ham Indflydelse over mange af de græske Øer; da han tillige ejede store Skatte, var han i Stand til at udstyre sin Residens paa en glimrende Maade; men han har ogsaa været en Mand med Smag og Kunstsans, og ved sit Hof samlede han mange græske Kunstnere, Digtere og Lærde, hvoriblandt fremhæves Matematikeren Eudoxos og Taleren Æschines.

Da Mausolos døde, lod hans Enke og Søster Artemisia opføre det pragtfulde Gravmæle, der har bragt hans Navn til Efterverdenen; Dronningen skildres snart som udmærkende sig ved Listighed og Raskhed, snart som kun hengivende sig til den voldsomste Sorg, idet hun lod Mandens Aske blande i sine Drikke, og hensygnede efter to Aars Forløb. Hun samlede en hel Koloni af græske Kunstnere for at kunne rejse den elskede Husbond et værdigt Mindesmærke, som hun ønskede skulde overgaa alt lignende i Pragt og Størrelse, og hertil lod hun bringe kostbart Marmor fra Øen Paros.

I syvende Bog af sit Værk omtaler Vitruvius de Kunstnere, som har skrevet om Architekturen, og her siger han: »Endelig skrev Satyras og Pytheas om Mausoleet, hvilket de har opført med uforlignelig Kunst, saaledes at Bygningen virkelig har fortjent Aarhundredernes Beundring. Leochares, Bryaxis, Skopas og Praxiteles, eller efter andre Timotheos, kappedes om at pryde den; hver af dem udførte en Side, og deres Arbejde er saa udmærket, at Bygningen regnes til Underværkerne«.

Man maa altsaa antage, at Mausoleets Architektur, med Hensyn til harmonisk Skønhed, har staaet paa Højde med de store Pragtbygninger i jonisk Stil, der opførtes paa samme Tid; jeg vil erindre om Athenetemplet i Tegea af Skopas, Athene Polias i Priene af Pytheos, Apollotemplet ved Milet af Pæonios og Daphnis, samt Artemistemplet ved Efesos af Dinokrates.

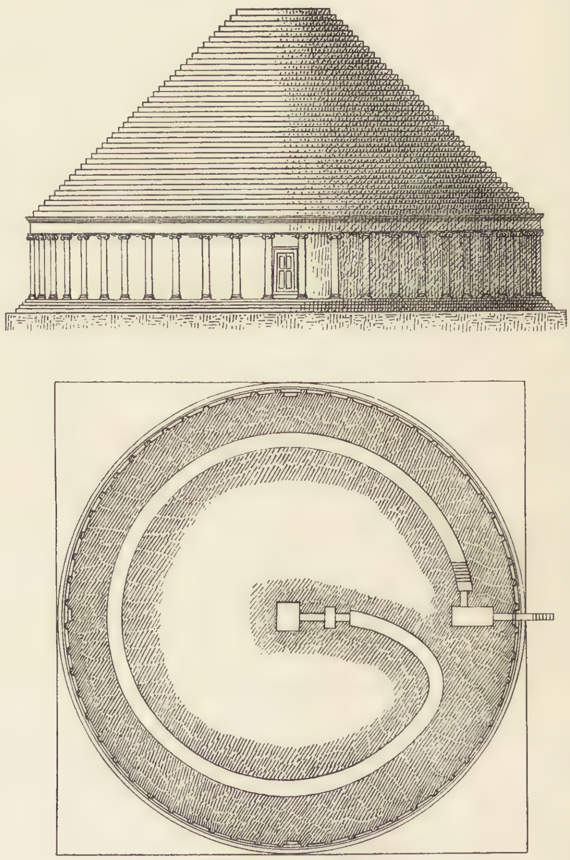
Plinius giver i 36. Bog af sin Naturhistorie lidt nøjere Besked angaaende Mausoleet, idet han skriver saaledes: »Skopas havde i den Tid Bryaxis, Timotheos og Leochares til Medarbejdere, og disse Kunstnere udførte sammen et Værk til Ære for Mausolos, en Konge af Karien, som døde i det fjerde Aar af den 106. Olympiade, og det er disse store Mestre, som det skyldes, at dette Værk bliver regnet blandt de syv Underværker. Denne Bygning er fra Nord til Syd 63 Fod, men Forsiden er noget mindre, og hele Omfanget er 411 Fod; den er omgiven af 36 Søjler, hvilket man kalder en Pteron. Billedhuggerarbejdet paa den østlige Side har Skopas udført; det paa den nordlige Side er af Bryaxis, det paa den sydlige Side er af Timotheos og det imod Vest af Leochares. Men før de fik dette store Værk fuldført, døde Dronning Artemisia, som lod Bygningen opføre til Erindring om sin Gemal; imidlertid lod Kunstnerne det dog ikke ligge ufuldendt, thi de betragtede det tillige som et Monument, baade til deres egen og til Kunstens Forherligelse, og nu er det vanskeligt at sige hvilken Haand, der har udarbejdet den skønneste Del deraf. Men der kom endnu en femte Mester til; thi oven paa Søjlebygningen blev opført en lige saa høj Pyramide, der trak sig sammen for oven som en Meta og dannedes af 24 Trin, og øverst paa denne stod en Vogn med fire Heste af Marmor, som var et Værk af Pytheos; saaledes fik Bygningen i sin Helhed en Højde af 140 Fod«.

Disse Beretninger er jo meget ufuldkomne, og Plinius's Maal er uforstaaelige; man maa formode, at han har regnet Terrasse og Trappeanlæg med; det er saaledes meget vanskeligt med Sikkerhed at bestemme Forholdene i Mausoleet, og det forekommer mig, at denne Opgave endnu venter paa en heldig Løsning. Det fremgaar dog af Beskrivelserne, at Bygningen har bestaaet af tre Hovedpartier, nemlig en lukket Underbygning som indeholdt Gravkamret, et af Søjler omgivet Tempel til Ofringer, og endelig en afsluttende Trinpyramide, der efter

orientalsk Mønster dannede Taget; det er en Bygningstype, som fremtræder i flere mindre Arbejder med lignende Bestemmelse, saasom Nereidemonumentet i Xanthos, Løvemonumentet i Knidos og de jødiske Monumenter ved Jerusalem, som kaldes Absalons og Zacharias's Gravmæler.

Man kan ikke undres over, at flere Archæologer og Architekter har haft Lyst til at forsøge Genfremstillingen af den mærkelige Mausoleumsbygning, og jeg vil heraf fremdrage et Par af de vigtigste.

Under Ledelse af Charles Newton foretoges i 1855 storartede Udgravninger i det gamle Halikarnassos, hvorved man opdagede, at Grunden til Mausoleet var hugget omtrent 15 Fod ned i selve Klippen, og der fandtes betydelige Billedhuggerarbejder, baade Statuer og Basrelieffer, samt Brudstykker af en Mængde Løver omtrent i naturlig Størrelse (nu i det britiske Museum, Afstøbninger i Skulptursamlingen i Kjøbenhavn). Newton har givet Beretning om sine Undersøgelser i Værket »A history of discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidæ«, London 1862; men jeg kan dog ikke være enig med denne Forfatter, med Hensyn til det Resultat, hvortil han er kommen. Det forekommer mig nemlig ikke sandsynligt, at Bygningens nederste Del kan have været saa glat og tarvelig, som han fremstiller den, eller at det prægtige Tempel har været anbragt saa højt (65'), saa at det kun i meget lang Afstand vilde tage sig ud, medens man dog ikke i Nærheden vilde se de Skulpturarbejder, hvormed denne Afdeling var prydet, idet Underbygningens Gesims aldeles vilde borttage Synet deraf; jeg kan heller ikke tænke mig, at de Løver, som Newton lader spadsere rundt paa Gesimsen, var anbragte paa en saa lidet architektonisk Maade. Ved Løvemonumentet i Knidos og andre lignende Værker finder man, at Underbygningen er lavere, Hovedpartiet nærmere for Synet, og Pyramiden stærkere stigende, hvilket jeg anser for mere sandsynligt.

KONGEN AF MAURITANIENS GRAV VED ALGIER.

En anden Restaurering, som beskrives af J. Fergusson i Værket »The Mau-

soleum at Halicarnassus restored in conformity with the recently discovered remains«, London 1862, synes mig at maatte nærme sig mere til den virkelige Udstyrelse, hvorved Billedhuggerarbejderne, baade efter Plinius's og efter Vitruvius's Sigende spillede en saa stor Rolle.

Under Krigen med Tyrkerne 1522 vilde Johannitterridderne i Hast befæste Budrun og tog Materialet dertil fra Mausoleets Ruinhøj; herved opdagedes selve Gravkamret med Kongens Sarkofag, hvorpaa laa en Hjelm, og det maa meget beklages, at man ikke straks undersøgte denne; thi allerede Dagen efter var Sarkofagen sønderslaaet og plyndret, og derefter sank hele Sagen i Forglemmelse indtil den nyeste Tid.

Jeg vil nu henlede Opmærksomheden paa nogle Monumenter beliggende paa Nordkysten af Afrika; de er nogle Aarhundreder yngre, men har haft en lignende Bestemmelse, er sikkert opførte med Mausoleet som Mønster, og har de samme tre Hovedpartier. Her findes dog kun en lav, terrasselignende Underbygning, saaledes at Hovedafdelingen præsenterer sig paa en fremtrædende Maade, og Afslutningen har en imponerende Højde, hvortil dog maa bemærkes, at den tilbagevigende Form i Virkeligheden forskydes meget ved at ses nedenfra. Det betydeligste af disse Monumenter ligger noget Vest for Byen Algier og kaldes »Kongen af Mauritaniens Grav«; 1865 begyndtes Udgravningen, som bragte for Lyset en kolossal, cirkelrund Bygning paa et firkantet Fundament; Cylindren er omtrent 60 Meter i Gennemsnit, prydet med 60 Halvsøjler af 25 Fods Højde, med joniske Kapitæler af to Formationer. Kolonnaden, som staar paa en profileret Sokkel, har fire Døre, som dog kun er en Dekoration, anbragt mod Nord, Øst, Syd og Vest. Overdelen har en vældig Kegle, dannet af Trin, med en Platform øverst, formodentlig bestemt til en figurlig Fremstilling; den samlede Højde anslaas til 36 Meter. Under den dekorative Dør mod Øst er Nedgangen til det Indre, en lille Trappe fører igennem Døren paa Underbygningen til en Forhal, hvorfra en anden Trappe fører til en omløbende Gang af 2 Meters Bredde; denne følger til Højre med Ydermuren, indtil den næsten igen naaer Forhallen, men svinger saa med en Runding ind mod Monumentets Midte, hvor Gravkamret ligger. Opførelsen af denne Bygning tilskrives Kong Juba den Anden af Numidien, hvem Kejser Augustus i Aaret 25 f. Kr. skænkede Mauritanien, som stod under romersk Overhøjhed; Juba skal have været en dannet Fyrste, som opmuntrede Videnskab og Kunst.

I det gamle Halikarnassos har der altsaa paa den her omtalte Tid hersket en betydelig Kunstvirksomhed, og da den udøvedes af Kunstnere og Haandværkere, fornemmelig indkaldte fra Athen, maa man antage, at de der udførte Værker i kunstnerisk Henseende har staaet paa Højde med lignende i Moderlandet, og det kan ikke fejle, at det betydelige Bygningsværk, som her er omtalt, har besiddet de samme Fuldkommenheder, som vi beundre i de udmærkede Værker, der er levnede os fra den Tid; det vilde saaledes endnu være en smuk Opgave for dygtige Architekter at genfremstille det berømte Mausoleum.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 6. MAJ 1905
7. AARGANG № 32

Til

Hs. Excellence Trafikminister SVEND HØGSBRO, R. af Db.

Akademisk Architektforening tillader sig herved ærbødigst, i Henhold til en Beslutning, som vedtoges paa et Møde i vor Forening den 1. ds., at fremkomme med følgende Henstilling til Deres Excellence i Anledning af Christiansborgs Genopførelse.

Paa det nævnte Møde var største Delen af samtlige danske Architekter tilstede, deriblandt ogsaa de ved den nu afsluttede Konkurrence præmiebelønnede akademiske Architekter.

Den samlede danske Architektstand har, som naturligt er, med overordentlig Interesse fulgt Konkurrencens Forløb og indgaaende gjort sig bekendt med de udstillede Løsninger og Kommissionens Bedømmelse af disse.

Ved denne som ved den tidligere Konkurrence i 1887—88 har mange af vore mest talentfulde Standsfæller med den største Kærlighed og Dygtighed arbejdet paa at løse den dem stillede Opgave, men til Trods herfor ser vi dog ikke rettere, end at alt, hvad her er ydet, kun tjener til Bevis for, at det kunstnerisk set er en Umulighed at indbygge Lokaler baade for Kongehusets Repræsentation og Landets Rigsdag i Slotsruinen; og det vil i denne Sammenhæng være uden Betydning at fordybe sig i Spørgsmaalet om, hvorvidt Rigsdagen bør lægges i den ene eller den anden Slotsfløj eller i en Tilbygning til nogen af disse.

Denne vor Opfattelse falder i et og alt ogsaa sammen med, hvad vor afdøde udmærkede Standsfælle Theophilus Hansen gjorde gældende, da han i sin Tid forsøgte Opgavens Løsning, og det er os bekendt, at mange betydelige Medlemmer af Rigsdagen baade tidligere og nu har udtalt sig samstemmende med vor Opfattelse.

Den Omstændighed, at man i 1849 gav vor nydannede Rigsdag Plads i Landets gamle Kongeborg, bør ikke nu være afgørende ved Spørgs-

maalets Løsning, hvor der er Tale om efter Slottets Brand at bygge en RIGSDAGSBYGNING.

Rigsdagen, der varetager de højeste og vigtigste Spørgsmaal i vort Statssamfund, er en Organisme, som er i levende Udvikling og maa kunne kræve Plads for de Fordringer, Fremtiden maatte stille; den bør have sit eget Hus, afpasset efter dens Gerning og med et saadant Ydre, at det fuldt ud fremtræder med den Karakter, der tilkommer det, vidt forskelligt fra et Kongeslot. Som dansk Mand og Kunstner krymper man sig ved Tanken om, at det første Rigsdagshus, Folket vil bygge, skal flikkes ind i en Slotsfløj med Dimensioner, der i ingen Henseende passer til de Krav, ogsaa af praktisk Art, der her maa stilles. Kun ved Opførelsen af en ny Bygning, hvor Architekten ikke er bundet af Hensyn til bestaaende Mure eller Fundamenter, kan Kunstneren skabe brugelige og værdige Rum for Landets lovgivende Forsamling, med fri Udfoldelse af alle sine Evner og med den fulde Anvendelse af den moderne Tekniks mange Hjælpemidler.

Naar vi nu har fremstillet Sagen som ovenfor, er det dog Architektstandens Mening, at en Bygning for Rigsdagen vedvarende bør finde sin Plads paa Slotsholmen, Hovedstadens og dermed Landets monumentale Centrum, og vi føler os overbeviste om, at der her vil findes en saadan passende og til dens ophøjede Formaal fuldt ud værdig Grund. At genopføre en større eller mindre Del af Christiansborg alene til Brug for Kongen til Repræsentation, maaske ogsaa til Bolig for Kongehuset, i et og alt formaalstjenlig og tidssvarende og med den høje Værdighed, dette Øjemed kræver, vil ingenlunde være vanskeligt og vil kunne udføres i kunstnerisk Samklang med Slottet og dets Omgivelser. At gennemføre disse to selvstændige Bygningsværker formener vi næppe vil blive væsentlig dyrere end Udførelsen af det, der har ligget til Grund for den nu afsluttede Konkurrence.

Idet den danske Architektstand har tilladt sig denne ærbødige Henvendelse til Deres Excellence, er det i Følelsen af det meget store Ansvar, der vilde hvile paa os overfor vor Kunst, vore Medborgeres og Eftertidens Dom, om vi ikke nu, da vi er fuldt klare i vort Syn paa den foreliggende Opgave og medens det endnu er Tid, saa alvorligt som muligt og med al den Vægt, vort Kunstnersamfund formaar, gjorde, hvad vi kunde, for at bringe et for hele Landet saa vigtigt Spørgsmaal ind i det rette Spor.

Vi tillader os derfor her indtrængende at bede Deres Excellence foranledige, at der endnu prøves en Løsning, hvorved der tilvejebringes en selvstændig Bygning for Landets Rigsdag, og at Resultatet heraf forelægges

Hs. Maj. Kongen og begge de høje Ting til Overvejelse, forinden den endelige Beslutning tages i denne for det danske Folk store og betydningsfulde Sag, den, der saa fyldig som nogen anden skal bevare for Eftertiden Billedet af vore Dages Samfundsliv, Kultur og Kunst og være som et talende Minde om det aandelige Livs Standpunkt i Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Kjøbenhavn, den 4. Maj 1905.

For Akademisk Architektforening:
A. Clemmensen,
p. t. Formand.

UDDRAG AF KGL. BYGNINGSINSPEKTØR KAMPMANNS TALE,

HOLDT PAA MØDET I ARCHITEKTFORENINGEN DEN 1. MAJ I ANLEDNING AF »CHRISTIANSBORG-KONKURRENCEN«.

Jeg vilde gerne tale lidt om Programmet og om, hvorledes jeg synes det burde have været. Den Misfornøjelse med Konkurrencen, der maatte være hos nogle, er jo noget, man efterhaanden vil komme over. Der er imidlertid en anden Ting, der er meget vigtig. Det nytter ikke meget, om vi her fordybe os i Spørgsmaalet om, hvorvidt Rigsdagen bør lægges i den ene eller i den anden Sidefløj; men det er derimod af den største Vigtighed, om Foreningen kunde tage Standpunkt til det Spørgsmaal at faa de to Opgaver, Rigsdagen og Kongeboligen med Repræsentationslokalerne, skilte ud fra hinanden, for de ligger jo og skader hinanden i allerhøjeste Grad. Og det synes mig i al Fald, at man kan lære af den Konkurrence, der nu har fundet Sted, at hvor talentfulde de fremkomne Arbejder ellers ere, saa er der dog, naar man ser paa dem, noget galt i det Hele. Vi har jo den gamle Ruin staaende med Ridebanen nedenfor, og i den skal der nu puttes en hel ny Institution, Rigsdagen, ned; en Institution, der er i levende Udvikling, og om hvilken man dog ikke kan sige, hvilke Fordringer, der stilles med Hensyn til den om en Snes Aar eller en Menneskealder. Jeg synes Fordringen om at lægge Rigsdag og Kongebolig sammen gør saa megen Fortræd. Jeg kan ikke se andet end, at Rigsdagen ikke kan komme til at gøre sig gældende der; alt, hvad der er ejendommeligt for en saadan Bygning, kan slet ikke komme frem. Man er bundet til alle Sider; man er bundet til Ruinen, som den staar, man er bundet til Omgivelserne, bundet til Ridebanen. Alt stritter imod at faa dette nye Legeme ind i sig.

Derfor forekommer det mig, at her har vi engang et Punkt, hvorom hele Architektforeningen kan samle sig: at disse Bygninger for Kongehuset og Rigsdagen maa skilles ud fra hinanden. Det er et Hovedpunkt, og før det sker, kan det ikke blive godt med nogen af Delene. At gøre Christiansborg Slot i Stand igen til Repræsentation og Kongebolig, det falder af sig selv, det volder ingen

Vanskelighed, men det vil blive en Opgave, der er stor nok alligevel, og den vil komme som en mild Regn ned over Ruinen. Da vil det Hele skride ind i fornuftige og gangbare Spor!

Og naar man da kunde faa Lov til at projektere en Rigsdagsbygning paa et andet Sted, hvor man ikke var bundet af de stedlige Forhold som her, da kunde der virkelig komme noget sundt, smukt og godt ud af det Hele. Hvor vilde det ikke være herligt at projektere en saadan ny Rigsdagsbygning, i hvilken alle nye Krav og Ideer kunde komme til deres fulde Udfoldning, saaledes at man kunde glæde sig ved at se et saadant Rigsdagshus, som blev bygget i vor Tid!

Virkelig at tænke sig, at det første Rigsdagshus, vi skal bygge herhjemme, at det saaledes skal flikkes ind i en Slotsfløj, hvor der nu kun staar nogle gamle, halvt nedbrændte Mure! Det er dog en frygtelig Tanke! Som sagt, Rigsdagsbygningen maa lægges et helt andet Sted, før bliver det aldrig godt; det er en Sag, som Architektforeningen kunde og burde tage sig af.

Det vilde være overordentlig sørgeligt, om det endelig skulde blive til Virkelighed, at de to Dele, Slottet og Rigsdagsbygningen, samledes der paa ét Sted, og vi maa blot ønske, hvis det alligevel skulde ske, at Dommen da ikke maa komme til at lyde herover, som den for Tiden lyder i Stockholm over et lignende stort Foretagende, hvor det ligeledes var en Majoritetsbeslutning af Tingene, der satte et stort Byggeforetagende igennem paa Trods af Kunstnersamfundets Mening om dette: »*hvor kunde det dog ske!*«

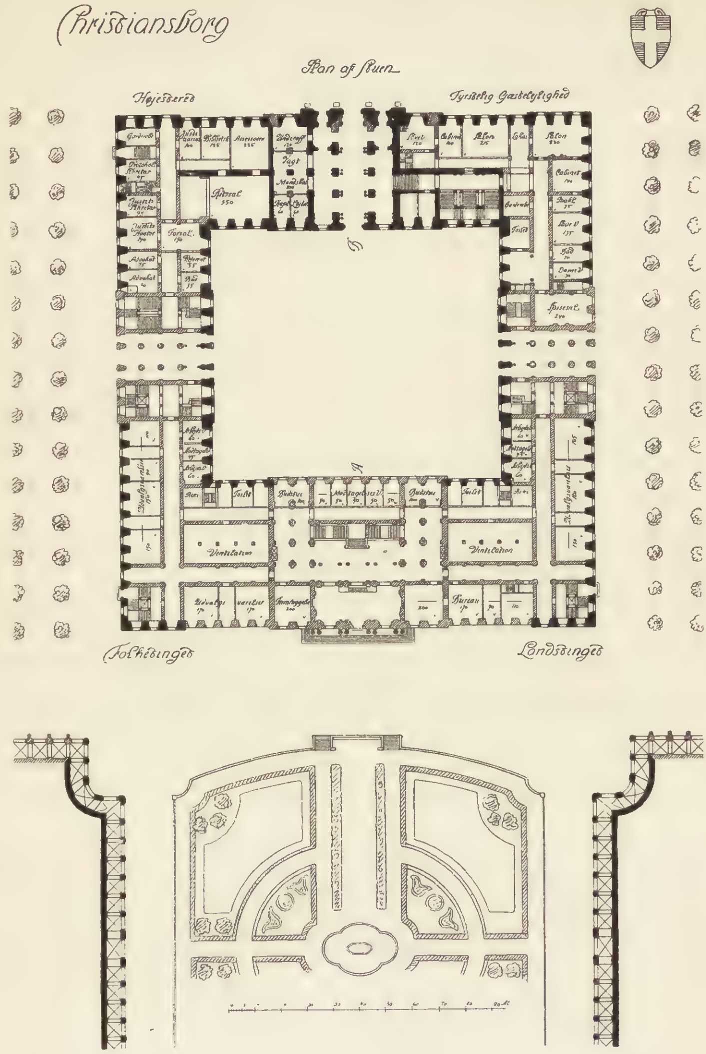
UDSIGTSTAARN I ZOOLOGISK HAVE.

I Zoologisk Have opføres for Tiden et Udsigtstaarn efter hosstaaende Tegning. Den Tanke at opføre et saadant Taarn i Haven er allerede flere Aar gammel; der har saaledes for 6—7 Aar siden været udført flere Forslag til at opføre et Udsigtstaarn, dels af Jærn og dels af Monier. Paa Grund af pekuniære Vanskeligheder blev imidlertid intet af disse Forslag til Virkelighed, og først nu er det lykkedes Haven at opføre Taarnet, omend af beskednere Dimensioner end tidligere paatænkt, og nu udelukkende af Træ.

Taarnet har en Højde af 110 Fod til øverste Platforms Gulvhøjde og 160 Fod til Flagknappen. Da Frederiksberg Bakke i Forvejen ligger ca. 100 Fod over Havfladen, vil Udsigtshøjden altsaa ialt være ca. 215 Fod over d. V. eller nogle Fod mere end den Højde, hvori man nu har Udsigt fra Raadhustaarnet. En herlig Udsigt tilbyder sig ogsaa heroppe fra: mod Syd over Kjøgebugt, helt ned til Stevns; mod Vest ses Roskilde tydeligt; endvidere Nordsjælland og Sundet med Skaane paa den anden Side mod Nord og Øst.

Konstruktionen i Taarnet bestaar af en Kjærne med kvadratisk Tværsnit — 7 Alen i Kvadrat. Hjørnerne i denne Kjærne ere dannede af 3 Stk. 7" × 7" Tømmer, der for hver 2 Alen er forbundne med hinanden ved Egetræskiler og $^{3}/_{4}$" Bolte. De nederste 65 Fod af disse Hjørner ere yderligere forstærkede med et Stk. 9" × 9" Tømmer, der ligeledes er sammenboltet med det andet

Et Kedelhus, hvorfra varmt Vand ledes til Slottets Opvarmning, tænkes opført ved Staldmestergaarden. Her tænkes ogsaa opført Bygninger med Funktionærboliger. Hoftheatret ombygges dels til Kontorer, dels til Familiebolig for Hofmarskallen. Det vilde maaske være heldigst at opføre en særlig Bolig for

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 25).
PLAN AF STUEN.

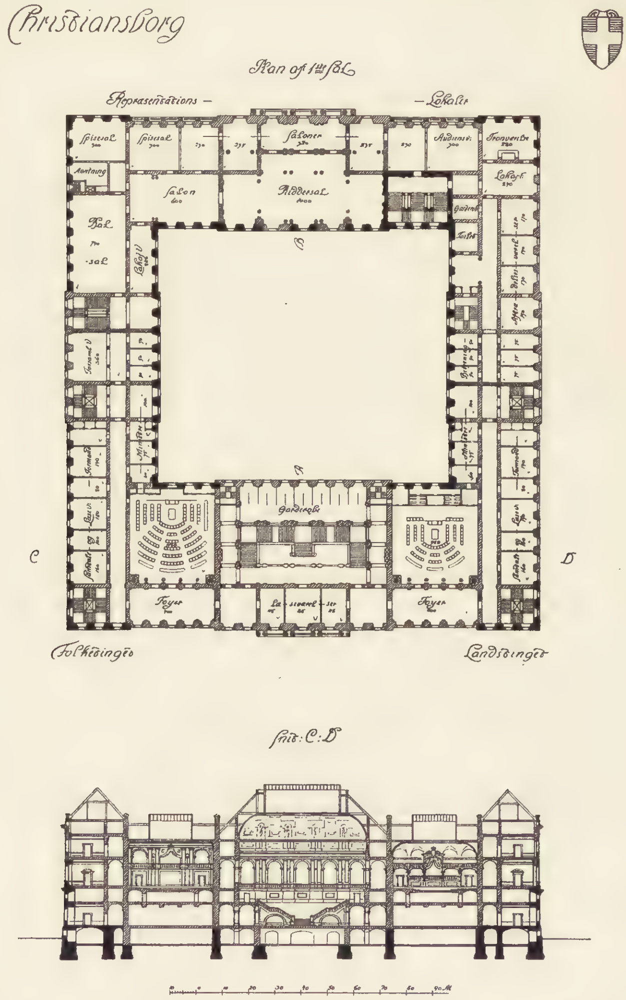
ARCHITEKT
A. CLEMMENSEN.

Hofmarskallen og indrette Hoftheatret udelukkende til Kontorer, hvorved der blev flere Rum disponible i Mezzaninen i Slottet.

Nr. 26.

Naar jeg foruden dette Projekt tillader mig at fremsende et Forslag II til Kommissionens velvillige Overvejelse, er det, fordi jeg mener ved dette at have opnaaet væsentlige Fordele, som formentlig ikke kan opnaas ved at indrette

Rigsdagen indenfor Slottets Mure, og derfor ikke kan afholde mig fra at fremkomme med dette Bidrag til en saa vigtig Sags alsidige Drøftelse. Dette Forslag gaar ud paa at nedbryde den nuværende Midterfløj og en Del af Sidefløjene og genopføre den tidligere Hovedfløj til Brug for Kongen til Repræsentation og lignende Øjemed og at opføre en Rigsdagsbygning paa Pladsen mellem den

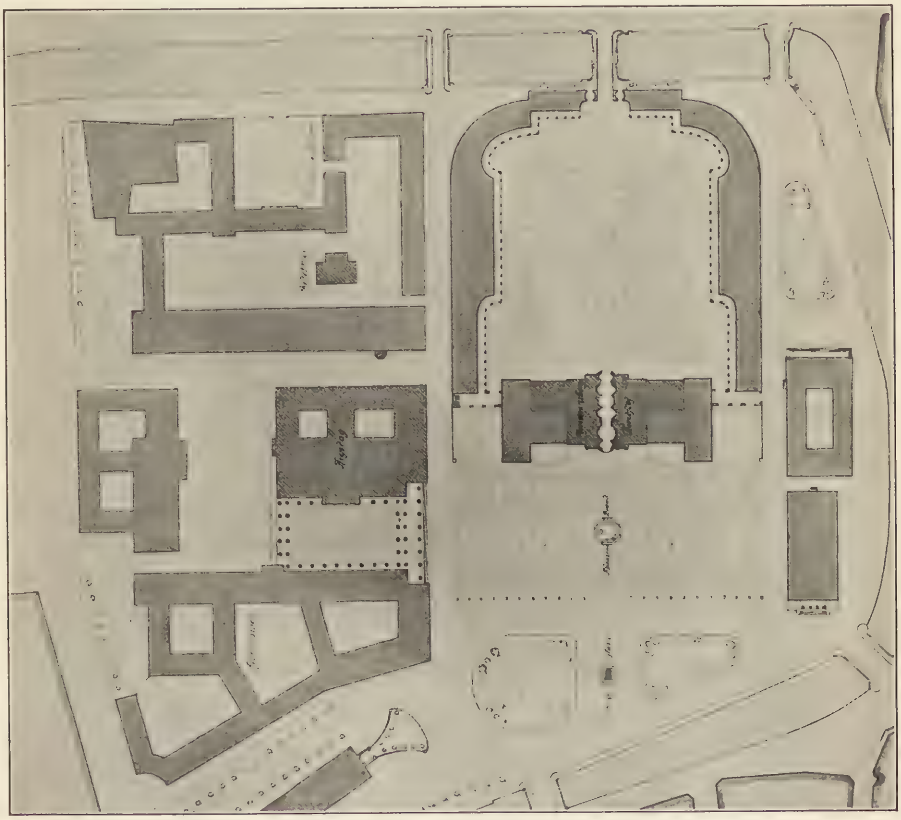

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 25). PLAN AF FØRSTE SAL. ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

nuværende Kavalergaard og den under Opførelse værende Bygning for det kgl. Bibliothek.

Man opnaar derved, at den til Brug for Kongen bestemte Bygning paa en naturlig Maade slutter sig til de øvrige til Slottet hørende Bygninger og indtager sin oprindelige Plads med Slottets Hovedindkørsel over Marmorbroen, medens den samtidig faar Façade til en stor og statelig Slotsplads mod Byens Side, paa hvilken Absalons Brønd vil danne et monumentalt og historisk inter-

essant Midtpunkt. For Enden af denne Plads giver en Søjlegaard af anselige Dimensioner en værdig Indgang til Rigsdagen, ligesom den frembyder en smuk Udsigt ud mod Havnen og Christianshavn og en passende Adgang til det nye Bibliothek. Beliggenheden af Rigsdagsbygningen frembyder endvidere den Fordel, at man kommer umiddelbart ind i Stueetagen og saaledes har en mindre Højde til Gulvet i Salene, medens til den anden Side Terrænet sænker sig, saa at man uden større Udgift faar en passende Kælderhøjde over Jorden. Man vil desuden

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 26). SITUATIONSPLAN. ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

have større Frihed til at indrette Rigsdagsbygningen med alle Bekvemmeligheder, passende Etagehøjde, Murtykkelse o. s. v. Til Façaden kan benyttes røde Mursten, i Harmoni med Kancelliet og Proviantgaarden, hvorved man opnaar et holdbart Materiale for en rimelig Bekostning.

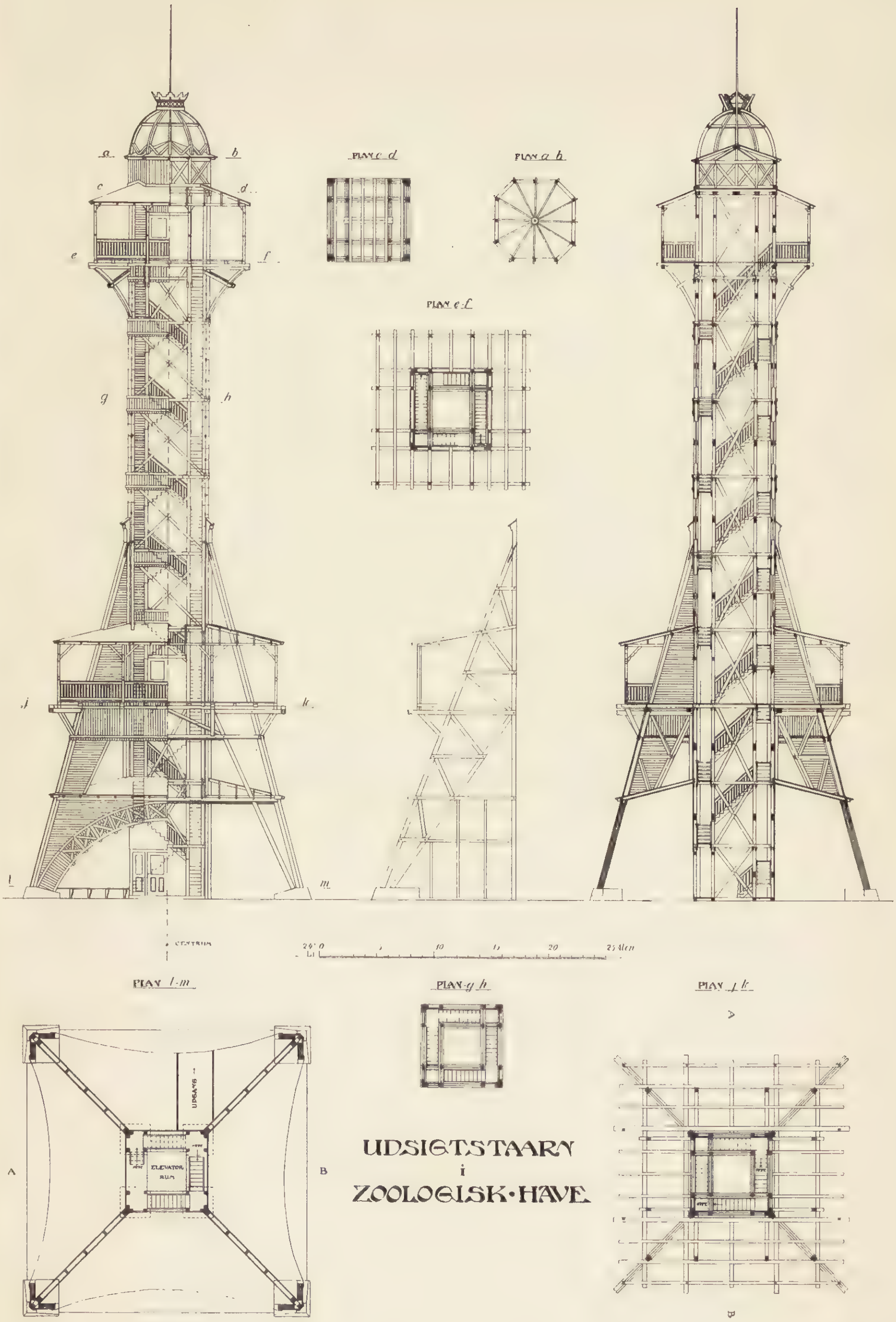
Som det vil ses af de medfølgende Hovedplaner af Slottet, vil der i dette være god Plads til de i Programmet fordrede Rum; særlig vil Repræsentationslokalerne og Opgangen til dem kunne blive meget pompøse. Façaden er foreløbig kopieret efter det tidligere Slot.

For Højesteret maatte der kunne indrettes passende Lokaler i den forreste Del af Kancellibygningen, da Ministeriernes Kontorer i alle Tilfælde maa om-

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 26).
PERSPEKTIV AF SLOT OG RIGSDAGSBYGNING.

ARCHITEKT
A. CLEMMENSEN.

UDSIGTSTAARN
i
ZOOLOGISK·HAVE

Tømmer. I hver Side af Kvadratet findes endvidere 2 Mellemstolper af samme Dimension. Inden i denne Kjærne findes en mindre, der danner Elevatorskakten, $3^1/_2$ Alen i Kvadrat og udført af 6" × 6" Hjørnestolper. For hver 7de Alen ere Stolperne i disse to Kjærner indbyrdes forbundne med hinanden ved vandrette Tænger af 3" × 6" Træ, og imellem disse Tænger findes, saavel i den ydre som i den indre Kjærne, lodrette Kryds, henholdsvis af 2 Stk. 4" × 7" Træ og 6" × 6" Træ. Begge disse Kjærner strække sig fra Fundamentet helt op til den øverste Platforms Overbygning, i hvilken Elevatorspillet med hvad dertil hører findes anbragt. Alle de lodrette Stolper ere forløbne for hinanden, saaledes at der aldrig findes 2 Stolper stødte i samme vandrette Plan.

I Mellemrummet mellem de to Kjærner ligge 2 parallelt løbende Trapper, saaledes at den ene besørger den opgaaende, den anden den nedgaaende Trafik. Desuden findes Elevatoren i Taarnets Midte; den kan befordre 6 Personer op ad Gangen i Løbet af et Minut.

I en Højde af ca. 60 Fod over Terrainet er Taarnet afstivet, dels ved 4 Stk. Diagonalstivere og dels ved 2 Stivere mod hver af Sidefladerne. Disse Stivere ere udførte henholdsvis af 9" × 9" og 8" × 8" Træ, med indskudte Konstruktionsdele, der tjene til at formindske deres fri Knækningslængder.

Diagonalstiverne gaa direkte ned paa Hjørnefundamenterne og ere ved lange Jærnankre forbundne med disse. De 8 Sidestivere gaa derimod først ned paa et Bjælkelag, der i en Højde af 34 Fod over Terrainet danner en Platform. Denne Platform er saa videre understøttet af Sprængværker, hvis Skraastræbere af 8" × 8" Tømmer gaa ned paa Hjørnefundamenterne og ligesom Diagonalstiverne forbindes med disse. Mellem Skraastræberne i Sprængværkerne findes anbragt store Gitterbuer, der understøtte Taget over Underrummene. Ogsaa fra Hjørnestolperne, umiddelbart under nederste Platform, fører Diagonalstivere af 8" × 8" Tømmer ned paa Fundamenterne og forbindes med disse. Taarnets Bredde forneden mellem Hjørnefundamenterne er 24 Alen.

Taarnet er beregnet at skulle kunne modstaa et Vindtryk af 30 ℔ pr. □ Fod, hvad der jo svarer til noget af det højeste, en Storm kan opnaa her. Under en saadan Storm vil de største Spændinger i Taarnet opstaa umiddelbart over det Sted, hvor de store Diagonalstivere støde til Taarnets Kjærne. Nogen korrekt Beregning over dette Sted i Konstruktionen lader sig imidlertid ikke anstille, da det hele er meget overbestemt. Konstruktionen er dog beregnet saaledes, at Læsiden og Luvsiden af Taarnet under en Storm begge ere i Stand til at optage henholdsvis de trykkende og strækkende Kræfter, der vil opstaa. Meget stærkt Beslag er derfor anbragt mellem Hjørnestolperne og Diagonalstiverne, samt hvor disse stødes.

I Samlingerne ere Zinkstrimler indlagte for Endetræet paa de Steder, hvor de største Spændinger virke. For at kunne modstaa Fugtighed bedre, er alt Træværk carbolineret, særligt i Samlingerne, ligesom disse paa flere Steder vil blive særligt afdækkede med Bly eller Zink, for at Fugtighed ikke skal trænge ind og fremkalde Forraadnelse i Træet. Træet vil senere blive malet i Kompositionsfarve.

Hjørnefundamenterne ere udførte af Beton i Blanding 1—3—6. De maale 2 Alen i Kvadrat i Bunden og ere gennemsnitlig 3 Alen dybe.

Opførelsen af Taarnet er taget i Entreprise af Tømrermester O. ARBOE, der selv har Tømrerarbejdet, og det vil sikkert glæde enhver Fagmand at tage dette Stykke Tømrerarbejde i Øjesyn. En Model af Taarnet i $^1/_{24}$ nat. Størrelse er meget omhyggeligt udført af Tømrerformanden, Hr. ØSTERGAARD.

Elevatoren leveres af Aktieselskabet »TITAN«, og Malerarbejdet udføres af Firmaet PETERSEN & ANDERSEN.

Omkostningerne ved Taarnets Opførelse vil andrage ca. 30,000 Kr.

TH. HIRTH.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Fra *Ludvig Schüth's Boghandel for Haandværk og Bygningsvæsen* er sendt Red. til Anmeldelse:

Praktische Baustil- und Bauformenlehre von J. v. EGLE. Verlag Konrad Wittner, Stuttgart. Det lille Atlas indeholder 3 Bind, omfattende en utallig Mængde Planer, Façader og architektoniske Enkeltheder, systematisk ordnede i Tidsfølge og omfattende Oldtidens, særlig den græske og romerske Bygningskunst, den romanske og den gothiske Periode. Ialt indeholder Samlingen 353 Tavler, hver med mange Smaafigurer, hvorigennem Udgiveren, Kgl. Hofbaudirektor v. EGLE, der har været Professor og Direktør ved de tekniske Skoler i Stuttgart, har til Hensigt at bibringe den unge studerende Architekt et Indblik og en letfattelig Oversigt over de nævnte architektoniske Stilarter. Det er tilsyneladende et nyttigt og praktisk lille Værk, som her er fremkommet, og det er ret billigt at anskaffe.

Moderne Baukunst, herausgegeben von LAMBERT und STAHL, Architekten in Stuttgart. Verlag Konrad Wittner, Stuttgart. De to Architekter, der er Udgivere af dette Værk, er kendte og anerkendte gennem tidligere Arbejder af lignende Art, og de har aabenbart her gjort sig megen Umage for at fremføre det bedst mulige i enhver Henseende. Resultatet er dog ikke blevet fuldt saa godt, som man kunde have Grund til at vente, omend mange af de i den foreliggende første Afdeling værende Afbildninger er særdeles udmærkede. Mindst heldige forekommer os de store, farvetrykte Tavler; her er det ligesom om man ved stærke Farvevirkninger vilde dække over mangelfuld Komposition eller daarlige Enkeltheder. Bedst er Architekterne VITTALI-BADEN & BILLINGS Villa, OSKAR FISCHERS morsomme Tegning af en Villa i Kiel samt Professor RATZELS Hus i Karlsruhe. Hele Værket omfatter 60 Tavler og udkommer i 3 Leveringer.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Architekt HELGE MØLLER har faaet tilkendt Præmie (600 Kr.) i den Neuhausenske Konkurs for Opgaven: Et Frøkenkloster.

— I Skoleraadsmødet den 1. Maj bestod Architekterne STRØM-THEISEN og HOLGER JACOBSEN Akademiets Afgangsprøve som Architekter.

FORENINGSMEDDELELSER.

Mandag den 1. Maj afholdt Foreningen et saa talrigt besøgt Møde, at det blev nødvendigt af Pladshensyn undtagelsesvis at benytte Industriforeningens lille Foredragssal. Efterat Levy var valgt til Dirigent, foretoges efter Dagsordenen for Mødet Valg af 3 Medlemmer til et Udvalg, som Magistraten nedsætter til Censur af Tegninger til Byggeforetagender ved den ny Boulevard ved Grønningen. Valgte bleve Leuning Borch, Emil Jørgensen og Magdahl Nielsen. Foreningens Formand meddelte dernæst, at der fra Architektforeningen i Helsingfors var modtaget en Skrivelse, hvorefter denne Forening destoværre havde set sig nødsaget til at opsætte det til denne Sommer berammede skandinaviske Architektmøde i Finland til et andet Aar. Det vedtoges med Tak for Finnernes Skrivelse at udtale Akad. Architektf.s Beklagelse af de stedlige Forhold, der havde fremtvunget Opsættelsen.

Derefter afholdtes under de Tilstedeværendes levende Deltagelse en Diskussion om Christiansborgkonkurrencen, foranlediget ved en fra 11 af de konkurrerende Architekter fremkommen Skrivelse til Bestyrelsen. Diskussionen endte med, at man under almindelig Tilslutning vedtog Nedsættelsen af et Udvalg, der skulde formulere en Henvendelse til Regeringen, hvori Foreningens Opfattelse af nogle meget vigtige Punkter i denne Sag fremstilledes. Til dette Udvalg valgtes Emil Jørgensen, Levy og Magdahl Nielsen, hvilke derefter have udarbejdet den foran i dette Nummer gengivne Skrivelse til Hs. Excellence, Trafikminister Høgsbro. Skrivelsen er ved Foreningens Formand tilstillet Ministeren.

Om Forhandlingerne paa dette Møde, hvilke ere stenografisk refererede, vil der, saasnart Referatet foreligger trykt, blive givet udførligere Meddelelse i »Architekten«. Naar der ikke desto mindre allerede i Dag, forud for disse Meddelelser, er givet et Uddrag af Hack Kampmanns Udtalelser paa Mødet den 1. Maj, sker dette for samtidig med Fremkomsten af den foranstaaende Skrivelse til Trafikministeren at give et enkelt Bidrag til Forstaaelse af den Stemning, der var den almindeligt herskende paa Mødet.

Akademisk Architektforenings Understøttelsesfond.

Ansøgninger om Understøttelse (til Enker eller Børn efter Medlemmer af Akademisk Architektforening) indsendes til Sekretæren, Architekt F. Christensen, St. Markus Allé 4, inden 15. Maj. Ansøgningsblanketter kan afhentes samme Sted, hver Dag mellem Kl. 12 og 3, eller kan ved skriftlig Henvendelse faas tilsendte.

Af *Brødrene Sørensens Legat* kan en Portion paa 150 Kr. bortgives til Studiehjælp for en ung Mand, der efter at have lært et Haandværksfag er optaget i Bygningsskolen paa Kunstakademiet, og hvis Hensigt det er at uddanne sig til Architekt. Ansøgninger, ledsagede af Anbefalinger, indsendes inden 15. Maj til ovennævnte Architekt F. Christensen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 13. MAJ 1905
7. AARGANG № 33

Ministeriet for offentlige Arbejder.
Kjøbenhavn, 8. Maj 1905.

B. 356.

Til

Akademisk Architektforening.

I Skrivelse af 4. d. M. har Architektforeningen anholdt om, at der samtidig med Udarbejdelsen af endelige Planer til Genopførelsen af Christiansborg Slot paa den nuværende Slotsgrund med Lokaler for Kongen, Rigsdagen og eventuelt Højesteret maa blive forsøgt en Løsning, hvorefter Slottet opføres alene til Brug for Kongen til Repræsentation eller mulig til Bolig for Kongehuset, medens der andetsteds paa Slotsholmen opføres en selvstændig Bygning for Rigsdagen.

I denne Anledning skal man tjenstlig meddele, at Ministeriet ikke vil kunne fravige de ved Loven af 15. November 1903 trufne Bestemmelser med Hensyn til Tilvejebringelse af Planer til Slottets Genopførelse og som Følge heraf ikke ser sig i Stand til at imødekomme det af Foreningen fremsatte Ønske, men at man skal være villig til, naar Lovforslag om Bevilling til Slottets Genopførelse forelægges for Rigsdagen, at gøre samme bekendt med den fra Foreningen modtagne Indstilling.

SVEND HØGSBRO.

H. R. HOWARD GRØN.

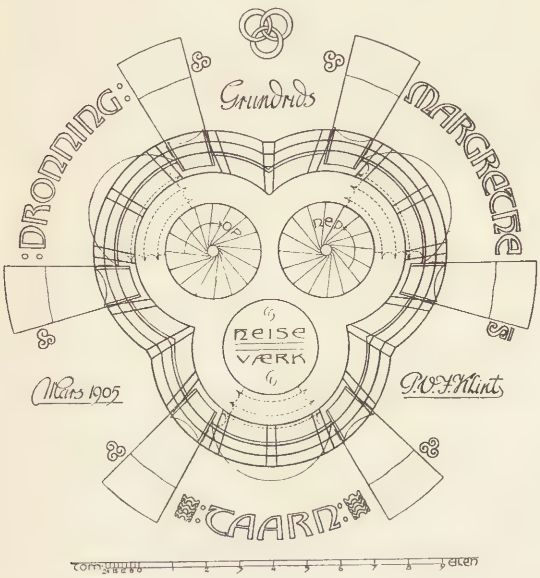
MARGRETHE-TAARNET.

BYGGET PAA ET HØJTLIGGENDE BAKKEDRAG I DYREHAVEN SOM MINDESMÆRKE FOR DRONNING MARGRETHE.

Nærværende Forslag, hvortil Originalen findes paa den fri Udstilling, er fremkommet under Indflydelse af det for omtrent 3 Aar siden udstedte Opraab fra fremragende Mænd og Kvinder i hele Norden om Bidrag til et saadant Monument. — —

Taarnets Symbolik ligger jo ret klart for Dagen: »de tre Stammer voksede af fælles Rod og samlede under tre Kroner«. — —

Fra øverste Platform har man vid Udsigt over Dyrehavens store Kuppeltræer og Sundet til vort Naboland, ligesom de gyldne Kroner vil ses fra ethvert forbisejlende Skib, ja kunne iagttages helt ovre fra Sverrig.

Materialet er væsentligst tilhugne Rullesten, som man brugte det i Middelalderen til mange af vore gamle Kirkebygninger. Disse Sten giver ved deres stærke Forskellighed i Farve og Bygning et saa rigt Spil i Murfladen, at man — idet man erindrer den graa Ensformighed i de almindeligt anvendte Brudsten — her næsten synes at staa overfor en Samling Ædelsten.

Rundt om i Landet findes disse Rullesten i store Mængder samlede i Stengærder, men enkelte Steder endnu i deres oprindelige Leje, f. Eks. paa de store Ødemarker ved Svebølle mellem Jyderup og Kallundborg og paa Hirtsholmene.

Det vil altsaa ikke have nogen Vanskelighed at tilvejeskaffe dette Materiale, der i en udpræget Grad maa kaldes særligt dansk, men — *jeg har tillige tænkt mig, at disse Sten kraftigt skulde tale om vore Broderlande Nord paa og om Nordens Enhed, thi de hidrører jo alle fra Skandinaviens Klipper, er førte her ned med Isbræerne.*

Det hvide Materiale i de lange Felter under Kronerne er Kvarts; denne smukke, mælkehvide Sten findes af og til mellem vore Rullesten, men i Gangdannelser findes den overalt i Granitfjældene.

Disse Kvartsgange er Guldets naturlige Leje. Kvartsen danner derfor følgerigtigt Overgang fra den robuste Granit til de gyldne Kroner, og det hele former sig som naturligt voksende ud af den simple Jord, idet Materialernes og Formernes Finhed tiltager op efter.

MARGRETHE-TAARNET.

ARCHITEKT
P. V. J. KLINT.

Forøvrigt har man sagt mig, at disse hvide Felter med mellemliggende Lisener minder om det hvide Lin, som omgiver Dronning Margrethes kronede Hovede paa Sarkofagen i Roskilde Domkirke.

Indskriften foroven rundt er:

Margrethe · Waldemars · Dotter
Dronning · Forenede · Nordens
Trende · Riger · 1397
Danmark · Norge · Sverige.

Over de tre Indgangsdøre de nordiske Rigers Vaaben, lige som Kronerne udført i drevet Kobber og forgyldt, og derover følgende tre Vers af Rimkrøniken:

Den Snor, som lægges af Strenge tre,
Hun brister fuldnæppelige,
Det siger Vismand foruden Spe,
Om hun lægges læmpelige.

Jeg lagde en Snor med alle Stærk,
Da jeg vandt Sveriges Krone
Og arved Norge til Danemark,
At de skulde staa i Lune.

Thi beder jeg alle de gode Mænd,
Som fore de Riger skal svare,
Ridder og Svende, hver og een,
I lade dem sammen vare.

For at knytte Monumentet nærmere til vor Tid og til den hele skandinaviske Idé, har jeg tænkt mig, at man i de andre 3 Mellemrum mellem de seks Stræbepiller kunde lade indhugge Navnene paa de Mænd og Kvinder, der i den nyere Tid har frembaaret Tanken om Nordens Enhed, og — de, der i Fremtiden vil bære den.

At Unionen mellem Sverrig og Norge for Øjeblikket staar i Fare, vil ikke skade Arbejdet for hele Nordens Enhed, thi tre ligestillede og lige frit stillede Lande vil bedst kunne danne et saadant Forbund, aandeligt, materielt eller politisk.

Jeg tror, at man mindes og genopliver en fjern Tids Ideer, dens Personligheder og Begivenheder, bedre ved at skabe architektoniske Monumenter (thi Architekturen er selv Historie, Tradition og Udvikling) end ved ideale Portrætstatuer, som ikke kan gøre Krav paa historisk Sandhed og let kan faa et Præg af Uvirkelighed.

Hvad Valget af Monumentets Plads angaar, blev det ved Indbydelsen til Bidragstegning i sin Tid bemærket, at denne skulde afgøres ved Afstemning af alle Bidragydere.

Denne Tanke, som sikkert er opstaaet for paa Forhaand at vise alle Retfærdighed, Normænd, Svenske, Danske, tror jeg alligevel er uheldig. »Vox populi« egner sig ikke for saadanne Afgørelser. Hvis man enes om et Monument, bør Pladsen være bestemt med det samme, thi et godt Monument maa være tilpasset efter et bestemt Sted og kan ikke efter Forgodtbefindende tænkes flyttet andetstedshen.

Jeg tænker ogsaa, man nu er klar paa, at Dronning Margrethes Monument bør staa paa dansk Grund, og da naturligt i eller nær Hovedstaden og ikke paa et Sted, til hvilket vel historiske Minder fra hin Tid i særlig Grad kan være knyttede, men som nu ligger afsides, udenfor alfar Vej.

Der vil da næppe i vor Hovedstads Nærhed findes et Terræn, der er saa egnet for monumental Bygningskunst som Dyrehaven.

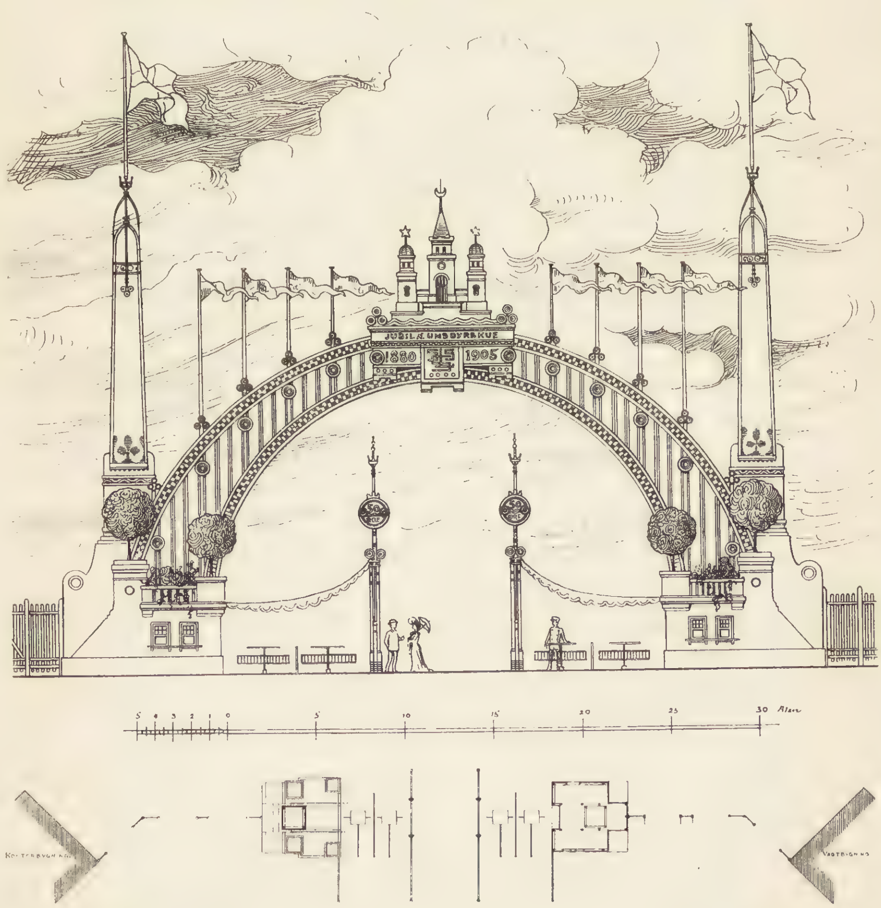
Det har været min Bestræbelse at gøre disse tre Ting til én monumental Enhed: Jordsmonet, de ældgamle Træer og Taarnet.

P. V. J. KLINT.

JUBILÆUMS-DYRSKUET 1905.

I Dagene fra 7. til 10. Juli vil der paa Blegdamsfælleden i Kjøbenhavn blive afholdt et stort Dyrskue, som arrangeres af de samvirkende sjællandske Landboforeninger.

Der vil formentlig paa dette Skue blive udstillet omtrent 1000 Dyr, dels Hingste og Hopper, dels Tyre og Køer, og da alle disse Dyr skal have Tag over Hovedet i de fire Dage, Skuet staar paa, er det et temmelig stort Areal af den vidtstrakte Fælled, som paa denne Maade vil blive bebygget.

JUBILÆUMS-DYRSKUET 1905.
INDGANGSPORTAL.

ARCHITEKT
K. ARNE-PETERSEN.

Indgangen til Dyrskuepladsen bliver fra Østerbrogade ved »Trianglen«; her rejses en stor Portal, der med sine Obelisker og Flag og sine lyse Farver skal bibringe de Besøgende det festlige og sommerlige Indtryk, der maa være over en saadan Udstilling. I Indgangen findes Plads baade for Passage med Herskabskøretøjer og for gaaende Besøgende; sidstnævnte skal passere Tælleapparaterne, hvoraf der anbringes saa mange, at der kan gaa 12 à 14.000 Mennesker igennem pr. Time. Saa stort et Besøg maa nemlig Komiteen være forberedt paa at kunne modtage paa enkelte Dage.

Paa begge Sider af Indgangen anlægges Bygninger, der skal rumme den betydelige Administration og de forskellige Kontor- og Vagtlokaler, som et saadant Skue fordrer. Tilvenstre ligger saaledes Kontorbygningen med Komite- og Udvalgsværelser, Post-, Telegraf- og Telefonkontorer samt et stort Lokale, hvor Pressens Repræsentanter kan trække sig tilbage for at skrive eller for at udhvile sig efter det anstrengende Arbejde, som kræves af dem i de Dage, Udstillingen staar paa.

Bygningen tilhøjre indeholder Politivagt, et Lokale for »Røde Kors« med tilstødende Lægeværelse og endelig en hel lille Brandstation med Sprøjter, Heste og Mandskab.

Disse Bygninger, der ligesom alt det øvrige jo kun skal staa i fire Dage, udføres selvfølgelig meget let; de opføres af Tømmer og Brædder og kommer i deres udvendige Udstyrelse til at ligne smaa Bindingsværks Landbygninger.

Er man traadt ind gennem Hovedindgangen, har man foran sig en ca. 80 Alen bred Avenue, der er omtrent 600 Alen lang, og paa begge Sider omgivet af de forskellige Staldlænger; paa den ene Side Heste og paa den anden Side Hornkvæg. Disse Staldlænger, som er 70 Alen lange, strækker sig i brede Gader over en stor Del af Terrænet. Det er aabne Træbygninger, dækkede med flade Sejldugstage. Dyrene anbringes her i bestemt Rækkefølge i brede, magelige Baase eller Bokse, hvor de Besøgende let kan beskue dem, naar de ikke er ude for at røres i de forskellige »Ringe«, som er anlagte mellem Staldene.

Foran Staldbygningerne, nærmest Hovedindgangen, anlægges et Haveparti med Siddepladser for Publikum, og i Nærheden heraf opføres et Par større Bygninger, der skal benyttes til Tombolaer, Basarer, Forfriskningskiosker o. lign.

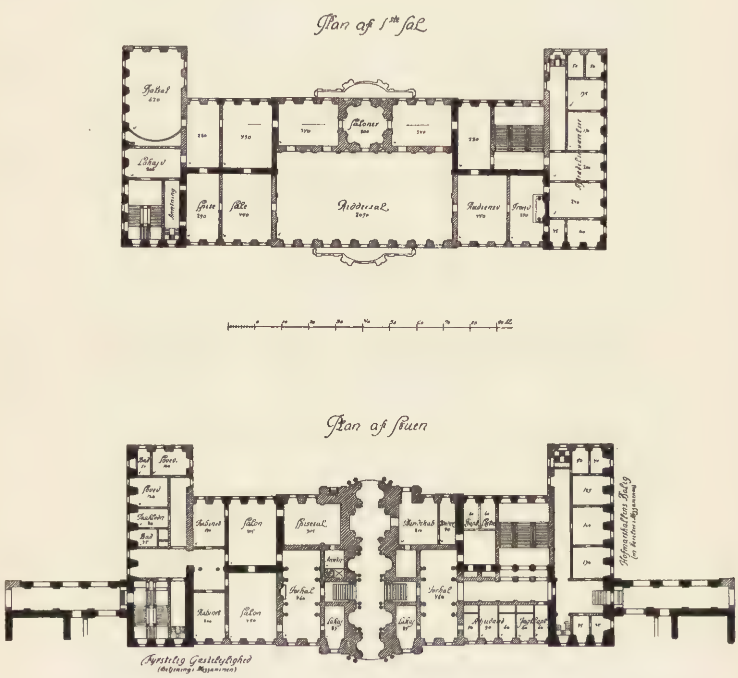
For Enden af den lange Allé, som fører fra Hovedindgangen op mellem Staldene, ligger den store, ovale »Kraftprøvering«, hvor Hingstene skal fremføres; den er omtrent 2000 Alen i Omkreds og er indhegnet, saa at det Publikum, der ikke vil betale særskilt Entré til de oprejste Tribuner, kan staa omkring hele Ringen og følge Fremføringen. Ved Ringens Langsider ligger Konge- og Dommertribuner samt Tilskuertribuner, af hvilke den største tillige danner Indgang for den store Restauration, idet Tilskuerpladsen bliver bygget op over dennes Tag, saa at Publikum fra denne vil faa en udmærket Udsigt over hele det mægtige Dyrskueterræn.

Omkring den store Ring arrangeres en Udstilling af Landbrugsmaskiner, og en Hal for disse opføres ligeledes ved Ringens ene Ende.

Det er en Selvfølge, at paa en Plads som denne, hvor der ventes en Tilstrømning af Besøgende, som vil tælle op over Hundrede Tusinde, maa der

ordnes og udvides ved Nybygninger, hvortil der formentlig er Plads i Lerches Gaard.

Bekostningen ved dette Forslag kan ikke blive synderlig større end ved den i Programmet forudsatte Genopførelse af Slottet, da den foreslaaede Hovedfløj, som staar paa gamle Fundamenter, og hvortil en Del af de nuværende Mure kan benyttes, har samme Grundflade som den Del, der i mit første Projekt er beregnet til Kongens Brug, og selve Rigsdagsbygningen — foruden at have mindre Grundflade end i nævnte Projekt — utvivlsomt ved sin Konstruktion maa blive billigere end indenfor Slottets Ramme.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 26). SLOT. — ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

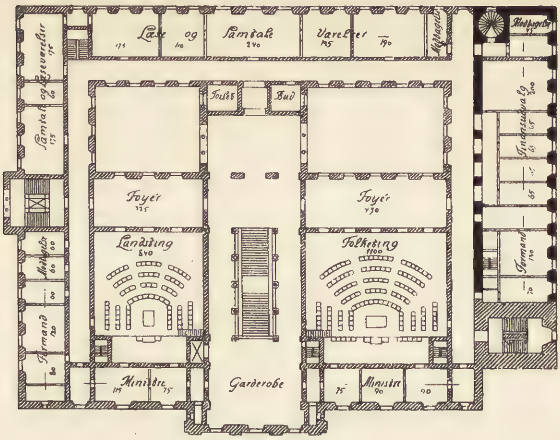
Overslag I.

Det bebyggede Areal efter Projektet er 24.900 Al.^{2}. Hertil haves (foruden 1^3/$_4$ Million til Udsmykning etc.) 6.000.000 Kr., hvilket er ca. 241 Kr. pr. Al.^{2}.

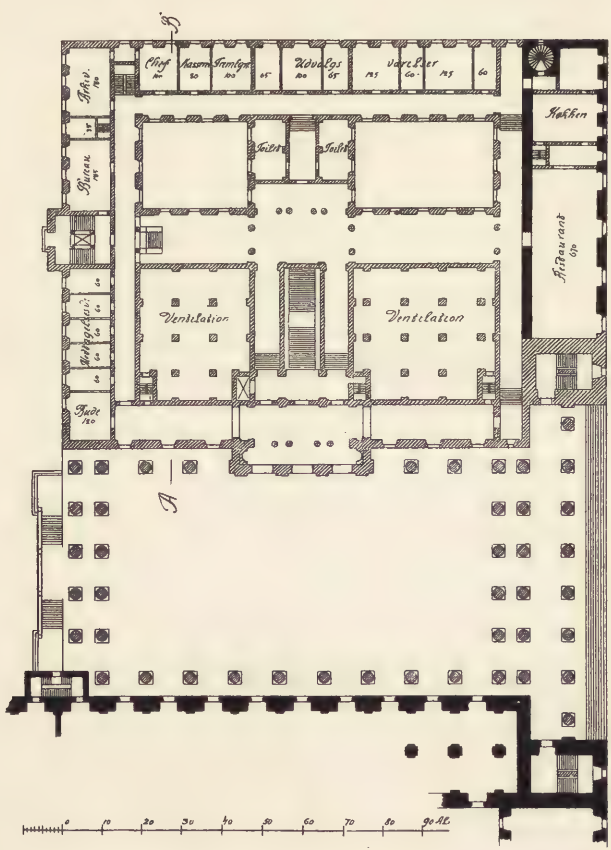
Værdien af de gode Mure over Kælderhvælvingerne er i Programmet ansat til ca. 330.000 Kr. paa 19.600 Al.^{2}, hvilket er ca. 17 Kr. pr. Al.^{2}.

Ved den Del, der bygges af nyt paa de gamle Fundamenter, ækvivaleres Kælderen ved Bygningens mindre Højde, saa at der kan regnes: hvis de gamle Mure benyttes 237 Kr. pr. Al.^{2}, paa Nybygninger 254 Kr. pr. Al.^{2}.

I Beregningen er ikke medtaget Indretning af Hoftheatret til Bolig m. m., men heller ikke fradraget noget for Højesterets Lokaler i Slottet.

PLAN AF FØRSTE SAL.

PLAN AF STUEN.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 26). ARCHITEKT
RIGSDAGSBYGNING. A. CLEMMENSEN.

Udgiften fordeler sig derefter saaledes:

Kongefløjen.

11.300 Al.^{2} à 237 Kr. ..... 2.678.100 Kr.
Udsmykning etc. .... 1.750.000 -
——— 4.428.100 Kr.

(ca. 392 Kr. pr. Al.^{2}).

Rigsdagsfløjen.

8300 Al.^{2} à 237 Kr. .... 1.967.100 Kr.
5300 Al.^{2} à 254 - .... 1.346.200 -
——— 3.313.300 -

Ialt... 7.741.400 Kr.

Overslag II.

Christiansborg Hovedfløj.

Den Del, hvor de nuværende Mure benyttes, 5900 Al.^{2} à 237 Kr. .... 1.398.300 Kr.
Den Del, som bygges paa de gamle Fundamenter, 5300 Al.^{2} à 286 Kr. .... 1.515.800 -
Udsmykning etc. .... 1.750.000 -
——— 4.664.100 Kr.

(ca. 416 Kr. pr. Al.^{2}).

Rigsdagsbygning.

12.150 Al.^{2} à 254 Kr. .... 3.086.100 -

Ialt... 7.750.200 Kr.

ARCHITEKT THORVALD JØRGENSENS PROJEKT.

Nr. 18.

Ved nærværende Forslag har det været mig magtpaaliggende at skaffe et samlet Hele i den centrale Del af Slotsholmen, hvor da de forskellige i Programmet nævnte Dele faar Plads.

Slottet indtager den største Del af Hovedfløjen og Fløjen mod Thorvaldsens Museum. Rigsdagen anbringes i Fløjen mod Kavalergaarden.

Ved at ombytte det nuværende Slots Mezzanin og Beletage (2den Sal forbliver som nu) er opnaaet, at Rigsdagens Lokaler ikke kommer til at ligge højere over Jorden end forsvarligt; endvidere at Højdeforholdene i Façaderne ændres, saa at den øverste Del — med Beletagen — bliver dominerende i Modsætning til det nuværende Slot. Over Midten af Hovedfløjen staar Taarnet, som formentlig fra Byens Side — Højbroplads — vil medvirke til at gøre Indtrykket af Slottet festligt.

De architektoniske Led i Façaderne udføres af Sandsten, Fladerne derimellem pudses. Tagene dækkes med glaserede Tegl og Kobber. Etageadskillelserne gøres af brandfrit Materiale.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 18).
FAÇADE MOD SLOTSHOLMEN.

ARCHITEKT
THORVALD JØRGENSEN.

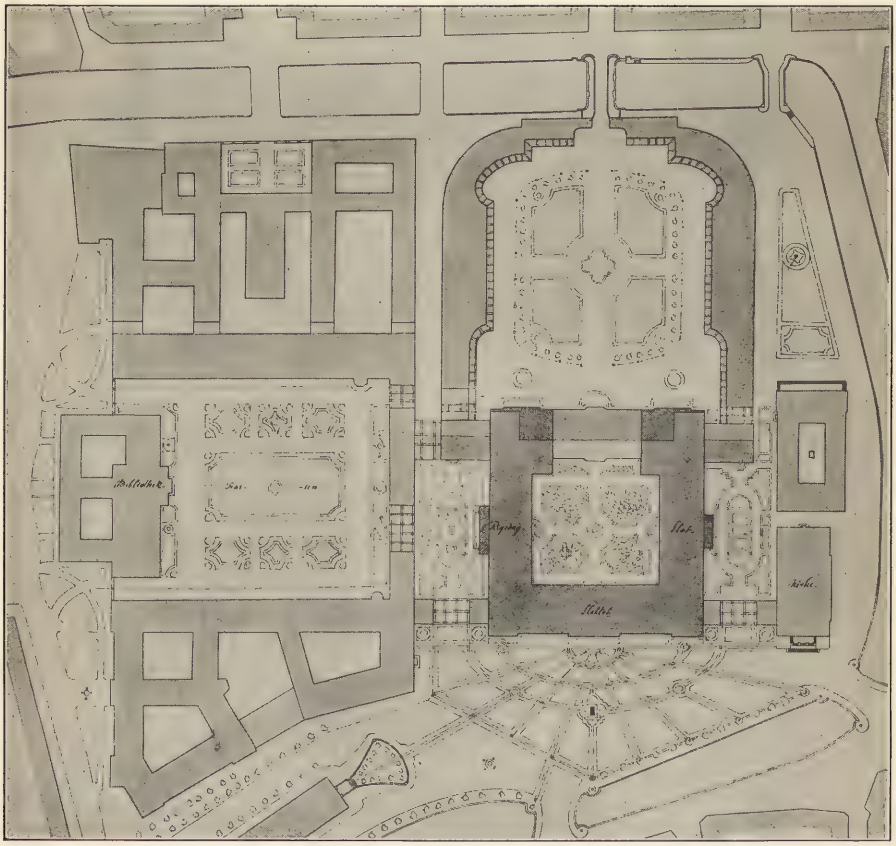
PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 18).
FAÇADE MOD RIDEBANEN.

ARCHITEKT
THORVALD JØRGENSEN.

Der vil kunne anbringes Brandmure mellem Slot og Rigsdag, endvidere i den lave Fløj mod Ridebanen og i de fire Forbindelsesfløje mod Øst og Vest.

Forbindelse mellem Kavalergaarden og det nye Bibliothek sker ved Gennembrydning af det store kgl. Bibliothek. Finansministeriet indrettes her ved Ombygning af denne Bygning.

Mellem Slotsholmsgade, Generalstabsbygningen og Christiansgade udføres Bygninger for de forskellige Ministerier etc.

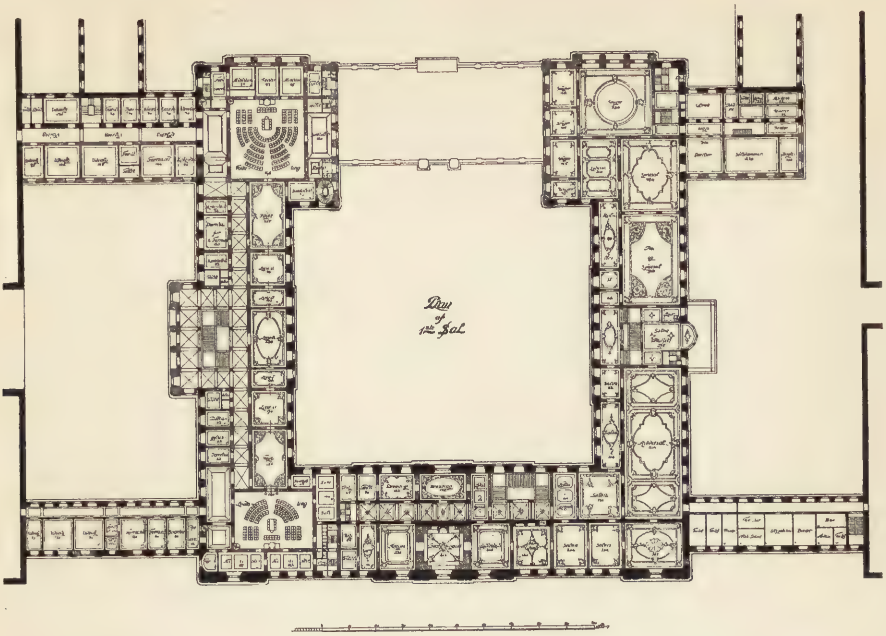

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 18). SITUATIONSPLAN. ARCHITEKT THORVALD JØRGENSEN.

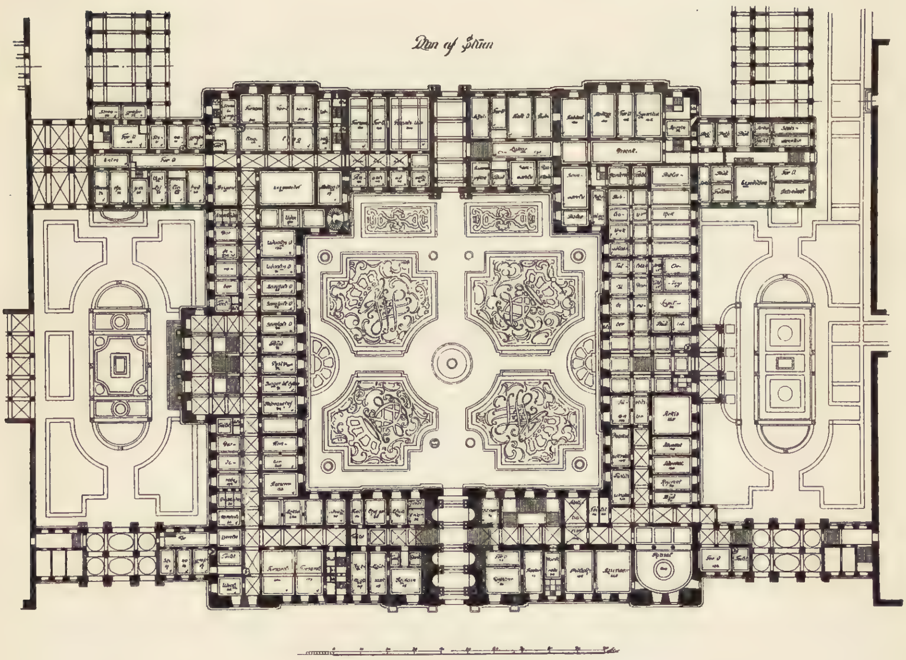
Mellem Tøjhuset og Frederiksholms Kanal anlægges Museer, Arkiver etc.

Hvis man maatte anse det for heldigt at skaffe et fuldstændigt Residensslot med Familiebolig og en selvstændig Rigsdagsbygning, vil det kunne opnaas ved ar lægge Rigsdagen paa det gamle store kgl. Bibliotheks Plads og indrette Familiebolig for Konge og Dronning i Slottets Sydfløj, — der hvor i Forslaget Rigsdagens Lokaler har Plads.

Ved at opgive de nuværende vestre Forbindelsesfløje mod Ridebanen vil man kunne faa en god Forbindelse mellem denne og de to tilstødende Gaarde, Prins Jørgens Gaard og Kavalergaarden. Et skitseret Forslag til denne Ordning er antydet i Hjørnet af Oversigtsplanen.

PLAN AF FØRSTE SAL.

PLAN AF STUEN.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR 18).

ARCHITEKT
THORVALD JØRGENSEN.

Overslag.

Efter Programmet vil man til Anlæget kunne disponere over ialt:

Slot og Rigsdagsbygning	6.000.000 Kr.
Værdien af det eksisterende	1.175.000 -
Kunstnerisk Udsmykning af Slottet	1.500.000 -
Til særligt ydre Parti (Taarn)	250.000 -
Udgift til Højesteret cirka	450.000 -
Ialt...	9.375.000 Kr.

Slottets to Fløje 12.050 □ Al. à 450 Kr.	5.422.500 Kr.
Forbindelsesfløj mod Slotskirken 1280 □ Al. à 31,25 Kr.	40.000 -
Forbindelsesfløj mod Thorvaldsens Museum 1419 □ Al. à 120 Kr.	170.000 -
1/2 Forbindelsesfløj mod Ridebanen 1444 □ Al. à 140 Kr.	202.000 -
Rigsdagsbygningens Fløj 8900 □ Al. à 350 Kr.	3.045.000 -
Forbindelsesfløj mod Ministeriet 1280 □ Al. à 31,25 Kr.	40.000 -
Forbindelsesfløj mod Sydvest 2112 □ Al. à 120 Kr.	253.000 -
1/2 Forbindelsesfløj mod Ridebanen 1444 □ Al. à 140 Kr.	202.000 -
Ialt...	9.374.500 Kr.

Heraf vil Ingeniørarbejderne rimeligvis fordeles saaledes, at 550.000 Kr. anvendes til Slottet og 450.000 Kr. til Rigsdagen.

De i Programmet nævnte 25.000 Kr. tænkes anvendte til Taarnet og Midtpartiet paa Slottet.

ARCHITEKT M. NYROPS PROJEKTER.

Nr. 27 »Hvid«.

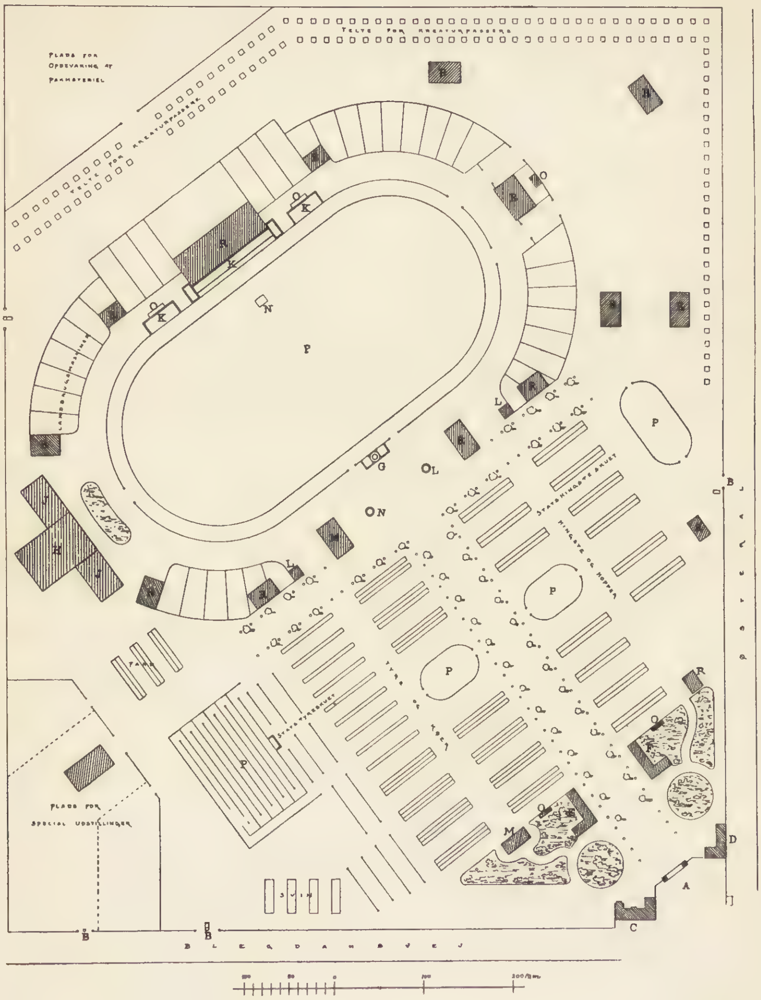
Hvad er Betingelsen for, at Statsmyndighederne skal kunne være i Christiansborg?

I. Slottet maa fremtræde som en Enhed. Man tør ikke søge et udpræget Udtryk for Kongens Slot og Rigsdagens Bygning hver for sig, Christiansborg maa kunne sammenarbejdes til et Hele paa samme Maade, som man i Ord kan søge et Fællesudtryk for Konge og Rigsdag.

II. Kongen skal som Statens Øverste have den ypperste Plads i Slottet, og naar Programmet fordrer, at Forbygningen mod Pladsen med Frederik den Syvendes Statue skal benyttes af Kongen, vil det ældste Christiansborgs Hovedfløj mod Ridebanen ikke kunne opføres til Brug for andre. Opføres den, maa Kongen bo der.

III. Christiansborg maa ikke bygges op, som om de forskellige Myndigheder ikke vidste, at de deler Hus med hinanden eller hverandre. Ingen af Landets Myndigheder kan af Hensyn til de Andre nøjes med alene at have Adgang til Slottet gennem Sidedøre eller fra Baggaarde. Alle maa kunne komme ind fra Forsiden med fuld Værdighed og Anstand, ikke alene for deres egen Skyld, men baade for Statens og Folkets Skyld, for den fælles Værdigheds Skyld.

skaffes mange Forfriskningssteder, og der vil da ogsaa rundt omkring paa Terrænet blive opført en Mængde Restaurationer, Kafeer, Mælkerier og Beværtninger, indrettede efter forskelligt Mønster, saaledes at der bliver noget for Enhvers Smag og Evner.

JUBILÆUMS-DYRSKUET 1905.
PLAN OVER DYRSKUEPLADSEN.

ARCHITEKT
K. ARNE-PETERSEN.

A. Hovedindgang. *B.* Sideindgange. *C.* Kontor, Post- og Telegrafvæsen, Pressen m. m. *D.* Politi- og Brandvagt, »Røde Kors« m. m. *E.* Basarbygning. *F.* Tombola m. m. *G.* Konge- og Dommertribune. *H—J.* Maskinhal. *K.* Tribuner for Publikum. *L* Kiosker. *M.* Mælkerier. *N.* Musiktribune. *O.* Toiletter. *P.* Mønstringsringe. *R.* Restauranter, Kafeer o. lign.

De mange Dyrepassere, som maa overnatte paa Fælleden, faar en hel Teltlejr, bestaaende af flere Hundrede smaa Militærtelte, der anbringes i Pladsens nordre Ydersider og derved kommer til at danne en Baggrund for hele Dyrskuepladsen.

Formanden for Komiteen er Folketingsmand Ole Olsen; af de øvrige ledende Komitemedlemmer kan nævnes: Direktør Martin Dessau, Godsejer

GRÜNER, Borgmester J. JENSEN, Borgerrepræsentant, Direktør C. V. SLOMANN m. fl. Dyrskuets Sekretær er Hr. A. P. JENSEN, og Architekt er K. ARNE-PETERSEN.

Nogle Tal kan maaske sluttelig give et Begreb om Udstillingens Størrelse. Arealet omfatter henved 60 Tdr. Land, og den store Ring optager deraf de 8 Tdr. Land. Staldbygningerne dækker over henved 30.000 □ Alen eller mere end 2 Tdr. Land, og til Restaurationer og Forfriskningssteder vil mindst 12.000 □ Alen blive overdækkede.

De forskellige Bygningers Opførelse agtes paabegyndt i den nærmeste Fremtid.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Architekt CLEMMENSEN er den 26. April valgt til Medlem af Plenarforsamlingen.

— Architekt, Prof. H. WENCK er i Plenarforsamlingen den 3. Maj valgt til Medlem af Akademiraadet i afdøde Prof. FENGERS Sted.

Præmierede Bygninger paa Frederiksberg. I Frederiksberg Kommunalbestyrelses Møde den 8. Maj meddeltes det, at Komiteen til Præmiering af Byggeforetagender paa Frederiksberg har vedtaget for Aarene 1903 og 1904 at tilkende Præmie til følgende Ejendomme: Bygninger, opførte i 1903: Ejendommene Forchhammersvej 12, 14 og 16 (Architekt A. CLEMMENSEN) og Rubens Stiftelse Falkoner-allé 72 og 74 (Architekt FR. LEVY). Bygninger, opførte i 1904: Professor, Dr. med. EDM. JENSENS Villa paa Kong Georgs Vej (Architekt ROSEN) og BALLINS Ejendom Ørstedsvej 50 A (Architekterne SYLOW og FISCHER).

FORENINGSMEDDELELSER.

Referat af Forhandlingerne paa Mødet den 1. Maj om »Christiansborg-Konkurrencen«. Efter at Dirigenten havde meddelt, at der i Bladet »Architekten« senere vilde blive givet et udførligt Referat af Mødets Forhandlinger, gaves Ordet til MØRK-HANSEN, der ønskede at indlede Diskussionen, paa de Herrers Vegne, der har foranlediget Mødets Afholdelse.

MØRK-HANSEN: Som en af de 11, der har bedt Architektforeningen om at sammenkalde dette Møde, maa jeg bringe Bestyrelsen vor Tak, for at dette Møde er blevet os tilstaaet, og jeg vil ogsaa takke Medlemmerne for, at de have vist deres varme Interesse for den store, nationale Sag, som Christiansborg Slots Genopførelse er, ved at møde saa talrige.

Architektforeningen er en Sammenslutning af Architekter til Gavn for Bygningskunsten i Danmark og til gensidig Støtte for Medlemmerne i deres Forhold til alle foreliggende Opgaver.

Architektforeningen har som alle andre Foreninger sine Love og Vedtægter. Lovene skulle overholdes, og der er givet Vedtægterne det Prædikat, at de anses

for bindende for alle Medlemmer. Særlig vigtige er Konkurrencevedtægterne, fordi de store, nationale Opgaver i Regelen — og rigtigst — søges løste ved Konkurrencer.

Men vi se, at Love og Vedtægter kan fortolkes forskelligt; de kunne fortolkes saaledes, at de i andres Øjne trædes under Fødder; og naar jeg nu kommer til den nys afsluttede Konkurrence, skal jeg straks anføre, at Architektforeningens Vedtægter, ved Præmieringen af Udvalget, ses at være fortolkede paa en saa mærkelig Maade, at den, saavidt jeg kan skønne, har vakt omtrent énstemmig Forundring, ja Indignation, blandt Architekterne og tilmed blandt en meget stor Del af det forstaaende Publikum. De ved alle, hvad jeg sigter til, men andre Talere ville nærmere belyse Spørgsmaalet.

Jeg skal kun sige: Præmieringen kan antages at have den allerstørste Indflydelse paa den nærmere Bestemmelse om Slottets Genopførelse, hvilken nu ligger i Ministerens Haand, og det er derfor af yderste Vigtighed, at denne er sundt og retfærdigt begrundet. Architektforeningen kan ikke lade Sagen gaa sin rolige Gang, men bør tage den op og konstatere sit Forhold til den, ellers er den ikke nogen Architektforening, men kun en selskabelig Forening, der lader de store Opgaver ligge.

Vi skal saavidt muligt undgaa Borgerkrig imellem os, og vi maa jo indrømme, at vore Kollegers Arbejde i Christiansborgudvalget var baade uhyre stort og meget vanskeligt. Men vi skal bidrage vort til, at der dannes et sundt og rigtigt Grundlag for Sagens videre Gang, og er Bedømmelsen — som jeg og mange mene — kommet ind i et fejlt Spor, tror jeg, at den rolige, regelmæssige Toggang kun opnaas ved, at denne Skitsekonkurrence, der — ogsaa for en Del ved de fremkomne uprogrammæssige Løsninger — har bragt megen Oplysning af Sagen, nu fortsættes med en ny almindelig Konkurrence efter et friere eller ialtfald ændret Program og med Adgang for alle Architekter. Dette Møde afholdes tilfældigt paa den 1. Maj, den Dag Fagforeningerne pleje at demonstrere og konstatere deres Enighed og Styrke; gid det ogsaa for os maa være et godt Varsel for denne Sag!

Efter Mørk-Hansens Udtalelser, hvilke modtoges med meget Bifald, bemærkede Brummer, at de 11 Architekter, der havde deltaget i Konkurrencen og foranlediget dette Møde, til hvilke han selv hørte, ikke ønskede dette betragtet som noget Angreb paa Personer, men som et Middel til at klargøre de Principper, der havde ligget til Grund for Bedømmelsen. Han mindede om, at vore Regler for Konkurrencer sige, at Arbejder, der i væsentlig Grad fjerner sig fra Programmet, ikke kunne bedømmes, men skulle lades ude af Betragtning, dette er ogsaa i Virkeligheden den eneste mulige Basis i det Hele for Afholdelsen af Konkurrencer. Programmet er en Opgave, og kun den, der kæmper med Opgavens Vanskeligheder, ikke den, der gaar udenom disse, tilkommer der Præmie.

Havde Konkurrencen været udbudt paa et friere Program, havde den faaet et ganske andet Udseende, ikke blot vilde mange fremragende Architekter, der nu har holdt sig tilbage, have deltaget, men ogsaa de nuværende Deltagere vilde have anlagt deres Arbejde paa en hel anden Maade, saa havde alle kunnet lade Fantasien spille. I Modsætning hertil har Komiteen ved sin Kendelse opstillet den Teori, at et programmæssigt Arbejde, som ikke i og for sig selv er fyldest-

gørende til Præmie i første Række, kan suppleres med Arbejder, der vise, hvad Vedkommende vilde kunne gøre udenfor Programmet.

Ja, hvad mere er, Komiteen tillader sig endog at komponere Projekterne om og flytte Façader, som man flytter et Skilt! Overfor det i tredie Række præmierede Projekt staar man uforstaaende.

Denne Præmieringsmaade maa anses for uretfærdig og Taleren mener, at Sagen ikke bør bero med det foreliggende Resultat.

Nyebølle syntes ikke, at de, der havde deltaget i Konkurrencen i det Hele, kunde have Ret til at klage over Programmet, thi naar de vare gaaede med til et Arbejde baseret paa dette, godkendte de jo ogsaa Programmet.

Plesner ønskede at give den faktiske Oplysning, at Programmet foreskrev, at de samlede Omkostninger ved Byggeforetagenderne ikke maatte overskride 6 Millioner; men af de Arbejder, der indkom, var der kun ét, der vilde have kunnet faa Præmie, naar dette skulde overholdes, nemlig Nyrops. Mørk-Hansens og Brummers var $2^1/_4$ eller $2^1/_2$ Mill. Kr. for dyrt.

Brummer havde aldrig hørt, at en kunstnerisk Konkurrence var blevet bedømt paa Grundlag af Prisberegninger; det maatte anses for meget farligt at lægge Prisbilligheden til Grund for Bedømmelsen. Hvad vilde det egentlig sige, at sidde og regne Prisen ud efter en Skitse i saa lille Maal; forøvrigt skulde han oplyse, at en anset Murermester havde beregnet Omkostningerne ved Udførelsen efter hans Projekt og befundet disse at være indenfor den i Programmet angivne Sum.

Jensen-Klint fandt, at man naturligvis ikke maatte afvige fra de i Programmet angivne Summer, saa lidt som fra dets andre Bestemmelser, noget Spillerum bør der dog være, og Komiteen bør selvfølgelig ogsaa have Lov til at tilkende et Arbejde en Præmie, naar det ikke gaar altfor langt udenfor Programmet.

Imidlertid kan saadan en Sag godt klares uden at komme nogen af Parterne for nær. De Løsninger, der holde sig indenfor Programmet og ere de bedste, bør selvfølgelig have Præmie, men finder Dommerne en Løsning, der er ganske udenfor Programmet, men iøvrigt fortrinligt, saa kan den indstille denne til Køb og videre sige til Ministeren: de og de Løsninger bør have Præmie, men vi har ved Gennemgangen af de fremkomne Arbejder fundet et ganske fortrinligt Arbejde, som er indstillet til Køb og paa Grundlag deraf anbefaler vi, at der skrides til en ny Konkurrence, eller at dette Projekt benyttes.

Taleren delte den Anskuelse, at Konkurrencen bør gaa om, thi den har ialfald vist, at Programmet, den er udskrevet paa, er urigtigt; men forud for en ny Konkurrence om Bygningstegningerne, vil det være rigtigst, at afholde en Konkurrence for skitserede Udkast til hele Slotsholmens Bebyggelse.

Plesner kunde paa en vis Maade dele Jensen-Klints Anskuelser; Programmet kunde godt have været bedre, men det har været bundet ved Loven; paa det nuværende Standpunkt maa det fraraades at forsøge paa at faa en Bebyggelseskonkurrence for Slotsholmen, dette vil kræve en hel ny Lov og forhale Sagen ganske forskrækkelig.

Lemche protesterede mod Nyebølles Udtalelse, han havde ikke ved at deltage i Konkurrencen godkendt Programmet; det var ganske vist umuligt, men lige umuligt for alle; det gjaldt derfor om at finde en Løsning saa god, at man

kunde komme med i anden Omgang, hvor man ganske sikkert havde ventet, at Programmet vilde blive lagt om.

WARMING vilde ogsaa protestere mod en Udtalelse af NYEBØLLE, hvorefter de, der havde indkaldt dette Møde, havde gjort det, fordi de følte sig krænkede, man havde gjort det for at faa Sagen bedre belyst. Skulde Deltagerne i Konkurrencen være bundne ved Programmet, burde Dommerne ogsaa være det; og disse, der i Betænkningen have erklæret, at de have anset sig berettigede til at se bort fra mindre væsentlige Afvigelser, have sandelig ogsaa set bort fra mege væsentlige; han vilde spørge en af de to Architekter, Foreningen havde valgt til Dommere, om hvorledes dette forholdt sig.

AXEL BERG skulde hertil gerne svare, at han og de andre Architekter, der sad i Kommissionen, ikke mente at have præmieret Arbejder, der laa udenfor Programmet; WARMING sagde endogsaa »flere«. Der kunde til Nød kun være Tale om et, nemlig CLEMMENSENS, hvor man havde overført en Façade fra et alternativt Forslag til et andet. (WARMING: Kun en mindre Afvigelse!). BERG mener, at Dommerne have været berettigede hertil, da det ikke var to Arbejder men ét, der var indsendt under samme Mærke; forsaavidt da Architekten ikke maatte have noget at indvende herimod. Hvis der ogsaa sigtes til Bedømmelsen af NYROPS Projekt, forstaar han det slet ikke, thi dette er efter hans Mening det, der holder sig allerstrængest indenfor, hvad der er forlangt; det har maaske enkelte Lokaler lidt for smaa, andre lidt for store, men dette gælder alle Løsninger, og NYROP holder sig ogsaa indenfor den opgivne Bekostning. Det tredje Projekt, KRAGS, har ganske vist ikke i sine Planer angivet Plads for Højesteret, men i Beskrivelsen, der ledsager Projektet, er det oplyst, at den kan skaffes der, hvor Projektet angiver Bolig for Hofmarskalken.

Architekt BERG vilde endvidere oplyse, at han og mange med ham ønskede, at Ministeren, samtidig med de Projekter, denne ønskede nærmere skulle udarbejdes, ogsaa vilde lade udarbejde og forelægge for Rigsdagen nogle Skitser paa et andet Grundlag, der maaske vilde give et bedre Resultat, saaledes at Rigsdagen maaske kunde faa Lyst til at ændre Loven; da vilde Tiden være kommet til en ny Konkurrence paa et friere Grundlag.

Herefter holdt under meget stærk Tilslutning fra Forsamlingen Bygningsinspektør KAMPMANN den i »Architekten«s forrige Nummer i alt væsentlig gengivne Tale.

MØRK-HANSEN: Jeg synes, vi alle skulle yde KAMPMANN vor Tilslutning til hans Forslag. Efter alt, hvad her foreligger, kan vi kun komme til det Resultat, at der virkelig ikke findes nogen monumental og god Løsning, naar denne Sammenblanding af de to Bygninger, Slottet og Rigsdagsbygningen, skal finde Sted. Jeg synes alle Architektforeningens Medlemmer bør stemme herfor, saa har vi ialfald intet Ansvar, ellers bærer vi det. (Hør! hør!).

AXEL BERG: Hvis der er Stemning for en Resolution i den Retning, har den min udelte Tilslutning.

EMIL JØRGENSEN takker de elleve Medlemmer, der har faaet Foreningen samlet for at drøfte denne Sag. Tankerne er blevne klarede. Der har ikke været mange, der var glade over Programmet, men da det nu var der, maatte det holdes. Det eneste positive Resultat af Konkurrencen har jo været, at det

Projekt, der gik helt udenfor Programmet og skilte de to Bygninger, gav den fornuftigste Løsning; og han foreslaar Nedsættelsen af et Redaktionsudvalg paa 3 Medlemmer, der kan forme Kampmanns Tanker i en Henstilling til Ministeren, saa at der, inden Rigsdagen tager en Bestemmelse, prøves en Løsning af Opgaven paa den angivne Maade. Det vil vel trække Spørgsmaalets endelige Løsning lidt ud, men er Slottet først bygget og forbygget med Kongebolig og Rigsdag, Repræsentation og Højesteret, vil der gaa Aarhundreder, inden det bliver lavet om. (Stærkt Bifald.)

Professor Hans J. Holm synes godt, at man kan forstaa, at der har været nogen Utilfredshed; der begaas vel altid Fejl i enhver Sag, men én Ting er særlig forkert, at man straks har taget fat paa en saa desperat Opgave. Tænk paa det umaadelige Arbejde, der er nedlagt i disse Skitser, tænk om det skulde omsættes i Skillinger! Det har hele Tiden været øjensynligt for alle Architekterne, og det skal siges til deres Ros, at vi først trængte til en Situationsplan for Slotsholmens Bebyggelse, men dette tillod Loven ikke. Der er uden Tvivl mange Architekter, der har tænkt paa en anden Løsning end den, Programmet angav, men for dem har Lovens Fordringer jo lukket Vejen. Der har i Kommissionen været Tale om at forsøge at faa et nyt Program og at faa en Situationsplan allerførst, men derimod er der ogsaa fra alle Sider blevet fremhævet, at det ikke gaar an paa Grund af de bestaaende Forhold. Politiske Betragtninger kan ganske vist ikke nogen Sinde tjene Kunsten i Danmark.

Jeg er nu blevet rørt over det, Architekt Kampmann fremsatte, fordi det virkeligt var saa fornuftigt. Jeg kan ikke andet end støtte hans Forslag.

Architekt Nyrop sympathiserer ligeledes med Tanken om at skille Bygningerne, men da bør Kongens Lokaler, Rigsdag og Højesteret skilles, hver for sig; og heller ikke bør Kongens Repræsentationslokaler da være et lille Palæ, men de maa være en Bolig for en Konge, de maa vokse og blive til et Slot.

Formanden, Architekt Clemmensen advarer mod at kritisere Kommissionens Dom, den er jo nu engang falden og kan ikke gøres om, heller ikke bør man give Ministeren Anvisning paa Afholdelsen af en ny Konkurrence o. s. v., men Architektstanden bør blive enig om kort og godt at udtale, at den mener, Opgaven ikke kan løses tilfredsstillende ved at have Rigsdag og Slot i én Bygning.

Kampmann: Jeg har aldrig tænkt mig andet!

Efter at endnu nogle Talere havde udtalt deres Tilslutning til Sagen, vedtog Forsamlingen under stort Bifald, at Akademisk Architektforening skulde tilstille Trafikministeren en skriftlig Henvendelse i Tilslutning til Architekt Kampmanns Udtalelser, og valgte Emil Jørgensen, Levy og Magdahl-Nielsen til at redigere Henvendelsen; da der imidlertid vilde medgaa nogle Dage, før Skrivelsen kunde afgaa, og man gerne snarest ønskede meddelt Hs. Excellence, at en saadan Skrivelse vilde fremkomme, modtog Forsamlingen med Tak de tilstedeværende Dommeres Tilbud om at overbringe denne Meddelelse paa et Møde i Ministeriet, som tidligere var berammet til næste Dag.

Mødet sluttet Kl. 12 Midnat.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

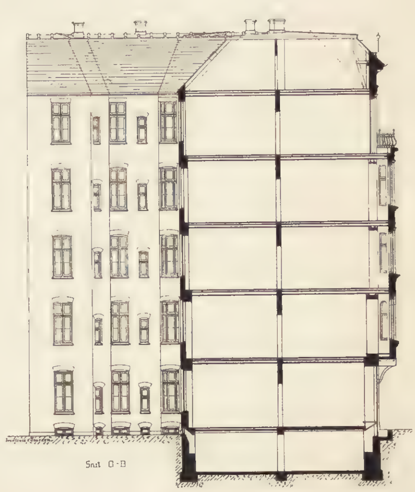
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 20. MAJ 1905
7. AARGANG No 34

BEBOELSESBYGNING PAA JAGTVEJEN.

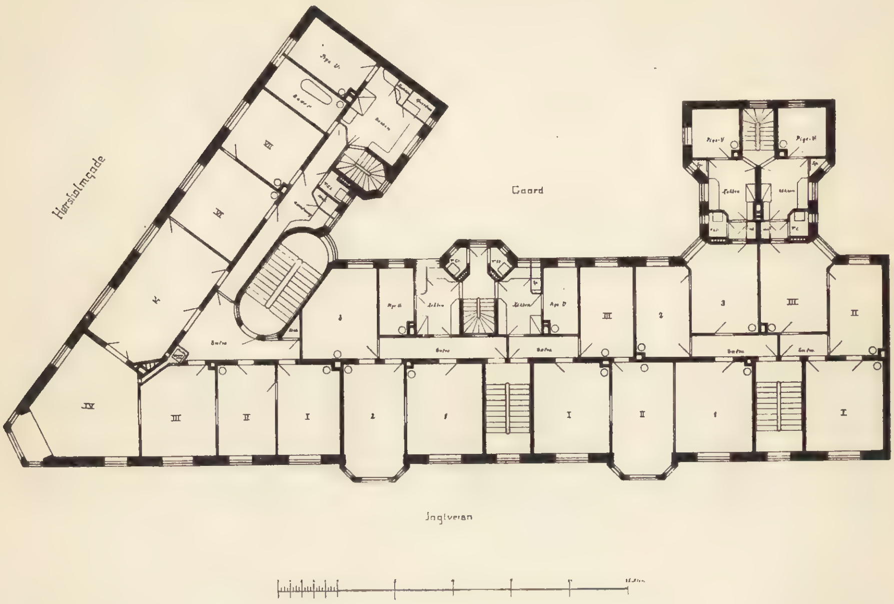
Ejendommen Jagtvejen Nr. 17, der ligger ved Jærnbaneoverskæringen, overfor Kommuneskolen, er bygget i Aarene 1898—1900 og faldt saaledes ind under den store Lock-out.

Façaden er udført dels i Granit i Stueetagens Højde, dels pudset med Anvendelse af støbte Indfatninger til Vinduer, Karnapper etc. Som Planen viser, er der, efter Bygherrens Ønske, indrettet en 7-Værelsers Lejlighed i Hjørnet og mod Hørsholmsgade, og forøvrigt 3-Værelsers Lejligheder med Pigekammer og W. C. med direkte Lys efter Sundhedskommissionens Fordringer.

Bygningen er opført efter Tegninger af Architekt VICTOR NYEBØLLE, og Bygherren, Tømrermester J. MARTIN PETERSEN, udførte selv Tømrerarbejdet; iøvrigt er de forskellige Arbejder præsterede af

følgende Haandværkere: Murermester LICHT, OXELBERGS FABRIKKER (de forenede Bygningssnedkerier), Malermester MØLLMANN, Blikkenslager, Gas- og Vandmester HANNIBAL, Smedemester GEDDEI, Stukkatør H. CHR. BERG og Glarmester MOR-

BEBOELSESBYGNING PAA JAGTVEJEN.

ARCHITEKT VICTOR NYEBØLLE.

VILLE. Ingeniør, Fuldmægtig MØLLER ledede Kloakarbejderne, og Billedhugger H. CHR. PETERSEN modellerede Ornamenterne over Hoveddørene paa Façaden og paa Karnapperne.

V. N.

CHRISTIANSBORG SLOTS GENOPFØRELSE.

I sidste Nr. (af 13. d. M.) bringer »Architekten« et »Referat af Forhandlingerne paa Mødet den 1. Maj om Christiansborg-Konkurrencen«, i hvilken Anledning jeg udbeder mig Plads i Bladet for efterstaaende supplerende Oplysninger, tildels vedrørende min egen Stilling til den paagældende Sag.

Paa Mødet drøftedes som bekendt bl. a. et fremsat Forslag om en Henvendelse til Ministeren for offentlige Arbejder om at foranledige, at der endnu prøvedes en Løsning, hvorefter Slot og Rigsdag kunde opføres som særlige Bygninger hver for sig — i Stedet for som i Lov af 15. November 1903 forudsat, at Christiansborg Slot genopføres paa den nuværende Slotsgrund med Lokaler for Kongen, Rigsdagen og eventuelt Højesteret — idet det *nu formenes*, at Opgaven *ikke* kan løses tilfredsstillende ved at have Slot og Rigsdag samlede i en Bygning.

Et Udvalg af 3 Architekter valgtes til at redigere den skriftlige Henvendelse, hvis Ordlyd først er kommen til Kundskab for Foreningens Medlemmer samtidig med eller rettere efter Skrivelsens Overlevering til Ministeren.

Som Medlem af Akademisk Architektforening var jeg tilstede paa Mødet den 1. Maj og udtalte da, »at jeg vel ikke vilde argumentere mod det fremkomne Forslag, men bestemt erklærede, at *jeg ikke vilde stemme for Forslaget og forlangte denne Tilkendegivelse bemærket«*.

Det — først under selve Mødet — fremkomne Forslag var nemlig ikke mig bekendt forinden Mødets Indvarsling, det stod saaledes ikke anført paa Mødets Dagsorden, hvis vedkommende Forhandlingsæmne i Korthed benævnedes »Christiansborgsagen«, og det forekom mig derfor forhastet paa et enkelt Møde *uden foreliggende bestemt Grundlag* at tage Stilling til et Spørgsmaal af saa stor Betydning.

I »Architekten«s Referat ere imidlertid mine her bemærkede Udtalelser og min Stilling til Forslaget *ikke omtalte.*

I den til Hs. Excellence Ministeren for offentlige Arbejder indsendte Skrivelse af 4. d. M., der jo nu er offentliggjort, har der derhos, formentlig paa Grund af den efter min Mening overilede Behandling af Sagen, indsneget sig en lille Unøjagtighed, der dog ikke er ganske uden Betydning; det anføres nemlig i Skrivelsen at, »paa det nævnte Møde var største Delen af samtlige danske Architekter til Stede«. Paa selve Mødet oplyste imidlertid Dirigenten, at der efter en Optælling af Foreningens Sekretær var »ca. 80« Architekter til Stede, men alene Akademisk Architektforening tæller for sig i Følge den omsendte Medlemsliste for Marts 1905 ialt 161 Medlemmer*) (hvorvidt Tallet den 1. Maj var et Par færre eller flere, er mig ikke bekendt), og paa selve Mødet tillod jeg mig ogsaa at udtale, at den tilstedeværende Forsamling ikke med fuld Føje kunde betragtes som den samlede danske Architektstand (bl. a. var mange ældre Architekter ikke tilstede), men om dette af mig saaledes bemærkede Forhold giver »Referatet« *heller ingen Oplysning.*

Da Forhandlingerne paa Mødet bleve stenografisk refererede, medens mine her citerede Udtalelser dog ikke findes i »Architekten«s Referat, maa disse formodentlig enten være forglemt medtagne eller betragtede som værende uden Betydning, og jeg søger derfor herved at raade Bod paa, hvad jeg anser for en Mangel ved Referatet.

ALB. JENSEN.

I Anledning af ovenstaaende Artikel af Prof., Architekt ALBERT JENSEN, har Red. henvendt sig til Architekt LEVY, der var Dirigent paa Architektforeningens Møde den 1. Maj, og derefter modtaget nedenstaaende Indlæg:

Som Dirigent paa Mødet den 1. Maj, og som den, der efter Opfordring fra Redaktionen i »Architekten«s Nr. 33 har givet et Referat af Forhandlingerne

*) Deraf 139 indenbys og 22 udenbys Medlemmer — paa Mødet den 1. Maj var blandt de »ca. 80« Tilstedeværende saavel indenbys som udenbys Medlemmer repræsenterede — det var som bekendt et udenbys Medlem, der stillede Forslaget om Henvendelsen til Ministeriet.

paa nævnte Møde, bygget paa de stenografiske Optegnelser, skal jeg til Hr. Prof. Albert Jensens foranstaaende Skrivelse kun bemærke følgende:

Som allerede meddelt paa Mødet og senere gentaget i »Architekten« (Nr. 32) skulde Referatet kun gives som *udførligt* og ikke i den stenografiske Form. Referatet kunde derfor — bl. a. ogsaa af Hensyn til Pladsen i »Architekten« — kun medtage de *væsentligste* Momenter, der forelaa, til Belysning af selve Spørgsmaalet og af de Skridt, Foreningens Bestyrelse agtede at foretage. Den Udtalelse, som Professor Alb. Jensen foranstaaende hævder, fremkom imidlertid først i den ellevte Time ved Slutningen af Mødet, uden at Professoren tidligere havde ønsket Ordet, og lyder efter det stenografiske Referat saaledes:

»Jeg vil blot sige, at den Resolution, som her foreligger til Vedtagelse i Aften, alligevel er af den Art, at man skal tænke lidt over den, forinden man stemmer for den. Jeg vil derfor, uden iøvrigt at ville argumentere imod den, kun her notere, at jeg ikke vil stemme for den. Den Forsamling, der er til Stede her, er jo heller ikke, hvad man vil kalde Architektstanden, for der mangler jo en Masse Repræsentanter for denne. Havde man været forberedt paa, at der skulde stilles en saadan Resolution, havde der vel indfundet sig flere, for det er jo en meget alvorlig Ting, som bør overvejes og belyses fra alle Sider, inden man gaar med til den«.

Umiddelbart herefter blev det af et af de tilstedeværende Medlemmer oplyst, at det formentes, at den endelige Bestemmelse vedrørende Christiansborg maaske vilde blive truffet allerede Dagen efter Mødet. I min Egenskab af Dirigent fandt jeg det da nødvendigt at bemærke, at »Interpellanten burde gøre sig det klart, hvor stort et Ansvar han paatog sig ved saaledes i sidste Øjeblik at forhindre en Henstilling til Autoriteterne, som jo ikke kunde være saarende for nogensomhelst, og som jo dog syntes at være et Udtryk for den langt overvejende Majoritets Opfattelse. Selvfølgelig maatte de, der stemte imod denne Henstilling, paatage sig Ansvaret, naar den saaledes faldt bort«. — Hertil bemærkede Professor Alb. Jensen: »De, der stemmer *for* Forslaget, maa selvfølgelig ogsaa tage det Ansvar«.

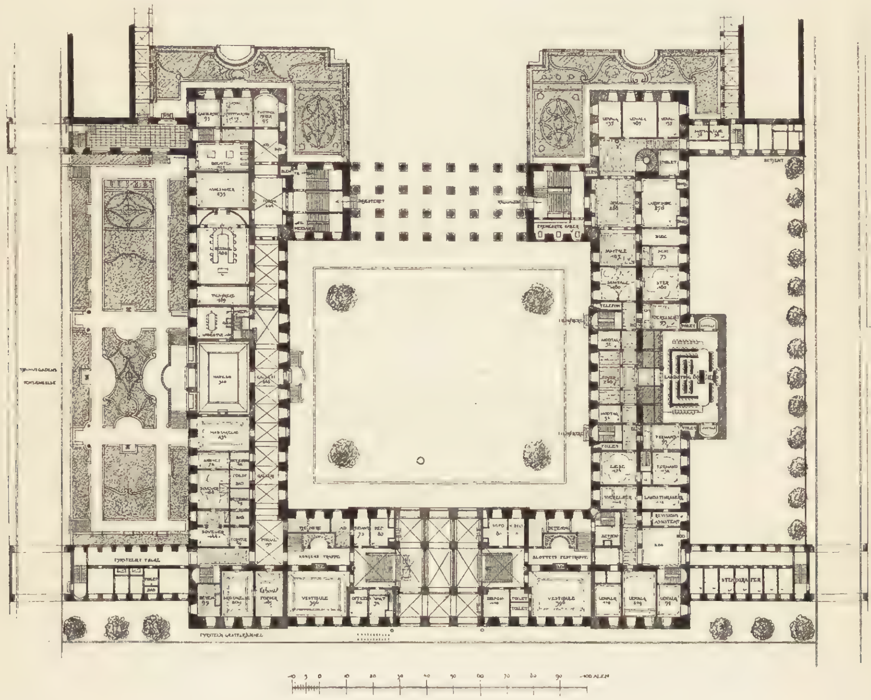
Da ved Afstemningen kun eet Medlem (Krarup) stemte imod og Professor Alb. Jensen *undlod* at stemme, behøvede man næppe at opfatte Professorens eneste og korte Bemærkning som en Tilkendegivelse af saa væsentlig Art, at der var særlig Grund til at medtage den i Referatet.

Hvad endelig angaar Prof. Alb. Jensens Udtalelse om Akademisk Architektforenings Berettigelse til i sin til Trafikministeren fremsendte Skrivelse at benytte det Udtryk, »at Størstedelen af samtlige danske Architekter var tilstede«, skal det kun bemærkes, *at* Architektforeningen i Øjeblikket (ifølge Medlemsliste, Marts 1905) tæller 161 Medlemmer (139 indenbyes og 22 udenbyes*), hvoraf imidlertid 2 indenbyes Medlemmer (Fenger og Holger Hagemann) desværre er døde, *at* Dirigenten ved Optællingen før Afstemningen kom til Tallet 83 og Sekretæren, Architekt Lauritzen, til 81, *at* det derefter af Forsigtighedshensyn blev udtalt, at ca. 80 Medlemmer afgav deres Stemme, men *at* der ifølge Foreningens Protokol var *henved 100* Medlemmer tilstede ved Mødets Begyndelse, af hvilke

*) Iblandt disse er opført Kongelig Bygningsraad de Bruyn, som dog vist snarere burde betegnes som *udenlandsk* end som *udenbyes* Medlem.

Kan ovennævnte 3 Poster ikke indrømmes, tror Undertegnede, at al Arbejden paa at rumme Konge, Rigsdag og Højesteret i Christiansborg er forgæves. De er af en saadan Vigtighed, at en Sag som de to Tings Forsamlingssale i samme Etage, saaledes som det synes forudsat i Programmet, er af underordnet Betydning overfor disse tilsyneladende ganske formelle Krav.

Angaaende Slottets Omgivelser henvises til »Bruns« Udtalelser og Situationsplan. Ligeledes henvises til »Bruns« Beskrivelse med Hensyn til Rigsdagens Forsamlingssale og Referenternes Lokaler.

PLAN AF STUEN.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR 27). ARCHITEKT M. NYROP.

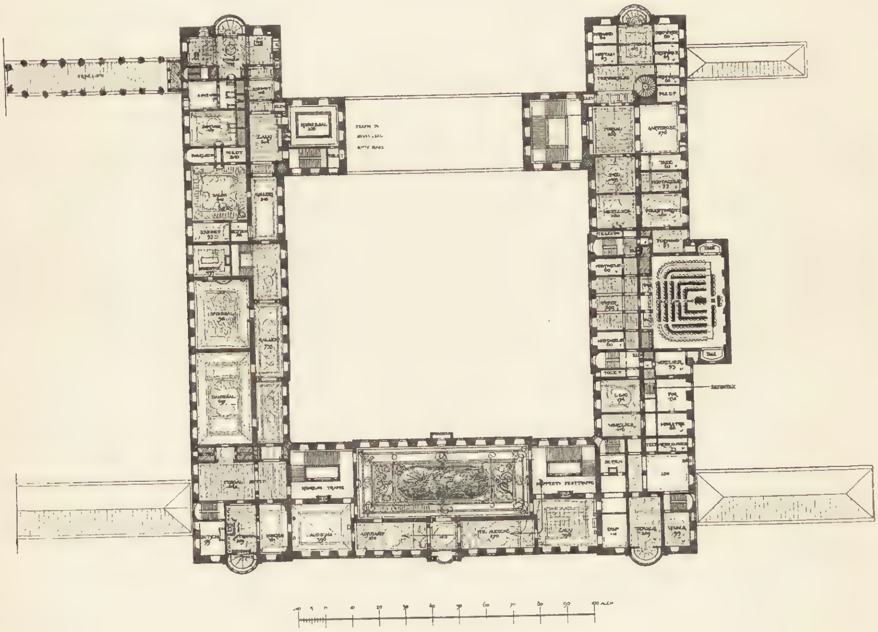
Et fælles Kedelhus opført andetsteds paa Slotsholmen med underjordiske Ledninger til Slot, Rigsdag, Højesteret o. s. v. vilde vistnok i mange Henseender være tilraadeligt. De i Kælderplanen viste Rum for Opvarmning og Ventilation maa dog vedblivende regnes til dette Brug.

Riddersalen tænkes brugt ved Rigsdagens højtidelige Aabning og ved Tingenes Sammentræden ved særlige Lejligheder. Kun i saadan Anledning aabnes Adgang fra Rigsdagen til Slottets Festtrappe.

Haven mod Biblioteket kan efter de derværende Højder hæves omtrent 3 Alen over Tøjhusgadens Forlængelse. Det vil føles som en hel betydelig Højdeforskel, naar en i Haven staaende Persons Øje er c. 5 Alen 15" over Gadens Niveau og denne Adskillelse vil bidrage meget til at gøre Haven behagelig at være i og Gaden malerisk.

Der foreslaas saa vidt muligt brugt dansk Materiale. Der tækkes med Kobber i Harmoni med de store Kobbertage paa Ridebanebygningerne. Gesimser, Vinduesindfatninger og lign. af huggen Sten, Murflader udførte i Rustikpuds.

Ligesom de forskellige Afdelinger skal skilles brandfrit, maa disse, hvor deres Størrelse taler derfor, kunne deles i flere mindre Dele. Der maa tillige lægges den største Vægt paa brandfri Etageadskillelser, og dette retter Opmærksomheden paa de i de senere Aar fremkomne Konstruktioner af sammenstøbt

PLAN AF FØRSTE SAL.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 27). ARCHITEKT M. NYROP.

Cement med Jern, som desuden i høj Grad letter Overdækningen af de forholdsvis betydelige Spændvidder og tillader Skillerumsinddelinger paa Steder, hvor ingen Understøttelser findes.

Overslag.

Bevilling til Byggearbejdet	5.000.000 Kr.	
Værdi af ældre Mure	1.175.000 -	
Højesterets Lokaler	270.000 -	
		6.445.000 Kr.
Bevilling til Ingeniørarbejdet...	1.000.000 -	
Ingeniørarbejdet ved Højesteret.	40.000 -	
		1.040.000 -
	Ialt...	7.485.000 Kr.

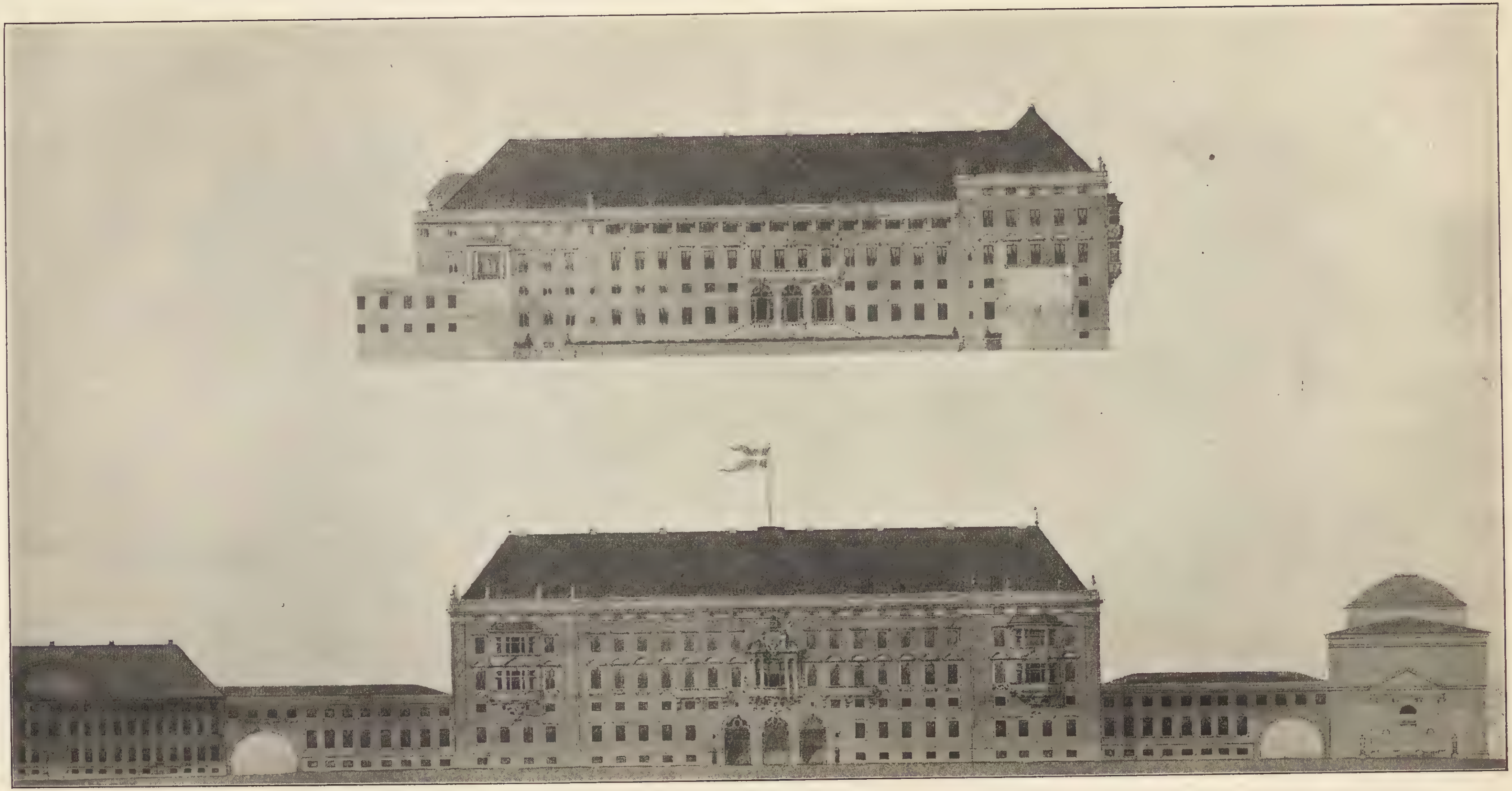
Areal	Samlet Areal	Pris pr. □ Al.	Kr.
Kælder og 5 Etager, 43 × 187	8041	292,22	2.397.987,02
Kælder og 4 Etager, 2 × 37 × 151 = 11.124			
45 × 14 = 630	11.804	252,34	2.978.621,36
Kælder, 3 Etager og Loggia 2 × 24 × 29 ..	1392	206,46	287.392,32
Søjlegangen 66 × 29	1914	45,88	87.814,32
Kælder og 2 Etager, 2 × 20 × 65 = 2600			
14 × 65, 14 × 44 } 1526	4126	137,64	567.902,64
Trapper og Balustrader			35.282,34
Bolig for Hofmarskal			90.000,00
			6.445.000,00
Ingeniørarbejdet			1.040.000,00
		Ialt...	7.485.000,00

Nr. 28 »Brun«.

Naar Christiansborg skal rumme de i Programmet nævnte Statsmyndigheder paa en Maade, der baade er monumental og svarende til Virkeligheden, saa kan Planen ikke dannes, som om den ene Myndighed var uvidende om den andens Tilstedeværelse i Bygningen. Naar den ene Myndighed faar Adgang fra den Side, som Programmet kalder Forsiden, kan man ikke lade den anden faa Adgang alene fra Ridebanen eller — endnu værre — fra en Sidegaard, om end selve Indgangen her gøres anselig og smuk. I det gamle Christiansborg, som i Forvejen var Kongens Residens, kunde dette Forhold være naturligt; der var noget smukt i, at den unge Rigsdag fik Tag over Hovedet i Kongens Slot. Nu er Programmet og Forholdene anderledes. Begge bør kunne komme ind fra Forsiden, maa kunne komme ind »med Honnør«, ikke for den enes eller den andens Skyld — men for begges Skyld.

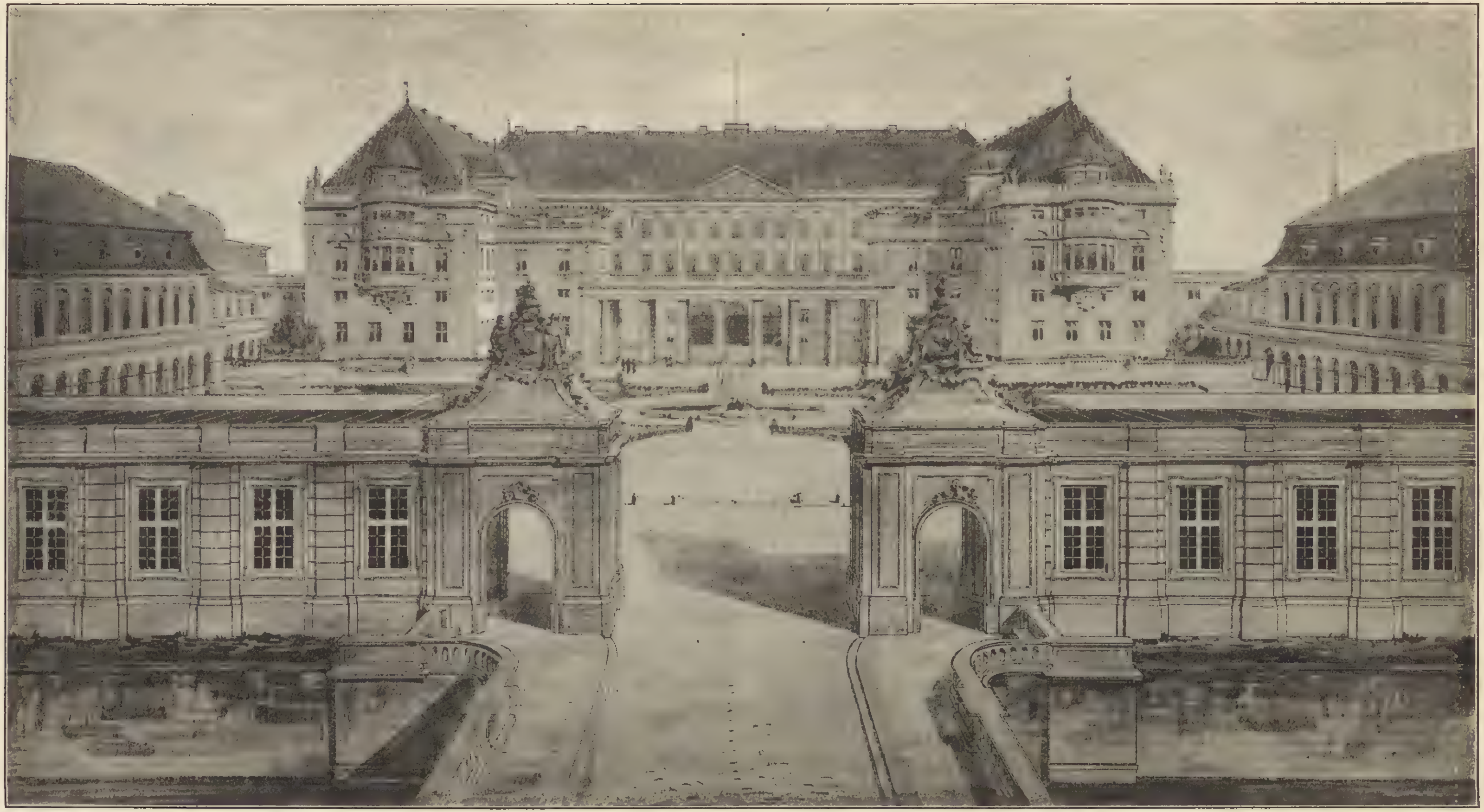
Slottets Forfløj mod Frederik den Syvendes Statue vil kun kunne kaldes Hovedfløj, saa længe den gamle Hovedfløj mod Ridebanen, hvor nu Kolonnaden er, ikke opføres, thi i samme Øjeblik, at dette sker, flyttes Tyngdepunktet i Anlæget fra Forfløjen, og da maa Kongen — der som Statens Overhoved maa indtage første Plads — bo eller repræsentere i Fløjen mod Ridebanen.

Efter modent Overlæg har Undertegnede i sit indleverede Forslag til Christiansborgs Genopførelse i Henhold til Ovenstaaende fjernet sig fra Ordlyden i Programmet, som udtaler: Kongens og Dronningens Repræsentationslokaler skulle ligge i Slottets Hovedfløj med Udsigt over den foran Slottet liggende Plads, hvor Frederik den Syvendes Statue er opstillet. Min Afvigelse herfra er altsaa ikke et Forsøg paa at ændre noget i den bestaaende Væsensforskel mellem Statens Myndigheder, tværtimod, jeg har blot tilladt mig at omsætte Programmets Ord saaledes: Repræsentations- og Aftrædelseslokaler for Kongen og Dronningen skal

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 27).
FAÇADE MOD SLOTSHOLMEN OG GAARDFAÇADE

ARCHITEKT
M. NYROP.

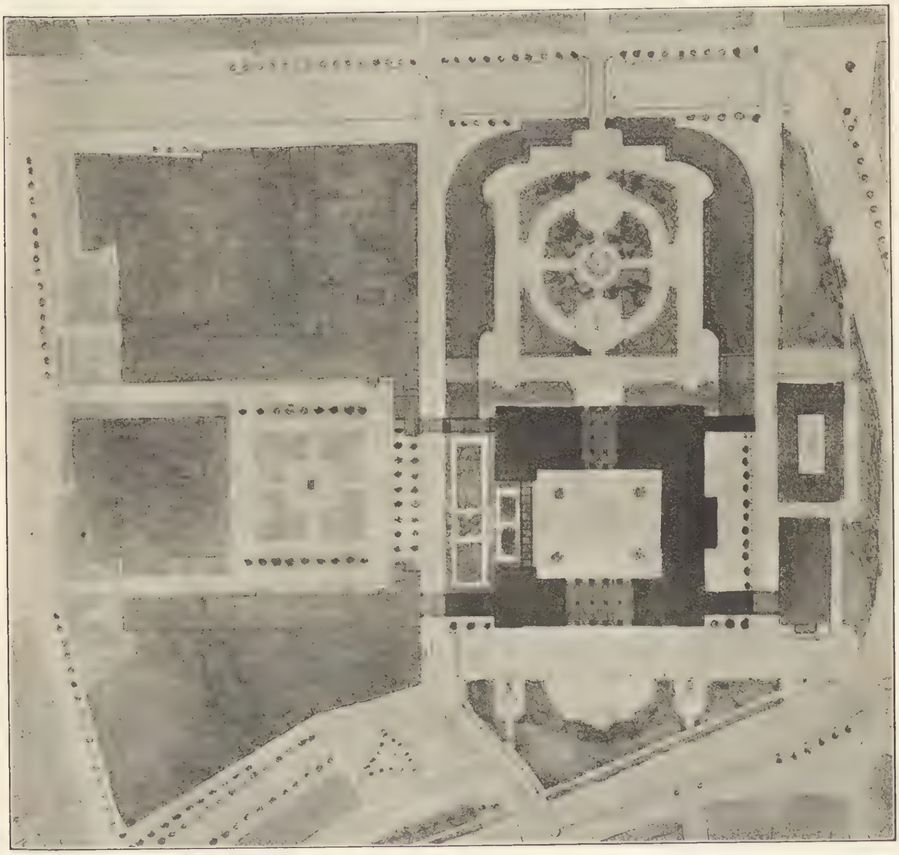

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 27).
FAÇADE MOD RIDEBANEN.

ARCHITEKT
M. NYROP.

indtage den første Plads i Slottet. Slottets gamle Hovedfløj mod Ridebanen, der i Værdighed staar over Forbygningen, maa nødvendigvis tages i Brug af Statens Overhoved.

Sker dette, vil det andet vigtige Krav, de øvrige Myndigheders uhindrede monumentale Adgang til Bygningen fra Forpladsen, være let at ordne. Det falder ganske naturligt, at Rigsdag og Højesteret har deres Opgange under den

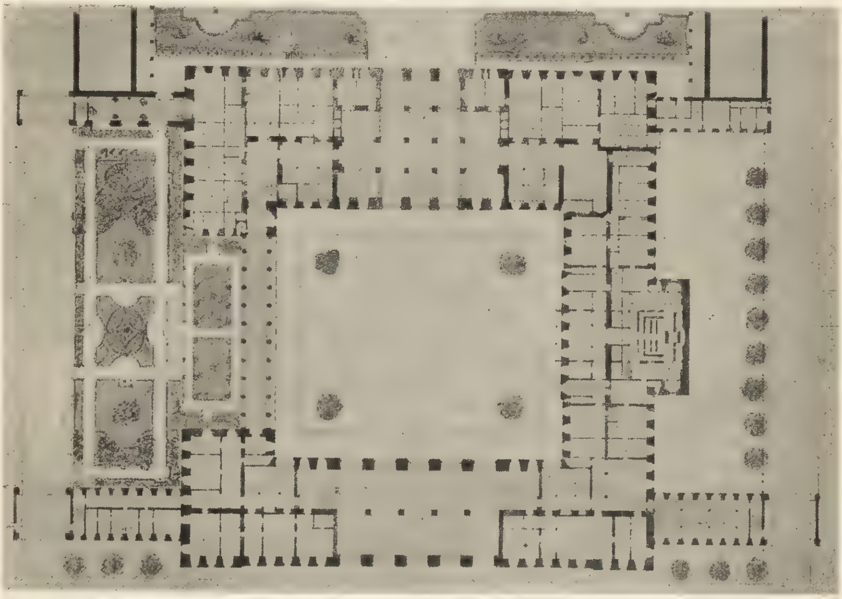
PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 28). SITUATIONSPLAN. ARCHITEKT M. NYROP.

store aabne Buegang, som tillader en smuk og ganske fri Gennemkørsel til Kongen.

Tænker man sig derimod Forholdet omvendt — nemlig Kongen mod Forpladsen, Rigsdagen mod Ridebanen — saa er dette: at skaffe Adgang gennem Kongefløjen til Rigsdagen straks en hel Del vanskeligere, ligesom atter Rigsdagen skiller Kongen fra de til Hoffet naturligt hørende Ridebanebygninger, og hvad alle vil føle, naar Virkeligheden staar der i Sten og Mur — der vil være Disharmoni mellem Fordelingen i Slottet og de virkelige Forhold.

Symmetrien er brudt i nærværende Forslag for at lade Sol og Lys komme ned i Gaarden, gøre denne venligere og give Udkig til Haven. Mod Ridebanen og Forpladsen røres der ikke ved Symmetrien, som der ogsaa saa vidt muligt

er taget Hensyn til ved Hovedopgange og Fordelingen af Hovedrummene. Naar der ikke bygges efter døde Principer paa Brugbarhedens Bekostning, maa symmetriske Hensyn ikke tvinge til at gøre en Bygnings Syd- og Nordside ens; saaledes har f. Eks. Fredensborg faaet sin Marmorhave paa Solsiden usymmetrisk og uafhængigt af Bygningens modsatte Afslutning. Selv Erechtheion paa Athens Akropolis viser jo, trods Tempelplanens ellers uangribelige og afsluttede Symmetri, en ganske usymmetrisk Grundplan, og efter denne Bygning mange lignende, naar Hensyn til Brug eller lokale Forhold har talt derfor.

PLAN AF STUEN.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 28). ARCHITEKT M. NYROP.

Færdselsvejenes Forhold til Christiansborg.

Tøjhusgade og Stormgades Forlængelse føres i lige Linie og fuld Bredde gennem Slottets Sidegaarde og Forbindelsesbygninger. Den nuværende Sporvej ad Stormbroen, Thorvaldsens Museum og omkring Slotskirken flyttes til Tøjhusgade, der gennemskærer Slotsholmens Midte og ligger mere lige ud for Holmens Bro. Man samler derved den nu paa 2 Stoppesteder splittede Trafik og faar et Knudepunkt og bekvemt liggende samlet Omstigningssted ved Holmens Bro.

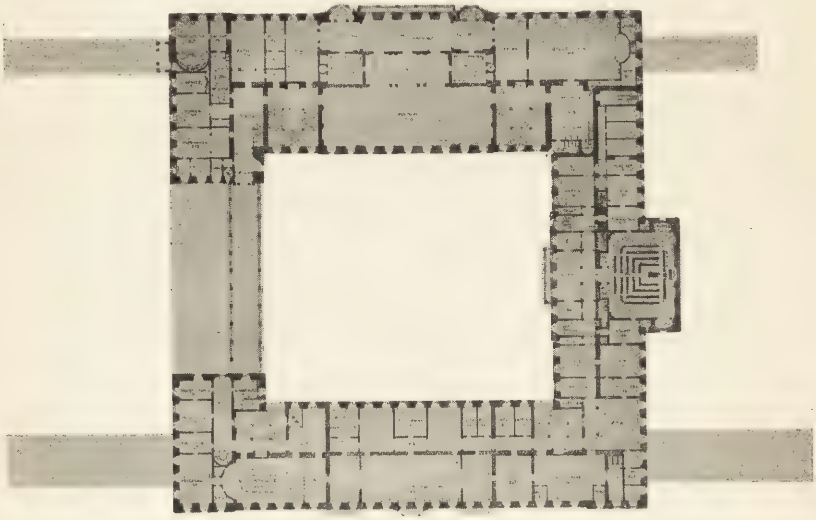
Det er troligt, at en stor Del af Publikum til en Begyndelse vil savne Sporvognen ved Slotskirken, som jo er nogle Skridt nærmere ved Østergade—Købmagergade, men her er andre Hensyn at tage end alene være ængstelig for at støde Publikum og Selskabet ved at flytte en Sporvogn 200 Skridt paa iøvrigt rationelt ordnet Maade.

Sagen er først og fremmest den, at den formløse skæve Kørsel omkring Slotskirken og Musæet er usømmelig og uforenelig med den Ordning af Forholdene, som de monumentale Bygninger kræver. Museet har baade paa Grund

af sit Indhold og selve Bygningens høje kunstneriske Værdi Krav paa de størst mulige Hensyn; ogsaa for Slotskirken og det nye Christiansborg er det nødvendigt at skabe saa værdige Omgivelser som muligt.

Den nuværende Sporvejstrafik her er simpelthen en Umulighed.

Den holdningsløse Skumplen omkring i skæve Retninger paa skraa at alle architektoniske Linier er saa skandaløs, at den maa bort — den maa være dødsdømt. Det simpleste Haveanlæg tager ellers Hensyn til de tilstødende Bygningers Linier, — skulde da ikke Gader og Kørebaner omkring disse monumentale Bygninger gøre det samme? Det skulde synes overflødigt at besvære med at udtale dette saa eftertrykkeligt, men ideligt og ideligt føres Publikums Vaner og Krav frem som det afgørende og tilsyneladende eneraadende. Og det maa paa dette Punkt ikke spille Hovedrollen; man ødelægger ved ængsteligt Hensyn hertil

PLAN AF FØRSTE SAL.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 28).

ARCHITEKT M. NYROP.

Mulighederne for en værdig Ordning, som ikke tør mangle her. Forfatteren finder ikke Rigsdagssale med Overlys tilraadelige. Overlysrum har noget ubehageligt, indespærret og kvælende ved sig som Opholdsrum. Ved kunstigt Lys om Aftenen er det vanskeligt at ophæve det mørke og triste Indtryk af Glas i Loftet. Forslaget gaar ud paa højtsiddende, rigeligt Sidelys delvis fra 3 Sider foruden et Par lavtsiddende Vinduer i Samtalerummene. I Landstinget og Folketinget er Vinduernes Underkant henholdsvis 6 og 7 Alen over Gulvet og Vinduesarealet $^1/_5$ og $^2/_{11}$ af Arealet af vedkommende Sals Gulv.

Referenternes Værelser m. m. er samlede i underste Mezzanin, hvorfra en særlig Referenttrappe fører ned til Landstinget og op til Folketinget til et forholdsvis lavt liggende Galleri i Salenes hele Længde, saaledes at 25 Personer kunne sidde i 1ste Række, se Snit AB. Med Hensyn til Varmeværk, Haven mod Biblioteket, almindelige Bemærkninger om Materiale og Konstruktioner henvises til »Hvid«.

imidlertid en Del forlod dette, inden det sluttede, omtrent ved Midnat; men uden at nogen af disse under Forhandlingern i mindste Maade havde tilkendegivet, at de ikke samstemmede med KAMPMANNS Udtalelser eller Forslaget om Henvendelse til Ministeren paa Grundlag af disse, og *at* det saaledes er selvindlysende, at det valgte Udtryk: »Størstedelen« ikke alene er tilladeligt, men ogsaa fuldt ud korrekt.

Naar Dagsordenen for Mødet kort og godt lød paa »Christiansborgkonkurrencen« (og ikke som Prof. Alb. Jensen benævner det »Christiansborgsagen«), maatte det forudsættes, at Alle, hvem virkeligt dette Spørgsmaal ligger paa Sinde, vilde give Møde, naar de blot paa nogen Maade kunde. Grundlaget for Forhandlingerne paa Mødet var just bestemt herved; og naar den vedtagne Resolution fødtes og formede sig, som den gjorde, var det netop ud fra de samstemmende Udtalelser, der fremkom fra alle Sider i Henhold til Dagsordenen. Og allerede paa Mødet udtalte jeg som Dirigent, *inden* Afstemningen fandt Sted, følgende:

»Architektforeningen kan godt vedtage en saadan Henvendelse, thi der staar jo i vore Love, at Forsamlingen er beslutningsdygtig uanset Antallet af mødte Medlemmer. Og naar det er meddelt, at der skal forhandles om Christiansborgkonkurrencen, saa er dette dog et Spørgsmaal, der er af en saadan Betydning, at man maa gaa ud fra, at alle de Medlemmer, der interesserer sig for det, har givet Møde. Man vil derfor ikke begaa nogetsomhelst urigtigt ved, naar Forslaget vedtages, at sige, at Architektforeningen har vedtaget det. Det er baade moralsk og juridisk korrekt.«

F. L. LEVY.

I Referatet af Mødet har der desværre indsneget sig et Par meningsforstyrrende Trykfejl, foranlediget ved Misforstaaelse i den stenografiske Gengivelse. Side 338—339 anføres NYEBØLLE som Taler, og LEMCHE og VARMING protestere mod ham; det skal imidlertid være NYROP. — Side 339, 23. Linie fra oven, staar: det tredie Projekt, KRAGS; skal være KJÆRS.

Red.

FÆLLEDPARKEN.

I Henhold til Kommunalbestyrelsens Beslutning af 25. April 1905 indbydes der til Deltagelse i en Konkurrence for Tilvejebringelsen af Planer og Overslag for Anlæget af en aaben Folke- og Idrætspark paa Kjøbenhavns Blegdams- og Østerfælled. Det Areal, der kan indtages til Park, er begrænset af Blegdamsvejen, Øster Allé til forbi Lægeforeningens Boliger, langs disses og Jakobskirkens vestlige Grænselinie til Østerbrogade, Husarkasernens Grund, Jagtvejen mellem lille og store Vibenshus, Nørre Allé, Tagensvej og Rigshospitalets Grund; de begrænsende Veje indgaar i Arealet. Parken ønskes anlagt som Folke- og Idrætspark med enkelte store og aabne Sletter til Møder, Fester, Leg, Boldspil og anden Idræt, og med mindre Grupper af saavel højstammede Træer som Buskvækster. Der maa ved Anordningen lægges Vægt paa, at der i Parken uden væsentlig Forandring i dens Karakter kan afholdes større Udstillinger, som kræver Opførelsen af midlertidige Bygninger af mindst samme Fladeindhold som de,

der benyttedes til den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn i 1888. De aabne til Idræt beregnede Pladser skal udgøre tilsammen 55 à 60 Tdr. Land. Udover dette Areal ønskes anvist Anlæg og Indretning af en indhegnet Idrætsplads med tilhørende Bygninger og Beplantninger paa tilsammen ca. 12 Tdr. Land, saaledes at der her kan skaffes særlig Plads til Opvisning og Øvelse i Gymnastik, Boldspil, Gang-, Løbe-, Kaste-, Vægt- og andre atletiske Øvelser samt Skøjteløbning paa Overrislingsbaner.

Hvert Projekt skal omfatte 1 Situationsplan og 1 Nivellementsplan med Horisontalkurver, begge i en Maalestok af 1 : 2000, samt fornødne Profiler; endvidere en Beskrivelse, hvoraf det fremgaar, i hvilken Rækkefølge Arbejderne tænkes udførte, en Redegørelse for Jordbehandling, Beplantning, Bortledning af Overfladevand og lign. samt et Bekostningsoverslag.

Planerne skal indleveres i Stadens Økonomikontor paa Raadhuset senest den 2. Oktober 1905, Kl. 12 Middag.

Til Præmiering af de 3 bedste Arbejder raades over et Beløb af 5000 Kr., der fordeles saaledes: en Præmie paa 2500 Kr., en paa 1500 Kr. og en paa 1000 Kr. De præmierede Arbejder bliver Kjøbenhavns Kommunes Ejendom. Desuden er Kommissionen berettiget til at indkøbe enkelte ikke præmierede Arbejder. Kommissionen forbeholder sig, hvis Projekternes Beskaffenhed maatte give Anledning dertil, Ret til at bestemme, at en eller flere af de nævnte Præmier ikke uddeles. Efter endt Bedømmelse afgiver Kommissionen Beretning til Kommunalbestyrelsen, der bestemmer, hvorvidt noget af de præmierede Forslag helt eller delvis skal bringes til Udførelse eller ikke.

Kommissionen bestaar af følgende Medlemmer: Generaldirektør Ch. Ambt, Landskabsgartner Ed. Glæsel, Raadmand H. Hage, Restauratør H. Jensen, M.B., Borgmester J. Jensen, Architekt Eugen Jørgensen, M.B., Borgmester Marstrand, Overførster, Kammerherre P. E. Müller, Havnebygmester H. C. V. Møller, M.B., Gartner Niels R. Møller, M.B., Architekt M. Nyrop, Folketingsmand M. Olsen, M.B., Professor ved Landbohøjskolen A. Oppermann og Nationalbankdirektør, Etatsraad R. Strøm, M.B.

FRA GADER OG STRÆDER.

Det grønne er godt for Øjnene, siger et gammelt dansk Ord, ingen Aarstid gælder det mere end om Foraaret og intet Sted mere end i en moderne Storstad som Kjøbenhavn. Alt det spirende lyse mellem de tunge Murmasser letter Sindet og frisker Tanken.

Ikke faar vor By nogensinde den Herlighed erstattet, som den ejede, dengang Voldenes Løvkroner kastede deres bløde Skygger over Husrækkernes brogede Mure ved Voldens Fod, og da Kirsebærgangens Slaaen og Tjørn fjedrede de rosenfarvede Blomsterblade over Vandet i Stadsgraven.

Men græder man end over Grønningens Træer, der i disse Dage fældes med bristefærdige Knopper, glædes man paa den anden Side over alt, hvad der er tilbage, og over det, der er kommet til i Byens Parker, og hvert grønt Træ,

der liver op i Gadebilledet, synes som en kær Gudsgave. Hvor fryder det ikke Vandreren at møde alle de hvide, gule og blaa Blomsterøjne, der i disse Dage aabne sig i den yndefulde Raadhushave. Kommer man derind efter en Ørkenvandring paa Vesterbros glimmergraa Asfaltflade, virker Raadhushaven som det nydelige Stykke Poesi, den er, med Konst og nænsom Smag flettet ind i Hverdagslivets Kedsommelighed!

Men Ordet »alt paa sin rette Plads« gælder ogsaa her; og naar man i dette Foraar har fundet paa at plante et Geled bredbladede Vedbend bag Statuerne af Moses og David foran Frue Kirke, er man langt paa den anden Side af, hvad der er smukt, vistnok ogsaa kunstnerisk forsvarligt.

Hvad er Meningen? Hvor skal det ende? Ja i bogstavelig Forstand, hvor skal dette ende? Skal Planterne studses pænt efter Snoren, 10 Alen i Højden og 7 Alen i Bredden, som et Skærmbrædt bag Figurerne, skal de ranke sig omkring Søjlehallen, gaa om Kirkens Hjørne og gemme de nye store Sideindgange, eller skal de frit tilvejrs opad Taarnet og lægge sig som paa en Grav om Korsets Fod? Vi kan dog ikke anbringe grønne Skodder for Kirkens Vinduer, hvidte dens Mure og lade det grønne brede sig paa disse, for at lave Fruekirke om i Smag med en af de smaa Idyller i Taarbæk.

Og dertil kommer, at netop den bredbladede Vedbend er en væmmelig, graadig Slughals, der med sine flade, haarde Metalblade æder al den Architektur, den kan naa; den har allerede slugt de pragtfulde Søjlehoveder, som ere stillede i Græsset omkring Marmorkirken og havde en hel Del at fortælle om svunden Storhed, og Jermerstaarnets Murflader faa vi næppe nogensinde mere at se.

Ogsaa ved Valget af Slynggrønt staar Raadhushaven som et lysende Eksempel. Op ad den graa Granit breder en løvfældende, man har sagt mig japansk Ranke sine fine Grene, som Aarer i Huden, yndefuldt ud over Stenen, beskedent og tavst, ikke stortalende og skummel som Vedbenden med de grove Blade.

Man har maaske været utaalmodig, fordi den grønne Patina ikke kom hurtigt nok frem paa Kirkens Figurer og derfor ment at kunne lave Patina paa Væggen. Men grønnes Broncen engang, bliver der vist et syndigt Slagsmaal mellem de to Patinaer, det bør man forudse, og derfor snarest fjærne de fæle Gevækster.

F. L. L.

KONGENS HAVE.

Skønt man maa være den afdøde Minister Hørup taknemmelig, fordi han har aabnet Hjørneporten ved Gothersgade for Tverpassagen af Kongens Have med den dertil hørende Omlægning af Gangen, kan man dog ikke andet end udtale Ønsket om, at der snart maa foretages en værdig Ordning af Bygningsforholdene ved den vestre Side af bemeldte Indgangsport. Som de nu er med de modbydelige Bag- og Sidevægge af de gamle Brandskure, kan det dog ikke gaa an at have denne Hovedindgang til Haven. Mange venter derfor, at den ærede Minister for offentlige Arbejder vil stille Forslag om Nedbrydning af samtlige disse Skure, Beplantning af Terrænet og Opførelse af et Gitter langs Gothersgade lige hen til Rosenborg Brøndanstalt.

Da et saadant Forslag bør udgaa fra den, der fører Tilsynet med Rosenborg Have, henstilles det, om samme Embedsmand ikke tillige kunde faa den Opgave at give Forslag til en passende Musikpavillon Nord for Springvandet samt sørge for, at den *skandaløse* Opbygning med de modbydelige Kviste paa Konditorpavillonen ud imod Kronprinsessegade atter blev fjernet. Det er ufatteligt, at Autoriteterne har givet Tilladelse til et saadant Byggeri. *N.*

I Tilslutning til foranstaaende Indlæg spørger Redaktionen: Hvornaar bliver Havens gamle Jærngitter bragt i sømmelig Stand?

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Tegninger af ældre nordisk Architektur, udgivne af Professor H. Storck. 4de Samling 3die Række. H. Hagerups Forlag.

Det foreliggende Hefte indeholder 18 Blade Tegninger, som hver for sig er et udmærket Bidrag til Studiet af vore architektoniske Mindesmærker. Af Kallundborg Kirke findes saaledes 5 Blade, Opmaalinger og perspektiviske Gengivelser, meget smukt udførte af Architekt V. Ahlmann. Denne Kirkebygning, hvis karakteristiske Form og Anlæg jo er bekendt nok, stammer fra Valdemar den stores Tid, men er gennem Tiderne bleven delvis fornyet. I 1827 sank saaledes det midterste Taarn sammen, knuste Hvælvingerne i Centralpartiet samt omstyrtede de fire Granitsøjler, der bar Taarnet. I 1870—71 blev Taarnet og Hvælvingerne genopførte og flere Stykker af de gamle Granitsøjler blev benyttede igen.

Af St. Nikolaj Kirke i Svendborg, der vil være mange af Architektforeningens Medlemmer bekendt fra Architektmødet og Besøget der i 1903, findes Opmaalinger i Plan og Snit af Architekt Magdahl-Nielsen. En med megen Omhu gennemført Tegning af en gammel Gavl i Strandgade i Helsingør er udført af den nys afdøde unge Architekt Holger Hagemann, og en Del andre Tegninger af Kirkeinventar o. lign. vidner alle om den store Interesse, hvormed de paagældende Architekter, som har udført disse Blade, har omfattet Opgaven, og tjener tillige til Ære for Udgiveren af dette for dansk Kultur og Kunst lige betydningsfulde Værk.

Das Haus des Bürgers, von F. W. Jochem. Jul. Hoffmanns Verlag. Stuttgart.

En elegant udstyret, lille Mappe, indeholdende fem smaa, fikse Hefter, hvoraf hvert omfatter Projekt til et moderne borgerligt Hus, eller hvad vi vel nærmest vilde kalde en Villa. Bygningerne er viste i Planer, geometriske Tegninger, Perspektiv samt Interiør, alt behandlet med overlegen Færdighed og med Anvendelse af en let Pennetegningsmaner. De smaa Blade indeholder imidlertid flere smukke Anlæg og kvikke Paafund, der vidner baade om Rutine og Dygtighed hos vedkommende Kunstner. Til yderligere Oplysning findes foran i Hefterne en forklarende Tekst angaaende Bygningsmaaden af det i Heftet værende Hus, Materialet, Farverne m. m. samt Bekostning ved Opførelsen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 27. MAJ 1905
7. AARGANG № 35

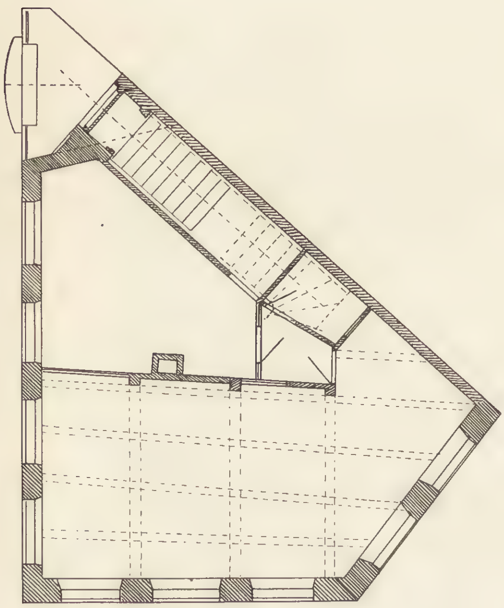
DET KANNEWORFFSKE HUS.

Ved Aaret 1675 var Hjørnegrunden mellem Strandstrædet og Norgesgaden endnu ubebygget; 1692 ejedes den af LUDVIG STYFKEN, og paa den stod en Vandpost, som man genfinder ned gennem Tiderne; 1727 omtales den som

FØR RESTAURERINGEN.

det ferske Springvand med en Tønde i Jorden og derhos en Opstander, og 47 Aar senere som en Portion fersk Pumpevand med Opstander og Pumperedskab nede i Ejendommens lille, murstenslagte Gaard. Men 1694 var der opført et Hus paa denne Hjørnegrund; Grundens ejendommelige Beliggenhed ud til de to divergerende Gader og til Torvet medførte Husets sære Plan; og dette 1694 staaende Hus danner de to underste Stokværker i det Hus, man endnu den Dag i Dag har for Øje; det kan man slutte dels deraf, at Huset allerede 1720 omtales som maadeligt paa Tag og Fag, og dels af, at dets Bygningssæt baade ved denne Lejlighed og senere — 1727 og 1774 — beskrives som Bindingsværk med en Forskalning af Mursten paa de tre Façader og med »frie Stolper« ind mod Naboerne. Saaledes er netop det Kanneworff'ske Hus bygget, kun er i Tredserne i forrige Aarhundrede underste Stokværk blevet ommuret og opført af Grundmur. Men Huset var oprindelig og langt ned i Tiden kun to Stokværker højt.

DET KANNEWORFFSKE HUS.
STUEPLAN EFTER RESTAURERINGEN.

1694 boede Johan Frederik Sprøss i Huset; mulig er det den samme Mand, der syv Aar senere med lidt ændret Navn optræder som Johan Hendrik Spritz, og som *Balbeer;* man var jo dengang ikke synderlig paastaaelig med Hensyn til sine Navne og deres Stavemaade. 1708 ejes Huset af en anden Barber, hvis Navn var Jacob Otto Rud, og efter hans Død af hans Enke Birte. Da hun *fradøde* Huset, blev det vurderet 1720. Rimeligvis er det da blevet købt af Kancelliraad Lassen, hvis Stervbo ses at have ejet det syv Aar senere. Han boede dog ikke selv i Huset. 1721 bor Barberen Bernt Stenvinkel i det, fra 1722 i en Aarrække Jens Bodilsen, der var Tobaksspinder og Øltapper.

I første Stokværk var der, foruden en flisebelagt Forstue, en Stue med Bilæggerovn paa Jernfod og ziret med Messingknopper, et Kammer med en Vindovn paa Jernfod og et brostenslagt *Kykken;* det synes som om Kælderen dengang kun har strakt sig under Kammeret; Nedgang til den var der fra »en Afdeling med Brædder« ved Forstuen, fra hvilken Afdeling der ogsaa var Opgang til første Sal og Loftet. I andet Stokværk var der foruden Salen, med malede Brædder og Lærred paa Væggene og med en gammeldags Kamin, et Kammers med Vindovn og et lidet Kammers, afdelt med Brædder. Medens Huset da takseres til 900 Rdlr., vurderes det syv Aar senere til kun 500 Rdlr.

Saa indskrænket Pladsen end var, husede det dog 1728 ikke mindre end tyve Personer, Mænd, Kvinder og Børn. Et broget Selskab. Den fornemste

var aabenbart Grev Danneskjolds Lakej, Dumat, der altsaa var Genbo til sin Herre ovre i det nuværende Thotts Palæ, desuden finder man den omtalte Jens Bodilsen, en anden Tobaksspinder, en Tømmersvend Jonas Bodilsen, tvende Personer fra Kurland er her og gør en Søgning om Arvepart, en Enke, der syede Klæder, og endelig en afdanket Livdragon, som *ernærer sig med at fange Muldvarper her paa Volden.*

EFTER RESTAURERINGEN.

Efter Kancelliraad Lassens Dødsbo maa Sieur Niels Tietgen, Urtekræmmer, have købt Huset; fra hans Tid er der en Gengivelse af den forreste Del af Huset paa Prospektet af Charlottenborg i Thuras »Hafnia hodierna«. Saa liden Vægt Tegneren end har lagt paa dette ringe Hus i Forhold til den anselige Genbo hinsides Kanalen, er Stikket dog af Vigtighed, fordi det oplyser om noget, man ellers ikke kunde forstaa. I Vurderingen fra 1727, der ligesom de andre Vurderinger er affattet med en overlegen Foragt for Kommaer og store og smaa Bogstaver, forekommer, foruden det Saddeltag, der dækker hele Huset, et »Halv-

tag« ud til Torvet. Dette vilde være ubegribeligt, hvis man ikke paa Prospektet her saa noget, der ligner en Stræbepille, men som maa være et Slags Bislag foran Indgangsdøren til Butiken, og dette Bislag maa altsaa have været dækket med et Halvtag. De andre Gengivelser af Huset fra det 18. Aarhundrede maa derimod modtages med megen Mistillid, da de aabenbart er i høj Grad unøjagtige.

Om Niels Tietgen er forøvrigt at melde, at han 1759 solgte Huset til sin Søn, Urtekræmmer GÆVERT TIETGEN; de følgende Ejere er Urtekræmmer JENS HENRIKSEN WALBOHM fra 1762 af, Købmand JACOB SEVERIN LEMMING fra 1772 og Urtekræmmer ANDREAS CARLSEN fra 1774. I dette sidste Aar blev Huset til Prioritetsefterretning vurderet til 3000 Rdlr. Courant, og af Vurderingen kan man se, at det har været holdt i god Stand. Nu er det ganske tydelig, at der er grundmuret Kælder under hele Huset, afdelt i tre Dele, med Nedgang baade fra Norgesgade og fra Butiken i Stuen. Foruden Urteboden var der i første Stokværk en Stue, et Køkken og et Spisekammer, i andet Stokværk en Sal med Stukkaturarbejde i Loftet, der med tre Fag vendte ud mod Torvet, med to Fag ud til Norgesgade, endvidere en Stue ud til Norgesgade og nok en Sal ud til Store Strandstræde. Disse Logementer har malede Gulve og indstukne Laase med Skilte og Trykkere af Messing. Den lille, murstenslagte Gaard er mod Norgesgade sluttet med tre Fag Mur og Bindingsværk, hvori der er en Dør til »Ind- og Udgang«.

Sieur ANDREAS LORENTZ PROM, Isenkræmmer, der købte Ejendommen 1782, er aabenbart den, der maa fejres som Husets anden Stifter, thi ved Brandtaksationen af 5. Januar 1791 optræder Huset ikke længer som et ydmygt to-etages Hus, men som »3 Etager højt med Gebrokken Tag, derudi 4 Tagvinduer overdækket med Blik, til Kongens Nytorv en Kvist over et Fag, derudenfor en Altan lagt med huggen Sandsten og indhegnet med et Jerngitterværk«, altsaa i den Skikkelse, under hvilken vi har kendt Huset lige siden vor Barndom. I tredie Stokværk er der tre Kamre og en Sal, og Huset vurderes nu til 4500 Rdlr.; 25 Aar senere er dets Værdi steget til 7000 Rdlr. I øvrigt giver en Række omhyggelig affattede Brandtaksationer nøjagtig Forestilling om Ejendommens Udseende.

Af Proms Arvinger var det, at Premierløjtnant ved det borgerlige Artilleri, Uldvare- og Lærredshandler LARS KANNEWORFF i Aaret 1836 købte Ejendommen for 8000 Rdlr. Sølv og Sedler; nu ejes Huset af Lars Kanneworffs Sønnesønner og hans Dattersøn, Grosserer IVAR SCHMIDT. Huset er nylig blevet istandsat af Architekt AXEL ERHARD PETERSEN; efter hans Anmodning er de Undersøgelser foretagne, hvis Resultater er meddelt i det foregaaende.

F. B.

CHRISTIANSBORG SLOTS GENOPFØRELSE.

Der er jo allerede i den danske Dagspresse fra mange forskellige Sider fremkommet Udtalelser, mere eller mindre i Tilslutning til den Henstilling, vor Forening den 4. Maj fremsendte til Trafikministeren. Det er en Selvfølge, at

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 28).
FAÇADE MOD SLOTSHOLMEN.

ARCHITEKT
M. NYROP.

Overslag.

Bevilling til Byggearbejdet	5.000.000 Kr.	
Værdi af ældre Mure	1.175.000 -	
Højesterets Lokaler	270.000 -	
		6.445.000 Kr.
Bevilling til Ingeniørarbejdet...	1.000.000 -	
Ingeniørarbejdet ved Højesteret.	40.000 -	
		1.040.000 -
	Ialt...	7.485.000 Kr.

	Areal	Samlet Areal	Pris pr. □ Al.	Kr.
Kælder og 5 Etager,	187 × 56 = 10.472			
	12 × 37 = 444			
		10.916	276,12	3.014.125,92
Taarn 20 × 32		640	84,96	54.374,40
Kælder og 4 Etager,	150 + 140 + 12 =			
	302 × 37 = 11.174			
	45 × 14 = 630			
		11.804	233,64	2.757.886,56
Søjlegang 75 × 15		1125	42,48	47.790,00
Kælder og 2 Etager,	2 × 20 × 65 = 2600			
	14 × 44 } 14 × 65 } = 1526			
		4126	127,44	525.817,44
Balustrader, Rækværk, Trapper				45.005,68
				6.445.000,00
Ingeniørarbejder				1.040.000,00
			Ialt...	7.485.000,00

ARCHITEKTERNE CARL BRUMMERS OG MØRK-HANSENS PROJEKT.

Nr. 12.

Ydermurene til Baandet under Beletagen (ca. 20 Alens Højde) ere beregnede beklædte med Granitrustik. Søjler, Vinduesindfatninger, Gesimser, Baand og Balustrader ere tænkt udførte af Bremersandsten. Murfladerne ere beregnet pudsede.

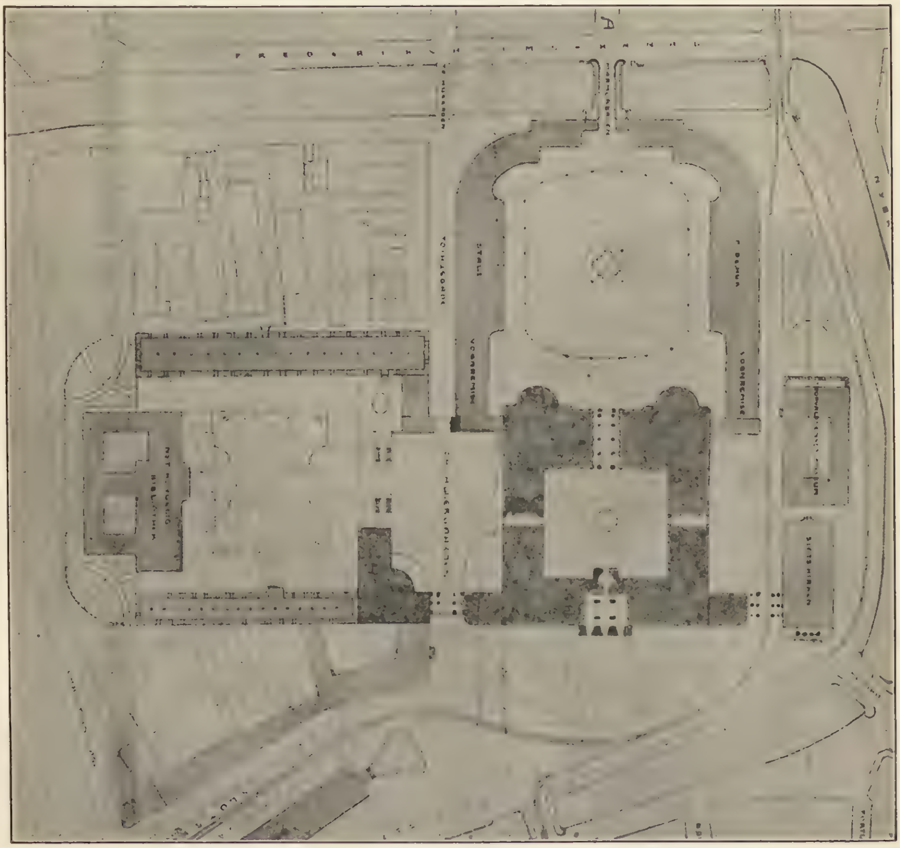
Tagene ere tænkt dækkede med Kobber med Undtagelse af den nederste Del af Mansardtaget; dette er i Lighed med Ridehusets og Hofteatrets underste Tagpartier tænkt dækkede med sortglacerede Tagsten.

Etageadskillelser ere tænkt udførte af Hennebique.

Trapper: Kongetrappen restaureres og gøres lysere; Trinene ere beregnede af Marmor. Alle de øvrige Trapper udføres af Hennebique. Til Rigsdagens 2 Hovedtrapper samt den nye Hovedtrappe i Kongens Repræsentationsbygning er Trinene beregnet udførte af Marmor, medens Trin i alle de øvrige Trapper ere beregnede af Egetræ.

Midtpartiet paa Kongens Repræsentationsbygnings Forside er gjort bredere og givet større Fremspring end det nuværende. For Midtpartiets yderste Mure lægges nye Fundamenter, medens den inderste hviler paa det gamle Midtpartis Fundamenter.

For at give Façaden større Forhold er Vinduernes Inddeling forandret som vist i Planen; da det ved en foretagen Undersøgelse viste sig, at Omkostningerne herved vare forholdsvis smaa, blev der ikke taget i Betænkning at forandre dette.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 12). SITUATIONSPLAN.
ARCHITEKTER CARL BRUMMER OG MØRK-HANSEN.

En særlig Bygning for Højesteret er anbragt i Kavalergaardens sydøstligste Hjørne. Forslaget hertil ønskes betragtet som løst skitseret.

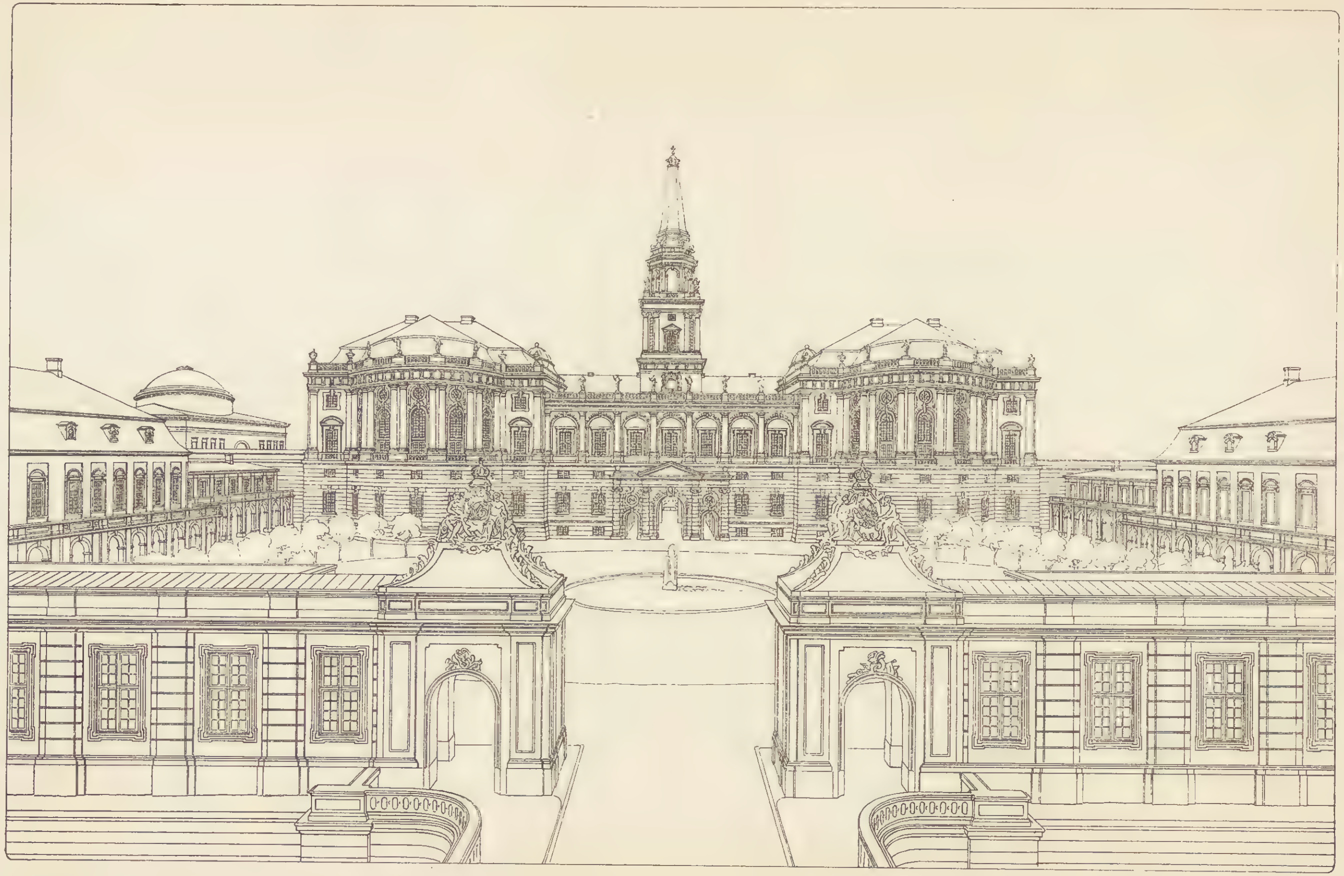
Kalkulation.

Murerarbejde	1.984.000	Kr.	Smedearbejde	50.000	Kr.
Stenarbejde..........	1.400.000	-	Kobberdækkerarbejde ..	273.000	-
Tømrerarbejde	380.000	-	Malerarbejde	200.000	-
Snedkerarbejde.......	650.000	-	Glasarbejde	35.000	-
			Ialt...	4.972.000	Kr.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 12).
FAÇADE MOD SLOTSHOLMEN.

ARCHITEKTER
CARL BRUMMER OG MØRK-HANSEN.

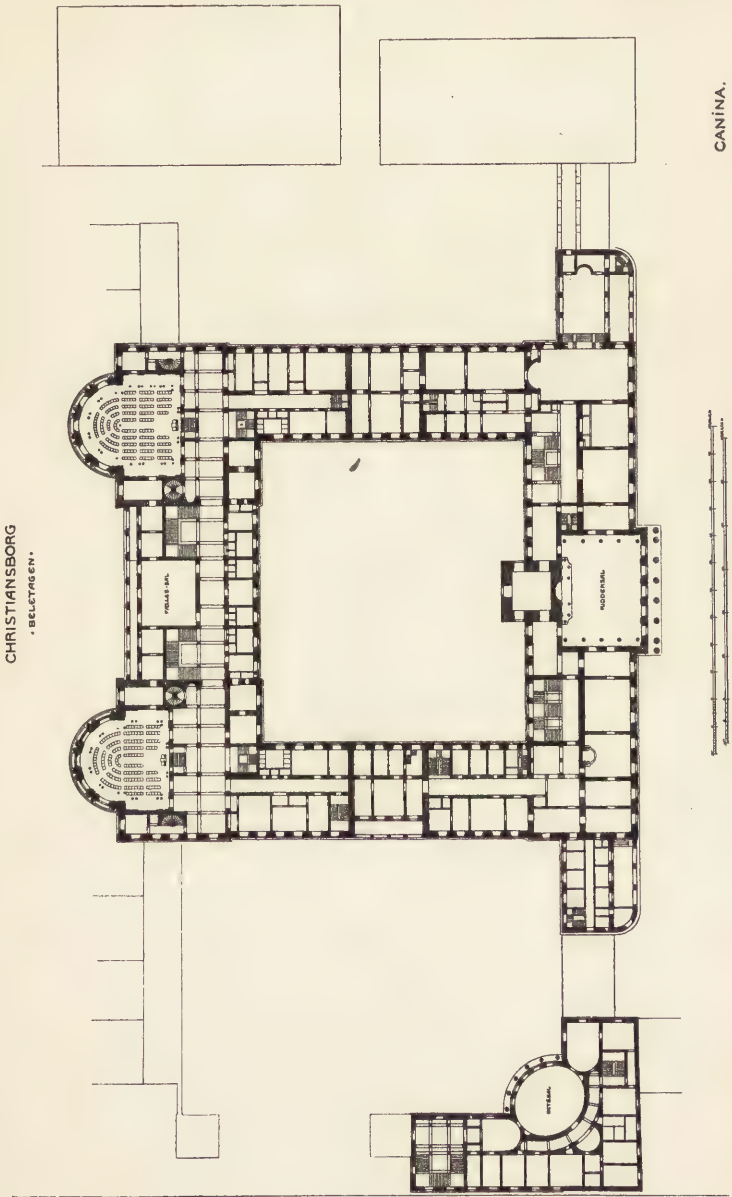
PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 12).
FAÇADE MOD RIDEBANEN.

ARCHITEKTER
CARL BRUMMER OG MØRK-HANSEN.

ARCHITEKTERNE VILH. FISCHERS OG SYLOWS PROJEKT.

Nr. 5.

Pladsen foran Slottet er omdannet saaledes, at Færdsel og Trafik føres længere bort fra dette, end Tilfældet nu er. Den gives en monumental Karakter

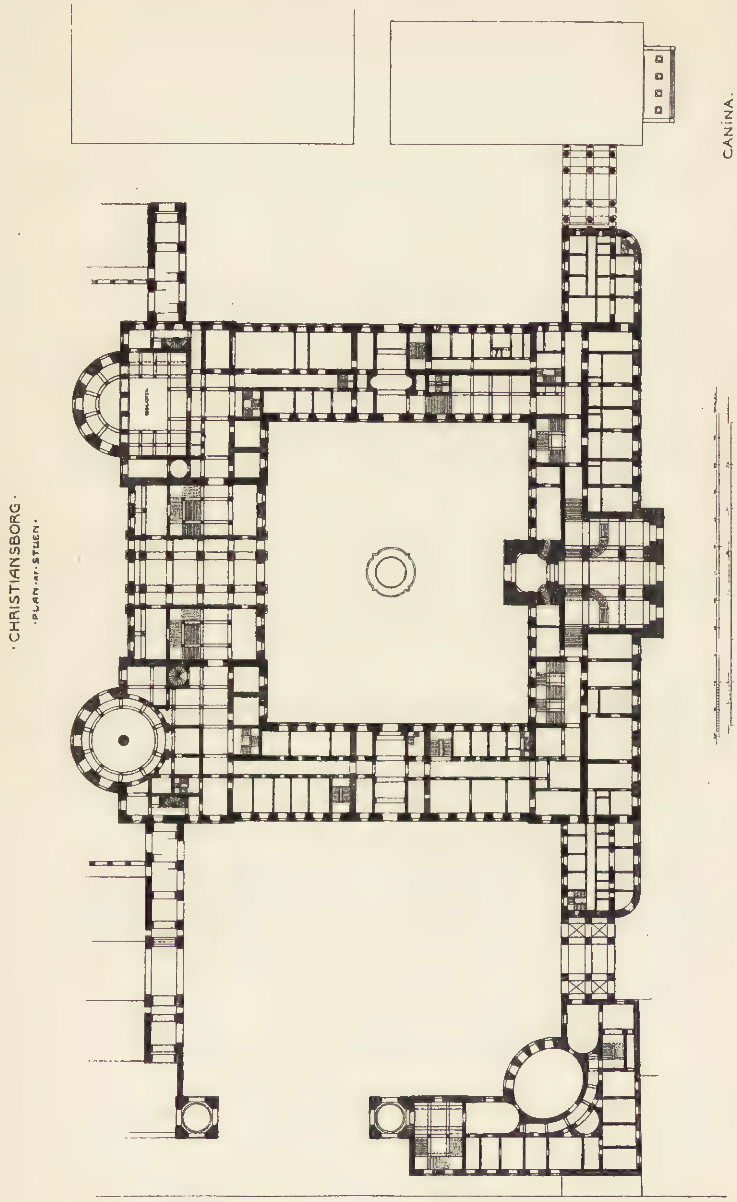

ARCHITEKTER
CARL BRUMMER OG MØRK-HANSEN.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 12).

ved indrammede Plæner og Flisebelægninger i Mønster, mindre Bassiner med rindende Vand foran Forbindelsesbygningerne og omløbende Fortove, saaledes at Pladsen mere kommer til at høre selve Slottet til. I Forbindelsesbygningerne udbrydes, saavel ved Slotskirken som ved Ministerialbygningen, aabne hvælvede

Gennemgange for Trafiken. Sporvejene fra Holmens Bro og Knippelsbro føres ned gennem Tøjhusgade over en ny Tøjhusbro. Vogntrafiken føres over Højbro forbi Slotskirken og Thorvaldsens Museum over Stormbroen; gennem Buerne ved Slotskirken bliver ingen anden *Kørsel* end den, der vedkommer Slottet, Rigs-

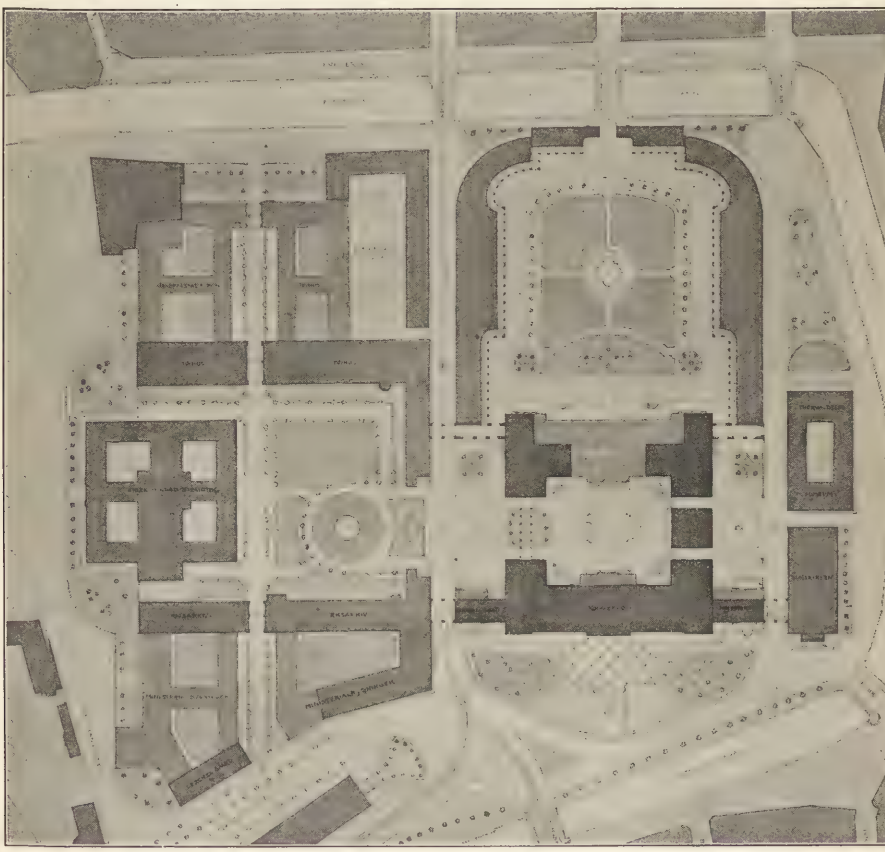

ARCHITEKTER CARL BRUMMER OG MØRK-HANSEN.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 12).

dagen eller Højesteret. For at skaffe Lys og Luft ind i Slotsgaarden, og for at adskille Kongefløj og Rigsdagsfløj, er Fløjen mod Prins Jørgens Gaard delvis nedrevet, saaledes at Slotsgaarden paa denne Side begrænses af en Kolonnade; Fløjen mod Kavallergaarden er i samme Udstrækning nedrevet til underste Mez-

zanin. De aabne Gaarde (Prins Jørgens Gaard og Kavallergaarden) adskilles fra selve Gaderne med Gitre eller Balustrader, større og mindre Statuer opstilles i disse Gaarde, mindre Haveanlæg. I Slotsgaarden Springvand, Haveanlæg i Gaardens Hjørner. Paa Ridebanen anlægges store Plæner med Beplantninger. Lige ud for Slottets ny Kolonnade nedrives den gamle Bygning, som nu bruges til det store Kongelige Bibliothek, og Tøjhusgaarden omdannes til Haveanlæg, hvoraf en Del, ved Gange og Træer, begrænses saaledes, at det kommer til, set

PROJJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 5). SITUATIONSPLAN.
ARCHITEKTER VILH. FISCHER OG SYLOW.

fra Slottet, at høre dette til. De gamle Bygninger paa Tøjhusets Terræn bevares delvis og sammenbygges med nye til et Hele, som tænkes benyttet af Statsadministrationen til Kontorer for Ministerierne, Arkiv, Tøjhus, Generalstab o. s. v. Fra Slotsholmsgade til Frederiksholms Kanal lægges en aaben 30 Al. bred Boulevard, med hvælvede Porte gennem Bygningerne.

Kongefløjen er som Programmet forlanger beliggende mod Slotspladsen. Indkørsel for de kongelige Herskaber sker gennem den gamle Slotsport, hvorfra er Indgang til Kongetrappen og den fyrstelige Gæstelejlighed, som er beliggende i Stueetagen fra Portpartiet hen mod Kavallergaarden, med tilhørende Kavallerværelser og Spisestue for Følget, — Betjeningsværelser i underste Mezzanin.

»Architekten« ikke kan gengive alle disse Indlæg, men maa henvise sine Læsere herom til de forskellige Dagblade. Bl. a. har saaledes Kammerherre F. Meldahl i »Berlingske Tidende« for 15. Maj udtalt sig om Sagen paa en interessant Maade, der paa mange Punkter klinger sammen med den akademiske Architektstands fælles Udtalelse. Kammerherre F. Meldahl mener saaledes, uden at han iøvrigt vil komme ind paa den reelle Kritik af Programmet, at der bør gives Architekterne Lejlighed til praktisk at vise, hvorledes de mener, at den mere ideelle Ordning bør være. Og Kammerherren knytter hertil den lidt ironiske Bemærkning, at en saadan Udvidelse af Konkurrencens Omfang næppe vil blive dyr, »thi Kunstnerne her i Danmark er vante til at faa saare lidet eller slet intet for deres Arbejde. De gør det saamænd i dette Tilfælde alene for Ærens og den store nationale Opgaves Skyld«. Til Kammerherrens Udtalelse knytter Red. af »Berlingske Tidende« den fuldt ud gyldige Bemærkning: »Opførelsen af Christiansborg Slot er saa betydningsfuld en Sag, baade kunstnerisk og national, at det ikke er nok, om vi finder en nem og praktisk Ordning. Vi maa sætte alt ind paa at faa den smukkeste og bedste Løsning.«

I fuld Forstaaelse af det nationale Spørgsmaal, som Genopførelsen af Christiansborg er, tager »Architekten« ikke i Betænkning at ofre en meget stor Del af Tidsskriftets Spalter til Fremstilling i Ord og Billeder af Konkurrencen med alt, hvad dertil hører. Ligesom »Architekten« i Forbindelse med 6te Aargang bragte Fr. Schiøtts interessante og grundige Afhandling: »Christiansborg Slot og Arbejderne for dets Genrejsning«, som, ledsaget af talrige Illustrationer, gennemgik alt, hvad der i det nævnte Øjemed var foretaget siden den ulykkelige Slotsbrand 3. Oktober 1884 og indtil Loven af 15. November 1903 om Christiansborg Slots Genopførelse — saaledes bringer »Architekten« nu efterhaanden de vigtigste Projekter m. m. fra den nys afholdte Konkurrence. Som det var at vente har en saa vigtig Sag sat mange Sind i Bevægelse, og med en sjælden Enstemmighed har Architektstanden samlet sig om den Tanke, der efter Architektforeningens Møde den 1. Maj fik sit Udtryk i Henvendelsen til Trafikministeren. Det er vist ikke for stærkt sagt, at en heldig Løsning af Spørgsmaalet om en Kongeborgs og en Rigsdagsbygnings Opførelse er en Livssag for vor Architektur. En forhastet Afgørelse, der er betinget ved en engang vedtagen Lov, vil være til Skade for den. Om der ogsaa skal hengaa endnu nogen Tid, hvor Ruinen paa Slotsholmen vedbliver at staa som et Tegn paa, at man hertillands ikke er hurtig til at fatte store Beslutninger, — men tillige som et Tegn paa, hvor alvorlig og vigtig en Sag det drejer sig om, en Sag, der skal overvejes fra mange forskellige Synspunkter, — det faar at være. Ligeoverfor Fremtiden har Nutiden sit Ansvar med Hensyn til Architekturens Betydning som en væsentlig Faktor i en Nations Kultur; naar de nu levende Mennesker engang tier, vil Stenene raabe. Og overfor denne Røst bør Enhver, der tænker og føler sig som Led i en livskraftig Organisme, være lydhør.

Red. vil indtrængende anmode den danske Architektstand og andre Interesserede om i Tide at søge til os med alt, hvad de maatte have paa Sinde, der kan tjene til, at denne saa vigtige Sag bringes ind paa det rette Spor. Den Tale, som kommer for sent, giver kun Anledning til Fortrydelse.

Vi bør endvidere drage Lære af andre Landes bitre Erfaringer; og som et

Eksempel paa saadanne gengives her følgende Udtalelse i det svenske Tidsskrift »Arkitektur och dekorativ konst« (Februar 1905), der skyldes Architekt TORBEN GRUT, og hvortil Anledningen er den uheldige Beliggenhed af den nye svenske Rigsdagsbygning, der er anbragt paa en saadan Maade, at den tager Synet fra det udmærkede kongelige Slot, til gensidig Skade for begge de monumentale Bygninger:

»Rigsdagen har i Begyndelsen af indeværende Aar taget sin nye Bolig i Besiddelse. Og det Ydre af de Bygningsmasser, som man har fundet for godt at rejse foran Slottet paa den lille Helgeandsholm, staar i Hovedsagen færdigt. Det største og vigtigste Monumental-Bygningsværk, som i en Menneskealder er opført i Sverrig, nærmer sig sin Fuldendelse. Placeringen af dette Bygningskompleks skal vidne om fremherskende svensk Kultur ved Begyndelsen af det tyvende Aarhundrede for kommende Slægter i mange, mange Led. Den, der er kyndig i Historie, skal mindes, at ved dette Tidspunkt opførtes der i Stockholm en hel Række af anselige Bygninger, saasom det nordiske Museum, den kongelige Opera, det dramatiske Theater, Kunstakademiet, Posthuset, Kvarteret Rosenbad, de forskellige Bankpaladser, de centrale Bydele, Huset Skeppsbron Nr. 20, det von Rosen'ske Hus, det von Halwyl'ske Hus, det Adelswärd'ske Hus, Konsul Broms Hus, den Wijkander'ske Villa, Prins Eugens Valdemarsudde, endvidere Centralpaladset, hele Gader af saadan Betydning som Birger Jarls Gade og Strandvejen, fremdeles »Folkets Hus«, »Kunstnerhuset«, Arbejderinstituttet, de forskellige Elektricitets- og Gasværker, Oscar-Kirken, Sofia-Kirken, Vasa-Kirken, Johannes-Kirken, Stephans-Kapellet, Matheus-Kapellet, Kungsholms og Maria Forsamlingshus o. s. v. — en anselig Tilvækst til 1800-Tallets Stockholm. Og han vil spørge sig selv: Hvad var det, der udmærkede den Tids Bygningskunst i Sverrig? Hvori laa dens nationale Karakter? Fandtes der saaledes som i enhver virkelig Kulturepoke en eller anden stor Central-Idé eller national Strømning, mægtig nok til at samle de skabende Individer til fælles Stræben? — Vi ved ikke, hvad Svaret vil blive. Men Et staar fast: i Kolossen paa Helgeandsholmen har en Rigsdagsmajoritet, til Trods for tilstrækkelige Advarsler, sat et bestaaende Mindesmærke over en forhastet Beslutning.

Hvad er Resultanten af de Aarhundredskiftets Architektur dannende Kræfter hos os? Mon der under al denne Babelske Forvirring af denne heterogene, blandede Støbning skal blive en slaggefri, klingende Malm, en national svensk Bygningskunst? Lad os kaste Blikket ud over vore svenske Byer — lad os lytte til Ekkoet fra vore høje Skove og vore Bjærge! Ikke i Staden, ikke paa Gaden eller i Studiekammeret, men derude i de store Vidder skal vi søge og finde vor egen svenske Art. — Vi er saa lykkelige til daglig at have for Øje Værker af en JEAN DE LA VALLÈE, en NICODEMUS TESSIN, svenske Mænd med sydlandsk Blod, som et mildt Forsyn førte til vor snefulde Nord for her at skabe nogle af Verdens herligste Bygningsværker, Kunstværker af ægte Svenskhed. Mon ikke deres rolige, statelige Simpelhed, deres fornemme Naturlighed, deres mønsterværdige, beherskede Formning af Enkelthederne og sikre Skala kan give os noget at tænke paa? Hvorledes har vi forvaltet den Arv, saadanne Mænd har givet os? Opførelsen af Granitpaladset paa Helgeandsholmen faar mangen Svensk til at blegne af Sorg og rødme af Skam overfor dette Spørgsmaal. Ingen haarde

Ord til Architekten! Han har gjort sit Bedste! Hvem vil kaste den første Sten? Nej, Ansvaret rammer hele Nationen. Hvorledes har dette kunnet ske?«

Saaledes lyder en sagkyndig Udtalelse i et fremmed Land. Overalt bør Architekterne gaa i Spidsen og aabne Øjnene paa de ikke-seende. Gid det da kunde lykkes os Danske i Tide at komme saa vidt, at vi ikke siden, naar alt er forbi, skal nødes til det samme Udbrud: Hvorledes har dette kunnet ske?

* * *

Red. har modtaget følgende Indlæg i Anledning af Referatet af Architektforeningens Møde den 1. Maj:

Ja, saa maa vi vel lade Eftertiden og de kloge Hoveder afgøre, om det er uberettiget af mig i en en passant Kritik af Slotsadressen tillidsfuldt at have citeret Dirigenten, Hr. Architekt Levys — under Iagttagelse af de fornødne Forsigtighedshensyn — paa Mødet den 1. Maj angivne Antal af »ca. 80« Medlemmer som tilstedeværende ved Optællingen før Afstemningen om Adressen — hvilket Tal *ikke* er Størstedelen af samtlige danske Architekter — eller om det i Adressen valgte Udtryk »Størstedelen« ikke alene er »tilladeligt, men ogsaa fuldt ud korrekt«, som Hr. Architekt Levy senere i Bladets Nr. 34 anfører under Hensyn til, at der ifølge Foreningens Protokol var »henved« 100 Medlemmer tilstede ved Mødets Begyndelse*), af hvilke imidlertid en Del forlod dette, inden det sluttedes — d. v. s. inden Afstemningen om Resolutionen, og inden der foretoges det dertil sig sluttende Valg af 3 Architekter til at redigere den skriftlige Henvendelse. Jeg bøjer mig naturligvis loyalt for Afgørelsen.

Derimod er jeg ikke tilfreds med, at Hr. Architekt Levy synes at lægge Vægt paa, at mine Udtalelser paa Mødet om ikke at kunne stemme for Adressen fremkom først i den ellevte Time ved Slutningen af Mødet. Det var mig nemlig ikke godt muligt at fremføre dem tidligere, dels fordi selve Forslaget til den omskrevne Resolution først fremkom i selve den ellevte Time, nemlig i Tiden fra Kl. 10—11, dels fordi der var Talere nok, som vilde give *deres* Tanker om Sagen Udtryk, og endelig fordi en enkelt fremragende Architekt af udmærket gode, baade personlige og saglige Grunde, havde store Betænkeligheder ved at slutte sig til Kampmanns Forslag og navnlig i alt Fald til den skyndsomme Behandling af Sagen. Da han saaledes i Virkeligheden fuldstændig delte min Opfattelse af Forholdet, og jeg antog, at hans Ord maatte have langt større Vægt end mine i den tilstedeværende Forsamling, var der for mig ingen særlig Anledning til at udtale mig, før jeg bemærkede, at han blev reven med af den opblussende Stemnings Malstrøm; i Referatet bemærkes blot, at han »sympatiserer« med Tanken om at skille Bygningerne.

Om det nævnte ærede Medlem sluttelig afgav sin Stemme for Resolutionen, eller om han maaske var iblandt dem, der ifølge Architekt Levys Udsagn forlod Mødet inden Afstemningen, »uden at nogen af disse i mindste Maade havde til-

---

*) hvor der var andre Slotskonkurrencen ikke vedkommende Sager til Drøftelse, og hvor der i alt Fald blandt de »henved« 100 danske Architekter ogsaa var i det mindste een svensk Architekt tilstede.

kendegivet, at de ikke samstemmede med Kampmanns Udtalelser eller Forslaget om Henvendelse til Ministeren«, er mig ikke bekendt.

At Mødet var beslutningsdygtigt uanset Antallet af mødte Medlemmer, er sikkert nok, og jeg kan i denne Henseende saa godt tiltræde Hr. Architekt Levys i Slutningen af hans Indlæg anførte Udtalelser, uanset at disse vistnok fremkom i Mødets 12te Time.

ALB. JENSEN.

Red. har forelagt ovenstaaende for Architekt LEVY og fra denne modtaget Svar, hvorefter han »i Prof. ALB. JENSENS sidste Indlæg ikke finder noget som helst nyt til Sagens Belysning ud over det, han tidligere har imødegaaet, og derefter ikke vil fortsætte denne overflødige Polemik, som jo dog ikke berører Sagens Kærne«. — Red. betragter hermed denne Diskussion som afsluttet i »Architekten«.

DET NYE RAADHUS I STOCKHOLM.

Bedømmelsen af Konkurrencearbejderne vedrørende et nyt Raadhus paa Eldkvarnstomten i Stockholm har nu fundet Sted. Efter at der tidligere har været afholdt Skitsekonkurrence med det Udfald, at 6 Projekter prisbelønnedes, hvorefter deres Forfattere vilde kunne deltage i den anden, endelige Konkurrence, blev der til denne indsendt 5 Projekter. Architekterne, hvem disse skyldtes, har derefter erholdt følgende Præmier: RAGNAR ÖSTBERG (for Projekt med Motto: Mälardrott) 1ste Præmie 3500 Kr., TENGBOM og THORULF (Lilla Putte) 2000 Kr., CHARLES LINDHOLM (Stockholms äldste sigill), CARL WESTMANN (Hörn) og CARL BERGSTRÖM (Ett öres frimärke) hver 1000 Kr. Desuden fik hver af Forfatterne et Tillæg paa 1500 Kr., og samme Sum udbetaltes den Forfatter, som var berettiget til at deltage i den begrænsede Konkurrence, men ikke benyttede sig heraf, som Vederlag for Skitserne. Bedømmelseskomiteen, der bestod af følgende Mænd: GUST. TAMM, J. GUST. CLASON, CARL LINDHAGEN, M. NYROP, RICH. ÖHNELL og GUSTAF WICKMAN, yder i sin motiverede Indstilling sin fulde Anerkendelse til det betydelige Arbejde, der er nedlagt i de forskellige Forslag, som i flere Henseender viser en heldig Udvikling af de i Skitserne tilstedeværende Muligheder. Om ÖSTBERGS Forslag siges det navnlig, at det har en vel gennemtænkt Plan, der med Fordel kan lægges til Grund for det paatænkte Byggeforetagende, og som frembyder originale og virkningsfulde Interiører, ligesom det fremfor noget af de andre paa kunstnerisk Maade har benyttet Byggepladsens særlige Beliggenhed og saavel ved Bygningsmassernes Gruppering som ved Valget af den ydre Architekturs Karakter har været saa heldig at træffe en Type, der særligt smukt slutter sig til Omgivelserne.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 3. JUNI 1905
7. AARGANG № 36

ET GYMNASIUM I ZEHLENDORF VED BERLIN.

Ved en Konkurrence, som blev afholdt i Aaret 1900, blev det overdraget Berlinerarchitekten Franz Thyriot at opføre de til dette Gymnasium nødvendige Bygninger med Direktørbolig o. s. v.

Hovedfløjen af Skolebygningen er lagt i Retningen Nord—Syd med en

ET GYMNASIUM
I ZEHLENDORF VED BERLIN.

ARCHITEKT
FRANZ THYRIOT.

Gymnastikhal paa den østlige Side og en overdækket Legeplads mod Vest; i det nordvestlige Hjørne er Direktørboligen opført. Skolebygningen indeholder 19 Klasseværelser, som af Hensyn til Undervisningen, der for det meste falder inden Kl. 1 om Middagen, er lagt mod Vest. Som det af Planen vil fremgaa, findes der en rummelig med Krydshvælvinger overdækket Gang, i hvilken Eleverne kan samles og færdes uden for Undervisningstiden. Etagehøjden er 4,35 m., og der er for hver Elev beregnet fra 0,997 kvm. til 1,48 kvm.; i alle Klasserne er Vinduesfladen godt og vel $^{1}/_{5}$ af Lokalets Grundflade.

I Klasseværelserne er anvendt de saakaldte Kleinsche Lofter, i Hallen og

ET GYMNASIUM
I ZEHLENDORF VED BERLIN.

ARCHITEKT
FRANZ THYRIOT.

Gangene er benyttet Kryds-, Net- eller Tøndehvælvinger. Aulaen er dækket af en Monierkonstruktion med Kurvehankshvælvingerne, medens Gymnastiksalens Loft dannes af en smuk Trækonstruktion, som gaar sammen med Tagværket.

Hoved- og Sidetrapper er udførte af Granit og undermurede med Tøndehvælvinger.

Alle Klasseværelserne har Cementgulv belagte med Linoleum; i Hallen og Gangene ligger Fliser, Aulaen har Egetræs-Parketgulv, i Gymnastiksalen og Direktørboligen findes derimod almindelige Fyrretræs-Gulve.

Opvarmningen af selve Gymnasiet sker ved et Lavtryks-Dampapparat, Boligen derimod har sit særlige Varmtvands-Opvarmningsanlæg.

Klasseværelserne kan oplyses kunstigt ved Reflektor-Buelamper, Hallen, Gange og Trapper belyses med Glødelamper.

Bygningens Sokkel er udført i Basaltlava; til Vinduesindfatningerne er anvendt Sandsten i forskellige Behugninger; alle Murflader er groft pudsede. Tagene er dækkede med Skifer.

Aulaens Vægge er malede i violette og gule Farver og forsynet med kraftig ornamental Dekoration; Lyskroner og Væglampetter er udført i rigt Smedearbejde

ET GYMNASIUM
I ZEHLENDORF VED BERLIN.

ARCHITEKT
FRANZ THYRIOT.

og i de store Vinduesaabninger er indsat virkningsfulde Glasmalerier. I Lærerværelset er en let og fin Dekoration af Rosenranker i Loftet, medens der langs Gesimsen er malet en original Frise med Motiver fra Folke- og Studentersangene.

Omkostningerne ved Bygningens Opførelse har beløbet sig til 580.000 Mk., hvilket er 17,49 Mk. pr. Kbm. af den til 33.170 Kbm. beregnede Bygning, regnet fra Kældergulv til Overkant af Hovedgesims.

Direktørboligen har kostet 55.000 Mk., hvilket er 21,25 Mk. pr. Kbm.

Skolebygningen blev festligt indviet i Oktober Maaned sidste Aar.

CHRISTIANSBORG SLOTS GENOPFØRELSE.

I »Berlingske Tidende« for 26. Maj har Professor, Architekt HANS J. HOLM — efter Henvendelse fra Bladets Redaktion — udtalt sig »omtrent saaledes« om det aktuelle Spørgsmaal: Christiansborg Slots Genopførelse. Da det maa forudsættes, at ikke hele »Architekten«s Læsekreds har haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med Professorens Udtalelser, gengives de nedenstaaende, eftersom de i Virkeligheden saa sikkert og træffende berører det centrale i Spørgsmaalet.

Naar jeg spørges om, hvad jeg synes der kunde være ønskeligt, at der skete i Christiansborg Sagen, saa vil jeg sige: Først skulde der udtales en varm Tak til Konkurrenterne for den livlige og lad mig sige uinteresserede Deltagelse, for den Alvor, der er lagt for Dagen — bag de mange Forsøg ligger gode Tanker og Overvejelser. Denne Konkurrence staar ingenlnnde tilbage for de tidligere og heller ikke for lignende i Udlandet. Det var næppe en Trediedel, som maatte forbigaas, fordi de var udførte af Folk med bristende Evner.

Dernæst maa vi se, hvad vi lærte ved Konkurrencen.

Loven siger, der skal anvendes seks Millioner, Programmet siger, der skal findes de og de Lokaler — Løsningen svarer: saa koster det mere. Det, der saa maa sættes i Værk, er et Samarbejde mellem Brugeren (d. v. s Bygherren) og Architekten. Thi skal Summen holdes, saa maa Fordringerne nedstemmes, og det Arbejde, der maa udføres for at faa Ligevægten tilveje, lader sig ikke gøre ved Konkurrence, men kun ved *Samarbejde.* Det Samarbejde maa til, for at Sagen kan komme videre. Det er vel det, der sker for Øjeblikket.

Der var ingen af Konkurrenterne, som med Udsigt til Held har kunnet holde Rigsdagen indenfor det staaende Slots Mure. Det er for smalt. Det er den naturligste Maade at tage Sagen paa, det mest praktiske (og al god Architektur hviler paa Praksis) at bygge Slottet op, som det i sine store Træk staar — det er unaturligt at sætte Knaster paa, og det er dyrt; det er dog Kunst, der skal gøres, og ikke gøres Kunster, hvilket ingenlunde er det samme som Kunst.

At man derfor ikke tør lade det uforsøgt at faa Tegning og solidt Overslag at se, hvorledes det vil stille sig, naar man skiller Slot og Rigsdag ad — var noget, man i Udvalget var saa godt som enig om. Det synes at være et Arbejde, der bør gøres, og som kan følge som Bilag til Sagens Behandling. Vi maa samtidig i store Træk have fat paa *Planlæggelsen af hele Slotsholmen.* Det bliver nødvendigt af Hensyn til Færdselsvejenes Ordning og den uundgaaelige Nedbrydning af alt det tilfældige Roderi paa den anden Side af Tøjhusgaden, der i Tilfælde af Ildebrand vilde være af den største Fare.

Naar jeg ser paa Planen af Slotsholmen, da er det en hel Del værdifulde Skabninger fra forskellige Tider, men der er en underlig Tilfældighed over alt. Jeg kan ikke sætte min Finger nogetsteds, uden at jeg møder Tilfældighedernes Værk, skabte som om det bare galdt at komme bort fra det, at tilfredsstille et øjeblikkeligt Behov, ligegyldigt overfor indbyrdes Forbindelse, uden at den ene Del, det være sig Huse, Veje, Brolægning og Plantning, har noget med den anden Del at gøre — uden at have noget Endemaal for Øje, en Helhed.

Det er jo en Ø, en Holm, hvor man i Tidernes Løb har indrettet sig lidt

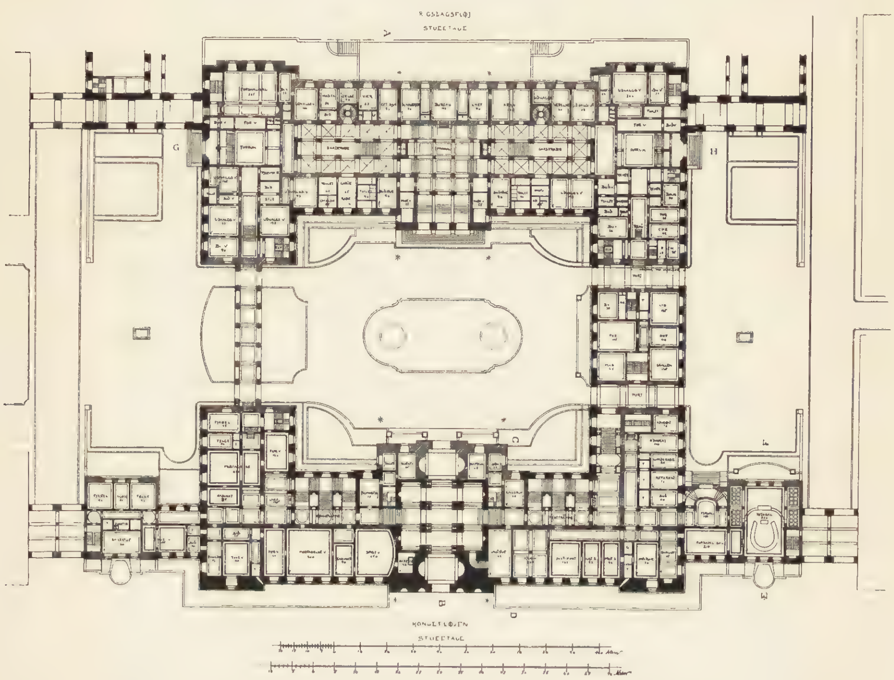
Paa den anden Side af den gamle Slotsport ligger Festtrappen, men Indgangen til denne for Gæster sker gennem Tilkørselsporten ved Prins Jørgens Gaard. Endvidere ligger ved Slotsporten Lokaler for Vagtmandskabet, Slotsforvalteren og Schweizeren. Fra Slotsporten fører mindre Trapper til Kælderen og underste Mezzanin, i hver af Slotsbygningens Sidefløje fører større Trapper fra Kælderen til øverste Etage, og endvidere fører i Forbindelsesbygningerne Trapper fra de aabne Gennemgange til Kælderen og Mezzaninen. I Slotsfløjens og Forbindelsesbygningernes Mezzanin findes Garderober og Toiletter for Festlokalerne og Lokaler for Hoffourer, Intendanturen, Statsinventarkommissionen, Husgeraadsbetjentens Bolig, Chefen for Adjutantstaben, Jagtkaptainen, Kabinetssekretariatet, Civillisten, Haandbiblioteket, Sølvkammeret og Ordenskapitlet — i Mezzaninen er den nuværende Indgang til Slotskirken bibeholdt med nogle vedliggende Aftrædelsesværelser for Hoffet. I Beletagen ligger ved Kongetrappen Kongens og Dronningens Aftrædelsesværelser med nogle vedliggende Værelser for Damer og Kavallerer, Tronværelset ligger ved Kongens Værelse i Forbindelse med Audiensværelset og dette igen med en Række af Saloner. Riddersalen ligger mod Slotsgaarden i Kongefløjens Midte, med en Forsal paa hver Side og et Galleri langs Længdesiden, Danse- og Spisesale hen mod Slotskirken. Anretningsværelset staar ved Elevatorer i Forbindelse med Anretningsrum i Kælderen og med Betjenings- og Anretningsværelser i Mezzaninen, 2. Sal og Tagetage. Kongefløjens 2. Sals Etage indeholder Værelser for Prinser og Prinsesser, delvis vendende ud mod et aabent Galleri ind til Riddersalen, for Riddersalens Ender er ligeledes Gallerier. Værelser for Damer og Kavallerer, Souperværelser, Værelser for Kunstnere og Kunstnerinder og sex Gæstelejligheder er ligeledes beliggende i denne Etage. Til Loftsetagen fører mindre Forbindelsestrapper til Garderober, Toiletter og Betjeningsrum for 2. Sals Værelser og Værelser for Orchesterpersonalet, endvidere findes her Lejligheder for Oldfrue og Overvaskepige, Linned- og Møbelkamre.

I Kælderen under Kongefløjen findes Økonomirum for Repræsentationslokaler og fyrstelig Gæstelejlighed, Portnerbolig, Betjentbolig, Spise- og Borgestuer, Toiletter o. s. v., samt Rum for Varmeværkerne. Bygningen er tænkt opvarmet med Luft som føres fra aabne Luftbrønde mod Gaarden og Slotspladsen til Luftkamre, hvor den opvarmes med Damp og føres i murede Kanaler i Skillemurene til de forskellige Etager og Lokaler.

Hofmarskallens Bolig ligger i den lave Bygning mellem Slotsgaarden og Kavallergaarden, med Økonomilokaler i Kælderen, Dagligværelser i Stuen og Soveværelser paa 1. Sal.

Rigsdagsbygningen vender mod Slotsgaarden og Ridebanen og har tre Indgange, for Folketinget fra Kavallergaarden, for Landstinget fra Prins Jørgens Gaard og en fælles Indgang med Forhal fra Slotsgaarden. I Stueetagen ligger til begge Sider store Trapper, med Ovenlys, med omliggende Garderober med Omklædningsrum, Toiletter, Budstuer og Telefonrum. Paa Folketingssiden ligger i Stueetagen en Forsamlingssal paa 325 ☐ Al., 5 Udvalgsværelser paa henholdsvis 143, 132, 132, 108 og 105 ☐ Al. med tilhørende Biværelser og Budværelser samt fire Modtagelsesværelser, — paa Landstingssiden fem Udvalgsværelser paa 200, 192, 130, 108 og 77 ☐ Al., med henhørende Forværelser og Budværelser samt to Modtagelsesværelser. Endvidere findes i Stuen Lokaler for Rigsdagens Bureau

og Lejlighed for Bureauchefen. I Rigsdagsbygningens Sidefløj er saavel ved Folketings- som Landstingssiden Trapper for Publikum, førende fra Kælder til Tagetage, og Trappe fra Stueetagen til Salon og Loge for Hoffet, Trapper for Stenografer og to runde Trapper for Tingets Embedsmænd og som Forbindelse til Restaurationen i Kælderen. De store Trapper fører til Beletagen, hvor Rigsdagssalene og Fællessalen er beliggende, begge Rigsdagssalene have Ovenlys, Fællessalen delvis Ovenlys. Ministerværelserne ligger ved Salene ud mod Ridebanen, Formandsværelserne ved Salenes anden Side, Foyer, Samtaleværelser, fælles Formands- og Læseværelser, Toiletter og Telefonrum er grupperede om Trapperne. Salene ere, som Programmet foreskriver, ikke gjorte større end nød-

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 5).

ARCHITEKTER
VILH. FISCHER OG SYLOW.

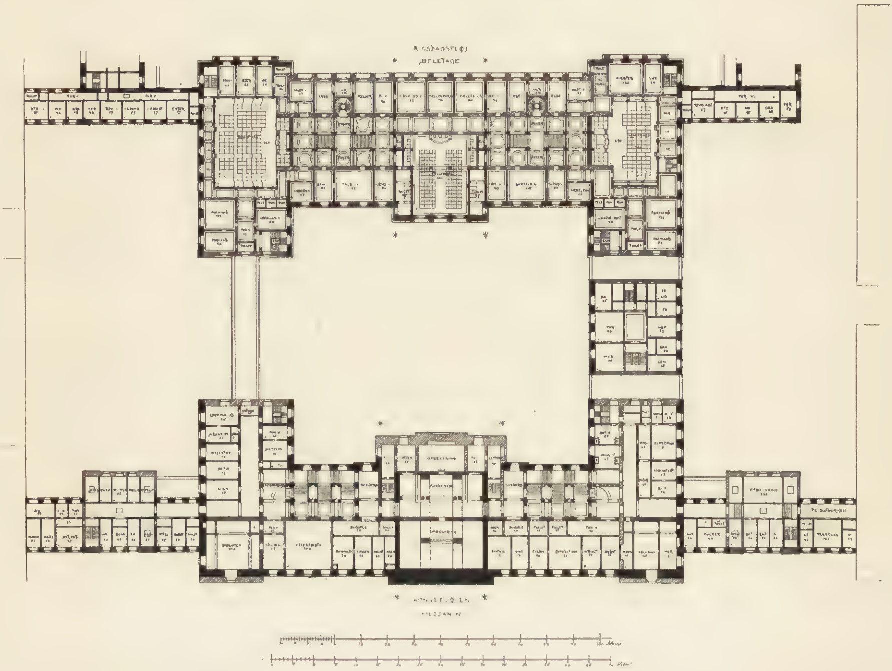
vendigt og satte i Forbindelse med Parloirs, som kan benyttes af Medlemmerne under Møderne. Paa Folketingssiden findes i Beletagen tre Udvalgsværelser, 1 med Biværelse 225 □ Al. og 2 paa 90 □ Al., et Arbejdsværelse og et Modtagelsesværelse, paa Landstingssiden to Udvalgsværelser paa 90 og 85 □ Al., et Arbejdsværelse og et Modtagelsesværelse.

I de lave Forbindelsesbygninger, hvis Gulv ligger i Flugt med Salenes Gulv, ligger, saavel paa Folketings- som Landstingssiden, Værelser for Revisionsassistenten og Stenografer. I 2. Sals Etage er Saloner og Loger for Hoffet, samt Loger for Embedsmænd, Rigsdagsmænd, Referenter og Tilhørere, Værelser for Referenter med Forværelse og Toilet, Bibliotek med Biværelser, Finansudvalgets Lokaler, Lokaler for Statsrevisionen, alt med tilhørende Toiletter o. s. v., ved Folketingssiden endvidere to Udvalgsværelser paa 180 og 120 □ Al. samt

fire Arbejdsværelser, ved Landstingssiden et Udvalgsværelse og et Arbejdsværelse. I Tagetagen Toiletter for Tilhørere samt, paa Folketingssiden, to Værelser for Referenter, endvidere Annex til Bibliotek og Bureau, Rum for Tryksager, Opbevarings- og Rekvisitrum.

I Kælderen under Rigsdagsfløjen ligger Restaurationen med sænket Forplads ud mod Ridebanen, Sætteri- og Trykkerilokaler, Værelser for Korrekturlæsning og Distribution, forskellige Boliger og Rum til Varmeværker. Opvarmningen er tænkt at ske paa lignende Maade som i Kongefløjen. Trykkerilokalerne ligger midt i Bygningen, bag de gamle, tykke Mure.

Højesteret ligger i Kongefløjens Stueetage, Retssalen og Forsalen i Forbin-

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 5). ARCHITEKTER VILH. FISCHER OG SYLOW.

delsesbygningen ved Slotskirken (for at kunne give Salen en større indvendig Højde og en mere fremtrædende Plads i Façaden), Indgangen er fra Kavallergaarden, en anden Indgang fra Tilkørselsporten ved samme Gaard. Justitiarii Værelser, Lokaler for Justitskontoret o. s. v. ligger mod Slotspladsen. Varmeværk og Betjentboliger i Kælderen.

For at holde sig indenfor den givne økonomiske Begrænsning er de gamle Ydermure med deres nuværende Vindueshuller saavidt muligt anvendte, og samtidig er Bygningens Areal og Volumen indskrænket saa meget som muligt. Det er, som angivet i den Programmet medfølgende Værdiberegning af Slotsruinen, tænkt at afhugge alle gamle Ydermure indvendig, fra Stuen og opefter. I Kongefløjen bevares den gamle Kælder og Hvælvingerne omtrent, og ny bærende Mure opføres paa de gamles Plads. Portpartiet er bevaret, indad mod Gaarden

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 5).
FAÇADE MOD SLOTSHOLMEN.

ARCHITEKTER
VILH. FISCHER OG SYLOW.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 5).
FAÇADE MOD RIDEBANEN.

ARCHITEKTER
VILH. FISCHER OG SYLOW.

tilbygget med nyt. Alle Bjælkelag er brandfri (Jærn, Beton) med lyddæmpende Isolation, Brandmure paa de paa Planerne angivne Steder, Trapper af Sten, Hovedtrapperne med Stensøjler og Piller og murede Hvælvinger. Ovenpaa alle Betongulvene Linoleum, Terrazzo, Fliser, Trægulve eller Parketgulve, alt efter Rummenes forskellige Benyttelse. Tagværket af Træ. I Rigsdagsbygningen er de gamle Ydermure ligeledes benyttede, og ny Mure hvile saavidt muligt paa Fundamenter fra den gamle Slotsfløj. Indvendige Konstruktioner af Bjælkelag og Trapper som i Kongefløjen, Brandmure paa de i Planerne angivne Steder. Tagværkerne i Rigsdagsfløjen maa paa Grund af de store Ovenlys og store Spændevidder tænkes delvis udførte af Jærn.

Udvendig anvendes Natursten (Granit og Sandsten) til alle Sokler, Kvadre i fremspringende Partier, Søjler, Baand og Gesimser, Attiker, Balustrader og Vinduesindfatninger o. s. v. — medens alle store Flader pudses. Tagene dækkes med Kobber og glacerede Tagsten.

Overslag.

A. Kongefløjen:		
ca. 10.100 □ Al. Hovedbygning, Kælder, Stue, (delvis) Mezzanin, Beletage, 2. Sal og Tagetage, med Benyttelse af gamle Yder- og Kælderrum à 200 Kr. pr. □ Al.	2.020.000 Kr.	
ca. 1160 □ Al. Forbindelsesbygning ved Ministerialbygninger, Kælder, Stue, Mezzanin à 110 Kr.	127.600 -	
ca. 1260 □ Al. Bolig for Hofmarskallen, Kælder, Stue, Mezzanin, gamle Yder- og Kældermure à 90 Kr.	113.400 -	
		2.261.000 Kr.
B. Rigsdagsfløjen:		
ca. 5450 □ Al. Kælder, Stue, Beletage, 2. Sal, Tagetage, tildels ny Bygning paa gamle Fundamenter à 250 Kr. pr. □ Al.	1.362.500 -	
ca. 5350 □ Al. Sidefløje, med samme Etager, tildels gamle Ydermure à 200 Kr.	1.070.000 -	
Indretning af de gamle Forbindelsesbygninger til Lokaler for Revisionsassistenter og Stenografer.	25.000 -	
		2.457.500 -
C. Gennemkørsler ved Slotskirken og Ministerialbygningen	50.000 -	
Kolonnade mellem Kongefløj og Rigsdagsfløj	25.000 -	
		75.000 -
		4.793.500 Kr.
D. Diverse		206.500 -
E. Ingeniørarbejder (giver et Tillæg til Kongefløj og Rigsdagsfløj paa c. 45 Kr. pr. □ Al.)		1.000.000 -
		6.000.000 Kr.

Beløbet 1.500.000 Kr. til kunstnerisk Udsmykning af Kongefløjen giver et Tillæg til denne paa c. 135 Kr. pr. □ Al. Beløbet 250.000 Kr. kan særlig anvendes f. Eks. paa Riddersalen.

F. Højesteret:

Indretning af Lokalerne i Kongefløjens Stueetage c.	50.000 Kr.
Indretning af Lokalerne i Forbindelsesbygningen ved Slotskirken c. 1250 □ Al. à 120 Kr.	150.000 -
Ingeniørarbejder	40.000 -
	240.000 Kr.

ARCHITEKT HJALMAR KJÆRS PROJEKT.

Nr. 4.

Restaurering eller Nybygning.

Af største Vigtighed for Opgavens Løsning er Spørgsmaalet om, hvorvidt Lovens og Konkurrenceprogrammets Ord: Genopførelse, skal forstaas bogstaveligt — hvad der vilde kræve en Genfremstilling enten af Christian VI.'s Slot eller af Slottet fra 1804 — eller om der derved skal forstaas en Opførelse igen af et Slot paa Christiansborgs Plads, svarende til Nutidens Krav og den særlige Brug, der nu agtes gjort af Bygningen. Programmets Form synes at tale til Gunst for den sidste Opfattelse, der er lagt til Grund for nærværende Forslag, idet man er gaaet ud fra følgende Hovedtanker.

Om det end historisk set kunde være af Interesse at genopføre Chr. VI.'s Slot eller Slottet fra 1804, vilde dette fra et æstetisk Synspunkt næppe kunne forsvares, ligesom ogsaa kunstneriske, praktiske og økonomiske Hensyn taler imod en saadan Fremgangsmaade, der paa mange Maader vilde rejse uoverkommelige Hindringer for nogenlunde fyldestgørende at løse de berettigede Krav, der nu maa stilles til Bygningens Ydre og Indre. Da Slottet forrige Gang brændte, tænkte man ikke paa at genopføre det, som det tidligere havde været, uagtet det genopførtes til samme Brug — som Residensslot — og efter den sidste Brand vil der være saa meget mindre Anledning til at gaa tilbage til et af de tidligere Slotte, som Opgaven nu ikke længere er den samme som før, men en fuldstændig ny.

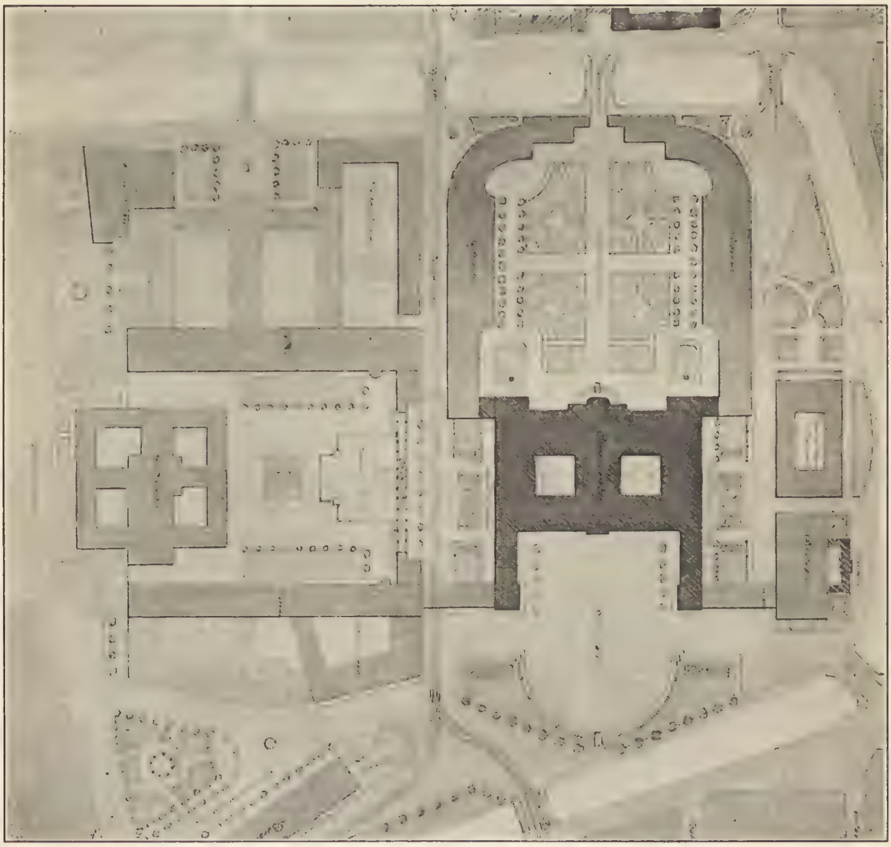
I kunstnerisk Henseende vilde en nok saa tro Kopi af en gammel Slotsbygning næppe tilfredsstille bortset fra at Helheden vilde gaa uhjælpelig tabt da man sikkert ikke vilde indlade sig paa at udstyre hverken Rigsdagslokalerne eller Repræsentationsfløjen i Chr. VI.'s Barok eller Empire fra 1820.

Af praktiske Hensyn vil det være heldigt, jo mindre man er bunden af de gamle Mure indenfor hvilke i hvert Fald Rigsdagen — som ofte paapeget — vanskeligt vil kunne anbringes tilfredsstillende, ligesom de unødig tykke Mure sluge baade Lys og Plads.

En ikke uvæsentlig Faktor er den økonomiske Side af Sagen, idet et nyt Slot af formaalstjenlige Dimensioner og Udstrækning vil kunne opføres, om ikke

udelukkende, saa dog hovedsagelig af ægte Materialer for den budgetterede Sum, medens en Genopførelse af et af de tidligere Slotte vil medføre enten en Udgift, der langt overstiger, hvad der kan ventes bevilget, eller ogsaa, at man maatte nøjes med en Kopi i uægte Materialer og Imitationer.

Medens det saaledes maa erkendes, at der næppe vil kunne naas noget gunstigt Resultat ved en komplet og direkte Genopførelse af et af de tidligere Slotte, maa det paa den anden Side fremhæves, at Pladsen og Omgivelserne

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 4). SITUATIONSPLAN. ARCHITEKT HJALMAR KJÆR.

stiller deres store og berettigede Krav om Hensyntagen, ligesom det vil være naturligt i størst mulig Udstrækning at benytte de gamle Fundamenter, Kældere og Underetager. I det foreliggende Projekt er det forsøgt at løse Opgaven saaledes, at Programmets Fordring om architektonisk Helhed med Ridebanebygningerne tilfredsstilles, samtidig med at det gøres muligt ogsaa at skabe en Helhed af selve Slottet.

De lave Forbindelsesbygninger til Slotskirken, Cancelligaarden og Ridebanebygningerne frembyde en gunstig Lejlighed til at sammenarbejde det Gamle og Nye saaledes, at skarp Adskillelse og bratte Overgange undgaas, saa at enhver

efter lidt. Kommer man over Stormbroen, saa løber der en Gade langs Husene og en Gade langs Bolværket og en Gade foran Museet. Mellem disse er der blevet en Trekant tilovers — der saar vi Græs, planter Træer og laver kostbare Bede, holder det godt. Men lægger det sig til Husene, saa dannes der en Forplads. Pynter den? nej, den ligger og flyder. Man laver ikke Anlæg ved at trække Linier langs Kanter.

Kommer vi foran Slottet, saa gaar det efter samme Melodi. Der er en Kørebane langs Slottet og en Kørebane langs Vandet. Der er plantet Træer i lige Linier, men ikke et Træ paa en bestemt Plads; det kan lige saa godt staa to Alen til højre som to Alen til venstre.

Kommer vi fra Christianshavn, saa er der ogsa plantet Træer langs to Rendestene, og langs Husene er der blevet noget tilovers. Det tilplanter vi, men Plantningen afbrydes af den ene Overkørsel efter den anden. Buskadserne bliver smallere og smallere, tilsidst er der en lille rund Spyttebakke, hvori der knap er Plads til 3—4 vantrevne Buske. Der saar vi ikke Græs — det kan ikke en Gang gro der; Buskene maa fornyes, for de vantrives.

Christiansgade er ved Opfyldning bleven lavet langs Havnen. Der har Militæretaten plantet Træer inde ved Grunden — det er det bedste — og saa langs Kanalen er der ogsaa en Gade. Og saa to Smøger, en fra hver Side hen til Marmorbroen, der mest bestaar i mægtige Rendestene.

Naar en Architekt udarbejder et Projekt, saa har han et Endemaal for Øje, han ønsker at skabe en Helhed. Og det bør der skabes ud af Slotsholmens Bebyggelse.

Ser vi saa paa Ridebanen, da er den et Endemaal, en tilsigtet Helhed ved Slottet. Men den ligger isoleret og afsluttet, ikke i Forbindelse med nogen anden Del af Slotsholmen. Man er begyndt at omtale Færdselsveje. Det er en rigtig Fornemmelse. Men det er ikke nok at lægge Striber over Øen, begyndende paa et tilfældigt Punkt og endende paa et tilfældigt Punkt og uden Sammenhæng med Slotsholmens Anlæg. Hvor urimeligt ligger ikke baade Højbro og Holmens Bro! — Det er en berettiget Fornemmelse, men disse Færdselsveje maa sandelig staa i Forbindelse med Færdselslinier paa Slotsholmen, der har et Areal som det halve Christianshavn eller Voldkvarteret eller Gammelholm. Det gaar ikke an, at man ikke kan komme omkring derovre og have fri Bevægelse.

Der ligger den vældige Plads — i sin Tid det store Bassin til Kongens Skibe — som det halve Kongens Have; det nye og det gamle Bibliotek lukker den hver for sin Ende. Der ligger dette Virvar af planløs Plads og tilfældige Bygninger, bortgemt fra det øvrige, og der ligger den vældige Plads mellem Staldmestergaarden og Havnen med dens kolossale Skure. Dette kan ingen Architekt lade ude af Betragtning, naar han kommer med sit Udkast til en Genopførelse af Slottet. Han kan ikke lade alt dette ligge, men maa forme paa det, at der dog kan ske en Klaring af Sagerne. Der maa skabes en Plan, som han kan bringe i Overensstemmelse med sin Bygning eller sine Bygninger.

Alt, hvad her er omtalt, er fra den sidste Halvdel af 1800-Tallet og kan erindres opstaaet af os gamle Herrer Stykke for Stykke. Det er, hvad der er sket i vor Tid, det er de Erindringer, vi har om vor Tids Dygtighed i Anlæg, i Samarbejde o. s. v., uden at have noget Endemaal for Øje.

Mange Konkursarbejder viser, hvor man har haft Vanskelighed ved at lade være med at røre ved de smaa og de store Vanskabninger, som findes paa Slotsholmen.

Jeg har her talt om Smaat og Stort imellem hinanden. Jeg har netop ønsket at antyde den fuldkomne Planløshed i Smaat som i Stort, der hidtil har været bestemmende for Ordning af Slotsholmen. Det maa være forbi nu. Vi maa fremdrage de enkelte og store Linier.

Vi behøver slet ikke i dette Øjeblik en Ordnings-Plan i alle Enkeltheder. Men Hovedlinierne *maa* fastslaas med det samme. Derom var vi fem Architekter i Kommissionen enige.

Skal Sagen ligge klar til Vedtagelse, maa dette gøres, — *hvad enten Slot eller Rigsdag skal skilles eller ligge samlet.*

Jeg skulde tro, at man kunde give de sejrende Architekter Lejlighed til, som Bilag, at fremstille Slotsholmens Bebyggelse i store Træk og et Udkast med Slottet til Benyttelse for Kongen — og Rigsdagen lagt, hvor Vedkommende finder det bedst og smukkest i Forhold til Ordningen paa Slotsholmen.

Jeg mener dette saa meget mere nødvendigt, som jeg for min Part ikke tror det muligt at skabe en værdig og i alle Henseender formaalstjenlig Rigsdagsbygning — efter de nu givne Fordringer —, hvis den ikke lægges selvstændigt. Men lægge den mellem Slot og Ridebane, skillende Slot fra Ridebane, vil Enhver, saasnart det er opført, øjeblikkelig kunne se er en architektonisk Forbrydelse.

Sagen maa prøves fuldt ud, for at den bedste Løsning kan findes — ikke den første den bedste.

Naar der nu er Tale om en Rigsdagsbygning og dens Beliggenhed, da har i Stockholm den samme Opgave foreligget. Nu, da den er tilendebragt, udtaler de svenske Architekter sig paa Kunstens Vegne om denne nationale Sag med den inderligste Sorg over den Maade, paa hvilken Bestemmelserne er tagne. Der er ingen enkelt Mand, som her kommer til at bære Ansvaret. Men det bliver et fælles Ansvar for os Alle — jeg vil næsten sige, fra den Højeste til den Laveste — hvis ikke denne Sag bliver prøvet helt ud, forinden den endelige Bestemmelse tages.

BOLIGHYGIEJNE.

AF ARCHITEKT OLAF SCHMIDTH.

Som meddelt i »Architekten« af 22. Oktober f. A. skulde der i første Uge af den følgende Maaned i Paris afholdes en international Kongres, den første for Bolighygiejne. Af den herom til Marineministeriet indgivne Beretning vil der, med dettes Tilladelse, senere — i Teknisk Forenings Tidsskrift — fremkomme en ret fyldig Oversigt, hvoraf nedenstaaende Uddrag menes at kunne have nogen Interesse for »Architekten«s Læsere.

Som Deltagere i Kongressen var indskrevet c. 400 Medlemmer, hvoriblandt delegerede fra 15 fremmede Lande, nemlig: Belgien, Bøhmen, Chile, Danmark,

England, Grækenland, Guatemala, Italien, Portugal, Rumænien, Rusland, Schweitz, Spanien, Sverige og Tyskland, hvornæst en stor Mængde franske Kommuner havde ladet sig repræsentere.

Kongressens Program var at studere Boligen med Hensyn til dens Hygiejne; at belyse Aarsagerne til dens Usundhed; at paapege de Betingelser, som de forskellige Lokaliteter skulle opfylde for paa fyldestgørende Maade at svare til deres Bestemmelse og endelig at søge de virksomste Midler for Boligens Forbedring. Den var delt i følgende 9 Sektioner vedrørende:

I. Boliger i Byerne.
II. Boliger paa Landet.
III. Arbejderboliger.
IV. Hoteller o. lign.
V. Hospitalslokaliteter.
VI. Militære Lokaliteter.
VII. Skolelokaliteter.
VIII. Beboelsesforhold i Skibe.
IX. Vandforsyning og Fjernelse af Affald.

I alle disse Sektioner førtes paa Kongresdagene livlige Forhandlinger paa Grundlag af en Del paa Forhaand afleverede Indlæg fra Mænd, der hver paa sit Omraade maa anses for Autoriteter, og de resulterede i følgende, af den samlede Kongres vedtagne Resolutioner:

Ad I. *Boliger i Byerne.*

1. Ingen ny Vej i en By af større Udstrækning maa anlægges, før Autoriteternes Tilladelse dertil er erhvervet. Nye Veje skulle anlægges saaledes, at de dem begrænsende Huse sikres den bedst mulige Solpaavirkning og Luftfornyelse.

2. I Byerne maa Bygningshøjden ikke overskride Gadebredden; Gaarde, der give Lys til Beboelsesrum, skulle som Minimum have samme Bredde som Bygningerne ere høje.

3. Det findes rigtigt ved alle mulige Midler at bevare tilstedeværende og tilvejebringe fremtidige Haveanlæg ved Storbyernes Beboelseshuse.

4. Køkkener bør betragtes som Beboelsesrum og underkastes de samme Bestemmelser med Hensyn til Luftkubus, Belysning m. v. som saadanne. Ethvert Køkken bør derfor gives et virksomt Ventilationssystem.

5. Overdækning i hvilkensomhelst Højde af Gaarde er forbudt.

6. Autoriteternes og Architekternes Opmærksomhed henledes paa den i sanitær Henseende overordentlig vigtige Omstændighed, at Aftræksrør fra Ildsteder føres direkte til Skorstenen uden at passere Værelser, hvornæst Rørene maa være under stadigt og virksomt Tilsyn. Det findes rigtigt at anbringe Røgfortærere i Byerne.

7. Betingelserne for Luftfornyelse og Belysning af Kælderrum, bestemte til Opholdssteder for Mennesker, bør være de samme, som gælde for andre Beboelsesrum.

8. Centralopvarmning anbefales anvendt i Byernes Huse.

9. Kendskabet til Hygiejnen og dens Anvendelse bør undervises for vor-

dende Architekter og Ingeniører og overhovedet i alle Skoler, som uddanner i Bygningsfagene.

Ad II. *Boliger paa Landet.*

1. De forskellige Landes Love, som have til Maal at forbedre den offentlige Sundhed, bør gives en Tilføjelse om, at Fattige, hvis Boliger forlanges underkastede Forbedringer, af det offentlige kunne holdes skadesløse for de heraf følgende Udgifter.

2. Ukrænkeligheden af Familiebesiddelser bør garanteres af Regeringerne ved Love, i Lighed med »Homestead« *) Lovene i de forenede Stater.

3. Der bør kunne gives Tilskud eller paa anden Maade Opmuntring til Kommuner eller private Selskaber, der bestræbe sig for at indføre Forbedringer ved Landbefolkningens Lokaliteter.

4. Der bør etableres tydelige Opslag, som fremstille Bolighygiejnens Principper, de fornuftigste Forholds Regler, som bør følges, og de daarlige, som bør undgaas med Forklaringer af de Fordele, som ere forbundne med at rette sig efter de givne Direktiver.

5. Saadanne Opslag bør ophænges i kommunale Lokaliteter til Belæring for Voksne og anvendes som Grundlag for Lærernes Undervisning i Skolerne.

6. Der bør dannes et Ministerium, som udelukkende beskæftiger sig med Fremskaffelsen og Gennemførelsen af Forholdsregler, der ere nødvendige for Beskyttelsen af den offentlige Sundhed.

7. Myndighederne bør uden Tøven anvende de Love, der have til Hensigt at beskytte den offentlige Sundhed, ikke alene i Byerne, men ogsaa i Landkommunerne.

8. Sundhedskommissionerne skulle udfinde praktiske Midler til at gennemføre en virksom Desinfektion af smittede Lokaler i Landkommunerne.

9. I Sundhedskommissioner og lignende Forsamlinger bør Landbrugskandidater samt Mænd, der kende Betingelserne for Boligens Forbedring og de paagældende klimatologiske Forhold, have Sæde.

10. Regeringerne bør opfordre Sundhedskommissionerne og lignende Institutioner til at organisere populære Foredrag, hvorved Hygiejnens Principper hurtigst kunne blive bankede ind i Landbefolkningens Hjerner.

11. Pressen i Almindelighed, der har saa stor Indflydelse paa Masserne, samt populære Fagskrifter bør i samme Øjemed opfordres til at yde sin værdifulde Bistand.

12. Den saa beklagelige Skat paa Vinduer og Døre bør absolut ophæves i de Lande, hvor den endnu forefindes. (Fortsættes.)

---

*) Angaaende denne Institution henvises til »Architekten«, Afd. B, for 5. September 1902, Side 394: »Om Homestead og Arveejendomsret«, Foredrag paa det 10. nordiske Juristmøde af Kontorchef Oskar Damkier.

Red.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 10. JUNI 1905
7. AARGANG № 37

BERNHARD RUBENS OG HUSTRUS STIFTELSE.

Denne Stiftelse, som er beliggende i Falkoneralleen Nr. 72 og særligt er beregnet paa gamle Arbejdere af begge Køn, er i Aaret 1903—04 opført af Etatsraadinde IDA RUBEN til Minde om hendes afdøde Mand og indeholder følgende Friboliger: i 1ste, 2den og 3die Sal 12 Boliger, hver bestaaende af 2 Værelser og Køkken, samt 18 enkelte Værelser med Køkken. Stueetagen er udlejet til Forretningsbrug, og den herved fremkomne Leje tilfalder Stiftelsen, der desuden ejer en betydelig Legatkapital, skænket af Fundatricen.

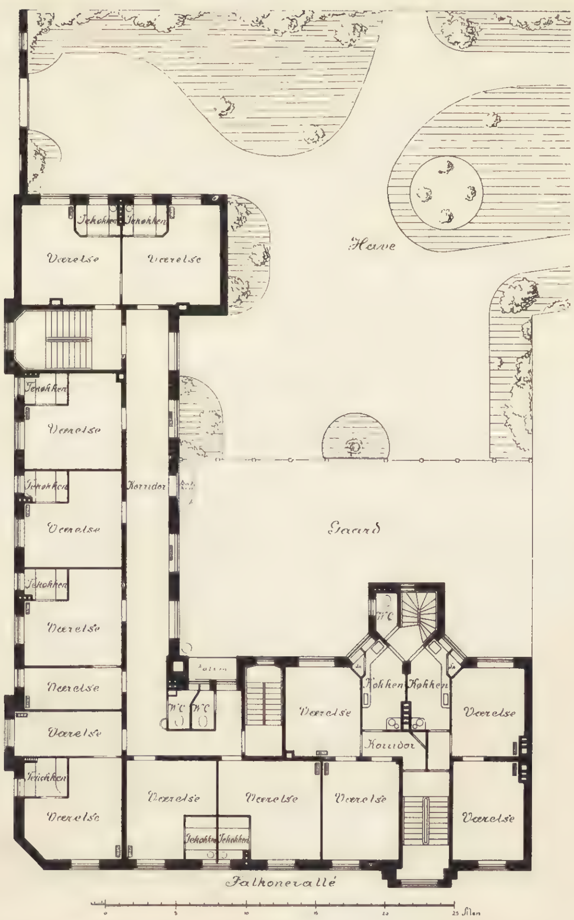
Bygningen er opvarmet ved varmt Vand fra et Centralvarmeværk, elektrisk oplyst, har Gaskomfurer i Køkkenerne, selvfølgelig W.C., Piskebalkoner og Skarnbøtterør, samt en Badeafdeling med Varme- og Brusebade i Kælderen. I Tagetagen findes to Vaskerum for Beboerne, Tørrelofter og Pulterkamre m. m.

BERNHARD RUBENS OG HUSTRUS STIFTELSE.

ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

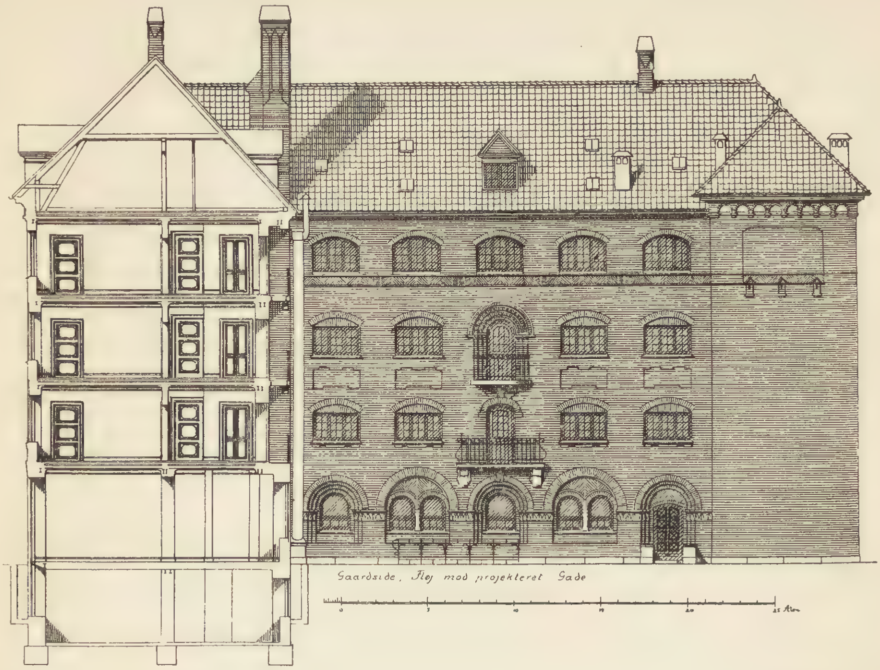

BERNHARD RUBENS OG HUSTRUS STIFTELSE. ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

Endelig er der til megen Glæde for de gamle i Stiftelsen en lunt beliggende lille Have med Sladrebænke ved samme.

Bygningen er opført efter Architekt FRED. L. LEVYS Tegninger med Bistand af følgende Haandværkere: Murermester LYTTHANS-PETERSEN, Tømrermester H. P.

BERNHARD RUBENS OG HUSTRUS STIFTELSE.

ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

NIELSEN, Snedkermester HANS A. HOLM & SØN, Blikkenslagermester TH. DREYER & Co., Smedemester H. M. NIELSEN, Billedskærer HANS CHR. BERG, Entreprenørerne HANS & JØRGEN LARSEN og Ingeniør J. BANG.

Billedhugger LAURITZ JENSEN har udført den broncestøbte Mindetavle med Portrætmedaillon paa Bygningens Hjørne mod Alléen.

BOLIGHYGIEJNE.

AF ARCHITEKT OLAF SCHMIDTH.

(Sluttet.)

Ad III. *Arbejderboliger.*

1. Statistiken bør udvikles med Hensyn til overbefolkede Boliger; den bør i alle Byer indordnes under tilsvarende Rammer; den bør oplyse, ikke alene om, hvor mange Personer der leve under overbefolkede Forhold, men tillige om, hvorledes Dødelighedsprocenten svarer til overbefolkede Bygninger og Kvarterer, og endelig bør den angive, hvilket Antal Boliger der tiltrænges satte til Arbejdernes Raadighed.

2. For at modvirke Udbredelsen af Tuberkulosen bør Bygningerne opføres saaledes, at Solstraalerne under 45 ^{0} kan naa helt ned til Façadernes Grundlinier.

3. Loven af 30. November 1894 med Hensyn til billige Arbejderboliger, Selskaber og til hygiejniske Kommissioner bør ændres.

4. Billige Arbejderboliger bør principmæssigt og uden Undtagelse fortrinsvis reserveres for Familier med mindst 4 Børn.

5. Belægningen af Arbejderboliggrupper udenfor Byerne bør lettes ved Etablering af hurtige, hyppige og billige Kommunikationsmidler, der knytte Omegnen til Byens og Fabriksvirksomhedens Centre.

6. En permanent, hygiejnisk Inspektion, hvis Medlemmer ikke maa have Lokalinteresser, bør vaage over Boligernes Sundhedstilstand samt over den strenge Efterlevelse af de i saa Henseende tilstedeværende Love og Bestemmelser.

7. Enhver Kommune bør, selv om den kun er lille, tilvejebringe Planer for Vejanlæg og Afvanding samt de fornødne Sundhedsreglementer for at hindre de ofte fremkommende Forsyndelser, der ere en Følge af Mangel paa saadanne Rettesnore.

8. Der bør nedsættes Undersøgelseskommissioner, som periodisk besøge Arbejderboligerne, og som kunne tilkende de Beboere, der holde deres Huse i særlig smuk Orden, Belønninger, bestaaende i Pengebeløb eller Afdrag i Huslejen, eller maaske i Nyttegenstande, Diplomer, Medaljer e. lign.

9. Det findes rigtigt at vanskeliggøre Opførelsen af Etagehuse ved at underkaste saadanne særlige Bestemmelser i hygiejnisk og økonomisk Henseende.

10. Naar Loven, som tager Bestemmelse om, at Arbejdere skulle trække sig tilbage paa Grund af Alderdom, er bleven udstedt, henstilles det, at den Sum, der af Arbejdsgiveren eller af Arbejderen selv er anbragt i en Arbejderbolig, maa blive anset som den af Loven krævede Selvhjælp for at kunne komme i Betragtning ved Uddeling af Alderdomsunderstøttelse.

11. Dersom en Ejendom af lovlige Grunde skal eksproprieres paa Grund af Usundhed, skal paagældende Kommission, forinden Erstatningssummen bestemmes, undersøge:

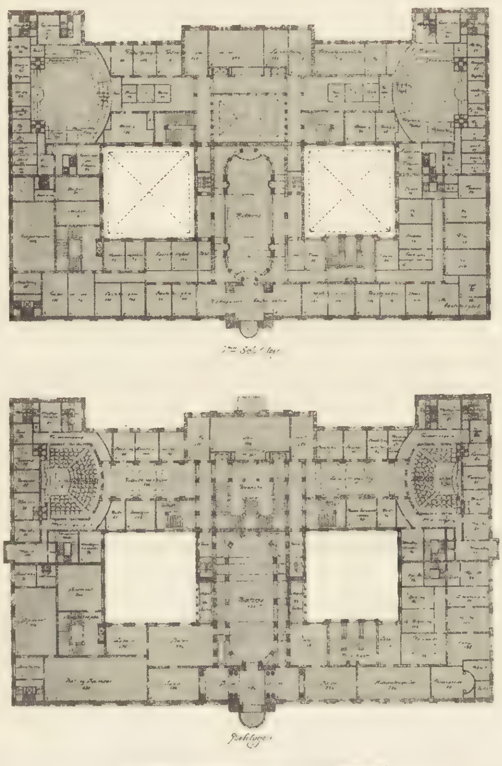
a. Om Ejendommens Lejeindtægt er forøget ved Overbefolkning, stridende mod de gældende Love og Bestemmelser;
b. Om Ejendommen kun kan komme i beboelig Stand, hvis den underkastes Reparationer efter Hygiejnens Bydende, og
c. Om Ejendommen maa anses for at være i en saadan Tilstand, at den ikke kan bringes i beboelig Stand.

I førstnævnte Tilfælde skal Værdien sættes efter den Lejeindtægt, som Ejendommen vilde give, saafremt den kun rummede det tilbørlige Antal Beboere; i andet Tilfælde skal Erstatningssummen nedsættes med det Beløb, som de nødvendige Reparationer vilde have andraget, medens Summen i tredie Tilfælde kun skal beregnes efter Grundværdien med Tillæg af Værdien af de ved Nedrivningen indvundne Materialier.

12. Kommunen kan selv eller ved andre, der da fortrinsvis maa vælges mellem de Ejere, for hvem der er bleven eksproprieret, lade udføre de Arbejder, som paa eksproprierede Ejendomme findes nødvendige i hygiejniske og andre Retninger. Den kan afgøre, om Dele deraf skulle anvendes i almennyttige Øje-

Del føjer sig naturligt ind i Helheden, til hvilken de allerede eksisterende Bygninger yder saa værdifulde Bidrag.

Saafremt der i Ruinen maatte findes tilstrækkeligt brugbart Materiale fra de tidligere Slotte, burde det maaske overvejes, om disse kunde samles i de to Gaarde, saaledes at Landstingsgaarden formedes i Barok-Karakter med Anvendelse af Resterne fra Chr. VI's Slot og Kalkpuds, medens der til Folketingsgaarden benyttedes Motiver og Fragmenter fra det sidste Slot.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 4). ARCHITEKT HJALMAR KJÆR.

Slottets Plan og Udstrækning.

Som det allerede fremgik af den i 1887 afholdte Konkurrence, maa det anses for uforeneligt med en i kunstnerisk Henseende tilfredsstillende Løsning af Opgaven at opføre to selvstændige, monumentale Bygninger paa den til Raadighed stillede Plads, idet en isoleret Rigsdagsbygning paa Grund af sit store Rumindhold altid vil komme til at virke meget massivt ved Siden af Kongebygningen, og det nu i saa meget højere Grad som denne sidstes Indhold og dermed dens Omfang er bleven betydelig reduceret. Man har derfor i det foreliggende Projekt fastholdt den oprindelige Slotstanke, idet Konge- og Rigsdagsfløje sammenføjes til et sluttet Bygningskompleks uden nogen skarpt udtalt Adskillelse mellem den for Kongen og den for Rigsdagen bestemte Del.

Da Programmets Forlangende om, at Kongefløjen skulde vende mod Slotspladsen, gjorde det ønskeligt — i endnu højere Grad end tidligere — at tilvejebringe en anselig Slotsplads, er Bygningen trukket tilbage mod Ridebanen og ved lave Buegangsbygninger og Hjørnepavilloner sat i Forbindelse med de gamle store Kommunikationsbygninger. Ved denne Ordning opnaas foruden en smuk og rummelig Slotsplads tillige, at Slotskirken, hvis Kuppel ses højt over nordre Buegang, drages med ind i Billedet, som baade set fra Højbro og Slotsholmsgade eller den nye Biblioteksplads, vinder betydeligt i malerisk Henseende.

Foruden det ovenfor nævnte er der ved Planlægningen gaaet ud fra, at Slottets Riddersal skulde kunne benyttes som fælles Sal for Rigsdagen, en Ordning, for hvilken økonomiske Hensyn til Plads og Penge synes at tale, og som, selv om den ikke er ideel, dog formentlig maa anses for fyldestgørende. Skulde en særskilt Fællessal for Rigsdagen anses for absolut nødvendig, vil det være muligt at tilvejebringe en saadan i Rigsdagsfløjens Midterparti i 2. Sals Etage, gaaende op gennem øverste Mezzanin.

Med Hensyn til Lokaler for Højesteret, da ere disse ikke tænkt indrettede i Slottet, men foreslaas tilvejebragte i Prinsens Palæ, hvor der vil være Mulighed for at inddrage dem som Led i et Justitspalæ for den samlede Domsmagt, en Bygning, der allerede nu tiltrænges, og som ved en kommende Retsreform vil blive en Nødvendighed. Beliggenheden af Prinsens Palæ vis-a-vis Rigsdagen og nær Domhus og Raadhus gør det særlig egnet til denne Anvendelse, og Partiet ved Marmorbroen vilde vinde i høj Grad ved Opførelse af en til Palæet svarende Bygning paa den søndre Side af Ny Vestergade, eventuelt med en Forbindelsesbygning tværs over Gaden. Da det kun er et Tidsspørgsmaal hvornaar der *maa* skaffes en anden, mere hensigtssvarende og mindre brandfarlig Plads til Nationalmusæets Samlinger, vil der formentlig ad den foreslaaede Vej kunne skaffes nye Lokaler for Højesteret, lige saa hurtigt, som hvis disse indrettedes i Slottet. Skulde Slotslokaler alligevel foretrækkes, kunne de skaffes til Veje i Slottets Stueetage i Stedet for Hofmarskallens Lejlighed, der da maatte indrettes i det gamle Hofteater. Grunden til, at denne Fremgangsmaade, som tillades i Programmet, ikke er fulgt, er den, at Indretningen af kgl. Repræsentationslokaler uden Kongebolig betegner en definitiv Opgivelse af Slottet som Residensslot, der før eller senere som Konsekvens vil medføre, at saa meget af Hofholdningen som mulig overflyttes til Amalienborg, og i saa Fald vilde det være heldigt at kunne disponere over Hofteater og Ridehusbygningerne til Embedsbolig og Repræsentationslokaler for Tingenes Formand.

Slottets Højde.

Af stor Vigtighed for Slottets Ydre synes den fra den gamle Bygning tilvante anselige Højde at være, og man har derfor bibeholdt underste Mezzaninetage overalt, hvilket ogsaa for Indretningens Skyld maa anses for heldigt, idet der i begge Dele af Slottet kræves saa mange Birum i Nærheden af Beletagen, at en Mezzaninetage vil blive fuldt optaget. En nødvendig Betingelse for Mezzaninens Bevarelse er en rigelig Forsyning med Elevatorer, men den Fuldkommenhed, hvormed kontinuerlige og automatiske Elevatoranlæg nu kan udføres, saa at den tidligere vidtløftige Betjening kan undværes, gør det muligt at tilfreds-

stille alle Krav i saa Henseende uden væsentlig Fordyrelse af Bygningens Drift, og man er derfor gaaet ud fra, at de tidligere fremhævede Betænkeligheder ved Anbringelse af Tingsalene i større Højde end Mezzaningulvet maa anses for overvundne.

Med Hensyn til Etagehøjderne bemærkes, at disse med meget ringe Afvigelser ere de samme som i det gamle Slot. Øverste Mezzanin med de mange tildels ubenyttede Rum eller Lokaliteter, der kunne anbringes lige saa godt i Tagetagen, er bortfalden undtagen i Rigsdagsfløjens Midterparti, men Totalhøjden af Slottet er uforandret, da det, der mistes ved Mezzaninens Fjernelse, atter opvejes ved Sadeltagets større Højde, som ogsaa bidrager til at fremhæve Bygningens sluttede Karakter og rolige Silhuet. Mod Slotspladsen er Kongefløjen forsynet med Taarn og Spir — ialt ca. 335 Fod højt —, men Udgiften til dettes Opførelse ventes afholdt af den til Raadighed for et monumentalt Parti staaende Sum.

Materiale og Konstruktion.

Som allerede nævnt har det været om at gøre at begrænse Slottets Udstrækning saa meget, at der aabnedes Mulighed for at udføre i hvert Fald de ydre Façader i ægte Materialer, og formentlig er dette lykkedes. Da det oprindelige Slot var opført af Sandsten, maa det anses for sandsynligt, at der med dette Materiale vil opnaas den gunstigste Virkning i Forhold til de omliggende Bygninger, og man har derfor tænkt at beklæde Underetager og Hjørnepartier med groft tilhuggen Rackwitzer Sandsten og at udføre Pilastre, Balkoner, Vinduesoverliggere, Indfatninger og andre dekorative Led i Bremersten, hvorimod de store Flader beklædes med Stevns Kridt, hvorved hele Komplekset bliver lyst og let og tillige Ønsket om ogsaa udvendig at anvende indenlandsk Materiale imødekommes, hvad der ogsaa gælder for Sokkelens Vedkommende, der tænkes udført af bornholmsk Granit, medens Kongeporten i Taarnet udføres af Marmor.

Murenes Hovedmasse vil, som i de tidligere Slotte, blive Mursten, saaledes at der bliver god Anvendelse for de fra de nedbrudte Partier indvundne Materialer; forøvrigt vil Teglindustrien faa vigtige Opgaver at løse ved Fremstilling af Tagdækningsmateriale og forskellig dekorativ Udsmykning, saaledes Felterne over Beletagens Vinduer, der tænkes prydede med danske Vaabenmærker i glaseret Tegl: Rigsvaabnets 14 Felter paa Forsiden og danske By- og Herredsvaaben.

Taarnspir, Buegangsbygninger, Karnaper, Kviste etc. dækkes med Kobber, ligesom der i det Hele taget overalt lægges Vægt paa en værdig og prunkløs Udstyrelse ved Hjælp af de solideste og bedste Materialer, saaledes at der ogsaa indvendig gøres saa rigelig Brug af ædle Sten- og Træsorter, som de til Raadighed staaende Pengemidler tillader og saaledes at det frem for alt undgaas at anvende uægte Imitationer.

Overalt hvor de gamle Fundamenter og Kældermure kunne tages i Brug uden at virke skadeligt paa en praktisk Planlægning, vil dette ske, ligesom der af de gamle Ydermure vil blive anvendt de lange Sider mod Kavalergaarden og Prins Jørgens Gaard indtil Overkant af inderste Mezzaninetage, samt de mod Slotsgaarden vendende Sider af disse Fløje i samme Højde, alt med den fornødne Borthugning af overflødig Murtykkelse. For den nye Rigsdagsfløj vil sandsynlig-

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 4).

ARCHITEKT
HJALMAR KJÆR.

med, og den kan bestemme, om Dele deraf paa visse Betingelser kunne afgives til Opførelse af billige Arbejderboliger. Bliver herefter noget tilbage, staar det Kommunen frit at afhænde Resten.

Ad IV. *Hoteller o. lign.*

1. Det offentlige bør af Hensyn til den almene Sundhed føre et virksomt Tilsyn i hygiejnisk Henseende med Hotellerne i alle Kommuner, uden Hensyn til disses Størrelse eller Betydning i Almindelighed.

2. I Kommuner med en Befolkning af mindre end 5000 Indbyggere maa det anses for tilstrækkeligt, naar den lokale Myndighed fører et virksomt Tilsyn med Værelsernes Udluftning og grundige Renselse samt med Møblernes og navnlig Sengetøjets Renlighedstilstand, medens der i Byer med flere Beboere end ovennævnt, samt paa Bade- og Kursteder, der i Saisonen har 500 eller flere Gæster, bør ansættes en særlig hygiejnisk Kommission i samme Øjemed.

3. Denne Kommission skal mindst 1 Gang aarligt besøge de Etablissementer, hvormed den har Tilsyn, for at forvisse sig om den nøje Udførelse af alle Foranstaltninger, som kræves trufne i Overensstemmelse med de til enhver Tid gældende hygiejniske Sundhedsvedtægter.

4. I de Lande, hvor der ikke findes særlige Sundhedsvedtægter, skulle Personalets Sovesteder, ikke alene i Hotellerne, men ogsaa i andre Etablissementer med større Folkehold, underkastes Eftersyn af en sanitær Inspektion.

5. De for Hotellerne gældende Sundhedsvedtægter skulle altid være opslaaede paa et iøjnefaldende Sted i Lokalerne samt være til Disposition for de Gæster, som maatte ønske at sætte sig ind i dem.

6. Den næste hygiejniske Boligkongres bør omfatte en Sektion med det Formaal at sammenholde Boligens hygiejniske Tilstand med Sociologien og Demografien.

7. Det anses for ønskeligt, om det offentlige opmuntrede til Dannelsen af Hjem eller Hoteller for Ungkarle ved at yde Tilskud eller Lempelser paa forskellig Maade.

Ad V. *Hospitalslokaliteter.*

1. Den næste hygiejniske Kongres bør særlig beskæftige sig med Destruktion paa Stedet af Affaldsstoffer og med Destruktion af Fækalier fra Hospitalerne.

2. De administrative Reglementer bør anerkende Hygiejnikernes for længe siden krævede Luftkubus af 40 cm. pr. Seng.

3. Alle Patienter, som lide af de Smitsygdomme, hvorom Lægerne ere pligtige at afgive Indberetning til Autoriteterne, bør behandles i særlige Hospitaler, opførte i Overensstemmelse med Sundhedslæren og med særligt Hensyn til paagældende Sygdoms Art.

4. Der bør opføres Brystsygehospitaler under de bedst mulige Betingelser for at sikre dem rigelig og god Luftfornyelse og derfor helst udenfor Byerne. Disse Hospitaler kunne opføres med hvilketsomhelst Dageantal; men Adskillelsen mellem Patienter med lukket og aaben Tuberkulose bør være skarp, og saadan Adskillelse bør ogsaa tilvejebringes i alt eksisterende Hospitaler.

Ad VI. *Militære Lokaliteter.*

1. Det vilde være meget ønskeligt, om Hærens og Flaadens Læger bleve autoriserede til at deltage i fremtidige hygiejniske Boligkongresser.

2. Ved Bedømmelsen af en Kasernes sanitære Tilstand bør der ikke alene tages Hensyn til, om den tilsyneladende opfylder de stillede hygiejniske Betingelser; men tillige til Statistiken over de smitsomme Sygdomme, der have hersket i dem.

3. Militærlægerne bør have en afgørende Stemme i de Kommissioner, der maatte blive nedsatte for Opførelsen af nye Kaserner og Forbedringer af ældre.

Ad VII. *Skolelokaler.*

1. Projekter til Skolebygninger skulle, forinden de bringes til Udførelse, undersøges af kyndige Fagmænd.

2. I Bekostningsoverslagene til en Skole maa, foruden Udgifterne til samtlige Konstruktioner, tillige være medtaget Bekostningen til alle sanitære Installationer, saasom Vandforsyning, Afledning af Spildevand og Affaldsstoffer, Opvarmning, Ventilation, rationelt Skolemateriel etc.

3. Læsesalene bør kun belyses fra 1 Side; saavel Arbejdsstuer som Sovesale skulle kunne solbeskinnes; dog bør dette ikke finde Sted, naar Arbejdsstuerne benyttes. For at opnaa god Belysning i de bageste Dele af Værelserne bør disses Dybde højst være $1^1/_2$ Gang Højden.

4. Gulvene bør være absolut tætte, fri for Revner, hvori Støv kan ansamles, samt fremstillede af Materialier, som tillader hyppige og hurtigt tørrende Afvaskninger. Murfladerne bør ligeledes være aldeles hele og tillade hyppige Afvaskninger, og alle Hjørner bør afrundes.

5. Vandforsyningen bør være rigelig, samt altid under Tryk, og Hanerne med Afløb bekvemt anbragte overalt, hvor der er Brug for dem. Hvor lokale Forhold maatte nødvendiggøre Indlæg af Vand, der ikke egner sig til Drikkevand, maa Hanerne være saaledes anbragte, at Misforstaaelser umuliggøres, og navnlig maa Børnene aldeles ikke kunne komme til at tappe af sidstnævnte Haner. Kar- og Styrtebade bør kunne gives Børnene i hertil indrettede Lokaler.

Enhver Skolebygning med Sovestuer eller Klasser i mere end 1 Etage skal i hver Etage forsynes med Vandklosetter saaledes, at der er mindst 1 saadant for 40 Børn. Indholdet fra Klosetterne skal, hvor det ikke maatte være absolut umuligt, ledes til Kloaknedskylning efter hvert Brug, og Rummene skulle være godt belyste samt ventilerede og saaledes anbragte i Planen, at Lugten derfra ikke kan trænge ind i de øvrige Lokaler.

Hvor Kloaksystemer ikke maatte findes, kan Indholdet fra Vandklosetter m. v. ledes til godt konstruerede og rigtigt indrettede »Septic tanks«.

6. Opvarmnings- og Ventilationsanlægene bør fungere saaledes, at frisk, ren, opvarmet Luft altid kan indaandes. Kakkelovne samt Centralopvarmning ved Luft bør aldrig findes i Skolebygninger. Kun Centralopvarmning ved Damp eller varmt Vand bør etableres, og Aftrækkene fra Varmekilden skal føres gennem absolut tætte Rør og udmunde højt over Taget og fjernet fra andre Kanaler.

7. Garderoberne bør være adskilte fra Klasserne, godt belyste og ventilerede. For saa vidt Korridorerne er tilstrækkeligt brede, kan de anvendes som Garderober.

8. Ansamlinger af Støv af enhver Art bør undgaas; Rengøring bør iværksættes paa saadan Maade, at Støv ikke ophvirvles, hvornæst Anvendelse af Støvsugere særlig anbefales.

9. I enhver Skole med Pensionærer bør findes en Sygeafdeling med mindst 1 Rum til Isolering af smitsyge. Til dette Rum maa høre særligt Tekøkken og Vandkloset. Afvaskning af Loft, Vægge og Gulv med antiseptiske Vædsker maa hyppigt finde Sted, og Affald af enhver Art skal straks brændes eller desinficeres, inden det bortbringes.

10. Inventaret, i Særdeleshed Bordene, bør være nøje afpassede efter Elevernes Størrelse. Helst bør hver Elev have sit Bord med Stol, og flere end to bør aldrig have Plads ved samme Bord.

11. En lægekyndig Inspektion bør føre Tilsyn med Skolerne. Den bør vaage over Orden og Renlighed i alle Lokaliteter, over at Eleverne anbringes ved Borde, som passe til deres Vækst, over at nærsynede faa Pladser med passende Lys etc.

Straks ved Optagelsen, og derefter 1 Gang aarligt, skal hver Elev underkastes Lægeundersøgelse med Hensyn til Øjnenes Tilstand og til hans hele Temperament for at komme til Klarhed over, hvorvidt den fysiske Udvikling følger Trit med de Krav, det aandelige Arbejde stiller.

Børn, der lide af smitsomme Sygdomme og særlig af Tuberkulose, skulle holdes under særligt Tilsyn, og Forholdsregler træffes med dem for at hindre Smitteoverførelse. Saadanne Forholdsregler skulle af Lægen meddeles de paagældende Forældre, for at de ogsaa kunne blive trufne i Hjemmene. Hvis den smitsyges Tilstand forværres, bør han formenes Adgang til Skolen.

Ad VIII. *a. Krigsskibe.*

1. Da den slette Ventilation er en Kapitalfejl, der fører andre med sig, bør en Forandring heri finde Sted i størst mulig Udstrækning.

2. Forinden et Krigsskib sættes i Arbejde, bør Planerne underkastes en lægekyndig Undersøgelse med Hensyn til dets Indretning i hygiejnisk Henseende og navnlig med Henblik til Belægningsforholdene og Ventilationen.

3. De Læger, der maatte blive beordrede til slige Undersøgelser, skal være særlig hygiejnisk uddannede.

4. Kendskabet til Hygiejnens Regler bør optages som Fag i alle under Marinen hørende Undervisningsanstalter, særlig i Højskolerne og i Skibsbygningsskolerne.

b. Udvandringsskibe.

5. En international Kommission, hvis Sæde skal være i Paris, skal samle Landenes statistiske Materiale med Hensyn til Udvandringsforholdene og bestemme Regler for deres gode Iværksættelse.

c. Handels- og Fiskerbaade.

6. Skibe, som ifølge deres Indretning minder om Hoteller, Magasiner og Fabrikker, skal med Hensyn til deres Konstruktion og Anvendelse være underkastede ensartede Bestemmelser.

7. Undervisning i Skibshygiejne bør gives til Skibsbyggere, Ingeniører, Styrmænd og Førere.

8. En autoriseret Læge bør have Sæde i Overtilsynsraadet, som har Indseende med Handelsmarinens Skibe.

Ad IX. *A. Vandforsyning.*

1. I Byer, som har offentlig Vandforsyning, bør Vand fra Cisterner og Brønde ikke fordeles til Brugerne uden af Sundhedsvæsenet at være erkendt som til enhver Tid tilstrækkelig rent og sundt.

2. Opmærksomheden bør stedse være henledet paa at beskytte alle Brønde mod Indtrængning af Bestanddele, som kan tilføre dem sundhedsfarlige Smitstoffer.

3. Dersom der anvendes kemiske Processer til at rense Drikkevand, forinden det fordeles til Brugerne, maa Opmærksomheden være vaagen, saafremt de ved Tilsætninger tilvejebragte Biprodukter er af en saadan Natur, at de kan skabe Forstyrrelser i den menneskelige Organisme. Det er nødvendigt, at de tilsatte Kemikalier staar i rigtigt Forhold til de Smitstoffer, som man vil uskadeliggøre, saaledes at al mekanisk Rensning overflødiggøres; i hvert Fald maa der træffes Foranstaltninger til, at alt Affald automatisk kan fjernes paa fuldt betryggende Maade.

4. Størrelsen af alle Forsyningsledninger, saavel i Jorden som i Bygninger, skal bestemmes saaledes, at Trykket i Rørene sikrer en regelmæssig Forsyning paa hvilketsomhelst Sted af Ledningsnettet.

B. Fjernelse af Affald.

1. Sundheden i et Hus kræver den øjeblikkelige Fjernelse af alt fra det daglige Liv fremkommende Affald.

2. Det var af hygiejniske Grunde ønskeligt, at Køkkenaffald ødelagdes, efterhaanden som det fremskaffes. Lader dette sig ikke gøre, bør de Beholdere, hvori det opbevares, indtil det bortbringes, være af uigennemtrængeligt Materiale, aldeles tætte og forsynede med tætsluttende Laag. De bør vaskes og desinficeres efter hver Tømning.

3. Saavel Vandklosetter som alle Kummer med Afløb for Spildevand skal være forsynede med Vandlaase.

4. Affaldsrør af enhver Art skal være ventilerede; en konstant Luftstrøm bør gaa gennem den offentlige Kloak og disse Rør.

5. Saavel Tilførselsrør som Affaldsrør med alt, hvad hertil hører af Forgreninger, Vandlaase, Cisterner m. m. bør ordnes saaledes i Bygningerne, at de er sikrede mod at fryse.

6. Foranstaltninger i saa Henseende skal træffes ikke alene ved Nybygninger, men ogsaa ved ældre.

7. Da et meget stort Antal Byer er ganske blottet for Afledningssystemer, eller da disse er slette eller utilstrækkelige, er det nødvendigt af sanitære Grunde at gøre betydelige Ofre for at hæve denne sundhedsfarlige Ulempe.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 17. JUNI 1905
7. AARGANG № 38

THORVALD SØRENSEN.

Architekt, Bygningsinspektør THORVALD SØRENSEN er, som det allerede vil være »Architekten«s Læsere bekendt, afgaaet ved Døden den 10. Juni i en Alder af omtrent 56 Aar. Han var en Søn af Architekten Sev. Th. E. Sørensen, der bl. a. har bygget Johanneskirken paa Nørrebro; efter at have taget Præliminæreksamen og Adgangseksamen til den polytekniske Læreanstalt, gik han i Tømrerlære og kom ind som Elev paa Kunstakademiet. Han naaede dog ikke at faa Afgangsbevis som Architekt; »Akademisk Architektforening« har desuagtet optaget ham som Medlem og dermed ydet ham som enkelte andre under lignende Forhold den samme Anerkendelse, som om han havde bestaaet Akademiets afsluttende Prøver. Sin Uddannelse fik han navnlig hos afdøde Architekt, Prof. Ove Petersen, for hvem han virkede bl. a. ved Opførelsen af det kgl. Theater i Kjøbenhavn. I 1877 blev han ansat som Bygningsassistent hos den nuværende Stadsbygmester, daværende Bygningsinspektør Bønecke, og har siden da uafbrudt i 28 Aar været beskæftiget ved Bygningsinspektoraterne, efter 1888 som Bygningsinspektør for 2det Distrikt, ligesom han enkelte Gange har været konstitueret som Stadsbygmester under dennes Forhindringer. I 1904 fik han Titel af Justitsraad.

Som hans vigtigste private Arbejde maa nævnes Opførelsen af Haandværkerstiftelsen »Ny Alderstrøst« i Møllegade, en ny Afdeling, der sluttede sig til den oprindelige Del, som var opført af hans Fader. Desforuden har han opført adskillige Privatbygninger og Villaer, J. D. Beauvais' Fabrik ved Lyngbyvejen o. s. v. samt foretaget en Del Ombygninger.

Uden just at have præsteret noget i særlig Grad fremragende paa Bygningskunstens Omraade har Thorvald Sørensen dog altid vidst at frembringe Værker, der gør et reelt og solidt Indtryk. Mest kendt i videre Kredse er han bleven

som Bygningsinspektør, og den store Mængde Mennesker, der har lært ham at kende i Medfør af hans Embedsgerning, vil alle som en give ham det Vidnesbyrd, at han forbandt en overordentlig Elskværdighed og Redebonhed til at hjælpe, hvor han kunde, med Raad og Daad, med en stor Pligtopfyldelse og Samvittighedsfuldhed i sin ofte ret vanskelige Embedsstilling.

TIBBERUPGAARD.

Tibberupgaard ved Humlebæk ejes af Grosserer E. Nissen i Kjøbenhavn og har sit Navn efter den Gaard, som før indtog de nuværende Bygningers Plads. Jordtilliggendet var temmelig betydeligt, men er udparcelleret til Villagrunde, dog tilhører der endnu Tibberupgaard c. 8 Tdr. Land, der er udlagt til Have. Hovedbygningen med Staldbygning og Gartnerbolig er placeret om gamle Lindetræer midt i Gaarden. Fra Strandvejen er ført en bred Kørevej, med muret Indkørsel mod Strandvejen, ind til Gaarden. Bygningerne ligger c. 50 Al. tilbage fra Strandvejen, omgivne af Have til alle Sider. Haven er tildels ny, men de fleste af de gamle Træer, som fandtes, ere bevarede, saaledes at Bygningerne ikke ligger paa en aaben og øde Plads, men har endel Læ og Skygge.

Hovedbygningen indeholder i Kælderen Økonomirum, i Stuen en Hal gennem to Etager, Dagligstue med Veranda, Spisestue og Billardværelse — foran alle disse Rum er en Terrasse. Endvidere Køkken, Anretningsværelse o. s. v. 1. Sal alle Soveværelser, Badeværelse o. s. v. Façaderne er til Stuebrystningen murede med røde, haandstrøgne Sten og fugede, forøvrigt med gule haandstrøgne Sten, pudsede og hvidtede. Alle Baand, Afdækninger o. s. v. er betonstøbte Sten. Tagene dækkede med røde Falstagsten.

Murermester Lytthans-Petersen har haft Arbejdet i Hovedentreprise og udført Murerarbejdet, H. Chr. Berg cementstøbt Arbejde og Stuk, N. P. Fjeldsøe Tømrerarbejdet, Oxelbergs Fabriker Snedkerarbejdet, C. Mølmann & Co. Malerarbejdet. Vandindlæg, Vandklosetter og Blikkenslagerarbejdet er udført af Bernh. Graucob & Co.

Haveanlæget er planlagt af Inspektør ved de offentlige Lysthaver Ehlers Koch.

Bygningerne ere opførte efter Tegninger af Architekt Vilhelm Fischer.

PRESSEN OG DET NY CHRISTIANSBORG.

Journalistforeningens Bestyrelse har ved sin Formand, Etatsraad, Redaktør Carl Carstensen, den 2. Juni til Ministeriet for offentlige Arbejder fremsendt en Betænkning vedrørende »Pressen og det ny Christiansborg«, affattet af Journalist H. J. Blicher, der paa en Rejse har undersøgt Forholdene i Berlin, Wien, Bern og Stockholm. Da det jo maa erkendes, at Pressen er en Magt, der bør tages Hensyn til, og som med Rette kan forlange, at de Forhold, hvorunder den ar-

ARCHITEKT VILH. FISCHER.

bejder i repræsentative Forsamlinger som et Mellemled mellem disse og det store Publikum, er de bedst mulige, og da adskillige af de Anvisninger til Indretningen af dens Tilhørerpladser, Lokaler, Forbindelser mellem Salene indbyrdes, Bureauet etc., der gives i Betænkningen, ikke alene er af Vigtighed for de Architekter, som er beskæftigede med Christiansborg-Konkurrencen, men desuden i Almindelighed har Bud til mange andre Architekter, som vil komme til at opføre offentlige Bygninger, hidsættes nedenfor en Del af dem. For Architekten kommer det jo an paa at gøre sin Bygning hensigtsmæssig og tidssvarende i alle Henseender; for alle fornuftige Krav fra de Institutioner og Personer, der skal have deres Virksomhed i den, maa han være lydhør, indordne dem i det store Hele og derfor være taknemmelig for, at de fremsættes i Tide. I rigtig Erkendelse heraf er det, at Pressen alt nu ønsker selv at bidrage til en god Løsning af den stillede Opgave for Christiansborgs Vedkommende ved at fremstille flere detaillerede Krav, end Programmet kunde byde, om det end forlangte reserveret ganske betydelige Rum til Lokaliteter for Pressen. Ved Forarbejderne til Kjøbenhavns Raadhus er den aabenbart kommet for sent med sine Ønsker; i alt Fald indeholder den af Journalistforeningen afgivne Betænkning følgende Hjertesuk: »Med al Anerkendelse af Architekt M. Nyrops Dygtighed frembyder saaledes Kjøbenhavns Raadhus et eklatant Eksempel paa, hvorledes Resultatet trods den bedste Villie hos Architekten kan blive yderst elendigt for Pressen.«

I *Berlins* Retslokaler er der ikke gjort noget til Lettelse for Pressens Arbejde. I Rigsdagsbygningen er Pressens Lokaliteter saa slette som muligt, hvortil Aarsagen dog tildels maa søges i selve Bygningens kolossale Dimensioner, der gør al Kommunikation indenfor dens Mure saa besværlig. I de nye Bygninger for Deputeretkammer og Herrehus er Forholdene tilfredsstillende for den derværende Presse, men vilde ikke være det, hvis de overførtes paa kjøbenhavnske Forhold. Ikke alene næsten alle ikke-berlinske Blade, men ogsaa de i Berlin udkommende Blade forsynes med enslydende stenografiske, parlamentariske Referater gennem et Faatal af Bureauer. Deres specielle Repræsentanter opholder sig derfor kun i Deputeretkamret (eller Rigsdagen) for at afvente særlige Begivenheders mulige Indtræden. Referentlogen er indrettet ganske utilfredsstillende. Dens Fortrin er ikke dens egne, men skyldes selve Salens Indretning med Ovenlys og amfitheatralsk ordnede Medlemspladser, hvorved der gives et godt Overblik, uhæmmet af Lysekroner; men Logen er anbragt i Flugt med det almindelige Tilhørergalleri under slette akustiske Forhold, med tre Rækker Pulte, af hvilke de bageste Rækker er forsynede med faste Bænke, saa at den enkelte Journalist ikke kan rejse sig, uden at hele Rækken udenfor maa gøre det samme. En Trediedel af Referenterne kan ikke se den i en Niche anbragte Præsidentstol, og en Del af dem kun Talernes Næser, for saa vidt de da taler fra Tribunen. Væsentlig paa samme Maade er Referentlogen anbragt i Rigsdagssalen.

I *Wien* er Forholdene noget lignende.

I det nye Rigsdagshus i *Stockholm* er der en meget let Kommunikation mellem Referentlogerne i de to Kamre, idet Indgangen til Logerne er fra samme hesteskoformede Korridor, som løber udenom Bygningens Trapperum. I denne Korridor, der er forsynet med Ovenlys, har man anbragt en Række Pulte til Brug for Journalisterne, en Ordning, som næppe altid kan være heldig i et

Lokale, hvorigennem der hyppigt maa være en temmelig stærk Konfluks. Selve Referentlogerne er paa en uheldig Maade anbragte i ganske betydelig Højde over Salens Gulv og optager i hver af de ottekantede Sale to af disses Sider; forreste Række er anbragt paa en fremspringende Balkon, hvoraf følger, at mere end en Trediedel af Gulvet, paa hvilket Medlemmernes Pladser gaar lige ud til Væggene, er skjult for Referenterne, naar de sidder ned. Kun de færreste Referenter kan se »*talmannen*«, der staar i en dyb Niche. De akustiske Forhold skildres som elendige.

I Forbundspaladset i *Bern* synes Ordningen at være tilfredsstillende. I Nationalraadets Mødesal er der anbragt to halvrunde Referentloger i Hjørnerne paa hver sin Side af den store Præsident-Tribune. I hver af Logerne findes to Rækker Pladser og i Baggrunden en Vindeltrappe, som fører ned i den underliggende Etage, hvor Pressens Arbejds- og Opholdsværelser er beliggende. Referentlogerne er fuldstændigt adskilte fra andre Tilhørerpladser, anbragte i en saadan Højde over Salens Gulv, at det ikke generer, om et Par Medlemmer fører en Samtale lige nedenfor Logen, men ikke højere til Vejrs, end at der dog let lader sig etablere en vis Forbindelse mellem Medlemmerne og Journalisterne. Fra Referentlogerne ser man næsten alle Medlemmer *en face*, og selv de paa den i en Niche noget tilbagetrukne Præsident-Tribune siddende Herrer kommer Pressens Repræsentanter i alt Fald ikke til at se i Nakken. De akustiske Forhold er gode. En ganske lignende Ordning er etableret i Stænderraads-Salen, kun i mindre Maalestok, og Pressens Arbejds- og Opholdsværelser ligger nemt for Forbindelser til begge Sale, men er ganske vist noget indskrænkede.

Naar det nu gælder om at opnaa den bedst mulige Ordning i den nye Rigsdagsbygning i *Kjøbenhavn*, maa man erindre, at Forholdet for Tiden er dette og sandsynligvis foreløbig vil vedblive at være dette, at de største kjøbenhavnske Blade har en Referent i hvert af Tingene, medens andre kjøbenhavnske Blade og flere Provinskorrespondenter ofte lader en Referent besørge Referater fra begge Tingene. Men den Ændring i den nuværende Arbejdsmaade maa ikke lades ude af Betragtning, at det maaske engang i Tiden vil blive Tilfældet, at et eller flere Blade vil anvende Stenografer, som afløses paa Tour. Som Følge af Pressens nuværende Arbejdsmaade maa der være de bedst mulige Forhold i selve Referentlogen og i de Pressen iøvrigt forbeholdte Lokaler; Referenterne maa let kunne komme omkring i Rigsdagsbygningen, hurtigt kunne flytte fra det ene Things Referentloge til det andet, let kunne komme til Bureauet, hvor hyppigt Oplysninger maa hentes, og let kunne naa hen til de Steder i Bygningen, hvorfra Bud kan sendes til Medlemmerne, og hvor disse kan faas i Tale.

Arbejds- og Opholdslokalerne maa gerne være fælles for Referenter fra begge Ting; de bør ligge saa nær som muligt ved Referentlogerne og bekvemt for Forbindelserne. Desuden maa der være Forbindelse med Bygningens Restauration, hvis der ikke indrettes særligt Restaurationskøkken for Pressen. Ved Siden af Spiselokalet bør indrettes særligt Læselokale til Fremlæggelse af Dagblade, med et lille Haandbibliothek. Der maa hellere være flere mindre end faa større egentlige Arbejdsværelser, saa at saa faa Referenter som muligt behøver at være fælles om det enkelte Værelse. I alt Fald i et af Arbejdsværelserne maa indrettes Vask til varmt Vand, for at der kan arbejdes med Hektografer

o. l. Der bør være et rigeligt Antal Telefoner, helst udenfor Lokalerne, hver for sig isolerede paa bedste Vis. Ligeledes bør der indrettes et Rørpostsystem mellem Pressens Lokaler eller maaske hellere mellem selve Referentlogen og Rigsdagens Portner.

Garderobe- og Toiletrum bør være store og rummelige, beregnede paa endnu flere end Referenterne, da disse vil behøve Medarbejdere til hurtigere Fremsendelse af Referaterne.

Endelig bør hver Referent have sit Skab; og da disse Skabe ikke skal være smaa, maa de helst tages med i Beregningen ved Lokalernes Udmaaling.

Hvad angaar selve Referentlogerne, er det vel værd at tage den i *Bern* til Forbillede. I den danske Rigsdag, hvor der ikke anvendes nogen mod Medlemmerne vendt Talerstol, gælder det om, at Pressens Repræsentanter anbringes paa Siden af Formanden, som maa antages altid at have Medlemmernes Ansigter mod sig. Noget andet vilde det naturligvis være, dersom man her til Lands forlod den gamle Tradition, at Regeringens Medlemmer har Sæde i Række og Geled med Rigsdagsmændene, og efter fremmed Skik anbragte de to Partier Ansigt mod Ansigt. Saa maatte der ved Referentlogernes Anbringelse tages Hensyn hertil, ligesom i Bern. Endvidere er det for Øjeblikket nødvendigt, at Referentlogen ikke, saaledes som i Kjøbenhavns Folketing og Borgerrepsæsentation, er anbragt, saa at Lysekronen hænger mellem dem og Medlemmernes Pladser, hvorved baade Udsigten ødelægges og Referenternes Øjne udsættes for at lide ved stadig at stirre ned i Lyset. Fra Pressens Synspunkt vilde Ovenlys derfor absolut være at foretrække. — Referentlogerne bør hæves et passende Stykke over Gulvet, for at man ikke skal forstyrres af Medlemmernes Samtaler. Adgangen til dem bør være saa ugenert som muligt, saaledes som Tilfældet er i Bern og det nuværende Folketing i Kjøbenhavn. — Pladserne for Referenterne bør være saa rigelig, at ikke den ene generer den anden, naar han rejser sig og gaar; ved Bedømmelsen af Pladsens Bredde maa der tages Hensyn til, at den, der skal benytte den, ofte uafbrudt skal skrive Timer i Træk. En Pladsbredde paa 30 à 33 Tommer vil ikke være overdreven.

Hvad angaar Pressens Anbringelse i Højesterets Mødesal, da gælder i Almindelighed de samme Betragtninger, der foran er fremført med Hensyn til Rigsdagen. Pressen maa ogsaa der, for at kunne udføre sit Arbejde tilfredsstillende, have sine særlige Pladser, adskilte fra de øvrige Tilhørere. Det gælder her om at kunne se Advokaterne og Pladsen bagved dem, hvor Sagens Parter vil være at finde, om de ellers er til Stede. At anbringe Pressens Repræsentanter paa et Trægalleri i Enden af Salen, altsaa ovenover Skranken, vil derfor være ganske ødelæggende for deres Virksomhed. Det maatte da i alt Fald være paa et Galleri langs med Salens Længdeside, hvis det lod sig gøre. I modsat Fald bør et større Aflukke indrettes paa Gulvet ved Siden af Skranken, hvis man da ikke maatte finde det heldigst at reservere hele Pladsen bag Skranken for Pressen, alene med Undtagelse af et mindre Aflukke til Sagens tilstedeværende Parter, medens de andre Tilhørere anbringes paa et Galleri. Til det for Pressens Repræsentanter reserverede Opholdsværelse bør der foruden Garderobe og Toilet tillige være knyttet Rum til et mindre Antal Telefoner.

Hr. Journalist Blicher, der har skrevet Indstillingen, slutter denne med

nogle Bemærkninger om, at vistnok intet af de indsendte Konkurrence-Projekter vilde kunne tilfredsstille Pressens rimelige Tarv. Saa vidt han ved, har hverken de Kommissioner, der udarbejdede Programmet, eller de konkurrerende Architekter haft Bistand fra den eneste i saa Henseende sagkyndige Side, nemlig selve de Journalister, der igennem Aaringer har færdedes i Rigsdagen og Højesteret. Ligeledes finder han det mærkeligt, at man i den sidste Konkurrences Program kun har forlangt 25 Referentpladser indrettet i Landstinget og derimod 30 à 35 i Folketinget, da der sikkert er Brug for lige mange begge Steder. Forøvrigt er begge Tallene vistnok lovlig smaa. Og endelig maa det bero paa en ren Forglemmelse, at der i Programmet slet ikke forlanges indrettet særlige Referentpladser i Højesteret.

FRA GADER OG STRÆDER.

Gennemgaaende har Byens Styrelse været heldig med Anbringelsen af de elektriske Lyslegemer i vore Gader, ikke mindst de, hvor Buelamperne, som paa Købmagergade og i Vimmelskaftet ere hængte i Snore tværs over Kørebanerne, og hvor de i de bugtede Linier om Aftenen med hvidtstraalende Balloner giver et helt livligt Billede af en yndefuld Lampefest, ikke uden japanske Reminiscenser. Ogsaa Frederiksborggades snorlige Husrækker gaa godt sammen med de høje Opstandere langs Fortovskanten, der ligesom understreger Kørebanens Retlinie.

Derimod er man rigtignok kommet ganske uheldigt fra Anbringelsen af Lysmasterne midt paa Kørebanen i Vesterbros Passage. Hvor festligt og storstadsagtigt de end virke, er Anbringelsen dog her en Vanhelligelse, forsaavidt som de set i Gadebilledet fra Raadhuspladsen og Frederiksberggade dækker det stolte, gamle Monument, som Frihedsstøtten er, og, for at bruge et Nutids-Udtryk, tager Pippet fra denne.

Harmonisk og hel virkede den oprindelig sammen med Gadens Anlæg i Runddelen, i landlige Omgivelser. Nu skal den efter det godkendte Projekt for Banegaardsforholdenes Ordning yderlig senere indbygges i en firkantet Plads mellem to mægtige Bygninger. Hvad bliver der da tilbage af det gamle Billede? en mægtig Opstander af Sten, der længes efter at blive behængt med to store Buelamper paa Toppen ligesom de Opstandere af Jærn, med hvilke den nu staar i Række og Geled, for dog at gøre nogen Nytte, men ingen Frihedsstøtte, som den engang var tænkt.

Om Frihedsstøtten skrev allerede i 1892 (i Tidsskrift for Kunstindustri) Julius Lange:

»Frihedsstøtten har i hundrede Aar været et ædelt Smykke for Kjøbenhavn, et Minde om en højsindet, frisindet, idealt-sindet Tid, udført af en stilfuld, om end noget aandsaristokratisk Kunst. Men det er et Spørgsmaal, om man har valgt dens Plads heldigt. De Tanker og den Aand, som den udtrykker, kræve mere Ro i Sindet hos Beskueren, end de kunne vente sig midt paa den stærkt befærdede Alfarvej. Vilde den ikke være bedre stillet lidt til Siden af Vejen, rolig omgivet af høje Træer? Man har maaske oprindelig haabet, at den, stillet

lige midt i Færdselen mellem Bønderne, som søgte til og fra Hovedstaden, i Tidens Løb vilde blive bedre forstaaet af dem, end den straks kunde være. Men medens Vogne have rullet og Kvæg og Mennesker have vandret forbi den, tættere og travlere for hvert af de hundrede Aar, der er gaaet, er det vist ikke hændet meget tidt, at nogen Betragter har givet sig Stunder til en virkelig Tilegnelse af Monumentets Form og Ideer. Under stærk Færdsel bliver Opfattelsen sløv og spredt. Og nu til Dags, da Sporvogne og Jernbaner er komne til, er Færdselen bleven saa travl udenom, at man næsten kan sige, at Frihedsstøtten staar godt gemt midt i den. Man ser jo nok at den er der — men hvad er det egentlig for en gammel Ting?«

Saaledes skrev vor finttænkende Kunstelsker i 1892, og hvorledes er Larmen og Færdselen om den gamle Støtte ikke vokset efter den Tid?

Man skal nødig flytte historiske Monumenter fra deres Plads, men som Tiden nu engang er gaaet dette paa Livet, vil det tidlig eller sent dukke op som et nænsomt Spørgsmaal: Burde man ikke engang ved en Flytning skabe det dejlige gamle Mindesmærke lidt af den Fred, lidt af den Alvor og Værdighed i Omgivelserne, det engang ejede; og da tænker man uvilkaarlig paa Pladsen ved Siden af Raadhuset ud for Raadhushaven*), nær Byens Hjerte, omtrent der hvor den gamle Byport laa, i Skellet mellem By og Land.

F. L. L.

FORSKELLIGT.

Husbygningsmuseer. I de sidste Aartier har der i Tyskland rejst sig et meget stort Antal Museer, hvis Opgave navnlig er at vise den gamle Husbygningskunst i Landet, særligt fremstillet gennem korrekte Interiører. I 1892 blev Museet i Celle grundlagt, og dette, som var det første i sin Art i hele Nedersachsen, har dannet Forbilledet for mange andre.

Oprindeligt vare Samlingerne anbragte i Byens Kommandanthus, senere i en Borgerskole; nu har Museumsforeningen ladet opføre en anselig Renaissancebygning lige overfor Slottet efter Tegninger af Architekt Sasse i Linden ved Hannover og Museumsdirektøren Bomann. I September vil Museet blive aabnet.

Foreningen for tysk Kunstindustri i Berlin indbyder til en international Konkurrence om Udkast til Farver og Inddeling for Vægge, Lofter og Gulve i moderne Beboelsesrum, — noget, som ganske sikkert er af største Betydning for den kunstneriske Indretning af et Hjem. Der udsættes Præmier til et Beløb af 2000 Mark. Skitserne skulle indleveres den 24. Juni.

---

*) Da kunde Dragekummen passende anbringes i det lille Anlæg, hvor David stod, og hvor den vilde være vel stillet midt i Græsset.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 24. JUNI 1905
7. AARGANG № 39

BARON DE PLESSENS BYGNING I KRISTIANIAGADE.

Baron J. de Plessens Bygning, hvis Opførelse har staaet paa i $3^1/_2$ Aar, er beliggende paa en Grund midt for Trondhjems Plads, med Façade mod denne og Kristianiagade.

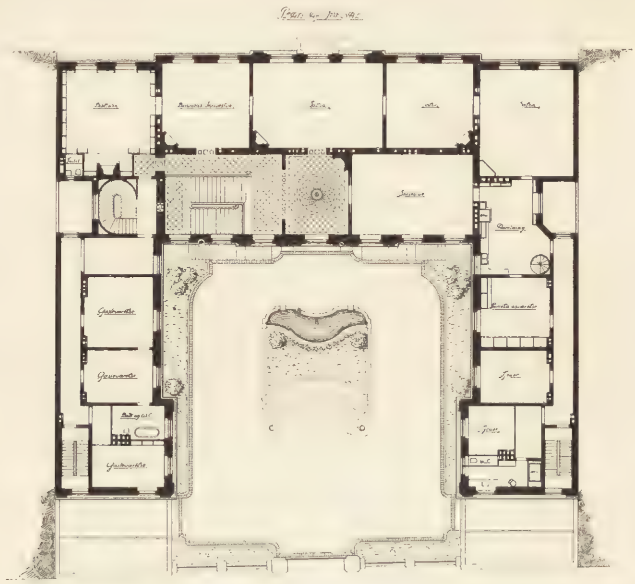
Meget ofte, medens Opførelsen har staaet paa, har jeg til Kolleger og andre Interesserede besvaret følgende Spørgsmaal: »Hvorfor er dog Bygningen opført med Stueetagen til Udlejning — hvorfor er Skridtet ikke gjort fuldt ud ved at opføre Bygningen alene til Brug for din Bygherre?« Da dette altsaa lader til at være en væsentlig Anke imod Planen i Huset, skal jeg meddele, at jeg straks, da jeg fik Opgaven: »Paa Grunden at bygge en Bygning til én Familie«, selvfølgelig selv kun tænkte mig den benyttet som saadan, men naar jeg skulde holde mig min Bygherres Ønske efterrettelig, at give ham de Rumforhold, som han satte Pris paa og ikke flere, viste det sig, at Grunden paa en vis Maade var for stor, fordi jeg indsaa Nødvendigheden af at maatte lave et højt Hus, da det vilde komme til at ligge i en Gade med 3-Etages Huse som Naboer

BARON DE PLESSENS BYGNING.
FAÇADE MOD KRISTIANIAGADE.

ARCHITEKT
GOTFRED TVEDE.

paa begge Sider. Jeg kunde ikke vel tænke mig at bygge et Hus paa f. Eks. 2 Etager — det vilde komme til at ligge indeklemt mellem høje Gavle paa de 2 Sider. Da jeg havde gjort mig dette klart, foreslog jeg min Bygherre at opføre Huset med Stueetagen og Kælderen til Udlejning — og jeg søgte da at ordne denne Plan saaledes, at min Bygherre i Huset skulde være fuldstændig uafhængig af sine Lejere. Det mener jeg at have løst saa nogenlunde, idet jeg

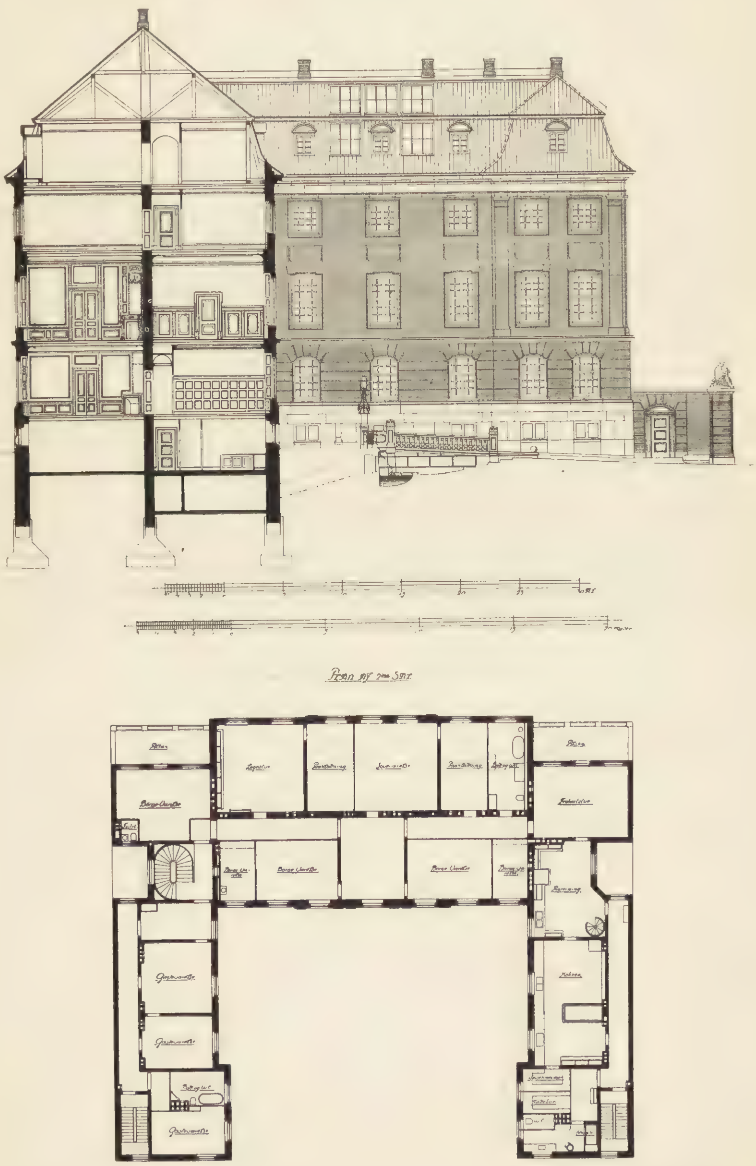

BARON DE PLESSENS BYGNING I KRISTIANIAGADE. — ARCHITEKT GOTFRED TVEDE.

giver Lejerne Indgang fra Trondhjemsgade og Ejeren fra Kristianiagade, gennem en stille og rolig Gaardsplads. Resultatet er praktisk set tilfredsstillende. Alle Familier lever ganske afsondret fra hinanden, og jeg har faaet det store, høje Hus, som jeg mente det nødvendigt at opføre paa den givne Grund.

Fra Gaden er Indgangen til Baronens Lejlighed gennem en *cour-d'honneur*. Fra en Vestibule kommer man derpaa til en Trappe af Sandstorp Sandsten med Gulve af den grønne Kålmorden-Marmor og hvidt Blanc-Clair. Foroven i Trapperummet, som slutter paa 1. Sal, er en Forplads med Altandøre mod den aabne Gaard. Trapperummet er i hvidt Stuk, nærmest i Louis XV.s Stil med blankt

BARON DE PLESSENS BYGNING
I KRISTIANIAGADE.

ARCHITEKT
GOTFRED TVEDE.

Smedejærnsgelænder med poleret Bronce-Haandlist. Fra Trapperummet er Adgang til en stor Salon, som ligger i Midten af Bygningen ud mod Trondhjemsplads, endvidere til Baronens Skriveværelse og Bibliotek; disse tre Rum ligger sammen med Baronessens to Dagligværelser *en suite*. Fra Trapperummet er endvidere Adgang til Spisestuen; denne staar i Forbindelse med Anretteværelser, hvortil Servicen gennem en elektrisk Elevator bringes fra Køkkenet, som jeg for at undgaa Madlugt har anlagt i Etagen ovenover.

I den søndre Fløj og i Forbindelse med Anretteværelset er Rum for Dækketøj, Porcelæn, Sølv, Tjenerværelser etc.

Den nordre Fløj indeholder en Trappe som Forbindelsesled mellem Opholdsværelserne paa 1. Sal og Soveværelserne paa 2. Sal. Endvidere er der en Gæstelejlighed med tilhørende Tjenerværelse og Bad.

BARON DE PLESSENS BYGNING.
FAÇADE MOD TRONDHJEMSGADE.

ARCHITEKT
GOTFRED TVEDE.

Udstyrelsen i Rummene paa 1. Sal er følgende: Den store Salon er nærmest i Louis XVI.s Stil, holdt helt i hvidt med meget Billedskærerarbejde paa Døre og i Paneler; paa Væggene er der gammelt rødt Silketøj; Stukloft. Baronens Skriveværelse er beklædt med Paneler med en Del Billedskærerarbejder fra Gulv til Loft; dette sidste er af Stuk. Al Stuk i Huset er selvfølgelig skaaret i Kalken paa Stedet. Biblioteket er udført i Eg, med et omløbende Galleri foroven. I alle Værelser er aabne franske Marmorkaminer af forskellig Slags Marmor saasom *Jaune-fleuri*, *Onyx*, *Paonazzo* o. s. v.

Paa 2. Sal er Soveværelser med de nødvendige Paaklædningsværelser, Baderum, Legestuer for Børnene, en Frokoststue, Køkken, Anretterum etc. De to aabne Terrasser for Enden af Midterbygningen er til god Nytte som behagelige Opholdssteder i fri Luft. I Mansarden er Folkeværelser, Vaskeloft, Rulle- og Strygestuer, samt et Atelier med Mørkekammer og Laboratorium.

Funderingen er udført paa Betonpæle med Hennebique Dragere. Det var et vanskeligt og langvarigt Arbejde paa Grund af den store Dybde og rigelige

vis en stor Del af Kælderne fra det oprindelige Slot, som tilfyldtes efter den første Brand, atter kunne benyttes, og for den nye Kongefløjs Vedkommende, hvis Kældergulv ikke tænkes lagt dybere end ca. 3 Alen under Jorden, vil muligvis Rester af det gamle Kjøbenhavns Slot findes brugbare.

Med Hensyn til Brandsikkerheden bemærkes, at hele Komplekset er lodret afdelt i 2 Dele ved gennemgaaende Brandgavle i Sidefløjene og ved en Brandmur mellem Riddersalen og Rigsdagens Trappehal, tillige ere alle murede Tværskillerum overalt førte op til Undersiden af Taget, og alle Etageadskillelser, fritbærende Skillerum og Trapper udføres i brandfri Hennebique-Konstruktioner (System Visintini). Disse Foranstaltninger ville formentlig i Forbindelse med hensigtsmæssige Slukningsredskaber, anbragte paa passende Steder i Bygningens Etager, gøre det muligt hurtigt at lokalisere enhver opstaaende Ild.

Slottets Indretning.

Kongefløjen. Til Brug for de kongelige Herskaber findes to Tilkørsler, en aaben mod Slotspladsen i Taarnet (Marmorporten) og en lukket i Riddersalsfløjens Underkørsel mod Gaarden. Begge disse Adgange staa i direkte Forbindelse med Forhallen og Kongetrappen, om hvilken de fyrstelige Garderober og Toilets ere grupperede i underste Mezzaninetage. Fra Kongetrappen, der er forsynet med Elevator, er der i Beletagen Adgang til et Lakajværelse med Indgange til et Forværelse for Majestæternes private Aftrædelsesværelser med vedliggende Betjeningsrum, samt til Audiensværelset, der forbinder Tronværelset med de øvrige Repræsentationslokaler, som en suite optage hele Slotspladsfløjens Front.

For de ved Hoffester tilsagte Gæster findes en Tilkørsel gennem Kavalerporten til en Forhal med Kavalertrappe, der fører til store Herre- og Damegarderober i underste Mezzanin og i Beletagen til et Lakajværelse, hvorfra der er Indgang, dels til de umiddelbart til Riddersalen stødende Saloner, dels til den lille Balsal, der atter staar i Forbindelse med Spisesalene med deres Anretningsværelser, Trapper og Køkkenelevatorer. Til Riddersalen, der er placeret saaledes, at den ikke afbryder Suiten af Selskabslokalerne, findes Adgang fra tre Saloner, hvoraf en paa Fyrstesiden, en paa Kavalersiden og en midt for Salen. I Forbindelse med Riddersalen, der delvis har Ovenlys, staar endvidere 2 mod Gaardene aabne Gallerier og et i 2. Sals Højde omløbende Tilskuergalleri, med en hosliggende Gallerisalon. Forøvrigt optages 2. Sals Etage af en Række Souperværelser over Spisesalene, Aftrædelsesværelser for Prinser og Prinsesser, de dobbelte Gæstelejligheder, samt nogle Værelser for Damer og Kavalerer.

I Stueetagen findes den fyrstelige Gæstelejlighed mod Slotspladsen og Kavalergaarden, med Adgang dels fra Hovedforhallen og dels fra Kavalertrappens Forhal. Paa den modsatte Side findes Værelser for Adjudantstabens Chef og Jagtkaptajnen, samt Familiebolig for Hofmarskallen, med Indgang fra Marskallatsporten i nordre Buegang.

De øvrige Lokaliteter for Hoffet og det tjenestegørende Personale ere for største Delen anbragte i de gamle, store Kommunikationsbygninger med de tilstødende Buegangsbygninger, der i Mezzaninetagen staar i direkte Forbindelse med Slottet; i Nordfløjens Stueetage findes Hoffourerkontor, Intendantur, Stats-

inventariekommission, samt Slotsforvalterens Værelse. I Sydfløjen findes Vagtlokale, Kabinetssekretariat og Civilliste mod Syd. I Mezzaninetagen findes Oldfruens Lejlighed og Ordenskapitlet mod Nord og Haandbiblioteket og Husgeraadsbetjentens Bolig mod Syd. I Nordfløjen er endvidere reserveret en Opgang til Kongestolen i Slotskirken med nogle vedliggende Saloner.

Slottets underste Mezzaninetage optages mod Gaarden af Garderober, Toilets og Møbelkamre og mod Slotspladsen af en Suite Værelser for fyrstelige Gæsters Følge af Damer og Kavallerer, tillige findes her Sølvkammeret, Oldfruens Servicerum, Bolig for Overvaskepigen samt Gæsteværelser for Hofmarskallen.

Kælderetagen — af hvilken der for Øjeblikket ikke har kunnet fremskaffes Plan, da det ikke kan afgøres, hvormeget af de tidligere Slotsbygninger der vil kunne benyttes under de nye Fløje — indeholder mod Kavalergaarden Slottets Køkken og Økonomilejlighed; i den nye Kongefløj findes Bespisningslokaler, Borgestuer og Portnerbolig mod Slotspladsen, samt Varmeværk og Brændselsrum mod Gaardene. I Sidefløjen mod Prins Jørgens Gaard ligger Hofmarskallens Økonomilejlighed samt nogle Betjentværelser.

Loftetagen er anvendt til Paaklædningsværelser, Foyer og Spiseværelser for Optrædende, samt Lokaler for Orkesterpersonalet, alt med særlig Adgang fra de to Bitrapper paa Siderne af Riddersalen.

Rigsdagsfløjen. I Rigsdagsfløjen ere Fælleslokalerne anbragte i Midten mod Ridebanen, Folketinget til højre mod Kavalergaarden og Landstinget til venstre mod Prins Jørgens Gaard. Adgangen for Rigsdagens Medlemmer sker enten ad Indgangene fra Ridebanen, der føre til en monumental Trappehal, som gaar gennem 3 Etager og belyses med Ovenlys eller — for Kørende — ad Indgangene i Riddersalsfløjens Bitrapper, hvorfra der er direkte Adgang til Omklædningsrum, Toilets og Garderober, der atter staa i Forbindelse med Trappehallen; fra denne fører to kontinuerlige Elevatorer gennem alle Etager, saaledes at bekvem og direkte Forbindelse til enhver Tid kan opnaas uden Benyttelse af Trapper.

I Stueetagen findes foruden Garderober med Tilbehør paa Folketingssiden Finansudvalgets Lokaler samt 4 Udvalgsværelser, paa Landstingssiden Bureauet samt Lokaler for Statsrevisionen.

Midtepartiet i Mezzaninen optages af Biblioteket med tilstødende Læseværelser; endvidere findes saavel paa Landstings- som paa Folketingssiden en Række Arbejdsværelser, samt Værelser for Stenografer. I de tilstødende smaa Kommunikationsbygninger findes paa Folketingssiden Værelser for Revisionsassistenter og paa Landstingssiden Beboelseslejlighed for Bureauchefen.

Tingsalene findes i Beletagen og staa ved store Foyers, der ligesom Salene have Ovenlys i Forbindelse med Trappehallen, hvorpaa der ogsaa er Adgang til den som fælles Sal benyttede Riddersal. I umiddelbar Forbindelse med Tingsalene staa paa begge Sider Minister- og Formandsværelser med deres respektive Forværelser m. m. I Midtepartiet mod Ridebanen er Restaurationen anbragt med særskilt Adgang fra begge Sider og hosliggende Samtale og Læseværelser.

Paa Landstingssiden findes endvidere Værelser for Landstingssekretær og Revisionsassistent, samt et fælles Formandsværelse, Budværelse og 2 Modtagelses-

værelser ved de for Publikum bestemte Trappegange. Paa Folketingssiden findes lignende Modtagelsesværelser, Budværelse og et mindre Udvalgsværelse. En Del af Etagen har mod Gaardsiden en Entresol, hvori der findes Enkeltmandsarbejdsværelser.

Den Del af 2. Sals Etage der ikke optages af Tilhørergallerierne og deres Bilokaler, indeholder Udvalgsværelser af forskellige Størrelser, samt Budværelser.

For Publikum findes paa hver Side 2 Trapper med Elevatorer, af hvilke den ene med Adgang fra Ridebanen fører til de almindelige Tilhørerpladser, medens den anden, med Adgang henholdsvis fra Prins Jørgens Port og Kavalerporten, fører til de reserverede Pladser, denne sidste benyttes ogsaa af Bladreferenterne og staar i Forbindelse med de for disse bestemte Værelser og Loger; ved alle fire Trapper findes, som ovenfor nævnt, et Modtagelsesværelse i Beletagen. Til Konge- og Diplomatlogerne findes særlige Opgange med Elevatorer i de 2 Hjørner mod Ridebanen. Indgangen til disse Trapper findes i Kommunikationsbygningernes Porte, der benyttes som Underkørsler.

I Kælderetagen er foruden Varme- og Ventilationsværker, med tilhørende Brændselsrum, indrettet 3 Boliger for Forvalter, Portner og Maskinmester, samt Økonomilejlighed for Restaurationen, alt paa Folketingssiden. I Riddersalsfløjen findes under Garderoberne store Cyclerum med Adgang fra Underkørselen mellem de 2 Gaarde. Paa Landstingssiden findes Lokaler for Sætteri, Trykkeri, Korrekturlæsning og Distribution, hvilke ad en særlig Trappe staa i Forbindelse med Bureauet.

Det vilde være i høj Grad ønskeligt, om der kunde afses saa meget af de tilstødende Ridebanebygninger, at en Del af disse Lokaler, navnlig Trykkeriet, kunde finde Plads her, saaledes at Kælderen om muligt reserveredes Varmeværk m. m., samt Opbevaringsrum for Materiel.

Arkivet er anbragt i Midtepartiets øverste Mezzanin.

Slotsholmens Ordning.

Ved Udarbejdelsen af det foreliggende Forslag til Slotsholmens Ordning have følgende Hovedtanker været ledende:

1. At gennemføre gode, naturlige Forbindelseslinier for det praktiske Behov, saavel mellem Vesterkvarteret og Gammelholm som mellem den gamle By og Amager.

2. At værne om Fortidsminderne, baade dem der har historisk og kunstnerisk Interesse, og skaffe dem tilbage lignende smukke og stemningsfulde Omgivelser som dem blandt hvilke de ere opvoksede.

3. At bortskaffe hvad der ikke hører hjemme paa Slotsholmen, Skure og Værksteder, der ved Tilfældigheder og Tidernes Ugunst har bredt sig over mere end en kostbar Td. Land.

4. At planlægge de nødvendige Reguleringer og Nybygninger, saaledes at de om muligt understøtte Helhedsvirkningen og i hvert Fald ikke gør den Skade.

Formentlig ville Projektets Enkeltheder med tilstrækkelig stor Tydelighed fremgaa af Tegningen, hvorfor her blot endnu skal gøres opmærksom paa, at Planen er lagt med en successiv Gennemførelse for Øje, saaledes at man ikke ved en Del af Planens Realisation bliver tvungen ind i større Opgaver end der maaske for Tiden kan magtes, men hvert Parti kan fuldføres for sig naar Tid og Omstændigheder taler derfor. Og en Gang vil dog paa denne Maade Maalet »Slotsholmens Helhed« naas.

Overslag.

A. Kongefløjen m. m. (Uden Udstyrelse):		
Opførelse af Slotspladsfløj excl. Taarn, samt Sidefløje til Brandgavle incl. 7500 ☐ Al. à 200 Kr.	1.500.000 Kr.	
Opførelse af Riddersalsfløj 1400 ☐ Al. à 150 Kr. .	210.000 -	
Opførelse af Hjørnepavilloner og Buegangsbygninger samt Istandsættelse af de 2 store Kommunikationsbygninger............................	290.000 -	
		2.000.000 Kr.
B. Rigsdagsfløjen m. m. (Med Udstyrelse):		
Opførelse af Ridebanefløjen, samt Sidefløje til Brandgavle excl. 9450 ☐ Al. à 300 Kr...........	2.835.000 -	
Ombygning af smaa Kommunikationsbygninger. ..	65.000 -	
		2.900.000 -
C. Fælles Udgifter:		
Nedrivning af daarlige Mure....................	31.232 -	
— - andre Mure....................	38.491 -	
— - Portparti m. m.................	30.277 -	
		100.000 -
Forskellige Ingeniør- og Installationsarbejder m. m.............		1.000.000 -
	Ialt...	6.000.000 Kr.

* * *

Efter at »Architekten« nu har afsluttet Fremstillingen af de præmierede Arbejder vedrørende Genopførelsen af Christiansborg, vil det formentlig være af almindelig Interesse her i Tidsskriftet endvidere at fremkomme med enkelte Projekter, som vel ikke er blevne præmierede, men dog med Rette har vakt en vis Opmærksomhed.

Redaktionen har da henvendt sig bl. a. til Slotsarchitekt Fredr. Lilljekvist, den eneste svenske Kollega, som os bekendt har viet Sagen et saa betydeligt Arbejde, som det er at deltage i en Konkurrence af dette Omfang. Paa Opfordring har Architekt Lilljekvist velvilligt stillet sit Projekt til »Architektens« Disposition og ledsager dette med nedenstaaende Skrivelser.

SLOTS-ARCHITEKT FREDR. LILLJEKVIST'S PROJEKT.

Nr. 9.

Med anledning af Eder ärade framställning till mig om reproduktion uti Eder tidning af ett af mig uppgjordt projekt för Christiansborg slotts återuppförande, motto: »Enighed og Enhed«, hvilket projekt Ni anser innehålla idéer, som kunna bidraga till lösningen af uppgiften, får jag nu meddela, att jag naturligtvis gerna bifaller detta, glad att mitt projekt väkt Eder uppmärksamhet. Jag har äfven, ehuru med en viss tvekan, beslutat mig för att villfara Eder önskan att under »öppet visir« lemna text till projektet ifråga samt äfven för öfrigt uttala hvad i denna sak kan ligga mig på hjärtat.

Först några inledande ord, hvarför undertecknad, som i regel ej spelar på någon »lotteri«, dock deltagit i denna vanskliga konkurrens. Jag blef redan i början af förra året af arkitekt NYROP vid ett af hans besök i Stockholm tillfrågad om jeg, som sysslat med slotts restaureringar, ej ämnade gå med på den internationella konkurrensen för Christiansborg, men svarade ett absolut nej, dels på grund af bristande tid, dels på grund af min bestämda mening, att spörsmålet i fråga bör vara en uteslutande *dansk* uppgift; så kom jag under September månad att läsa FR. SCHIØTTS bok: »Christiansborg Slot og Arbejderne for dets Genrejsning«. Det intryck, jag därigenom fick af alla tidigare förslag och kritiken öfver dessa, de olika meningar och uttalande, som genom boken blefvo samladt framförda och det i mångt och mycket behjärtansvärda derutaf gjorde mig intresserad för ämnet. Särskildt Schiøtts uppmaning till de danska arkitekterna att gripa sig an den föreliggande uppgiften »med størst mulig Pietet for det bestaaende« blef en »eldbrand i min själ«, som ej gaf mig någon ro, då jag såg, huru vid de i boken återgifna förslagen så föga hänsyn tagits till denna kanske viktigaste hufvudprincip.

Undersökningen om det verkligen fans någon möjlighet att under denna betingelse lösa programuppgiften beredde mig en månads kvällsnöje och hufvudbry. Den idé jag fick hade ej förut försökts, och jag utarbetade den med tanke att vid sidan af konkurrensen öfverlemna skissen som ett bidrag — möjligen negativt — till frågans lösning, men mest såsom en illustration till Schiøtts uttalande. En framstående svensk kollega, som mycket tilltalats af mitt förslag, rådde mig dock lemna utaf mitt projekt under konkurrensform, då det kunde anses olämpligt att vid sidan af en täfling drifva propaganda för en idé; så kom jag mot min vilja att »täfla« om en uppgift, som så förutsätter kunskap om danska förhållande och danska tänkesätt, at den helt enkelt endast kan praktiskt lösas af en dansk arkitekt.

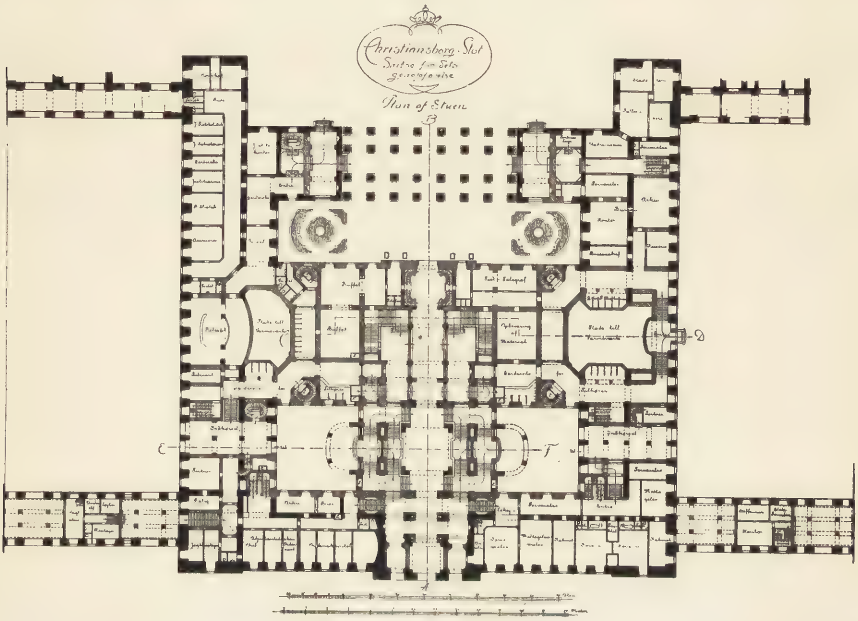
Förutom konkurrensprogrammets fordringar uppställde jag sålunda som absolut kraf: pietet mot det bestående, och uti hvilket kraf gifvetvis äfven ingick bibehållandet af kollonaden mot Ridebanan, för hvilken tanke redan Theofilus Hansen och andra med honom så bestämdt och med rätta uttalat sig. Uppfyllandet af detta sista önskemål, samtidigt med att hänsyn togs till de lättförståeliga önskningar, som framhållits från Riksdagskretsar, nämligen att riksdagslokalerna skola hafva en själfständig och »med Kongeboligen lige berettiget

Karakter«, gjorde arbetet visserligen svårare, men jag ansåg och anser det fortfarande, kan uppgiften ej lösas så, att samtliga dessa hufvudvilkor uppfyllas, då bör den helst blifva olöst; skall man kompromissa om hufvudfordringar, blir det hela aldrig till verklig glädje.

Som text i Eder tidskrift till mitt projekt anser jag lämligast at göra några utdrag ur den skisserna åtföljande promemorian.

Beskrivelse.

Ved Lov af 15. November 1903 er det vedtaget, at Christiansborg Slot bliver at genopføre saaledes, at der navnlig tilvejebringes enten *samlet* eller *adskilt* de fornødne Bygninger etc. . . .

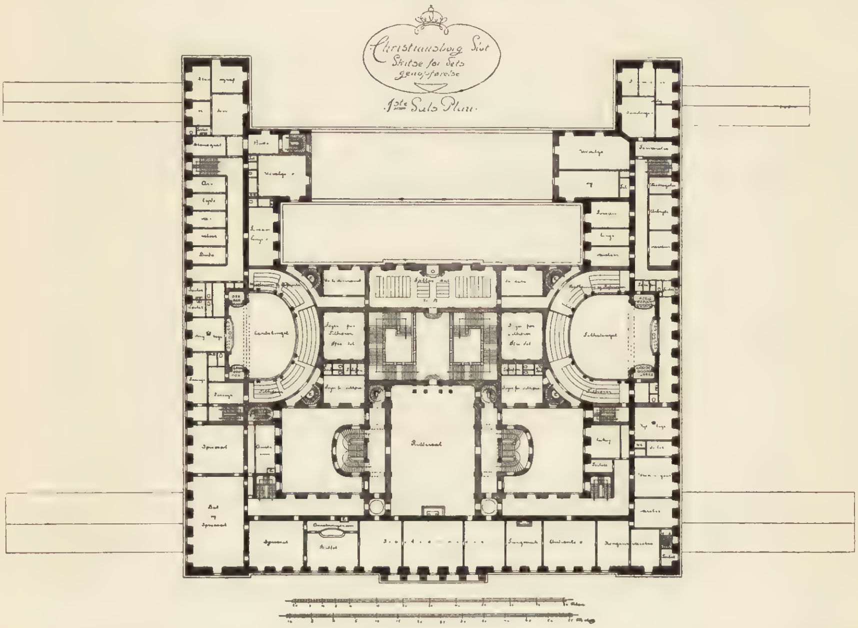
PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 9). ARCHITEKT FREDR. LILLJEKVIST.

Det synes mig, at det eneste mulige er at *samle* Bygningens forskellige Dele til en *Enhed.* Kommissionen af 1888 fremholder ved den endelige Bedømmelse af den da stedfundne Konkurrence som Hovedresultat først: at det af æsthetiske Hensyn var ugørligt paa det gamle Slots Plads at opføre to selvstændige, isolerede Bygninger, en for Kongen og Højesteret, en anden for Rigsdagen.

Den Del, omkring hvilken Bygningerne bør samles, bør ikke høre udelukkende til Slottet eller udelukkende til Rigsdagsbygningen, men den bør være fælles for dem begge, og selvfølgelig bør dette Parti indeholde Riddersalen, der skal støde umiddelbart op til Kongens Beletage og Repræsentationsetage, og i hvilken Sal Rigsdagens Medlemmer skal samles, naar Rigsdagen aabnes af Kongen. Denne Sal er den første i Landet, den bør derfor i enhver Henseende markeres højt over Slottets øvrige Dele og danne det Taarnparti, som saa almindeligt forlanges, og som Bygningen i og for sig og kanske endnu mere i

Forhold til sine Omgivelser fordrer. Et saadant Taarn vilde danne en god Baggrund for Udsigten fra Højbroplads, Holmens Kanal, Kanalpartiet ved Havnen og fra Slotsholmsgade; det skulde fra Sundet ses højt over Byen, mægtigt som Marmorkirkens Kuppel, et værdigt Mindesmærke for at fejre Kongens Jubilæum, og saaledes udgøre det særligt fremtrædende monumentale Parti af Slottet, til hvilket der efter Programmet er anslaaet $^1/_4$ Mill. Kr. ekstra.

Det andet Punkt i 1888-Kommissionens Udtalelse fremholder, »at de særlige Fordringer, som velindrettede Rigsdagslokaler stillede baade med Hensyn til Højden, i hvilken de kan anbringes over Gaden, og med Hensyn til *Belysningen*, i høj Grad vanskeliggjorde Rigsdagens Anbringelse *indenfor* de gamle Mure, og gjorde dette saa meget mere, jo mere man fordrede, at Rigsdagens Lokaler

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 9). ARCHITEKT FREDR. LILLJEKVIST.

skulde udgøre et selvstændigt Hele med en i det ydre fremtrædende Anseelighed, der svarede til Rigsdagens Betydning«.

Derved at Rigsdagens vigtigste Lokaler forlægges til Slottets Gaard, bortfalder disse Vanskeligheder; Rigsdagens Lokaler faar en ydre Anseelighed, Salene kan blive passende høje og faa en passende Højde over Jorden, og Belysningen kan blive rationel. Mezzaninens Arbejdsværelser bliver $6^1/_4$ Alen høje, og dertil kan Vinduerne i denne Etage uden Vanskelighed hæves mod disse Sider af Slottet.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Den gamle Hovedbygning er ubetydeligt forandret, kun Fløjene ved Kolonnaden er af æsthetiske Hensyn noget adskilte i de øvrige Etager, og ind imod de nye Gaarde er Hovedbygningen gjort noget mindre dyb, saa at Slottets

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 9).

ARCHITEKT
FREDR. LILLJEKVIST.

Vandmængde i Grunden. Huset er opført af røde haandstrøgne Mursten, med Gesimser, Vinduesindfatninger etc. af imiteret Sandsten. Taget er dækket med sortglasserede Tagsten; alt Metalarbejde udvendig er af Kobber. Vinduerne paa 1. og 2. Sal er indadgaaende uden Midtparter, med Broncebeslag. Dørbeslag i Værelserne paa 1. Sal er fransk Bronce. I Bygningen er elektrisk Elevator, Nedkastningstragte etc. I Kælderen er indrettet brandfri Rum, Vinkældere, Brændselsrum, Urtekældere etc.

Bygningen opvarmes dels ved varm Luft, dels eftervarmes den ved Ovne med varmt Vand. Den friske Luft kommer ind i Bygningen fra Gaarden gennem Aabninger over det i Midten af denne anbragte Vandbassin. Derfra drives Luften ved elektrisk Propel gennem Regnbad til Kaloriferer og afsætter derefter sit sidste Støv i Filtre, før den træder ind i Varmekanalerne. I alle Soveværelser, Køkken og andre Steder, hvor det er nødvendigt, haves varmt Vand fra Kedler ved Varmeværket. Vidtløftige elektriske Lysindlæg og Telefonanlæg er anbragte i Bygningen.

Som mine gode Medhjælpere til at præstere solidt og godt Arbejde takker jeg Architekt Rump som Konduktør, Billedhugger Lamberg-Petersen, Murermester Carl Schiøttz, Tømrermester Kastrup Nielsen, Oxelbergs Fabrikker for Snedkerarbejdet, Malermester Møllmann & Co. og Smedemester Doberch.

Det meget omfattende Ingeniørarbejde har Afdelingsingeniør Karsten projekteret og kontrolleret. Recks Opvarmningskompagni har udført Varmeværket, Ludvigsen & Hermann de sanitære Anlæg, Hassel & Teudt de elektriske Anlæg, Hein & Møller-Holst Elevatorer, Ferd. Sørensen & Co. det meget vidtløftige Telefonanlæg.

Gotfred Tvede.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

I en Artikel om Christiansborgs Genopførelse i »Architekten« Nr. 35 findes en indtrængende Anmodning fra Redaktionen til Architekter og andre Interesserede om i Tide at søge til os med alt, hvad de maatte have paa Sinde, der kan tjene til at denne saa vigtige Sag bringes ind paa det rette Spor.

Det er mig en Glæde hermed at kunne tilstille »Architekten« et Forslag til Benyttelse af Frederiks Hospitals Grund til Opførelsen af Bygninger for Rigsdag, Ministerier og Højesteret, som jeg har modtaget fra Hr. Geheimekonferensraad Julius Thomsen med Tilladelse til Offentliggørelse.

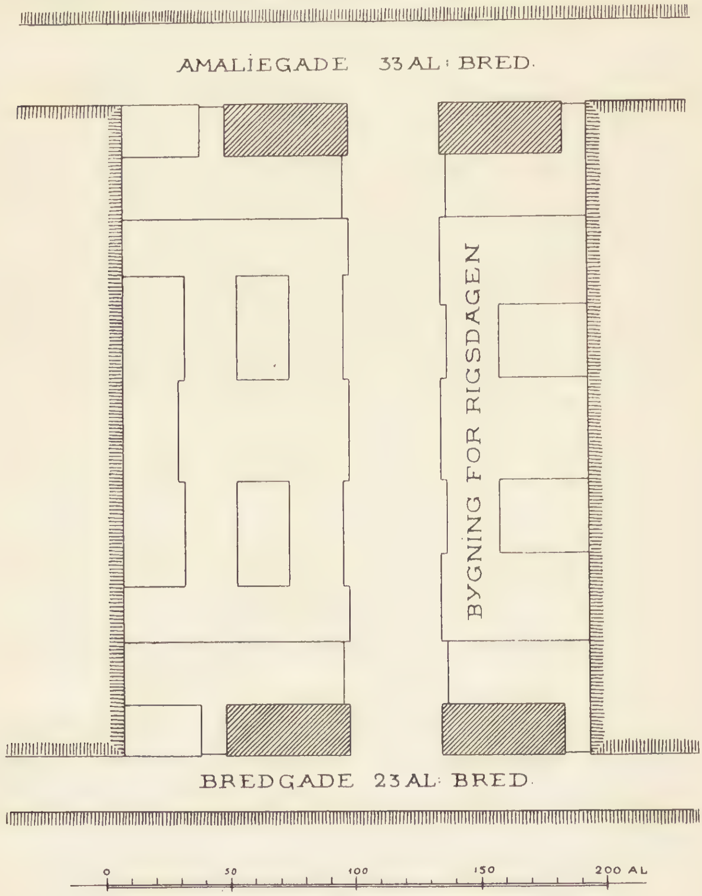
Architektforeningen har ved sin Henvendelse til Ministeriet gjort sig til Tolk for et almindeligt Ønske om, at der, inden endelig Bestemmelse tages om Maaden, hvorpaa Christiansborg skal genopføres, prøves en Løsning, hvorved der tilvejebringes en selvstændig Bygning for Landets Rigsdag.

Hvorvel jeg har tænkt mig og fremsat Forslag til en anden Løsning end det foreliggende Forslag, mener jeg dog, at ethvert Bidrag til Sagens Belysning maa modtages med Tak.

A. Clemmensen.

* * *

Den stærke Stemning, som efterhaanden er kommen til Orde imod Genopførelsen af Christiansborg Slot i Overensstemmelse med det af Kommissionen opstillede Programs indskrænkende Bestemmelser, foranlediger mig til at fremdrage et Forslag, som jeg i Aaret 1897 tilstillede Ministeriet, og som gik ud paa at simplificere Sagen om Nybygninger paa Slottets Grund derved, at man bestemte sig til at benytte Frederiks Hospitals Grund til derpaa at opføre en Rigsdagsbygning, der da vilde kunne udføres overensstemmende med de

særlige Krav, som der maa stilles til en saadan Bygning, uden at man i denne Retning vilde være begrænset af Hensyn til en eventuel Slotsbygning.

Mit Forslag gik ud paa, at man paa Hospitalets Grund skulde lægge en c. 40 Alen bred Gade fra Bredgade til Amaliegade og opføre Rigsdagsbygningen paa den ene Side af denne brede Gade, medens den øvrige Del af Grunden skulde forbeholdes til Opførelse af andre offentlige Bygninger, i hvilken Henseende jeg henledede Opmærksomheden paa, at Grunden var saa betydelig, at den vilde kunne afgive Plads til Bygninger for samtlige ministerielle Kontorer, hvis nuværende uhensigtsmæssige og brandfarlige Indretning er almindelig erkendt. Man vilde paa denne Maade kunne opnaa at faa Landets højeste Myndigheder, den bevilgende og den udøvende, samlede i et harmonisk og monumentalt Bygnings-

kompleks. Forslaget blev dog henlagt, fordi »det vilde krydse andre Planer«, som dengang var under Drøftelse.

Hospitalets Grund er c. 48.800 Kvadrat Alen ($3^1/_2$ Tdr. Land) og strækker sig, som bekendt, fra Bredgade til Amaliegade med en Façadelængde mod hver af disse Gader, der er nogle Alen større end Christiansborg Slots Hovedfaçade, og med Dybde omtrent 60 Alen større end denne. Der findes i Kjøbenhavn næppe nogen anden saa stor Byggegrund, saa heldigt beliggende og med en saa regelmæssig Form som Frederiks Hospitals Grund, og man vilde vistnok fra Statens Side begaa en stor Fejl ved ikke at bevare denne Grund til Bebyggelse i offentligt Formaal.

Der er selvfølgelig mange Maader, paa hvilke Bebyggelsen af denne store Grund kunde foregaa, alt efter det Formaal, som maatte tilsigtes. Paa den medfølgende Skitse, der i alt væsentligt er i Overensstemmelse med den, som jeg i sin Tid tilstillede Ministeriet, har jeg angivet en saadan Bebyggelse, nærmest for at vise, hvilket storslaaet Bygningskompleks, der kunde opføres paa denne Grund.

Hospitalets 4 store Pavillonbygninger, paa Skitsen betegnede ved Skravering, der paa Grund af deres architektoniske Værd vistnok bør bevares, ere paa Skitsen forbundne ved en c. 40 Alen bred Gade, hvorved der altsaa dannes en Forbindelse imellem Bredgade og Amaliegade med en Gadebredde omtrent 17 Alen større end Bredgades og 7 Alen større end Amaliegades. Grunden deles derved i to Dele, den ene med en Dybde af 60 Alen, den anden med en Dybde af 90 Alen.

Paa den første af disse tænkes Rigsdagsbygningen opført med en Façadelængde af c. 170 Alen, medens den anden Del af Grunden, samt Pavillonbygninger, forbeholdes for et andet offentligt Byggeforetagende.

Grundens betydelige Størrelse fremgaar af, at Rigsdagsbygningen paa denne Maade kunde opføres med et bebygget Grundareal af c. 8000 Kvadrat Alen (den nuværende Rigsdagsbygning dækker kun et Areal af c. 3300 Kvadratalen), medens der paa den øvrige Del af Grunden kunde opføres et Bygningskompleks, som iberegnet Pavillonbygningerne vilde kunne byde et bebygget Grundareal af c. 16.000 Kvadratalen (samtlige ministerielle Kontorbygninger, incl. Kancellibygning, dække for Tiden et Areal af c. 10.200 Kvadratalen).

Der kan næppe være nogen Tvivl om, at der under en dygtig Architekts Ledelse paa denne eller en lignende Maade, maatte kunne skabes et i Kjøbenhavn næsten enestaaende Bygningskompleks, der ved sin store Gadebredde og sine monumentale Bygninger vilde gøre et harmonisk og storslaaet Indtryk, samtidigt med at der ved samme opnaaedes den Fordel, dels at Rigsdagsbygningen kunde opføres upaavirket af de kommende Hensyn til en eventuel Slotsbygning, dels at der derved vilde frembyde sig Lejlighed til, samtidigt eller senere, at faa de ministerielle Kontorer ombyttede med hensigtsmæssigt indrettede Lokaler, og endelig at den eventuelle Slotsbygning kunde begrænses til en Størrelse, i hvilken den bedre vilde stemme med vort Lands nuværende stærkt indskrænkede Omraade, end den nuværende kolossale Bygning.

JULIUS THOMSEN.

FRA GADER OG STRÆDER.

Redaktionen har modtaget følgende:

I »Architekten« for den 17. ds. kritiserer Herr F. L. L. med Rette den uheldige Maade, paa hvilken Lysmasterne er anbragte i Vesterbros Passage, ganske dækkende for Frihedsstøtten. Som Formand og Ordfører for det i sin Tid af Borgerrepræsentationen angaaende den elektriske Belysning af Vesterbros Passage nedsatte Udvalg beder jeg om Tilladelse til at oplyse, at vi for vort Vedkommende ialfald ikke har været ganske blinde for den uheldige Virkning, som Lysmasternes Anbringelse midt i Kørebanen muligvis vilde have for Frihedsstøtten. Det hedder herom i Udvalgsbetænkningen som følger:

»Hvad angaar Standernes Stilling i Gadeprofilet er Udvalget af de af Belysningsdirektøren i Skrivelse af 25. Februar anførte Grunde enigt i, at de anbringes som af Magistraten foreslaaet, en Række midt i Gaden og en Række i hvert af Fortovene. Den eneste Betænkelighed, der kunde rejses imod denne Ordning, er den, at Standerne midt i Gaden skulde forstyrre det smukke Syn af Frihedsstøtten set fra Raadhuspladsen. Stadsarkitekten, der har været raadspurgt, har imidlertid i sin Betænkning af 26. April intet fundet at indvende i saa Henseende.«

Man maa være den ærede Indsender taknemmelig for, at han i denne Sammenhæng har rejst Spørgsmaalet om Frihedsstøttens Flytning til en bedre Plads. Som fremhævet af Indsenderen vil den efter Anlæget af den nye Personbanegaard blive omgivet af høje Bygninger. Men den skal endvidere, hvis jeg ikke tager meget fejl, medens Tunnelarbejderne under Vesterbrogade udføres, fjernes fra sin Plads, saa at en Flytning til et helt andet Sted netop ved denne Lejlighed uden forøgede Vanskeligheder vil kunne foretages.

At den vilde tage sig ud paa den Plads, hvor nu Dragekummen staar, tillader jeg mig imidlertid, skønt Lægmand, i al Beskedenhed at betvivle.

C. V. Slomann.

FORSKELLIGT.

I *Bozen* er den 16. April aabnet et nyt Museum. I Tyrol, navnlig dets sydlige Del, er der endnu en stor Rigdom paa gamle, kunstindustrielle Sager, særligt udførte som Husflidsarbejder i selve Landets Egne; men det gælder om at bevare dem for Landet, da Fremmedes Samlerlyst tynder mere og mere ud i deres Rækker. Det Ydre af Museet viser de originale Former af den Stil, der hører hjemme der i Egnen. Indvendig findes Bondestuer, et Kapel, Rum i Renaissance og Empire, de sidste med udmærkede Porcellains-Samlinger, og en fuldstændig Samling af tyrolske Folkedragter, som vel er enestaaende i sin Art.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. JULI 1905
7. AARGANG № 40

GROTTA FERRATA.

REJSEBREV FRA ROM.

Maj 1905.

Det er prægtigt at leve i Rom; man vandrer mellem de storslaaede Paladser, mellem de historiske Ruiner af den største arkæologiske og architektoniske Interesse, man besøger daglig Kirker, hvis Indre overrasker ved Pragtudfoldelse og Rigdom paa Kunstværker, og som stemmer Sindet ved det eventyrlige, der hviler over hele Gudstjenesten og dens Udøvere, over Præsterne i deres straalende Skrud, over Sangen, Orgelspillet og den betagende Røgelseduft.

Men at skrive noget om Rom, det er umuligt. Rom og dets Mindesmærker er beskrevne de utallige Gange, og desuden kender jo saa mange af dette Blads Læsere det hele af Selvsyn. Men fra Omegnen af Rom, fra de smaa Bjærgbyer, kan man dog endnu hente Enkeltheder, som ikke er saa kendte, og dog ikke er uden Interesse.

Der afholdes i Sommer i *Grotta Ferrata* en Udstilling af *byzantinsk Kunst*, som jeg har besøgt. Man kører paa Jærnbane til Frascati og begiver sig derfra til Grotta Ferrata, som ligger midt imellem Frascati og Marino. Byen er ganske lille: kun en bred Gade, afbrudt af et lille Torv med et Springvand, og endende ud for et gammelt, fæstningslignende Kloster, foran hvilket er rejst en moderne, dekorativ Broncestatue af Byens Skytspatron St. Nilo. I Klosteret med sin

smukke, loggiaomgivne Gaard findes Udstillingen, som forevises og betjenes af Munke.

Hvor interessant end Udstillingen viste sig at være, saa led den dog af én stor Fejl: der var flere Kopier end Originaler. Naar de ikke ejede disse sidste,

BRACCIANO.

hvoriblandt adskillige var udlaante fra offentlige og private Samlinger, maatte de erstatte dem med Efterligninger, som forøvrigt ofte var fuldkommen skuffende udførte.

Hvad saa man da her paa Udstillingen? Gamle, religiøse Malerier, alle mulige kirkelige Genstande, Manuskripter og Bøger, Monstranser og Krucifikser, gamle, ægte Marmorsøjler ved Siden af Afstøbninger af Kapitæler og dekorative plastiske Arbejder, en Mængde Mosaiker i fortrinlige Gengivelser, hovedsagelig fra Venezia og Ravenna, Fotografier o. s. v. Skulde man fremhæve enkelte Pragtstykker, blev det et Par mægtige Broncekandelabre fra det 12te Aarhundrede. Her var virkelig i disse smaa, hyggelige Klosterceller samlet et enestaaende Udvalg af Arbejder af italiensk-byzantinsk Kunst, som vilde være et ypperligt Materiale til et indgaaende Specialstudium af denne Kunst.

BRACCIANO, HOVEDINDGANGEN.

I nordvestlig Retning, midt imellem Rom og Viterbo, ligger den lille By *Bracciano* ved Bredden af den dybe Kratersø af samme

Navn. Byen ligger højt, og Gaderne samler sig terrasseformigt omkring et mægtigt, gammelt Palads, der behersker hele Egnen med sine vældige, tindede Mure og sine fem runde, kraftigt formede Hjørnetaarne. Det er Orsiniernes gamle Palads, opført 1460, men 1696 gaaet over i Fyrstefamilien Odescalchis Besiddelse. I Midten af 1890'erne er der paabegyndt en gennemgaaende Restaurering, som ikke er endt endnu.

Borgen er imponerende ved sin Storhed og Enkelhed og sin maleriske Beliggenhed; fast og sikker ligger den der paa Bjærgets Top, og Murenes graagule Tone, de faa Vindueshuller, de mægtige Flader og de runde Taarnes Skygger danner en forunderlig Helhedsvirkning af stolt Kraft. Som det fremgaar af Tiden, da den er opført, staar den paa Overgangen fra Gothik til Renæssance,

BRACCIANO. DEN INDRE GAARD.

Anlæget med Fæstningsmure, Borggrave og udvendige Bastioner er nærmest middelalderligt, hvorimod alle Enkeltheder tilhører Renæssancen. I den indvendige Gaard findes et smukt og ejendommeligt Trappeanlæg, som minder om Bargello i Firenze, og som har den Ejendommelighed, at Rækværkets Søjler aftager i Størrelse op imod det vandrette Tag, de bærer.

Borgens Indre er tilgængeligt. Man gennemvandrer en Række store, høje Rum, dækkede med dekorerede Bjælkelofter; alle de oprindelige Dekorationer er fundne efter Afdækning af senere Tiders pudsede Lofter, og de staar gennemgaaende friskt i deres rolige, sammenstemte Farver. De fleste Rum er monterede, delvis med de oprindelige Møbler,[1] Senge, Kaminer, Ildbukke, Malerier o. s. v., og her findes en sand Rigdom paa skønt Kunsthaandværk. Man kan ikke noksom anbefale enhver Romafarer den lille Jærnbanetur ud til Bracciano; den lønner sig i fuldt Maal.

ERIK SCHIØDTE.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

AF V. KLEIN.

Ved min Tilbagekomst fra Udlandet ser jeg, at der har været ført en Del Diskussion om denne Sag; men det forekommer mig ikke, at den tilstrækkeligt har belyst Spørgsmaalet; jeg maa derfor maaske have Lov til ogsaa at gøre nogle Bemærkninger, da der er nogle af de faldne Udtalelser, jeg kan tiltræde, andre, jeg maa tage Afstand fra.

Det glæder mig, at mine Kolleger endelig ere blevne enige om, at Rigsdagen og de kongelige Repræsentationslokaler bør lægges i to særskilte Bygninger; det er kun beklageligt, at de Architekter, der var med til at udarbejde Programmet, ikke indsaa det i rette Tid. Allerede da jeg deltog i Konkursen 1887, gjorde jeg denne Anskuelse stærkt gældende i det trykte Følgeskrift, hvormed jeg ledsagede Tegningerne; og jeg har senere flere Gange gentaget den uden Virkning, bl. a. Arch. 6. Aarg., Pag. 37.

Men jeg kan ikke være med til den Konklusion, man drager: »Det er kunstnerisk set en Umulighed at indbygge Lokaler baade for Kongehusets Repræsentation og Rigsdagen i Slotsruinen«, saaledes som udtalt i Architektforeningens Brev til Ministeren; der er Plads nok til begge Dele, og det forekommer mig lidt komisk, naar der i samme Brev tales om at »flikke« Rigsdagens Lokaler ind i èn Slotsfløj, hvis *Dimensioner* i ingen Henseende passer (den er 194 Alen lang, 36 Alen dyb!). Jeg kan heller ikke tiltræde KAMPMANNS Anskuelse, at det vilde være overordentlig sørgeligt, hvis disse to Bygninger skulde samles paa et Sted. *Her foreligger en Uklarhed, som er opstaaet ved Forveksling af de to Begreber »under et Tag« og »paa et Sted«. Det første er forkasteligt, det andet naturligt under de givne Forhold.*

En anden Forvirring er opstaaet, idet man jævnlig har talt om *Opførelse af et Slot eller endog en Kongebolig**). Ordet *Slot* fandtes desværre allerede i Loven af Oktober 1903, men det blev værre, da den daværende Trafikminister ved Lovens Fremlæggelse erklærede det for den naturlige Løsning af Opgaven at lægge *Kongeslottet* mod Slotspladsen (Arch. 6. Aarg., Pag. 46). MARTIN BORCH taler ligeledes om *Slottet*, og det samme er Tilfældet med KAMPMANN, der endog to Gange (7. Aarg. Pag. 323) siger: *Kongeboligen.*

Men her er slet ikke Tale om et Slot og endnu mindre om en Kongebolig. Kjøbenhavn har allerede et meget smukt Slot, bestaaende af de fire Palaiser paa Amalienborg: her er kun Tale om en Appendix til dette, et Festlokale, der maaske bliver brugt en Gang om Aaret, og nogle Værelser for fremmede Fyrster. Det er en Genstand, som ikke behøver at behandles med mere Underdanighed end en Rigsdagsbygning: De to kunne meget godt være *Pendanter* uden at træde hinandens Ære for nær**). Men det værste ved denne Begrebsforvirring er dog,

---

*) De to Begreber er forøvrigt identiske: et Slot betyder »et anseligt stort Hus, en Fyrste eller fornem Herre ejer og *beboer*, enten bestandig eller for en Tid (Jagtslot, Lystslot, Sommerslot)«; se Molbech, Dansk Ordbog.

**) KAMPMANN skriver (7. Aarg., Pag. 98): »Det ejendommelige ved en Rigsdagsbygning kan aldrig paa dette Sted komme til Udvikling«. Dermed sigter han formodentlig

at det sandsynligvis er den, som har givet Anledning til den uheldige Bestemmelse i Programmet, at Repræsentationslokalerne skulle ligge mod Slotspladsen*).

Jeg kan godt forstaa Kampmanns begejstrede Udbrud: »det vilde være herligt, at projektere en ny Rigsdagsbygning paa et andet Sted« (Arch. 7. Aarg. Pag. 324), og jeg kan ogsaa forstaa, at CLEMMENSEN mest har Lyst til at bruge hele Tomten til et Slot (skønt det er lidt komisk, naar det skal være et Slot, hvori Kongen hverken kan eller vil bo), men det hele er fantastiske Drømme. Rigsdagen rutter nu engang ikke med Landets Penge; den ved meget godt, at det gamle Bibliotek rettere bør reserveres til Forbedring af Ministerialkontorerne; den har tre à fire Gange afvist Tanken (Arch. 6, P. 44), og tilmed har den nuværende Minister bestemt udtalt sig derimod. Naar man nu haler den frem igen, er det kun at spilde Tiden til ingen Nytte. Man gør derfor bedst i at tage Loven af Oktober 1903, som den er, tilmed da den er meget fornuftig. Kun den omhandlede uheldige Bestemmelse i Programmet maa væk, men det kan gøres med et Pennestrøg.

Loven siger udtrykkelig, at der paa Tomten *samlet eller adskilt* skal opføres de fornødne Bygninger, og da man nu heldigvis er bleven enig om, at det første er forkasteligt, er det givet, at der skal opføres to særskilte Bygninger (eller tre, hvis man vil have Højesteret med). Og da det tillige er forlangt, at de skulle danne en architektonisk Helhed, vil det med andre Ord sige, at *der skal paa Slotstomten anlægges en monumental Plads ligesom Amalienborg.* Dette er tillige den eneste mulige Maade at løse Opgaven om Tilvejebringelse af en god Færdselslinie mellem Byens vestre og østre Del**). Den vanvittige Tanke at skære Pladsen i tre Dele ved at benytte Slottets østre og vestre Fløj, falder bort af sig selv, naar det oftnævnte Punkt i Programmet ændres.

Det er denne Tanke, jeg nu har arbejdet paa i atten Aar til ingen Nytte; efter Architektforeningens Adresse og Ministerens Svar derpaa synes det at være den eneste Mulighed, hvis man ikke vil slaa sig selv paa Munden. Men saa bliver det næste Spørgsmaal: 1) er der Plads til disse Bygninger? 2) kunne de gamle Fundamenter bruges? og 3) skal Rigsdagsbygningen lægges mod Nord eller Syd?

Med Hensyn til det sidste Punkt har jeg tidligere været af den Mening, at den helst burde ligge mod Syd, men efter at have set en Plan af Kammerherre

---

til den runde Udbygning til Folketinget, som nogle Architekter sværme for at trække frem, formodentlig i den Formening, at den skal være særlig karakteriserende og derfor skjøn. Men for det første er det ikke nødvendigt, at Salen skal være halvrund, og naar man kun kan løse Opgaven saa uheldigt som i den norske Stortingsbygning, i BRUMMERS og MØRK-HANSENS Projekt (Arch. 7. Aarg. XXXVII) og i KAMPMANNS egen Tegning (7. Aarg. Pag. 97), skal man hellere gaa udenom den, som foreslaaet af Kammerherre MELDAHL (FR. SCHIØTT, Christiansborg, Pag. XXIX), eller holde sig til de gamle firkantede Former, som alle de andre Konkurrerende har gjort og — som Kampmann ogsaa selv gør for Landstingssalens Vedkommende (7. Aarg. P. 97).

*) Om denne Bestemmelses Oprindelse gaar der mystiske Rygter, som dog foreløbig ikke skulle omtales.

**) Den Indvending, at Ridebanen i saa Tilfælde maa sløjfes, har intet at sige. Man kan godt vedblivende køre udenom den, naar blot Kørevejene gøres bredere, end de nu ere. Det afgørende er, at der skaffes fri Udsigt.

MELDAHL (SCHIØTT, Christiansborg, Pag. XXIX), har jeg ændret min Anskuelse. Hans Ide med at faa en moderne, halvrund Folketingssal og dog slippe for at lade den fremtræde i Façaden er fortræffelig; Tilgangen til den er tillige rigtig god. Naar Repræsentationslokalerne lægges mod Biblioteksgaarden, faar de desuden bedre Tilkørsler og kommer i Forbindelse med Kontorerne i Hoftheaterbygningen, der yderligere kunne udvides i det kongelige Biblioteks Avislokale over Buegangen.

Ved Bestemmelsen af *den Størrelse, der udfordres til Rigsdagsbygningen*, kan man altsaa se bort baade fra Folketingssalen med Foyer og fra 2600 □ Alen mindre Lokale, der findes paa Kammerherre Meldahls Plan. Efter Programmet forlanges foruden Folketingssalen med Tilbehør .... 10.800 □ Alen
fradrages de nævnte .... 2.600 —

bliver Rest... 8.200 □ Alen
Hertil maa yderligere lægges for Landstingssalen, der gaar gennem to Etager.. 800 □ Alen

Tilsammen... 9.000 □ Alen
der kan fordeles i 3 Etager à 3000, eller 4 Etager à 2250.

Den ældre nordlige Fløj er udvendig 194 × 36 = ... 6984 □ Alen
To tilbyggede Endepartier (se TH. JØRGENSENS Tegning) 2 × 20 × 36 1440 —

Tilsammen... 8424 —
Murtykkelsen udgør .... 1700*)

Rest... 6724 □ Alen
Der er altsaa rigelig Plads til Trapper, Korridorer, mulige Udvidelser etc.

Til Festbygning m. m. udfordres efter Programmet .... 17.540 □ Alen
+ Riddersalen (2 Etager) .... 1.200 □ Alen

Tilsammen... 18.740 □ Alen
fordelt i 3 Etager à 6246 □ Alen
eller i 4 Etager à 4685 □ Alen.

Ogsaa rigelig Plads.

Der er endog Plads til at stikke *Højesteretslokalerne* ind i en af Fløjene, men jeg skal dog bemærke, at naar man er saa øm over Kongens og Rigsdagens Værdighed, skulde man ikke glemme, at ogsaa den tredie af de store Samfundsmagter, har Krav paa Hensyn**). Det vilde derfor være heldigst, om denne Institution fik en særlig Bygning et andet Sted; det kunde ikke medføre nogen synderlig forøget Udgift. Men vil man have den med, kan den anbringes i en lavere Fløj mod Ridebanen, hvoraf dog idetmindste nederste Etage maatte være gennembrudt. Og vil man have Helheden stærkere accentueret, kan der paa denne anbringes et Taarn, der af Symbolikere kan tydes som Udtrykket for den stærke Enhed af de *tre* Magter. Man kan med lidt Fantasi danne sig en Fore-

---

*) Jeg gaar ud fra, at Murene afhugges til rimelig Tykkelse, saaledes som foreslaaet i Komitebetænkningen, Pag. 27, eller nedbrydes og erstattes med andre som foreslaaet af mig i Arch. 6. Aarg. Pag. 40.

**) »Den lovgivende Magt er hos Kongen og Rigsdagen i Forening. Den udøvende Magt er hos Kongen. Den dømmende Magt er hos Domstolene« (Grundlovens § 2).

stilling om, hvorledes det kan komme til at se ud, ved at betragte Tegningerne i Arch. 6. Aarg., Pag 39 og 7. Aarg. Pag. XXI.

Jeg sammenfatter min Anskuelse i følgende Punkter:

1) Loven af Oktober 1903 behøver ikke at ændres; der er Plads nok baade til Rigsdag og Festbygning.

2) Kælderetagen kan bibeholdes, dens Mure er tykke nok til, at man ved Afhugning udvendig kan faa tilbagespringende Partier, hvor man ønsker det. Men det er mere hensigtsmæssigt at nedbryde Resten af Murene indtil Stuegulvet.

3) Af de fire Fløje genopføres kun den søndre og den nordre, eventuelt med nogle fremspringende Endepartier. Resten af østre og vestre Fløj nedbrydes eller erstattes af lavere Bygninger med tildels gennembrudt første Etage. Om man vil, kan man lægge Højesterets Lokale ovenpaa den ene, men det fraraades.

4) Naar Ministeren efter Komiteens Indstilling har opfordret tre Architekter til at udarbejde nye Projekter *indenfor den af Programmet fastsatte Ramme* (Dannebrog 10. Maj 1905), tror jeg ikke, at der vil opnaas andet end Tab af Tid og Penge. Fejlen ligger i Programmets Bestemmelser om, at Repræsentationslokalerne skulle ligge mod Slotspladsen. Det er den, som har foraarsaget det uheldige Udfald af den første Konkurrence.

* * *

Prof. V. Klein, som ikke var til Stede ved det i Architektforeningen den 1. Maj afholdte Møde, er altsaa dog enig med Kollegerne i den Opfattelse, at det er forkasteligt at samle Kongehusets Repræsentationslokaler og Rigsdagen »under et Tag«, og anser der for »naturligt under de givne Forhold« at samle de to, eventuelt tre Bygninger paa eet Sted, ɔ: Slotspladsen. Naar Architektforeningen i sin Skrivelse til Ministeren er kommet til den Konklusion, at det »kunstnerisk set er en Umulighed at indbygge Lokaler baade for Kongehusets Repræsentation og Landets Rigsdag i Slotsruinen«, maa Betoningen i denne Sætning lægges paa Ordet »kunstnerisk«. Thi at det jo nok lader sig gøre at flikke et Rigsdaghus paa en mere eller mindre heldig Maade ind i en Slotsfløj, har Konkurrencen vist; men at det er baade upraktisk og ukunstnerisk, er tillige tilstrækkeligt godtgjort. Der er derefter ikke nogetsomhelst »komisk« i Architektforeningens Udtalelser i denne Henseende.

Overfor enkelte af de i Prof. Kleins ovenstaaende Artikel faldne Udtalelser mener Redaktionen at maatte tage alt fornødent Forbehold. *Red.*

FRA GADER OG STRÆDER.

I Anledning af den i »Architekten« for 17. og 25. Juni omtalte eventuelle Flytning af Frihedsstøtten, tillader jeg mig at bede den ærede Redaktion om Plads i Bladet for følgende Linier.

I Tidernes Løb er jo de Omgivelser, mellem hvilke Frihedsstøtten i sin

Tid blev opstillet, undergaaet saa store Forandringer, at det vel, navnlig med de fremtidige Forhold for Øje, kun kan være ønskeligt ved Flytning at skaffe det smukke Mindesmærke en mere passende Indramning. Med andre Ord, denne Indramning maa kunne give noget af den samme Stemning, som Frihedsstøttens tidligste Omgivelser havde, og i hvilke den passede. Jeg tillader mig da at henlede Opmærksomheden paa den store Græsplæne oppe paa Frederiksberg Bakke mellem Roskildevejen og Søndermarken.

Heroppe vilde Frihedsstøtten igen faa de rolige, landskabelige Omgivelser, den nu maa savne, den vilde atter komme til at staa ved den samme Færdselsvej ind til Byen og saaledes blive hilst af Landbefolkningen, for hvilken den jo har særlig Betydning. Endvidere vilde Monumentet paa denne Plads ligesom danne Midtpunktet for de store Folkefester, som om Sommeren holdes derude i Søndermarken og Frederiksberg Have, og det gamle Mindesmærke vil da engang igen faa Nyhedens Interesse, fordi man derude vil kunne betragte det, uden at risikere Liv og Lemmer.

Vodroffsvej 42, 26. 6. 05.

C. Novi.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Foreningen af 3. December 1892 har udsendt 6 nye Blade af sine Opmaalingstegninger, indeholdende Amalienborg-Porten ved Lethraborg (ved K. H. Gemzøe og Ove Funch Espersen), Gunhildskorset paa Nationalmuseet (ved Th. Henningsen), Ligsten fra Vallø Kirkegaard (ved Vald. Sander), Kapel ved Braaby Kirke (ved Christen Borch), Heerings Gaard paa Christianshavn (ved Martin Nielsen) og Dør i Nørre Vosborgs Spisestue (ved Chr. N. Benzon). Det er en Fornøjelse at se disse Arbejder af de unge; paa en værdig Maade slutter de sig til de »voksne« Architekters Værk »Tegninger af ældre nordisk Architektur«. Der er al mulig Grund for enhver, der interesserer sig for god Architektur og gode, ædruelige Fremstillinger af denne, til at støtte Foreningen og dens smukke Tidsskrift, som tilmed er saare billigt og — hvad der maa fremhæves som en Dyd ved et architektonisk Værk — af et overkommeligt Format. Naar man sammenligner de to nævnte *danske* architektoniske Værker med, hvad der fremkommer i Udlandet, har man Ret til at sige, at vore Architekter staar paa et fremskudt Standpunkt.

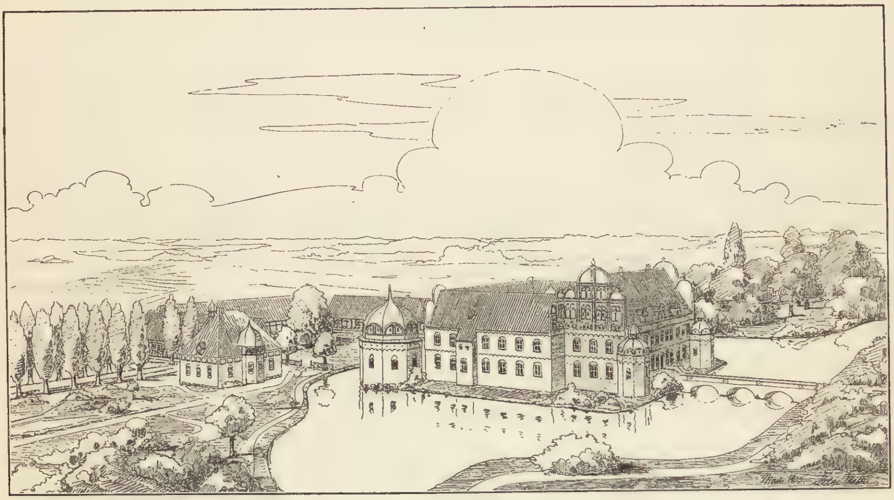
FORSKELLIGT.

Nürnberg. Magistraten i Nürnberg har bevilget en større Sum til Opførelsen af en Atelierbygning ved Siden af den kunstindustrielle Skole. Bygningen vil komme til at indeholde 6 Atelierer, som saavel indenbys som fremmede Kunstnere kan erholde til Leje paa kortere eller længere Tid.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 8. JULI 1905
7. AARGANG № 41

ET FRØKENKLOSTER.

»Architekten« bringer hermed Gengivelser af det smukke Projekt, for hvilket Architekt Helge Møller i Foraaret vandt Præmien (600 Kr.) ved den Neuhausenske Konkurs. Disse Opgaver, der stilles hvert andet Aar, ere for saa vidt interessantere end Konkurrencen om Akademiets Guldmedailler, som de Konkurrerende her har Lejlighed til at behandle et ikke for overvældende stort Emne paa en friere Maade, end det som Regel er Tilfældet med Guldmedaillearbejderne, der for det meste er lovlig »akademiske«.

Opgaven lød: Et Frøkenkloster, og hertil knyttedes følgende Program:

Bygningen, som tænkes at skulle afløse en ældre, forfalden, til en gammel Stiftelse hørende Bygning, skal være beliggende i en større Have. Hovedbygningen skal indeholde: 3—4 Værelser for Priorinden, 40 Værelser for 20 Klosterfrøkener, fælles Spisestue, fælles Havestue, et lille Kapel med Aftrædelsesværelse for Præsten, Køkken med tilhørende Rum, nogle Badeværelser, Værelser for 16 Tjenestepiger og Køkkenbetjeningen, et Biblioteksværelse og Arkivrum.

I en eller flere isolerede Bygninger skal der være Boliger for: en Klosterforvalter (med Kontor), en Gartner, to Tjenere, en Kusk, en Gaardskarl, en

Portner; samt desuden Vognremise, Stald til 4 Heste, Vaskehus og Brændselsrum.

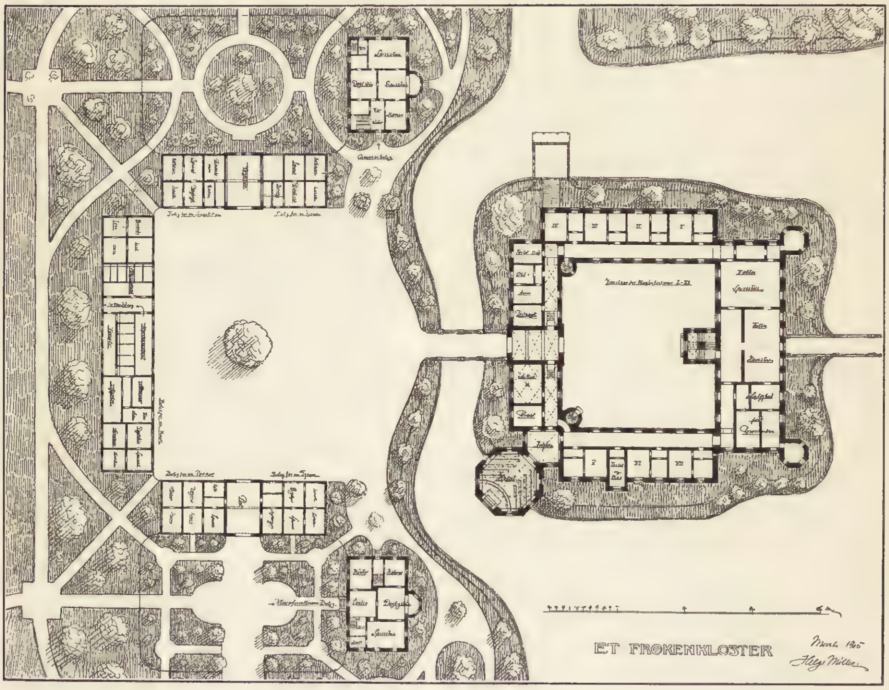
Hovedbygningen maa kun have 2 Etager, Kvistværelser og Kælder. Den tænkes opvarmet ved et Centralvarmeapparat.

Der forlanges: 3 Façader og 2 Snit i 3 Linier pr. Alen, de nødvendige Planer i $1\frac{1}{2}$ Linie pr. Alen, Situationsplan i $\frac{1}{2}$ Linie pr. Alen, samt en perspektivisk Fremstilling af det Ydre.

Nedenstaaende findes en Forklaring til Projektet ved Architekt HELGE MØLLER selv.

Red.

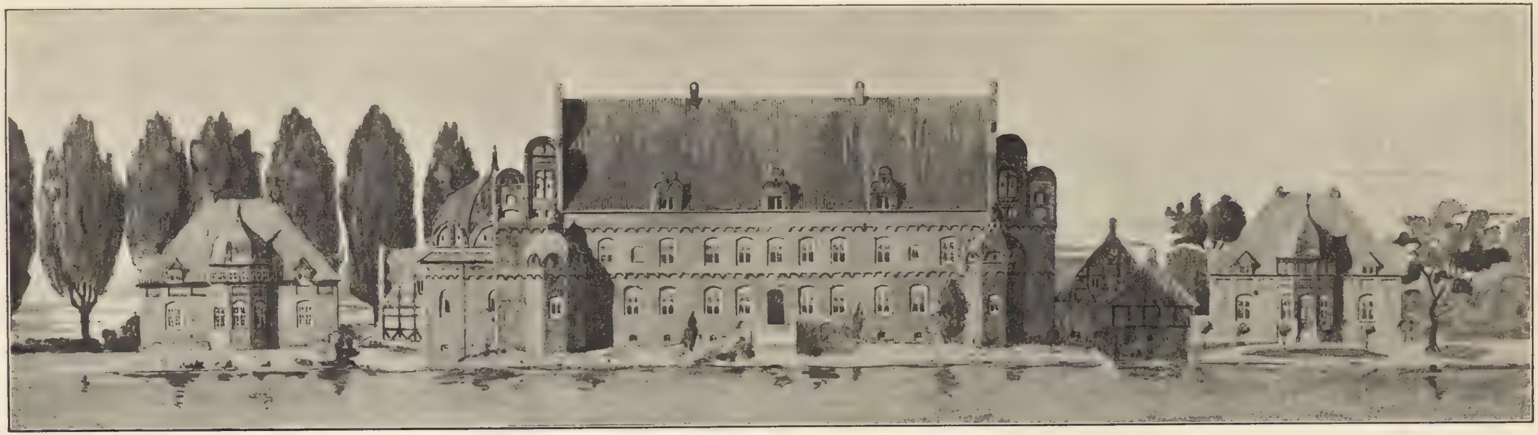
* * *

Da »Architekten« venligst har anmodet mig om at ledsage mit Projekt af »et Frøkenkloster« fra dette Aars Udstilling med en Text, skal jeg gerne forsøge derpaa, skønt Tegningerne i Øjeblikket ikke er mig i Hænde, hvorfor jeg kun kan støtte mig til Hukommelsen.

At Projektets Herregaardsudseende straks falder i Øjnene, skyldes den Omstændighed, at kun Tanken om at kunne bringe Opgaven ind under Studiet af gamle danske Borge, som jeg netop var optaget af, bragte mig til for Alvor at tage fat paa Arbejdet.

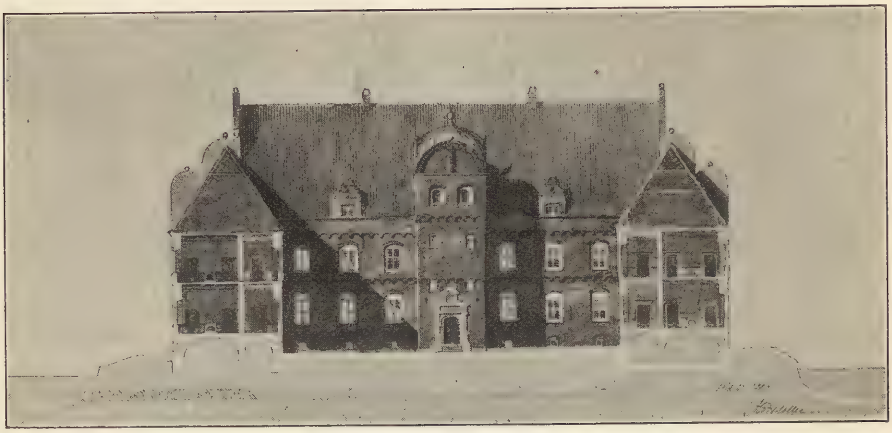
Ved at se hen til vore mest bekendte Frøkenklostre blev jeg bestyrket i, at netop *Herregaardens* mere verdslige Præg, dens om end tilbagetrukne, saa dog ikke afsondrede Fornemhed, passede godt til en Bolig for adelige Damer, hvis Mening med at gaa i Kloster ikke er at sky Verden, men at fortsætte deres Tilværelse under de vante herskabelige Former.

ET FRØKENKLOSTER. ARCHITEKT HELGE MØLLER.

Borgen skulde ikke alene være et hyggeligt Asyl, men en stærk og mandig Formynder for de enligtstillede. Naar jeg har set paa vore gamle Herregaarde, har det altid slaaet mig, at de saa ud, som var de groet op af den Jord, hvor de staar, som de var mægtige Væsener, der ikke rigtig kunde ejes af nogen, men selv ejede deres Beboere, og at de bare maatte føle det som at have lidt »Mus i Maven«, naar Skillemure derinde flyttedes og Lofter faldt.

ET FRØKENKLOSTER. ARCHITEKT HELGE MØLLER.

Der kan vel næppe tænkes Bygninger, der mere end disse gamle Gaarde synes at høre sammen med deres Omgivelser. Man ved næppe om Borgen er lagt der, fordi Gravene var tilstede, eller Gravene er tilvejebragte for Borgens Skyld, og Egen, Linden og de røde Mure synes skabte for hinanden.

Med disse Forbilleder i Tankerne søgte jeg da først at forestille mig en typisk dansk Egn, hvor jeg kunde gruppere Bygningerne, saa Slottet med dets Embedsboliger og Udhuse blev ligesom et Knudepunkt i Landskabet — den lille Verden for sig, som et saadant Kompleks betegner i Bevidstheden.

At Planens Hovedform minder om Rygaard, og Motiverne til Façaderne stammer fra Hesselagergaard, vil Ingen være i Tvivl om; kun for det ny Mo-

Korridorer maa blive fuldt lyse; kun nogle faa Vinduer er blevne flyttede. Selvfølgelig er herved Slotsgaarden bleven formindsket; men Gaarden er det mindst værdifulde Parti, og det synes mig derfor, at Skaden af dette Indgreb er relativt underordnet, *da Kolonnaden derved kan bibeholdes*. Den formindskede Gaard med sit Gavlparti i Baggrunden og kronet af Kuppelen kompletterer de ældre Bygninger omkring og kan med dem danne en architektonisk og skøn Helhed.

Bygningen er ved to Gaarde adskilt i sine to Hoveddele, Slottet og Rigsdagsbygningen. Selvfølgeligt vil disse Gaarde blive mindre, naar Bygningen behandles som en Enhed, end naar den behandles som adskilte Dele; dette vilde efter Programmet af 1887—88, hvor den kongelige Familie skulde have sin Bolig paa Slottet, have været uhensigtsmæssigt, men kan nu ikke spille nogen Rolle, navnlig da ingen af Værelserne er placerede ud imod disse Gaarde.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 9). ARCHITEKT FREDR. LILLJEKVIST.

Muligvis bør en Del af Lokalerne bytte Plads, men dette hører til et mere detailleret Studium: Hovedarrangementerne viser, at der er rigelig Plads, og at en *praktisk Løsning* af Opgaven *kan* gennemføres.

(For at overbevise mig om, hvorvidt Bygningens *æsthetiske Gruppering* virkelig tillod, at Gaarden blev bebygget i Overensstemmelse med den af mig udtænkte Maade, ansaa jeg det *nødvendigt* at prøve dette i Model.)

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Till dessa utdrag ur promemorian bör tilläggas, att materialbehandlingen af fasaderna helt naturligt är den nu befindtliga: blandning af naturlig sten och putsade ytor. Kostnaden blir, beräknadt efter Köpenhamns Rådhus enhetspriser, omkring $^1/_2$ millioner kronor lägre än de disponibla medlen, hvartill äfven kommer besparingar genom att mycket af den naturliga stenen vid fönster, listverk o. s. v. kan användas, om fasaderna ej förändras.

Under de betingelser jag inlemnat min skiss, kände jag mig föga besviken, när konkurrensens resultat blef bekant, men väl glad att bepröfvade konstnärliga förmågor kommit i spetsen att föra den svåra uppgiften vidare fram. Vid besök i Köpenhamn för att bese de utställda konkurrensprojekten, kände jag emellertid en stor »Skuffelse«, och jag kan ej underlåta att i detta samband yttra mig om anledningen dertill.

Jag ber genast få betona, att det ej är fråga om kritik öfver kommissionens bedömelse eller kritik öfver de prisbelönade projekten, hvare sig ur praktisk eller rent konstnärlig synpunkt; jag vill blott ge luft åt den förvåning och ledsnad, jag kände öfver att Schiøtts kraftige maning ej vunnit något gehör. Hans ord: »Det er ikke et nyt Slot, der skal bygges, men Christiansborg, der skal genrejses,« är ett axiom, som jag icke kan tänka mig, att Danmarks folk vill tillåta, att det åsidosättes. Man har vid denna sista konkurrens gått fram lika ogeneradt som vid föregående, såväl bland herrar pristagare som öfriga. Kollonaden bebygges, flyglar bortrifvas, til och med slottets hufvudflygel föreslås att bortrifvas för att få öppen plats, byggnaden afrifvas på höjden, våningshöjderna omkastas, den ena förändrar hufvudbyggnadens fasader till Ridbanans stil, den andra plockar på fasaderna med kolonner och pilastrar, den tredje gör dem fullt moderna med röda tegelytor o. s. v., allt åtgärder som vore berättigade om det gällde att ombygga en gammal magasinsbyggnad till något nytt och finare ändamål, och der man af ekonomiska skäl beslutat använda de befindtliga murarna; det kan dock aldrig försvaras att på så sätt behandla Christiansborg Slot, »den gamle historiske Plet, hvorfra først Kjøbenhavn og siden hele Riget havde været styret«. Man har sagt mig, att ett uttalande i denna riktning skulle vinna föga anklang; hufvudsaken och hufvudintresset är blott att det nya slottet måtte blifva Köpenhams förnämsta byggning. Det förefaller mig då så mycket angelägnare att denna pietetsfråga kommer under debatt i fackkretsar och bland intresserade, så att de på uppgiften arbetande arkitekterna måtte få någon oppinion i denna riktning att hålla sig till. Schiøtt säger sig i sitt uttalande vara »Kredsens Tolk«; jag är öfvertygad, att han här för fram de åsikter, som bland samtidens konsthistorici, arkeologer och arkitekter äro förhärskande. Vilkoret för en historisk byggnads aptering till en ny eller förändrad uppgift, som kräfver tillbyggnad, måste blifva: pietet för det bestående, sådant det framkommit som resultat af olika generationers smak och behof; vidare de erforderliga tillbyggnadernas utförende i ett *arkitektoniskt helt* med det gamla, men utan ett ängsligt efterapande af de historiska stilarna.

Det är i sanning en vansklig uppgift, som föreligger. Vid en så genomgripande förändring, som att till det gamla slottet hopföra en fullt modern riksdagsbyggning med alla dess kraf, måste gifvitvis slottets stomme på något ställe beröras deraf, men uppgiften blir att göra detta ingrepp så att åtminstone det värdefullaste af det bestående får blifva orördt. Ridebanssidan med dess kollonad samt hufvudfasaden böra i första rummet lemnas i hufvudsak orörda. Den i stället för den nedbrända vestflygeln uppförda kollonaden är för Ridebanssidans konstnärliga verkan af största betydelse, ett verkligt genidrag, och arkitekt C. F. Hansens fasad af slottet är trots dess enkelhet, samhörig som den är med Slotts-

kyrkans stilhållning, värd ett bättre öde än att ersättas af en möjligen vackrare, men ny fasad, modern eller i Ridebanans stil.

Att ingen dansk arkitekt framkommit med förslaget att förlägga riksdagens lokaler å en del af slottsgården, kan möjligen bero just på pietet; kommissionens kritik öfver min skiss: »Tanken i Projektet synes tiltalende, men Gaarden er overfyldt og Rigsdagslokalerne gemte i den«, bestyrker detta mitt antagande. Ur pietets synpunkt vore det visst önskligt, att äfven gården blef bevarad i sitt nuvaranda skick, men om den nu föreliggande uppgiften verkligen skall blifva utförd, synes det mig dock bättra att bebygga gården, om derigenom slottets öfriga delar kunna blifva i hufvudsak orörda. Skall Riksdagens lokaler plaseres monumentalt i förhållande till byggnadens hufvudaxel, och ej stoppas in i någon sidoflygel, finnes om kollonaden skal bibehållas, enligt min mening, ingen annan utväg än att taga gårdsutrymmet till hjelp. Skulle Akademisk Architektforenings behjärtansvärda hemställan af den 4. Maj till Trafikministern ej kunna af Regering eller Riksdag beaktas, tillåter jag mig framhålla denna min åsikt, ifall någon skulle finna anledning vidare undersöka uppslaget ifråga.

Huru det nu än må gestalta sig med Christiansborg Slotts återuppförande, hvare sig det återuppstår som enbart slott eller förbundet med riksdagens lokaler, så bör dock en sak vara klar, nemligen att det är det nuvarende Christiansborg, som skall fortlefva. Hur konstnärligt vacker den nya byggnaden än kommer att blifva, kommer framtidens dom blifva sträng om man ur Danmarks historia utplånar Christiansborg Slotts historia och utveckling.

Till slut må det ursäktas mig, att jag som främling yttrar mig i denna fråga, men jag har som sagts uppfordrats dertill, och Danmark har genom att göre konkurrensen internationell vädjat äfven till utlandet. Det arbeta jag offrat på Christiansborgsfrågan har varit mig ett verkligt nöje; det har förestafvats af det lockande intresse en svårlöst uppgift alltid för med sig, samt af intresse och samhörighetskänsla för ett grannland, der vi alltid röna välvilja och förekommande vänlighet.

Stockholm i Maj 1905.

FREDR. LILLJEKVIST,
Slottsarkitekt vid Gripsholms Slott.

ARCHITEKT THORVALD JØRGENSENS PROJEKT.
Nr. 10.

Repræsentationslokaler for Kongen lægges i Hovedfløjen mod Øst, Rigsdagen i en lavere Bygning paa den gamle Hovedfløjs Fundament ud mod Ridebanen, Højesteret i en lavere Forbindelsesbygning mod Syd. Det vil saaledes være muligt indenfor de givne Rammer i det Ydre at give Udtryk for de tre forskellige Afdelinger, som Programmet omfatter. Ved Siden af Hovedporten, som bibeholdes, fører Kongetrappen, der om ønskes kan blive uforandret, til Repræsentationslokalerne, som faar Plads i Beletagen. Gennem en Port i nordre lave Sidefløj føres Gæsterne ad en bred Trappe til Festlokalernes modsatte Ende. Ved større Fester anvendes da hele Beletagen, ved mindre kun den Del, der ligger Nord for Riddersalen og Salonerne bag denne.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 10).
FAÇADE MOD RIDEBANEN.

ARCHITEKT
THORVALD JØRGENSEN.

ment, Kirken, fandtes der her ingen Forbilleder. Dens mere højtidelige Natur forbød den at ligge Dør om Dør med de daglige Opholdsrum, den skulde mærkes som et Led for sig, uden derfor at være en helt isoleret Bygning. Ved at betragte Vadstena Slots herlige Hjørnetænder fik jeg imidlertid den Tanke, at et saadant fremskudt Taarn i Forbindelse med Hovedbygningen kunde være egnet til at indeholde Kirkerummet — det havde desuden den Fordel at frembyde bekvem Tilgang baade for Klosterdamerne og Gaardens øvrige Beboere. Ganske vist ømmede jeg mig ved at omdanne et Fæstningstaarn til et derfra saa fjernt Brug, men i ændrede Tider tør man nok pille lidt ved Traditioner, der ikke mere er til Gavn.

Trappetaarnet og de smaa Hjørnetaarne skiller sig jo noget ud fra Hesselagergaards. Om disse er det ikke vanskeligt at paavise, at de ikke længere har deres oprindelige Udseende — hvorledes de har været, er der vist Ingen, der kan afgøre, men kan man om mit Forsøg paa en anden Løsning blot sige, at den ikke er stridende mod al Sandsynlighed, er min Hensigt naaet.

Min Tid til Opgaven var meget knap — en Maanedstid før Indsendelsen tog jeg fat — og derfor maatte Behandlingsmaaden blive noget mere skitsemæssig end jeg havde ønsket.

Helge B. Møller.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

Af V. Klein.

II.

Formentlig vil »Architekten« være enig med mig i, at det med Hensyn til dette Spørgsmaal er af den største Vigtighed, at alle Architekter staa sammen, saaledes at ikke Uvedkommende kan faa Lejlighed til at benytte en virkelig eller tilsyneladende Differents til at fremkalde en uheldig Afgørelse, noget man desværre altfor ofte har set.

Jeg har forsøgt i »Architekten« Nr. 40 at belyse Spørgsmaalet og tror, at de Fleste maa kunne tiltræde, hvad jeg har sagt; de Indvendinger, jeg har gjort mod tidligere Udtalelser, særlig i Architekternes Adresse, vedrører jo ikke Realiteten, men kun nogle Uklarheder deri. For den, der opmærksomt læser de af Redaktionen tilføjede Bemærkninger, synes det heller ikke, at denne er uenig med mig; naar det hedder, at man lige overfor enkelte Udtalelser »mener at maatte tage alt fornødent Forbehold«, kan jeg nemlig, saa længe der ikke foreligger noget bestemt, kun anse dette som noget, der er en Pligt for enhver brav Redaktion.

Men de, der læse flygtigt — og det er dem, man skal passe paa — kunne læse det modsatte deri, nemlig, at det, jeg skriver, kan være meget godt, men det er værdiløst, da jeg har overset, at Opgaven skal løses »kunstnerisk«. Her er atter en Uklarhed, som nødvendigvis maa fjernes.

Jeg har ikke overset dette Adjektiv, men selv citeret det. Naar jeg ikke har fremhævet det, er det, fordi jeg ansaa dette unødvendigt under de givne

Forhold. Anser man det nøvendigt, skal jeg gerne omforme min Thesis saaledes: *Naar en enkelt Passus i Programmet stryges, er der Intet til Hinder for, at Opgaven kan løses paa en kunstnerisk Maade.*

Forholdet er ganske simpelt dette: Opgaven er i og for sig interessant; det synes, at der er tilstrækkelige Pengemidler tilstede; man har Lov til at benytte de gamle Mure eller lade det være; Byggepladsen er særlig stor, smukt beliggende og har en passende Form. Hvis man ikke under saadanne frie Forhold kan skabe en »kunstnerisk« Løsning, er det ens egen Skyld. Den Omstændighed, at der skal ligge et saakaldt Slot paa den anden Side af Pladsen, kan da umuligt være til Skade; i Wien ligger der et Theater lige over for Rigsdagsbygningen og et Museum vis-à-vis Slottet.

Naar jeg beder om at faa denne Tilføjelse optaget i »Architekten«, er det ikke af Rethaveri, men fordi det forekommer mig, at naar et Fagblad som »Architekten« begynder en Diskussion om en saa vigtig Sag, skal det ikke stoppe paa Halvvejen, men blive ved, indtil al Uenighed, der stammer fra Uklarhed, er fjernet. Jeg haaber derfor, at de, der har noget at indvende, vil komme frem med det her i Tidsskriftet, helst saa klart som muligt.

Men — cætera censeo — *Programmets Bestemmelse om, at Repræsentationslokalerue skal ligge mod Slotspladsen, maa fjernes.* Skal den blive staaende, bliver det hele til Kludderi.

* * *

Redaktionen kan kun slutte sig til det udtalte Ønske om, at alle, der har noget at indvende, ville komme frem med det her i »Architekten«, »helst saa klart som muligt«.

Red.

FRA GADER OG STRÆDER.

Det har glædet mig, at min Henstilling om en mulig Flytning af Frihedsstøtten har faaet kærkommen Tilslutning fra mange Sider, og saaledes synes at være et Ord bragt paa Torvet i rette Tid.

Lejlighedsvis maa jeg kun oplyse, at naar jeg i Forbindelse med den Mulighed at opstille Støtten foran Raadhushaven nævnte, at Dragekummen da maatte flyttes, tænkte jeg selvfølgelig ikke Mindesmærket stillet lige paa Kummens Plads, men derimod en Del længere frem mod Vesterbros Passage. Kan der nu være Tvivl om, hvorvidt dette Sted tjener Frihedsstøtten bedst, hvilket jeg gerne indrømmer Hr. Direktør Slomann, vil der formentlig aldrig kunne være Tale om, som af Hr. Novi foreslaaet (»Architekten« 1. Juli), at rejse den paa Plænen paa Frederiksberg Bakke; thi Mindesmærket er overdraget Byens Magistrat til Forvaring, det er saa sammenvokset med vor gode Stad og hører i en saadan Grad sammen med Kjøbenhavn, at det aldrig kan flyttes udenfor Kommunens Grænser.

Derimod hørte jeg forleden Dag en Plads nævne, som i mange Henseender er saa passende, at den bør omtales videre. Hvad om man opstillede Frihedsstøtten i Kommunens nye Fælledpark? Denne er jo ikke endelig planlagt, her kan med største Lethed i landlige Omgivelser skabes en enestaaende smuk Plet,

hvor Obelisken kan virke med hele sin fulde og store Skønhed i de aller værdigste Omgivelser. Her vil den ad Aare tale sit Sprog til kommende Slægter, til Ungdommen, naar den mødes for at styrke Legemet i Væddekamp og Leg, til de Voksne ved glade og alvorlige Stævner og til Alderdommen, der søger Hvile i Parkens Skygge; dem alle vil den fortælle at »Kongen kendte, at Borgerfrihed, bestemt ved retfærdig Lov, giver Kjerlighed til Fædreland, Mod til dets Værn, Lyst til Kundskab, Attraa til Flid, Haab om Held«.

Er ikke denne Folkets store, fremtidige Park Frihedsstøttens bedste Plads?

Allerede da der i 1791 var Tale om, hvor Støtten skulde rejses, blev der skrevet (Den danske Tilskuer, I Bind): »Mindet maa hensættes paa et saadant besøgt, offentligt Sted, ej begraves hen i en Afkrog, og da ligemeget, hvor man sætter det hen; det forskjønner og indvier selv det Sted, hvor det staaer«. Og det vil ogsaa give Folkeparken den rette Indvielse.

F. L. L.

FORSKELLIGT.

Nyhavns Hoved. Kommunalbestyrelsen har nu fastslaaet, hvorledes Forholdene skal endelig ordnes paa Kongens Nytorv, hvor Nyhavn støder op til det. Den gamle, hæslige Skude, Bethelskibet, synger paa sit sidste Vers; den skal forsvinde tillige med det Thomas'ske Nødtørftshus og Pissoiret, og ved Fjernelse af disse tre Matadorer aabnes der en fri Udsigt over Nyhavn med dets mange Skibe. En bred Stentrappe føres ned til Vandet, og udenfor denne anbringes en Flydebro, hvor Motorfærgerne og Baade kunne lægge til. Paa hver Side af Trappen bygges en Nødtørftsanstalt, henholdsvis for Damer og Herrer, med Indgang fra den brede Midterepos paa den store Trappe. De to Afdelinger af Nødtørftsanstalten blive forsaavidt underjordiske, som de slet ikke komme til at naa op over Terrainet; men ud mod Havnen ville de faa rigeligt Sidelys ved Vinduer i Granitbeklædningsmuren. Over »de underjordiske« anlægges Blomsterrabatter; ved Anbringelse af Træer, Bænke og Kandelabre samt ved en fin Vejbefæstelse vil Forpladsen mellem Kongens Nytorv og Havnen blive særdeles tiltalende. Af Hensyn til eventuel Stigning af Vandstanden bliver der anbragt Pumpeværk til at holde Anstalten fri for Vand. — Det var som bekendt Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse, der allerede i Aaret 1898 rejste Spørgsmaalet om Bethelskibets Fjernelse og en smuk Ordning af Forholdene paa dette Sted, hvortil Foreningen har erklæret sig villig til at bidrage med 5000 Kr., ligesom Havnevæsenet vil stille 4000 Kr. og Aktieselskabet »Havnens Motorfærger« andre 4000 Kr. til Raadighed. Ved Forskønnelsesforeningens Initiativ fremkom der Projekter fra Architekt Fritz Koch og Architekt Magdahl-Nielsen (se »Architekten« 5te Aarg. Nr. 46, S. 498), og hvad der nu vil blive udført, maa betragtes som en Kombination af disse Forslag med nogle Ændringer, foreslaaede af Vej- og Kloakvæsenet, i Forbindelse med det betydelige Arbejde, som det af Borgerrepræsentationen nedsatte Udvalg, med Direktør Harald Bing som Formand og Ordfører, har ydet i Sagens Interesse. Til Arbejdets Udførelse er der bevilget 57.300 Kr.

Lejlighedsforholdene i 1904 og 1905. Ifølge Oplysninger, som Borgmesteren for 2den Afdeling gav i Borgerrepræsentationens Møde den 3. Juli, er Forholdet i 1905, sammenlignet med foregaaende Aar, følgende:

	1904	1905
Lejligheder, der *ikke* vare *bortlejede* af Mangel paa Lejere, ialt ..	8989	10.331
Heraf i Ejendomme, der først vare færdige til at tages i Brug ved April Flyttedag	497	630
Af det samlede Antal ledige Lejligheder vare indrettede til Butik	685	644
til Lager, Kontor o. s. v.	378	455
til Beboelseslejligheder paa 1 à 2 Værelser	4409	5198
- — — 3 à 4 —	2968	3444
- — — 5 à 6 —	471	513
- — — over 6 —	78	77
Ialt til Beboelse...	7926	9232

Af *Beboelsesattester* udstedtes for Kjøbenhavn uden de indlemmede Distrikter:

i 1903: 378 for nye Bygninger med 4084 Beboelseslejligheder
i 1904: 246 - — — — 2873 —

For de indlemmede Distrikter:

i 1903: Valby	94 nye Bygninger	med 462	Beboelseslejligheder
Brøndshøj	65 — —	— 154	—
Sundbyerne	57 — —	— 517	—
	216 nye Bygninger	med 1133	Beboelseslejligheder
i 1904: Valby	36 Bygninger	med 158	Beboelseslejligheder
Brøndshøj	81 —	— 291	—
Sundbyerne	85 —	— 560	—
	202 Bygninger	med 1009	Beboelseslejligheder

Ved Omdannelse af ældre Bygninger i Kjøbenhavn med de indlemmede Distrikter er der indrettet 15 Lejligheder i 1904 (8 Lejligheder i 1903), i Alt altsaa 3897 nye Beboelseslejligheder i 1904 (5225 i 1903), og da der ved April Flyttedag 1904 fandtes 7926 ikke bortlejede Beboelseslejligheder (5749 i 1903), ialt 11.823 Lejligheder i 1904 (10.974 i 1903), medens der af disse ved April Flyttedag 1905 er 9232 ledige, maa der nu for hele Kjøbenhavns Vedkommende findes 2591 flere beboede Lejligheder end for 1 Aar siden. Ifjor fandtes der 3048 flere beboede Lejligheder end det foregaaende Aar.

I *Gøteborg* blev der den 1. Juli aabnet en Udstilling af Bygningsmaterialer for det vestlige Sverige.

Lübeck. En ny Bro, som skal forbinde Forstæderne St. Gertrud og St. Lorenz med hinanden, vil blive opført i nærmeste Fremtid. Broen kommer til at koste c. 2 Mill. Mark.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 15. JULI 1905
7. AARGANG № 42

HORSENS-UDSTILLINGEN.

Naar en jydsk Industriudstilling skulde afholdes, vilde de fleste vel være tilbøjelige til at gætte paa, at en saadan Udstilling maatte have Plads i Aarhus, idet man jo med en vis Ret betragter denne By som Jyllands Hovedstad. Imidlertid har det vist sig, at dette ingenlunde var en Nødvendighed, idet den ellers saa rolige By Horsens i al Stilhed tog Initiativ til at afholde en større jydsk Udstilling og fik tegnet og overtegnet et ganske betydeligt Garantifond, skaffede sig Støtte af Stat og Kommune og *last, but not least* fik en kongelig Prins til Protektor. Udstillingsplanen blev altsaa gennemført i alle Enkeltheder, Bygningerne opførte, Terrænet anlagt og beplantet, og den 17de Juni, Aabningsdagen, kunde Komiteen med berettiget Stolthed indvie en Udstilling, der var fiks og færdig, og som tillige i Størrelse og Anlæg paa en værdig Maade gjorde Fyldest for sit Navn: Den jydske Industri- og Landbrugsudstilling 1905 i Horsens.

Udstillingen ligger i Byens nordøstlige Hjørne, hvor der findes en meget smuk Park, som kaldes »Karoline-Amalielund«; denne samt en ved Siden af liggende Park, som bærer Navnet »Folkets Lund«, fik Komiteen overladt til Udstillings-Øjemedet, men da disse to Anlæg begge var ret tæt beplantede og

MASKINHAL. ARCHITEKT K. ARNE-PETERSEN.

derfor ikke tillod Opførelsen af større Bygninger, maatte man leje en Mark, som laa Nord for Karolinelund, og paa denne Mark blev saa de egentlige Udstillingshaller opførte.

Som Baggrund for hele Pladsen byggede man den store Industrihal, der

DEN JYDSKE INDUSTRI- OG LANDBRUGSUDSTILLING 1905 I HORSENS.
A Industrihal. *B.* Maskinhal. *C.* Skovbrug, Mosekultur, Hedeselskabets Udstilling m. m. *D.* Telt for vekslende Udstillinger. *E.* Udstillingshal for Landbrugsmaskiner. *F.* Kunstudstilling. *G.* Restaurant. *H.* Husflidsafdeling, Vognudstilling o. s. v. *J.* Arbejdende Mælkeri. *K.* Musikpavillon. *L.* Pavillon med Burmeister & Wains Dieselmotorer. *M.* Permanent Restaurationsbygning. *N. N.* Kafé, Konditori m. m. *O.* Politivagt m. m. *P.* Udstilling af Landbrugsmaskiner m. m. i fri Luft. *R* Plads for Forlystelser, Variété o. lign. *S.* Hovedindgang.

med den senere tilkomne Udstillingshal for Husflid, Transportmidler m. m. indtager et Fladerum af 10.000 □ Al.

Industrihallen er, ligesom alle de andre af Komiteen opførte Bygninger, meget let konstruerede af Træ, i én Etage, med højt Sidelys eller Ovenlys og dækket med Tagpap. Da Terrænet paa dette Sted er stærkt faldende, var det

DEN JYDSKE INDUSTRI- OG LANDBRUGSUDSTILLING 1905 I HORSENS. ARCHITEKT K. ARNE-PETERSEN.

nødvendigt at lægge Tilbygningen *H* med sit Gulv omtrent 4 Alen lavere end Industrihallen, hvilket imidlertid ingenlunde virkede uheldigt i Anlæget. Selve Industrihallen ligger meget højt, saa højt, at man fra den over Hovedindgangen værende Balkon har en enestaaende smuk Udsigt over Karolinelunds Træer ud over Fjorden.

Maskinhallen, som ligger Sydvest for Industrihallen, er den første af de større Bygninger, man træffer paa, naar man fra Hovedindgangen *S* mod Syd kommer ad den pragtfulde, stærkt stigende Allé ind paa Udstillingsterrænet; den er ligesom Industrihallen opført i en let Trækonstruktion og faar Lys fra oven gennem store Vinduer, som ligger i Træsprodser mellem Spærene. Dens Areal er 4000 □ Alen. Begge disse Bygninger er holdt i lys, næsten hvid Farve med enkelte Friser og Dekorationer i stærkere blaa, røde og gule Farver. For at lette paa de mørke Tagflader, som er dækkede med Pap, blev disse malede med lys, grøn Farve af en Komposition fra Fabriken »Dortheasminde«.

LANDBRUGSHAL. ARCHITEKT K. ARNE-PETERSEN.

Lige over for Industrihallen ligger Bygningen for Skovbrug og Mosekultur; denne blev ligesom de andre Bygninger opført af Træ, men er i det Ydre holdt i mørkere Farver med Anvendelse af Granstammer, Birkebark o. lign., ligesom Taget her blev malet rødt, for at danne en Modsætning til de to andre Bygningers grønne Tagflader.

I Folkets Lund, der særlig er forbeholdt Landbrugsudstillingen, er opført en Bygning paa ca. 2000 □ Alen; den er holdt i stærkere Farver end de øvrige Bygninger og har sit Tag malet blaagraat for at det — set fra Industrihallens Balkon — skal virke let og smelte sammen med Luften.

Af øvrige større Bygninger skal anføres en Kunsthal, som ligger indeklemt mellem Træerne i selve Karolinelund. For at skaane et stort Træ, som stod paa den Plads, hvor Kunsthallen skulde ligge, byggede man denne med en lille Gaard, i hvis Midte Træet saa blev staaende. Fra et stort Vindue i Bygningens Forhal kan man derfor nu iagttage den morsomme Virkning af Solstraalernes Spil paa Bladene af det indelukkede Træ. Kunsthallen er henved 1000 □ Alen og indeholder foruden en Forhal tre store Lokaler med Ovenlys.

Rundt om paa det ret betydelige Terræn, der er omtrent 20 Tdr. Land stort, ligger endnu en hel Del Bygninger, som dels er opførte af Komiteen, dels af Private; her skal saaledes nævnes en Bygning for et arbejdende Mejeri, en Pavillon, hvori et Par store Dieselmotorer fra Aktieselskabet BURMEISTER & WAIN leverer al Drivkraft og elektrisk Lys til hele Udstillingen; en større Udstilingsbygning, som er opført af Firmaet NIENSTÆDT & Co. i Kjøbenhavn, samt en Del Restauranter, Konditor- og Forfriskningspavilloner m. m.

De af Komiteen opførte Bygninger har tilsammen kostet ca. 100.000 Kr.

Alle Forlystelser har Komiteen klogeligt banlyst fra selve Udstillingspladsen og henlagt til den sydligste Del af Karolinelund.

Den lokale Komite bestaar af Borgmester JORK, som er Udstillingens Præsident. Komiteens Formand, som ved sin Energi og Dygtighed har været det store Foretagendes egentlige Drivfjeder, er Direktør CHR. JENSEN, en Broder til Architekten, Professor Albert Jensen. Formanden har i sit Arbejde været trofast bistaaet af Næstformanden, Kobbersmed CHR. NIELSEN, og Sekretæren, Sagfører ZIEGLER-SØRENSEN, medens Grosserer JOHN. CHRISTIANSEN har været Byggeudvalgets Formand.

Tegninger til Anlæget og Bygningerne er udførte af Architekt ARNE-PETERSEN, og som Konduktør paa Stedet har Architekt VIGGO NORN virket. Ledelsen af Planeringen samt Projektering og Anlæg af Spildevandsledninger o. lign. har været forestaaet af Ingeniør CHR. ØSTERGAARD.

Alt Arbejde er iøvrigt udført af stedlige Haandværkere, der fortjener megen Paaskønnelse for den raske og energiske Maade, paa hvilken der blev taget fat, saaledes at det blev muligt, med forholdsvis ringe Arbejdskraft, paa den korte Tid af ca. 3 Maaneder at rejse de mange store Bygninger, hvis samlede Gulvareal er op imod halvanden Tønde Land stort.

Den 30. Juli skal, efter Bestemmelsen, Udstillingen lukkes; derpaa begynder Nedrivningen af Bygningerne, og om et halvt Aarstid er den Plads, hvor Industri- og Maskinhallen stod, efter al Sandsynlighed atter et Stykke Pløjeland, som næppe for det første vil komme til at bære den Art Afgrøde, som Sommeren 1905 fremviste.

STATEN OG BYGNINGSKUNSTEN.

At Architektur ikke er nogen »*fri*« Kunst, skøndt den regnes for at gaa ind under denne Kategori, er noget, som vistnok kan konstateres fra Arilds Tid. Der findes vel neppe en Bygning i Verden lige fra de ældste Tider, ved hvis Opførelse Kunstneren har haft frie Hænder paa samme Maade som f. Eks. en Maler eller en Digter, naar de skaber deres Værker. Der er jo de utallige Ting, til hvilke der skal tages Hensyn, fordi en Bygning fremfor alt skal have sin Rod i det virkelige Liv med dets Krav. Men netop derpaa beror saa Bygmesterens Betydning som Kunstner, at han føler sig disse tilsyneladende Forhindringer for Udfoldelsen af den fri Tanke overlegen; just deri ligger Bygningskunstens Stolthed, at den sejrrigt kan lade Ideen hævde sit Herredømme over

Materien. Og hvad der til at begynde med kunde se ud som uoverstigelige Hindringer for et godt Resultat, vil maaske tilsidst netop ved den Maade, hvorpaa Modstanden er overvunden, føles som de bedste Medhjælpere i den æggende Kamp mellem Idé og Virkelighed.

Dette er saa god og gammel en Sandhed, at det næsten synes for banalt at gentage den igen. Og dog er det ikke overflødigt ideligt at holde den frem for den ukyndige og let færdige Kritik, der altid øves mod Architekter og deres Værker.

Og Et synes stadig at staa som en Gaade for dem, der ikke har den rette Følelse for et Bygningsværks Værd; det er, at det ikke alene kræves, at selve Bygningen skal være architektonisk god, men ogsaa, at de Forhold, hvorunder den skal virke, maa være det. Den enkelte Bygning bliver saaledes ikke noget for sig afsluttet, for hvilket Omgivelserne maa synes at være uvedkommende, — men den ene Bygning maa ses i sit Forhold til andre, til Torve, Pladser, Gader osv. Med andre Ord: de store Linier, Fordelingen mellem de kompakte Bygningsmasser og de frie Mellemrum, kort sagt, det hele Anlæg har den allerstørste Betydning. At »bygge en By« er en fuldt saa stor Kunst som at bygge et Hus — og denne Opgave er derfor først og fremmest en architektonisk Opgave og ikke noget, der hviler paa en blot ingeniørmæssig Beregning.

Men dette er en Tanke, som er saa stor, at den ikke forstaas af alle; naar den saa endda blot blev forstaaet af dem, der *skal* forstaa den, og ikke — som der nedenfor skal gives et oplysende Eksempel paa — bliver slaaet til Jorden ved et Magtbud, som paa en Gang tilintetgør alle gode Bestræbelser.

Under den livlige Drøftelse — ikke mindst i »Architekten« — af den for vor hjemlige Bygningskunst saa vigtige Sag: Christiansborgs Genopførelse, der vel med Rette maa betragtes som det for den mest brændende Spørgsmaal for Tiden, synes det nu at være fastslaaet som i første Linie magtpaaliggende, at de i Tidernes Løb forkvaklede Forhold paa Slotsholmen bringes i god Orden. Slotsholmen er jo som en Bydel for sig, et Hele, der dog ikke er mere afsluttet, end at dens Forbindelser med Byen eller de Nerver, som man kan kalde dem, hvormed den har Føling med den hele store By, skal staa i organisk Forbindelse med hele det store Legeme. Prof. Hans J. Holm har udførligt og dygtigt udviklet dette (se »Architekten« Nr. 36, Side 360). Den danske Architektstand har fuld Forstaaelse heraf og tillige af det Ansvar, den maa bære, hvis den ikke stadig gør sin Opfattelse heraf gældende. Men hvad gør til Gengæld Autoriteterne, de, som har Magten til at fremme det Gode eller ved et *Quos ego* at hæmme det?

For en Tid siden var der Tale om, at der skulde bygges et stort Skur til Fiskeauktioner i Christiansgade, lige overfor Tøjhuset og det ny kongelige Bibliothek, som er under Opførelse. Det var en Fiskehandler fra Frederiksværk, som havde faaet den gode Idé. Fra gammel Tid har nok Havnevæsenet en formel Ret til at bygge paa Grunden der. Havnevæsenet gav da Sagen sin Anbefaling, — og Overpræsident og Magistrat gjorde det samme. For Borgerrepræsentationen har Sagen ikke været forelagt.

Som rimeligt er, gjorde Bibliothekets Bygmester, Prof. Hans J. Holm, Indsigelse herimod i Kultusministeriet, da han fik Nys om Sagen, og fik saa meget

udvirket, at Kultusministeriet sendte den til Kunstakademiets Erklæring. Kunstakademiet er jo netop det rette Forum at henvise den Slags Spørgsmaal til, saaledes som det jo ogsaa har været Skik og Brug siden dets Oprettelse. Det er dets Kreds af kunstneriske erfarne Folk, de høje Herrer i Ministeriet har at holde sig til; man kan ikke og har heller ingen Ret til at tro, at Ministeriernes Personale, hvis Uddannelse og Evner gaar i andre Retninger, skal kunne afgive kompetente Resolutioner uden at henvende sig til de særligt kyndige. Saaledes gaar det jo med alle Forhold, baade dem, der sorterer under Kultusministeriet, og dem, der hører ind under andre Ministerier. Kultusministeriet har stedse haft en rigtig Opfattelse af denne moralske Forpligtelse for det selv og tilsvarende Berettigelse for Kunstakademiet, og heller ikke i dette Tilfælde saa det anderledes, end det altid havde gjort. Kunstakademiets Svar, som var enstemmigt vedtaget, gik i meget energiske Udtryk ud paa at fraraade, at den ønskede Tilladelse til Opførelsen af det omtalte Skur blev givet, dels under Hensyn til, at det vilde skæmme den smukke Plads i det Hele taget, dels for intet at præjudicere m. H. t. Slotsholmens Ordning. Da Kultusministeriet havde modtaget denne Skrivelse, lod det den med sin stærkeste Anbefaling gaa videre til Indenrigsministeriet, som vilde have den endelige Afgørelse i sin Haand.

Men hvad sker? I Juni Maaned har Indenrigsministeriet *alligevel* meddelt den begærede Tilladelse til at opføre Skuret, imod Kultusministeriets Raad og til dettes store Beklagelse!

Dette turde være et ret tydeligt Eksempel paa, hvad der udvikledes i Begyndelsen af denne Artikel, nemlig at der er den bedste Villie hos Architekterne og de virkeligt kunstforstandige til — under stor Møjsommelighed — at kæmpe for at opnaa den architektoniske Fuldkommenhed, men tillige, at ved et Magtsprog kan alt væltes. Højst mærkeligt er det at se den Uoverensstemmelse, der er imellem to Ministerier. Hvilken Indflydelse der nu har gjort sig gældende i vore »parlamentariske« Tider, om det er en Indflydelse, der er berettiget, og hvad der i det Hele er sket i Mellemtiden — derom vides intet. Kun det triste Faktum foreligger med fuld Vished: Fiskehuset *skal* opføres.

»Architekten«s Læsekreds vil endnu mindes den Tale, Akademisekretær P. Johansen holdt ved Akademiets aarlige Stiftelsesfest den 31. Marts; den findes gengivet i »Architekten« for 8. April, Side 291. Den begyndte med at nævne den omtalte Forespørgsel, der netop for kort Tid siden var kommet til Akademiet, og hvis videre Forløb Taleren saa lidt som nogen anden indenfor Akademiet kunde forudse. Idet Taleren deraf tog Anledning til at udvikle den Fare, der stadig truer vor Hovedstads, ja hele Landets architektoniske Monumenter og Pladser, sluttede han med at nævne, at der i Akademiets Fundats staar, at det »som Kunstnerraad skal virke til Haandhævelse og Udbredelse af Kunstsans og god Smag«, og udtalte sin Glæde over, at Regeringen holder fast ved den gode Skik at spørge Akademiet til Raads i Anliggender, der angaar Skønhedssiden af Samfundslivet. Glæden er nu borte for denne Gang. Man maa da haabe og ønske, at Akademiet som Talsmand for hele Landet maa have mere Held med sig i en anden Sag af stor Betydning.

Ved den omtalte Sag om Fiskehuset — og maaske tillige under Indtryk af de Tanker, der indeholdtes i Akademisekretær P. Johansens Tale —, var man

indenfor Akademiet kommet til vaagen Erkendelse af, hvor ønskeligt det vilde være, om man stærkere end hidtil vogtede paa de gamle Bygninger og Monumenter, vort Land endnu har tilbage, og sørgede for, at der sattes en Stopper for privat Ødelæggelsesvilkaarlighed. Her maatte Statens naturlige Konsulent være Akademiet, forsaavidt de paagældende Sager laa udenfor Nationalmusæets eller de særlige Kirkesogns Omraade. Kunstakademiet henvendte sig derfor i Maj d. A. til Kultusministeriet med en udførlig Indstilling, hvori der gjordes Rede for Betydningen af at bevare Bygninger o. l. af kunstnerisk Værd fra Fortiden, og hvori det lagdes klart for Dagen, at det er det Offentliges Pligt at værne om disse Værdier, idet Samfundets Interesse altid maa gaa forud for den enkeltes. Dette er jo ikke anderledes, end hvad der er Tilfælde paa mangfoldige andre Omraader; vi har Bygningslove, Brand- og Politivedtægter osv. osv., der alle gaa ud paa, at den Enkeltes Raadighed over sin Ejendom til Bedste for det store Hele begrænses. Nationalmusæet har jo alt for længst lagt sin beskyttende Haand over vore Oltidsmindesmærker; og Kirkesognene sørger godt for adskillige Kirker, men foruden dem er der saa meget andet herhjemme, der trænger til Beskyttelse, og som der daglig øves barbarisk Vold imod. Det er noget, man har haft Øje for i Udlandet tidligere end vi, der endnu i saa Henseende ligger i Dvale. I Frankrig og Belgien f. Eks. kan en Bygning erklæres for at være *d'interêt publique* og er dermed sat under det offentliges Kontrol. Det Spørgsmaal kan da ret naturligt opstaa, om Ejeren ikke har et Erstatningskrav. Men med Hensyn hertil har Akademiet gjort gældende, at Staten i andre Forhold aldrig erstatter »Spekulationsværdi«, som er det, der her nærmest vilde være Tale om. Overfor Herregaarde, som er Stamhuse eller Len, øver Staten jo alt Kontrol paa anden Maade — men desværre ikke paa det kunstneriske Omraade, og det til Trods for, at netop vore Herreborge ofte har baade architektonisk og historisk store Værdier. Hvad der er begaaet af Vandalisme paa saadanne Bygninger, burde faa vor Adel og vore Herremænd til at rødme af Skam. Og Kirker, som tilhører Private, ere prisgivne den første den bedste Ejer, Præst, Landsbykunstner eller selvbestalter Architekt.

Kunstakademiets Ønske gaar da principaliter ud paa at faa en Lov, der fastslaar en kunstnerisk Beskyttelse med Akademiet som Ministeriets Konsulent. Skulde det ikke kunne naas, ønskes det subsidiært, at det paalægges Bygningsinspektører og alle Autoriteter, som kunne have Berøring med slige Spørgsmaal, ufortøvet at indberette til Kultusministeriet, om nogen saadan gammel Bygning eller lignende stod i Fare for privat Istandsættelse, Ombygning eller Nedrivning, hvorefter Akademiets Erklæring skulde indhentes og sendes til vedkommende Ejer. I de fleste Tilfælde vilde sikkert alene dette være af stor moralsk Virkning.

Herpaa er endnu ingen ministeriel Afgørelse falden. Muligvis tør man haabe, at der nedsættes en Kommission. Og yderligere maa man haabe, at der i denne indsættes de rette Mænd med fuld kunstnerisk Forstaaelse af, hvad Sagen gælder. Og til syvende og sidst maa man saa haabe, at Indenrigsministeriet ikke atter desavouerer Kultusministeriet.

— *XX* —

* * *

Til ovenstaaende Artikel, som sikkert vil have stor Interesse for »Architekten«s Læsekreds ved de mærkelige Fakta, hvorom den giver Oplysning, skal Red. tilføje, at man oprigtigt maa ønske, at det Spørgsmaal, Kunstakademiet nu har rejst om gamle interessante Bygningers Bevaring, maa opnaa en tilfredsstillende Løsning ved Bestemmelser fra Regering og Autoriteter. At Architekterne selv ville kunne gøre en Del til Gavn for Sagen er sikkert, for saa

NASSAUER HAUS I NÜRNBERG.

vidt som de ikke saa sjelden i deres Virksomhed komme i direkte Forhold til den. Og man kan tilføje, at med den Kultur og Interesse for Fortidens Kunst, som den akademiske Architektstand er i Besiddelse af, vil Sagen være i gode Hænder hos den. Værre er det, naar det, som det jo desværre alt for ofte er Tilfældet, er helt Ukyndige, der faa Lov til at skalte og valte med Tingene, som de selv vil; thi da vil der blive meget ødelagt.

Forf. omtaler, at der i Frankrig og Belgien kan træffes Bestemmelse om, at en Bygning skal erklæres for at være *d'interêt publique*, d. v. s. fredes. Red.

skal i den Anledning oplyse, at ogsaa i Tyskland finder sligt Sted*). Det var saaledes engang paatænkt at indrette en Butik med store Vinduer i det gamle, bekendte Nassauer Haus i Nürnberg, som ejes af en Stiftelse. Magistraten havde underhandlet med dens Bestyrelse om at faa det overdraget til Byen, men havde faaet til Svar, at Stiftelsen ikke ansaa sig berettiget dertil og heller ikke ønskede det. Saa i sidste Øjeblik blev der udstedt følgende Politiforordning, idet Bygningsmyndighederne i Tyskland danne en Del af Politiet:

§ 1. Forandringer af det indre eller ydre af Bygninger af historisk eller architektonisk Betydning ere fremtidig underkastede Politiets Approbation, selv om de ere saadanne, hvortil denne ikke har været udkrævet.

§ 2. Ved Ombygning eller Forandring af monumentale Bygninger eller Bygninger af historisk eller architektonisk Betydning skal der tages fornødent Hensyn til dens Stil, Karakter og Skikkelse. Det samme gælder Ombygninger og Nybygninger i saadanne Bygningers Omgivelser.

§ 3. Magistraten forbeholder sig at afgøre Spørgsmaalet om, hvorvidt en Bygning maa henregnes til monumentale Bygninger eller Bygninger af historisk eller architektonisk Betydning, eller om en Bygning skal betragtes som hørende ind under saadanne Bygningers Omgivelser, samt hvorledes der i Anledning af de her givne Forskrifter vil være at indhente Erklæring fra Sagkyndige.

Red.

FRA GADER OG STRÆDER.

Der er i denne Tid i »Architekten« skrevet en Del om at flytte Frihedsstøtten, hvilket der jo kan være meget, der taler for under de forandrede Forhold, og der er ogsaa fremkommet forskellige Forslag til en ny Plads for den, hvortil jeg endnu vil føje et nyt.

Skal Frihedsstøtten flyttes, tror jeg, at en passende Plads for den vil være paa Højen i den saakaldte Aborrepark. Den vil her komme til at staa smukt lige for Enden af den brede Boulevard, der fører op derimod fra Raadhuspladsen, og vil der komme til at staa højt og frit og præsentere sig fra alle Sider.

Pladsen egner sig udmærket til et saadant Monument, der vilde kunne rage op over Omgivelserne.

Med nogen Ændring ved Omgivelserne tror jeg, at Frihedsstøtten vilde tage sig ud her, — og saa blev den da herinde i Byen i Nærheden af Centrum.

F. Bøttger.

EN ISTIDSBLOK OG ET PAR TUNNELER.

Af H. N. Rosenkjær.

Under den nordvestlige Del af Kjøbenhavn ligger i den nederste Moræne en stor Sandblok, som strækker sig fra Amagertorv ud til Vester- og Nørre-

*) Se »Architekten«, I Side 168.

vold. Paa sine Steder gaar den helt op til den øverste Moræne, paa andre Steder ligger der en Del af den nederste Morænes Ler over den. I denne Sandblok synes der at være en nogenlunde fast Vandstandshøjde, som er uafhængig af Grundvandets Højde i Moræneleret ovenover. Det er endog saaledes, at det Grundvand, som samler sig ofte endog i ret generende Mængde i Udgravninger i Moræneleret, forsvinder, naar man graver eller borer ned til Sandblokken, hvis da ikke Udgravningen gaar ned under den faste Vandstandshøjde i Sandblokken, hvilken ligger op mod Kote 8,0 paa de fleste Steder. Kun ned mod Amagertorv, hvor Vandet rimeligvis paa en Strækning har forholdsvis let Afløb gennem yngre Sandlag ud til Havnen, staar det noget lavere. Vedføjede Tabel vil maaske give nogen Oversigt over disse Forhold. Tallene betegner Kotehøjden i Fod, hvortil de enkelte Lag paa det opgivne Sted gaar op.

	Gaden.	Øverste Moræne.	Nederste Moræne.	Sand-blokken.	Vand-stand.
Vestervoldgade 7, »Jermershus«	25,6	20,6	15,0	9,0	8,0
Vestervoldgade 33—37, »Ferrum« ...	22,8	15,6	9,6	9,6	8,0
Hotel »Bristol«	21,2	16,2	11,0	8,5	8,0
Gammeltorv 10—12	24,3	20,5	14,5	10,5	8,3
Mell. Zool. Museum og Bibliotheket..	27,8	20,5	15,0	15,0	7,5
Krystalgade 13—17	26,0	19,5	14,0	13,0	7,5
Skindergade 17, Kejsergade	21,8	13,3	8,5	8,5	5,0
Graabrødretorv 10, do.	20,6	13,0	8,5	8,5	5,0
Kjøbenhavns Sparekasse, Walkendorfsg.	15,5	4,8	3,8	3,8	4,0
Amagertorv 22, Hj. af Walkendorfsg..	13,6	4,5	1,5	1,5	3,5

Det kan maaske have nogen praktisk Betydning at vide, at man i visse Tilfælde kan skille sig af med Grundvandet gennem denne Sandblok.

I Silkegade paa Hjørnet af Pilestræde var en gammel Egetræsbrønd, som gik dybt ned under Kote 0,0. I Købmagergade 6 fandt man Resterne af en gammel Dampbadstue, som dog var ophørt at eksistere 1380. Her var ogsaa en Egetræsbrønd, som gik langt ned under Kote 0,0. Det samme gælder om en Egetræsbrønd i Vimmelskaftet 48 nær ved Skovbogade. Dette kunde maaske tyde paa, at man paa disse Punkter er uden for Sandblokkens Grænser. Det er muligt, at denne Grænse strækker sig ind over Gammeltorv.

Nu i Juni Maaned er Grunden til Ejendommene 10 og 12 paa Gammeltorv bleven udgravet omtrent til Kote 10,0. Gaden ligger i Kote 24,3, den øverste Moræne op til 20,5 og derover c. 1 Fod Muld. Den øverste Moræne er ca. 6 Fod tyk og gaar altsaa ned til Kote 14,5. Omtrent midt i Grunden paa en mindre Plads i den vestlige Side gaar Sandblokken op til Kote 10,5, men den forsvinder ret brat baade mod Syd ud mod Torvet og mod Øst mod Nørregade, hvoraf jeg slutter i Forbindelse med det foran anførte, at man her staar ved dens noget uregelmæssige Sydgrænse.

(Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Fhv. Docent i Perspektiv ved Kunstakademiet, Architekt CHR. V. NIELSEN, R. af D., er bleven udnævnt til Professor.

Theophilus Hansens Rejselegat — stort 1750 Kr. — er tildelt Billedskærer NIELS HANSEN.

Katalog. Kjøbenhavns mekaniske Stenhuggerier (T. M. WIENBERG) har udsendt en meget smukt udstyret Katalog, som indeholder en Samling Billeder af de forskellige Bygninger, hvortil Firmaet har leveret Stenhuggerarbejde, dels i Granit, dels i engelsk og tysk Sandsten, samt Portlandssten og svensk Kalksten. Af de særdeles vellykkede Billeder skal særlig anføres den nye Godsbanegaard, Privatbanken, det kgl. Bibliotheks Nybygning, Laane- og Diskontobanken paa Amagertorv m. fl.

Konkurrence om Arbejderboliger i Stockholm. Som omtalt i »Architekten« for 8. April (Side 296) havde *Stockholms Stadsfullmäktiges Bostadskommitté* indbudt til Konkurrence om Tegninger til Arbejderboliger af tre forskellige Typer. Bedømmelsen (ved en Komité, bestaaende af Architekt R. S. ENBLOM, Civilingeniør C. G. NORSTRØM og Stadsarchitekt K. E. SALIN), er nu faldet, og der tildeltes for første Type (fritliggende *envåningshus* af Træ eller Grundmur med 2 Lejligheder, hver af disse med 2 Værelser og Køkken) første Præmie til M. ERIKSSON og K. WENGELIN, anden Præmie til IVAR CALMANDER; — for anden Type (fritliggende *tvåvåningshus* af Træ eller Grundmur med 8 Lejligheder, hver af disse med 1 Værelse og Køkken), første Præmie til WALD. JOHANSON, anden Præmie til C. ZETTERBERG; — og for tredie Type (fritliggende *trevåningshus* af Grundmur, med 6 Lejligheder, hver af disse med 2 Værelser og Køkken) første Præmie til IVAR CALMANDER, anden Præmie til AXEL WETTERBERG.

Udgravningen af Herculanum har, som det maaske vil være kendt, flere Gange været alvorlig paa Tale, og navnlig har Professor WALDSTEIN, der har et meget anset Navn og bl. a. har været Direktør for den amerikanske archæologiske Højskole i Athen, virket meget ivrigt for denne Sag. Det er af Geologerne bestemt paavist, at de vulkanske Stoffer, som dækker Byen, ikke vil lægge Udgravningen større Hindringer i Vejen. Herculanum blev sammen med Pompeji begravet under Asken fra Vesuvs Udbrud Aar 79 e. Chr.; i 1813 paabegyndtes Udgravninger af Byen, men disse foretoges uden kyndig Ledelse og blev hurtigt opgivne; senere foretoges i 1869—76 større Udgravninger, og nu haaber man, dersom den italienske Regering vil stille sig imødekommende, at kunne paabegynde et systematisk iværksat Udgravningsarbejde af de tre Fjerdedele af den begravne By, som i næsten to Aartusinder har henligget urørt, og hvor utvivlsomt uvurderlige Kunstskatte vil blive dragne frem for Lyset.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 22. JULI 1905
7. AARGANG № 43

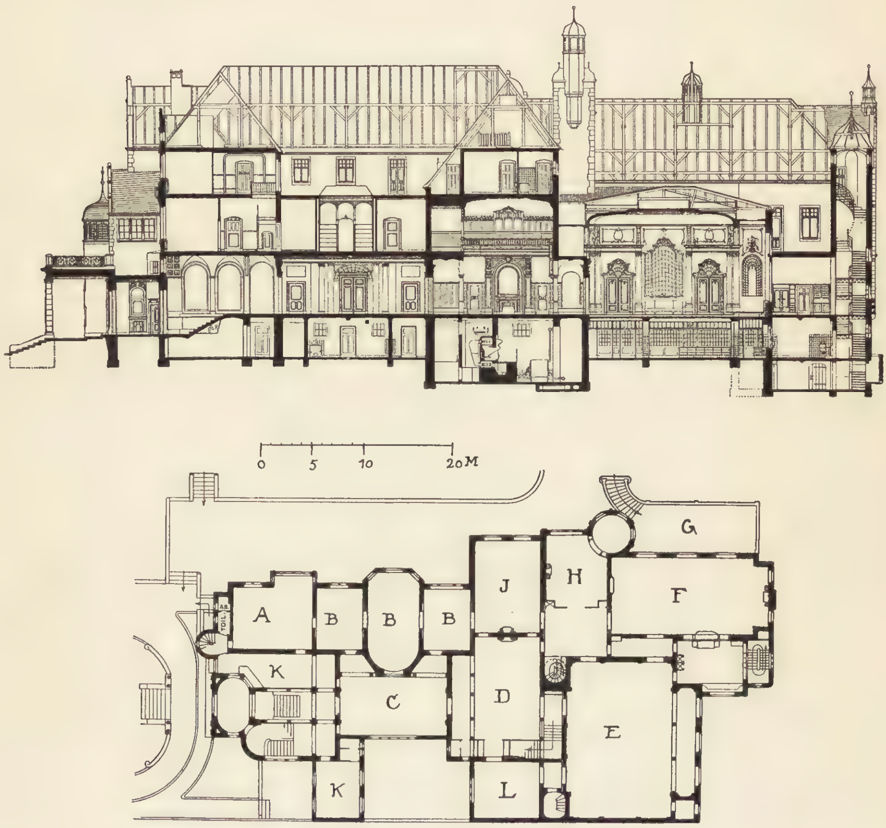
EN EMBEDSBOLIG.

I det preussiske Ministerium for Handel og Industri havde Ministerens Embedsbolig i Berlin i længere Tid givet Anledning til Klager, idet den fornødne Plads til Repræsentation o. lign. langtfra var tilstede. Efter adskillige Over-

EN EMBEDSBOLIG. ARCHITEKTER P. KIESCHKE OG E. FÜRSTENAU.

vejelser skred man da til Opførelsen af en ny Embedsbolig for denne Minister, og Boligen fik Plads i Ministeriets Nærhed, saa nær dette, at den høje Embedsmand kun behøvede at passere den Have, som støder op til denne Bygning, naar han skulde varetage sit daglige Hverv. Selve Haven blev anlagt med Terrasser og Tennisbaner, og Boligen, der altsaa kom til at ligge i landskabelige Omgivelser, maatte derfor opføres i Villakarakter.

A. Ministerens Arbejdsværelse. *B.* Modtagelsesværelser. *C.* Forhal. *D.* Hal (Diele). *E.* Festsal. *F.* Spisesal. *G* Overdækket Terrasse. *H.* Dameværelse. *J.* Musikværelse. *K.* Garderober for Herrer og Damer. *L* Billardværelse.

EN EMBEDSBOLIG.

ARCHITEKTER
P. KIESCHKE OG E. FÜRSTENAU.

Som Planen viser, er Bygningen anlagt med en større Repræsentation for Øje, men der er dog draget Omsorg for, at den private Bolig holdes afsondret fra de egentlige Festlokaler. Til sidstnævnte Lokaler kommer man ad Hovedindgangen, hvor særlige Garderober for Herrer og Damer forefindes, gennem en Forhal til den store Hal eller Diele, som Tyskerne kalder den.

Fra denne Hal er der atter Adgang til den store Festsal, til Musik- og Billardværelser samt til en mindre Hal, der atter staar i Forbindelse med et Dameværelse med Boudoir.

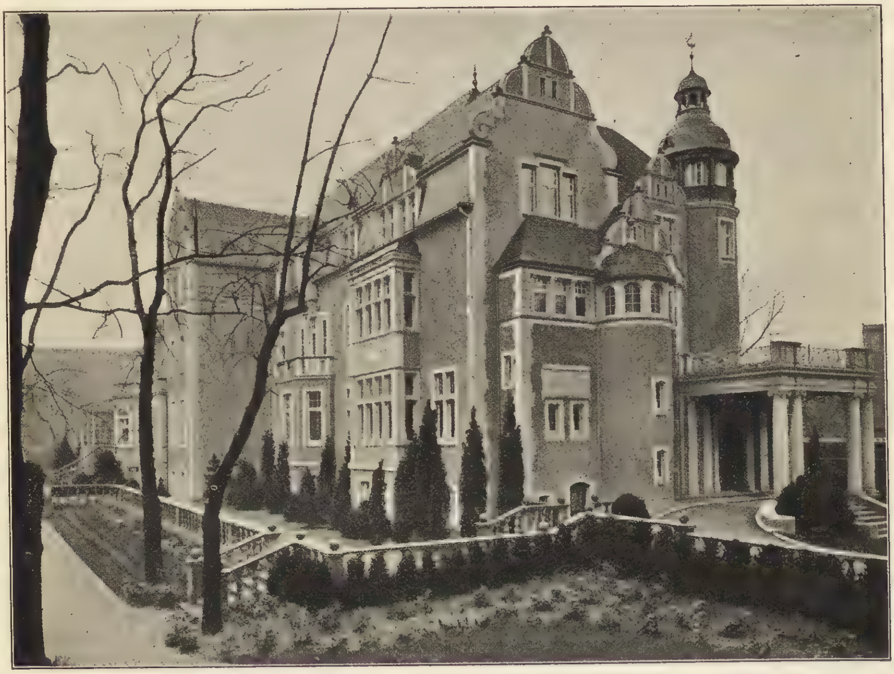
Spisesalen, som støder op til den store Festsal, staar ligeledes i Forbindelse med en rummelig Terrasse, der er overdækket med Glastag.

Den forreste Hal danner tillige Overgangsled til 3 større Modtagelsesværelser og Ministerens Arbejdsværelse.

I den ovenover liggende Etage findes den egentlige Bolig med Spise-, Sove- og Arbejdsværelser, Bad og Paaklædningsværelser, Børneværelser m. m.

I Kælderen er indrettet Varmeværk, Køkkener, Boliger for Tjener- og Køkkenpersonale o. s. v.

Bygningen er opført i tysk Renaissance; Sokkelen er af Granit og de en-

EN EMBEDSBOLIG. ARCHITEKTER P. KIESCHKE OG E. FÜRSTENAU.

kelte Architekturdele af Cottaer-Sandsten; Fladerne er pudsede, og Taget er dækket med Skifer.

Indvendig er Bygningen holdt i en rolig, smagfuld Dekoration; Forhallen har marmorbeklædte Vægge, med Søjler og Pilastre af samme Materiale. Loftet er Stuk med Kassetter. Den store Hal har Træloft med malede Pudsflader; Spisesalen har malet Træloft.

Tegningerne til Bygningen er udførte af Geh. Ober-Baurat P. KIESCHKE, der imidlertid døde, inden Arbejdet blev fuldført, hvorfor dette blev overdraget og gennemført af Reg. und Baurat E. FÜRSTENAU i Berlin.

EN ISTIDSBLOK OG ET PAR TUNNELER.

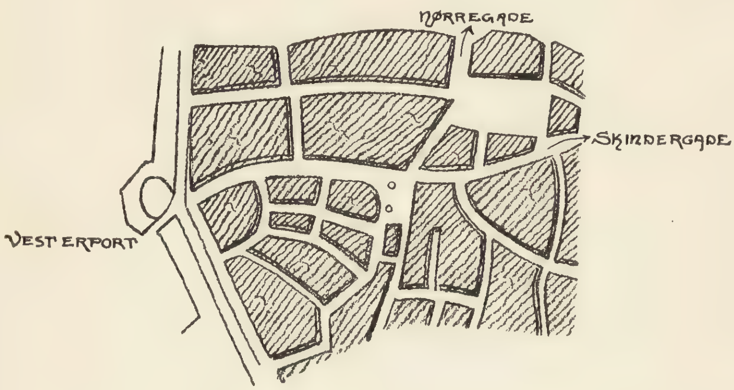
Af H. N. Rosenkjær.

(Sluttet.)

Hen mod den nordvestlige Krog i Grunden har der en Gang i en fjern Fortid været sat en Egetræsbrønd gennem Moræneleret og næsten 6 Fod ned i det skarpe Gruslag i Sandblokken ned til ca. Kote 4. Det har kunnet lade sig gøre, fordi Leret var saa haardt og Gruset saa grovt. Brønden har været ca. 17,5 Fod dyb, og da Vandet staar op til Kote 8,3, har der altsaa været noget over 4 Fod Vand i Brønden. Resten af den svære Egestolpe, som har baaret Brøndvippen, stod endnu ved Siden. I den nyere Tid har man sat en ny Brønd ned tæt ved Siden af den gamle. Den var sat af Flensborgsten. Det er for Resten ret almindeligt, at man har sat ny Stenbrønde ned ved Siden af de gamle, som i Regelen er omkring 4 Fod i Firkant. Der har i den bageste Del af Grunden været gravet en Del gamle Lergrave, hvoraf flere er gaaet ned under Kote 10,0. Naar man er gaaet saa dybt paa dette Sted i Modsætning til, hvad man ellers har gjort andre Steder, maa det vel dels hænge sammen med, at Jorden her allerede paa den Tid har været kostbar, man har ikke maattet ødelægge mere Overflade end nødvendigt, og dels med, at Leret i den nederste Moræne her er ualmindelig rent for Sten og særlig for Kalk. Og saa har man nok gjort den Erfaring, at det overordentlig haarde Ler blev let at behandle, naar det blev gravet op og laa Vinteren over. Disse Grave er saa igen blevne fyldte, dels med Jord og dels med Gødning og andet Husaffald. Det har ikke været muligt hverken i dette Fyld eller i det omkring Brønden at finde en Teglstensbrokke, hvilket tyder paa, at det hele er førabsalonsk. Man staar her ved den oprindelige By, hvis Gadekær har ligget fra Vestergade og et godt Stykke over paa den anden Side af Studiestræde. »Centrum« ud mod Studiestræde (Nr. 19) ligger vist omtrent midt i det gamle Gadekær, som her gaar ned til Kote 10,0. Vestergade er uberørt baade af Gadekæret og af de store Lergrave paa begge Sider længere ude, saa den maa have været Byens egentlige Gade.

Fra gammel Tid har man altsaa haft en særlig god Brønd inde i Gaarden til Gammeltorv Nr. 12. Langt ned i Tiden har man følt Trang til en offentlig Brønd paa Torvet. Man har vel saa ladet vise Vand ud ved Hjælp af en Pilekvist, der som bekendt bøjer sig for Vandaarer i Jorden; men Erfaringen har tillige lært, at den undertiden bøjer sig for store Sten. Der findes nemlig en Mængde store Sten i den nederste Moræne, saa det er rimeligt, at man af og til maa støde paa en saadan, naar man graver ned paa det udviste Sted, ganske naturligt faar Pilekvisten Skyld for at bøje sig ogsaa for Sten. Dette Uheld er maaske netop indtruffet her. Da man kom langt ned mod Kote 0,0, stødte man paa Sten i Stedet for Vand. Man var uden for Sandblokkens Grænse. Kvisten havde maaske kun bøjet sig paa dette ene Sted. Da Uheldet er truffet ind, tager man en rask Beslutning. Man ved, at inde under Gaarden bag Husrækkerne gaar en Vandaare. Vandstanden i Brønden viser, at man er dybt nok nede til, at man fra Aaren kan lede Vand ud til den ny Brønd. Saa graver man en Tunnel ind gennem det overordentlig haarde Ler, som man stoler paa er fast nok til at kunne staa, naar man ikke gør Tunnelen over 3 Fod bred og gør

den stærkt buet foroven. Den bliver 6—7 Fod høj. Efterhaanden som man arbejder sig frem, lægger man Fyrretræs Render ned, for om en Del af Loftet skulde falde ned, saa behøvede man ikke at flytte det. Skæbnen vil imidlertid, at man langt inde under Gaarden støder paa en gammel Lergrav, hvis Fyld ikke kan staa, men maa opgives. Man tager nu sine Trærender op igen, men Barken har løsnet sig og bliver liggende tillige med nogle større Spaaner, som vel har været brugte til at rette Renderne til med. Derefter tager man fat paa en ny Tunnel af samme Form og Størrelse og i samme Dybde, men nu gaar man skraat ind mod den gamle Brønd. Denne Gang har man Held med sig, ca. 30 Fod indenfor den nuværende Husrække stødte man paa Sandblokken omtrent i Kote 6,5. Her standser man, lægger nogle Smaasten for Enden af Røret, fylder Tunnelerne med Jord med enkelte Munkestensbrokker imellem, og saa har man sikkert faaet godt og rigeligt Vand i Brønden. Tunnelerne stod endnu med omkring 2 Fods Aabning foroven. Kun hist og her var der faldet ganske lidt af Loftet ned. Smaa skarpe Fremspring paa Siderne viste ogsaa, at man havde

arbejdet sig frem fra Torvet. Man var knap naaet op til Grænsen mod den øverste Moræne.

Efter den Retning, Tunnelerne havde, maatte Brønden have staaet omtrent ud for Grænsen mellem Nr. 6 (Stelling) og Nr. 4 (Banken) lidt skævt for Springvandet. Den første Tunnel stod omtrent 14 Fod fra Nr. 8, og der var ude ved Torvet 7 Fod mellem Tunnelerne. Hosstaaende Kortskitse er taget efter et Kort fra det 16. Aarhundrede i Raadstue-Arkivet. De to runde Mærker paa Gammeltorv, antager jeg, skal antyde Brønde, hvoraf den øverste falder ganske godt sammen med Pladsen for den Brønd, jeg mener maa have været sat, og hvortil Vandet er bleven ledet inde fra Sandblokken. I Kjøbenhavns Diplomatarium V Bind S. 7—8 taler Christian VI om at rive nogle Bygninger syd for Raadhuset ned, saa Pladsen mellem de tre Gader bliver fri, saa skal Raadhusets Bagside bygges op og forsires. Desuden skal Brønden paa Gammeltorv flyttes hen paa et mere passende Sted paa Pladsen. Kortskitsen viser ganske godt, hvad det er, her menes med Hensyn til Pladsen bag Raadhuset. Til Brønden bevilliger Kongen 5000 Daler, men det slaar ikke til, senere maa der atter skaffes 5000 Daler.

SKITSEKONKURRENCE.

Forening for Ligbrænding indbyder herved danske Architekter til Deltagelse i en Konkurrence om Skitser til et Krematorium, der paatænkes opført paa en Grund ved Bispebjerg Kirkegaard.

Til Bygningsanlægets Opførelse kan anvendes et Beløb af indtil Kr. 50.000. I dette Beløb er ikke indbefattet selve Ovnanlæget med Skorsten, det bemærkes dog, at saafremt denne sidste gives en Form, der adskiller sig fra en rent konstruktiv Anordning, maa Differencen medtages i Overslaget, og det hertil bestemte Beløb opføres for sig.

I øvrigt skal Overslaget behandles kalkulatorisk i Forhold til Kvadratindholdet af det bebyggede.

Der ønskes tillige en Beregning af Bygningsanlægets Kubikindhold med Opgivelse af Pris pr. Kubikfod Bygningsmasse.

I Overslaget medtages Indhegning, men ikke Haveanlæg. Der medtages endvidere, foruden selve Bygningsarbejderne, alle almindelige Ingeniørarbejder, saasom Rummenes Opvarmning, Belysning, Vandindlæg, Afløbsledninger etc.

Anlæget skal indeholde:

1. Plads til Ligbrændingsovnen (se den paa Ligbrændingsforeningens Kontor, daglig mellem 1 og 3, fremlagte Plan).

   Hermed i passende Forbindelse:

2. En Sal til Afholdelse af Bisættelseshøjtideligheder; Salen skal indeholde 200 Siddepladser. Da Salen skal kunne opvarmes, maa den ikke have direkte Indgang fra fri Luft.

   a. Plads for Kisten og Taleren. b. Plads for et mindre Kor og et Harmonium.

3. Ved Salen skal ligge et lille Venteværelse for Taleren.
4. Der indrettes et Rum til Hensættelse af 6 Kister.
5. I Forslaget skal angives Plads til Anbringelse af ialt 1000 smaa Sarkofager eller Urner.
6. Endvidere skal der i Anlæget være Bolig for en Opsynsmand, der tillige er Maskinist. Boligen skal indeholde 3 Værelser, Køkken og Spisekammer m. v.
7. Der maa indrettes fornødne Toiletter med WC. for Publikum og Opsynsmanden.
8. Der maa skaffes fornøden Plads til Varmeværk, Material- og Arbejdsrum og rigeligt Brændselsrum i Nærheden af Ligbrændingsovnen. Endvidere et Magasin for ca. 1000 Urner eller Sarkofager, hvis Opbevaringsfrist i Columbariet (20 Aar) er udløbet.

Adgangen til Anlæget sker fra Vejen, og der indrettes ingen Forbindelse med den omliggende Kirkegaard.

Der forlanges følgende Tegninger:

1. En Oversigtsplan i Maalestok 1 Linie pr. Al.
2. De fornødne Planer, Snit og Façader i 3 Linier pr. Al.

I Planerne bør være indtegnet Omrids af Ovnanlæget.

Med Hensyn til Skorstenens Anbringelse bemærkes, at denne selvfølgelig kan gives Forbindelse med Ovnanlæget ved en Røgkanal.

Paa Tegningerne maa anføres skriftlige Bemærkninger om de paatænkte Materialiers Art samt om eventuelle særlige Konstruktioner.

Der udsættes 3 Præmier for de bedste Løsninger, nemlig:

1ste Præmie 1000 Kr., 2den Præmie 700 Kr., 3die Præmie 500 Kr.

Hvis den, der tilkendes 1ste Præmie, ikke faar Arbejdets endelige Udførelse overdraget, ydes ham det dobbelte Beløb af den fastsatte Præmie. Overdrages Arbejdet 1ste Præmietager, indgaar derimod Halvdelen af Præmien i Architekthonoraret, der beregnes efter Akademisk Architektforenings Honorarregler Klasse 3.

Samtlige Arbejder ville efter endt Bedømmelse blive udstillede enten offentligt eller i Akademisk Architektforening paa en Mødeaften.

Løsningerne skulle, ledsagede af en forseglet Navnekonvolut, indsendes inden 1ste Oktober d. A., Kl. 12 Middag, paa Forening for Ligbrændings Kontor, Skindergade 38, 1ste Sal.

De konkurrerende Architekter kunne ved Henvendelse til Opsynsmanden faa Lejlighed til at bese det nuværende Krematorium Søgnedage Kl. 1—3.

Bedømmelsen foretages af undertegnede Dommerudvalg:

Bestyrelsen for Forening for Ligbrænding:

A. BORREGAARD, Assistent ved Statsbanerne. E. N. HOFF, Stadslæge, Etatsraad. F. LEVISON, Professor.

L. SALOMONSEN, Grosserer. A. ULRIK, Kredslæge.

Valgte af Bestyrelsen i Akademisk Architektforening:

THORVALD JØRGENSEN, Architekt. ANTON ROSEN, Architekt.

Kjøbenhavn, den 15de Juli 1905.

* * *

Red. henleder Opmærksomheden paa, at de Architekter, der ønske at deltage i Konkurrencen, fra Lørdag den 22. ds. kunne afhente Betingelser og Planer paa Foreningens Kontor.

DANSK BILLEDHUGGERSAMFUND.

Den 6. Maj d. A. stiftedes »*Dansk Billedhuggersamfund*« paa det største Møde, som endnu har været afholdt af danske Billedhuggere. Til Bestyrelse valgtes Billedhuggerne LUDVIG BRANDSTRUP, Fru JOHANNE DAN, THOD EDELMANN, EDUARD EGGELIN, N. HANSEN-JACOBSEN, CARL MORTENSEN (Formand) og JUL. SCHULTZ.

Billedhuggerstanden, som i de senere Aar er vokset betydeligt, har længe følt Savnet af en Forening til at varetage dens specielle Interesser. Som Forholdene i mange Tider har været, har Billedhuggerne altid skullet pleje deres særlige Interesser sammen med Malerne; og da disse, hvor hensynsfulde de end har været, ikke altid har haft den samme Forstaaelse af Forholdene, har denne Omstændighed ofte virket hæmmende for Udviklingen. Billedhuggerne har længe følt dette, men var tidligere saa faa. Da deres Antal nu efterhaanden

er steget og der blandt dem er energiske Kunstnere, er Samfundet blevet stiftet — foreløbig med et Medlemsantal af 65 —; og det er Billedhuggernes Haab, hvortil vel alle med Glæde vil give deres Tilslutning, at den nye Forening maa virke til Held for Kunsten og dens Udøvere.

Af Samfundets Love fremgaar det, at »dets Formaal er at samle alle Kunstnere indenfor den danske Billedhuggerstand i en faglig Forening for her igennem energisk at arbejde for at fremme, værne og bevare Standens Interesser. Samfundet vil saaledes bl. a. arbejde for:

a) at opnaa de bedst mulige Udstillingsforhold for dansk Billedhuggerkunst i Ind- og Udland;

b) at varetage Medlemmernes Interesser ved Forsendelser, Salg af Kunstværker og af Reproduktionsret;

c) at fremskaffe Oplysninger vedrørende Kunsthandlere og være behjælpelig, hvor der i Salgstilfælde, i Ind- og Udland, maatte opstaa Vanskeligheder;

d) at fremme Spørgsmaal, som berører Indkøbene til Statens Museum for Kunst samt andre offentlige Anskaffelser af Skulptur;

e) at opnaa Forbedring af uheldige Pladsforhold, som Billedhuggerkunsten maatte lide under paa Statens Museum for Kunst og paa andre Museer etc.;

f) at opnaa Indflydelse paa Afholdelsen af Konkurrencer om offentlige Mindesmærker etc. og søge gennemført, at Samfundet ved saadanne Konkurrencer vælger nogle Billedhuggere til sammen med den øvrige Komité at foretage Bedømmelsen;

g) at afholde Skulptur- og Skitseudstillinger etc.;

h) at alle Spørgsmaal vedrørende Valg og Prøvevalg til Udstillings- og Censurkomitéer etc. behandles i Samfundet.

Som Medlem af Samfundet kan optages enhver Billedhugger og Billedhuggerinde, der enten har udstillet paa en af de aarlige Foraarsudstillinger eller paa anden betydelig Kunstudstilling, hvor der er udøvet Censur af anerkendte Kunstnere, eller har Kunstakademiets Afgangsbevis som Billedhugger eller Dekorationsbilledhugger. Undtagelsesvis kan optages Billedhuggere, der paa anden Maade har vundet Anerkendelse gennem deres Arbejder.

Den 7. Juli valgte Dansk Billedhuggersamfund Billedhugger JUL. SCHULTZ til at indtræde som Delegeret i Komitéen for Finsen-Mindesmærket.

FORSKELLIGT.

Udnævnelser. Architekt, Bygningsinspektør A. J. C. A. THEJLL er udnævnt til Professor og Tømrermester OSCAR KØHLER til Etatsraad.

Rettelse. I Artiklen »*Staten og Bygningskunsten*« i »Architekten« for 15. Juli har indsneget sig en beklagelig Trykfejl paa et Par Steder, idet der Side 412, 6. og 15. Linie f. o., staar Kirke*sognene* i Stedet for Kirke*synene*.

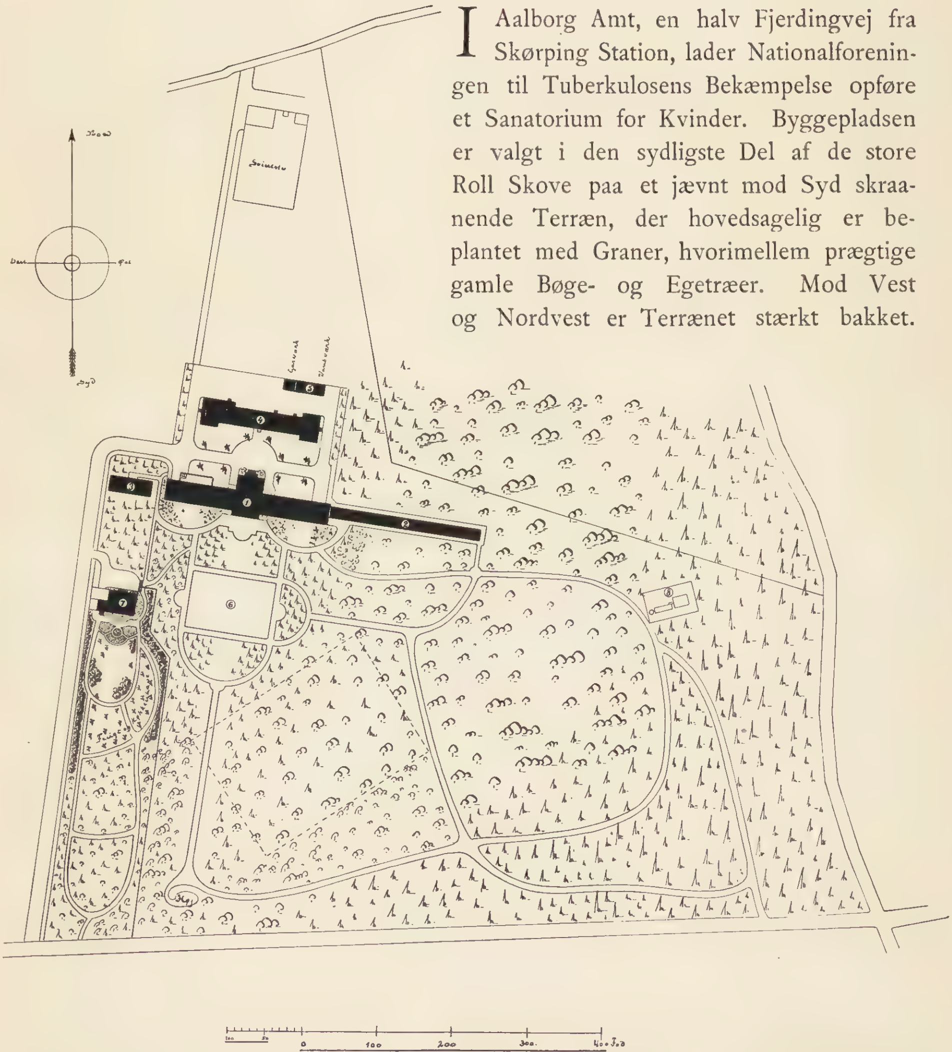
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 29. JULI 1905
7. AARGANG № 44

SKØRPING SANATORIUM.

I Aalborg Amt, en halv Fjerdingvej fra Skørping Station, lader Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse opføre et Sanatorium for Kvinder. Byggepladsen er valgt i den sydligste Del af de store Roll Skove paa et jævnt mod Syd skraanende Terræn, der hovedsagelig er beplantet med Graner, hvorimellem prægtige gamle Bøge- og Egetræer. Mod Vest og Nordvest er Terrænet stærkt bakket.

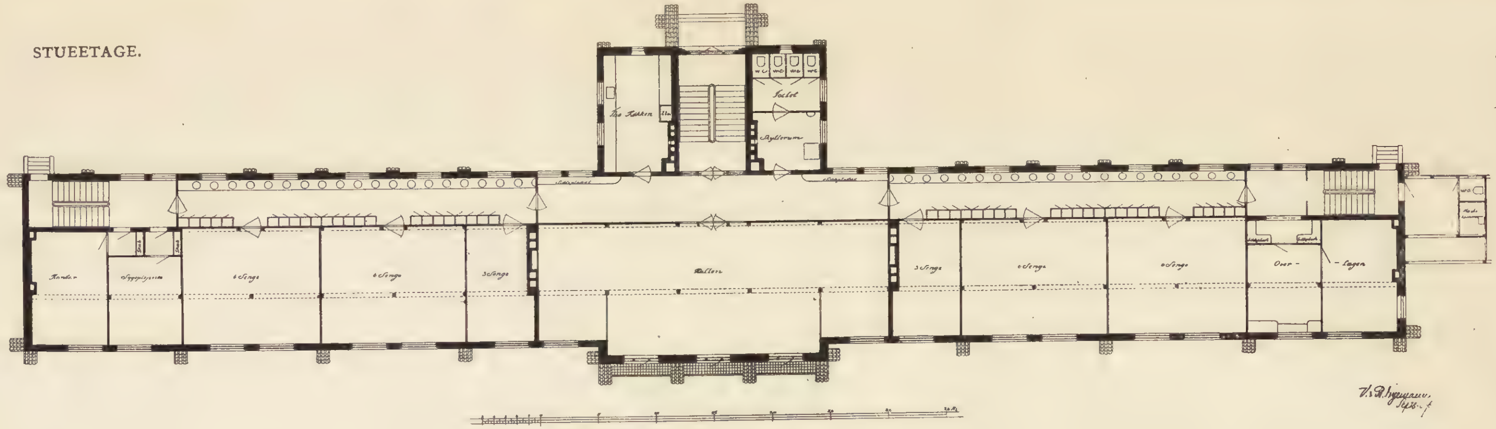

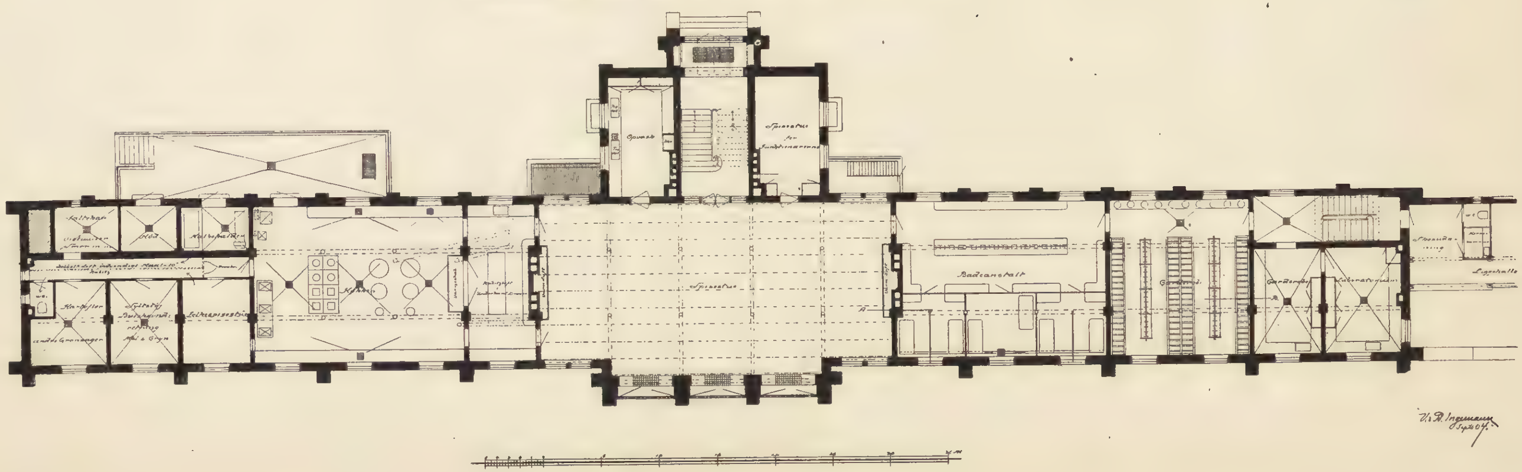
1. Sanatoriebygning. 2. Liggehalle. 3. Pavillon. 4. Funktionær- og Økonomibygning. 5. Værkstedsbygning. 6 Plænen. 7. Overlægebolig. 8. Septictank.

Bygningsanlæget omfatter Sanatoriebygningen med Liggehalle i 2 Etager, Overlægebolig, Økonomibygning flankeret i Øst og Vest med Funktionærboliger, Værkstedsbygning og Staldbygning for Svin, Fjerkræ og Forsøgsdyr.

Sanatoriebygningen opføres i Kælder, Stue, 1ste Sal, Kvistetage og Loft. Den midterste Del af Bygningen har for Kælderens Vedkommende et fra den øvrige Bygning afvigende Profil, idet Terrænet foran mod Syd er afgravet, saa denne Del af Bygningens Kælder fremtræder som Stueetage med Gulvet kun een Stigning over udvendigt Terræn. Her findes Sanatoriets Spisesal, der er ca. 61 Fod lang og 30½ Fod dyb. De 3 mægtige Porte, som opslaaede faar Plads i den ved Kontraforcernes Fremsprings store Murtykkelse, afgiver ved Glasruderne Lys til Salen i Forening med de paa begge Sider værende større Vinduespartier baade i Syd- og Nordsiden og de i Balkonerne over Porten værende lange Rækker Prismelys. Under Spisesalen findes en underjordisk Kælder, der afgiver Rum for Kedelanlæget. Al Uddunstning fra denne foregaar gennem murede Rør til Tagryggen og Tilførsel af frisk Luft gennem Lyskasser mod Nordsiden. Nord for Kedelanlægets Kælder findes dybe Rum for Kul. Hele Underkælderen er ved vidtløftige, dobbelte Rabitzlofter isoleret fra de ovenliggende Rum og indrettet saaledes, at der i den kolde Aarstid føres varm Luft til Fodvarme i Spisesalen. Nord for Spisesalen findes i Midten Hovedtrappen flankeret af en lille Spisestue for Funktionærer eller særegne Patienter, som efter en febril Periode ikke straks kan udsættes for den Gennemtræk, der vil herske i den store Sal, og paa den anden Side af Hovedtrappen et Opvaskerum med Skabe til Opbevaring af Spisestellet. Fra dette Rum forsynes gennem Elevator de i Bygningens Etager værende Thekøkkener. Umiddelbart Øst for Spisesalen findes et stort Anretningsrum med Varmeskab. Endvidere det store Køkken med alle dertil hørende Rum samt paa Nordsiden en aaben Køkkengaard, hvorfra der er særlig Adgang til Kød- og Mælkekælderen. Ved Siden af Køkkenet findes en Folkespisestue og i Gavlen mod Øst et W. C. for Køkkenpersonalet. Vest for Spisesalen er den store Badeanstalt, rummende Afklædningsrum, Bruse- og Douchebade samt 6 Karbade. Ved Siden heraf en meget stor Garderobe med Knager til Tøj og Rum til Fodtøj. Her findes en Række Fajancekummer i Marmorplade, beregnet specielt til Brug, naar Patienterne fra Liggekuren igennem Kælderen begiver sig til Maaltiderne i Spisesalen. Yderst i Fløjen mod Øst findes Lægernes Laboratorier beliggende umiddelbart ved Trappe, ad hvilken der er bekvem Forbindelse til den ovenover værende Læges Undersøgelsesværelser. Fra Trappernes Mellemreposer er der baade ved Kælder og Stue Adgang til Liggehallens 2 Etager. I Stueetagen optages Midten af Bygningen af den store Hal, der skal tjene til Samlingsstue for Patienter. I Udbygningen mod Nord findes Thekøkken, Skyllerum, Toilet og W. C. samt den gennem alle Etager gaaende Hovedtrappe med Hovedindgang og Forstue fra Bygningens Nordside. Mellem Hallen og Nordfaçaden er den brede Korridor gennemført og paa dette Sted afskildret fra de øvrige Længder, der bruges som Vaskestuer, ved Glasskillerum med Svingdøre. I Dørene er Glasruder, saa Opsynet fra Midten af Bygningen har bekvem Oversigt til begge Sider, for at kunne kontrollere Patienternes Færden i Bygningens Korridorer og tilse Morgenrenoveringen, der er henlagt fra Sovestuerne til Korridorerne, hvor der findes Rækker af Fajance-

STUEETAGE.

SKØRPING SANATORIUM. KÆLDERETAGE.

kummer i Marmorbordplader, en Kumme til hver Patient. Paa Skillerumsvæggen findes Patienternes Skabe. Ved denne Foranstaltning kan Sovestuerne efter Morgenrengøringen aflukkes af Opsynet, og Patienterne har intet Paaskud til ureglementeret Færden paa disse. I Fløjene til Øst og Vest findes to 6 Sengs- og een 3 Sengs-Stue til hver Side. Paa 6 Sengs-Stuerne har hver Patient 875 Kbf. Luft eller 27.061 Kbcm. Sengene stilles med lige stor indbyrdes Afstand paa Værelsets to Tværvægge med Hovedgærdene til Væggen. Over Svingdøren til Korridoren er anbragt et Vippevindue med indstilleligt Beslag, Mage til dem, der er anvendte paa Vinduerne i Sydfaçaden. Gennemtrækken stryger derved for Sengens Fodende, hvor der er anbragt Bøjler til Ophængning af Patienternes Undertøj og Strømper. I Værelsets Midte er der om Søjlen anbragt Stativ til Ophængning af Ydertøjet, der paa dette Sted er udsat for en god Gennemluftning i Løbet af Natten. At der paa disse Stuer saavel fra Bygningens Side som for Inventariets Vedkommende er truffet al den Omsorg, Hygiejnen paa et Sanatorium kræver, er en Selvfølge. I Gavlen mod Øst har Lægen sine Værelser til Undersøgelse og Konsultation. Igennem et Vindue i Gavlen er god Oversigt over Liggehallen. Modsat i Vestgavlen findes Sanatoriets Forvalterkontor og Værelse for Sygeplejersken.

1ste Salen optages i Midten af Sanatoriets Sygeafdeling, der bestaar i seks 2 Sengs-Værelser med et Værelse i Midten for 2 Sygeplejersker. Iøvrigt optages Etagen af seks 6 Sengs-Stuer, ganske som de i Stueetagen beskrevne. Ligeledes findes i denne Etage de samme Thekøkkener, Skyllerum og W. C., som i de øvrige Etager. Det kan her bemærkes, at der i denne for Brandfare særlig skærmede Bygning yderligere ved en gunstig Beliggenhed af Trapperne er taget Hensyn til en bekvem og hurtig iværksat Rømning af alle Etagerne. Ligesom ved de tidligere af Nationalforeningen opførte Sanatorier, er der fra alle Rum i Bygningens Etager Adgang til flere Trapper — en Omstændighed, som ved enhver eventuel opstaaet partiel Ildebrand vil hindre al Ulykke, og Aarsag dertil vil yderligere forringes ved Bygningens simple Plan og lette Overskuelighed.

Kvistetagen optages i Midten af Lejligheder for overordnede Funktionærer, som Reservelægen, Køkkenbestyrerinden og Oldfruen. I Udbygningen mod Nord Thekøkken, Skyllerum og W. C. I begge Fløjene findes fire 6 Sengs-Stuer, beregnet paa de raskeste Patienter. I østre Gavl findes Lejlighed for en Kandidat. Omtrent midt i Bygningen er Opgang til et stort Loft i hele Bygningens Udstrækning. Her findes i Udbygningen mod Nord de store Vandbeholdere. Iøvrigt bruges Loftet til Magasin. Der ventileres gennem den store Tagrytter, hvis Sider alle er Jalousi-Ventiler.

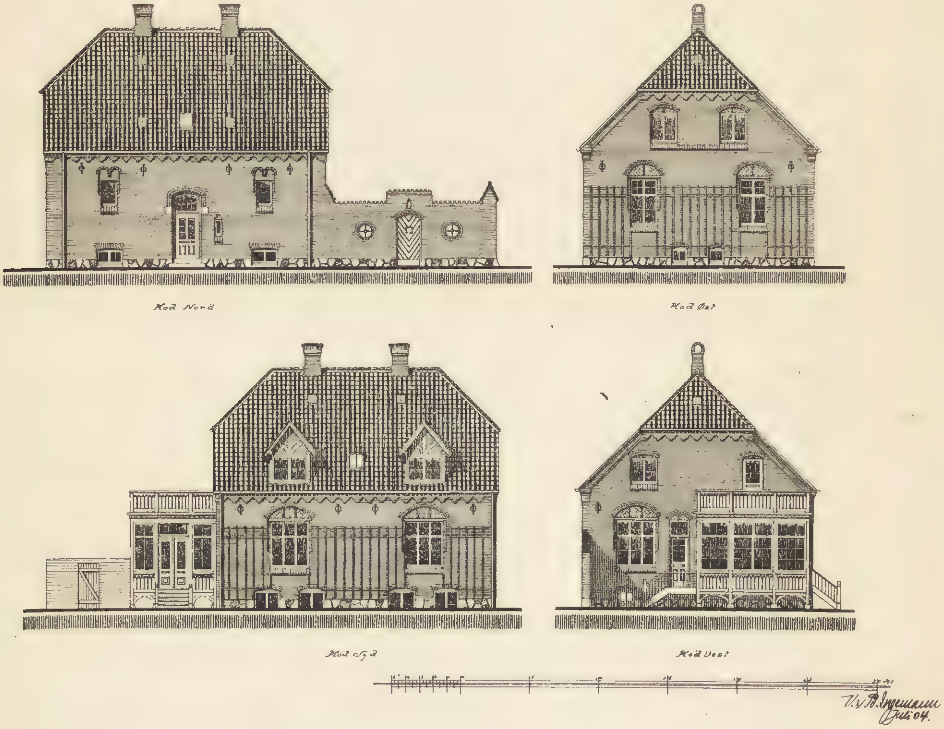
Sanatoriebygningen er saavel som alle til Komplekset hørende Bygninger opført i gothisk Stil med Benyttelse af specielt danske, middelalderlige Motiver. Sokkelen er kløvede Kampesten, saakaldt Cyclopsætning. Murfladerne er opførte i røde, haandstrøgne Sten, med stærkt grusede og udvandede Fuger. Taget er dækket med røde Falstagsten i gammel, hollandsk Form.

Liggehallen er opført i 2 Etager, med en Højde af tilsammen 25 Fod og $14^1/_2$ Fods Dybde. Adgangen foregaar ad to Trapper, den ene i Sanatoriebygningens Østgavl og den anden yderst mod Øst i selve Liggehallen. I Sana-

SKØRPING SANATORIUM. FAÇADE MOD SYD.

toriebygningens Kælder findes i den store Garderobe Stativer til Ophængning af Fodposer og Hylder til Henlægning af de Tæpper, der bruges ved Liggekuren af Patienterne. I den vestlige Del af Liggehallerne findes i begge Etager Skopudsning, W.C. og Mørkekammer til fotografisk Brug. Liggehallens Sydside er aaben, dens Nordside er tæt lukket med en Række smalle Vinduer til Oplukning ved Vipning med indstilleligt Beslag. Taget har Fald til Bagsiden, det er dækket med Bitumentag med dobbelte Lag Græstørv, der under Varmeperioder ved Vanding vil give behagelig Afkøling. Liggehallen er ved spanske Skillevægge i ca. 3 Alens Højde delt i Afdelinger.

SKØRPING SANATORIUM. OVERLÆGEBOLIG.

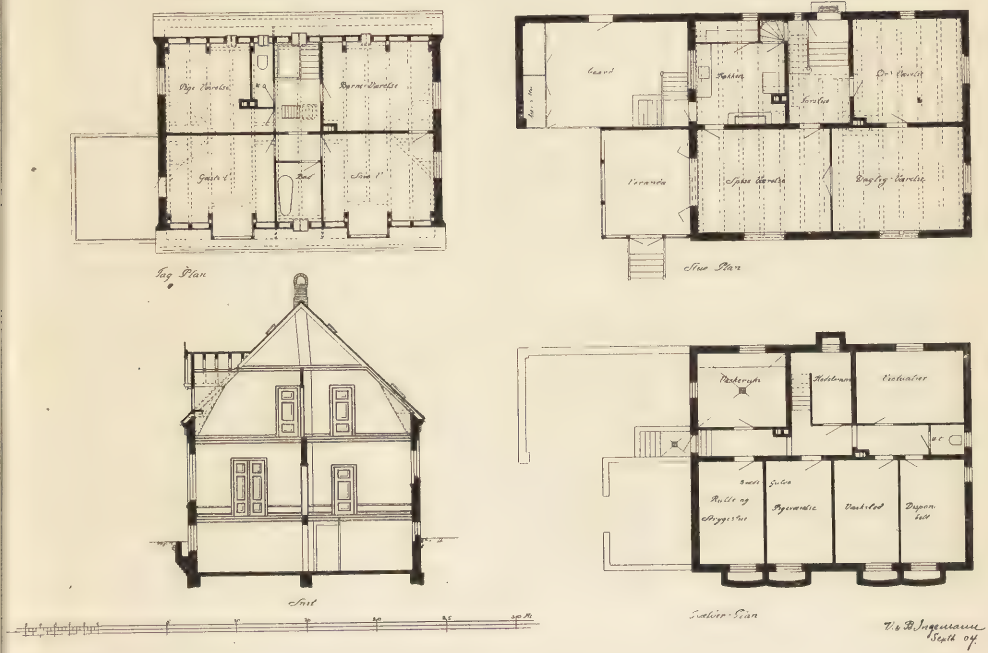
Overlægens Bolig er en rummelig Villa med Kælder, Stue, Kvist og Loft. Den rummer 10 Værelser, Køkken, Vaskerum, Viktualierum, Badeværelse, flere W. C. og en stor, lukket Veranda. Til Bygningen hører en ved en Hegnsmur indrammet større Gaard med Skure for Cycler, Værktøj m. m. Dens Beliggenhed er frit ved Hovedlandevejen tæt ved Hovedindkørslen til Sanatoriet.

Økonomibygningen med 2 Funktionærboliger er lagt parallelt med Sanatoriebygningen. I Økonomibygningen findes stort Maskinrum med Akkumulatorrum, Dampvaskeriet med tilhørende Tørre-, Rulle- og Strygestue. Ved Vaskeriet er Desinfektionsanstalten anbragt; den bestaar i 2 Rum med særlig Adgang og den store Desinfektionsovn indmuret i Skillerummet mellem Rum for Ind- og Udlevering, hvilket sidste staar i Forbindelse med Vaskeriet. Kælderen i de to begrænsende Fløje optages af Magasiner, Ligstue og Sektionsstue. I Funktionær-

boligernes Stueetage er Bolig for Forvalteren, Maskinmesteren, Fyrbøderen og Karlen. Paa de to 1ste Sale er indrettet Plads til 16 Piger. Her findes W.C. og Skyllerum.

Værkstedsbygningen bestaar af en aaben Smedie og to lukkede Rum. I det ene findes Brønden og i det andet et Gasværk. Begge Rum har et stort Ovenlys. Ved Smedien findes et Pissoir.

Svinestalden er delt i Rum til Svin, Høns, Forsøgsdyr, foruden Rum til foreløbig Optagelse af nye Dyr, til Undersøgelse af deres Sundhedstilstand, og Foderrum. Loftet er indrettet til Foder og Strøelse. Ved Svinestalden er bygget en stor tildels muret Gødningsbeholder.

SKØRPING SANATORIUM. OVERLÆGEBOLIG.

I Terrænet er foran Sanatoriebygningens Midte rejst en stor Flagmast. Iøvrigt ordnes i den store Park saavelsom i Skoven en Mængde Siddepladser. Der udlægges Croquet-, Tennis- og Skydebaner. Overlægen faar ved Villaen sin private, indhegnede Have.

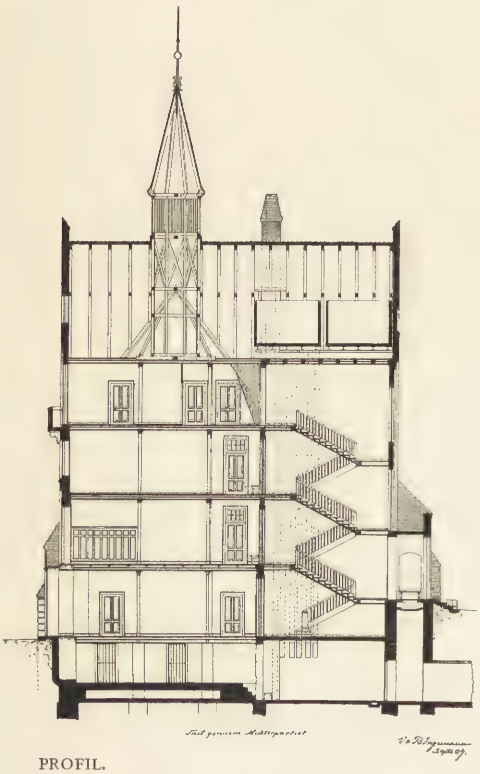
Tegningerne til Sanatoriet udarbejdes af Architekterne V. og B. Ingemann. Opførelsen af samtlige Bygningsarbejder med delvis Montering og de til Bygningerne hørende Ingeniørarbejder er efter afholdt Licitation overdraget Tømrermestrene Brdr. Tommesen fra Levring pr. Kellerup til en Pris af ca. 170.000 Kr. eksklusive Ingeniørarbejderne, der er projekterede af Ingeniør Jess Jensen.

Under Spisestuen i Patientbygningen anbringes en Varmekælder, som staar i Forbindelse med et rummeligt underjordisk Kulrum paa hver Side af Udbygningen mod Nord paa Midterpartiet. Varmekælderen staar ved en Tunnel i Forbindelse med Økonomibygningen. Denne Tunnel tjener dels til Passage og

dels til Placering af de forskellige Systemledninger for Elektricitet, Damp, Luft eller Vand, som forbinder de 2 Bygninger.

I Varmekælderen anbringes 2 Varmtvandskedler og 2 Lavtrykskedler. Alle 4 Kedler bliver forsynede med Langes Kulfyr og indrettes til automatisk reguleret Magasin-Fyring. Dampkedlerne er i Brug hele Aaret rundt, medens Varmtvandskedlerne kun anvendes i Opvarmnings-Perioden.

Den væsentligste Del af Patientbygningen opvarmes ved direkte Varmtvandsopvarmning, og de 2 Varmtvandskedler anvendes alene hertil. Etageklosetterne med hosliggende Rum, Lægens 2 Værelser i Stueetagen samt Liggetøjsrummet og Køkkenfløjen i Kælderen opvarmes ved direkte Damp, fordi Tiden for og Styrken af disse Lokalers Opvarmning ikke falder sammen med de fælles Opvarmningsforhold for de øvrige Lokaler i Patientbygningen.

PROFIL.

Lægeboligen og de 2 Funktionær-Pavilloner opvarmes fra Dampkedlerne ved indirekte Varmtvandsopvarmning.

Spildevarmen fra Kedlerne kan udnyttes til Opvarmning af Gulvene i Spisestuen og den ovenover dette Lokale beliggende Forsamlings-Hal.

Sanatoriets Varmesystem bliver 25 pCt. større forholdsvis end paa Silkeborg Sanatorium, fordi Erfaringen herfra viser, at et Sanatorium, der ikke er meget lunt beliggende mellem Omgivelser, som beskytter det særlig godt mod Vindens Indflydelse, bør under jydske Forhold af Kurhensyn have et noget kraftigere Varmesystem end det, som Silkeborg Sanatorium blev forsynet med.

Alle sekundære Patientrum og de Driftsrum, som udkræver det, bliver forsynede med en kraftig Ventilation ved Appelovne til Damp. Alle Appelrør udmunder frit i Loftetagen, der saaledes danner en fælles Samlekanal for dem.

Fra Loftetagen bortsuges Luften gennem Taarnet, hvis nedre Del er bygget som en automatisk virkende Ekshaustor med effektiv Virkning uafhængig af Vindretningen ligesom en Wolperts Hætte.

Værelserne i Funktionær-Pavillonerne og de vigtigere Værelser i Lægeboligen ventileres ligeledes ved Damp-Appel.

Leverancen af alt det indvendige Ingeniørarbejde er med Undtagelse af Kraft-Anlæget overdraget i samlet Hovedentreprise til de to Firmaer Vølund og Bruun & Sørensen i Forening for et Beløb af 125,200 Kroner.

EN REFORM AF KUNSTAKADEMIETS UNDERVISNING I ARCHITEKTUR.

Da der for nogle Aar siden var en stærk Bevægelse indenfor en Kreds af unge, begavede Akademielever imod en fri Architekturskole i Lighed med de frie Malerskoler, henvendte man sig til to af de mest ansete yngre Architekter og bad dem om Bistand.

Sympathi var der for Sagen, maaske ogsaa nogen Offervillie, men — hvorledes skulde der blive Raad til at anskaffe de fornødne kostbare »Værker« til Brug for Undervisningen?

Man lagde alle Værkerne i en Stabel. Ovenpaa dem en blød Hovedpude, og det hele synede som et Bjærg og blev den »liden Tue«, hvorover Læsset væltede — — Flyttelæsset.

> En Mand fra Nissen vilde flytte,
> Men det blev ham til ingen Nytte.
> Paa Læsset Nissen sad og lo:
> »Vi flytter nok idag vi to.«

Den Flytning var i Sandhed blevet til liden Nytte, hvor man havde flyttet Værkerne med, thi er der nogensteds »Nissen« har huseret, saa er det i visse »Værker«.

De har gjort Architekturen til en Abstraktion, har berøvet den Stoffet og Jordbunden, taget Livet af den, og gjort den om til tynde Streger. Men Architektur bør blive det, den var, »det haandgribeligste af alt virkeligt i Verden«.

Tingens og Stoffernes Kunst.

En ung Mand, som forbereder sig til Architekt, burde i sine første Studieaar ikke tegne en Streg efter noget »Værk«, men kun efter de gode Bygninger og Bygningsdele, han havde set med sine Øjne og maalt med sin Tommestok.

Han kunde saa rigtignok ikke begynde med den græske Oldtid, men maatte nøjes med det, vi har fra vore Oldeforældre. Han vilde blive bunden til »den Muld, han fødtes af«, til gode Traditioner, til Stoffet og Tingen, og alt det »abstrakte Djævelskab« vilde ikke komme ind i hans Hjerte og fordærve hans Øje og hans Haand — og hans sunde Virkelighedssans.

Undervisningen i Architektur bør begynde med Opmaaling af simple Bygningsdele af vore gode, gamle Huse, dernæst hele Planer og Opstalter.

Den Tradition, vi alle sukker efter, vilde derved knyttes igen.

De unge Mænd vilde blive fortrolige med vor gamle Bygningskunst, og først derefter skulde der være Tale om Komposition paa Grundlag af det ved Selvstudium tilegnede.

Naturligvis bør der komme et Tidspunkt, hvor den unge Architekt er saa udviklet, at han har Krav paa at befrugtes af den store og bedste Architektur i fremmede Lande, og hvor gode Afbildninger kan sætte hans Fantasi og Følelse i stærk Bevægelse; men den, der tegner antike Templer og gothiske Sandstenskirker uden nogensinde at have set saadanne i Virkeligheden og forstaaet den Kultur, det Landskab og de Bygningsemner, der skabte disse herlige Ting, han — arbejder som den blinde med Farverne.

Hvor radikalt end mit Forslag kan synes, er der jo dog et Tilløb til Methoden i den Opmaaling af en »skøn Bygningsdetaille«, som foretages i Architekturskolens Forberedelsesklasse, og de af Kunstakademiet ledede Opmaalingsrejser, den hjemlige Kultur, der gennem disse er tilflydt vor unge Bygningskunst, kan ikke noksom fremhæves, ligesom »3. December«s Opmaalinger har vist os alle, at det er gennem saadanne, at Evnen og Villien til det gode dyrkes, men Opmaalingerne skal være Begyndelsen, ikke Afslutningen.

Begynd med det hjemlige, med vort Lands Bygningskunst, og arbejd derfra udefter, saa at den modne Architekt naar det fulde Overblik.

Den omvendte Vej, som man hidtil har fulgt, førte os i forrige Aarhundrede til Bygningskunstens Forfald, *et Fald saa dybt,* at vi har Møje med at kravle op igen.

Jeg er vis paa, at om dette Princip blev gennemført af kyndige og dannede Mænd, helt ned i vore Haandværkerskoler, vilde vi fries for det meste af den Byggerøversmagløshed, der nu hærger Land og By, og som truer med at gøre dem, der elsker det gode, hjemløse.

Man vilde lære Haandværkerne at holde sig nær til de gode, gamle Former, og de vilde atter kunne bygge godt og smukt indenfor de tarvelige Rammer, som naturligt og med Rette tilhører dem, og indenfor hvilke de i gamle Dage byggede saa mange ærlige Huse, som vi endnu beundrer og ønsker at hæge om.

Dette lille Forslag indstilles til Overvejelse og Drøftelse i en Kommission.

P. V. J. Klint.

* * *

Red. tror, at ingen Architekt, der har faaet en systematisk og grundig Uddannelse, fortryder at have de Kundskaber, han har erhvervet, eller mener, at det historiske Studium af Bygningskunst kan undværes.

En anden Sag er det, om der muiig kunde være Grund til nogen Omordning i Kunstakademiets nuværende Studieplan, — men derom maatte da kompetente Architekter fremsætte et grundigt gennemtænkt Forslag. *Red.*

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Hvad vår kamp gällt. Stemningsbilder från »opponenternas« 20-åriga verksamhet. Af Richard Bergh. Stockholm, Albert Bonniers förlag.

Jeg tillader mig at henlede Opmærksomheden paa den interessante Skildring, som Richard Bergh i ovennævnte lille Hefte giver af »Opponenternes« Kamp fot Frihed, Lys og Luft for den svenske Kunst og for en forbedret Ordning af Undervisningen ved det svenske Kunstakademi. Der tages ikke blidt paa Akademiet, om hvilket han skriver:

»Det är verkligen underbart att det ännu ofvanför akademiens port med stora bokstäfver står: »Kongl. akademien för de fria konsterna«, ty det hade sannerligen icke förvånat någon, om inskriptionen ofvan porten en vacker dag af sig själf förvandlats till: »Institutet för döfva och blinda« — i den grad har

akademien slagit döförat till och gjort sig blind för tidens talande tecken«, og længere fremme skrives: »Man hviskar — lyssna och häpna! — att nu, nu i år, i nådens år 1905 — är det väl möjligt? — skal konstakademien — kanske för at fira oppositionens tjuguårsdag? — verkligen umgås med planen att .... nej, jag tror inte jag vågar nämna ordet ...... jo, detta oerhörda: Akademien ämnar reformera sig själf! Så, nu är det sagdt. Men det är inte gjordt..... En eller annan afblekt röd klut från opponenternas upprorsfana skall försiktigt sömnas in i akademiens gamla blå kronkläde. Men, om — — om det nu skulle gå som det står skrifvet i skriften, att när man lappar ett gammalt kläda med nya klutar saa — — — —!«

Det paavises, hvorledes Akademierne gennemgaaende stiller sig uvillige mod Nutidens Krav og derfor tvinger de fremskredne Kunstnere i alle Lande til selv at tage Udviklingen i deres Haand, medens Akademierne mere og mere staar som Hindringer for en fri, personlig og spontan Kunstudvikling. Bogen indeholder i det hele taget saa mange originale og tankevækkende Udtalelser, at den vel er værd at læse, og om adskillige af Ankerne mod det svenske Akademi kan man sige med Chilian: »Ligesaa hos os!«

Imidlertid tror jeg, at Richard Bergh overser den Nytte, Akademierne gør som Incitament. Det er for Kunstnerne særdeles styrkende at have noget bestemt og blivende at bekæmpe, og det er et stort Spørgsmaal, om Akademierne ved at stille sig i Spidsen for Udviklingen vilde gavne denne saa meget, som ved at modsætte sig den. For Akademiernes egen Skyld maatte man imidlertid ønske det første, thi der er ikke megen Ære at vinde ad den sidste Vej.

MARTIN BORCH.

FORSKELLIGT.

Forretningsudvalget for Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse har afgivet Beretning om Virksomheden fra 1. April 1904 til 31. Marts 1905. Det lille Skrift indeholder Beretning om den internationale Tuberkulosekonference, der afholdtes i Kjøbenhavn 26.—29. Maj 1904; endvidere de Lovforslag, der udarbejdedes af den dertil ved kgl. Kommissarium af 18. Novbr. 1901 nedsatte Kommission, dels med Hensyn til Foranstaltninger til Tuberkulosens Bekæmpelse, dels vedrørende Statsstøtte til Sygehuse for tuberkuløse samt til Patienters Behandling paa saadanne. For Virksomheden paa Haslev og Ry Sanatorier fra 1. April 1904 til 31. Marts 1905 gøres der Rede, og der gives en Beskrivelse af det under Opførelse værende Skørping Sanatorium, hvoraf et Uddrag gengives foran i dette Nr. af »Architekten«.

Formanden for Nationalforeningen er Overpræsident OLDENBURG og Viceformand Konseilspræsident J. C. CHRISTENSEN.

Arbejderforsikringsraadet har afgivet sin Beretning for Aaret 1904. Af denne fremgaar det, at der i Løbet af Aaret 1904 anmeldtes 2251 Ulykkestilfælde til

Raadet som hørende under Loven af 7. Januar 1898. Naar hertil føjes 8 Tilfælde, anmeldte i Aaret 1902, og 528 Tilfælde, anmeldte i 1903, som henstode uafgjorte ved Udgangen af 1903, og paa den anden Side fradrages 576 Tilfælde, som ikke var behandlede til Ende ved Udgangen af 1904, bliver Tallet 2211. Da dernæst 30 Sager, som tidligere kun var midlertidig afgjorte, idet der ved Kendelsen var taget det Forbehold, at de senere skulde kunne genoptages til Behandling, fandt deres endelige Afgørelse i 1904, indgaar der ialt 2241 Tilfælde under Beretningen.

Beretningen er i Maj 1905 underskrevet af Arbejderforsikrings-Raadets Medlemmer, som er følgende: H. N. Hansen (Formand), E. A. Tscherning, Cordt Trap, R. Helweg, Niels Rasmussen, C. Christensen, A. Gustavsen, Th. Sørensen og H. Topsøe. Til Beretningen slutter sig en lille Artikel om *Omfanget af Ulykkesforsikringen efter Lov af 7. Januar 1898* ved Cand. mag. Sv. Trier.

Katalog. Christianshavns Jærnstøberi og Maskinværksteder (Ludvig Brønnum) har udgivet en Katalog over Hotel- og Restaurations-Komfurer. Katalogen indeholder foruden en Fortegnelse over det betydelige Antal Steder, hvor Firmaet har opstillet sine større Restaurationskomfurer, tillige en Del Afbildninger af de forskellige Typer paa saadanne med nøje Angivelse af Størrelse, Konstruktion m. m. Bogen indeholder endvidere en illustreret Angivelse af et Rørledningssystem for varmt Vand, som kan sættes i Forbindelse med de af Firmaet konstruerede Kedler og Komfurer.

FORENINGSMEDDELELSER.

Akademisk Architektforening foretager Fredag den 4. August en Sommerudflugt til Aarhus med Afrejse fra Kjøbenhavn Fredag Aften Kl. 9 med Dampskib fra Kvæsthusbroen og Ankomst til Aarhus Lørdag Morgen Kl. 7. Lørdag Formiddag beses Toldkammerbygningen (Kampmann), Domkirken, Theatret (Kampmann), Posthuset (Kampmann), Handelsbanken (Kühnell) og Frue Kirke med Klostergaarden. Efter en Frokost i Vennelyst beses endvidere Alderdomsasylet (Vald. Schmidt), den nye Kirke (Vald. Schmidt og Kampmann), forbi den nye Brandstation (Kühnell), Bibliotheket (Kampmann), forbi det nye Thinghus (Ludvigsen og Hansen) samt Prinseboligen (Kampmann). Middagen indtages paa Hotel Royal, hvorefter der foretages en Udflugt pr. Damper til Ørnereden i Marselisborg Skov. Afrejse fra Aarhus Kl. $11^1/_2$ og Ankomst til Kjøbenhavn Søndag Morgen. For Deltagelse betales 27 Kroner.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

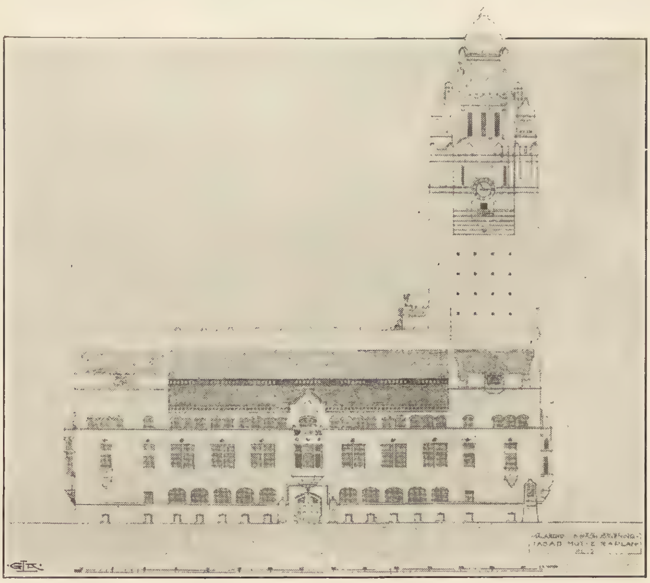
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 5. AUGUST 1905
7. AARGANG № 45

DET NYE RAADHUS I STOCKHOLM.

I Marts Maaned d. A. faldt Bedømmelsen af de fem Konkurrencearbejder om det nye Raadhus i Stockholm, hvorom der tidligere havde været afholdt Skitsekonkurrence. »Architekten« har i et foregaaende Nummer (for 27. Maj, Side 356) givet en foreløbig Meddelelse om Resultatet og bringer hermed Afbildninger af nogle af de til Projekterne hørende Tegninger tillige med nogle Bemærkninger om dem, alt efter »*Arkitektur och dekorativ konst*«, Organet for »Svenska Teknologföreningens« Afdeling for Husbygningskunst, hvis Redaktion velvilligt har stillet Billeder og Oplysninger til »Architektens« Raadighed.

Det maa først bemærkes, at det svenske Raadhus har en anden Bestemmelse end det danske; det svarer nærmest til, hvad vi vilde kalde for et Raad- og Domhus. Af Programmet fremgaar det, at Bygningen skal indeholde Lokaler for *Magistraten* og *Rådstufvurättens* 1ste Afdeling *a* (vedr. *lagfarts-*, *intecknings- samt växelmål*), for *Förmyndarekammaren* og *Rådstufvurättens* 1ste Afdeling *b* (vedr. *arfs- och testamentsärenden*), for *Rådstufvurättens* 2den Afdeling (vedrørende *konkurs-*

»MÄLARDROTT«. FAÇADE MOD VEST.

och sjörättsmål) og for *Rådstufvurättens* 3die, 4de, 5te og 6te Afdeling (de saakaldte *rättegångsafdelningarna*). Endvidere Lokaler for *Aktuariekontoret* og *Centralarkivet*, for *Tryckfrihetsjury*, for *Allmänna åklagare*, for *Sakförare*, for *Pressen* samt for *Häktade*.

Den Artikel af Torben Grut, som indleder Fremstillingen af Projekterne og Bedømmelseskomiteens motiverede Indstilling, er fuld af Lovtaler over de gode Projekter; bl. a. skrives der: »Næppe har der været en interessantere architektonisk Konkurrence før i vort Land. Sikkert er der ikke i Mands Minde fremkommet noget bedre Konkurrenceprojekt end det, der her er belønnet med første Præmie. Men ogsaa de andre fire er værd at se, ihvorvel intet af dem kan maale sig med »Mälardrott«. — »Mälardrott«, af Architekt Ragnar Östberg, er paa en Gang organisk i sine Dispositioner, formaalstjenligt og stateligt. I det

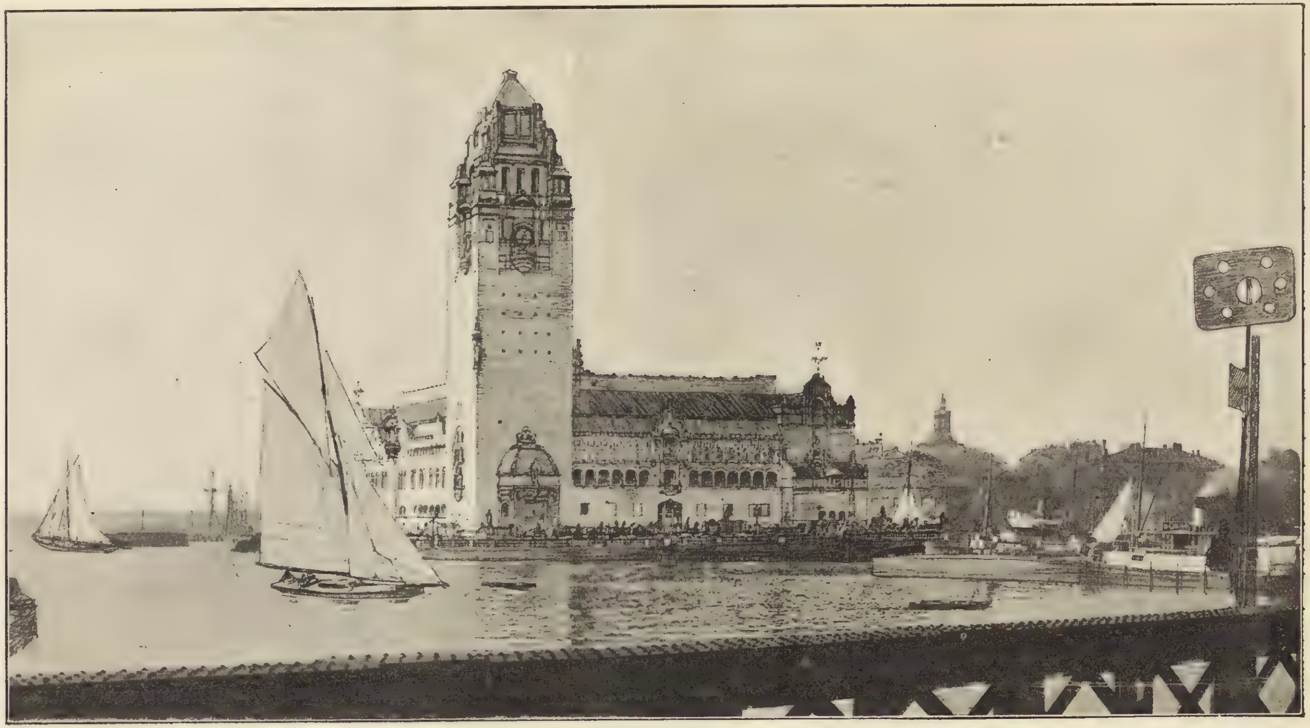

»MÄLARDROTT«. FAÇADE MOD NORD.

Ydre monumentalt, enkelt og imponerende, i det Indre fuldt af smukke Partier, hvoriblandt mærkes den pragtfulde Opgang fra den overdækkede Gaard til den storslaaede Centralhal, som direkte fører til Domsalene, endvidere Magistratens herlige Mødesal med særskilt Opgang for Bryllupsfølger gennem den festlige, baldakin-agtige Indgang, samme Sal, som i det Ydre markeres ved det mægtige Taarn. Overslaget er ærligt og økonomisk*), — beregnet med Façader af

*) Ifølge Komiteens sammenlignende Beregninger, vil Voluminerne i Kbm. og Omkostningerne pr. Kbm., regnet fra Terrænet til Gesimsen samt særskilt Taarnpartierne over Gesimsen, stille sig saaledes:

	Størrelse i Kbm.	Sum pr. Kbm.
1) Lilla Putte (Tengbom og Thorulf)	95.080	32,27 Kr.
2) Mälardrott (Ragnar Östberg)	97.608	35,86 —
3) Stockholms äldsta Sigill (Charles Lindholm)	103.410	36,00 —
4) Hörn (Carl Westmann)	72.594	35,71 —
5) Ett öres frimärke (Carl Bergsten)	101.477	35,10 —

»MÄLARDROTT«. PERSPEKTIV FRA JÆRNBANEBROEN.

ARCHITEKT RAGNAR ÖSTBERG.

Granit og den overdækkede Gaard som »Rum«, bliver Summen høj; men disse to Momenter er jo »godmodige«.

Komiteen, der har bedømt Projekterne, bestod af Öfverståthållaren, Friherre G. Tamm, Professor, Architekt J. Gust. Clason, Borgmester Carl Lindhagen, Architekt M. Nyrop, Raadmand Rich. Öhnell og Architekt Gustaf Wickman. Af dens Indstilling skal her anføres følgende:

»Først og fremmest maa med Anerkendelse nævnes det betydelige Arbejde,

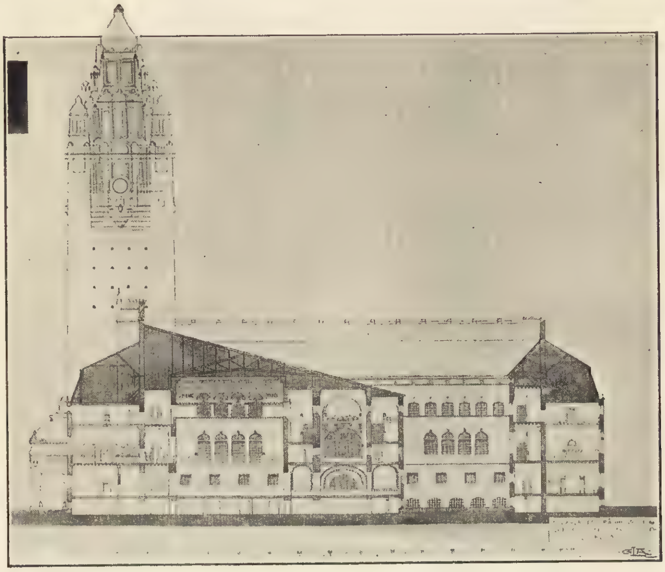

»MÄLARDROTT«. PLAN AF FØRSTE SAL.

der af de konkurrerende er nedlagt i de forskellige Forslag, som i flere Henseender viser en lykkelig Udvikling af de Muligheder, der forefindes i Skitseforslagene. Især har Planerne i de fleste Tilfælde vundet i Klarhed og Overskuelighed.

»*Mälardrott*« har en vel gennemtænkt Plan, som med Fordel bør kunne lægges til Grund for det paatænkte Byggeforetagende. De forskellige Afdelingers Beliggenhed og Fordeling opfylder paa en meget tilfredsstillende Maade Programmets Fordringer. Desuden giver Planen Anledning til originale og virkningsfulde Interiører. Den Maade, hvorpaa Hallen aabner sig ud mod den glas-

overdækkede Gaard, kan saaledes blive af storslaaet og skøn Virkning. Og Magistratssalen, som tillige skal anvendes til borgerlig Vielse, kan blive overordentlig tiltalende og hævet over det dagligdags. Selve Hovedbygningen, hvor de seks Domsale ligger i samme Plan, danner et naturligt og let overskueligt Hele. Rummenes indbyrdes Beliggenhed i hver Afdeling er i Hovedsagen tilfredsstillende, og deres Belysning er med Undtagelse af nogle enkelte Rum god og rigelig. De til Rettergangsafdelingerne hørende Lokaler for Sagførere og Pressen ligger centralt. Trapper, Korridorer og Vagtrum er af passende Dimensioner og opfylder det Formaal at give en god Forbindelse mellem Bygningens Rum og Afdelinger. Selv om Fangecellerne blot skal anvendes til kortere Ophold og af den Grund kun behøver sekundær Belysning, henstilles det dog, at man forsøger at give dem Vinduer direkte mod Gaarden ved at lægge Korri-

»MÄLARDROTT«. SNIT.

dorerne bagved Cellerne. Det er Komiteens Overbevisning, at »Mälardrott« bedre end nogen af de øvrige konkurrerende kunstnerisk har benyttet sig af den anviste Byggeplads samt ved Bygningsmassernes Gruppering og ved Valget af den ydre Architekturs Karakter har været heldig med at træffe en Bygningstype, som særligt smukt slutter sig til Omgivelserne. Komiteen finder det vanskeligt at paavise, hvorledes man bedst kan formindske den sammenlignelsesvis høje Byggesum, som de gjorte Beregninger angiver, men betvivler ikke, at Forfatteren i adskillige Henseender vil kunne modificere sit Forslag, uden at Bygningens Formaal eller kunstneriske Værd formindskes, og derved komme til et mere tilfredsstillende Resultat i Spørgsmaalet om Prisbilligheden.

Hvad derefter angaar det med Motto »*Lilla Putte*« betegnede Forslag, da kan det i det hele ikke anses for jævnbyrdigt med »Mälardrott«, være sig i Henseende til Formaalstjenlighed eller med Hensyn til kunstnerisk Værd. Saaledes ligger Domsalene i to Fløje, og fire af dem er adskilte fra de tilhørende

Rum. Med Hensyn til kunstnerisk Værd giver navnlig de udvendige Façader Anledning til vel begrundede Indvendinger. I Sammenligning med de tre nedenfor omtalte Forslag har »Lilla Putte» derimod adskillige Fordele i sin simple, klare Plan og sin smukke, aabne Forgaard med sin derved værende Hovedindgang. Bygningens Planlæggelse er ogsaa i Almindelighed af saa god Beskaffenhed, at man uden Tvivl gennem en yderligere Bearbejdelse væsentligt maa kunne afhjælpe de Mangler, som maa anses for at klæbe ved Forslaget.

»*Hörn*« har ved sin Prisbillighed og Prunkløshed, »*Stockholms äldsta sigill*« ved sit i flere Henseender tiltalende Ydre og gode Bestræbelser i det Indre samt «*Ett öres frimärke*« ved sin konsekvent gennemførte architektoniske Karakter i Forening med en Del gode Anordninger i Planen hver for sig sine Fortjenester

»LILLA PUTTE«. PERSPEKTIV FRA SYDØST.

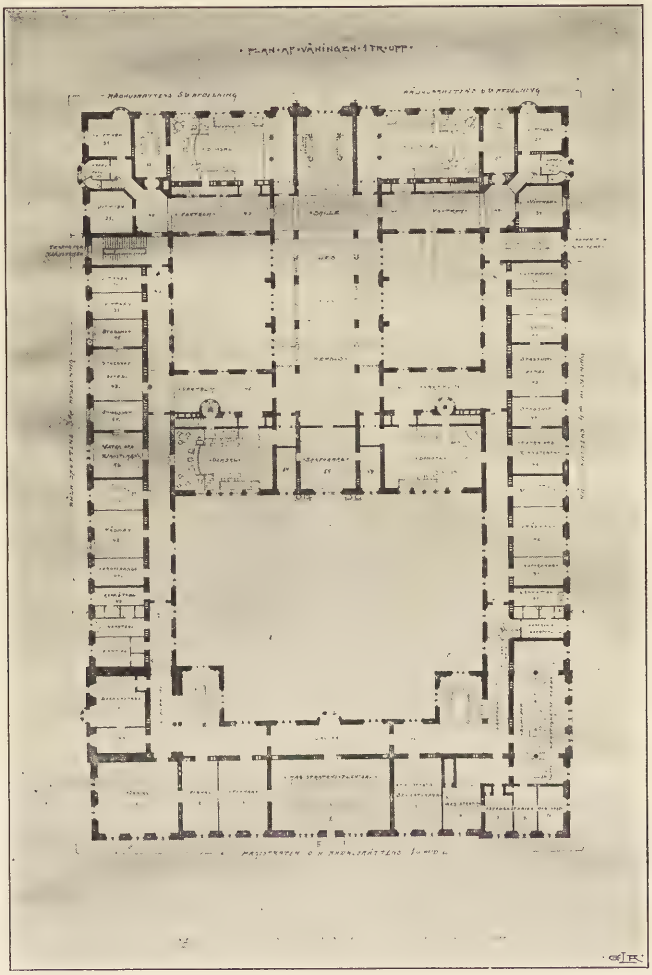
og tiltalende Sider. Derimod er der betænkelige Fejl og Svagheder ved hvert af disse tre Forslag.«

— For os Danske har det megen Interesse at se en Konkurrence om et stort Arbejde i et af vore Nabolande, — saa forskellig fra, hvad der vilde blive udført hos os selv. For saa vidt man kan dømme efter de foreliggende Tegninger, vil man vist fuldt ud kunne tiltræde Torben Gruts Ord, hvormed her skal sluttes: »For saa vidt dette Projekt — Mälardrott — kommer til Udførelse paa denne Plads (ɔ: Eldkvarnstomten), vinder Stockholm og Sverig en moderne Bygning, som bliver en Nationens Stolthed. Og hele den vestlige Del af Stockholm faar et andet og ædlere Præg.«

Og hertil føjer »Architekten« sin Lykønskning.

FRA GADER OG STRÆDER.

I »Architekten« Nr. 38, 40, 41 og 42 er det foreslaaet at flytte Frihedsstøtten hid og did. Saaledes som den nu staar, i Række med de elektriske Standere, er den nærmest en Skamstøtte for vor By — eller maaske et offentligt

»LILLA PUTTE«. PLAN AF FØRSTE SAL.

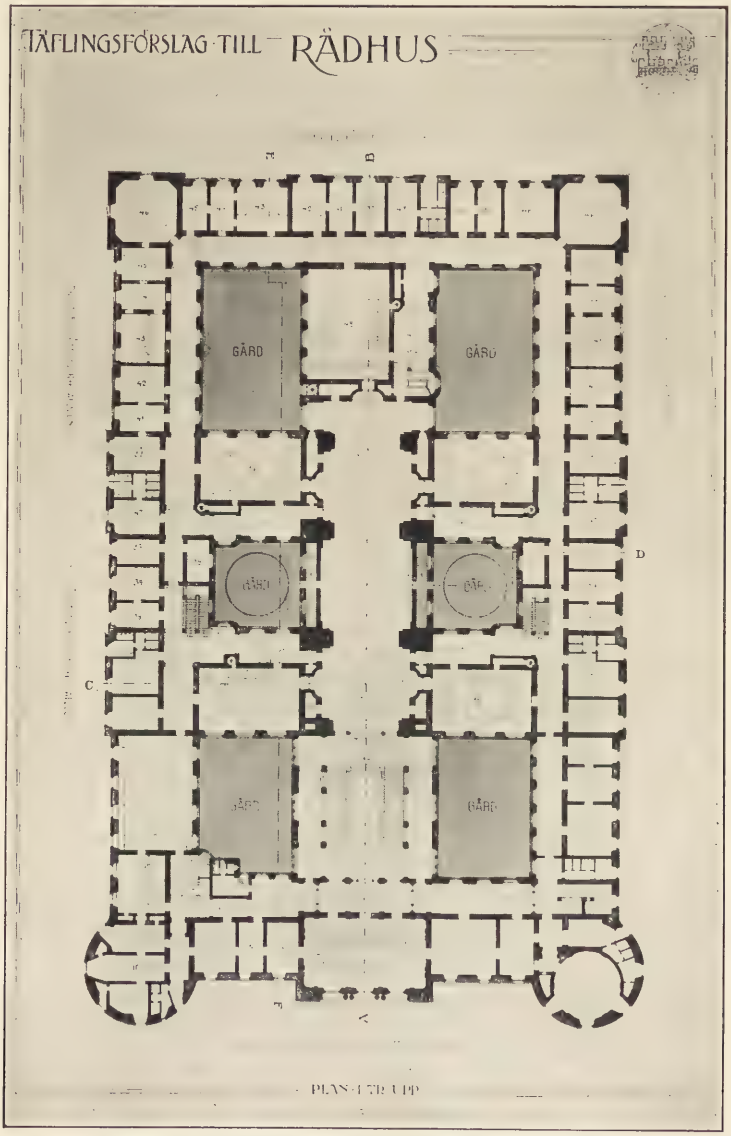
Vidnesbyrd om, med hvilken Frihed man tilsidesætter ethvert nok saa ringe Hensyn til Anstand og almindelig Smag.

Der er nu to Muligheder.

Den ene er at nedtage de elektriske Standere og overlade til een Architekt — men kun til 1 Mand — dels at ordne Standerne fra Raadhuspladsen til Vesterbrogade, dels at bygge en virkelig cirkelrund Plads uden om Frihedsstøtten, saaledes at Cirkelkonturen ikke brydes af nogen anden Gade end Vesterbros Passage, og saaledes, at Gesimserne paa alle Husene ligger i samme Højde, og

Façaderne bliver ens paa begge Sider af Gaden, saa at man fornemmer det hele som eet Legeme, der omslutter Støtten.

Vil man ikke det — og man er jo aldrig tilbøjelig til at gaa frem efter en

»STOCKHOLMS ÄLDSTA SIGILL«. PLAN AF FØRSTE SAL.

samlet Bebyggelsesplan ved Nyanlæg — saa maa man flytte den. Allermindst bør man taale, at Runddelen om den forkludres og forhakkes ved en saa disharmonisk og holdningsløs Bebyggelse, som man ser paa »Runddelen« ved St. Thomas i Frederiksberg Allé.

Ved Flytningen er der to Hensyn at tage. Dels bør man opstille den i den Del af Byen, som var til i Frihedsstøttens Tid og har noget af den Tids Præg,

»STOCKHOLMS ÄLDSTA SIGILL«. PERSPEKTIV FRA JÆRNBANEBROEN. ARCHITEKT CHARLES LINDHOLM.

dels maa den staa saa frit og synligt som muligt, ikke skjult af Aborre- eller Fælledparkens Træer. Netop mellem Husenes Stenmasser trænger vi til Monumenter, og netop her tager de sig bedst ud. Man sammenligne, hvorledes man i Rom har opstillet Obelisker paa Piazza del Popolo, paa Peterspladsen, ved Quirinalet og Lateranet, i Paris paa Concordepladsen, og hvor disse Støtter virker sammen med Bygningerne.

Raadhuspladsen er alt for moderne og urolig i sin Karakter, til at man kan vælge den.

Derimod frembyder der sig nu en Plads, som egner sig fortrinlig til dette Mindesmærke. Paa Kongens Nytorv, ved Nyhavns Hoved, hvor Architekt MAGDAHL NIELSEN havde projekteret et Springvand (se »Architekten« 14. Aug. 1903 S. 499), vil den fremtræde i værdige Omgivelser mellem Charlottenborg og Moltkes Palais, knejsende mellem Skibsmasterne. Her vilde den staa midt i det virkelige Liv og dog aldrig til Ulempe. Hvilken Pryd vilde den ikke være for vor største, men alt for øde Plads, der næsten raaber paa Monumenter!

Tidligere stod den, saa at Bønderne vestfra kørte forbi den paa Vejen til Byen. Skal den nu flyttes, saa lad os ikke sætte den lidt til en Side, men der, hvor Færdselsaarerne fra Østerbro, Nørrebro og Vesterbro mødes.

Det vilde være ønskeligt, om man kunde bestemme, om man vil vælge denne Flytning saa hurtigt, at man ved Udførelsen af de nu forestaaende Arbejder ved Nyhavns Hoved kan arbejde Trappeanlæget sammen med Frihedsstøtten.

Vil man derimod lade Støtten blive staaende, maa man i Tide sørge for, at der kan gennemføres den nævnte Bebyggelsesplan.

C. BRÆSTRUP.

* * *

Det er med en ejendommelig Følelse, jeg har set den Frejdighed, hvormed flere Indsendere til »Architekten« har skrevet om, at Frihedsstøtten burde flyttes, fordi der paa Vesterbrogade er stillet nogle elektriske Standere i Linie med den. Den eneste Vanskelighed synes at være at finde en anden Plads til den.

Der er mange Monumenter, man godt kan tænke sig flyttede, nemlig naar de staar paa en Plads, som Eftertiden vilkaarligt har valgt til dem. Det er f. Eks. ligegyldigt, om H. C. Andersens Statue staar i Kongens Have eller et andet Sted, blot den tager sig ud og kan ses godt. Men at flytte Frederik V's Statue fra Amalienborg vilde være Barbari, og ganske det samme er det at flytte Frihedsstøtten. Har man virkelig glemt, at den staar paa det Sted, hvor Frederik VI selv indviede den, paa den Vej, ad hvilken Sjællands Bønder kommer til Kjøbenhavn? Den har historisk sin Rod der, hvor den staar; flytter man den, bliver den rodløs. Kunde man tænke sig at flytte Christiansborgs Pavilloner ved Marmorbroen ned paa Kongens Nytorv, kunde man tænke sig paa amerikansk Maner at køre Rosenborg om i en anden Gade? Man skal intet forsværge, thi der gives jo virkelig dristige Mennesker, der for fuldt Alvor har villet flytte Rundetaarn og rive Regensen ned for at skaffe bedre Plads for Cyclevæddeløbene paa Købmagergade.

Naar et Monument i den sjældne Grad som Frihedsstøtten staar paa sin historiske Plads, saa bør man være yderst varsom med at røre ved den og *aldrig*

gøre det uden den mest tvingende Nødvendighed. Overfor de elektriske Standere bør man vise Taalmodighed; det er jo dog langtfra utænkeligt, at der en Gang kommer en anden Ordning paa dem.

At der kan gives Mennesker, for hvem det er en Lyst at køre de gamle Monumenter om mellem hverandre, forbedre og modernisere, det har man jo desværre Erfaring nok for. Men lad dog Ingeniørerne om sligt. Det er lidt trist at se, at saadanne Tanker kan komme frem i den danske Architektstand, ja endog tilsyneladende finde en ret velvillig Modtagelse der.

P. JOHANSEN.

FORSKELLIGT.

Viborg nye Sindssygeanstalt. Den Udvidelse af Sindssygeanstalten i Viborg, som blev vedtaget ved forrige Rigsdagssamling, nærmer sig nu sin Fuldendelse. Den nye Anstalts Bygninger, som er opført efter Pavillon-Systemet, skyldes kgl. Bygningsinspektør, Architekt H. KAMPMANN. De bestaar af en Kvindepavillon til 40 arbejdende Patienter, to Plejestiftelser, hver for 100 mandlige Patienter, og 2 Pavilloner, hver for 40 arbejdsdygtige Mænd. Endvidere findes en Sygepavillon med stor Liggeveranda for 40 Patienter, en Administrationsbygning, en Funktionærbolig, en Portnerbolig samt Maskinhus med Badeanstalt for de bedre Patienter.

Det er endvidere paatænkt med Tiden at kunne opføre en Bygning til Festsal og Værksteder samt en lille Kirke.

Bevillingen til de førnævnte Bygningers Opførelse var paa 800.000 Kr.

Fotografisk Udstilling. Industriforeningen i Kjøbenhavn agter i Oktober og November Maaned at arrangere en fotografisk Udstilling. Denne vil omfatte alle Arter af Fotografi, saavel for Fagmænd som for Amatører; blandt andet vil der ogsaa fremkomme en Afdeling for Billeder af Bygninger og Interiører.

Udstillingen i Horsens sluttede den 1. August efter at have været holdt aaben i 46 Dage; Besøget har under hele Udstillingen været saa godt — henimod $^1/_4$ Million Mennesker —, at den finansielt er sikret, uden at Garanterne behøver at træde til. Omkostningerne ved Opførelsen af selve Udstillingsbygningerne har været omtrent 100.000 Kr.

Berlin. Den bekendte Potzdamer Plads i Berlin er fornylig bleven forsynet med et nyt elektrisk Lysanlæg, som med Henblik paa Oplysningen af vor Vesterbros Passage maaske kan have nogen Interesse. Potzdamer Plads er jo et meget stærkt befærdet Sted i Berlin, og det galdt derfor om at skaffe den en klar, ensartet Belysning, medens Lysmasterne helst maatte være faa og tage saa lidt Plads op som muligt. Man har derfor opstillet to 21 Meter høje Jærnmaster midt paa Pladsen i Flugt med Leipziger Strasses Midtlinie. Hver af disse Master bærer fire Intensiv-Buelamper, som hver med en Strømstyrke af 20 Ampèrer repræsenterer 4000 N.-L. Lampernes Lyspunkt ligger 18 Meter over Gaden.

Masterne, der er samlet af Smedejærns-Rør, er fastgjort i én meget stor Betonklods under Gaden; de bærer, foruden Buelamperne, tillige de 4,5 Meter lange Arme for den elektriske Sporvogns Ledninger; disse Arme ligger 6 Meter over Gadelinien. Foruden disse to Master har Potzdamer-Plads endnu 11 elektriske Standere, som tidligere er blevet opstillede, men som ikke tilstrækkeligt oplyste det store Areal.

— Til den kunstneriske Udsmykning af den store Forsamlingssal i Rigsdagsbygningen i Berlin har der fornylig været afholdt Konkurrence blandt 9 indbudte Kunstnere. Sejrherre blev Maleren Angelo Jank fra München. Opgaven bestod særlig i Dekorationen af Væggen bag Præsidentpladsen; denne Vægflade, der er 4,7 Meter høj, er delt i 3 Dele, hvoraf Midtfeltet har en Bredde af 8 Meter og hvert af Sidefelterne 3,7 Meter. Maleren har som Motiver valgt tre Episoder i Historien, der viser det tyske Rige i sin største Magtudfoldelse overfor Udlandet. I Midtfeltet ser man saaledes Kejser Wilhelm I. efter Sejren ved Sedan. Til venstre for dette Billede vises en Begivenhed, der skriver sig fra Aaret 777 og forestiller et arabisk Gesandtskab, som beder Kejser Karl den Store om Hjælp mod Kalifen Abdur-Rahman af Cordova; herved skal antydes det tyske Riges Magt paa dette tidlige Tidspunkt af Historien og Kristendommens Triumf over Islam. Billedet til højre viser Friedrich Barbarossa paa den ronkaliske Slette i Aaret 1158 efter Mailands Overgivelse.

International Kongres. I Liège, hvor der iaar er Verdensudstilling, vil der i Dagene 12. til 16. September d. A. blive afholdt en af »Internationale Vereinigung für gewerbliche Rechtschutz« arrangeret Kongres, hvor bl. a. Spørgsmaalet om Beskyttelse for Kunst og Kunsthaandværk vil blive drøftede. Sekretæren for Danmark er Direktør Viggo C. Eberth, Raadhuspladsen 57.

En international Konkurrence angaaende Udkast til et Monument for Digteren José Rizal i Manila er udskreven til 30. Novbr. 1905. Rizal var en philippinsk Digter, som ved Slutningen af sidste Aarhundrede traadte frem og virkede for Philippinernes Befrielse fra det spanske Herredømme; han blev skudt som Højforræder i December 1896. Han æres nu paa Philippinerne som Frihedshelt, og hans Dødsdag fejres som national Festdag.

Monumentet skal have Plads i Manila paa Promenaden »La Luneta«; det skal fremstille Digteren i fuld Figur og maa være mindst 15 Meter højt. Omkostningerne ved dets Opførelse maa ikke overstige 200.000 Mark. Der er udsat en Præmie paa 10.000 og en paa 4000 Mark for de to Udkast, som i dekorativ og architektonisk Henseende erkendes for de bedste.

Juryen bestaar af Generalguvernøren paa Philippinerne, Medlemmerne af Komiteen for Monumentet samt to af Regeringen udvalgte sagkyndige. Oplysninger faas ved Henvendelse til Dr. Maximo M. Paterno, Rue San Sebastian 162, Manila (Philippinerne).

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 12. AUGUST 1905
7. AARGANG № 46

ET KREMATORIUM.

Ligbrænding er jo nu i alle store europæiske Byer bleven saa almindelig, at hver By maa have et eller flere Krematorier; Kjøbenhavn har allerede i flere Aar haft en saadan lille Bygning, der var opført ved Foranstaltning af »Forening for Ligbrænding«, og nu har, som meddelt i et tidligere Nummer af »Architekten«, samme Forening indbudt til Skitsekonkurrence angaaende en ny Bygning, som vil faa Plads paa en Grund ved Bispebjærg Kirkegaard.

Det vil sandsynligvis i den Anledning være af Interesse at stifte Bekendtskab med en saadan Bygning, der for nogle Aar siden er bleven opført i Karls-

ET KREMATORIUM
I KARLSRUHE.

ARCHITEKT
A. STÜRZENACKER.

ruhe, Hovedstaden i Storhertugdømmet Baden. Denne By tæller ganske vist kun en Fjerdedel af Kjøbenhavns Indbyggertal, men den er stærkt fremadstræbende og har bl. a. en meget anset polyteknisk Skole og er tillige kendt som Industri- og Fabriksby.

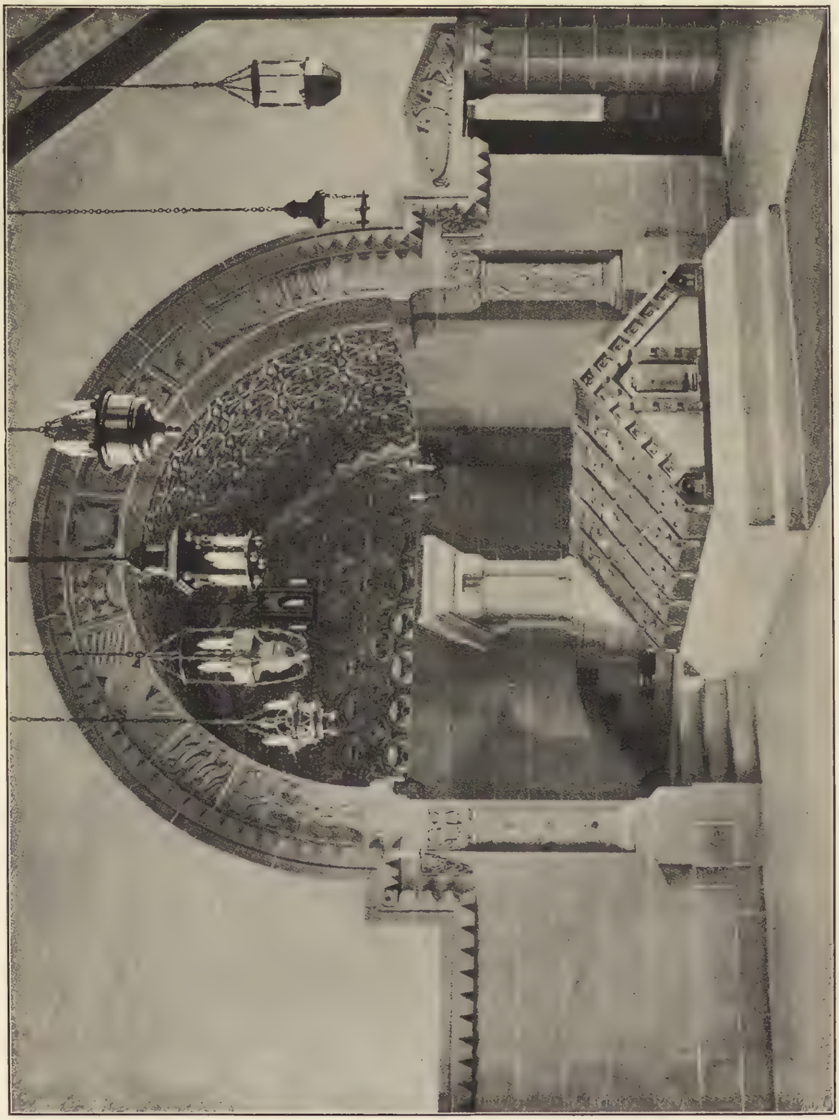

FRA KREMATORIET I KARLSRUHE. ARCHITEKT A. STÜRZENACKER.

Den stedlige Forening for Ligbrænding henvendte sig til Byens Styrelse angaaende Opførelsen af et Krematorium, og Sagen fik en saa velvillig Modtagelse, at Kommunalbestyrelsen paatog sig Opførelsen af Bygningen paa en Plads i et nyt Kirkegaardsanlæg, mod at Foreningen betalte en vis aarlig Renteafgift. Det overdroges til Architekt, Professor A. STÜRZENACKER at tegne og lede Opførelsen af det nye Krematorium, som med Ovn og kunstnerisk Udsmykning maatte koste ialt 66.000 Mark.

Hosstaaende Plan viser det simple Anlæg i den lille Bygning, hvor det egentlige Kapelrum har en Gulvflade af ca. 100 Kvm. Paa begge Sider af Kornichen ligger et Par Rum til Præsten og til den afdødes nærmeste Familie. Bag Koret findes en Sideindgang samt Nedgangen til Kælderen.

KREMATORIET I KARLSRUHE. KORNICHE MED SARKOFAG.

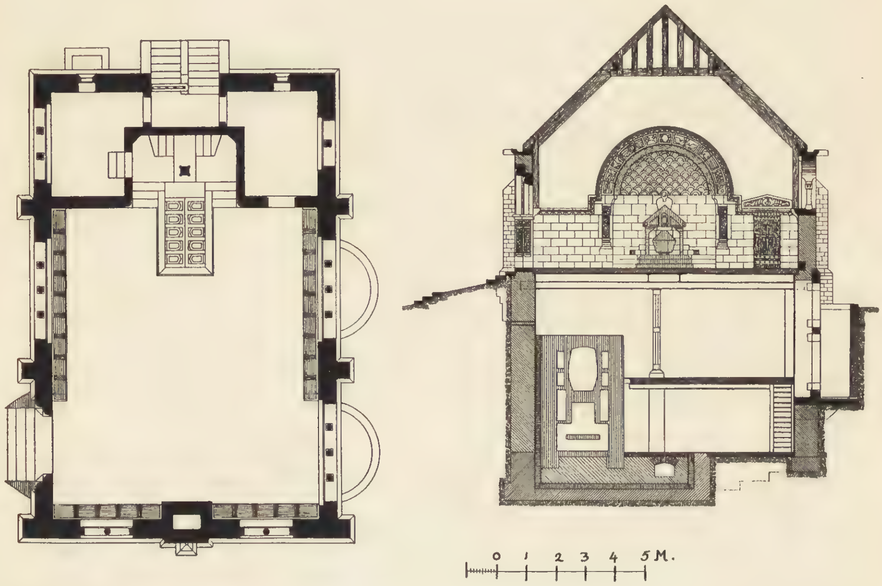
ARCHITEKT A. STÜRZENACKER.

Hovedindgangen til Kapellet ligger mærkeligt nok i det ene Hjørne, idet Architekten har lagt saa megen Vægt paa Placering af Skorsten og Kamin, at Salens ene Endevæg og den ydre Gavl ganske domineres heraf, saaledes at Publikum straks er klar over Bygningens Bestemmelse.

Under Kapellet ligger Ligbrændingsrummet, hvortil Kisten lydløst sænkes ned, naar Højtideligheden i Kapellet er endt; under dette Rum findes endnu en Kælder, hvorfra Ovnen kan kontrolleres og hvor Asken kan samles.

Bygningen er i det ydre holdt i meget beskeden Udstyrelse. Materialet er en rødlig Brudsten med de architektoniske Enkeltheder hugget i et lignende Materiale. Søjler og Buer i Hovedportal og Vinduer er forsynede med rig Ornamentik i romansk Stil. Det indre er forholdsvis rigere udstyret; som Midtpunkt findes her i Kornichen en i Kobber dreven Sarkofag, besat med brogede Ædelstene. Under denne Sarkofag er Kisten med den afdøde anbragt, medens Sørgehøjtideligheden staar paa.

Kapellets Loft er et aabent, middelalderligt Tagværk med kraftigt malede Spær og Felter.

KREMATORIET I KARLSRUHE. — ARCHITEKT A. STÜRZENACKER.

Ligeoverfor Koret er anbragt den store Kamin, der foroven er prydet med et farverigt Mosaikbillede, som forestiller en kvindelig Figur, der velsignende hæver den ene Haand: »*Bonis et mors et vita dulcis est.*«

Da Krematoriet jo er bestemt for alle Trosbekendelser, er Anvendelsen af almindelige kristelige Motiver undgaaet i Dekorationen. De fra Loftet nedhængende Lamper, som er anbragte der for at bringe Stemning ind i Rummet, er alle forskellige og indkøbte til dette Brug; de stammer fra Tiden 1560 til 1800.

De to Siderum er holdt i meget tarvelig Udstyrelse, hvad Dekoration og Møblering angaar, kun Lofterne er malede i rige Farver med Anvendelse af romanske Dyr- og Plantemotiver.

Omkostningerne ved Opførelsen beløb sig kun til ca. 56.000 Mark, altsaa betydeligt under den bevilligede Sum.

AMERIKANSKE HOTELLER.

De amerikanske Hoteller af første Rang adskiller sig i ikke ringe Grad fra de evropæiske, skøndt disse sidste i de senere Aar har indført ikke saa faa Forbedringer og Indretninger, som de har lært af deres store Forbillede paa den anden Side af Atlanterhavet.

En Forskel mellem de to Verdensdeles Hoteller ligger straks deri, at medens

HOTEL WALDORF ASTORIA I NEW YORK. ARCHITEKT HENRY HARDENBERGH.

de evropæiske i Almindelighed kun er at opfatte som Logishuse for Rejsende og indrettede efter disses Fordringer og pekuniære Evner, saa er det amerikanske Hotel et Hus, hvori enhver, der er nogenlunde ordentligt klædt, kan begive sig ind fra Gaden og der nyde godt af den Komfort, som de forskellige Lokaliteter byder paa.

Fælles for næsten alle amerikanske Hoteller er den store Hal, i hvilken man kommer ind efter at have passeret en mindre Forstue. Denne Hals Gulv ligger gerne i Plan med Gadens Fortov eller kun hævet et Trin over dette. Den har store, glatte Marmor-Vægflader, blankt Flisegulv og fladt, kappehvælvet Loft. En eller to Rækker brede, marmorbeklædte Piller, der strækker sig midt gennem dette Rum, bærer Loftet. Omkring disse Piller er anbragt brede, mage-

lige, læderbetrukne Lænestole, i hvilke Forretningsmanden kan hvile sig, medens han hastig gennemløber sin Avis.

I denne Hal findes ogsaa den store Disk, hvor Ekspeditionen af Rejsende foregaar, her er Hotellets Kontor, og i Nærheden er Garderoben og den uundgaaelige »Bar«, hvor Udskænkningen af kølende, mer eller mindre spiritusholdige Drikke foregaar.

I Hallens Nærhed ligger i Almindelighed tillige de store Spisesale, som dog undertiden ogsaa anbringes i en anden Etage med let Adgang fra Trappe og

HOTEL BELLEVUE-STRATFORD I FILADELFIA. ARCHITEKTER G. & W. HEWITT.

Elevatorer. Man har derimod ikke Vanskelighed med at finde Korrespondanceværelset, Telefon-Bureauet, Læseværelset og Barberstuen. Denne sidste lægger Amerikaneren særlig Vægt paa; det er som oftest et langt, temmelig smalt Lokale, hvis ene Væg er helt beklædt med Spejle, foran hvilke en Række magelige, mekaniske Barberstole er anbragte; Betjeningen er ikke sjældent Negere, der med en upaaklagelig Hurtighed og Lethed ekspedere Kunderne. I Forbindelse med Barbersalonen, men dog med uhindret Adgang, findes Støvlepudsningsanstalten, hvor man, siddende paa et højt, tronelignende Sæde, faar sine Støvler blankede, idet en saadan Renselse ikke bliver forlangt af Tjenestefolkene i private amerikanske Hjem.

Toiletrummene er efter evropæiske Begreber af imponerende Størrelse og

Omfang og er tillige udstyrede med en Elegance, som man ikke finder herhjemme hver Dag. Alt her er udført af det smukkeste og kostbareste Materiale: Marmorborde og Vægflader, elegante Fajancekummer, prægtige Mosaikgulve og solide Broncehaner, Beslagdele og lign., og hertil kommer en velgørende Properhed i alle Enkeltheder. Disse store Toiletrum staa til Afbenyttelse for enhver, hvad enten han er Beboer af Hotellet eller ej.

For Hotellets kvindelige Beboere findes i de større Hoteller gerne en særlig Indgang fra Gaden og en særlig Trappe eller Elevator, saaledes at Damerne ikke behøver at passere den store Forhal, hvor Herrerne har anbragt sig bag deres Aviser i mer eller mindre maleriske Stillinger, men altid med en kæmpemæssig Spyttebakke i Nærheden.

De amerikanske Hoteller bygges vel høje, men dog sjældent saa høje som de bekendte Skyskrabere; 14—16 Etager er det almindeligste for de store Hoteller, men hertil kommer rigtignok en Del Etager, som ligger under Jorden, idet der til et saadant Hotel jo hører et meget stort Anlæg for Køkken og Økonomilokaler, Opvarmnings-, Køle- og Lysanlæg m. m. Det drejer sig nemlig om en daglig Bespisning af Tusinder af Gæster, og til Betjening heraf kræves selvfølgelig et meget betydeligt Personale.

Det store, bekendte Hotel »*Waldorf Astoria*« i New York har saaledes et Køkkenpersonale paa 100 Personer foruden en Snes Bagere og over 150 Personer, som er beskæftigede med Opvask o. lign.; hertil kommer endnu noget over 500 Opvartere, henved 200 Stuepiger samt et Par Hundrede Dragere og Drenge til Byærinder og lign. Den daglige Vask af Duge, Servietter, Lagener, Haandklæder m. m. løber op til henimod 600,000 Stykker.

Elevatorerne i Hotellerne spiller, som i øvrigt overalt i Amerika, en meget stor Rolle; det falder næsten aldrig en Amerikaner ind at gaa op eller ned ad en Trappe, selv om han kun skal fra den ene Etage til den anden; derfor har alle Hotellerne en hel Række Elevatorer ved Siden af hinanden, og hver af dem kan gerne rumme 6—12 Personer. Forskellige snilde Mekanismer er indrettede ved disse Elevatorer, saaledes at den Person, der skal op eller ned, straks kan se, hvilken Elevator han skal benytte, ligesom ogsaa Elevator-boyen, som er i Fart, øjeblikkelig averteres om, hvor han skal tage Passagerer paa. Nogle Elevatorer stanser ved hver Etage, andre gaar kun mellem de øverste Etager og Stueetagen for ikke at spilde Tid med at holde undervejs.

Naar Middagen er indtaget i et amerikansk Hotel, begiver Gæsterne sig gerne ud i en til Hotellet hørende Vinterhave eller større Salon, der ofte staar i Forbindelse med et elegant Trappeanlæg; her anbringer Damer og Herrer sig saa i magelige Stole eller Sofaer og tilbringer en Timestid eller saa med Konversation og Rygning. Nogle af Hotellerne har store, overdækkede Taganlæg *(Roof-gardens)* med pragtfulde Vinterhaver, hvortil man kommer ved de hurtiggaaende Elevatorer.

Naar man bor i et amerikansk Hotel efter »american plan«, er alle Maaltider, Betjening, Bad m. m. indbefattede i Prisen, og Drikkepengesystemet er kun lidet udviklet paa Hotellerne.

En særlig Art Hoteller, som navnlig findes i New York, er de saakaldte »Apartment-Hotels«; disse udlejer ikke enkelte Værelser, men kun hele Lejlig-

heder til Familier. Lejlighederne er meget elegant møblerede, og Beboerne kan flytte ind paa Uger, Maaneder eller Aar, ganske efter Behag. Mange rige Amerikanere synes godt om denne Maade at leve paa, idet de derved undgaar en hel Del selskabelige Pligter og navnlig er fri for alle Tyendeubehageligheder, idet Hotellet paatager sig den fuldstændige Betjening saa vel som Bespisning af sine Gæster.

FRA GADER OG STRÆDER.

Hr. P. Johansen har ganske vist Ret, naar han i forrige Nummer af »Architekten« udtaler, at man bør være yderst varsom med at røre ved et Monument, der staar paa sin historiske Plads, men det er vist et stort Spørgsmaal, om han ogsaa har Ret, naar han ud fra den Forudsætning finder det saa rent forkert at tænke paa en bedre Plads til Frihedsstøtten.

Frihedsstøtten staar ganske vist endnu paa det *Sted*, hvor den blev bygget, men den *Plads*, den staar paa, er en ganske anden end den, hvor Frederik, Kongens Søn, Folkets Ven, nedlagde Grundstenen. Den blev opstillet i fuldstændig landlige Omgivelser, paa en regelmæssig Udvidelse af Landevejen mellem Byen og Kongens Landslot, og nu staar den paa en af Byens uhyggeligste og mest uopretteligt vanrøgtede Pladser.

Hvor kan der være Tale om en Sammenligning af Frihedsstøttens Forhold til sine rent tilfældige Omgivelser og den nøje Overensstemmelse, som knytter Frederik V.s Statue til Amalienborg? og hvad Forbindelse er der mellem de historiske Hensyn, der binder Frihedsstøtten til sin oprindelige Plads, og det selvfølgelige, at man lader et Hus eller endnu mere en Del af et samlet Bygningskompleks blive staaende der, hvor det er bygget?

Men Sagen er jo ikke alene den, at Frihedsstøtten staar elendigt der, hvor den staar, den *skal* jo oven i Købet flyttes, før Jærnbanetunnelen bliver ført under dens Grund. Der bliver altsaa kun Tale om, enten at flytte den ud af Centrum paa den Plads, der netop endnu kun har det tilbage af sin oprindelige Karakter, at den er rund, eller at flytte den til andre og bedre Omgivelser.

Naar man saaledes i ethvert Tilfælde om faa Aar ikke mere kan sige: »*Her* rejstes Frihedsstøtten«, og naar Monumentets Omgivelser heller ikke paa nogen Maade minder om de oprindelige, hvad er der saa tilbage at miste? og er saa ikke de æsthetiske Hensyn mere berettigede, end Hensynet til de svage, historiske Baand, der endnu binder Frihedsstøtten til en Plads — ved Siden af den oprindelige? Et andet Spørgsmaal bliver det saa, hvor der findes en Plads, der ejer alle de Betingelser, som maa fordres, og navnlig da en vis Sandsynlighed for at være i Stand til at bevare sit Præg i en overskuelig Fremtid.

Men en saadan Plads maa vel findes eller kunne dannes.

E. E. J.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 19. AUGUST 1905
7. AARGANG № 47

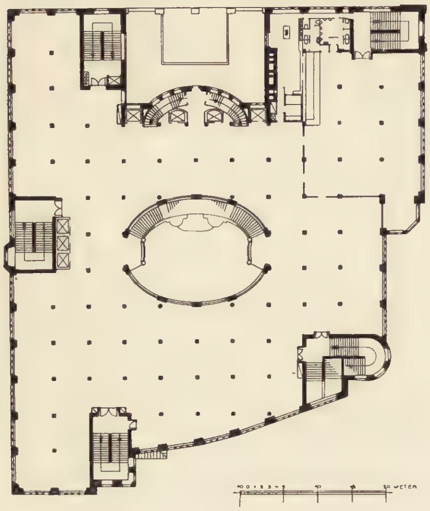
ET FORRETNINGSHUS I MÜNCHEN.

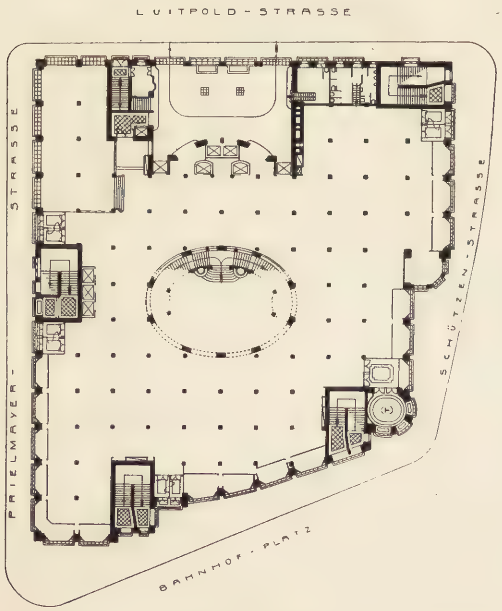
ET FORRETNINGSHUS
I MÜNCHEN.

ARCHITEKTER
HEILMANN OG LITTMANN.

I Europa har man indtil for faa Aar tilbage ikke rigtig kendt, hvad man nu forstaar ved store Forretningshuse, nemlig saadanne, som er byggede alene med det Formaal for Øje, at danne Lokaler for en eneste stor Forretning. I enkelte Storbyer, saaledes Paris, fandtes vel de bekendte Magasiner »*Grands Magazins du Louvre*«, »*du bon Marché*«, »*du Printemps*« og flere andre; men som Regel har de store Magasiner eller Købmandshuse ladet indrette ældre Ejendomme til Forretningsbrug og nogenlunde taget Forholdene, som de kunde blive.

PLAN AF FØRSTE SAL.

PLAN AF STUEN.

ET FORRETNINGSHUS I MÜNCHEN. ARCHITEKTER HEILMANN OG LITTMANN.

Den nyere Tid er mere fordringsfuld; det hastigt pulserende Forretningsliv i Storstæderne forlanger praktisk anlagte, let overskuelige Lokaler med god indbyrdes Forbindelse. Architekten Alfred Messel i Berlin, som byggede det saa meget omtalte Købmandshus »*Wertheim*« der, er jo bleven berømt for sin heldige Løsning af denne Opgave: »han har skabt en ny Stil for Forretningshuse«, siger hans begejstrede Landsmænd. Maaske er dog disse — efter vor Mening — lidt for rundhaandede med at overøse den begavede Kunstner med Virak; vi kan i det mindste ikke i Et og Alt gaa med i den Begejstringsrus, som alle tyske Kunsttidsskrifter har svælget i efter Fremkomsten af denne Bygning, men vi kan forstaa, at der her er givet et Fingerpeg, som i flere Henseender vil aabne nye Veje og Baner for Byarchitekturen.

Som et Eksempel herpaa kan anføres et Par nye Forretningsejendomme, der er opførte i München. Det er Architekterne Heilmann & Littmann, som har haft den interessante Opgave at løse, og man kan ved omstaaende Billeder af den ene af disse Ejendomme danne sig et Begreb om, med hvor stort Held og Dygtighed de har formaaet at skille sig fra det ingenlunde lette Hverv.

ET FORRETNINGSHUS I MÜNCHEN. ARCHITEKTER HEILMANN OG LITTMANN.

Det er Forretningshuset »*Hermann Tietz*«, som hosstaaende findes gengivet. Bygningen er opført omtrent ligeoverfor Hovedbanegaarden i München. Architekterne udarbejdede først et Forslag, som viste Façader, der efter det berømte Berliner-Forbillede »Wertheim« var dannede med et Pillesystem og brede Vin-

ET FORRETNINGSHUS I MÜNCHEN.
PARTI AF LYSGAARDEN.

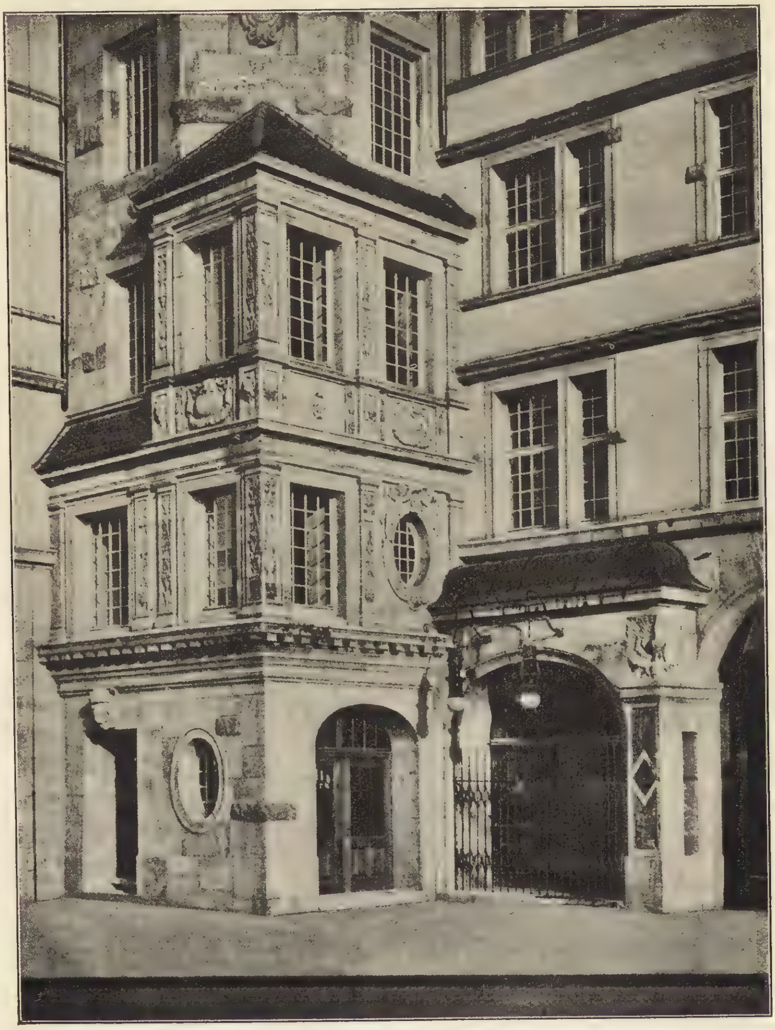
ARCHITEKTER
HEILMANN OG LITTMANN.

duer; dette Forslag blev forelagt Münchens Byraad, som imidlertid kasserede det med den Motivering, at Bygningen, som kom til at ligge paa et saa fremtrædende Sted som ligeoverfor Banegaarden, maatte opføres i en Stil, der harmonerede med Byens og de nærliggende Ejendommes Karakter, hvorfor man forlangte Pillesystemet erstattet af større Murflader.

Efter langvarige og trættende Forhandlinger med Magistrat og Bygningsautoriteter, der særlig forhalede Bygningens Opførelse, fordi en ny Vedtægt for

Brandsikkerhed var under Overvejelse, blev endelig Bygningskomplekset færdigt og bliver nu i lige saa høj Grad beundret af de Münchener Borgere, som »Wertheim« bliver beundret i Berlin.

Architekterne har ogsaa fortjent megen Anerkendelse for den livfulde Gruppering af Façadernes enkelte Dele saavelsom for Planens praktiske Anlæg.

ET FORRETNINGSHUS I MÜNCHEN.

ARCHITEKTER HEILMANN OG LITTMANN.

Bygningens Indre bestaar hovedsagelig i hver Etage af ét stort Forretningslokale, i hvis Midte en oval Lysgaard er af megen Virkning ved sine marmorklædte Vægge og farverige Glasloft.

Iøvrigt er Bygningen dannet som en stor Jærnkonstruktion med udvendige Mur- og Pudsflader samt Anvendelse af hugne Sten i Gesimser, Baand og Ornamenter. Taget er dækket med Tegl.

En særlig Seværdighed ved Bygningen er det Forfriskningslokale, som paa

1ste Sal er indrettet for Kunderne. Dette Rum ligger i Etagens ene Side med en udmærket Udsigt over den livlige Banegaardsplads. Det er udført med mørke Egetræspaneler, som er indlagte med drevne Kobberornamenter, der udmærket staar sammen med Træets Farve.

Belysningen af Forretningslokalerne er indrettet paa en Maade, som har vakt baade Opmærksomhed og Tilfredshed. Der er nemlig ikke anvendt Buelamper, som med deres stærke Lys virker paa enkelte Steder, medens det andre Steder kaster dybe Skygger; men overalt ved Vinduerne er anbragt utallige Smaalamper, som om Aftenen erstatter det Lys, der om Dagen kommer fra Vinduerne, medens de samtidigt oplyser disse saaledes, at Bygningen udefra virker som et straalende Fepalads.

ARCHITEKTFORENINGENS UDFLUGT TIL AARHUS.

Den 4. August om Morgenen mødte nogle og tyve Medlemmer af Foreningen paa Kvæsthusbroen; senere stødte flere til, saaledes at de vare tredive Svende, der de kom til Aarhus Bro. Sørejsen var rolig og Natten smuk. De fleste tilbragte den i deres Køjer for at samle Kræfter til den følgende anstrengende Dag, men en mindre Kreds vidste, at en tilstedeværende ældre Kollega havde Fødselsdag den næste Dag; de fordrev derfor Tiden til Kl. 12 for at lykønske ham, og der gik skumle Rygter om, at de ikke fik sovet meget den Nat; de fleste af de dydige Medlemmer drømte henad Morgenstunden, at der over deres Hoveder blev rekvireret en Del Moselvin og andre alkoholfrie Drikke. Men det kan ikke have været andet end en Drøm, da man ikke kunde mærke nogen Nedstemthed ved Ankomsten til Aarhus. Vejret saa dengang ikke venligt ud, men en ung Mand, der bar det mærkelige Navn Slangen, spejdede i Øst og var saa heldig at opdage nogle Spor af blaa Himmel. Han spaaede, at vi fik en smuk Dag, og han fik Ret, som om han aldrig havde været Vejrprofet.

Paa Broen var alle indfødte og importerede Kolleger mødte, kun en af dem udeblev »med sædvanlig Præcision«, som en af de andre sagde; af den Grund varede det en Timestid, inden man vovede sig ind i Toldkammerbygningen, hvor han skulde have været Cicerone. Man spildte imidlertid ikke denne Tid, men anvendte den meget lærerigt til at se, hvorledes Matroserne paa Torpedobaaden vadskede deres Bukser, hvilket vist var meget nyttigt, da de skulde til Festbal i Vennelyst, det lokale Tivoli.

Forøvrigt begyndte Turen paa sædvanlig Vis derved, at man løb fra hinanden, og der var dem, som svor paa, at de aldrig mere vilde gaa med til en saadan Tur, medmindre Fischer eller en af de andre Ledere forud vilde anskaffe sig en Trompet og øve sig i at blæse Appel! løb! Tilsidst fik man dog, navnlig ved L. A. Petersens Energi, samlet Flokken og vandrede ind i Toldkammerbygningen, uden Cicerone, hvilket man for Resten kunde have gjort for længe siden, da det er en offentlig Bygning, hvor enhver Sjover kan gaa ud og ind.

Jeg skal ikke opholde mig med at beskrive de mange herlige Bygninger, vi saa; de fleste Architekter kende dem, naar jeg kun nævner deres Navn og Op-

hav; en architektonisk Kritik hører desuden ikke hjemme i et Festreferat. Vor første Vandring var naturligvis til Domkirken, hvor en venlig Kirkebetjent modtog os med dybe Buk, forklarede os alt, hvad vi ønskede forklaret, og vandt alles Agtelse ved ikke at forklare andet. Ogsaa her glædede vi os over vor Stifter L. A. PETERSEN, der vidste Besked med hver en Plet i Kirken, hvor han i sine unge Dage havde været Konduktør ved Restaureringsarbejdet. Fra Kirken til Theatret*), der jo er Byens Stolthed. Vi kende det alle fra Tegningerne, men naar man ikke har seet det før, skal jeg ikke nægte, at man bliver lidt overrasket af Rummets Lidenhed, thi Salen er langtfra saa stor som la scala eller S. Carlo, end ikke som det Kongelige i Kjøbenhavn. Men elegant udstyret er den (skøndt Ornamenterne smagte mig lidt for meget af den bekendte Bølleske Stil) og der er, hvad der skal være, brede Trapper, rummelige Garderober og en rund Foyer med *ægte* Marmorplader paa Væggene, dei stikke Klingsey & Levins Stuk paa Kongens Nytorv.

Efterhaanden var det lykkedes at faa Flokken samlet trods den manglende Trompet: Kampmann (Byens anden Stolthed) havde sluttet sig til og førte Selskabet til Posthuset, en Bygning, som var mig mindre bekendt, men som virkede behagelig overraskende. Ingen skulde tro, at den havde samme Fader som Theatret. Den mindede mere om Harsdorff end om Bølle: simple joniske Lisener og i det hele fine klassiske Former; kun et Par smaa Vinduer i Endepartierne gjorde et Par Bukkespring, der ikke forekom mig strængt nødvendige. Hvorfor bringer Architekten ikke et Billede af denne Bygning? Men navnlig det Indre var velgørende. Fra en lille Forstue kommer man ind i et rummeligt kvadratisk Rum med nedfaldende Lys, en Pult midt paa Gulvet, nogle Bænke og til de tre Sider Skydevinduer, hvorfra de forskellige Ekspeditioner foretages. Og over den en Række virkelig morsomme Billeder af Postens Historie, lige fra Chr. IV.s Enspænder, Postrytteren, Kugleposten, Snekken o. s. v. til Jernbanen og Dampskibet. Billederne var malede af Hansen-Rejstrup og behandlede netop, som den Slags dekorative Billeder skal behandles: Danske Architekter! bid Mærke i den Mand! Bare jeg havde kendt ham tidligere.

Paa Vejen derfra lykkedes det Troppen paany at blive splittet, men nu var man uden Bekymring for Fremtiden, eftersom det stod paa Programmet, at man skulde have Frokost i Vennelysts Have. Vi var derfor sikre nok paa at ses igen, navnlig da Klokken var bleven 11 og alle var hungrende som Ulve. Man bevægede sig i smaa Grupper til Stævnet og saa undervejs Frue Kirke, Kühnells Bankbygning og samme Forfatters Brandstation. I Banklokalet overraskedes vi behagelig ved igen at finde Væggemalerier (af Overgaard) — Kjøbenhavn, gaa til Aarhus og lær, at Figurmaleri gør godt og slet ikke er uoverkommeligt.

Frokosten i Vennelyst var animeret; der blev heldigvis ikke holdt Taler, men man spiste med god Appetit det kolde Bord med en varm Ret (Hønsefricassée). Paa Hummer var der ingen Mangel; en tilstedeværende Udlænding bemærkede, at man kunde se, at Danmark var havomflydt, da der var saa

---

*) Jeg siger det ikke for at gøre mig vigtig med min Kendskab til Paludan Møller, men fordi Kirken virkelig ligger lige ved Theatret.

mange Fiskeretter, Aal, stegte Rødspætter, Sild i mange Slags Anretninger o. s. v. Men det lod ikke til, at han havde noget derimod at indvende. Efter Bordet besaa man Bygningen, Thorvald Jørgensens Produkt, og glædede sig over hans rige Fantasi i Ornamentikken. »Fanden til Karl: der er ikke to Ting, som er ens«, blev der ytret. Man drak Kaffe paa en Altan, og her fremkom den første Ytring af dadlende Kritik, idet man ikke kunde finde Trappen, hvilket foranledigede en ældre utaalmodig Herre til at benytte en Brandstige, han tilfældig fandt. Vi havde gerne siddet der længe, men Tiden var knap, og under Valdemar Schmidts kyndige Vejledning besaa man baade Alderdomshjem og den nylig fuldendte Kirke, som han ogsaa er Fader til. Derfra gik man til Bibliotheket.

Paa denne Vandring havde man passeret en Del Bygninger, der er opførte af L. A. Petersen, F. Clausen, Ludvigsen & Hansen, Harild, Thorkil Møller, Achen og Ahlmann, men det vilde optage for meget af »Architektens« knap tilmaalte Plads, hvis jeg skulde beskrive disse mange rige Indtryk. Det behøves heller ikke at tilføjes, at vi overvældedes af Kodakker i alle Størrelser, og at man overalt hørte Lyden af Snapskud. Men én Episode maa dog ikke forbigaas, det var »Forfriskningen« i Kühnells Residens.

Den laa paa Vejen til Bibliotheket. Han har købt et hyggeligt gammelt Hus, der er bleven fikset op. Bag det ligger en særdeles vel holdt lille Have, hvor han med stor Gæstfrihed havde ladet opstille Stole midt i en pragtfuld nyslaaet Græsplæne. Men da vi var dannede og beskedne Mennesker, flyttede

vi Stolene ud i Gangen, for det var Synd for Plænen. I Havestuen serverede hans elskværdige Søstre os Frugter og Vin, og medens vi nød dette, knaldede Kodakkerne og *en rigtig* Fotograf tog et stort Gruppebillede, som »Architekten« heldigvis kan bringe i dette Nummer, skøndt jeg ikke havde stor Tro til det, da der blev kommanderet lidt vel meget »længer frem, Hovedet lidt til højre, se nu venlig ud« o. s. v.

I Bibliotheket var det nær gaaet galt. L. A. Petersen havde været der den foregaaende Dag og bedt om Tilladelse til, at vi maatte se det; han havde ikke truffet Bibliothekaren, Portneren havde kun sagt, at vi kunde godt komme Kl. 2, naar Bibliotheket blev lukket. Men da vi kom, traf vi desværre Bibliothekaren, der syntes meget fornærmet over, at Petersen ikke havde talt med ham selv; han ønskede at tale med Kühnell, og da han endelig kom tilstede, holdt de to Herrer en lang Konference, hvis Hovedindhold efter Sigende var det, at Bibliothekaren beklagede ikke at have forberedt sig tilstrækkeligt paa vort Besøg og ikke havde Tid mere end et Par Minutter. Dermed gik en halv Times Tid, hvorefter han med megen Venlighed holdt et længere Foredrag om, at Bordene var af Teaktræ, om hvor mange Lamper der var i Salen og andre interessante Sager, som dog ikke var os helt fremmede. Derefter overgav han os til Portneren, som førte os omkring i Bygningen og gav de samme Meddelelser. Et Rygte siger, at Fischer ikke vilde give ham Drikkepenge, men om den Sag tør jeg ikke udtale mig bestemt. Kun dette vil jeg sige, at vi vistnok vilde have kunnet spare baade Bibliothekar og Portner meget af deres kostbare Tid, hvis de havde ladet os komme ind straks og selv opdage, at Bordene var af Teaktræ, tælle Lamperne o. s. v. Bygningen er saa bekendt, at en Beskrivelse af den ikke er nødvendig. Over alle disse Begivenheder fik vi desværre ikke Tid til at se paa den saa meget, som vi havde ønsket, for det næste Punkt paa Dagsordenen var Besøg i Kampmanns Villa med Forfriskninger, og der maatte man passe Tiden.

Turen derud gik pr. Sporvogn, og undervejs saa vi en hel Række stadselige Villaer, opførte langs Kysten af Kühnell, Thorkil Müller og Frimodt Clausen. Kampmanns Villa og Have er selvfølgelig elegant og komfortabel, og dens Beliggenhed er noget af det dejligste, man kan tænke: paa en høj Bakke mellem store Træer med en henrivende Udsigt over Bugten. Hans elskværdige Frue, født Hans Holm, modtog os med den største Venlighed, og ogsaa her var vi gerne bleven siddende, men atter kaldte Pligten os til Hotellet, hvor der skulde spises Kl. 5. Et Besøg paa Marselisborg maatte vi desværre opgive, da Prins Christian havde fin Middag den Dag.

Til Hotellet gik det igen pr. Sporvogn, og vi ankom ret friske trods de mange Forfriskninger. Stemningen syntes at være livlig, skønt den ved min Bordende var lidt trykket; man sagde, at Rosen havde paataget sig at holde alle de fire officielle Taler, og hans Sindstilstand forplantede sig til Naboer og Genboer. Men lidt efter lidt klaredes hans Aasyn. Fire forskellige Gæster optraadte nemlig efterhaanden og tog ham Ordet af Munden, saaledes at han endog kunde improvisere en femte Tale.

Hvis De nu tror, at Dagens Møje var forbi dermed, tager De fejl. Den utrættelige L. A. Petersen havde arrangeret en Tur til det dejlige Punkt ved Kysten

i Marselisborg Skov »Ørnereden«. Den første halve Del gik med Kaffen ombord pr. Damper til »Varna«, derfra til Fods (en Time!) gennem Skoven. Det var lige haardt nok efter en bedre Middag, men det gik, og det var uden Tvivl sundt. Ved Ørnereden laa vi en Timestid under Træerne og fik en alkoholfri Øl (andet var der ikke at faa); en lille Damper førte os til Aarhus under Sodavandsproppernes Knald.

Saa kom Slutningsfesten. Man vandrede til Theaterpladsen, og her fortæredes en Del Smørrebrødder med Øller; man sagde Tak til de indfødte og gik til Køjs paa Dampskibet. Næste Morgen Kl. 6 purredes alle Mand paa Dækket, da vi passerede Kronborg, og henved otte var vi i Kjøbenhavn.

Det var en vellykket Tur, maaske lidt anstrengende, men det skal siges til Architektstandens Ære, at ikke en af Selskabet var bedærvet.

Efter Befaling

Referenten.

KJØBENHAVNS TELEFONER.

Red. har modtaget følgende Skrivelse fra Kjøbenhavns Telefon-Aktieselskab:

Ved Opførelsen af moderne Bygninger bliver der stadig taget Hensyn til Indlægning af W. C., Gas, Elektrisk Belysning m. m., og Architekten saavel som Bygherren er klar over de betydelige Fordele, der naas ved at tage disse Isolationsforhold i Betragtning ved Projekteringen af et Hus. For Ejendommens Forsyning med Telefon er Forholdet i Virkeligheden lignende, kun med den Forskel, at Forberedelserne for et Telefonanlæg er overordentlig meget simplere end for de øvrige Indretninger. Det hele, der kræves, er et ganske ringe udsparet Rum, en lodret Trækanal af et Par Kvadrattommers Tværsnit, der indskydes i en Krog af en Køkkentrappe, en Elevatorschakt eller et lignende ikke utilgængeligt Sted.

Hvor et saadant Telefonrør findes, kan Telefonledningerne til hver enkelt Lejlighed indføres med stor Lethed og uden Mispryd, langt bedre end ved Indførelse gennem Vinduskarme og andre Steder, hvor der hverken opnaas tilstrækkelig Sikkerhed eller Usynlighed for Anlægget.

Som det maaske vil være bekendt, paatænkes det efterhaanden at komme over til underjordisk isoleret Tilføring, hvorved saadanne indvendige Kanaler vil bevirke, at Telefonledningerne bliver ganske usynlige.

Vi tillader os ved denne Henvendelse at anmode de ærede kjøbenhavnske Arkitekter om velvilligst i Beboernes som i Ejernes Interesse fremtidig at ville tage Hensyn hertil.

Selskabets Ingeniører vil — ved Henvendelse til Selskabets Hovedkontor, Telefon Nr. 2218 — med Glæde være til Tjeneste med nærmere Oplysninger i de enkelte Tilfælde.

Ærbødigst

Kjøbenhavns Telefon Aktieselskab.

* * *

Red. giver saa meget hellere Plads for ovenstaaende Skrivelse fra Telefon-Aktieselskabet, som her i Virkeligheden er en Opgave for Architekter, som ikke bør forsømmes. Forholdet er jo nu i Virkeligheden dette, at der efterhaanden rimeligvis vil komme Telefon i enhver nogenlunde god Beboelseslejlighed. De nye billige Telefontakster fremmer i høj Grad Efterspørgslen efter Telefon. Antallet af nyoprettede Telefonforbindelser har i det sidste Aar været større end i nogen tidligere Periode.

Selskabet agter i Fremtiden i saa stor Udstrækning som muligt at gaa over til underjordisk Tilføring, hvorved man — i alt Fald i de færdigbyggede Dele af Byen — ganske skulde slippe for Stativer paa Tagene, for Hjørnejern paa Skorstenene og for de mange misprydende Isolatorer, som nu maa sættes fast i Nærheden af Vinduerne. Fra Gaden føres et Kabel ind til et passende Sted i hver Ejendom, hvor der anbringes en Fordelingskasse, fra hvilken de enkelte Abonnentledninger trækkes i Blyrør, som enten kan befæstes paa Gaardfaçaderne eller, hvad der selvfølgelig er heldigere, føres igennem en udsparet Kanal som omtalt i Skrivelsen. Derved vil Ledningerne til de enkelte Abonnenter kunne føres frem uden Forstyrrelse af Puds, Malerarbejde og lignende. Telefonselskabet vil selvfølgelig med Glæde være beredt til at give enhver nærmere Oplysning.

Opmærksomheden henledes yderligere paa det hensigtsmæssige i straks ved Indretningen af bedre Lejligheder at sørge for Telefonanlæg, f. Eks. ved at samle Lejlighederne fire og fire til de billige Partsabonnementer.

JAC. FR. MEYER.

Justitsraad Jac. Fr. Meyer, der indtil for ca. en Maaneds Tid tilbage var Direktør for Kjøbenhavns Kommunes Vej- og Kloakvæsen, er afgaaet ved Døden den 13. August, 56 Aar gammel.

Meyer fik kort efter sin Ingeniøreksamen i 1875 Ansættelse i *den* kommunale Afdeling, hvis Direktør han har været siden 1886. Han var en dygtig og sparsommelig Embedsmand, der under Borgmestrene i 4de Afdeling fik en overordentlig stor Indflydelse paa alt, hvad der hørte ind under Byens Gader, Veje og Vandafledninger. Det nye Kloaksystem var dog særlig nuværende Generaldirektør Ambts Værk.

Justitsraad Meyer var et meget virksomt Medlem af det store Fællesudvalg, der for nogle Aar siden var nedsat af Akademisk Architektforening, Dansk Ingeniørforening m. fl. for at forberede en ny Byggelov. Med de allerfleste Architekter, Bygherrer og Haandværksmestre i Kjøbenhavn er Justitsraad Meyer ved sin Embedsvirksomhed kommet i direkte Forbindelse, og alle har de nu Grund til med stor Anerkendelse at mindes den afdøde for den Beredvillighed, hvormed han stedse var til Tjeneste med Raad og Daad, ligesom de har al mulig Grund til at prise den mønsterværdige Orden, der til stor Gavn for alle Byggende under Justitsraad Meyers Ledelse var herskende i Vej- og Kloakvæsenets Sager.

FORSKELLIGT.

Nyt Kloaksystem i Hellerup. Ingeniørerne CARL A. HILDEBRANDT og T. BRUUN-HOUMØLLER har udtænkt en ny Kloakplan, som gaar ud paa at afskære de mange, nu stærkt generende Kloakker i Hellerup og samle Kloakvandet til en Pumpestation, hvorfra Vandet kan føres 2000 Fod ud i Sundet.

Planens Gennemførelse vil blandt mange andre Fordele give Beboerne i Hellerup uindskrænket Adgang til Anlæg af W. C., og Omkostningerne ved Anlæggelsen menes at ville udgøre ca. 36.000 Kr.

Ved en Vandsynsforretning, som holdtes Fredag den 18. ds. paa Tuborg, vilde de to Herrer fremlægge Planen for de tilstedeværende Grundejere.

En international Husholdnings-Udstilling vil i Maanederne April og Maj 1906 blive afholdt i Antwerpen. Udstillingen vil ikke alene komme til at omfatte Husholdnings- og Ernæringsmidler, men tillige Møbler med Tilbehør, Dekoration, Værktøj, Kunst m. m.

Fredspalads i Haag. Bestyrelsen for Carnegie-Stiftelsen i Haag indbyder til Konkurrence for Architekter om Opførelsen af et Fredspalads.

Konkurrencen staar aaben for Architekter fra alle Lande. Bestyrelsen vil dog specielt indbyde nogle af dem til at deltage. Senest 7 Maaneder efter Programmets Datum (15. August 1905) skal Projekterne være indleverede. Af Tegninger fordres: a) Situationsplan for Bygningen med Omgivelser 1 : 500; b) Planer af samtlige Etager 1 : 200; c) de fire Façader geometrisk 1 : 100; d) To Snit 1 : 100; e) Midteparti af Hovedfaçaden 1 : 50; f) Et Parti af det Indre 1 : 50; g) Tegning af Hovedtrappen 1 : 500; h) Perspektiv af det Ydre, tegnet paa en Planche, 0,80 M. lang, 0,60 M. høj. — Tegningerne af Hovedfaçaden og Perspektiven skal udføres i Farver; de øvrige Tegninger maa alle kun udføres med sorte Streger. Puds eller Stuk maa ikke anvendes paa Façaderne. Foruden Tegningerne skal der afleveres en Beskrivelse, affattet i det franske Sprog.

Bedømmelsen foretages af Bestyrelsen for Carnegie-Stiftelsen, som bestaar af TH. E. COLCUTT (London), Dr. P. J. H. CUYPERS (Roermond), Geh. Ober-Hof-Baurat IHNE (Berlin), Professor K. KÖNIG (Wien), NÉNOT, Medlem af Institut de France (Paris), og Professor W. R. WARE (Milton, Massachusetts). Der er udsat 6 Præmier, nemlig en paa 12.000 holl. Gylden, en paa 9000, en paa 7000, en paa 5000 og to paa 3000.

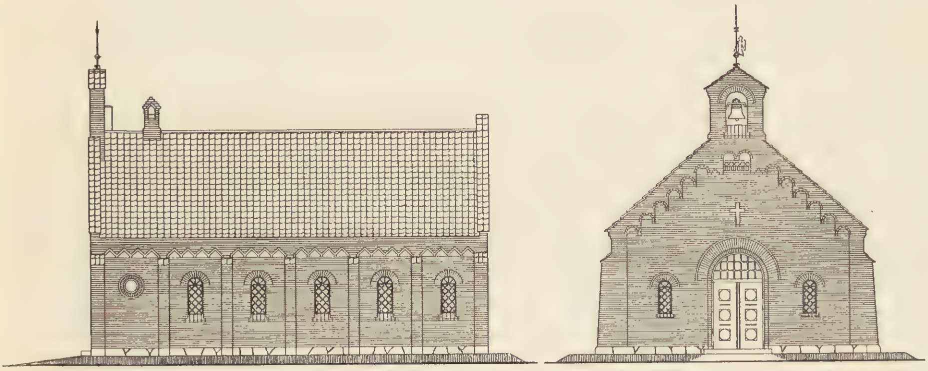
Byggesummen andrager 1.600.000 holl. Gylden.

Det detaillerede Program er fremlagt paa »Architektens« Kontor, Helgolandsgade 5.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 26. AUGUST 1905
7. AARGANG № 48

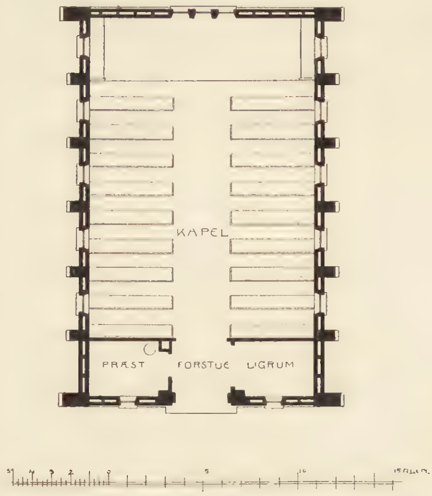
TORUP KAPEL.

Kapellet blev indviet den 13. Januar d. A. og har kostet 5000 Kroner at opføre med Inventar og Klokke. Heraf har Staten givet 3000 Kroner, Grev AHLEFELDT-LAURVIGEN til Ulstrup har skænket Klokken, og Resten er indkommet ved frivillige Bidrag.

TORUP KAPEL. ARCHITEKT VIGGO NORN.

Kapellet er opført paa Torup gamle Kirkegaard, hvor der stod en Kirke, som blev nedbrudt Aar 1777. Architekt Viggo Norn, Horsens, har forestaaet

TORUP KAPEL.

ARCHITEKT VIGGO NORN.

Arbejdet, som er udført af stedlige Haandværkere. Bygningen er opført af røde, haandstrøgne Mursten og dækket med Tegl. Malmklokken er leveret af »De Smithske Jærnstøberier« i Aalborg.

REJSEBREV FRA JYLLAND.

I.

. . . . Man farer afsted med Toget. Nye Egne viser deres Herligheder, ny Byer udfolder deres Seværdigheder, nye Bekendtskaber sluttes, nye Forhold, nye Mennesker! Altid denne rastløse Uro. Blot noget Nyt, noget Nyt, saa at Blodet tilsidst efterhaanden koger som i en Strømhvirvel under de urolige, stedse skiftende Indtryk; — — det ene forjager det andet. Som i et Mareridt veksler Billederne; og naar Rejsen er endt, har man blot en svimlende Fornemmelse af, at Ens Hjerne er forvandlet til et broget Kaleidoskop uden System, uden Plan. Først langt om længe gærer det Hele af. Det uvæsentlige — i alt Fald det, man selv synes er det uvæsentligste, men som i Virkeligheden maaske er det allervigtigste — fordamper, og i Erindringen bundfældes der et og andet, der har blivende Værd, som giver En nye Livsværdier, ny Forfriskelse i Sind og Tanke. — Ja, saaledes er Tidens forcerede Rejseliv. Mod Syden, altid mod Syden! Det er det eneste saliggørende at se de fremmede Lande. Hvorfor dog ikke ogsaa lære lidt af vort eget at kende? Der er dog virkelig ogsaa der adskilligt, som har Værdi — ja, som endog Fremmede ville drages af til vort Land. Der findes ogsaa udenfor vor egen kære Hovedstad Kunstværker af første Rang. Og en rolig Pasgang i Jylland kan paa sin Vis være fuldt saa lønnende som et Steeple-chase durch gennem Tyskland.

Der er nu den gamle, historiske By Viborg. Stille og ærværdigt ligger den der, rugende over sine gamle Minder, idyllisk og indtagende, naar man ser den fra den anden Side af Viborg Sø; Gaderne er tomme, undtagen naar Omegnens Befolkning sætter hinanden Stævne til Hestemarked, og stærkt pulserende Liv udfolder den ikke. Men den rummer dog indenfor sit Omraade Kunstværker, som mangen Hovedstad kunde have Grund til at misunde den. Der er KAMPMANNS Provinsarkiv i ën Udkant af Byen i Nærheden af en Eksercerplads, hvorfra Kommandoraabene støjende skærer sig ind i Stilheden. Har mon nogen dansk Architekt frembragt et skønnere Ungdomsværk? Saa roligt, fornemt, saa vel formet og saa bevidst om sin egen Værdighed? Helheden er ypperlig og

SANKT MOGENS GADE I VIBORG.

behersket, og Enkelthederne saa vel afpassede efter den. Der er en Farvepragt over det hele, som er ganske dejlig. De med stærke Farver glasserede Byvaaben af brændt Ler sidder saa herligt paa Kridtstensblændingerne mellem de dybtliggende Vinduer, Taget hviler saa let og elegant over den kraftige Hovedgesims, den mindre Bygning for Læsestue og Arkivarbolig slutter sig saa let og yndefuldt til den større — — det er et Værk, som Kampmann med alt sit Talent maaske aldrig vil kunne frembringe Magen til, endsige overtræffe; i den Grad synes en lykkelig Stjerne at have straalet over dette Udslag at kunstbegejstret og kraftig Ungdomsfylde. Hvor vilde man ikke ønske, at en Lampens Aand kunde flytte dette Palads fra sin Jordbund til Landets Hovedstad, hvor det sikkert vilde finde mere Anerkendelse end hos de gode Viborgere. Til Gengæld kunde man saa nok renoncere paa adskillige Kunstværker, som Hovedstaden ejer, og tillige — ja, hvorfor ikke? — det, som Kampmann selv har

opnaaet at skabe herinde, Glyptotheket ufortalt, om hvilket man jo ikke tør udtale nogen Dom endnu.

Og saa er der den gamle, ærværdige Domkirke. Maaske gør den et noget tørt Indtryk, og ved første Øjekast synes den noget »konstrueret«, opbygget af Klodser, men Apsis er herlig — og det Indre højtideligt og stemningsfuldt. Og hvilken Skat er den nu ikke bleven beriget med ved JOACHIM SKOVGAARDS Frescomalerier, hvis Fuldendelse nærmer sig med stærke Skridt. De fire store Vægflader i Korsarmen er fuldendte og ganske dejlige. Straks efter at Skovgaard var kommen med sit Projekt, bragte »Architekten« (I, Side 61) Gengivelser af nogle af Tegningerne, hørende dertil; senere har Tidsskriftet »Kunst«

BINDINGSVÆRKSHUSE I BRØDREGADE I RANDERS (CA. 1600).

(III, 1901) bragt Billeder af nogle af Malerierne. Men dels har Skovgaard gjort ikke uvæsentlige Forandringer fra sin første Tanke, dels er Gengivelserne i »Kunst« uden Farve. I det Hele taget, dersom der overhovedet er noget rigtigt i, at originale Kunstværker ikke kunne gengives, og at de først komme til deres Ret, naar man med Angst og Bæven staar lige overfor dem, — da maa dette vel først og fremmest gælde saadanne Kunstværker, som smelte sammen med Architektur. Den Stemning, der vokser frem paa Stedet selv, i det højtidelige Rum, er saa nøje vokset sammen med Omgivelserne, at den ikke kan beskrives og ikke kan naaes paa noget andet Sted i Verden. Men man kan, med svage og tørre Ord, beskrive Billederne, gøre Rede for de tørre Fakta og, hvad en af de mange moderne Kunstkritikere vilde gøre, knytte mere eller mindre dybsindige Bemærkninger dertil. Hvor mat, hvor kraftesløst er dog ikke Kritikerens skrevne Ord mod det spillende og levende kunstneriske Udtryk! Hvilken Impo-

tens er den ikke i de allerfleste Tilfælde Udtryk for! Hvor er det ikke efterhaanden tilsyneladende blevet det vigtigste at bruge forskruede Ord og snørklede Stilblomster! — Den ene Vægflade fremstiller Indtoget i Jerusalem. Lige overfor ses Nadverens Indstiftelse og Christus i Gethsemane, alt i en beundringsværdig, harmonisk Komposition. Nederst sidde Apostlene om Bordet, med Christus lige for. Scenen foregaar indenfor en Bygnings Mure; den Væg, der vilde skjule det hele for Tilskueren, er fjernet; men ud til den ene Side lister Judas bort. Hvor er denne Type dog ikke vidunderlig grebet! Og hvor ypper-

GAARDPARTI FRA »NIELS EBBESENS GAARD« I STOREGADE I RANDERS.

ligt er der ikke givet en Karakteristik af den onde Samvittighed, som straks ved det første Trin paa den skumle Forbrydelses Bane piner Forræderen. Figuren er saa levende malet, at den næsten løsriver sig fra Billedet. Og dog har Skovgaard (desværre!) forandret ved Baggrunden for ikke at gøre denne Virkning for stor. Nu er det en tæt, bladrig Busk, forbi hvilken Judas lister af, tidligere var det en kalket Mur; — og da var Indtrykket, naar man saa Billedet nede fra Midten af Kirken, saa levende, at man bogstaveligt troede, at Judas kom gaaende ned gennem Kirken, lige midt ind i Menigheden. Over det Hus, hvori Nadveren indstiftes, veksler saa Scenen. Man er i Gethsemane Have. Christus knæler øverst i Angst og Vaande, en Engel lige overfor ham for at

bringe ham Trøst. Forneden tilvenstre for Haven er der en Krog ovenover Huset, og her ser man Apostlene sovende, medens tilhøjre Vagten stiger tilvejrs, følgende Judas Anvisninger og Vink. Det hele Billede er altsaa, som det ses, ordnet paa gammel, naiv Maade, med flere Fortællinger samlede paa en Tavle — men Naiveteten er ikke søgt eller kunstlet, det hele slutter sig saa fast og sikkert sammen, at man føler det som udspringende af en virkelig stor Kunstners ægte Følelse. Det tredie Billede er Korsfæstelsen, — maaske det mindst heldigt og noget uroligt komponerede Billede. Foroven de tre korsfæstede med Baggrund af en uvejrssvanger, blytung Himmel ovenover Bymurens Tinder, hvor en Grib har sat sig til Ro, ventende paa, at dens Tid skal komme — et ypperligt, realistisk Træk, som jeg ikke mindes at have set fremstillet før. Helt foran i Billedet kaste Soldaterne Lod om Christi Kjortel. — Væggen lige overfor er skøn, — dejligt malet og dejligt tænkt. Det er Indbydelsen til den store Nadvere. Foroven er det lange Bord dækket, Krøblinge og Fattige har taget Plads, Herrens Tjenere bære de dampende Fade ind, og Christus selv er steget et Stykke ned af Trinene for at møde det Tog af Svage og Gamle, som føres op til hans Herlighed af hans udsendte unge, smukke Sendebud. Sendebudene spredes helt ud over den øvrige, største Del af Billedfladen. De kommer til en rig, mægtig Plebejer, som peger paa sine store mæskede Okser: han har ikke Tid. Andre kommer til en Bonde, som peger paa sin bugnende, gyldne Hvedemark: han har for meget at passe. De kommer til en ung Mand, som netop fører sin unge, skønne Brud ind til deres nye Hjem: de har for meget at leve for endnu. Navnlig denne lille Gruppe er et Genrebillede saa skønt, at man ikke glemmer det. Langs Vejen sidder Halte og Blinde, hvem Sendebudene hjælper paa Benene. — I Hvælvingerne over Tværskibet er Engle og Apostle fremstillede; men desværre synes disse at være for brogede og Bundfarven for dem for mørk, ligesom der ogsaa er noget uheldigt i den Maade, hvorpaa deres opløftede, symmetriske Vinger peger op mod Hvælvingernes Zenith, hvorfra Lysekroner skal hænge ned. I Apsis vil en mægtig, stor Gud Fader komme til at throne; men denne Del af Kirken er endnu dækket af Stilladser. — Paa Sideskibenes Væggeflader er Emner af det gamle Testamente fremstillede, ligeved Indgangen nogle Billeder af Paradis Have med Adam og Eva, — en underskøn Eva med langt udslaget, gyldent Haar, der falder ned som en Kappe over hendes Skuldre. Blandt de andre fængsles man navnlig ved et Billede af Joseph, der udtyder Pharaos Drømme — en ægte, østerlandsk Despot med et lurende og forpint Udtryk i sit Ansigt. — Loftet i Hovedskibet er som bekendt fladt Bjælkeloft med Kasetter og Fyldinger, dekorerede af F. C. Lund. Man maa anerkende den Dygtighed, hvormed det er malet; i Sammenligning med Skovgaards Billeder falder det dog helt igennem. Det staar saa fremmed til dem og synes nu ikke mere at have noget der at gøre. Hvad der skal foretages med det, er der nok ikke taget nogen Bestemmelse om; man maa haabe, at Skovgaard ogsaa her maa komme til at føre Ordet. — Mærkeligt, at en stor Kunstner som Skovgaard, med en saa levende Fantasi og saa sikker Kompositionsevne, samtidigt har kunnet præstere noget saa fantasiforladt som de Fantasidyr, der udgyder Krokodilletaarer paa Raadhuspladsen i Kjøbenhavn.

F.

KUNSTAKADEMIETS ARCHITEKTURUNDERVISNING.

Lige hjemkommen fra en Sommerudflugt bliver jeg gjort opmærksom paa, at min lille Artikel »En Reform af Kunstakademiets Architekturundervisning«, forsaavidt angaar dens Indledning og Omtale af det paatænkte Forsøg med en »fri Skole i Architektur« ikke er korrekt, og at det var langt vægtigere Grunde end en sparsom Anskaffelse af »Værker«, der fik Sagen til at strande. Jeg gør dette saa meget hellere, som jeg havde stor Sympathi for dette Forsøg saavelsom for de Mænd, der havde med denne Sag at gøre.

Med Hensyn paa Artiklens Idé og Forslag forandres jo intet deri, og jeg vilde ret ønske, at en virkelig Diskussion om Sagen var fremkommen i »Architekten«. — Den lille Redaktionsbemærkning efter Artiklen indbyder just ikke til at fortsætte. Dens Mening synes jo at være, at uagtet mit Forslag kunde være værd at overveje, kan dette kun ske, naar det fremkommer fra »kompetent« Side, det er udlagt: at da jeg ikke har gennemgaaet Akademiets Skole i Architektur, kan jeg ikke tale med om nogen Reform deraf.

Forudsat, at man vil indrømme mig nogen Forstand saavel paa Architektur som paa Undervisning, forekommer denne Bemærkning mig at røbe et meget begrænset Syn.

Hvor der er Tale om en Konstitutionsfejl, mener jeg det vilde være meget kunstigt, om man forlangte, at kun de Læger, der selv havde været under Sygdommens Paavirkning, kunde tale med derom.

Maa jeg til Slutning gøre opmærksom paa, at min lille Artikel netop var henvendt til *den Kommission*, som har Akademiets Omordning under Overvejelse, men at en liden »mærkelig« Redaktionsændring gjorde dette ganske uklart.

P. V. J. Klint.

* * *

Red. er fuldstændig enig med den ærede Indsender i, at hvor der er Tale om en »Konstitutionsfejl«, vilde det være »meget kunstigt« at forlange, at kun de Læger, der selv havde været Patienter for Sygdommen, kunde tale med. Det vilde sikkert give adskillig Forvirring i vor medicinske Verden — og det kunde da heller aldrig falde »Architekten« ind at drage en meningsløs Analogi herfra ind paa Spørgsmaalet om »Kunstakademiets Architekturundervisning«. Hr. P. V. J. Klint er vist her kommet for Skade at sige noget, der lyder kønt, men i Virkeligheden intet Steds hører hjemme og derfor med Rette kan kaldes »meget kunstigt«. Derimod er det ikke slet saa kunstigt at forlange, at en Læge, som skal behandle en Konstitutionsfejl, skal have et Studium at støtte sig til — og analogt dermed, at en Architekt, som vil foreslaa Forandringer i Kunstakademiets Studier, skal være kendt med disse. Nu mener Hr. P. V. J. K., at der skulde være en skjult Braad i Redaktionens Bemærkning om, »at derom maatte da kompetente Architekter fremsætte et grundigt gennemtænkt Forslag«. Hvis det er Kompetencen, det er galt med, tillader Red. sig at mene, at Hr. P. V. J. K. har et meget begrænset Syn, naar han gaar ud fra, at Ordet »Kompetence« ikke har en ganske anderledes vid Horisont end den, der indsnævres af akademiske Forskrifter. Red. mener nu ganske bogstaveligt, at der først og

fremmest bør lægges megen Vægt paa et *grundigt gennemtænkt Forslag*, som selvfølgelig skal komme fra *kompetente* Architekter. Det vil betyde adskilligt mere end en Diskussion. »Architekten« ønsker intet hellere end en saadan; men det har jo desværre efterhaanden i Løbet af 7 Aargange vist sig, at Architekter nu engang ikke er særligt opsatte paa at debattere en Sag, om den saa er nok saa vigtig, i deres eget Tidsskrift. Red. skal i den Anledning minde om, at Architekt MARTIN BORCH skrev »Nogle Bemærkninger om Architektuddannelse« i »Architekten« for 3. Okt. 1903 (Side 3), hvori ligefrem bemærkedes, at det for Spørgsmaalets tilfredsstillende Løsning vilde være heldigt, at Sagen bragtes under Diskussion. Ingen mødte. Der mødte ikke engang Hr. P. V. J. K. Den 23. Januar 1904 skrev saa en af Akademiets unge Elever under Mærket *S. R.* i »Architekten« en varmtfølt, indtrængende Artikel »Om Architektuddannelse«, og — som en Salut til hele den akademiske Architektstand — hed det i denne: »Der er siden den Tid (ↄ: da Borchs Artikel fremkom) gaaet *tre og en halv Maaned*, og ikke een Architekt har med et Ord her i Bladet taget denne Sag op til Drøftelse. Det er uforstaaeligt, at Architektstanden ikke har vist større Interesse for denne Sag, thi Tilstanden er ikke tidssvarende . . . .« Hvor blev nu Hr. P. V. J. K. af? Mødte han da heller ikke nu, rød i Hovedet af Undseelse og Kamplyst? Nej, man skal saamænd ikke tro, at det hele gjorde større Virkning end, at der den 6. Februar kom en net lille Opsats om samme Emne af *L. B.* (Side 195), et Hornsignal, der i ganske kønne Toner (saasom: »Spørgsmaalet er rejst, og det maa ikke dø hen«) ikke udviklede nogetsomhelst positivt uden denne Slutningseffekt: »Akademisk Architektforening kan simpelthen ikke være bekendt at lade Sagen ligge. Martin Borchs og S. R.s Indledninger er fortræffelige Grundlag at bygge paa.« Og dermed gik den Sag i sin Mor igen, og Ingen tænkte mere paa den. Hvad maa Hr. P. V. J. K. ikke have lidt under alt dette, og hvilke Selvpinsler har han ikke maattet tilføje sig selv ved at tie stille! — Nu, ca. 2 Aar efter at Spørgsmaalet først blev rejst, tager den ærede Indsender det altsaa for, i Poesi og Prosa, som om det var noget ganske nyt, med Ønsket om en Diskussion, som »Architekten« ingenlunde vilde finde paa at modsætte sig, men tværtimod gerne ser, skøndt Red. efter de gjorte Erfaringer vedvarende mener, at »et grundigt gennemtænkt Forslag af kompetente Architekter« var at foretrække.

Til Slut skal Red. bemærke, at det er en komplet Misforstaaelse at henvende Artiklen til den Kommission, »som har Akademiets Omordning under Overvejelse«. Thi denne Kommission, om hvis Nedsættelse »Architekten« gav Oplysning den 26. Febr. 1905 (Side 235), har kun den Opgave »at gøre Forslag om Ordningen af Undervisningen i de for Architekter, Bygmestre og Haandværkere nødvendige tekniske Discipliner, Ordningen af Eksaminer og Censurforhold i disse Fag og Dimissionsretten til Akademiets Skoler, forsaavidt angaar disse Fag — alt ordnet saaledes, at det hele kommer til at slutte sig paa en naturlig Maade til den Undervisning, der efter den nye Skolelov vil blive givet Landet over.« Og ikke en Tøddel herudover. *Red.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 2. SEPTBR. 1905
7. AARGANG № 49

FRITZ KOCH.

Naar en ung Mand i sin kraftigste Alder rives bort, er det altid en Sorg og efterlader det et Savn. Men dobbelt sørgeligt er det, naar det tillige er en Mand med Begavelse, en Pryd for sin Stand, — et Menneske, for hvis udmærkede Evner der er god Brug til Glæde og Gavn for et helt Samfund, og som i stedse stigende Forhold ser, at man er tilsinds at ville lægge Beslag paa disse Evner.

Fritz Koch, ved hvis Dødsfald den 24. August alle Kammerater og Kolleger føler en virkelig Sorg, var en af de Udvalgte i den danske Architektstand. Hans Arbejder bærer Vidnesbyrd om, hvilke Evner han sad inde med, og tillige om den omhyggelige og indtrængende Uddannelse, han havde ofret paa dem.

Naar man med en vis Ret kan sige, at der har været et Gennembrud i den danske Architektur i Løbet af den sidste Snes Aar, maa Fritz Kochs Navn stedse nævnes med Hæder som en af dem, der gik sine egne Veje og viste Personlighed i alt, hvad han som Architekt fik udrettet, selv om det ikke altid lykkedes ham at præstere noget helt udmærket. Han var i Besiddelse af en Bredde og en Friskhed i sine Motiver, en Opfindsomhed og en Formsans i Enkeltheder, som var ualmindelig, og som endnu ikke havde kulmineret. Man kan vel endog sige, at det sidste Arbejde, med hvilket han var beskæftiget inden sin tunge Sygdom, men hvis Paabegyndelse han aldrig naaede at se, nemlig Det kgl. octr. alm. danske Brandassurance Compagnis Bygning ved Højbroplads, efter hele sit

VILLA I LYNGBY. ARCHITEKT FRITZ KOCH.

Anlæg tegnede til at ville blive det bedste, der endnu var kommet fra hans Tegnebrædt. Man nærede derfor i kyndige Kredse med Rette store Forhaabninger om, at der engang vilde komme noget aldeles fortrinligt fra ham, naar en Opgave, der ret var skikket for ham at løse, blev stillet ham, — Forhaabninger, der helt bristede, da han midt i sin frodigste og løfterigeste Udvikling blev revet bort, men i Virkeligheden allerede var udslukte, da man erfarede hans Sygdom for et Aars Tid siden og efterhaanden begyndte at nære Tvivl om, at han ganske kunde blive sig selv igen.

Fritz Koch var født den 16. December 1857 paa Rønnowsholm i Vendsyssel og var en Søn af Forpagter Koch. I sit tolvte Aar blev han Plejesøn hos sin Farbroder, Borgmester, Konferensraad Koch i Odense, tog Præliminæreksamen ved Odense Kathedralskole, kom i Tømrerlære og gennemgik derefter Kunstakademiet, hvorfra han fik Afgangsbevis som Architekt 1882. Efter en Studie-

rejse i Udlandet 1884—1886 konkurrerede han nogle Gange til den lille Guldmedaille, som han vandt 1890 for Opgaven »Et Domhus«, hvorefter han atter rejste ud, denne Gang med Rejseunderstøttelse fra Akademiet. Han var derefter i nogle Aar beskæftiget hos Stadsarchitekten, afdøde Prof. FENGER, og det tør vel nok uden nogensomhelst Overdrivelse paastaas, at han ligesom afdøde Architekt CLAUSEN har en væsentlig Del i det gode Resultat for adskillige kommu-

LUNDSGADE NR. 4. ARCHITEKT FRITZ KOCH.

nale Bygningers Vedkommende. Blandt disse maa særligt nævnes den maaske smukkeste Kommuneskole, Kjøbenhavn ejer, Skolen i Vestervoldgade. En Tid var Fritz Koch ogsaa beskæftiget hos Prof. WENCK ved Projekteringen af Kystbanens og andre Stationer. Da Koch forlod sin Stilling under Stadsarchitektembedet for nu, allerede i en moden Alder, at optræde helt selvstændig som Architekt, blev det ham overdraget at give Tegningen til og lede Opførelsen af Kommunekolen ved Østre Gasværk. Men det var dog først ved Opgaven Kjøbenhavns Kiosker og den smukke Maade, hvorpaa han skilte sig fra dette ingen-

lunde lette Hverv, at Fritz Koch blev bekendt for det store Publikum, idet tillige Venner og Kolleger fik deres Tiltro til hans architektoniske og dekorative Talent bestyrket. Det er fremhævet saa tidt i Pressen, at det er unødvendigt at gentage det her, at Kioskerne paa vore Gader staar saa uendeligt højt i Sammenligning

TELEFONKIOSK. ARCHITEKT FRITZ KOCH.

med, hvad man ser af den Slags i Verdensstæderne; men der kunde nu ved denne Lejlighed maaske være Grund til at fremhæve dette end engang og opfordre Kjøbenhavnerne til dog ret at lægge Mærke til de fine og yndefulde Enkeltheder, f. Eks. det gennembrudte Snitværk foroven, som man i sin dagligdags Travlhed er alt for tilbøjelig til ilsomt at haste forbi.

En interessant Opgave blev stillet Fritz Koch af Telefonselskabet, da der skulde opføres en stor Telefon-Centralbygning paa Nørregade, men den staar

ufuldført endnu. Kun inde i Gaarden kan man af Façaderne danne sig et Skøn om, hvor bredt og storstilet Koch havde anlagt det hele.

Det største Byggearbejde, Fritz Koch fik fuldført, var Langelinie-Pavillonen; — men helt lykkedes er ingenlunde dette, der vel maa betragtes som hans Hovedværk. Bygningen gør et uharmonisk og tungt Indtryk, og Koch følte vist alt for godt dette selv og tog sig det nær. Men der er dog Grund til at fremhæve, at der findes mange gode Enkeltheder i det Ydre og navnlig udmærket smukke Interiører, saasom Yachtklubbens store Sal.

Et Stykke Architektur, der derimod fuldt ud lykkedes for Koch, er det lille Pakhus i Larsbjørnstræde. Saa underligt det end kan lyde for Lægmands Ører, saa er det dog vist, at denne simple Bygning, et Pakhus slet og ret, er en lille

UDSKAARNE ORNAMENTER PAA TELEFONKIOSKERNE.

Perle i moderne dansk Bygningskunst og i Virkeligheden en af de bedste Privatbygninger, vi har, ligesom Beboelsesbygningen Lundsgade 4, der ogsaa skyldes ham.

Med hvor smaa, men sikre Midler det kunde lykkes ham at frembringe en fin og nobel Virkning, har man forøvrigt et Bevis for i den lille, yderst tiltalende Villa i Lyngby, som han har bygget for Inspektør Kaysen, og i den større, anseligere og fuldt ud vellykkede Villa i Valby, der tilhører Borgerrepræsentant, Ingeniør Alex. Foss.

Et af Fritz Kochs allersidste Værker (i Samarbejde med Architekt Gotfred Tvede) er Maskinfabrikanternes Bygning ved Nørre Boulevard. Hvor meget der skyldes den ene og hvor meget den anden af de to Architekter, er det ikke vor Sag at udrede — kun dette skal siges, at som Resultatet er blevet, er det en virkelig monumental Bygning, med en Kraft og en Bredde saavel i Helheden som i Enkelthederne, der er aldeles usædvanlig. Som denne Bygning præsenterer sig

lige overfor og ovenover Boulevardens Træer, er det et Værk, der fængsler Ens Opmærksomhed i allerhøjeste Grad og slaar alt andet ved Siden af sig og i Nærheden til Jorden; selv om den ikke har den samme Størrelse som andre af de ved Boulevarden opførte moderne Bygninger, rent stereometrisk set, er den dog den største ved den Energi og Fylde, der vælder ud af den.

Fritz Koch har forøvrigt bygget Grosserer Bojesens »Villa Johanne« ved Aggershvile, Teisens Skole paa Dr. Priemes Vej og Elektricitetsværksbygningen i Aarhus. Af Projekter, som han har udført, som ikke er komne til Udførelse, skal nævnes Konkurrencearbejderne til Hotel Bristol og til Monumentet for 2den April, til Wivels Bygning ved Højbroplads (sammen med Gotfred Tvede) samt

S. FOSCA PAA TORCELLO VED VENEDIG. OPMAALING 1885 AF FRITS KOCH.

Udkast til Electricitetsværker i Malmø og paa Østerbro; dette sidste blev som bekendt i Virkeligheden opført af Stadsarchitekten. Endvidere var der en Opgave, Fritz Koch havde stillet sig selv, og som han syslede med med stor Kærlighed. Det var Bebyggelsen af Valby — det Sted, hvor han jo selv boede. Det var et Projekt, der tillige omfattedes med megen Interesse af alle Valbys Beboere, men som vel neppe har stor Udsigt til nogensinde at blive realiseret, i alt Fald kun for mindre Partiers Vedkommende.

I det offentlige Liv har Fritz Koch kun deltaget derved, at han siden 1902 var Formand i Kjøbenhavns Forskønnelsesforening. Det lykkedes ham virkeligt at puste Liv i denne Forening, der var ved at sygne hen; og det energiske Arbejde for tre Formaal for Foreningens Bestræbelser i de senere Aar har man navnlig ham at takke for. Det ene er Ordningen af Forholdene ved Nyhavns Hoved; ligesom Architekt MAGDAHL-NIELSEN gjorde han et Forslag hertil. Naar

PAL. VENDRAMIN CALERGI. VENEZIA. OPMAALING 1885 AF FRITZ KOCH.

dette Spørgsmaal nu stunder mod sin Løsning i en nær Fremtid, vil denne fremkomme som et Kompromis mellem disse to Maader at gribe Sagen an paa, noget modificeret ved Kommunalbestyrelsens Beslutninger. Det andet var Graabrødre-Torvs Façader, hvor dog Maler MØLLER-JENSEN har Æren af den detaillerede Udarbejdelse og Ledelsen af Arbejdet, som det er blevet. Og den tredie var Ordningen af Forholdene paa Langelinie efter Architekt LEMCHES Anvisning — som der dog neppe er stor Sandsynlighed for vil blive fulgt.

Hermed er nævnt Fritz Kochs væsentligste Arbejder. »Architekten« har i Aarenes Løb bragt Gengivelse af adskillige af disse og skal af den Grund blot henvise hertil*). Endnu bør det nævnes, at Fritz Koch var en fortrinlig Tegner og malede smukke Akvareller. Det Arbejde, der af danske Architekter lægges i Opmaalinger og Studier i Ud- og Indland, er langtfra tilstrækkeligt kendt udenfor Architekternes egen Kreds, men burde absolut være det. Hvis der engang kunde arrangeres en stor Kollektiv-Udstilling af saadanne Arbejder, der spiller en saa stor Rolle for Architektstanden selv og dens Studier, og som sikkert vilde aftvinge alle Kunstinteresserede Respekt — da vilde ogsaa her Fritz Kochs Navn lyse blandt de første.

OPMAALING FRA POMPEI 1886 AF FRITZ KOCH.

Blandt Kolleger og Kammerater var Fritz Koch almindeligt afholdt, og ved hans Død staar en Plads tom, som vanskelig kan udfyldes. Med største Deltagelse fulgte alle den tunge, sørgelige Sygdom, der formørkede hans Sind i Løbet af det sidste Aar — og Døden kom maaske just i rette Tid som en Befrielse for, hvad der yderligere kunde vente ham.

---

*) Projekt til Mindesmærke for 2den April 1901, III, Side 173—175. Projekt til Bebyggelse af en Grund ved Raadhuspladsen, III, Side 274—275. Pakhus i Larsbjørnstræde, IV A, Side 50—52. Kbhvn.s Telefonaktieselskabs Nybygning, IV A, Side 193—199. Alex. Foss' Villa i Valby, IV A, Side 267—270. Langelinie-Pavillonen, IV A, Side 271—273. Foreningsbygning for »Foreningen af Fabrikanter i Jærnindustrien«, VI, Side 1—3.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 9. SEPTBR. 1905
7. AARGANG № 50

VILLA I VEDBÆK.

Paa en usædvanligt smukt beliggende Grund i Vedbæk, lige ved Øresund, har Vekselerer Einar Frimodt i Løbet af Aarene 1903—1904 ladet opføre den Villa, hvoraf »Architekten« her bringer nogle Gengivelser, efter Tegninger af Architekt Eugen Jørgensen.

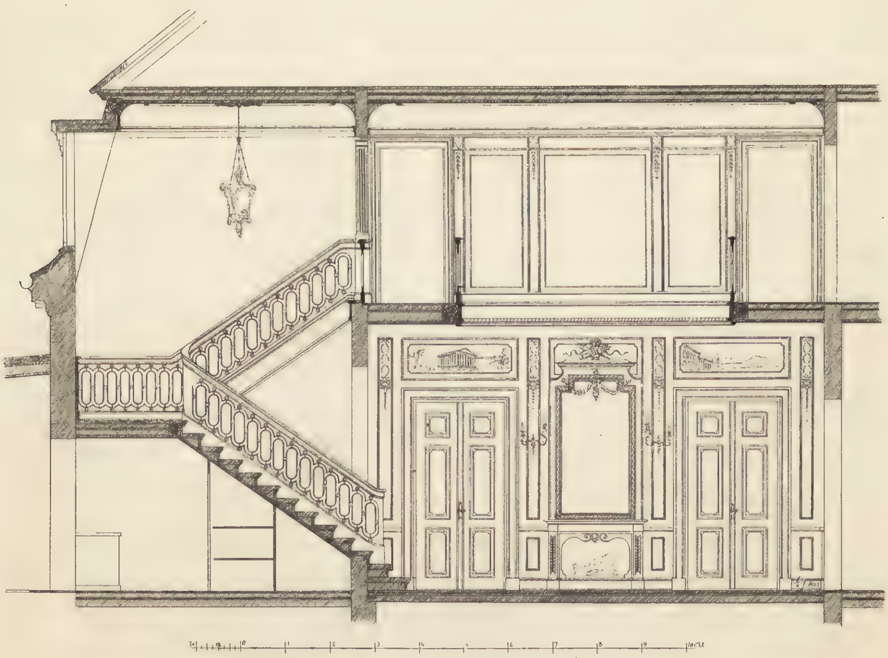
Villaen, der er hvid med sorte glaserede Tagsten, er anlagt saaledes, at de egentlige Herskabsværelser er anbragte i selve denne, medens en lavere og mindre Sidebygning indeholder Køkken, Pigekammer og Vaskehus. I selve Villaen grupperer Værelserne i Stueetagen og Manzardetagen sig om en Hal, der gaar gennem hele Husets Højde. Ud til denne ligger Hovedtrappen med et Løb for-

VILLA I VEDBÆK. ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

HALLENS NORDLIGE OG SYDLIGE VÆG.

TRAPPEN OG HALLENS ØSTRE VÆG.

VILLA
I VEDBÆK.

ARCHITEKT
EUGEN JØRGENSEN.

PARTI AF HALLEN.

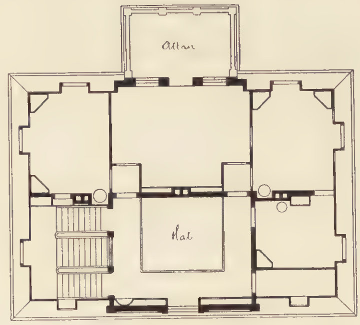
VILLA
I VEDBÆK.

ARCHITEKT
EUGEN JØRGENSEN.

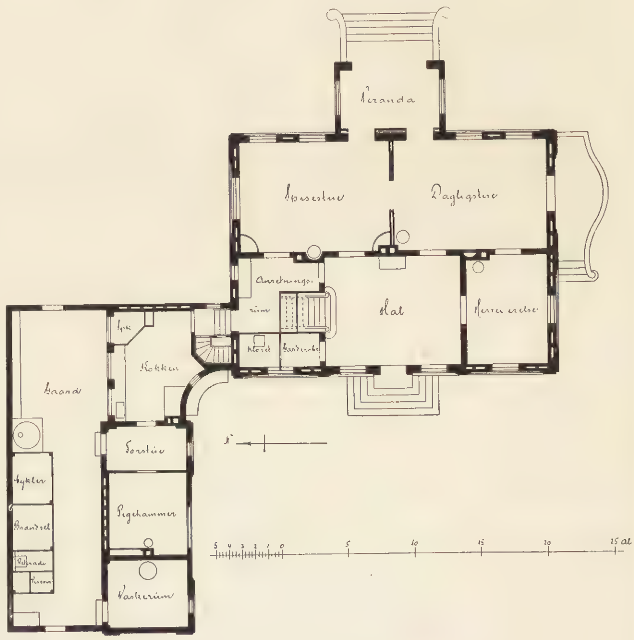
neden og to foroven. Hallen er rigt dekoreret i Louis XVI.s Stil med Stuk, har Marmorkamin og Marmorgulv.

Særlig Anledning er der til at fremhæve den udmærkede Maade, hvorpaa Landskabsgartner Edv. Glæsel har anlagt Haven. Grunden er ret højt beliggende over Vandet og havde oprindeligt i hele sin Udstrækning en brat Skrænt mod den flade Forstrand, men Terrænet er behandlet paa den Maade, at det lige ud for Villaen værende Stykke er gravet igennem som et Skraaplan ned mod Kysten, saaledes at man nu fra Villaens Stueetage kan se Havstokken, medens Haven forøvrigt skraaner ned mod denne Hulning i bløde Formationer. Foran Villaens Hovedindgang mod Vest er en stor, aaben Plads.

Villaen med Sidebygning er opført af Bygmester Leffland i Hørsholm, der har haft Arbejdet i Entreprise. Malerarbejdet er udført af Malermester Sørensen i Rungsted, Stukkatørarbejdet af Ludvigsen & Fyhn, Marmorkaminen er fra Hagen & Co.s Eftf.s Marmorvarefabrik.

PLAN AF FØRSTE SAL.

PLAN AF STUEETAGEN.

VILLA I VEDBÆK. ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

REJSEBREV FRA JYLLAND.

II.

I Viborg som i Randers glæder man sig over de Bindingsværksbygninger og morsomme Gaardinteriører, der endnu findes. Men uvilkaarligt ængstes man ved Tanken om, at deres Dage er talte. Saafremt der ikke paa en eller anden Maade ved et Lovbud eller lignende sættes en Stopper derfor, kan man forudse, at de efterhaanden vil blive opslugte af Spekulationens Molok, til stort Tab ikke alene for den By, hvor de findes, men for hele Landet, der nu efterhaanden er blevet saa »plukket« for sine gamle Mindesmærker — naar lige undtages dem,

der ved Nationalmusæets Foranstaltning fredes — at det ikke godt kan taale mere i den Retning. Et stort Held var det da, at Helligaandshuset i Randers blev bevaret — »den gamle Skidtkasse«, som SØREN KJÆR kaldte den i Rigsdagen, om hvis Restaurering der i sin Tid stod et saa stort Gny. Man kan have sine Tvivl, om KAMPMANN nu overalt har truffet det rette — lige meget, en smuk og interessant gammel Bygning er den, som den ligger der, og Randers har en Attraktion mere. Naar man henad Aften, ved den Tid det begynder at blive mørkt, ser den dukke frem mellem Bindingsværkshuse, kan man virkelig blive helt romantisk stemt, og man tror sig et Øjeblik hensat i den katolske Tid, naar man opdager et, ja flere brogede Madonnabilleder anbragte paa Muren. Men ak! Illusionen brister, naar man kommer dem nærmere, thi det, der saa saa dejligt poetisk-katolsk ud paa Afstand, viser sig, naar man er tæt nok til at se det rigtigt, at være nogle smagløse, brogede Blik-Reklameskilte, opsatte af et Par Assuranceselskaber. Herregud! skal det nu da være nødvendigt at anbringe dette Stads netop der? Det vilde sandelig være at ønske, at rette Vedkommende kunde blive gjort opmærksom paa det upassende heri og sørge for, at Reklameskiltene fjernedes; der maa jo dog være Grænser for alt. Skulde denne lille Hentydning her i mit Rejsebrev kunne udvirke noget i saa Henseende — ja saa vilde det dog ikke være skrevet helt omsonst.

Men er man en Ynder af de Indtryk, en gammel By giver, ja saa findes der i hele Danmark med tilhørende Bilande vel neppe noget saa karakteristisk som Ribe. Den er saa velsignet stillestaaende, og Gudskelov for det! Det er dog endelig engang rart at se noget, der bliver ved at være sig selv, medens alt det andet hæsblæsende bare søger saa hurtigt som muligt og man kan tilføje saa daarligt som muligt, at gaa ud af sit gode Skind. Allerbedst faar man maaske et Indtryk af Stilstanden, naar man ser Byen i Fugleperspektiv fra Toppen af Domkirkens store Taarn. Medens en hvilkensomhelst anden By i Verden har sine »Udløbere«, Huse, der efterhaanden bygges i Byens Udkanter, spredende sig i større og større Afstand ud i Omegnen, ligesom de Fangearme, hvormed den, ligesom Blæksprutten, søger at rive mere og mere af Landet til sig — saa er hele Ribe By, set fra oven, et ganske afsluttet hele. Hertil gaar vi, siger Byen, og ikke videre. Den ligger som en afrundet Klump om Domkirken som Centrum, og ikke et Hus gaar udenfor den en Gang givne Begrænsning. Det er et virkeligt herligt Syn at se Ribe fra oven: det ene gamle røde Tag ved Siden af det andet, med grønne Trætoppe blandede ind deri og, saavidt Øjet kan se, en uendelig stor Græsflade, gennem hvilken Ribe Aa snor sig. Under Ens ophøjede Plads flyver i Snesevis af Storke omkring og sætter sig til Ro paa Tagene, hvor deres Reder findes. Det er en Idyl med en ganske særegen Charme. Og vanker man saa rundt i Byen, da glædes man ved hvert Skridt over de dejlige maleriske Partier, man ser Aaen forgrene sig ind imellem Husrækkerne, hvor Haverne løber lige ned til den, man ser de morsomste gamle Bygninger, man beundrer de gamle »Slipper«, hvor Husene staar og nikker til hinanden, ligesom om de, hvad Øjeblik det skulde være, var parat til at falde over hinanden i en tæt Omfavnelse. Saa henrivende Interiører som den gamle Klostergaard og Kathrinekirkens Omgivelser skal man lede længe efter andetsteds. Man maa endelig ikke forsømme at kigge ind i Gaardene og se de morsomme Bindingsværks-

façader med Espalier af Vinløv og Roser ud mod Haverne — ja saadan maa der have set ud i Holbergs Tid, og det maa være her, Leander og Leonora i Fællesskab med Henrik og Pernille har udspekuleret deres Rænker for at føre Jeronimus bag Lyset. Og hvilket rigt Dyreliv trives der ikke i Byen! Man skulde tro det var Studenes og Køernes Eldorado; hvert Øjeblik møder man disse vore firbenede Medborgere parvis eller i Flok paa Gaderne, af hvilke flere er som tæppebelagte reverenter talt af Kokasser. Om Aftenen i Maaneskin bliver man

PUGGAARDSSTRÆDE MED TAARNBORG I RIBE.

helt blød om Hjertet — men desværre! nu lyder Vægterversene ikke mere. For et Par Aar siden fik Byen en ny Borgmester, og han var en Fremskridtsmand, og derfor skulde ogsaa Ribe være en Fremskridtsby, og saadan noget gammeldags noget som Vægtervers, det skulde da først og fremmest ryddes af Vejen. O sancta simplicitas, vinder han mange saadanne Sejre, da er det ude med Ribe — med denne lille, stilfærdige By, som med saa rørende en Pietet vaager over sine gamle Minder. Hvert Øjeblik træffer man i Gaderne, hvor man gaar, en Mindetavle sat op paa en gammel Bygning: saa er det om, at fra Ribe lærde Skole er udgaaet de og de berømte Mænd, saasom Brorson og Anders Sørensen Vedel, saa er det til Hæder for et gammelt Hus, hvor Ambrosius Stub har boet

som Skoleholder i det og det Aar, saa er det til Amindelse om, at her boede Skrædderen N. N., hvis stakkels Hustru blev brændt som Heks — ja man gennemgaar et helt lille Kursus i Kulturhistorie ved at spadsere Byen rundt, og Tanken glider tilbage lige til de Tider, da Ribe var den rige Kongeby, hvor Dronning Dagmar laa dødssyg og ventede paa Kong Valdemar, der fortvivlet jagede over Riber Bro. Men ogsaa større og anseligere Mindesmærker end Mindetavler rummer Byen; i dens Anlæg er rejst Buster af den berømte Anders Sørensen Vedel, der vel var født i Vejle, men var Student fra Ribe Skole, tilbragte en stor Del af sit Liv her og ligger begravet i Ribe Domkirke, og for Hans Krüger fra Bevtoft, Danskhedens Forsvarer mod Syd. Med Ære fører derfor Ribe endnu sit stolte Vaaben: Rigsvaabenets tre Løver i første Felt og den røde Kirkebygning med et større og et mindre Taarn i andet Felt.

Om Domkirken skal jeg her ikke nærmere udtale mig; om den har vundet eller tabt ved Restaureringen er ikke let at sige; der er jo altid noget af det gode, gamle, der gaar til Spilde ved en saadan Omkalfatring samtidigt med, at der vindes noget nyt. Det indvendige, storslaaede Rum med de dejlige Hvælvinger er imponerende; dog har man noget ondt ved at forsone sig med Farverne, der nu er tilkomne. Kirken gør Indtryk af at være altfor overdekoreret og uharmonisk malet, idet man tillige finder det højst mærkeligt, at Apsis som en grel Modsætning hertil er helt hvid — og derfor i Grunden er langt skønnere. Det store nye Orgel og Prædikestolen er alt for brogede og skrigende — men man maa jo haabe, at Tidens Patina vil gøre sin velsignelsesrige Indflydelse gældende.

Tager man saa den halve Times Køretur fra Ribe til Esbjerg, hvilken Kontrast af en By møder man da ikke! Som Ribe er den gamle, minderige, ærværdige By, er Esbjerg Parvenuen blandt de danske Købstæder, Paddehatten, som er skudt op i Løbet af kort Tid — en Sammenligning, som ligger adskilligt nærmere end at sige: Aladdins Palads, som blev bygget paa een Nat. Og selvfølgelig bærer Byen i et og alt Præg heraf. Der er saa at sige ikke en ærlig Privatbygning i hele Byen — Gudbevares, blot i architektonisk Henseende bemærket! Alt er saa Godtkøbs og saa idéforladt; det er et Sted, forladt af alle Gratier og de fleste Guder; Merkur og Neptun holder naturligvis til der og rimeligvis ogsaa Venus. Man behøver blot at se et Kort over Byen for straks at kunne sige sig selv, at den maa være gudsjammerligt kedsommeligt. Hele Gadenettet er anlagt med lutter rektangulære Grunde; Gaderne krydser hinanden under rette Vinkler, og hvor man har syntes, at der burde være lidt mere frisk Luft, har man udskudt en Karré for at danne et Torv. Hvilken interessant Opgave vilde det ikke have været for en Architekt i rette Tid at udføre et Projekt til Byens Anlæg og saa at se det blive fulgt; saameget interessantere, som det jo er i Løbet af blot en Snes Aar eller saa, at de bare Hede- og Sandstrækninger er blevne forvandlede til en By. Nu maa Esbjerg for alle Tider lide under Savnet af et saadant frugtbart Forarbejde — og Staten, som fra første Færd har givet Stødet til, at der her skulde blive en By, ved at anlægge den store Havn, maa i sidste Instans bære Ansvaret for, at denne By er bleven netop saa kedelig, som den er. Heldigvis er der dog sørget for, at der er bleven bygget en anseelig og smuk Jærnbanestation efter Prof. Wencks Tegninger.

At der er en Rytterstatue af Kongen paa Torvet, den første, der er rejst i Danmark, skyldes Byen selv. Det er muligt, at det er et udmærket Kunstværk. Men een Ting er straks slaaende, saa at man glemmer alt andet derved; det er, at den er alt for lille. En Statue, navnlig en Rytterstatue, bør være kolossal. Det føler man øjeblikkelig ved at se denne Statue, som er alt andet end kolossal, og derfor snarest ser ud som et Stykke Legetøj.

Der er kun et lille Stykke Vej over til Fanø. Paa Vestsiden ligger det ene Badehotel ved Siden af det andet ude ved den brede, flade dejlige Strand, hvor et malerisk Badeliv udfolder sig om Sommeren. Men hvor er disse Bygninger dog alle slette og stygge! Er det dog altid nødvendigt, at Badehoteller skal udmærke sig ved Grimhed? Her er sikkert Toppunktet naaet, — alt efter de sletteste tyske Forbilleder. Hvor er det dog ikke Synd mod den skønne Natur! Man glæder sig over den, naar man er vandret fra Nordby og befinder sig, uden hverken at se Hus eller Hjem, midt mellem Klitterne, der breder sig et godt Stykke ind over Øen. De mange smaa Høje, bevoksede med Marehalm, minder næsten om udslukte Ringkratere; uvilkaarligt tænker man, at saadan maa der vist se ud paa Maanen. Men naar saa de hæslige Badehoteller dukker op i Horisonten, inden man endnu øjner Havet — ja, da faar man en næsten kvalmende Fornemmelse af, hvorledes »Skabningens Herrer« kan forsynde sig mod Naturen. Da tænker man for Sammenligningens Skyld paa den lille, beskedne Nordby, man lige har forladt, med dens jævne, tækkelige og morsomme smaa Huse af et særegent Præg, uden Prunk eller Pral, men med en virkelig architektonisk Skønhed over sig.

Hvorlænge vil denne ædle Simpelhed bestaa? Esbjærg er nær, og dermed Spekulationen. Og hvad vil det saa blive for Kræfter, der bliver tagne i Brug? Det vil gaa der som saamange Steder i Jylland, hvor Landsbyer grupperer sig om en lille Landstation og efterhaanden faar Købstadsrang. Om end Byen kun bestaar af en Snes Huse, og om det Publikum, der søger til den, kun kommer for at handle om Heste og Stude — flot skal det være, med store Spejlglasruder, Skifertage, Hjørnekarnapper og hele den forlorne Herlighed. Det er den skadelige Sæd, der udsaas fra Landets tekniske Skoler — afset fra det meget godt, der hører dem til —, som her viser sin Spirekraft. Enhver Tømrerdreng, der blot har lært at slaa et Par Streger, optræder som Architekt — og Resultatet er frygteligt. Bliver det saadan ved og sættes der ikke paa en eller anden Maade en Stopper derfor, gaar det ud over hele Landet. Vor smukke, hjemlige Bonde-Architektur med de hvide Huse, de smaa Ruder og de dejlige Straatage vil om en Snes Aar være et overlevet Stadium — og alle Landets Egne ville være makulerede med disse »tekniske« Mesterværker. Saa vil det være en passende Opgave for vore Børn at se at faa de sidste Par Bønderhuse opkøbte som Rariteter og stablede op i et »Friluftsmuseum«.

Her var en Opgave at tage fat paa — og her skulde og burde Akademisk Architektforening gaa i Spidsen. *F.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 16. SEPTBR. 1905
7. AARGANG № 51

KJØBENHAVNS RAADHUS.

Paa Kjøbenhavns Raadhus fejredes i Tirsdags en mindeværdig Fest. Kommunalbestyrelsen havde indbudt Kongehuset og en stor Kreds Borgere som Repræsentanter for Foreninger, der maatte antages at være Udtryk for Befolkningens

MAGISTRATENS FORSAMLINGSSAL.

RAADHUSETS FESTSAL.

BORGERREPRÆSENTATIONENS SEKRETARIAT.

forskellige Kredse og de Næringsdrivende af alle Slags. Endvidere var Regeringen indbudt, Borgmestrene fra Landets Byer og Repræsentanter for Sogneraadene; Rigsdagsmænd, Kommunens Embedsmænd og de ved Raadhusets Opførelse medvirkende Kunstnere og Haandværkere med Bygmesteren, Architekt Martin Nyrop, som Midtpunkt og som den selvfølgeligt mest fejrede Gæst. Hertil føjedes en Skare festligklædte Damer, der ogsaa bidrog til, at denne sjældne Aftenfest blev saa vidunderlig vellykket.

Den ydre Anledning til denne store og imponerende Festlighed var den endelige Aflevering af Raadhusets Festsal. Denne indviedes ved en Middag for en mindre Kreds, før den egentlige Folkefest tog sin Begyndelse. Vi har ikke tidligere bragt Billeder fra Raadhusets Fest- og Mødesale og griber denne Lejlighed til at give et Indtryk af Magistratens Mødesal og det paa Søjlegangens anden Side — nemlig paa Bysiden — beliggende Sekretariat for Borgerrepræsentationens Formand, hvorfra man gennem de aabne Døre ser ind i Repræsentationens store Udvalgsværelse og den dertil stødende Bibliothekssal. Festsalen, der først i sidste Øjeblik blev færdig, var — som mange ved — af Architekten tænkt smykket med dekorative Vægbilleder. Denne store Plan er det overladt Fremtiden at tage Bestemmelse om, og Væggene staar foreløbig hvide mod de høje Egetræs-Paneler og de pragtfulde Marmorindfatninger om de svære Mahogni-Døre. Over hver Dør er der Felter, der ligesom Vindueslysningerne er dekorerede i forgyldt Stuk. Bjælkeloftet er holdt i dybe, stærke Farver, og under det løber en Frise, dannet af de Vaabenskjolde, som Landets Byer har skænket til Salen. 8 store Messingkroner oplyser denne. Gulvet er lagt i rhombelignende Tavl af Pitchpine og er bonet. Et pragtfuldt broderet Fløjlstæppe med Byvaabenet og en ligeledes broderet Baldakin smykket af stiliserede Roser og Stære er anbragt paa Midten af Bagvæggen, hvor Hovedbordet til de kongelige Gæster stod. Ligeoverfor staar en lille Talerstol. Til Hovedbordet er lavet et Antal svære Stole, skaarne og smykkede med Guld og Farver ligesom de to Skænkeborde, der er en Gave fra Borgerrepræsentant Ebert. Paa disse sidste opstilledes kort før Festdagen en pragtfuld Samling store, dekorerede Porcellænsvaser og Krukker, Gaver fra den kgl. Porcellænsfabrik og Bing & Grøndahl.

Det faste Snedker- og Tømrerarbejde er fra Oscar Køhlers Værksteder, E. T. Wiese har udført Billedskærerarbejdet, medens Dørene og Byvaabnene er leverede af Oxelberg, og Laase, Haandgreb i Messing samt flere smaa Arbejder er fra Broncestøber L. Rasmussen og Smedemester J. P. Chr. Jensen. Dørindfatningerne er i norsk Marmor fra E. Nielsens Stenhuggeri, Stukdekorationen ved H. Chr. Petersen. Det væsentligste Malerarbejde er besørget af Hofdekorationsmalerne Hansen, Nielsen & Schrøder, medens Møllmann & Co. har malet Stole og Skænkeborde. Stolene er Arbejde fra J. P. Mørck, Bordene fra Herman Eberts Snedkeri. Lysekronerne er leverede af Tvermoes & Abrahams, og endelig er det store, smukke Broderearbejde fra Chr. Permin og monteret af Tapetserer E. Hansen.

I Magistratssalen er Bohavet leveret af Brødrene Plum, Stolene af V. A. Frandsen.

T. OLIVARIUS.

Atter har vi det sørgelige Budskab at bringe, at en af vore kære Kolleger i en forholdsvis ung Alder er afgaaet ved Døden, nemlig Architekt Tage Christian de Fine Olivarius i Randers.

Olivarius begyndte sin Løbebane som Murerlærling i Kjøbenhavn, og gennemgik Kunstakademiets Architekturskoler, hvorfra han i 1876 fik Afgangsbevis som Architekt.

Omtrent paa dette Tidspunkt kom han til Randers som Bygningskonduktør for V. Dahlerup, hvilket Engagement førte til, at han bosatte sig der som selvstændig Architekt og kort efter tillige som Murermester, i hvilke Egenskaber han i den forløbne Tid har udfoldet en betydelig Virksomhed og erhvervet sig et kendt Navn og en stor Vennekreds.

THEPAVILLONEN I RANDERS. — ARCHITEKT T. OLIVARIUS.

KIRKEN
I ULDUM.

ARCHITEKT
T. OLIVARIUS.

Olivarius var en flittig og virkelysten Mand, der ofte med maaske for meget Mod og vel sangvinske Forhaabninger gav sig i Lag med store Foretagender, der ikke alle gav de forventede Resultater.

Interessen for saadanne Arbejder har vel ofte distraheret ham noget fra hans øvrige og mere kunstneriske Virksomhed, hvad maaske nok tør siges kan spores endog i hans bedste Arbejder, der uagtet den iøvrigt anerkendelsesværdige gode Helhed dog i sine Enkeltheder vidner om, at det har skortet ham paa Tid. Et Forhold, der vist ofte finder Sted hos andre med en lignende Dobbeltstilling.

Det har desværre ikke været muligt i det korte Tidsrum at fremskaffe Gengivelser af hans bedste Arbejder, hvortil maa henregnes de af ham opførte Landsbykirker, hvilke Arbejder er behandlede med megen Omhu.

Af de betydeligste Arbejder, som Olivarius har frembragt, kan her nævnes: Landsbykirkerne i Langeskov, Grejs, Uldum, Holsted og Grensten. Sygehuse i Randers, Grenaa, Ebeltoft og Mariager. Arresthuset i Hjørring, Pigeskolen og Borgmesterboligen i Randers, og han har i denne By foruden nogle Privatbygninger tillige forestaaet Ombygningen af Løveapotheket og Opførelsen af de i 1894 til Landmandsforsamlingen i Randers benyttede Bygninger. Endvidere har han med vekslende Held deltaget i forskellige offentlige Konkurrencer. — Olivarius var god og hjælpsom mod alle og dertil en nobel Personlighed saavel i sin ydre Optræden som i sine Handlinger, men for dem, der har haft Lejlighed til at kende ham fra hans Ungdom, synes det som om han under Dække af et frisk, frejdigt og vindende Væsen skjulte et tungt Sind.

TEKNISK SKOLE
I THISTED.

ARCHITEKT
T. OLIVARIUS.

Olivarius blev omtrent 58 Aar, idet han var født paa Mandø den 2. Oktober 1847. Han blev gift den 4. November 1880 med Frøken Charlotte Andersen fra Randers, der overlever ham.

Han var et af Foreningens ældste Medlemmer, og Architektstanden har i ham mistet en god og trofast Kollega.

Begravelsen fandt Sted i Randers den 8. September under stor Deltagelse.

L. A.

ET TYSK REGULATIV FOR BORTLICITERING AF OFFENTLIGE ARBEJDER.

Naar vi herhjemme klager over Autoriteternes Langsomhed ved Behandling af foreliggende Sager, kan det maaske være en Trøst at erfare, at man ogsaa andre Steder i Verden kan have Grund til lignende Beklagelser.

Der er saaledes i München fornylig bleven afsluttet en Sag, som har været 10 Aar under Behandling i den kommunale Forvaltning; det har her drejet sig om Udarbejdelsen af et Regulativ for Kommunens Bortlicitering af offentlige Arbejder og Leverancer.

Efter lange Forhandlinger og hede Diskussioner, efter at Udkastet til Regulativet har været offentliggjort og er bleven kritiseret i Pressen og af Fagforeninger, blev en 2den Behandling af Forslaget foretaget, der endte med, at det gik igennem med en Del Forbedringer og Ændringer.

Af de vigtigste Punkter i Regulativet hidsætter vi følgende:

1ste Del omfatter de Grundsætninger, efter hvilke der skal handles ved Bortgivelsen af kommunale Arbejder og Leverancer, altsaa Forskrifter, som indenfor den almindelige Forvaltnings Omraade skal efterkommes baade af Forvaltningen — og da især af den tekniske Forvaltning og de øvrige kommunale Institutioner — og af vedkommende Entreprenør eller Leverandør.

2den Del af Regulativet bestaar af almindelige Betingelser for Udførelsen af Arbejder og Leverancer i Bygningsfaget. Disse Betingelser skal ogsaa ved andre kommunale Arbejder og Leverancer finde tilsvarende Anvendelse og danne Grundlaget for Kontrakterne med Leverandører og Entreprenører.

Kommunale Arbejder og Leverancer bortgives kun til saadanne Entreprenører, af hvilke man med Sikkerhed kan vente dygtig og punktlig Udførelse af Entreprisen.

Entreprenører, som ved tidligere paatagne Leverancer ikke har opfyldt deres Forpligtelser, kan for en Tid eller for stedse udelukkes fra Deltagelse i Konkurrencer. Af særlig Betydning for Arbejderne er Regulativet § 3, der har følgende Ordlyd:

»Som udelukket fra at komme i Betragtning ved Licitationer maa endvidere saadanne Entreprenører anses, om hvem det vides,

1) at de i deres Virksomhed har indført længere Arbejdstid end normalt, eller at de betaler deres Arbejdere en Løn, som er lavere end den for vedkommende Arbejde paa dette Sted gængse Dagløn, eller at de ikke overholder

de mellem Arbejdsgiver- og Arbejderorganisationerne vedtagne Overenskomster og Lønningsbestemmelser,

2) at de gentagende har forset sig mod Syge- og Invalideforsikringslovens Bestemmelser,

3) at de ved Udførelsen af deres Arbejder beskæftiger et uforholdsmæssigt stort Antal Lærlinge,

4) at Arbejde, som almindeligvis er Værkstedsarbejde, bortgives i Hjemmearbejde, eller

5) at de ikke selv er istand til at udføre de dem overdragne Arbejder, men i Almindelighed bortgiver dem videre i Underakkorder,

6) at de lader det dem overdragne Arbejde helt eller delvis udføre i Straffeanstalter, eller endelig

7) at de ikke fortrinsvis anvender indfødte eller med Indfødsret forsynede Arbejdere«.

Ved Bortgivelsen af Arbejder under Byggefaget skal Reglen være den, at det foregaar ved offentlig Konkurrence.

Kan Arbejdet kun hensigtsmæssigt udføres af en snævrere Kreds af Entreprenører, eller har den offentlige Udskrivning intet Resultat haft, saa kan der finde en indskrænket Licitation Sted.

Ogsaa fri Bortgivelse af Leverancer kan finde Sted. Herom hedder det i Regulativet:

Fri Bortgivelse maa ske a) ved Arbejder, kalkulerede til indtil 3000 Mk., b) naar Tiden ikke tillader at udskrive en offentlig Konkurrence, c) naar Udførelsen kun kan ske ved en bestemt Entreprenør — f. Eks. paa Grund af Patentrettigheder —, d) hvis der kun kan vælges mellem 2 Entreprenører, e) hvis den offentlige Udskrivning eller den indskrænkede Licitation intet antageligt Resultat har givet, f) naar en bortliciteret Leverance skal suppleres med en Efterbestilling, idet der da maa forudsættes samme Enhedspriser som ved Hovedleverancen, g) ved Reparationer, h) naar Bortgivelsen til et enkelt Firma synes afgjort at være i Kommunens Interesse.

Arbejder og Leverancer indtil et Beløb af 1000 Mk. kan direkte bortgives af den tekniske Forvaltning.

Ved den frie Bortgivelse af regelmæssig tilbagevendende Arbejder og Leverancer skal der tages Hensyn til, at ikke enkelte af de i Kommunen hjemmehørende Næringsdrivende særlig favoriseres; det maa tilstræbes, at der overfor flere lige leveringsdygtige Konkurrenter saavidt muligt finder en ligelig retfærdig Bortgivelse Sted (ved Deling af Leverancen ell. lign.).

Bortgivelse af et Foretagende i en enkelt Hovedentreprise skal hovedsagelig kun komme til Anvendelse, hvor Manglen paa dygtige Entreprenører i de enkelte Haandværk eller ganske særlige Grunde synes at forhindre en anden Bortgivelsesform.

Ved offentlig Licitation er Magistraten ikke forpligtet overfor den Lavestbydende, men har frit Valg; ved indskrænket Licitation derimod maa Arbejdet tilslaas den Lavestbydende, naar ikke særlige Grunde taler imod det. Ved lige store Tilbud finder Lodtrækning Sted.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Das moderne Landhaus und seine innere Ausstattung. Verlagsanstalt F. Bruckmann A. G. München. 2. Auflage. Vi har tidligere haft Lejlighed til at omtale den første Udgave af dette Værk, som paa Grund af sin smukke Udstyrelse, rige Indhold og billige Pris fik saa stor Udbredelse, at en 2den Udgave hurtigt maatte forberedes; denne, som alt har foreligget i nogen Tid, er meget udvidet og indeholder saaledes 100 Afbildninger flere end sin Forgænger. Tillige er denne Udgave forsynet med en indledende Tekst af Hermann Muthenius, der behandler Betingelserne for og Anlæget af det moderne Landhus.

Billederne, som alle er fortræffelige Reproduktioner, viser Planer, Facader og Interiører af Villaer fra alle Lande, hvor den moderne Villabygning har noget nyt og interessant at opvise. Samlingen er valgt med megen Smag og rummer en Mængde særdeles smukke Enkeltheder og originale Arbejder.

»*Dekorative Kunst*«. Verlagsanstalt F. Bruckmann. München. Med September-Heftet slutter det udbredte og ansete Tidsskrift »Dekorative Kunst« sin 8de Aargang. Det er en Rigdom af Stof og Illustrationer en saadan Aargangs tolv Hefter indeholder, og med usvækket Styrke synes den Kilde at flyde, som Redaktionen henter sit Materiale fra. Snart er det Bygninger og dekorative Enkeltheder paa saadanne, som Hefterne indeholder, snart træffer man paa stilfulde eller meget moderne Interiører; ligesaa ofte finder man enkelte Møbler eller kunstindustrielle Genstande af forskellig Art, eller det er smukke maleriske Havepartier efter den mest moderne Smag. De bedste Navne af Nutidens tyske Kunstnere er repræsenteret i dette Tidsskrift og vi skal bl. a. henlede Opmærksomheden paa et Special-Hefte, som udkom i Juli Maaned og omfattede et Udvalg af Værker, udførte af Professor Peter Behrens i Düsseldorf, hvis ejendommelige og originale Kunst vistnok er af Interesse for de fleste af vore Læsere.

Fra *Ludvig Schüth's Boghandel for Haandværk og Bygningsvæsen* er sendt Redaktionen til Anmeldelse:

Der Ornamentstil von Alexander Speltz. Bruno Hessling Buchhandlung. Berlin. New York. Haandbøger af denne Art, som danner et Leksikon over Ornamenter, er jo ingenlunde ukendte. Raguenets udmærkede »*Matériaux et Documents d'Architecture et de Sculpture*« og Franz Sales Meyers »*Handbuch der Ornamentik*« har jo allerede gennem en Aarrække været knyttet til Architekters Bogsamlinger, og den foreliggende Bog vil vel ogsaa finde Indpas der, skønt den ikke med Hensyn til Tegningernes Klarhed og Udførelse kan staa Maal med sine Forgængere. Valget af Stoffet er derimod særdeles godt; i historiske Rækkefølge gengives Ornamenter og Dekorationer fra alle Lande og Tider, og Illustrationernes Antal er meget stort. Bogens Oktav-Format er praktisk og Teksten, som findes foran hver Stilperiode er tilstrækkelig kort og klar. En Fortegnelse over de benyttede Kilder findes bag i Bogen og er meget nyttig for hvem, der vil søge videre.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Architekt MARTIN NYROP er den 12. September, Dagen for Raadhusets Indvielse, bleven udnævnt til Kommandør af Dannebrog af 1ste Grad. Ved samme Lejlighed blev Malermester C. MØLLMANN dekoreret med Dannebrogsordenens Ridderkors.

Bygningsinspektoraterne. Til Bygningsinspektør i 2det Distrikt er Architekt SOPHUS JØRGENSEN udnævnt, og samtidig er dennes Embede i 8de Distrikt bleven besat med Architekt LAURITZ J. LARSEN.

Til Direktør for Vej- og Kloakvæsenet har Borgerrepræsentationen den 4. ds. valgt Afdelingsingeniør O. M. DIEDRICHSEN.

Nyhavn-Projektet. Det af Grosserer ALFRED CHRISTENSEN fremsatte Projekt angaaende Opfyldning af Nyhavn er bleven afvist af Kommunalbestyrelsen.

Kjøbenhavns Raadhus omtales i Anledning af Indvielsen i en velskreven og meget rosende Artikel, som findes i Kristiania Morgenblad d. 12. Sept. d. A. Artiklen, som er forfattet af Architekt F. A. G. HOLLAND, beskriver omfattende Bygningen i dens Ydre og Indre og nævner adskillige af de Kunstnere, som har staaet Architekten trofast bi ved det store Værk.

I varm Beundring for sin danske Kollegas Arbejde slutter Architekt Holland sin Artikel saaledes:

»Over en original og i Form tiltalende halvrund Forsænkning i Torvet, hvorfra det ved festlige Anledninger forsamlede Publikum vil kunne paahøre Talerne oppe paa Raadhusets Balkon, hæver sig bredt og mægtigt det imponerende røde Bygværk med det gigantiske Klokketaarn paa Siden, alvorlig og stolt knejsende over Byen. Værdigt og indbydende rager det op over sine Omgivelser med en Blanding af italiensk Glød og nordisk Ro over de store, rolige Flader.

Der findes intet forlorent ved det, intet, der smager af aandløs Kopieren af Middelalder; men det er saa helstøbt, fornemt og skønhedsbaaret, — fra den rundbuede Portal dernede til Tinder og Gavle højere oppe, helt til Kampanilens Bronceur og Spir med den gyldne Borgerkrone højt oppe i den blaa Luft. Fremtryllet af Nordens største nulevende Architekt overleveres Borgerslottet til de kommende Slægter som et Minde om den Højde, hvortil nordisk Kultur og Kunst har naaet i det 19. Aarhundrede.«

Industriforeningens Aftenkursus. Skøndt den faglige Uddannelse af vore Haandværkere og Industridrivende staar paa et særdeles højt Trin gennem Værkstedsoplærelsen og de tekniske Skoler, er der dog et Punkt i denne Uddannelse, som endnu har ladet lidt tilbage at ønske, og dette er den merkantile og forretningsmæssige Del.

Det er nemlig i høj Grad nødvendigt, at Nutidens Haandværksmestre foruden deres faglige Dygtighed tillige besidder Færdighed i at lede en Forretning

produktivt, saaledes at han stedse har Øje for, i hvilken Retning han skal lede sin Virksomhed for at han kan følge med Tiden.

For at virke hjælpende i saa Henseende har Industriforeningen for nogle Aar siden grundlagt sin Aftenundervisning; denne begynder i Oktober sit 8de Virksomhedsaar. Fra en ringe Begyndelse med et enkelt Kursus i Bogholderi, er Undervisningen bleven udvidet Aar for Aar. Saaledes agter man ogsaa iaar at danne et særligt Kursus, der vil omfatte Regning og Kalkulation, Bogholderi, Pris- og Overslagsberegning, et Fortsættelseskursus i Dansk samt udvide Fagene til ogsaa at omfatte Tysk og de vigtigste økonomiske og retslige Grundregler for Næringsdriften. Undervisningstiden er fra Kl. $7^1/_2$—10 om Aftenen, og Elevantallet er ca. 20 paa hvert Hold. De fornødne Bøger leveres af Foreningen. Betalingen beregnes efter 10 Øre pr. Time med Tillæg af Indskrivningspenge, der er forskellige efter de enkelte Kursus' Varighed.

Øvrige Oplysninger erholdes paa Industriforeningens Kontor.

Fredspaladset i Haag. Som meddelt i »Architekten« Nr. 47 er der udbudt Konkurrence om Opførelsen af et Fredspalads, som bl. a. skal rumme den internationale Voldgiftsdomstol. Blandt de Architekter fra forskellige Lande, som Bestyrelsen for Carnegie-Stiftelsen har hædret med en speciel Indbydelse til Deltagelse i denne Konkurrence, er for Danmarks Vedkommende Architekt MARTIN NYROP.

En teknologisk Læreanstalt. Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk har i en Aarrække arbejdet paa at skabe en saakaldet teknologisk Læreanstalt, hvor Haandværkeren og den Industridrivende kunde faa den bedst mulige Vejledning i Kendskaben til og Brugen af de nye Hjælpemaskiner i hans Fag samt anden Støtte og Hjælp. For nogle Aar siden blev saaledes et Udvalg udsendt til Tyskland og Østrig for at undersøge derværende Anstalter af lignende Art, og paa Delegeretmøderne har Sagen gentagende Gange været fremme og er bleven drøftet med megen Interesse og Tilslutning.

Fællesrepræsentationen har nu i Forening med Industriforeningerne udarbejdet en Plan for en saadan Anstalt, som vil omfatte et kemisk-teknisk og mekanisk-teknisk Laboratorium, i hvilket der kan gives Haandværkere af alle Fag Oplysninger af teknisk Art samt foretages Prøver og Forsøg med nye Maskiner, Værktøj eller Opfindelser, endvidere skal der forefindes en permanent Maskinudstilling og vekslende Forevisninger af nye Maskiner og Redskaber. Endelig tænkes Anstalten udvidet til en Højskole for Haandværk og Industri, i hvilken der vil blive afholdt Kursus i Kemi, Fysik, Elektroteknik, Bogholderi samt fremmede Sprog.

For at faa Planen realiseret maa man have Statens Understøttelse, ligesom Industriforeningen formentlig vil træde til med et større aarligt Bidrag, og endelig sker der i denne Tid Opraab til samtlige Haandværker- og Industriforeninger i hele Landet om at støtte denne betydningsfulde Sag.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 23. SEPTBR. 1905
7. AARGANG № 52

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

Af V. Klein.

III.

Naar Rigsdagen om kort Tid træder sammen, vil dette Spørgsmaal sandsynligvis faa sin endelige Afgørelse. Men for Øjeblikket er der ikke stor Udsigt til, at denne vil blive heldig; der er foreløbig mest Sandsynlighed for, at den vil blive bestemt af en Tilfældighed, og at man, efter at være bleven træt, over Hals og Hoved vil tage en uheldig Beslutning. Saaledes gik det, da man i sin Tid vedtog at bygge Thorvaldsens Museum i en Krog bag Ridehuset; saaledes gik det, da man besluttede at flytte Jernbanestationen, der nu bliver flyttet tilbage, hvor den før laa; det samme var Tilfældet med Knippelsbro og ved mange andre Lejligheder. Men det vilde være en national Skandale, hvis noget saadant skulde ske i dette Tilfælde, og det er først og fremmest Architekterne, som have den Pligt at gøre, hvad der kan gøres for at forhindre det.

Der skete et respektabelt Skridt i den Retning paa Mødet den 1. Maj og ved den derefter følgende Adresse til Trafikministeren; men dette Møde havde, som man ved, en noget improviseret Karakter; Sagen stod ikke tydelig paa Dagsordenen, og det var først i en sen Nattetime, det besluttedes at sende en Adresse, der maatte affattes meget hurtigt. Det kunde derfor ikke undgaas, at den kom til at lide af en Uklarhed, hvorved Grundtanken ikke blev skarpt nok fremhævet, og dette har sikkert bidraget til, at Ministeren tildels afviste den. Senere har jeg i »Architekten«, Pag. 302 og 401, forsøgt at fremhæve Meningen stærkere, og hvis jeg skal dømme efter de Udtalelser, der ere komne mig for Øre, ser det ud, som om mine Kollegaer dele min Opfattelse. Det synes altsaa, at der om den Sag er Enighed i hele Architektstanden, men dermed kan man ikke slaa sig til Ro; det maa bevises, og hvis der skulde være afvigende Meninger, maa man tvinge dem til at komme frem for at de ikke skal løbe omkring i Krogene og gøre Ulykker.

Det forekommer mig derfor, at Architektforeningen nu bør afholde et Fortsættelsesmøde, hvori Medlemmernes Anskuelser kan blive mere præciserede og derefter til nærmere Forklaring af den tidligere Adresse indsendes skriftligt til Rigsdagen, som formodentlig til den Tid vil have Sagen under Behandling. Dagsordenen bør lyde: »Diskussion om Christiansborgs Genopførelse; eventuelt Forslag til en Henvendelse til Rigsdagen«. For at man kan faa Tid til at over-

veje Sagen, lægger jeg for med den hosstaaende Skitse til en Bebyggelse af Slotstomten; lad saa andre komme med deres Forslag, lad os gensidig kritisere dem og se, om vi ikke kan komme til en Fællesudtalelse.

Førend jeg beskriver mit Forslag, maa jeg dog gøre et Par Bemærkninger til mine Kollegaer, forsaavidt de kunde være tilbøjelige til at kritisere de *Bygningsformer*, jeg har anvendt til at illustrere Tanken. Det er ikke *dem*, men det er *Anlæget*, her er Spørgsmaal om; for mig maa man foreløbig gerne tænke sig Kupler, Spir og Karnapper, endogsaa Spidsbuer, røde Mursten og takkede Gavle. For det andet: naar jeg ikke har udstyret Tegningen med Spadserende, Træer, Sporvogne etc., er det udtrykkelig, fordi jeg ikke vilde flattere den, men lade Tanken fremtræde i hele sin Nøgenhed. Enhver vil desuden let kunne forestille sig, hvor pragtfuldt Pladsen mellem de to Bygninger og foran dem kan udstyres med en 30 Alen bred Avenue paa Midten og paa hver Side et Anlæg af Størrelse som Raadhushaven.

Endelig maa jeg bede om Undskyldning, fordi Tegningen ikke er saa elegant, som den burde være, men jeg har været nødt til selv at gøre det Hele, og mine Øjne egne sig ikke mere til fint Arbejde.

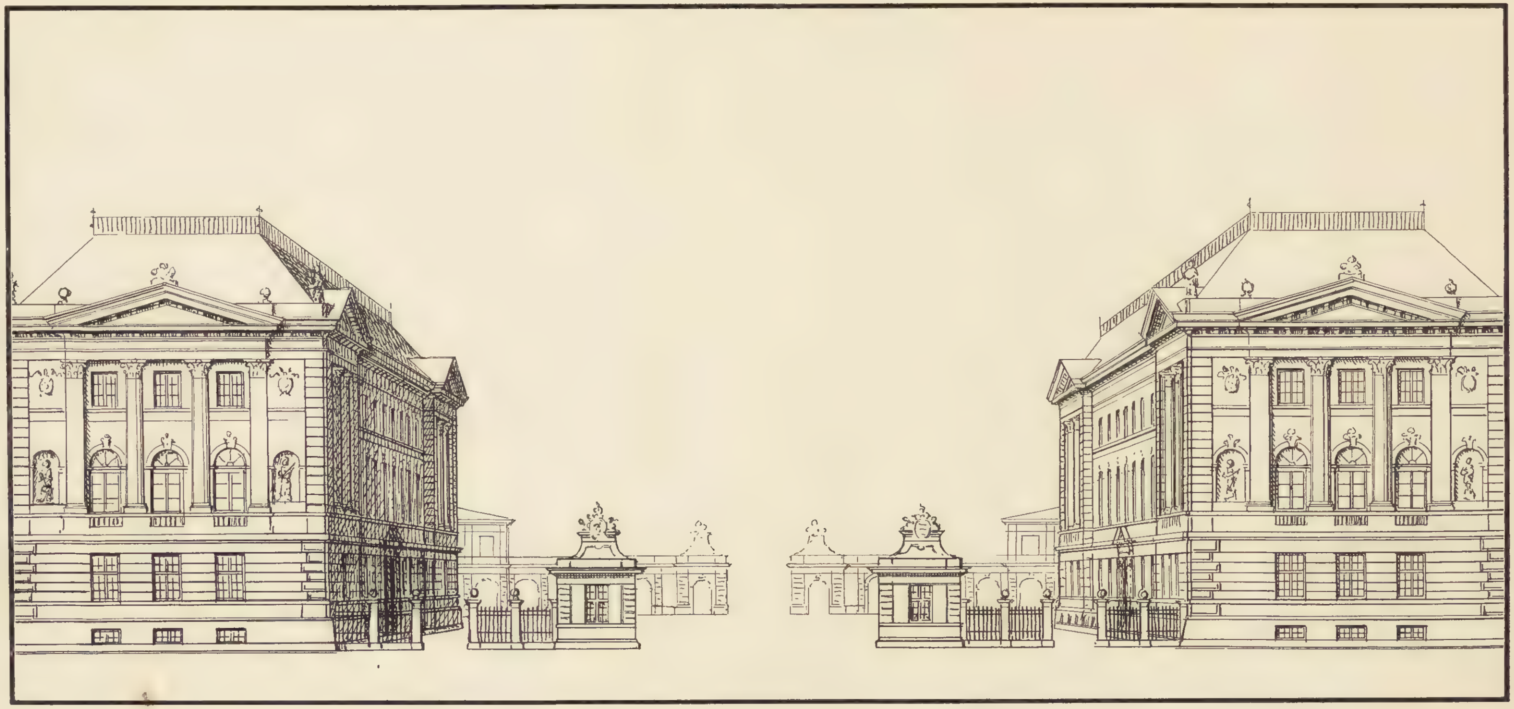
Billedet behøver ikke lang Forklaring for Fagfolk; det er set fra den gamle Slotsplads eller rettere fra Hjørnet af Holmens Kanal og Stranden, med Marmorbroen i Baggrunden; og Forslaget er det samme, som jeg gentagne Gange har fremsat: at nedbryde Ruinens østre og vestre Fløj til Grunden, gøre den nordre til en Rigsdagsbygning og indrette Repræsentationslokaler i den søndre. Der er Plads nok dertil, selv om man sløjfer den ene Mezzanin; det har jeg godtgjort Pag. 392; man kan sandsynligvis endog sløjfe dem begge. Forslaget slutter sig nøje til Loven af 15. Nov. 1903 og — hvad der nærmere skal oplyses — det tilfredsstiller endog den meget omtalte Bestemmelse, at Repræsentationslokalerne skulle ligge mod Slotspladsen. Til Overflødighed vindes der, at den historiske Absalons Brønd, der nu har været begravet i henved to hundrede Aar, paany vil komme for Dagens Lys og faa en Hædersplads i Anlæget.

Ingen vil kunne nægte, at det vil være en stor Vinding at faa Lys og Luft i den skumle Slotsgaard; og at tillige Slotspladsen vil vinde ved at blive udvidet, vil maaske ogsaa de Fleste indrømme, skønt man nu engang har vænnet sig til den og sædvanligvis ikke lægger Mærke til det Misforhold, der er mellem det store Skrummel af et Slot og den forholdsvis lille Forplads. Et Punkt af stor Vigtighed er det ogsaa, at man ved at bebygge Slotstomten paa denne Maade og kun*) paa denne Maade kan tilvejebringe den Forbindelsesaare, der er forlangt i Programmet og som der højlig trænges til. Ikke just fordi der er eller nogensinde vil blive stærk Færdsel paa dette Sted, den holder sig til Butiksvinduerne; men fordi man trænger til at se Mennesker paa dette øde Sted og trænger til Udsigt og Frihed; man har en kvælende, indemuret Fornemmelse, naar man staar over for den kolossale Murmasse og ved, at den afskærer en hel Bydel. Det er heller ikke min Tanke, at den skal aabnes for Sporvognene, de høre (med Nyrops Tilladelse) mere naturligt hjemme paa Pladsen ved Thorvaldsens Museum, der dog aldrig kan reguleres architektonisk, og de Par Arbejds-

*) Beviset er leveret ved de mange mislykkede Forsøg i de sidste Konkurrencearbejder.

FORSLAG TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

SET FRA HOLMENS KANAL.

DE KONGELIGE REPRÆSENTATIONSLOKALER

AVENUE 110 ALEN BRED.
(Vestre Boulevard c. 80 Alen bred.)
I BAGGRUNDEN MARMORBROEN.

RIGSDAGSBYGNING.

vogne, der kunne faa Lyst til at køre om den nye Slotsplads, kan uden Skade henvises til Tøjhusgade. Amalienborg er jo ogsaa spærret for Arbejdsvogne.

Det Vigtigste er dog, at man kun paa denne Maade kan finde en Ordning, der, uden at støde an imod Loven af 15. Nov. 1903, tilfredsstiller det Krav, der *fra alle Sider* er rejst, at Kongen og Rigsdagen her skal have sin Bygning*). I Thingets Forhandlinger er det sagt mange Gange baade fra højre og venstre Side: naar der har været Tale om at samle de to Institutioner i en Fællesbygning, har det kun været af misforstaaede økonomiske Hensyn. Paa Architektmødet den 4. Maj sagde Kampmann: »Disse to Bygninger for Kongehuset og Rigsdagen bør skilles fra hinanden.« Mørk-Hansen sagde: »Der kan ikke findes nogen monumental Løsning, naar denne Sammenblanding af Slot og Rigsdagsbygning skal finde Sted; Emil Jørgensen og Professor Holm sluttede sig dertil; Nyrop »sympatiserede« med Tanken om at skille Bygningerne, og Clemmensen sluttede med at udtale, at »Opgaven kan ikke løses tilfredsstillende med at have Rigsdag og Slot i en Bygning« (»Architekten« Pag. 339). Men desværre kom denne Hovedtanke ikke klart nok frem i Brevet til Ministeren.

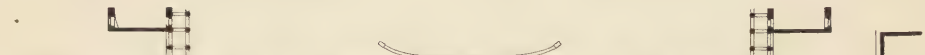
Det eneste, der, saavidt jeg ser, kan indvendes, er, at denne Tanke tilsyneladende staar i Modstrid med Konkursprogrammets Bestemmelse om, at Repræsentationslokalerne skulle ligge mod Slotspladsen. Men man maa ikke overse, at der er Forskel paa Loven af 15. Nov. 1903 og Programmet af 23. April 1904; den første er vanskelig at rokke, det andet er let at ændre og det er maaske allerede gaaet ud af Verden, idet Kommissionen saavidt vides er opløst. Nu har man kun med Rigsdagen at gøre, og det skulde være mærkeligt, om denne vilde føle sig bunden af en Bestemmelse, der er truffen af et Par Privatmænd, tilmed under stærk Protest af alle Fagmænd.

Et andet er det, at Rigsdagen naturligvis vil føle sig bundet af den Grundtanke, der ligger bag den uheldige Programbestemmelse, at *Hans Majestæts Hus skal have en sømmelig Plads i Anlæget og ikke tilsidesættes for Rigsdagens Hus.* De høje Programredaktører har aabenbart været bange for Rigsdagen paa dette Punkt, men det er der ingen Anledning til; den Fortælling, der i sin Tid gik fra Mund til Mund om, at en bekendt Venstrepolitiker skulde have udtalt: »Paa det Sted skal aldrig rejses nogen Kongeborg«, den var en Fabel (se Folketh. Forh. 1886—87, Sp. 3612); den Omstændighed, at Loven af 1. April 1885 under sin Vandring gennem Thingene fik en Tilføjelse om, at »Rigsdagslokalerne skulle ligge i den mod Slotspladsen vendende Fløj« (»Architekten« VI, P. 45), den saa jo rigtignok graverende ud, men det var loyale Landsthingsmænd, som indskød denne Bestemmelse, fordi man dengang mente, at Fløjen mod Ridebanen var den fineste. Det eneste lille Kvæk, der kunde tydes som et Forsøg paa at hæve Rigsdagen over Kongen, er en Tale af Fred. Bajer, der (efter at Landsthinget havde indskudt den omhandlede Bestemmelse) ytrede, at »det Afgørende er, om det skal være en Kongeborg eller en Folkeborg, og det glæder mig, at Folkeborgen er bleven det Væsentlige«. Men det er dog lidt vel komisk, at en saadan Udtalelse skal kunne gøre Ulykker endnu efter nitten Aars Forløb, tilmed

*) Den anden Mulighed, at benytte østre og vestre Fløj og gennembryde nordre og søndre, vil ikke noget fornuftigt Menneske kunne bringe i Forslag.

SIDEFAÇADE MED HØJESTERET.

PLAN AF STUEETAGEN.

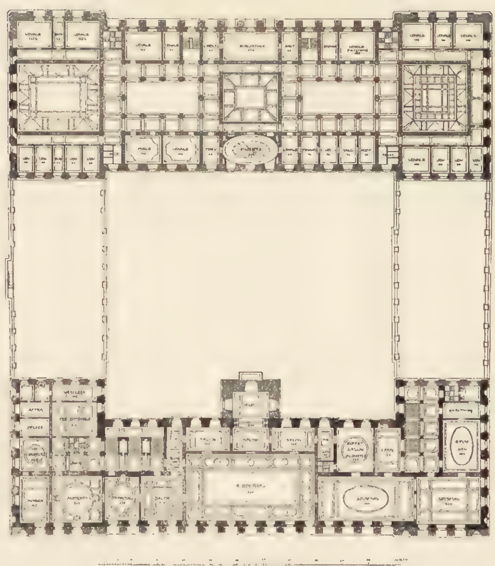
PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 10).

ARCHITEKT
THORVALD JØRGENSEN.

Rigsdagens Hovedindgang bliver fra Ridebanen. Fra Forhallen fører en bred Ovenlyshal paa begge Sider til Folketings- og Landstingssalen, omkring hvilke Foyer, Samtaleværelser, Minister- og Formandsværelser er grupperede. Ved Siden

FAÇADE MOD SLOTSPLADSEN.

SLOTTETS BELETAGE OG RIGSDAGENS ANDEN ETAGE.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE (NR. 10). ARCHITEKT THORVALD JØRGENSEN.

af Salene ligger Revisionsassistenternes Værelser, og med direkte Adgang fra Salene ved Trapper anbringes Stenografernes Værelser i Underetagen i Flugt med Jorden.

Højesteret faar sine Lokaler ud mod Kavallergaarden. Arkiv, Budboliger og Varmeværk lægges i Kælderen

I Façaderne udføres Søjler, Gesimser, Infatninger, Kælder-, Stue- og Mezzaninbeklædning af Bremersandsten, Murfladerne og Gaardsiderne pudses i Kalk. Tagene tænkes dækkede med blaa, glaserede Tagsten.

I Hovedfaçaden er Inddelingen i Midtepartiet beholdt, ligesom Højderne i hele Slotsfløjen.

Hvis man maatte anse det for ønskeligt, kan Façaden fra Frederik VI.s eller Christian VI.s Slot anvendes.

Etageadskillelser, Gulvbeklædninger etc. udføres saa vidt muligt af brandfri Materialer.

Ved de Vinduer, der vender mod Slotskirken og Ministeriebygningerne, anbringes Jærnskodder. Brandmure anbringes paa to Steder i Højesteretsfløjen og paa to Steder i den lave Nordfløj. Desuden anbringes Brandmure med dobbelte Jærndøre i de fire Forbindelsesbygninger.

Der lægges en Færdselslinie langs Thorvaldsens Museums indre Side gennem Forbindelsesfløjen mod Slotskirken, og en anden Færdselslinie lægges langs det gamle kongelige Bibliothek. Denne Bygning foreslaas nedbrudt, og en Bygning for Finansministeriet opført længere mod Syd ned mod det nye Bibliothek. I den sydvestre Del af Slotsholmen foreslaas opført Bygninger for nye Museer etc.

da den skriver sig fra Fr. Bajer, der som bekendt er eller var Danmarks eneste Republikaner.

Det vilde derfor have været tilstrækkeligt, hvis man i Programmet havde skrevet, at de for Kongen bestemte Lokaler skulle have en sømmelig Plads i Anlæget; eller rettere, det havde været tilstrækkeligt, hvis man ingenting havde skrevet, thi naar Hans Majestæt selv i Provisoriekrigens værste Dage er bleven behandlet med al Ærbødighed i denne Henseende, saa eksisterer Faren for Øjeblikket kun i d'Hrr.s Fantasi. Man maa derfor haabe, at Rigsdagen vil behandle denne »Forbedring« af Loven, som den fortjener.

Og skulde dette ske, skulde man beslutte sig til at akceptere et Forslag, som det her fremsatte, var det muligt, at selv Hofmændene vilde finde sig tilfredsstillede, naar de fik Repræsentationslokalerne anbragte *i en ny og bedre Hovedfløj med Udsigt til en ny og bedre Slotsplads.* Skulde man, som antydet i Programmet, sætte særlig Pris paa Udsigten til Fr. VII.s Statue, kan man ogsaa tjene dem paa det Punkt; jeg anser det nemlig for givet, at den i saa Tilfælde vil blive flyttet tilbage og anbragt midt i Slotsgaarden, ligesom Frederik V. paa Amalienborg.

FRA RAADHUSFESTEN.

Fra forskellige Sider har Redaktionen modtaget Opfordring til at gengive den Tale, som ved Festen i Raadhuset den 12. Septbr. blev holdt af Xylograf F. Hendriksen. Talen blev jo desværre kun hørt af faa, da det livlige Røre i Hallen forhindrede Talerens Stemme i at trænge igennem det store Rum, og vi imødekommer derfor gerne den stillede Anmodning, idet vi nedenfor gengiver Talen med en enkelt Forkortelse.

Kjøbenhavns Raadhus er videnom kendt og højt skattet. Vi tør mene, at det er en Ære for vor By at have opført det, og at det er et Hus, vi med Tilfredshed kan vise endog til meget kræsne fremmede, der besøger vor Stad. Den lykkelige Mand, som har været dets Bygmester, er bleven saa folkekær i Byen, som det sjældent falder i en Kunstners Lod at blive det, og han fortjener at blive folkekær i hele vort Land. Han fortjener det i Kraft af den ægte, alvorlige Kunstnersjæl, der er ham betroet, han fortjener at blive det i Kraft af det milde, rene danske Sind, der kendetegner ham, og som paa mangfoldige Steder har sat sit Mærke her i Bygningen.

Det var i et Møde den 11. Maj 1885 at vor Kommunalbestyrelse omsider besluttede sig til for Alvor at tænke paa Opførelsen af et nyt Raadhus, idet man vedtog Nedsættelsen af et Fællesudvalg til at drøfte Beliggenheden. I Modsætning til tidligere Overvejelser, bares dette Møde af en saa lys og tillidsfuld Stemning, at daværende Borgerrepræsentant, Højesteretsassessor Knudsen hilste det fremtidige Raadhus Velkommen, idet han sagde: at det krævedes ikke blot af Byens Tarv, men ogsaa af dens Ære og Velfærd, og han haabede, at det maatte blive et heldigt Udtryk for Byens og hele Tidens Skønhedssans.

Hertil sluttede Borgmester Borup sig, den Mand, der indtil sin Død med stadig levende Iver arbejdede for Bygningens lykkelige Gennemførelse.

Trods den ogsaa mod dette Bygningsværk rettede Kritik, vover jeg trøstigt at sige, at Architekt Martin Nyrop, i langt højere Grad end man i 1885 kunde vente, i dette Arbejde har givet Udtryk for en Skønhedsstræben, for en saa ædel Skønhedssans, at det vil faa vidtrækkende Betydning for vort Samfund. Naar vi derfor for første Gang er vor Bys Gæster til Fest paa Raadhuset, da skal der fra Kjøbenhavns Borgere rettes en fuld, en oprigtig Tak, først og fremmest til Bygmesteren, dernæst til de Kunstnere og Haandværkere, Mestre saavel som Svende, der har arbejdet under ham, til Ingeniørerne og til hver En, der har Lod og Del i dette store Værk, hvor man overalt ser Vidnesbyrd om, at alle har følt det som en Æressag at yde sit Bedste, og hvor den opmærksomme Betragter tydeligt kan se Bestræbelsen for at gøre et helt, gennemført Arbejde, den Bestræbelse, der alene vidner om, at Gerningen er gjort med Glæde.

Man mener altsaa nu, at Raadhuset er færdigt, men det er dog ikke anderledes at forstaa, end at der endnu er rigeligt at gøre for den nulevende Slægt. Der er fuldt op af Opgaver, baade for den enkelte Borger, der ønsker at bidrage til at smykke Huset, og for Kredse af Borgere og Borgerinder, der ved fælles Hjælp ønsker at gøre det samme. Meget er allerede gjort ad saadanne Veje, men mere bør endnu gøres.

Borgernes Repræsentanter og Byens store Forvaltning har allerede længe boet herinde; Embedsmænd og mange Borgere er fortrolige med de nye Forhold. Jeg ved ikke, om det hører med til Husets gode Egenskaber, men jeg synes ikke, man træffer paa gnavne Embedsmænd her. Det er kun glædeligt, om en og anden Rest af sligt er ladt tilbage i de gamle Kontorer. Her, i de nye, lyse og gode Rum, skal gennem det daglige Arbejde de materielle Rammer lægges tilrette, som Borgernes stigende Krav til Byens Styrelse kræver; her skal Regler og Vedtægter hævdes i den menneskelige Aand, som Nutiden med Rette forlanger.

— — —

Vender vi os mod vor Bys øverste Myndigheder, dens Overpræsident, dens Borgmestre, Raadmænd og vore kaarne Repræsentanter, dem, der i Forening har samlet os her iaften — fra Landets Konge og hans Hus til den beskedne Bestillingsmand i Byens Husholdning —, samlet os til en Fest, der vil mindes længe, da ønsker vi først at sige Dem, at vi erkender at skylde Dem Tak for mangen god og nyttig Gerning, at vi erkender hos Dem at finde en ny og, lad mig sige det, almenmenneskeligere Aand i Byens Ledelse. Vi ønsker ikke at forringe den Myndighed, De mere eller mindre direkte har faaet overdraget af Borgerskabet, tværtimod, men vi haaber og venter, at vore Myndigheder vil være ømme og varsomme i alle Afgørelser, der rører ved vor Bys Karakter, at de med stigende Opmærksomhed vil værne alt, hvad der er af godt og smukt i dens Fysiognomi; vi venter den største Omhu ved Udarbejdelsen af Planer til nye Bydeles Bebyggelse, vi venter et bredt Syn paa, hvad Byen og Borgerne behøver af fri og aaben Plads, af Lys og Luft. Ikke lønner det sig at styre en By med Kniberi i Øst og Ødselhed i Vest, ikke sømmer det sig at være alt for imødekommende mod de ærede spekulerende Medborgere, hvoraf nogle altid er rede til at fjerne godt og karakterfuldt Gammelt for at erstatte det med noget ofte daarligt Nyt. Vi stoler paa voksende Aarvaagenhed, thi vi skønner, at det

svundne Aarhundrede har svære Synder paa sin Samvittighed i disse Henseender, og det gælder baade Statens og Byens Styrelse.

Men hvad vi stærkest ønsker at lægge Dem paa Sinde, og hvad mange af os vil tilsige Dem vor virksomme Hjælp til at opnaa, det er Nødvendigheden af et kraftigt og ihærdigt Arbejde for at skaffe vor By det virkelige frie Selvstyre, som det maa være vor som alle Byers og Kommuners Ære og Ret at naa til. Ikke for at frigøre os fra det dyrebare Land, vi alle er Børn af, og som vi skylder alt, hvad vi kan udrette, men for at alle gode Evner og alle gode Borgerdyder kan frit og fuldt udfolde sig. Først naar vi naar saa langt, kan der blive hel Sandhed i det gamle Ord: Saa er By som Borger. — Lad det være et godt Varsel, at vi har været heldige med vort Raadhus, thi lad os huske det, at det i hine fjerne Tider, hvor Kunst og Haandværk stod i det ædleste Flor, fortrinsvis var de frie — efter hine Tiders Begreber de frieste — Stæder, der rejste de stolteste Raadhuse og byggede de skønneste Kirker.

FRIHEDSSTØTTEN.

Red. har modtaget følgende:

En æret Indsender skrev forleden i Deres Blad: .... Naar Frihedsstøtten nu engang *skal* flyttes, hvad der forudsættes nødvendigt, saa maa en passende Plads vel kunne findes eller — skabes.

Var det ikke en Tanke værd for de Kredse, Deres Blad repræsenterer, i Tide at henlede de bestemmende Myndigheders Opmærksomhed paa de Grunde, der bliver ledige, naar den nuværende Banegaard fjernes. Der bliver bar Grund at virke paa til Dannelsen af en Plads à la Amalienborg, hvor Frihedsstøtten kunde blive et smukt Midtpunkt og samtidigt blive i sit gamle Nabolag — blot flyttet hen paa den forlængede Gamle Kongevej — og tilmed sikret værdige Omgivelser.

Deres ærbødige
L. W.

E. S.

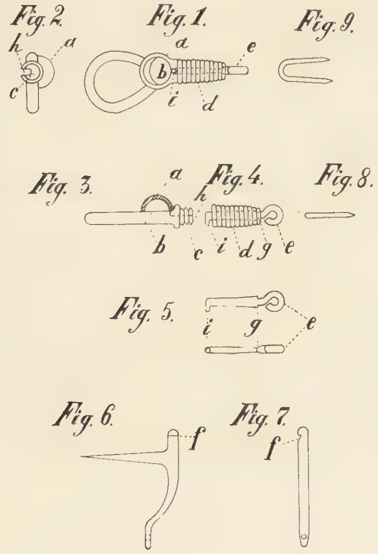
Det saa lidt snurrigt ud i et tidligere Nummer, at en Indsender vilde anbringe Støtten foran Nyhavn, hvor den vilde tage sig ud mellem Charlottenborg og det Moltkeske Palæ! (i Stedet for det Thottske). *L. W.*

TEKNISKE MEDDELELSER.

Vinduesbeslag. Den i omstaaende Figur angivne Vindueshaspe er et af de mange Forsøg, som i de senere Aar er gjort til Forbedring af det ret primitive Vinduesbeslag, vi herhjemme anvender. Haspen bestaar af 3 Dele: den støbte Haspe, en Spiralfjeder samt en Sikring.

Den har tilsyneladende to temmelig vigtige Fordele, nemlig at smaa Børn ikke kan aftage den og saaledes aabne Vinduet, samt at Vinduesrammen holdes tæt ind til Falsen.

Omkring Sikringen (Fig. 4 og 5), imellem sammes udpressede Ansats *g* og Øje *e*, er Fjederen *d*'s bageste Vinding sammenpresset saaledes, at naar Sikringens Øje *e* fastholdes af Krampen (Fig. 8 og 9), og der i Fjederens modsatte Ende, der er paaskruet Gevindtappen *c* (Fig. 1), udøves et Træk, vil Fjederen *d* spændes, idet dens ene Ende fastholdes af Ansatsen *g* paa Sikringen (Fig. 4 og 5), og Spændingen begrænses af Fjederens Anslag mod den paa Sikringen ombøjede Tap *i* (Fig. 4 og 5).

Medens Fjederen *d* — paaskruet Gevindtappen *c* — er i fast Forbindelse med Haspen, kan Tappen *i* vandre i en Udskæring *h* (Fig. 2 og 4) i denne, og herved umuliggøres tillige, at Sikringen drejes i Forhold til Haspen.

Krogen (Fig. 6 og 7) har foroven et Indhak *f*, ind i hvilket Ansatsen *b* paa Haspen (Fig. 1 og 3) af Fjederen bliver trukken, naar man lukker Haspen ned over Krogen.

Beslaget er konstrueret af Firmaet P. Brock & Co., Frederiksberggade 38.

FORSKELLIGT.

En Tak. Jeg takker hjerteligst for de mange venlige Lykønskninger, som jeg modtog i Anledning af Raadhuset i Dagene omkring den 12. September.

16. Sept. 1905. M. Nyrop.

Brüssel. Et nyt Museum, som rummer ægyptiske, græske og romerske Oldtidsminder, er fornylig bleven aabnet i Brüssel og er installeret i Cinquantenaire Paladset.

Milano. En »*Racolta Vinciana*«, en Samling af Arbejder, som stammer fra Lionardo da Vinci er bleven grundlagt i Milano af Architekten Luca Beltrami. Det historiske Arkiv i Milano har overtaget Samlingens Indretning.

Et romersk Teater er bleven afdækket i Champlieu ved Compiègne i Nærheden af Paris. Teatret skal i visse Henseender i sit Anlæg have en Del tilfælles med Teatret i Orange. Den udgravede Ruin er særdeles vel bevaret.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

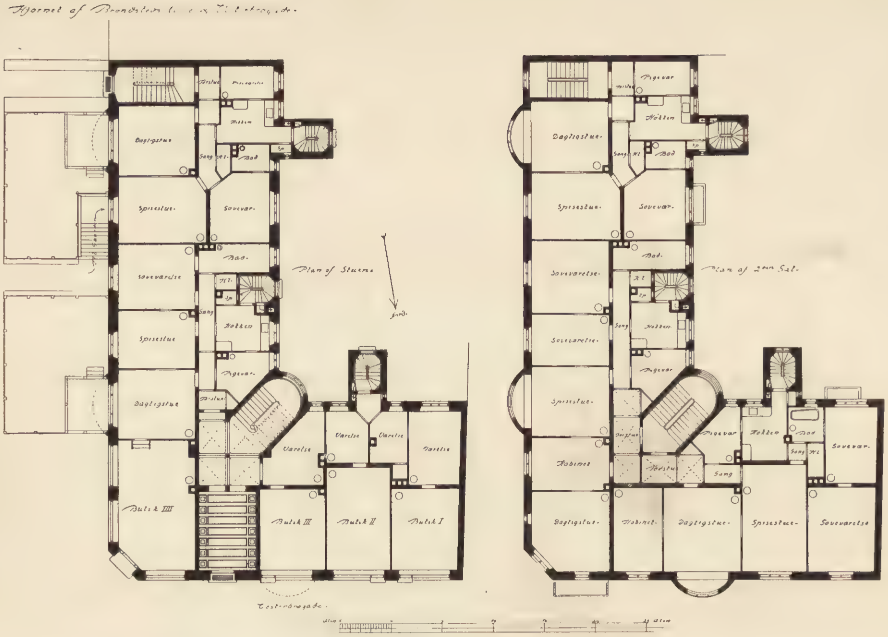
KJØBENHAVN
DEN 30. SEPTBR. 1905
7. AARGANG № 53

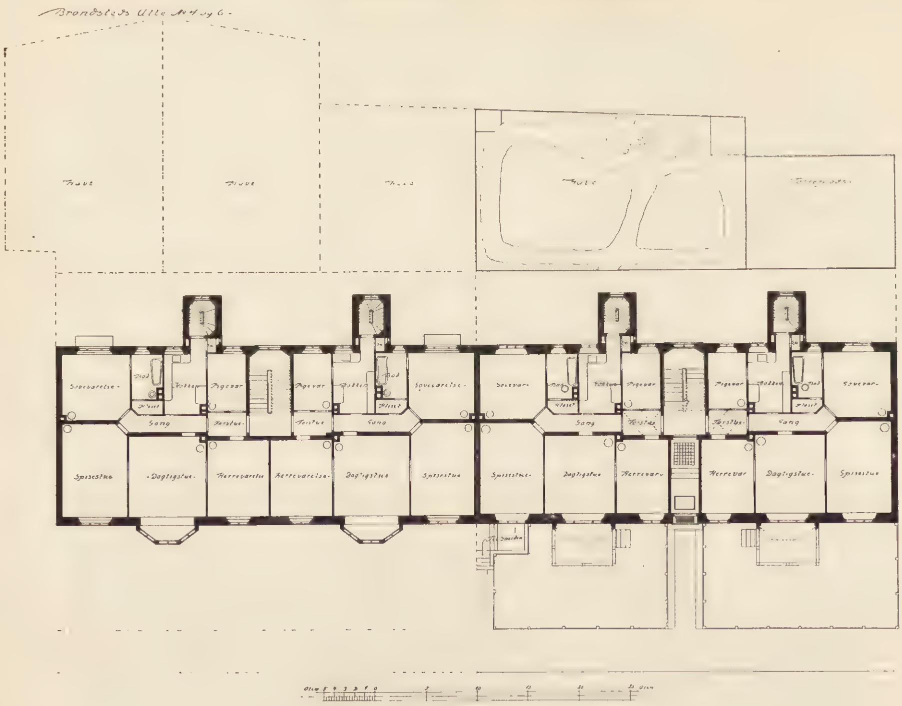
PRIVATHUSE I BRØNDSTEDS ALLÉ.

De i hosstaaende Afbildninger gengivne Bygninger er opførte i Aarene 1902 og 1903 og ligger i Brøndsteds Allé, hvor den ene af Bygningerne danner Hjørnet mod Vesterbrogade Nr. 276; de er opførte af Ejerne, Tømrermester O. Arboe og Malermestrene Petersen & Andersen, som selv har udført henholdsvis

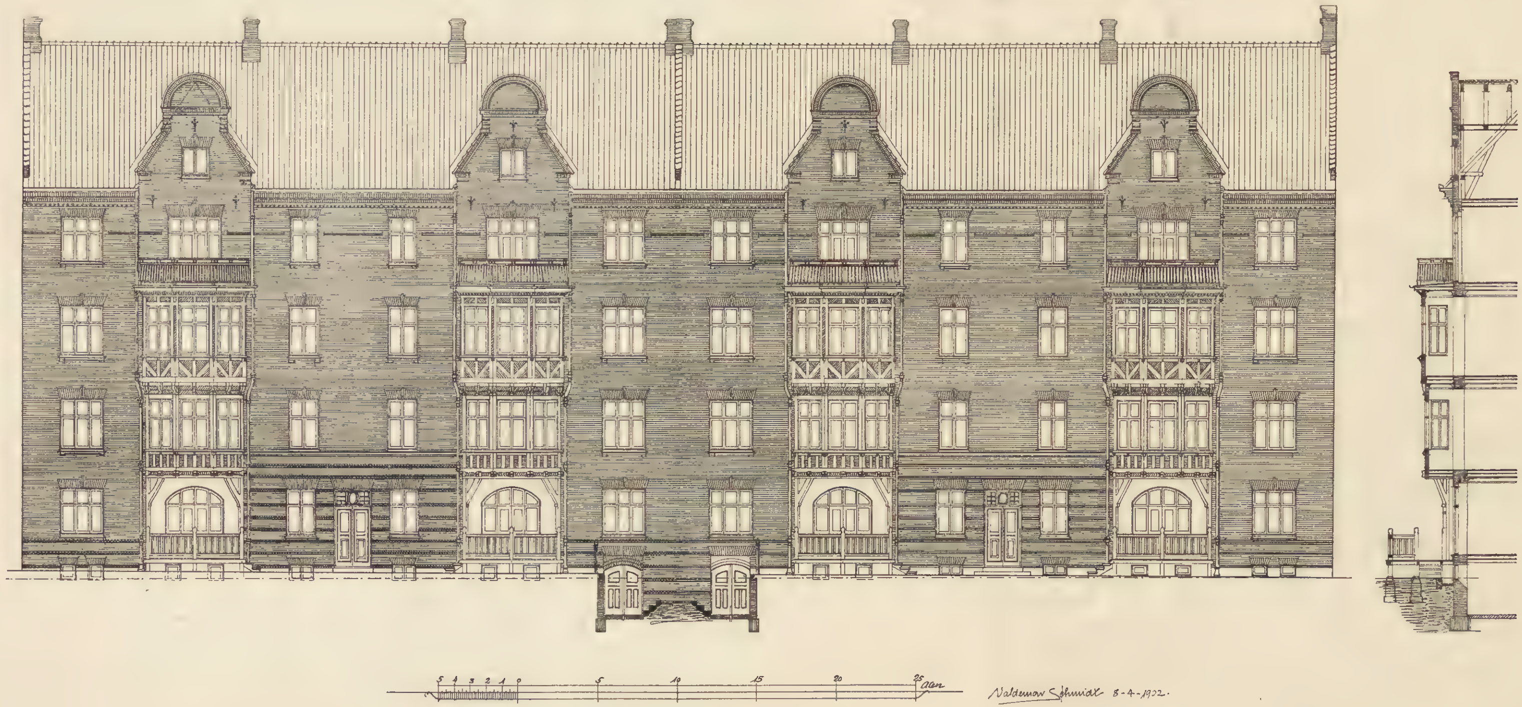
PRIVATHUSE I BRØNDSTEDS ALLÉ. ARCHITEKT VALD. SCHMIDT.

Tømrer- og Malerarbejdet ved det samlede Foretagende. Architekt VALDEMAR SCHMIDT har udført Tegningerne.

Af øvrige Entreprenører og Haandværkere, som har været medvirkende ved Opførelsen, nævnes her: Murermestrene HOLBØLL & POULSEN samt O. MÜNSTER, Snedkerfirmaet OLE ANDERSEN, JENS LARSEN & HOLM, Stenhuggermestrene HANS & JØRGEN LARSEN, Blikkenslager CHR. LUNDBECH samt Glarmester MORVILLE.

PRIVATHUSE I BRØNDSTEDS ALLÉ.

ARCHITEKT VALD. SCHMIDT.

C. A. WIINHOLT.

24. AUGUST 1855 — 19. SEPTEMBER 1905.

Døden har i den senere Tid hærget stærkt i Architekternes Lejr og har lige saa lidt skaanet Førerne som de Menige. Den sidste, der er faldet som dens Offer, er Claudius August Wiinholt, som døde af en Blodprop Dagen efter, at hans sidste Bygning, Kirken i Sparkær, var blevet indviet i hans Nærværelse.

Wiinholt var en Proprietærsøn fra Jylland; han havde været baade i Skibsbygningslære og i Karetmagerlære, før han blev Tømrersvend; som saadan tegnede han først hos Architekt Uldall i Randers, kom senere til Kjøbenhavn og dimitteredes til Kunstakademiet af C. V. Nielsen; han gennemgik Akademiet og fik 1885 Afgangsbevis som Architekt. I sin Studietid arbejdede han først hos Meldahl, senere i flere Aar hos Storck, for hvem han bl. a. var Konduktør ved Restaureringen af Hee Kirke i Jylland. 1886—89 opførte han selv Kirken i Herning, og bosatte sig 1888 i Viborg efter Paludans Død; 1889—92 var han i Kompagni med A. Hagerup. Wiinholt har særlig været Kirkebygger og Kirkerestaurator. Han har opført 19 nye Kirker, bl. a. i Simmelkær, Isenvad, Skærlund, Stenbjerg, Bording, Randers o. s. v., og han har restaureret omkring et halvt Hundrede Kirker rundt om i Jylland. Af hans andre Bygninger kan nævnes: Sygehuse i Voldby, Hvidbjerg, Holstebro og Broust, et Alderdomshjem i Skive, Thing- og Arresthuset i Herning, tekniske Skoler i Holstebro og Viborg, Menighedshuset i Viborg og Posthuset i Vamdrup, foruden en Mængde Privatbygninger i forskellige Byer. I Viborg virkede han først som Lærer ved den tekniske Skole, senere som dens Forstander. 1896 flyttede han til Kjøbenhavn.

THING- OG ARRESTHUS I HERNING. — ARCHITEKT C. A. WIINHOLT.

Wiinholt arbejdede med stor Omhu og Samvittighedsfuldhed, gennemtegnede alt og

omfattede sine Arbejder med den største Kærlighed. Navnlig hang hans Hjerte ved vore gamle Landsbykirker, og han har utvivlsomt ved Istandsættelsen af saa mange af disse indlagt sig virkelig Fortjeneste.

Mindet om den Afdødes personlige Elskværdighed vil sikkert længe blive bevaret af hans mange Venner og Standsfæller.

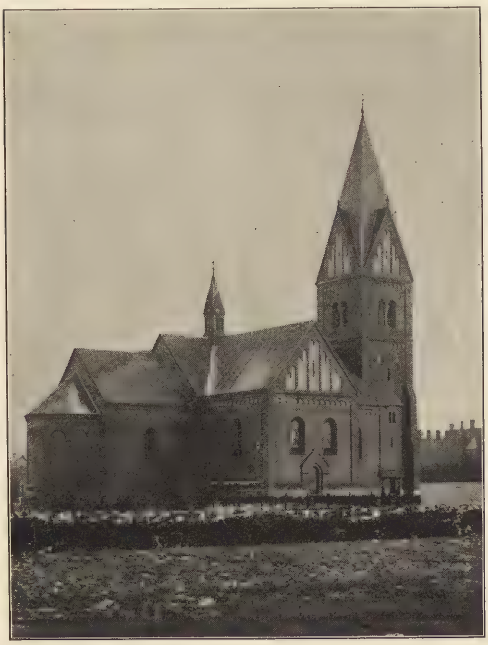
HOUBORG KIRKE. ARCHITEKT C. A. WIINHOLT.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

Af V. Klein.

IV.

Med Hensyn til mit Billede af »den nye Slotsplads« i »Architekten« 7de Aargang, Pag. 507, har man gjort den Bemærkning, at de to derpaa angivne Bygninger er meget korte og uanselige. Dette er en Misforstaaelse, der let kan opstaa, naar man skal tegne Frontperspektiv uden Farver. *Hver af de to Bygninger er større end det nuværende Christiansborgs Hovedfaçade mod Slotspladsen.* De er 195 Alen lange, medens Slottet nu kun er 180. Den af mig foreslaaede Rigsdagsbygning og den tilsvarende kongelige Bygning har omtrent samme Længde som det nye Raadhus mod Vestre Boulevard; ved den af mig foreslaaede Bebyggelse af Slotstomten faar man altsaa to Bygninger, der hver for sig vil gøre samme Virkning som det gamle Slot. Og med Hensyn til den mellemliggende Avenue (den nye Slotsplads), har jeg allerede paa Billedet bemærket, at den er 30 Alen bredere end Vestre Boulevard, Kjøbenhavns bredeste Gade. Kørebanen mellem de to Pavilloner (der naturligvis bør have to

HERNING KIRKE. ARCHITEKT C. A. WIINHOLT.

Rækker Træer) bliver 30 Alen bred, d. v. s. omtrent som Pladsen mellem Tivoli og Raadhushaven; de to Haver foran Bygningerne faar temmelig nær samme Størrelse som Raadhushaven. Det er altsaa hverken smaat eller uanseligt.

FORSKELLIGT.

En Rettelse. I »Architekten« for den 23. September skriver Hr. Professor V. Klein i sin Artikel om Christiansborg følgende angaaende Architektforeningens Møde den 1. Maj: »Mørk-Hansen sagde: Der kan ikke findes nogen monumental Løsning, naar denne Sammenblanding af Slot og Rigsdagsbygning skal finde Sted.« Dette har jeg ikke sagt, og dette vilde jeg ifølge min Opfattelse af Sagen aldrig kunne have sagt. Fejlen skyldes Referatet i »Architekten« af 13. Maj, hvor en Udtalelse om at yde Kampmanns Forslag vor Tilslutning o. s. v. fejlagtigt var tillagt mig (af Stenografen?). Ytringen fremførtes af en anden Architekt.

Kjøbenhavn, d. 25. Sept. 1905. V. J. Mørk-Hansen.

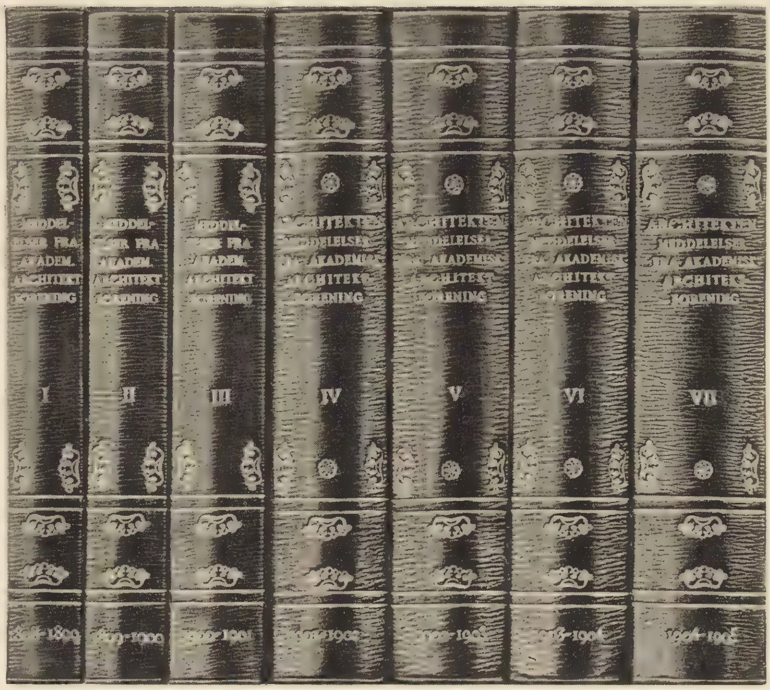
Red. skal kun oplyse til Hr. Mørk-Hansen, at den paagældende Udtalelse tillægges ham med de samme Ord i den stenografiske Gengivelse, der paa nævnte Møde blev optaget af Forhandlingerne, som i »Architektens« Referat; er der her en Fejltagelse, maa denne være Stenografens.

Red. maa i hvert Fald beklage, at Indsenderens Rettelse først fremkommer nu, halvfemte Maaned efter at Referatet er givet her i Bladet, da det saaledes bliver vanskeligt at faa den formentlige Fejltagelse rigtig opklaret.

Wodrofflund. Fra Architektforeningens Formand har Bladet modtaget følgende Meddelelse: Konsortiet Wodrofflund har i disse Dage solgt den bekendte Ejendom, hvorefter en Nedrivning af Bygningerne rimeligvis vil ske i en nær Fremtid, og har i den Anledning stillet et Beløb til Architektforeningens Raadighed, for at de gamle Bygninger, som har architektonisk Interesse, kan blive opmaalte og paa denne Maade bevarede. Bestyrelsen har med Tak modtaget dette Tilbud, som vidner om en desværre ikke almindelig Pietet for de Levninger fra tidligere Tid, som en for en falder for Tidens Krav. Der er nu truffet Foranstaltning til, at Opmaalingsarbejdet straks sættes i Værk.

BIND TIL »ARCHITEKTEN«.

Med dette Hefte slutter »Architekten« sin 7de Aargang; Titelbillede og Indholdsfortegnelse kan dog af forskellige Grunde ikke fremkomme førend i 2det eller 3die Hefte af næste Aargang. Som det vil ses af omstaaende Afbildning, der viser samtlige Aargange indbundne, har Bladet siden sin Fremkomst i 1898 udvidet sig ret betydeligt, idet Indholdet af den sidst udkomne Aargang

er næsten 3 Gange saa omfangsrigt som af den første. Den komponerede Bogryg, som her er gengivet, er tegnet af Th. Bindesbøll og udført af Bogbinder Anker Kyster.

FORTEGNELSE

over Firmaer, som i det forløbne Aar har annonceret i Tidsskriftet.

Annonceafdelingen redigeres af Hr. Maler T. E. Lundbye (Ahornsgade 1), som tillige har udført Tegning til en stor Del af de forskellige Annonceclichéer.

Asfalt og Asfaltarbejder.
Bird, Ingeniør, Bülowsvej 7 A
Dansk Asfaltfabrik, Palægade 3
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Guldmann, Hans, Vestergade 26
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Schøller & Rothe, Fælledvej 27

Badeanlæg og Badeapparater, W. C., Armatur hertil m. m.
Albrectsen & Madsen, Ravnsborggade 20
Feldthusen, Georg, Vesterbrogade 96
Harboe, Kr. Noe, Nørrebrogade 13
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Hein & Møller-Holst's Sanitets-Afdl., Citygade 24
Hoppe, V. & Lutz Petersen, Rolighedsvej 21
Høst, P. W., Ravnsborggade 12
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Rasmussen, Niels & H. Schiøtz, Gl. Kongevej 114
Riedels, C. F., Eftf., Ny Vestergade 9
Schæbel, Ferd., Mikkelbryggersgade 5
Thomsen, Carl, Nørre Allé 21
Timm, Brødr. J. & O., Vesterbrogade 44
Thorsen, C. F., Gl. Kongevej 91
»Vølund«, Aktieselskab., Blegdamsvej 32

Bageovne.
Weidemann, J. H., Østersøgade 34.

Beton-, Cement- og Monierarbejder m. m.
Christiani & Nielsen, Linnésgade 35
Christoffersen, C., Vejle
Hinrichsen, F., Vesterbrogade 20
Holbøll, Olaf & Poul Poulsen, Rosenvængets Sideallé 5
Jensen, Em. & H. Schumacher, Akts., Godthaabsvej 90
Rasmussen, Chr. Erik, Nørrebrogade 118
Schøller & Rothe, Fælledvej 27
Schiøtz, Carl, Bülovsvej 28
Schrøder & Unmack, Holsteinsgade 21

Bogbind, Bøger m. m.
Kyster, Anker, Sværtegade 3

Broncestøbning, Metalarbejde m. m.
Ballin, Mogens, N. Frihavnsvej 19
Rasmussen, Lauritz, Raadmandsgade 16

Brændsel.
Akts. Christiansholms Fabriker, Nyhavn 4

Bygningsartikler, forskell. Cement, Skifer, Zink, Vægfliser m. m.
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Gottlieb, F., Nørrevoldgade 4
Heiberg & Mohr, Vimmelskaftet 41
Lemvigh & Co., Niels Juelsgade 5
Mariboe, Svend, Cort Adelersgade 10
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33.
Rump, Harald, Østervoldgade 8

Bygningsbeslag og Værktøj m. m.
Erichsen, L. V., Nørrebrogade 55
Rom, C. Th., & Co., Axelhus 2 B
Steinmetz, N. C., Helgolandsgade 2
Vermebren, Edv., Eftf., Nørrebrogade 18 A

Clichéer, Reproduktion, Lyskopiering, Stempler samt Tegninger hertil.
Atelier Friis, Møntergade 12
»Elektra«, Løngangsstræde 37
Hansen, Charles, Pilestræde 19
Lundbye, T. E., Ahornsgade 1

Dampskorstene, runde.
Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Rosenvængets Sideallé 5
Jensen, Emanuel, & H. Schumacher, Akts , Godthaabsvej 90
Køhler, Vilh., Ryesgade 25
Preus, Chr., Valby
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Schrøder & Unmack, Holsteinsgade 21

Dørlukkere.
Kjøbenhavns Dørgreb- & Metalvarefbr. Skindergade 39

Elektriske Anlæg, Elevatorer. Lynafledere, Materiel m. m.
Andersen & Meyer, Løvstræde 8.
Dansk Akts. Siemens-Schuckert, Palægade 6
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Hellesens Enke & V. Ludvigsen, Aldersrogade, Str.
Jydsk Ingeniørkontor, Aarhus
Kemp & Lauritzen, Nytorv 5.
Riedel, C. F., Eftf., Ny Vestergade 9
Sørensen, Ferd. E. & Co., Dr. Tværgade 55
Timm, Brødr. J. & O., Vesterbrogade 44
»Titan«, Akties., Tagensvej 32
»Vølund«, Aktieselskab, Blegdamsvej 32

Fajance- og Porcellænsovne, Kaminer m. m.
Kjær, C. V., Købmagergade 42
Kähler, Carl F., Jernbanegade 5
Nielsen, E., Nørrebrogade 44

Forsikringsvæsen.
Forsikrings-Aktieselskabet »Skjold«, Raadhusstræde 1

Gade-, Vej- og Kloakanlæg, Havne- og Kystarbejder m. m.
Hinrichsen, F., Vesterbrogade 20
Hoppe, V., & Lutz-Petersen, Rolighedsvej 21
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Rasmussen, Niels, & H. Schiøtz, Gl. Kongevej 114
Schøller & Rothe, Fælledvej 27

Glarmestre, Glas, Glasmaleri m. m.
Dansk Glasindustri, Nyhavn 31
Engstrøm, O., Borgergade 53
Mandix, H., Nørregade 35

Ingeniører, Jærnstøberier m. m.
Akts. N. A. Christensen & Co., Vesterbrogade 9 B
Christianshavns Jærnstøberi, Holmbladsgade 23
Frandsen, M., Thorvaldsensvej 8
Hüttemeier, A , Forhaabningsholms Alle 8
Jydsk Ingeniørkontor, Aarhus
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Semler & Matthiassen, Nørrevoldgade 12
»Titan«, Akts., Tagensvej 32
»Vølund«, Akts., Blegdamsvej 32

Isolationsfarve, Isolationsstof, Kork-Isolering m. m.
Akts. Diatomee silicium, Rosenborggade 1
Dansk Isolationsfabrik, Valdemarsgade 6
Rump, Harald, Østervoldgade 8

Linoleum, Linol, Linotol m. m.
Bonne, C. Riis, Cityhus, Citygade
Dansk Linotol-Kompagni, Kompagnistræde 22
Dansk Stone-Linol Comp., Vingaardsstræde 17
Magasin du Nord, Kongens Nytorv
Meyer, Em., Jorcks Passage
Olesen, O., Højbroplads 4

Malerarbejde.
Bendix, Otto, Nørregade 26
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21
Mandix, H., Nørregade 35
Schübeler's Sønner, H., Nordre Frihavnsvej 19
Øjgaard, M. Chr., Rosenborggade 2

Maskinsnedkeri, Møbler m. m.
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21

Opvarmning og Ventilation, Armatur hertil m. m.
Albrectsen & Madsen, Ravnsborggade 20
Bruun & Sørensen, Palægade 8 og Aarhus
Christianshavns Jernstøberi, Holmbladsgade 23
Hüttemeier, A , Forhaabningsholms Allé 8
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Recks Opvarmnings-Comp., Lyngbygade
Ramsing, Chr., Tordenskjoldsgade 11
»Titan«, Akts., Tagensvej 32
»Vølund«. Akts., Blegdamsvej 32

Patentkontorer.
Lehmann & Ree, Vimmelskaftet 48

Prisme-Glas.
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Saltsyre, Gibs, Vandglas.
Hansen, Vilh., & Co., Nørrebrogade 30
Prior, Axel, Akts., Bredgade 33

Skifer-, Kobber- og Zinkdækning.
Timm, Brødr. J. & O., Vesterbrogade 44

Smedearbejde, Sikkerhedsgittere, Havehegn m. m.
Christensen, Chr., Hillerød
Doberch, F. W. & Søn, Lille Strandstræde 22
Fiedler, V., H. C. Ørstedsvej 30
Høst, P. W., Ravnsborggade 12.
Schæbel, Ferd., Mikkelbryggersgade 6

Staal- og Jærnbjælker, Plader, Taljer m. m.
Berendsen, Sophus, Aktieselskab, Gl. Torv 24
fh. Jensens, Jørgen, Eftf., P. G. Munck, Vestergade 16
Lemvigh-Møller, J. F., Kultorvet 11-13
Rahr, Chr. C., & Comp , Vestervoldgade 31
Rønberg, Oluf, Nørrefarimagsgade 41
Vold, L , Nansensgade 25 B

Stenhuggerier, Marmorarbejder m. m.
Akts. Ankerske Marmorforretning, Frihavnen
Akts. Heiberg & Mohr, Vimmelskaftet 41
Faxe-Limhamn Kalkbrud, St. Annæplads 26
Hagen & Co.'s Eftf., Gothersgade 8
Larsen, H. & J., Griffenfeldtsgade 37
Nielsen, E., mekanisk Stenhuggeri, Nørrebrogade 44
Schannong Peter, St. Kongensgade 84
Sode, A., H. C. Ørstedsvej 32
C. Wienbergs Stenhuggeri, Østerbrogade 132

Stukarbejder.
Berg, Hans Chr., Aaboulevard 44
Dansk Gibsindustri-Kompagni, Akts., Mariendalsvej
Klingsey & Levin, Fælledvej 7
Petersen, Hans Lamberg, Lykkesholms Allé 8

Tagpap m. m.
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Tagpapfabriken »Dortheasminde«, Horsens
Villadsen, Jens, Herluf Trollesvej 4

Tapeter.
Fraenckel, L., Østergade 58
Jacobsen, Chr. S., Bredgade 36
Krüger, C , Nygade 6

Teglværksprodukter m. m.
Frederiksholms Tegl- & Kalkværker, Tordenskjoldsgade 3
Hansen, J. A., Kolding
Kjøbenhavns Stenforretning, Raadhusplads 14

Tegneartikler.
Knudsen, Cornelius, Købmagergade 15
Petersen, J. Chr., St. Kirkestræde 1

Textil-Artikler m. m.
Olesen, O., Højbroplads 4

Træ og Trævarer, Billedskærer- og Drejerarbejde.
Dansk Maskin-Trædrejeri, Overgaden o. V. 10
Krause, M. H., Niels Ebbesensvej 6
Larsen, Lauritz, Adelgade 31
Petersen, Sophus, St. Kongensgade 63
Trækompagniet, Frihavnen

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

1904 – 10 – [illegible]
[illegible] – 77.
[illegible] ₽ 150 –

GETTY CENTER LINRARY
3 3125 00673 0317